ALEKSANDER SOLJENİTSIN

GULAG TAKIM ADALARI

"Tamamladığım bu kitabı sızlayan bir kalble yıllarca yayınlamadım: Çünkü hâlâ yaşayanlara karşı vazifem ve ölenlere karşı bir borcum vardı.
Fakat artık kitabımın müsvetteleri Emniyet Makamlarının eline geçti; bana bunu hemen yayınlamaktan başka yol kalmadı."

Aleksander Soljenitsın

NEBİOĞLU

1, 2, 3, — Gulag Takım Adaları, A. Soljenitsın
4 — Sovyet Liderlerine Açık Mektup, A. Soljenitsın
5 — Saharov'un İsyanları, Andrey D. Saharov
6 — K. G. B. — (Rus Gizli Teşkilâtının İçyüzü) — John Barrow
7 — Beria'nın Anıları — Alan Williams

ALEKSANDER
SOLJENİTSİN

Gulag Takım Adaları

1918 - 1956

ARHIPELAG
GULag

NEBİOĞLU

Rusça Aslından Çeviren:
SELİM TAYGAN

1. Bası 5 Bin Temmuz 1974
2. Bası 5 — 10 Bin Temmuz 1974

* Kapak: İbrahim Ersaraç
* NEBİOĞLU Yayınevi Ltd. Şti.'nde basılmıştır.

N.Y. 0983/9...

1918 - 1956

Sanatkârca Araştırma Denemesi

Bunları anlatmak için
ömrü vefa etmeyenlere
ithaf edilmiştir.
Beni affetsinler:
    herşeyi göremedim
    herşeyi hatırlayamadım
    herşeyi sezemedim.

Yazarın Notu :

Bu kitapta hayâlî kişilere ve yaşanmamış olaylara yer verilmemiştir. İnsanlar ve bulundukları yerler kendi isimleriyle anılmıştır. İsim yerine sadece baş harfleri yazılı ise - özel sebeplerdendir. Adları geçmeyenler varsa, bu da insan hafızasının unutucu oluşundandır - böyle de olsa her şey aynen. hikâye edildiği gibi yaşanmıştır.

Tamamladığım bu kitabı sızlayan bir kalple yıllarca yayınlamadım; çünkü hâlâ yaşayanlara karşı vazifem ve ölenlere karşı bir borcum vardı. Fakat artık kitabımın müsvetteleri Devlet Emniyet makamlarının eline geçti; artık bana bunu yayınlamaktan başka yol kalmadı.

İçindekiler

Prolog

1949 yılında benim ve arkadaşlarımın eline, İlim Akademisinin çıkardığı «Tabiat» isimli bir mecmuada küçük harflerle yayınlanmış ilginç bir not geçti. Bu yazıda Kolıma dolaylarında yapılan kazılardan, onbinlerce yıl önce yeraltında donan su birikintilerinden, içinde bulunan fosillerden, o zamanın balık ve su semenderlerinden söz ediliyordu. Bilgin muhabir, bunca zaman geçmesine rağmen, eski favna örneklerinde bozulma olmadığını, orada hazır bulunanların bunları iştahla yediğini yazıyordu.

Donmuş balığın uzun süre saklanabileceği haberi, «Tabiat» Dergisi okuyucularından çok azını şaşırtmış olabilir. Ancak, pervasızca kaleme alınan yazının esas anlamını, bunlardan kaçı anlamıştır, acaba?

Biz hemen anladık. Buz kırmadaki gayreti, insanların itişip kakışmalarını, sağlık ilmine boş verilerek binlerce yıl toprak altında kalan etin sürüklenişini, ateşte buzdan arınmasını ve yenmesini, kısaca bütün sahneyi, orada imişiz gibi, görüyorduk.

Anladık; çünkü bizlere de o sahnede rol verilebilirdi. Biz de semender fosilinden hoşnut kalan, Dünyada eşi olmayan, güçlü tutuklular aşiretinin birer ferdi idik.

Kolıma'ya gelince, coğrafya bakımından parçalara bölünmüş, zihniyet bakımından bir bütün olan garip GULAG ülkesinin en büyük ve şöhretli adası, dehşetin kutbu idi. Hemen hemen görünmeden, kendini belli etmemeye çalışan bu ülkenin halkına —tutuklular— denirdi.

GULAG, ana ülkenin bağrında kuruludur, ikisi iç içe sar-

maş dolaştır. Takım Adaları Ana ülkenin şehirlerine, sokaklarına hâkim olmuş, nüfuzunu her tarafa yayımış olmasına rağmen, birçokları için bilinmez kalmayı başarmıştı. Bazı kimseler bir şeylerden şüpheleniyorlardı. Aslında gerçeği tam olarak bilenler, sadece o ülkeye gidip dönenlerdi.

Bunlar da, Adalarda bulunduktan sonra, küçük dillerini yutmuşcasına susuyorlardı.

Takım Adalarında olup bitenler hakkında çok önemsiz ilk haberin dışarıya sızma olayı birdenbire olmuştur. Bunu tarihimizin bir dönüm noktasında bağlamak gerek. (1) Daha önce ellerimize kelepçe vuranlar bu defa «olanları unutalım» diye tuttürdular. «Geçmişi hatırlayanın gözü çıksın» dediler. Ancak bu ata sözünün bir devamı da var: «Unutanın da iki gözü çıksın» şeklindedir.

Zamanın akışı on yıllık devrelerle ölçüldüğünde, şifa bulmuş yaraların iz bırakmadığı görülür. Adalardan bazıları bu süreler içinde dağılmış, yok olmuş, unutulmuştu. Yüzyıllardan sonra Takım Adaları Havası, sakinlerinin buz içinde fosilleşmiş kemikleri, insanların kafalarında, su semenderi görünüşüyle sembolleşmiş olacaktır.

Takım Adalarının tarihini yazacak kadar cesaretim yok: vesikalar elime geçmedi. Fakat kimin eline geçer ki? Olanları hatırlamak istemeyenlerin tüm vesikaları yoketmek için vakitleri var ve daha da olacaktır.

Orada geçirdiğim 11 yılı ne yüzkarası olarak kabul ederim ne de bir rüya gibi görürüm. Acaba, âdeta sevgi duyduğum o çirkinliklerle dolu âlemden, etin, kemiğin canlısından, henüz yaşayan su semenderinden sizlere birşeyler getirmeyi başarabilecek miyim?

YAYINCININ NOTU

Sayın Okuyucu, metin içinde geçen parantezli rakamlar çevirenin açıklamalarıdır. Onlar için kitabın sonundaki Çevirenin Notlarına bakın.

Bu kitap bir tek kişinin çabasıyla yazılıp ortaya çıkamazdı, kitapta gözlerimle gördüğüm, kulaklarımla duyduğum, bedenimle çektiğim ve hatırladıklarımın dışında, malzeme olarak, 227 kişinin anıları da kullanılmıştır.

Onlar başlarından geçenleri bana anlattılar, mektup yazdılar, bilgi verdiler.

Şahsım adına kendilerine teşekkür etmiyeceğim: Yaptıklarımız öldürülenlerin ve işkenceyle can verenlerin hatırasına ortaklaşa dikilen bir abidedir.

Yardımlarını esirgemeyenler listesi içinden, kütüphaneleri dolaşarak, benim için bibliografik bilgi elde edenlerin, piyasadan kalkmış, yalnız kütüphanelerde bulunabilen kitapları karıştırarak, eserim için gerekli bilgiyi toplayanların, özellikle zorlu günlerde müsveddeleri kaçırıp, saklayanların ve sonradan onları çoğaltanların isimlerini burada yazdırmak isterdim.

Fakat henüz isimleri verebileceğim gün gelmemiştir.

Solovski Manastırı'ndaki kampın eski tutuklusu Dmitriy Petroviç Vitkovskiy bu kitabın redaktörlüğünü yapacaktı. Fakat ömrünün yarısını ORADA geçiren Vitkovskiy, vaktinden önce felç oldu. Kampta yazdığı kendi anılarını «Omrün Yarısı» olarak isimlendiren arkadaşımız, konuşma yeteneğini kaybettikten sonra ancak, eserimin birkaç tamamlanmış bölümünü okuyabildi ve burada herşeyin yazılacağına inandı.

Memleketimizde Hürriyetin ışıldaması çok geç kalır ve eserimin elden ele dolaşması okuyucu için tehlike göstermeğe başlarsa, o zaman geleceğin okuyucusuna da o n l a r d a n, yitirilenlerden selâm ve teşekkürler ileteceğim.

1958'de kitaba başlarken, toplama kampları konusunda yazılan hatıralar veya edebi eserlerden bilgim yoktu. Üzerinde çalıştığım süre içinde, 1967'ye kadar, peyderpey, Varlam Şalamov'un «Kolıma Hikâyeleri» ve D. Vitkovskiy, E. Ginzburg, O. Adamova - Sliozberg'in anıları elime geçti. Metinde, edebiyata geçmiş ve topluca bilinen olaylardan (nasılsa eninde so-

nunda bilinecektir) söz edilirken bunlara değinmeler de görülecektir.

İrade dışı ve niyete aykırı olarak yapılmış olmasına rağmen, eserim için paha biçilmez malzeme sağlama yönünden en büyük yardım, M. Y. Sudrap - Latsis'ten, uzun yılların baş savcısı N. Y. Krilenko'dan, halefi A. Y. Vişinskiy'den ve yardımcı hukukçulardan gelmiştir. Hukukçular içinden İ. L. Averbah'ı anmadan geçemeyeceğim

Malzeme verenler arasında, başta Maksim Gorkiy, ve 36 Sovyet yazarı da var. Bunlar Belomorkanal için çıkarılan kitabın müellifleridirler: Yüzkarası olan eserde insanların köle gibi çalıştırılması sistemi Rus edebiyatında ilk defa övülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Hapishane Endüstrisi

«Diktatörlük devrinde ve çevremiz düşmanla çevrili iken, bazan gereksiz yere yumuşar ve merhametle davranırdık»

Savcı Krilenko

«Prompartiya» davasında yapılan konuşmadan.

1 Tutuklanma

Şu esrarengiz Takım Adalarına nasıl gidilir? Orası için her saatbaşı uçak kalkar, vapur, tren gider. Fakat hiçbirinin üzerinde gideceği yerin adı yazılı değildir. Bilet gişesindeki memurdan, Sovturist veya İnturist acentesinden orası için bilet kestirmek isterseniz, yüzünüze hayretle bakarlar. Ne tümünden, ne de tekinden haberleri vardır. Bu adaların isimlerini bile duymamışlardır.

Adaları idare etmeye gidenler MVD (²) mektebinden mezun olurlar.

Adaları korumaya gidenler - askeri makamlarca sağlanırlar.

Fakat oraya ölmeye gidenler, benim gibileri veya sizin gibileri, muhakkak ki, tutuklanarak yollanırlar. Başka yolu yoktur.

Tutuklanma! Bunun hayatınızın dönüm noktası olduğunu söyleyeyim mi? Yıldırımın dosdoğru size çarpmasından başka bir şey olmadığını bildireyim mi?

Bunun, iç duyguların kuvvetle sarsılarak, ruhu zorlaması anlamına geldiğini, bazı kimselerin dayanamayarak, cinnet getirdiklerini bilir misiniz?

Herkes kendini evrenin merkezi sanır. Evrende kaç canlı varsa, o kadar merkez var demektir. Size, fısıltı şeklinde, «Tutuklandınız» dedikleri zaman, dünyanız başınıza yıkılır.

S i z tutuklandıktan sonra, «Bu zelzeleden sağlam çıkacak ne kalır?» diye düşünürsünüz.

Hayatın bize kazandırdığı tüm tecrübelere karşılık, ister dünyanın en akıllı insanı isterse en safı olalım, o anda şok geçiren beynimizle evrenin değiştiğinin farkına varamayız.

«Ben mi? Neden?» diye sorarız. Bu gerçekte milyonlarca

ve milyonlarca defa tekrarlanmış ve daima cevapsız kalmış bir sorudur.

Tutuklama - ansızın oluşmuş bir hâl değişikliğidir.

Hayatımızın eğri büğrü yolunda ilerlerken, kâh neşelenerek koşar, kâh kederlenerek ağır ağır adım atardık. Sağımızdaki ve solumuzdaki çürük tahtadan yapılı çit, beton duvar, tuğla duvar, kerpiç duvar ve demir parmaklıkların yanından geçerdik. Bu engellerin arkasındakini merak etmezdik, uzanıp bakmazdık, göz ve zihnimizi yormazdık. Oysa, GULAG ülkesi orada başlarmış. İki metre ötede. Dahası var: duvarlar içinde iyiden iyiye kamufle edilmiş, sımsıkı örtülebilen irili ufaklı kapılar varmış. Görmezdik onları. Meğer bu delikler bizler için hazırlanmış. Ve işte - uğursuz kapılardan biri açılıyor ve, çalışmaya alışmamış, bakımlı, fakat yakaladığını kaçırmamayı bilen bir çift erkek eli bizi kolumuzdan, paçamızdan, ensemizden, kulağımızdan tutup, bir çıkın gibi içeri alıyor. Ve deliği, bizi eski hayattan ayıran kapıyı, bir daha açılmamak üzere, kapatıyor.

O kadar. Tutuklandınız!

Verilecek cevabı bulamazsınız. Sadece kuzu melemesi misali sorarsınız:

«B-e-n - m-i? N-e-d-e-n?»

Tutuklanma şu demektir: Göz kamaştırıcı şimşek ve darbe. Bu ikisinin elbirliği ile bugününüz geçmişe kayar, olamazlık ise, bugününüzün hâkimi oluverir. Bitti. Daha fazlasını tutukluluk halinizin ne ilk saatinde ne de ilk gününde anlarsınız.

Sirklerde gördüğünüz süs için kullanılan teneke aylar misali aklınızda: «Bir hatadır, gerçek anlaşılacaktır» gibilerden, ümitsizlik giderici fikirler ışıldar.

Artık çevrenizde oluşanları, gelenek ve edebiyatın bize haber verdiğini, allak bullak olmuş aklınız anlayamaz. O sahne yalnız ailenizin ve oda komşularının hafızasında yaşayacaktır.

Geç vakit çalınan zilin keskin sesi veya kapıya inen ağır darbeler, görevlilerin çamuru alınmamış çizmelerinin sert adımlarla girişleri, görevlilerin arkasında saklanan şahidin korku ifade eden yüzü.

(Şahide ne lüzum var diyeceksiniz. Hikmeti bilinmiyor. Kurbanlık, korkudan bunu düşünemez, görevliler hatırlayamaz, fakat talimat böylesini emreder. Sabaha kadar bekler, sabah imzasını atar. İşkencedir çektiği; her gece yatağından kaldırılır, ahbap, komşunun tutuklanmasına yardım eder.)

Geleneğe uygun tarzda yapılan tutuklamalarda aile ferdleri, titreyen ellerle, götürülenin yanına bir kat çamaşır, bir parça sabun, biraz yiyecek koyarlar. Neyin lüzumlu, neyin müm-

kün olacağı, hangi elbisenin konacağı konusu üzerinde tartışılırken, görevliler kısa keserler: «Hiçbir şeye ihtiyaç yok, orada doyururlar, orası sıcaktır» derler. (Hepsi yalan. Aceleye getirmeleri de, korku havası yaratmak içindir.)

Klâsik tutuklamalarda, zavallının götürülüşünden sonra, birkaç saat süre ile, apartmana yabancı, katı ve ezici kuvvet sahip çıkar: kilitler kırılır, çekme, dolap açılır, içindekiler boşaltılır, duvarlardan koparılanlarla birlikte hepsi ortaya yığılır. Çizme altında ezilen, kırılan eşyanın sesini duyarsınız. Görevliler arama sırasında kutsal diye bir şey tanımazlar. Tren makinisti İnoşin tevkif edilirken, odanın ortasında tabut içinde, biraz önce ölen küçük çocuğunun cenazesi yatıyormuş. **Hukukçular**, ölüyü dışarı atarak tabutu aramışlar. Hastaları yataklarından çıkarırlar, pansumanlarını sökerler. (*)

Antika meraklısı Çetveruhin'in evinde Çarlardan kalma eski «belli miktarda» emirname bulunup müsadere edilmiş: Napoleon'la sürdürülen harbin bittiğini, Mukaddes İttifakın kurulduğunu bildiren ve 1830 yılı Kolera salgını ile ilgili olarak yapılacak âyini bildiren emirnameler.

Tibet'i en iyi tanıyan bilgin Vastrikov'dan, paha biçilmez eski yazılar alınmış ve bu yazıları KGB'den 30 yıl sonra ancak talebeleri geri alabilmiştir. Müsteşrik Nevskiy'in tutuklanmasında Tangut yazıları müsadere edilmiş, ölümünden 25 yıl sonra, bu yazıları çözdüğü için, kendisi Lenin armağanı ile taltif edilmiştir.

Karger'den Yenisey Ostâklarına ait arşivi süpürüp götürdükten sonra, bu topluluk için icat ettiği alfabe ve gramerin kullanılmasını yasak etmişlerdi. Yazı dilinden yoksun kaldı milletçik. Edebî dille hepsini anlatmak uzun sürer, aramanın halk diliyle tarifi şöyledir:

Komadıklarını arıyorlar.

Ele geçirileni bazan arabayla götürürler, bazan tutuklananın sırtına yüklerler. Meselâ, Rusya'nın büyük mühendisi, daima faal olan Palçinskiy'nin dul karısı Nina Aleksandrovna, içinde kocasına ait olan evrak ve mektupların bulunduğu çuvalı sırtlayarak, bir daha geri almamak üzere GPU'nun AYAĞINA kadar götürdü.

(*) 1937'de, doktor Kazakov'un enstitüsü yağma edilirken, bu ilâçla iyileşen sakatların ve hastaların protestolarına bakmadan kavanoz içinde saklanan kendi buluşu ilâçlar (lizatlar) «heyet» tarafından imha edilmiş. (Zira «lizat», resmî beyana göre, zehir sayılırmış. Peki, neden suç delili olarak saklanmadı?).

Tutuklamadan sonra, kalanlar için altı üstüne gelmiş, boş bir hayat ve götürülene birşeyler ulaştırabilmek için yapılan denemeler dönemi başlar. Fakat hapishane kapılarında, ulumaya benzeyen sesle verilen cevap hep aynıdır: «Böyle bir kimse yok!» «Listede değil!» Hem de kapıda açılan delikten bu cevabı alabilmek için, en az Leningrad'ın kötü günlerinde, 5 gün kuyrukta beklemek gerekir. Ve, belki de, altı ay, bir yıl sonra mahpusun kendi sesini duyarsınız veya «yazışma yasağı var» derler. Hemen hemen «kurşuna dizilmiştir» anlamına gelir. (*)

İşte, tutuklama işlemini biz bu şekilde düşünebiliriz.

Doğrudur. Tevkifin gece ve tarif edildiği şekilde yapılmasının büyük yararları var. Kapının vurulmasıyla apartmandakilerin hepsi dehşet içinde kalırlar. Sıcacık yatağından kaldırılan tutuklanacak kimse şaşkınlık geçirir, düşünme yeteneği zayıflar. Geceleyin yapılan tutuklamada görevliler daha üstün durumdadır: Yarım düzine silâhlı insana karşı pantolon düğmelerini iliklemeye vakti olmayan bir kişi. Arama ve toplama sırasında apartman önünde kurbanlığın muhtemel taraftarları toplanamaz. İyi plânlanmış hareket, buradaki bir evden ötedeki bir başka eve, bir üçüncücüne sonra bir dördüncüsüne zincirleme gidilmesi hattâ hiç acele edilmemesi verimlilik sağlar: Dar kadroyla çok vatandaş tutuklanabilir.

Gece yapılan tutuklamaların bir iyiliği daha var: Komşular ve sokaktakiler kaç kişinin götürüldüğünü görmez. Tutuklama işlemi ancak en yakın komşuları ürkütür. Uzaktakiler için bu bir olay öneminde bile değildir. Hiçbir şey olmamış gibidir. Gece hapishane arabalarının vızır vızır işlediği asfaltta, gündüzleri kaygısız, şarkıları söyleyen, bayraklı, çiçekli gençler kalabalığını görürüz.

Fakat **toplayanların** da biricik yükümleri budur, tutuklanmaların korkularından uzaktırlar; onlar tutuklama işlemlerini daha geniş anlamda görürler. Meslek adamları olduğu için merhamet hisleri körlenmiştir. Tutuklama teorisini bilmediklerini düşünecek kadar saf olmayalım. Böyle bir teori vardır ve çok işlektir. Genel Hapishanecilik Biliminin bir bölümüdür. Toplumsal teorilerle desteklenmiştir. Tutuklamaların türleri vardır:,

(*) Lenin'in 1910 yılında, Babuşkin için yazdığı nekrologta şöyle demiş: «mel'un zamanlarda yaşıyoruz, insanlar iz bırakmadan yok olur, en yakınların, ananın, eşin haberi olmaz, kaybolanın akibetini yıllarca öğrenemezler». Doğruyu söyleyelim: Babuşkin bir isyan için silâh naklediyordu. Yakalandı ve oracıkta kurşuna dizildi. Tehlikesini göze alarak işe girişmiş. Bizler, ada tavşanları için, aynı şey söylenemez.

Gece yapılan, gündüz yapılan, evde, işde, yolda yapılan, ilk ve tekrar tekrar yapılan, yalnız ve grup halinde. Ayrıca yaratacağı sürpriz, beklenen karşı koyma hesaba katılarak bir ayırma yapılır (fakat sayıları on milyonlara varan olaylarda karşı koyma beklenmemiştir, ve görülmemiştir). Tutuklamalarda konunun ciddiyeti, (*) gerideki mallara el koymak için listelerin yapılıp yapılmayacağı, oda veya apartmanların mühürlenip mühürlenmeyeceği, kocadan sonra karının da götürüp götürülmeyeceği, çocukların kreşe, veya diğer aile efradıyla sürgüne gönderilip gönderilmeyeceği, yaşlıların kampa alınıp alınmayacağı konusu düşünülür ve tür tespiti yapılır.

Hayır, tutuklamalar değişik olur. Macar kızı İrma Mendel (1926 yılında) Bolşoy Tiyatrosu için ön sıralardan, Komintern'den iki bilet alabilme mutluluğuna ulaşmış. Kendisine kur yapan sorgu yargıcı Klegel'i de davet etmiş. O akşam tatlı geçirilen saatlerden sonra, yargıç kızı doğru Lubyânka'ya (**) götürmüş. Eğer 1927 yılının güneşli bir Haziran gününde elinde biraz önce satın aldığı lâcivert kumaş paketi olan elma yanaklı sarışın güzel Anna Ekripkov'u cakalı bir gençle faytona binerken görmüşseniz bilin ki, bu bir aşk randevusu değil, tutuklamadır. Biraz sonra araba Lubyânka'nın siyah büyük kapısından içeri girecektir. (Durumu kavramış olan faytoncu yüzünü ekşiterek hüzünle bakmaktadır: Görevliler araba ücretini dolandıracaklardır.) Şayet beyaz ceketli, pahalı kolonya kokan, deniz yüzbaşısı, Boris Burkoski'nin, sevgilisi için bir turta aldığını görürseniz, turtanın kızın eline geçeceğinden emin olmayın, belki de arama yapanların bıçaklarıyle delik deşik edilecek ve yüzbaşının ömründe ilk defa götürüldüğü hücreye konacaktır. İster, gün ışığında, ister yolda, ister büyük bir insan kalabalığının içinde yapılan tutuklamalar hep revaçtadır bizde. Kusursuzca yapılır. —Hayret edilecek yanı şudur— kurbanlıklar, gö-

---

(*) Ayrıca, arama yapmayı öğreten bilim dalı var. (Alma - Atada yazışma yoluyla öğrenim yapan hukukçular için çıkarılan bir risale elime geçti). İçinde, üşünmeden iki ton gübre, 6 metre küp odun, iki araba ot, aktartan, bir arsadaki karı temizleten, sobadan tuğla söken, helâ çukurlarını boşalttıran, helâ çukurlarını araştıran, köpek kulübelerinde, kümeslerde, güvercinlikte arama yaptıran, şilteleri deldiren, plasterleri deriden söken ve hattâ takma dişleri çektiren böylece hiç bir mikrofilm bulunmadığını tesbit eden hukukçulara methiyeler yazılıydı. Öğrencilere beden aramasıyla başlamak ve yine beden aramasıyla bitirmek öğretilirdi. (Ya adam muamelesi tamamlanmış eşyadan birşeyler saklamağa kalkar diye aynı yerin, yeniden ve fakat değişik saatte aranması da öğütlenirdi.

(**)Lubyânka - Meşhur hapishane.

görevlilerin isteğine uyarak, durumu etrafa hissettirmemek için çaba harcarlar, soylu davranırlar. Yaşamaya devam edenlerin, tutuklunun yıkılıp bitişini görmemeleri gerekir.

Kapıyı vuran kendisini postacı veya apartman yöneticisi olarak tanıtsa bile herkes, kapısı vurularak girilen kendi evinde tutuklanamaz. Rastgele her vatandaş iş yerinden de alınmamalıdır. Onlara göre bu tip insanların kötü, alışık olmadıkları hava içinde, evden, arkadaşlarından uzak, gizlediğini saklamaya, ortadan kaldırmaya, başkasına vermeye elverişli olmayan yerlerde tutuklanmaları doğrudur. Ordunun veya partinin üst görevlerde bulunanları kimi vakit başka yere atanır, emirlerine lüks tren vagonları veya özel araba verilir ve yolda da tutuklanırlar. Çevresinde yapılan tutuklamalardan gözü korkan, bir haftadır âmirlerinin göz ucu bakışlarından keyfi kaçan, adı sanı bilinmezden biri, bir gün sendikaya çağrılır ve kendisine Soçi (*) sanatoryumunda bir süre kalmaya hak kazandığı sevinçle bildirilirdi. Bu ada tavşanı gibi ürkek kişi birden duygulanır. «Korkum boş yere imiş» der, teşekkür eder, eve koşar, bavulunu hazırlar. Trenin kalkmasına 2 saat vardır. Bu arada karısının ağır hareketlerine kızar. İşte istasyon! Daha vakit var! Bekleme salonunda veya acele bira içilen büfede son derece sevimli bir genç bizimkine: «Petr İvanoviç, beni tanımadınız mı?» diye seslenir. Bizimki hafızasını yoklayarak, «Pek hatırlayamadım» diye dostça karşılar, ve Petr İvanoviç'in karısına saygı ile dönerek: «Lütfen beni affedin, kocanızı b i r a n i ç i n kaçıracağım...» Ve, adamın koluna girerek ikisi birden gözden kaybolur. Hiçbir şeyden şüphe etmeyen zavallı, karısına ya 10 yıl sonra kavuşur veya hiç bir zaman kavuşamaz.

İstasyonda hayat devam eder, hiç kimse olayın farkına varmamıştır. Seyahat seven Yurttaşlarım! Her istasyonda GPU şubesinin ve onun emrinde de birkaç hücrenin bulunduğunu unutmayın.

Başından kamp hayatı geçmeyenler, sahte tanışların yılışmalarından kendisini zor korurlar. Meselâ Amerikan Elçiliğinden birisiniz, adınız da Al veya D., sizi güpegündüz Gorkiy sokağında merkez telgraf santralının yanında tutuklayamazlar sanmayın. Kalabalığı yararak size yaklaşan tanımadığınız dostunuz, kollarını açarak: «Saşa, Kerüha, görüşmeyeli ne kadar oldu yahu» diye bağırır, «şöyle kenara çekilelim, halka engel olmayalım» der. Kenarda ise Pobeda hazır duruyordur... (Birkaç gün sonra TASS ajansının öfkeli beyanı bütün gazetelerde

(*) Soçi - Kafkasya'da, Karadeniz sahilinde tanınmış bir sayfiye yeri.

çıkar: Yetkili çevrelerin Aleksandr D.'nin kayboluşu konusunda bir bildiği yok, derler.) Bunlar da marifet mi? Yiğitlerimiz(Moskova'da değil, Brüksel'de buna benzer tutuklamalar yaptılar. Jora Blednov bu biçimde kaçırıldı).

Emniyet makamlarının hakkını vermek gerek. Konuşmacı sözlerinin, tiyatro oyunlarının ve kadın elbiselerinin aynı fabrika tezgâhından çıkmışcasına tek düzenli görünmesine karşılık, tutuklamalar çeşit çeşittir. Çalıştığınız fabrikanın giriş kapısından hüviyet göstererek girersiniz. Biraz kenara çekerler sizi ve - alınıp götürülürsünüz. Sizi 39 dereceyle askeri hastaneden alırlar (Ans Bernstein) ve doktor karşı koyamaz (bir denesin, bakalım!) mide ülserinden ameliyat olurken, sizi ameliyat masasından götürürler. (N. M. Vorobyev, Eğitim Müfettişi 1930) kan içinde yarı ölü olarak hücreye bırakırlar. (Karpuniç'in hatıratından); siz, Nadya Levitskaya, hüküm giymiş annenizle görüşmek için izin istiyorsunuz. Bu izin veriliyor, ancak yüzleştirme yapmak için. Arkasından siz de tutuklanıyorsunuz. Sizi, yiyecek maddesi satan dükkânın sipariş dairesine çağırırlar ve orada tutuklarlar. Sizi, A[illegible]h rızası için geceyi evinizde geçirmek üzere misafir ettiğiniz berduş tutuklar; elektrik saatini kontrola gelen usta, sokakta size çarpan bisikletli, demiryolu biletçisi, taksi şoförü, tasarruf sandığı memuru ve sinemadaki memur - hepsi sizi tutuklayabilir. Cebinin derinliğinde saklı bordo rengindeki hüviyeti, az gecikmeyle görürsünüz.

Kimi vakit kişiyi tutuklamak için o kadar lüzumsuz fantazi kullanılır, enerji sarfedilir ki, insana oyun gibi gelir. Oysa, o olmadan da kurbanın direneceği yoktur. Bu davranışla acaba, makamlar, kadro şişkinliğine açıklama şekli mi arıyorlar dersiniz. Yoksa işlerini önemli göstermek mi istiyorlardı? Nişan alınan ada tavşanlarına birer çağrı kâğıdı çıkarmak yeter ve artardı, elbette. Hepsi, başları eğik, küçücük bohçalarla, tam saatinde ve dakikasında, Devlet Emniyet Makamının demir kapısına kadar kendiliğinden gelir, onlara ayrılan hücrelerde, izbede bir yer bulmak için, bekleşirlerdi. (Esasen kolhozlarda çalışan köylüleri bu yolla toplarlar, kötü sokaklardan, geceleyin, işçilerin izbelerine kadar gidilir mi? Köy sohbetine çağrırlar, oradan alır götürürler; kaba işlerde çalışanları da yazıhaneye çağrırlar.)

Haliyle her makinanın belli bir gösterisi vardır ve onu aşamaz. Zorlu ve yüklü 1945 - 46 yıllarında, Avrupa'dan sevkiyat katar katar yapılırken, bütün yolcuların elenip, GULAG'a aktarılması gerekliliği varken, artık oyuna ihtiyaç kalmadı. Teori soldu, usuller değişti. Onbinlerin tutuklanması, sıradan bir yoklama görünüşündeydi. Listede adı geçen sadece katar değiştirirdi.

O yıllarda yapılan siyasi tutuklamaların belirgin yanı, yakalananların suçsuz olmaları sebebiyle, bir direnç göstermemeleridir. Genel bir hüküm giymişlik havası yaratılmıştı GPU - NKVD'den (*) kaçınılmaz kanısı yerleşmişti. (Pasaport sistemimiz de hiç bir sebebe dayanmıyordu.)

Tutuklamaların salgın halini aldığı devirlerde, sabah vazifeye gidenlerin, (akşama dönüp dönmeyeceği bilinmediğinden) ailesiyle vedalaştığı zamanlarda bile, kaçanlara hemen hemen rastlanmazdı. (Az sayıda intihar edenler görülürdü) asıl elde edilmesi istenen sonuç da buydu. Uysal koyun kurda yaraşır.

Bu, tutuklama salgınında izlenen yolun bilinmemesinden ileri geliyordu. Organların elinde seçim yapmak için ölçü yoktu. Hangisi yakalanacak, hangisi bırakılacak, belli değildi. Fakat norm'un dolması lâzımdı. Norm doldurma işlemi belli bir yol izlenerek yapıldığı gibi, tesadüfe de bırakılabilirdi: 1937 yılında Novoçerkassk NKVD'sine bir kadın baş vurdu. Tutuklanan komşusu emzikli kadının aç kalan bebeğinin ne olacağını sordu. «Biraz bekle, anlayalım,» dediler. 2 saat bekleme salonunda oturan kadın bu bekleme sonunda doğru hücreye götürülerek tutuklandı. Kadroyu doldurmak lâzımdı, fakat dışarıya gönderilecek adamları yoktu; oysa kadın kendi ayağıyle gelmiş bulunuyordu! Şimdi aksine bir örnek görelim. Orşa [3] dolaylarında oturan Lettonyalı Andrey Pavel'in evine, kendisini tutuklamaya geldiler. Kapıyı açmadan arka pençereden kaçan Pavel doğru Sibirya'ya geçti. Orada yıllarca ve kendi adını kullanarak yaşayan Pavel, Orşalı olduğu bilinmesine rağmen, hiçbir zaman tutuklanmadı. Emniyete çağırılmadı ve kendisinden de asla şüphelenilmedi. Zira bir kişiyi aramak için 3 yol var: Ya eyalet sınırları içinde, ya yurttaşı bulunduğu Cumhuriyet sınırları içinde veya Cumhuriyetler Birliği sınırları içinde. O salgınlar devrinde tutuklanmak üzere aranan kimselerin hemen hemen yarısı için arama emri eyâletin ötesine geçmezdi. İhbar gibi gelişigüzel bir sebeple tutuklanma emri çıkarılan kişi, kolaylıkla komşusu ile değiştirilirdi. A. Pavel olayında olduğu gibi, baskına uğrayanlar veya tesadüfen bir aramanın yapıldığı apartmanda yakalananlar, eğer ilk sorgudan önce kaçmayı başarırlarsa, kurtulurlar ve bir daha da aranmazlardı. Kalarak hak arayanlar hüküm giyerlerdi. Ve büyük çoğunluk öylesine hareket ederdi: Yüreksizce, çaresizce, kadere boyun eğerek.

(*) GPU - Gosudarstvennoye Politiçeskoye Upravleniye - Devlet Siyasal İdaresi NKVD - Narodnıy Komissariyat Vnutrennih Del - İç İşleri Bakanlığı manâsına gelen emniyet makamları.

Aradığı adamı bulamayan NKVD, onun akrabalarından şehir dışına çıkmayacaklarına dair imza alırdı. O zaman kaçanın yerine kalanı içeri sokmak, işten bile değildi.

Toplumsal suçsuzluk, toplumda aldırmazlık duygusunu yaratır. Belki almazlar beni? Belki geçer, diye düşünülür. A. İ. Ladıjenskiy, küçük taşra şehri Kologriv'de baş öğretmenlik yapıyordu. 1937 yılında, çarşıda, bir köylü yanına sokuldu ve, «Aleksandr İvanoviç, adın l i s t e l e r d e geçiyor, hemen kaç!» dedi. «Okulu yöneten ben, o n l a r ı n çocukları da öğrencilerim» diye düşünen ve boş veren baş öğretmen birkaç gün sonra tutuklandı. Herkes, 14 yaşındaki Vanya Levitskiy gibi düşünemez: «Her dürüst insan hapse girmelidir. Şimdi babam içerde, büyüdüğüm zaman beni alırlar.» (Onu da 23 yaşında hapsettiler). Çoğunluğu bu uyuşukluğa götüren ümit: Suçum olmadıktan sonra beni ne diye alsınlar düşüncesidir. BU HATADIR. Seni artık ensenden yakalamış götürüyorlar, hâlâ: «Yanlışlıktır, anlaşılır, bırakırlar» diye kendi kendine söylenemezsin. Sizi kimi vakit bir grup içinde tutuklarlar. Manâsız bir şey, fakat o zaman ümidiniz şu olur: «Suçlu belki yanımdakidir, ben ise elbette suçsuzum;» diye düşünürsünüz. HÂLÂ organlardan mantık ve insaniyet beklersiniz.

Niçin kaçayım?... Neden direneyim?... Bunları yapmakla yalnız kendi durumumu ağırlaştırır, yanlışın meydana çıkarılmasına engel olmaz mıyım şeklinde düşünürsünüz. Değil kaçmak, sana emrettikleri gibi merdivenlerden parmak uçlarına basarak öyle bir iniş inersin ki komşular bile olup bitenin farkına varmazlar. (*)

(*) Sonradan kamplarda, pişmanlık duygusu içinde yanarak, düşünürdük: acaba gece işine giden görevliler, sağ salim eve döneceklerinden emin olmasalardı aileleriyle vedalaşırlar mıydı? Acaba Leningrad nüfusunun dörtte birinin içeriye atıldığı topluca tutuklamalar sırasında, saklanacak delik arayacağına, nasılsa kaybedilecek birşey kalmadı görüşüyle, halkın, eline geçirdiği balta, çekiç, benzer gereçlerle, görevlilere evde tuzak kurmaları ve eve geç saatte gelenleri haklamaları doğru olmaz mı idi? O saatten sonra gelenden gelecek hayır malûm, o halde vur kafasına!
Veya içinde yalnız şoförü bulunan hapishane arabası? Bu araba kaçırılmaz mı idi? Lâstikleri patlatılmaz mı idi? Emniyet makamlarının kadroları çabuk erir ve kana susamış Stalin'in isteğine karşın, mel'un makina dururdu.
Eğer... Eğer... Gerçekte bizde kıt olan hürriyet sevgisi ondan önce de, gerçeği kavramaktan âciziz, 1917 yılının parlayışında kuvvetimizi harcadık. Ondan sonra da boynumuzu eğdik. Bundan da zevk aldık. (Artur Ransom 1921 yılında Yaroslavl şehrinde yapılan bir işçi mitinginden söz eder: Komünist Partisi Merkez Komitesinden ge-

Gerçekte direnciniz neye karşı olacak? Beldeki kayışın alınmasına mı? Odanın köşesine geçilmesi için verilen emre mi? Kapıdan geçirilmesine mi? Tutuklanma işlemi pek çok ayrıntıların bir araya gelmesinden oluşur ki, tekine karşı durmağa değmez. (Hele tutuklananın kafası büyük sualin çözümüyle uğraşırken: N e d e n ?)

Taptaze tutuklananın ruhunda neler olmaz ki! Bütün içinden geçenler bir kitabı doldurabilir. Göz önüne getiremediğimiz duyguları da caba. 1921 yılında 19 yaşındaki Evgeniya Doyarenko tutuklanırken 3 genç görevli yatağını, dolaptaki çamaşırlarını ararken, o bir köşede sessizce onları seyretti. Bir şey olmadıktan sonra, bir şey bulunamaz. Bu arama annesine bile göstermediği ve günlük olayları kaydettiği defterin ortaya çıkmasına kadar böyle sürdü. Kendine düşman gözüyle bakan yabancı delikanlıların defteri okumaları, kıza, Lubyanka'nın bodrumları ve demir parmaklıklarından fazla dokunmuş. Ve birçok kimsede, tutuklanma sırasında yara alan özel duyguların verdiği acı, hapishane korkusunu bile gölgede bırakır. Ruh yapısı, hain'in hareketlerine karşı koymaya hazırlıklı olmayan kimse her zaman zorbaya yenilir.

Pek az görülen cesur ve akıllı kimseler durumu ansızın kavrayabilirler.

İlim Akademisi Yer Bilimi Enstitüsü Müdürü Grigoryev, 1948 yılında kendisini götürmeye geldiklerinde evinde barikad kurarak iki saat aralıksız evrak yakmıştı.

Tutuklanınca sevinen ve ferahlayanlara da rastlanır. Bunun sebebi insan tabiatının içinde yatıyor: Eskiden de böyle olmuştu: Aleksander Ulyanov ve Yekaterinodarlı kadın öğretmen Sercukova böyle oldu ve onlar tutuklanınca rahata kavuştular. Tutuklamaların salgın halini aldığı zamanlar da oldu: Etraftakileri birer birer topladıkları, fakat seni almaya bir türlü gelmedikleri vakit insan birden sevinir. Bu beklemenin verdiği ıstırabı çekmek her babayiğitin harcı değildir. İleride adı defalarca geçecek korkusuz komünist Vasiliy Vlasov, partisiz yardımcıları-

---

len heyet, işçi sendikalarının kurulması konusunda işçilerle konuşmağa başladı. Muhalefet temsilcisi Y. Larin, sendikanın faydasından, elde edilen işçi hakkının korunmasından, idareye karşı durulmasından söz etti. İşçiler onu kayıtsızlıkla dinlediler. Kime karşı korunacaklarını a n l a m a d ı l a r bile. Ne zamanki parti temsilcisi partinin izlediği siyasetten, işçinin lâubaliliğinden, tembelliğinden, ücretsiz yapılması istenen fazla çalışmadan, askeri disiplinden, gıda kısıtlamasından söz etmeye başladı. İşte o zaman salon alkıştan yıkıldı. Biz, ondan sonra gördüklerimizi zaten hak etmişiz.

nın kendisini kaçırma teklifini geri çevirerek, Kadı bölgesi yöneticilerinin, hepsinin, tutuklanmasına karşılık (1937) sıranın bir türlü ona kadar gelmemesinden ıstırap çekiyordu. Mizacı bakımından darbenin direkt yapılmasından hoşlananlardandı. Nihayet oldu ve tutukluluğun ilk günlerinde kendisini çok iyi hissetti.

1934'te papaz İrakliy sürgünde bulunan cemaati ziyaret etmek amacıyla, Alma - Ataya gitmiş. Yokluğu sırasında kendisini götürmek için 3 defa evine uğramışlar. Cemaatinden birkaç kadın istasyonda onun dönüşünü kollamış ve eve bırakmamışlar: 8 yıl süreyle onu evden eve saklamışlar. Sonunda kaçak olarak yaşamaktan yılan papaz, 1942'de, tutuklandığı zaman Allahına şükretmiştir.

Bu bölümde hep hapishaneleri boylayan ve niçin geldikleri bilinmeyen yığınlardan, bizden, ada tavşanlarından, söz ettik. Fakat bu kitapta, yeni zamanlarda bile, **siyasi** olarak nitelendirilecek kimselerden de söz açacağız. Vera Rıbakova, sosyal - demokrat eğilimli öğrenci, hayatının hür geçen bölümünde, hep Suzdal' Hapishanesine (4) düşmeyi arzuluyordu, çünkü aynı inanıştaki büyükleri, yoldaşları oradaydılar. (Onlardan tutuklanmayıp dışarıda kalan yoktu). Sosyal eğitimini onların yanında tamamlayacaktı. Sosyal - devrimci başka bir kız, Ekaterine Olitskaya, 1924 yılında kendini hapishaneye niçin lâyık görmüyordu, çünkü Rusya'nın en mümtaz şahsiyetleri oradan çıkma idi. Oysa kendisi henüz çok genç ve Rusya için bir yararlığı olmamıştı. Fakat **hürriyet** de artık onu sinesinde barındırmak istemiyordu. Her iki kız, sevinçle ve gururla hapse girdiler.

Istırap çekenleri hep, «karşı gelseydiniz! Niçin direnmediniz!» diye azarlarlar. Doğru söylüyorlar, çekmeyenler bilmez. Direniş gerçekte o zaman, yeni tutuklanırken başlamalıdır; başlamadı.

Ve işte - sizi de böyle götürüyorlar. Gündüz yapılan tevkifte yalnız bir defa olabilen kısa sahne - ya korkakçasına yapılan anlaşmayla sessiz sedasız, veya kılıftan çekilmiş tabancaların tehdidi altında - sizin gibi suçsuz ve sizin gibi hüküm giyecek kalabalığın içinden sizi **götürüyorlar**. Ağzınız tıkalı değil! Bağırmak elinizde. Ne yapıp yapıp BAĞIRMALIYDINIZ! Eğer bağırabilecekseniz tutuklandığınızı ilân edeceksiniz! Kılık değiştiren haydutlar tarafından götürüldüğünüzü bağırarak anlatacaksınız! İnsanların yalan ihbarlarla tevkif edildiğini haykıracaksınız! Milyonların sessizce yok edileceğinin haberini vereceksiniz! Günün her saatinde ve şehrin her semtinde - duyulan hay-

kırışlar, belki de, halkın direnişini arttırır, tutuklamaları güçleştirirdi!

1927'de, uysallığın henüz beyinlerimizi o derecede yumuşatmadığı bir devirde, iki ÇEKA (*) görevlisi, Serpuhov meydanında bir kadını tutuklamaya kalktılar. Kadın sokak lâmbası direğine yapıştı ve bağırmaya başladı, gitmek istemiyor, direniyordu. Etrafta kalabalık toplanmıştı. (Böylesine bir kadının, böylesine bir kalabalığı olması gerekirdi. Sokaktakilerin hepsi gözlerini aşağıya indirerek oradan uzaklaşmadılar! Becerikli herifler, bozularak, arabalarına binip kaçtılar. Güpegündüz kamu önünde çalışamazlardı. (Kadının hemen istasyona gidip kaçması gerekirken o öyle yapmadı. Eve döndü ve geceleyin Lubyânka'ya götürüldü.)

Fakat **sizin** kurumuş dudaklarınızdan ses çıkmaz ve yanınızdan geçen insan kalabalığı sizi ve cellâtlarınızı gezmeye çıkan dostlar sanır.

Benim de **bağırmam** için karşıma çok fırsat çıkmıştı.

Tutuklanmamın onbirinci gününde SMERŞ (**) görevlisi üç tüfekli beni Moskova'nın Belorusskiy istasyonuna getirdiler. (Yolculuk süresince bana alışmış olduklarından) beraberinde götürdükleri 4 bavul harp ganimeti onlar için daha büyük endişe kaynağı idi. Ekibin ismi **Özel Muhafızlar Grubu** olmakla beraber, otomatik tabancalar çok ağır olan bavulların taşınmasını engelliyordu. Bavullarda ikinci Beyaz Rusya cephesinde görevli şeflerinin ve kendilerinin, çapul yoluyla elde ettikleri ve şimdi anavatana, ailelerine, beni bahane ederek, yolladıkları mallar vardı. Beşinci bavulu, isteksizce ben taşıyordum: İçinde günlük notlarım ve eserlerim vardı - bunlar bana karşı kullanılacak delillerdi.

Üçü de şehrin yabancısıydı. Hapishaneye giden en kısa yolu bulmak bana düştü. Onları Lubyânka'ya kadar ben götürdüm, onlar orasını bilmiyorlardı bile. (Ben ise eskiden orayı Dış İşleri Bakanlığı olarak tanırdım.)

Bir günümü Ordu İstihbaratında, üç günümü Cephe İstihbaratında geçirdikten ve hücre arkadaşları tarafından eğitilerek, (sorgu hâkimi aldatmacalarından, savrulan tehditlerden, dövülmelerden, bir kere tutuklananın bir daha bırakılmadığından, en az 10 yıllık hapisten kurtulma çaresinin olmadığından) bilgi edindikten sonra, işte, mucize kabilinden, şimdi hür insan-

(*) Çeka - Çresvıçaynaya Komissiya - Fevkalâde Encümen anlamına
(**) Smerş - Smert Şpionam - Casuslara Ölüm - adında askeri örgüt. gelen devlet emniyet teşkilâtı.

lar arasında,, hür insan gibi, dört gündür seyahat ediyorum. Sırtımı çürük samana yatırmışım, hücredeki çiş kabının yanında geceyi geçirmişim, dövülenleri ve uykusuz bırakılanları gözümle görmüşüm, kulaklarımla gerçekleri duymuşum, ve ağzımla hapishane karavanasından yemişim, e... peki neden sustum? Dışarda geçirdiğim son dakikalarda, herşeyden habersiz, aldatılan vatandaşlarımı neden uyarmak, onlara gerçekleri söylemek istemedim?

Polonya şehri Brodnitsa'da sustum. Ama belki oranın halkı Rusça anlamaz. - konumuz Polonyalıları ilgilendirmez diye. Biyelostok sokaklarında sesimi çıkarmadım. Volkovısk istasyonunda da sesimi çıkarmadım. - Herhalde orası tenha olduğu içindi. Çapulcularla birlikte Minsk garını arşınladım, - ancak orası bombardımanlardan sonra henüz kendine gelmemişti. Şimdi ise smerşçileri yeraltı treninin yuvarlak, beyaz kubbeli **Belorusskiy** İstasyonunun ışığa boğulmuş salonundan aşağı götürüyorum. Yürüyen merdivenlerde dizili Moskovalılar, paralel akan iki sel halinde karşıdan geliyordu. Hepsi bana bakıyor sandım. Bilmezlik evreninden ışıldayan kubbeye ve oradan da bana doğru uzanan sonsuz insan kalabalığı, gerçekten bir nebze uyarılmak isteğindeydi. Peki neden sustum?!

Kendisini ateşe atmamak için kişide her zaman düzinelerle özür bulunur.

Henüz herşeyin iyi sonuçlanacağına inanırlar, ses çıkarmakla işi bozmaktan korkarlar (öbür dünyadan haber almadığımızdan, kaderin tutuklanma anında belirdiğini, çoğunlukla en kötü imkânın seçildiğini ve bundan ötürü durumu daha da ağırlaştıracak hareketin kalmadığını bilemiyoruz). İçimizde halk kalabalığı ağzında uyarı parolası kavramlarını anlayacak kadar olgunlaşmamışlar var. Parola, dövizler devrimcinin ağzındadır, kendiliğinden dışarıya taşar. Hiçbir şeye karışmayan sessiz, sakin vatandaş onları bilmez ki. Neyi haykıracağını bilmez. Ve nihayet bir insan türü vardır ki, içleri fazla dolu, gözleri fazla görmüştür. Sel gibi taşan duygularını birçak haykırışa sığdıramazlar.

Susmak için benim bir sebebim daha var: İki merdiveni dolduran Moskovalılar bana yetmez! Haykırışımı yalnız 200 kişi veya iki defa iki yüz kişi duyar. - Peki, iki yüz milyondan ne haber? Bana öyle geliyor ki, çok yakında iki yüz milyona seslenecegim gün de gelecek...

Fakat şimdilik, ağzını açmamış olan beni, otomatik merdiven, cehenneme yolcu ediyor.

Ve Ohotnıy sokağında da susacağım.

«Metropol» dolayında da bağırmayacağım.

Lubyânka meydanında - Golgatha'da da (*) - kollarımı kaldırmayacağım.

Tutuklanmam - düşünülebilecek en ağrısız cinstendi, her halde. Beni yakınlarımdan ve alışmış olduğum ev havasından ayırmadılar. Beni sadece köskün bir Şubat gününde Baltık denizine doğru uzanan dil'den (ki, orada ya biz Almanları veya onlar bizi kuşatmışlardı), alıştığım taburdan ve savaşın son üç ayının manzarasından uzaklaştırdılar.

Tugay komutanı beni çağırdı. Komutan, hiç bir kurnazlık sezmeyen benden, tabancamı istedi. O anda, bir şeyin olacağını beklercesine köşede bulunan subay grubundan ayrılan iki emniyetçi koşar adımlarla bana yaklaştılar ve dört elle şapkamdaki yıldıza, apoletlere, kayışa, çantaya yapıştılar, dramatik bir sesle:

«Tutuklandınız!...» dediler.

Tepemden kaynar sular dökülmüşcesine sarsıldım. Söylenecek daha akıllı lâf bulamadığımdan:

«Ben mi? Neden?» dedim.

Gerçi bu sualin cevabı alışılageldiği şekilde verilmezdi ama, hayret onu öğrendim! Alışkanlığımıza aykırı bir davranış olduğu için bunu açacağım. Smerş'in adamları üstümü aradıktan sonra, çantayla birlikte siyasi görüşlerimi not ettiğim defteri aldılar. Alman bombalarından şangırdayan camlardan pek hoşlanmadıkları için de, işi çabuk kesmek istediler, beni dürterek kapıya doğru yönelttiler. Ve işte! O zaman; «tutuklandınız» sözünden sonra, benimle kalanlar arasında açılan uçurum, vebaya yakalananı sağlamdan ayıran çizgi üzerinde kurulan, iki yanı birleştiren köprü misali, tugay komutanının inanılmaz, efsanevi sözleri duyuldu:

«— Soljenitsın! Geri dönün!»

Sert bir dönüşle Smerş görevlilerinin elinden sıyrılarak, komutanın yanına geldim. Kendisini az tanırdım, genel konularda benimle konuşacak kadar alçalmazdı. Bugüne kadar yüzünde yalnız öfke veya verdiği komut ve emre uygun düşen bir ifade görmüşümdür. Fakat şimdi yüzü sanki aydınlanmış gibiydi. Acaba istemeyerek bu pis işde kendisine verilen rolden mi utanıyordu? Yoksa içinde hayatı boyunca boyun eğmek zorunda olduğu havadan, bir sıçrayışla ayrılmak isteği mi doğmuştu? Bu tarihten 10 gün önce, onun komutanı olduğu; düşman çemberi içinde kalan tugayı, ki hepsi 12 ağır toptu, ben, pek az zayiat ver-

(*) Golgata - Kudüs'te Hazreti İsa'nın çarmıha gerildiği meydan.

direrek, kendi bataryam ile birlikte kurtarmıştım. Ve şimdi, mühürlü bir paçavraya karşılık, beni feda etmek zorundaydı.

Kelimelerin üzerine basarak bana:

«— Sizin... Birinci Ukrayna cephesinde bir dostunuz var mı?» diye sordu.

Smerş'in Karşı casusluk teşkilâtının binbaşı ve yüzbaşısı albaya sert bir sesle:

«— Olmaz!.. Söylemek yasak!» diye bağırdılar. Tutuklanmaya katılan diğer kişiler Tugay komutanının ettiği halta ortak olmaktan korkmuşcasına odanın köşesinde büzülüp kaldılar. (Aralarındaki siyasi kısım mensuplarının komutanı töhmetleyecek **malzemeyi** kafalarında temine çalıştığı belliydi). Fakat benim için bu kadarı bile yeterdi. Bir okul arkadaşımla mektuplaştığım için tutukladılar beni. Tehlikenin geleceği yönü anladım.

Zahar Georgiyeviç Travkin, yaptıklarıyla yetinebilirdi! Fakat hayır! Kendisine çeki düzen vererek masasından kalktı (daha önceleri beni karşılamak için hiçbir zaman ayağa kalkmazdı.) Vebalıyı sağlamdan ayıran çizgi üzerinden elini uzatarak (ki, serbest olduğumda hiç elini uzatmamıştı!) sert yüzündeki çizgileri yumuşatarak, afallamış maiyeti önünde, korkusuzca, kelimeler üzerine bastı:

«— Size... esenlikler... dilerim, yüzbaşım!» dedi.

Oysa yüzbaşı değildim artık. - Yüzünden maskesi düşmüş halk düşmanıydım. (Bizde tutuklanmayla beraber suç da tam olarak ispatlanmış sayılır). Peki, bu adam kime mutluluk diliyordu? - Bir düşmana!

Camlar tıngırdıyordu. İkiyüz metre ötede Alman obüsleri yerleri kazıyordu. Yukarıdaki sahnenin hikmetini o dekorda, ölümün eşit şekilde herkese öylesine yakın olan havası içinde aramak gerekir. Yoksa bizim memlekette, alışılmış günlük hayat içinde bu hikmeti kimse görmezdi. (*)

Bu kitap yalnız benim hayatımın anıları değildir. Onun için hiç bir şeye benzemeyen tevkifimin gülünç ayrıntılarına burada yer vermek istemiyorum. O gece smerşçiler haritayı sökemedikleri için (haritadan hiç bir zaman anlamazlardı), bana uzattılar ve nezaketle şoföre yolu göstermemi söylediler. Ordu Karşı Casusluk Örgütüne gidiyorduk. Kendimi ve onları hapishaneye götürdüm, mükâfat olarak da, genel bir koğuşa değil, bir hüc-

---

(*) **Ve hayret! Herşeye rağmen insan insanlıktan çıkmayabilir. Traykin'e bir şey yapmadılar. Geçenlerde, karşılıklı sevgi havası içinde buluştuk ve tanıştık. Emekli generaldir ve aynı zamanda avcılar cemiyetinde müfettiştir.**

reye kondum. Geçici olarak hücre görevini yerine getiren Alman köylü evinin kilerinden söz etmeğe değer.

Burası uzunlamasına insan boyunda, enine gelince, üç kişinin yan yana yatmasına elverişli olmayan, dört kişinin ancak balık istifi biçiminde sığdırılmasına imkân veren bir yerdi. İşte ben, gece yarısından sonra oraya konan dördüncüydüm. Petrol kandilinin ışığında ekşimiş yüzlerini görüyordum. Sıkıştılar, yer açtılar. Yerde yayılı dövülmüş saman üzerinde, kapıya dönük sekiz çizme ve dört kaput görünüşiyle sabahladık. Onlar uyuyorlardı, ben yanıyordum. Yarım gün önce yüzbaşı olarak hissettiğim nefse güvenlik duygusuyla ters orantılı olarak bu kerre kilerin dibinde yatmak bana acı geliyordu. Böğrü uyuşan çocuklardan biri uyandığında, hepimiz aynı tempo ile bir yana dönüyorduk.

Sabaha kadar uykularını aldılar, esnediler, ayaklarını altlarına topladılar, köşelere dağıldılar. Tanışma faslı başladı.

«— Hey sen! Neden tıkıldın?»

Fakat SMERŞ'in zehirli damı altında esen havadan bir nebze almışım artık.

Uyarılmışım. Safdillilikle cevap verdim:

«— Hiç bir fikrim yok, yılanlar söyler mi?

Yaptıklarını gizlemeyen hücre arkadaşlarım, yumuşak, siyah başlıklı tankçılar açık kalpli, ukalâlık nedir bilmez, asker tipinde idiler. Mizacım onlarınkinden karışık, onlardan kötü idi. Üçü de subay idiler. Onlarda da omuzluklar hışımla koparılmış, yer yer kumaş zedelenmişti. Sökülen madalyaların yerinde, kirlenmiş gömleklerde solmamış beyaz noktalar görülüyordu. Yüzlerindeki kırmızı ve kararmış yara izleri - harb hatıraları idi. Şanssızlıkları - ikmâl için taburlarının 48'inci Orduya bağlı SMERŞ'in de bulunduğu köye gelmesindeydi. Önceki gün yapılan muharebeden çıkan arkadaşlarım, dün içki içmişler ve köy kenarındaki hamama giren iki şuh kızın peşine takılarak, zorla içeri girmişler. Kızlar, ayakta zor duran askerlerden, yarı çıplak durumda, kaçmayı başarmışlar. Ancak, kızlardan biri rastgele bir kız olmayıp, Ordu Karşı Casusluk Örgütü Başkanına aitmiş.

Evet, üç haftadan beri Almanya topraklarında harb ediyorduk. İyice öğrendik: eğer kızlar Alman olsalardı, ırzlarına geçmek, arkasından kurşuna dizmek, hemen hemen harbte gösterilen yararlıktan sayılacaktı; Polonyalı veya bizden götürülen Ruslardan olsalardı, onları hiç olmazsa çıplak olarak bahçede kovalamak ve kalçalarını okşamak mümkün olurdu. Fazla değil, eğlenceli bir şaka sayılırdı. Fakat değil mi ki kız Mukabil Ca-

susluk Örgütü Başkanı'nın «seferi» karısı idi. o zaman geri hizmetlerden herhangi bir çavuş, cephede döğüşen subayların üzerinden, Ordu Emirnamesiyle kendine taktırılan omuzlukları, Yüksek Şûra'ca verilen madalyaları söküp alabilirdi. Ve şimdi, belki de birkaç düşman hattını ezip geçen, harbin başından beri silâhını bırakmayan bu üç savaşçı, Askeri Mahkemenin kararını bekleyecekti ki, onun tankı olmadan, ihtimal, bu köye bile ulaşmazdı.

Lâmbayı söndürdük; nasıl olsa içimize çekeceğimiz havanın tamamını tüketmişti. Kapıdaki, posta kartı büyüklüğündeki gözetleme deliğinden dolaylı olarak ışık geliyordu.. Gündüzün ferahlayacağımızdan endişe edercesine bir beşinciyi hediye ettiler bize. Üzerinde yeni kaput ve şapka vardı. Gözetleme deliğinin karşısında iken, kalkık burunlu, pembe yanaklı genç yüzünü görmüştük.

«— Nereden geliyorsun kardeş? Kimsin?»

Gür sesiyle:

«— Öbür yandan; casusum,» dedi.

Şaşırdık.

«— Şaka mı söylüyorsun?» (Casus olduklarını itiraf edenleri, Şeynin ve Tur kardeşler kitaplarından tanımazdık). [5]

Delikanlı:

«— Harb zamanında şaka olur mu?» diye içini çekerek hikâyesine başladı: «Harb içinde eve dönmenin başka yolu var mı? varsa, söyleyin,» dedi.

Serüvenin ancak başını dinleyebildik: Almanlar bir gün önce, ellerinde esir olan delikanlıyı, cephenin beri tarafına geçirerek, köprülerin havaya uçurulmasını ve bilgi toplamasını öğütlemişler. Oysa delikanlı hemencecik en yakın tabura gitmiş ve bizimkilere teslim olmuş. Uykusuzluktan bitap düşen tabur komutanı anlattıklarına bir türlü inanmak istememiş ve kendisini, hap almak için, hemşireye havale etmiş...

Tam hikâyenin can alıcı noktasında kapı açıldı. Açık kapının önünde duran çam yarması başçavuş 122 mm.'lik bir top gibi gürledi:

«— Haydi dışarı; Eller arkaya!»

Ambarın arka tarafına giden bizler için ayrılmış patikanın çevresi, otomatik silâhlarla donanmış askerlerle kontrol altına alınmıştı. İçimdeki öfkeden patlayacak gibiydim: nasıl oluyor da, cahil bir başçavuş bizlere, subaylara: «Eller arkaya» komutunu veriyordu. Fakat tankçılar ellerini arkaya götürdüler, ben de onlara uydum.

Ambarın arkasında küçük, kare biçiminde bir ağıl bulunuyor-

du. Çiğnenmiş karın üstünde öbek öbek insan pisliği duruyordu. Saha dolmuştu, iki ayağı koyacak ve çömelecek yer zor bulunuyordu. Beşimiz de ayrı ayrı yerlerdeyer bulduk ve çömeldik. İki asker, tatsız bir tavırla, otomatik silâhlarını, bize, çömelenlere, çevirdiler ve başçavuş, bir dakika geçmeden, sert bir sesle, işi çabuk tutmamızı ihtar etti:

«— Acele edin, bu iş bizde çabuk yapılır.»

Tankçılardan biri, uzun boylu, açık suratlı Rostovlu üstteğmen yakınlarımda idi. Yüzü duman veya madenî tozla kararmış, fakat yaranın bıraktığı kırmızı büyük iz yanağında iyice görünüyordu.

Teğmen usulca: «Sizde dediğiniz yer neresi? diye sordu. Gazla kokmuş hücreye dönmek için hiç acele etmiyordu.

Başçavuş: «SMERŞ Mukabil Casusluk Örgütünde!» diye yüksek sesle ve böbürlenerek cevap verdi. (Emniyetçiler, «casuslara ölüm» kelimelerinden zevksizce tertiplenen SMERŞ sözünü pek severlerdi; kendilerince korkutucu idi).

«— Fakat bizde yavaş yavaş yapılır bu iş.» Miğferi yana kaymıştı, henüz kesilmemiş saçları meydana çıktı. Cephede kabalaşmış poposu soğuk ve tatlı tatlı esen rüzgâra karşıydı.

Başçavuşun böğürtüsü duyuldu:

«— Sizde dediğiniz yer de neresi?»

Çömeli durumdan bozulmuş başçavuşa bakarak:

«— Kızıl orduda» diye sakin sakin cevap verdi.

Hapishane havasından aldığım ilk yudumlar işte bunlardı.

2 Kanalizasyonumuzun Tarihi

Kendisine tapılanın keyfî idaresinden bugün söz açılırken, hep mahut 1937 - 38 yılları ileri sürülür. Kalıplaşan görüş yüzünden, ne ondan **ö n c e**, ne de ondan **s o n r a**, tutulup hapse atılan olmamış hissi uyanır.

Elimde istatistik bilgileri olmadığı halde, 1937 - 38 selinin ne tek kaldığını, ne de içlerinde en büyüğü olduğunu söylemekle hataya düşmeyeceğim. 1937 - 1938 akıntısı, hapishanelerimizin karanlık, çirkef dolu borularını şişirerek zorlayan üç büyük akıntıdan biridir.

Ondan önce, Ob nehriyle kıyaslayabileceğimiz, 1929 - 30 yıllarının akıntını gördük. Bu akıntıya, onbeş milyon veya daha fazla köylü kapıldı. Tundra ve Taygaya götürüldüler. Ancak köylünün yazması yok, dili yok. Şikâyet etmediler, hatıralar bırakmadılar. Sorgu yargıçlarına da uykusuz geceler geçirtmediler. Tutanak yazdırtmadılar. Köy Sovyetinin kararı herşeyi hallediyordu. Bu selin götürdüğünü, buzu erimeyen topraklar emdi, eritti. En uyanık kafalar bile hemen hemen hatırlayamaz onu bugün; bunlar sanki Rus vicdanını yaralamamış gibiydi.

Oysa, Stalin'in (ve bizim, sizin) en korkunç cinayetidir.

Ondan sonra, Yenisey nehri oranında, 1944 - 46 yıllarının seli görüldü: Tam kadro ile **m i l l e t l e r**. Bizden olup esirlikten yurda dönen veya Almanya'ya götürülenler, ve sayıları milyonları bulanlar, lâğımdan geçirildiler! (Stalin yaraları dağlıyordu, kabuk bağlasın, memleketin tüm halkı nefes almaya, kendine gelmeye, istirahate çekilmeye fırsat bulmasın diye!) Fakat bu sele kapılanların çoğu basit kimselerdi, hatıra yazmadılar!

Fakat 1937 yılındaki sel, içtimaî mevki sahibi, partide rol oynamış olanları, okumuşları GULAG Takım Adalarına alıp götürdü. Ya geride bıraktıkları acılı yakınları, hep elinde kalem tutar cinsinden insanlar! - Bugün hepsi yazmaya, hatırlamaya çalışırlar; 1937, milletçe yaşanan acının Volga'sıdır!

Ama siz Kırım Tatarına, Kalmuğa veya Çeçen'e «otuz yedinci» deyin, sadece omuz silker. Leningrad için otuz beşinci var-

ken otuz yedinci bir şey ifade etmez ki! Ve sürgüne ikinci defa gidenlere veya Baltık Denizi halklarına 1948 - 49'uncu daha ağır gelmez mi? Üslup ve coğrafya meraklısı, Rusya'daki nehirlerinin tamamını saymadım diye bana sitem ederse, o zaman bana sayfa tahsis etsin, çayları saymadım henüz, onlardan da nehirler oluşur.

Çalışmayan her organ'ın dumura uğradığı bilinir.

Bilinen başka bir gerçek de, övgülerle ayyuka çıkarılan **organlar** (çirkin kelime - kendi buluşları) bir tek dokularını kaybetmek şöyle dursun, tam aksine onları çoğalttılar ve adalelerini kuvvetlendirdiler. Anlaşılıyor ki, **idmanlı** idiler.

Borulardaki basınç kimi vakit yükselir, kimi vakit alçalır, tasarlananın üstüne çıkar, altına düşerdi, fakat kanalların hiçbir zaman boş kaldığı yoktu. Kan, ter ve idrar, - özetimiz - içinde çalkalanır dururdu. Kanalizasyonun tarihi - arkası kesilmeyen akımların, taşımaların tarihidir. Kabarmalar, inişler, tekrar kabarmalar. Akıntı kimi vakit irice, kimi vakit bir araya gelmiş damlalar, yağmur oluğundan akan sular, her yönden gelen dere, çay, ırmaklar biçimindeydi.

İleride göreceğimiz ve zamana göre yapılan tasnif ki içinde milyonları temsil eden ırmaklar ve önemsiz on kişilik grupları simgeleyen dereler var. Tam olmaktan uzaktır, fakirdir. Geçmişin içine sokulmaya imkânım olmadığındandır. Bilen ve hayatta kalanlardan bilgi almak gerekmektedir.

Bu bölümlemede en zor şey - başlangıçtır. Eski yılların tanıkları azalmakta, şayialar, söylentiler kafalardan silinmektedir. Olayların tarihi yazılmamış, yazılı ise de, kilit altında. Aynı zamanda, kırıcı savaş yıllarında olup biteni ile, ilk barış yıllarında olanıyla, ki o zaman merhamet beklemek hakkımızdı, bir seviyede tutmak, adalete sığmaz.

İç savaştan önce bile, Rusya'nın sosyalizme hazır olmadığı görülür. Memleketin her yanı pislik dolu. Diktatörlüğün ilk saldırışı kadetlere karşıydı. (Çarlık devrinde kadetler - devrim mikrobu, emekçilerin idaresinde de - irtica mikrobu oldular).

1917 yılı Kasım ayının sonunda, Kurucu Meclisin toplanması gerekirken, toplanamadığı tarihlerde, **Kadet Partisi** (6) kanun dışı ilân edilerek, üyelerinin tutuklanmasına geçildi. O tarihlerde «Kurucu Meclis Birliği» ile askerler için açılan üniversiteler teşkilâtı **kodese sokuldu.**

Devrimin anlam ve ruhunu düşündüğümüzde, Krestı, Butırki hapishanelerinin ve Taşradaki benzerlerinin, o aylarda, bü-

yok zenginler, toplumsal hayatın sivrilmiş simaları, generaller, subaylar, Bakanlıkta ve Devlet teşkilâtında vazifeli, fakat yeni idarenin emirlerini dinlemeyen memurlarıyla dolup taştığını kolaylıkla anlarız, ÇEKA örgütünün ilk gördüğü işlerden biri - Rusya *Memurlar Birliği* Grev Tertip Komitesini tutuklamak oldu. NKVD'nin 1917 tarihinde çıkarılan ilk sirkülerinden biri şöyle der. «Memurların sabotaj karşısında, gerektiğinde en büyük çabalarının gösterilmesi, müsadere, zorlama ve tutuklamalardan kaçınılması. (*)

V. İ. Lenin 1917 sonunda «sıkı devrim düzeninin» kurulması uğruna, «sarhoş, külhanbeyi, mürteci ve diğerleri»nin yaratacağı anarşi olaylarıyla amansızca savaşılmasını istedi ise de, Ekim Devrimine gelecek asıl tehlikenin sarhoşlardan olacağını düşünüyordu. Gericiler üçüncü sıraya alınmıştı. (**)

Fakat aynı Lenin, problemi daha geniş açıdan da görüyordu: 7 ve 10 Ocak 1918 tarihli «Rekabet nasıl yaratılır» başlıklı makalesinde toplum için birleşik hedef ilân etti: Rusya topraklarının haşereden temizlenmesi. (***)

Haşere (7) derken, sosyal sınıf bakımından yabancı olanlarla birlikte, işten kaçan işçi de kastedilirdi. Meselâ Leningrad'daki parti matbaalarının mürettipleri. (Zamanında neler oluyor: Bugün anlamakta güçlük çekeriz, nasıl olur da, diktatör oluveren işçiler, bu kere kendileri için neden çalışmak istemesinler?). Ve dahası: «Büyük şehrin hangi semtinde, hangi fabrikada, hangi köyde, kendilerini aydın sayan sabotajcı yok?» Haşereden kurtulmak için Lenin, aynı makalede, birkaç yol öğütler: Kimi yerde hapse atarlar, kimi yerde çukur temizlettirirler, hapis cezasını tamamlayana «sarı kart» (8) verirler, paraziti bazan kurşuna dizerler; veya hapis ile en ağır işte çalıştırılmak suçları arasında seçim yapmak hakkını tanırlar. Lenin, verilecek cezaların ana hatlarını çizmekle beraber, bulunacak *en iyi* cezanın, komünler ve toplumlar arasında yapılacak yarışmalarda konu olarak alınmasını tavsiye eder.

Haşere kategorisine kimlerin dahil edildiğini bugün bile tam olarak anlayamayız: Rusya'nın halkı o kadar karışık, içinde çeşit çeşit, hattâ bazıları unutulmuş, kimi faydasız küçük gruplar var ki... **Zem'tsi** (9) ve kooperatifçiler elbette haşere. Bütün ev sahipleri. Lise öğretmenleri arasındaki haşere miktarı az değildi. Kilise cemaatlerini idare edenler, kiliselerde ilâhileri okuyanlar, papazlar, hele rahipler, hepsi böcek. Devlet hizmetine

---

(*) NKVD bülteni, 1917, sayı 1, sah. 4. A.S.
(**) Lenin, cilt 35, sah. 68, 5. tab.
(***) Lenin külliyatı. A.S.

meselâ, demiryollarına giren ve girerken, Sovyet idaresini silâhla savunmayı yazılı olarak taahhüd etmeyen Tolstoy felsefesi izleyicileri de haşereden sayılırlardı. (Bu kimselerin muhakeme edilişini ileride göreceğiz). Demiryollarından bahis açılmışken: Üniformaları altında gizlenmiş çok haşere vardı. Yakalayıp **atmak**, kimisini **kurşunlamak** gerekiyordu. Telgrafçılar, her nedense, çoğunlukla azgın böcek, Sovyetlerden yana değillerdi. **Vikjel** (*) ve diğer işçi sendikaları hakkında da iyi bir şey söylenemez: İçlerinde işçi sınıfına düşman pek çok haşere bulunurdu.

Saydığımız gruplar bile büyük kalabalık arzeder - birkaç yıl sürecek temizlik için konu.

Ve daha pek çok mel'un okumuş, tedirgin öğrenci, garip adam, meczup bulunur. Rusya'daki, Deli Petro bile memleketi onlardan arıtmak istemişti. Zira bu elemanlar daima, sert, düzenli bir idarenin kurulmasına engeldir.

Hukuk düzeninden ve modası geçmiş usullerden çıkarak, hele savaş zamanında, bu güruhtan kurtulunamazdı. Bunun için yeni bir ilke bulundu: Mahkeme dışı hesaplaşma. İşi yürütmeyi fedakârane üzerine alan organ - VÇK (**) oldu. Devrimin nöbetçisi, insanlık tarihinden biricik müessese ki, takip, tutuklama, tahkikat, iddia, yargılama ve infaz fonksiyonlarını tekelinde bulunduruyordu.

1918 yılında, kültür alanındaki devrimi hızlandırmak amacıyla, evliyaların kalıntıları mezarlardan atılmış, kilise donatımı müsadere edilmiş. Kilise ve manastırları korumak için, halk yer yer ayaklanmış. Felâket çanları çalıyor, dinine bağlı olana. Kimi sopayla, koşuyordu. Haliyle, kimini olay yerinde **temizlemek**, kimini adalete teslim etmek gerekiyordu.

Bugün 1918 - 1920 yıllarını gözönüne getirdiğimizde, kararsızlık içinde kalırız: Acep, kapısına kadar götürülmeden **kurşunlananları**, hapishanelere **akıtılanların** hesabına geçirelim mi? Ya köy yoksulları komitesi tarafından köy Sovyetinin bulunduğu evin arkasında «tasfiye» edilenler, hangi hesaba dahil? Salkım salkım her vilâyette açığa çıkarılan komplo tertipçileri GULAG Takım Adalarına ayak basmaya vakit buldular mı, bulamadılar mı? Her vilâyette Hükûmete karşı tertiplenen komplo meydana çıkarılırdı (iki Ryazan, Kostroma, Vışnevolotsk, Velij, birkaç tane Kiyev'te, birkaç tane Boskova'da, Saratov, Çernigov,

---

(*) Vikjel - Vserossikskiy İspolnitelnıy Komitet Jeleznodorojnikov - Bütün Rusya'yı kapsayan demiryolu işçileri sendikasının icra komitesi

(**) VÇK - Emniyet Organı

Astrahan, Seliger, Smolensk, Bobruy, Tambov, Çembar, Velikiye Luki, Mstislavl ve diğerleri) bastırılan meşhur ayaklanmalar üzerinden geçerek (Yaroslavl, Murom, Rıbinsk, Arzamas) kimi olayları yalnız ismen tanırız. Meselâ 1918'deki Kolpin kurşuna dizilme olayı? Ne olmuş, kimi tasfiye etmişler? Hangi hesaba geçelim?

Bir de iç savaş zamanı, sayıları on binleri bulan rehineler var. Hapishane kanalizasyonu hesabına dahil edilecek mi? Bilânçodaki yerleri nedir? Ya hiç bir suçu olmayanlar, toplattırılırken adları dahi kaydedilmeyenler, düşmanı veya ayaklananları korkutmak veya onlardan öç almak için yok edilenler. 30 Ağustos 1918 ([10])'den sonra NKVD'nin çıkardığı talimattan: «Bütün sağ sosyalist-devrimciler tutuklanacak, burjuva sınıfından ve subaylardan **yeter miktarda rehine** toplattırılacak (*) deniyordu. (Şuna benzer: Farzımuhal, Aleksandr Ulyanov'un suikastından sonra yalnız iştirak eden öğrenci değil, Rusya'nın bütün öğrencileri ve zemtsilerden yeteri kadarı tutuklansaydı) Milli Savunma Şûrasının 15.2.1919 tarihinde, Lenin'in başkanlık ettiği anlaşılan, toplantıda alınan kararla, demiryolunun kardan temizlenmesi işi tatminkâr olmadığı takdirde, o bölge **köylüsünden** rehine alınması ve «karların temizlenmemesi halinde, kendilerinin kurşuna dizilmesi» emri veriliyordu. (**) 1920 yılında, Halk Komiserleri Şûrasınca, Sosyal-demokratlardan da rehin alınmasına müsaade verilmişti.

Olağan tutuklamaları yakından izlediğimizde dahi, 1918'de başlayarak, yıllarca ve aralıksız devam edecek hain sosyalistlerin akımını göreceğiz. Bütün bu partiler - sosyalist devrimciler, menşevikler, anarşistler, halk sosyalistleri, hepsi, yalandan devrimci, maske takan kimselermiş. Kürek cezasına çarptırılmalarına karşın, samimi değillermiş meğer. Ve devrimin coşkun tempoyla sürüp gitmesi karşısında ancak, bu sosyal - hainlerin burjuva içleri aydınlığa çıkmıştır. Tutuklamalara geçmek tabii idi! Kadetlerden sonra, Kurucu Meclisin dağıtılmasından, Preobrajenskiy ve diğer alayların silâhtan tecrit edilmesinden sonra, yavaş yavaş ve sessizce sosyal devrimcilerin ve menşeviklerin toplanmasına geçildi. 14 Haziran 1918'den itibaren, - onların bütün Sovyetlerden ihraç edildikleri tarihti, tutuklamalar çoğaldı. 6 Temmuzdan başlayarak, emekçilerin, biricik rabıtalı partinin dostları olarak, kurnazca ve uzun süre kendilerini tanıtmayı başaran sol devrimciler partisi üyelerinin de, aynı yere gönderilmesine geçildi. O günlerden başlayarak, herhangi bir fabrikada

---

(*) NKVD bülteni, 1918, No: 21 - 22, sayfa 1
(**) Sovyet Hükûmeti Kararnameleri, cilt 4, M. 1968, s. 627.

şehircilikte, işçiler arasında baş kaldırma, grev, memnuniyetsizlik belirtisinin görülmesi halinde, tavizler verilir, işçinin haklı isteği karşılanır, olay yatıştırılırdı; diğer taraftan ÇEKA sessizce faaliyete geçer ve olayın asıl yaratıcıları sıfatıyla, geceleri, menşevik ve sosyal devrimcilerini yakalardı. (1918 yazında bile böyle olaylar geçerdi, fakat 1921 Martındakiler Petrograd'ı, Moskova'yı, sonradan Kronstad'ı sarstı ve NEP'in (*) başlamasını zorunlu kıldı.) 1918 yazı, 1919'un Nisanı ve Ekimi, anarşistlerin kitle halinde tutuklandığı devrelerdir. 1919 yılında sosyal devrimcilerin Merkez Komitesinin ele geçirilebilen üyesi Butırki hapishanesine kondu ve yargılanmalarına kadar orada kaldı (1922). Tanınmış ÇEKA Şeflerinden Latsis'in, 1919 yılında menşevikler hakkında yazdıklarından: «Bu insanlar bizi engellemekten fazlasını yapıyorlar. Bunun için, ayaklarımıza dolanmasınlar diye, yolumuzdan topluyoruz... Onları ücra bir köşeye, Butırki'ye, koruz ve iş ile kapital arasındaki savaşın sonuna kadar bekletiriz.» (**) Aynı 1919 yılında Partiler Dışı İşçiler Kongresine gelen delegeler de hapse kondu ve dolayısiyle toplantı olmadı (***).

Daha 1919'da, hariçten dönen Ruslar hakkında kuşku uyandı: (Neden geliyorlar, yüklendikleri görev nedir? diye) - Ve bu sebeple, Fransa'da Almanlara karşı çarpışmış Rus kolordusunun subayları tutuklanırlardı.

Aynı şekilde 1919 yılında, sahici ve uydurma komploların («Milli Merkez», «Askeri komplo») etrafında, pergelin ayağı geniş açılarak yapılan taramada, yakalananların listeye göre kurşuna dizildikleri görülmektedir. (Başka bir deyimle, hür insanlar) aynı zamanda **kadet yakını** aydınlar toplanır, hapse konurlardı. **Kadet yakını** da ne demek?: Monarşist olmayan, sosyalist olmayanlar! Başka bir deyişle, ilim, üniversite, edebiyat ve sanat çevresindekiler, ayrıca bütün mühendisler. Aşırı eğilimli yazarlardan, sosyalizm teorisyenlerinden ve dinî araştırmacılardan gayrısı, tüm okumuşlar sınıfının % 80'i, **kadet yakını** sayılırdı. Lenin'e göre, meselâ, Korolenko da (11) bu sınıfa dahildi «büyük burjuvazinin bâtıl itikatlarına kapılan küçük burjuva» (****). «İstidadın» böylesini birkaç haftalığına hapse atmak günahtan sayılmaz (*****). Tutuklanan gruplar hakkında bil-

(*) NEP - Rusça Yeni Ekonomik Siyaset manâsına gelen sözlerin kısaltılmışıdır. Özel teşebbüsün ihyası anlamını taşıyordu.
(**) M. Y. Latsis, «İç Cephede 2 Yıllık Savaş» eserinden ÇEKA faaliyetinin popüler şekilde gözden geçirilmesi. GİZ, 1920, sayfa 61.
(***) Aynı eser, sayfa 60.
(****) Lenin hülliyatı, 5. tab. cilt 51, s. 44, 48.
(*****) Aynı eser, sayfa 48.

giyi Gorkiy'nin protestolarından da alırız. İlyiç'in [12] cevabı: Burada da yalnışlık olabileceği bizim için açık, fakam amma da büyük adaletsizlik! Amma ne felâket! ve «çürümüş aydınların ağlamaklı seslerini dinlemekle, zaman harcamayın» der. (*)

1919 yılının Ocak ayından başlayarak yiyecek maddelerinin Devlete teslimi için program yapıldı ve emrin yerine getirilmesi için müfrezeler ayrıldı. Köylünün kâh' taşkın, kâh kaçamaklı fakat inatlı direnciyle karşılaşıldı. Bu eylemlerin bastırılması, yerinde kurşuna dizilenler dışında, iki yıl için pek çok kimselerin tutuklular seline katılmasını sağladı.

Vilâyet ve şehir işgalinden, Cephenin ilerlemesiyle ilgili olarak, ÇEKA, Özel Kısımlar ve Devrim Mahkemeleriyle öğütülenlerin büyük kitlesinden, bilerek burada söz etmiyoruz. NKVD'nin 30.8.1918 tarihli talimatı - «Beyaz Ordu hareketine katılanların mutlaka kurşuna dizilmelerini emreder. Doğru ayırım yapmak için insan bazen şaşırıyor: 1920 yılı yazında, Don nehri çevresindeki sivil savaş bitmişti, fakat öbür yönlerde henüz devam ederken, Rostov ve Novoçerkask'tan [13] esir subayları kitle halinde Arhangelsk'e ve oradan da Solovki'ye yolladılar.

Arhangelsk'ten Solovki'ye [14] taşıma, mavnalarla yapılmış. (Birkaç mavnanın batırıldığı rivayet edilir, Hazar denizinde yapıldığı gibi). Peki, bu olanlar, iç savaş hesabına mı yoksa ilk barış yıllarının yapıcılık hamleleri hesabına mı kaydedilecek? Aynı yılda kocasını saklamaya çalışan hamile subay karısı Novoİçerkask şehrinde kurşuna dizilirse, hangi hesaptan düşecektir?

Komünist Partisi Merkez Komitesinin, Mayıs 1920 tarihli «cephe gerisi baltalama» konusundaki kararı biliniyor. Tecrübeyle bunun ne olduğunu biliriz: Her yönden akacak tutuklu seli için güdü.

Kararın kendisi, bu derelerin alâmetidir. 1922 yılına kadar Ceza Kanununun bulunmayışı, sellerin organizatörleri için hem büyük güçlükler yaratır hem de meziyetlerini ortaya koymak için izin verirdi. Kurbanları seçenler ve onları kanalize edenler için tek ölçü, devrimcinin hiç bir zaman aldanmayan adalet hissi idi. Kimin alınacağını ve ona ne yapılacağını biliyorlardı.

Ceza Kanunu kapsamına girecek suç işleyenlerin kanalizasyonundan söz etmiyeceğim bu kitapta. Ancak, birbirini kovalayan felâketlerin, idari organların, kuruluşların ve kanunların yeni düzene göre ayarlanması sırasında görülen noksanların, hırsızlığın haydutluğun zorbalığın, rüşvetçiliğin ve spe-

---

(*) Aynı eser, sayfa 48

külâsyonun artmasına yardım ettiğini hatırlatacağım. Cumhuriyetin yaşaması için pek o kadar tehlikeli olmamakla beraber, saydığımız suçlar da kısmen takibe uğrardı ve akıntılarıyla, devrime karşı duranların selini kabarttı. **Spekülâsyonun** bir siyasi türü de vardı. Lenin'in imzasıyla 22.7.1918'de Halk Komiserleri Şûra'sınca çıkarılan kararnameden öğreniyoruz: «Cumhuriyet tekelinde bulunan yiyecek maddelerinin saklanmasını, satın alınmasını ve satılmasını kendilerine iş edinenlerin... en azından 10 yıl hapsi... bütün malın elinden alınması... en ağır işte çalıştırılması... der. (Köylü ürününü elden çıkarmak için saklar, peki iş bunun neresinde?). (A. S.)

O yıldan başlayarak gücünün üstünde zorlanan köy, yıl be yıl, ürününü karşılıksız teslim etmeye başladı. Sonunda köylü ayaklanmaları, isyan bastırmaları ve yeni tutuklamalar görüldü. 1920 yılında «Sibirya Köylü Birliği»nin muhakeme edilişini biliriz (ama bilmeyiz...) Aynı yılın sonunda Tambov vilâyeti köylüsünün isyanı da geçici olarak bastırıldı. (Burada yargılama yoktu).

Tambov köylerinin gerçek boşaltılması Haziran 1921'e rastlar. (*) Tüm vilâyette, isyancıların aileleri için toplama kampları kuruldu. Açık tarlada dikenli telle çevrilmiş sahalar. İsyancı şüphesiyle tutuklananların aileleri orada üç hafta süreyle gözaltında kaldı. Bu süre içinde kendisinden şüphe edilen dönmediği zamanlarda, bütün aile sürgüne giderdi. (**)

Daha önce, 1921'in Martında, Kronştad'ın ayaklanan ve kurşuna dizilen bahriyelilerinden arda kalanları, Petropavlov ([15]) kalesi Trubetskoy burcu kanalıyla, GULAG Takım Adalarına yollandı. 1921 yılı VÇK'nın 10 sayılı, 8.1.1921 tarihli emriyle başladı: «Burjuva sınıfına karşı şiddeti arttırın» denildi. Sivil savaş bittikten sonra, tedbirlerin gevşetilmesi değil, **şiddetlenmesi** istendi. Kırım'daki manzarayı Voloşin bize birkaç şiirle anlattı.

1921 yılınını yazında. «Açlık Çekenlere Yardım Komitesi» tutuklandı. (Kuskova, Prokopoviç, Kişkin v.d.). Bu teşkilât Rusya'yı etkisi altına almaya başlayan görülmemiş açlık dalgasını önlemeye çalışıyordu. Hikmeti şudur ki, gıda uzatan bu eller, açları doyurmak için müsaade verilecek **eller** değildi. Ölüm döşeğinde bulunan ve affedilen Komite Başkanı Korolenko, komitenin dağıtılması konusunda - «politikacılığın en kötüsü, hükû-

---

(*) Korolenko'nun Gorkiy'ye 10.8.1921 tarihli mektuptan: «Halkın en çalışkan kısmının, sözün tam manâsıyla, kökü kazılıyordu».

(**) «Savaş ve Devrim» mecmuası, 1926, sayı 7/8. Tuhaçevskiy: «Devrim aleyhtarı ayaklanmalarla mücadele».

metin politikacılığıdır» demiştir. (Gorkiy'e 14.9.1921'de yazılan mektuptan).

Aynı Korolenko'dan, 1921 yılı hapishanesinin bir özelliğini öğrendik. Tifüs'ün yatağıymış. Skripnikova ve aynı yıl hapishanede kalan başkları da aynı haberi verdiler.

1921 yılında öğrenci arasında tutuklamalar görüldü (meselâ Timirâz Akademisi, E. Doyarenko grubu). Sebep - «düzeni tenkit» (*) (açıkça değil, sohbet arasında). Saydığımız olaylar her ne kadar çok görülmüyorduysa da yakalanan grupların sorguları doğrudan doğruya Menjinskiy ve Yagoda (**) tarafından yapılıyordu.

Aynı 1921 yılında başka parti ilgililerinin de usulen tutuklanmaya başladığını görüyoruz. Gerçekte, davayı kazanan komünist parti dışında, Rusya'nın diğer partileri yitirilmişti artık. (Dikkat! Başkasının kuyusunu kazma!) Partilerin dirilmesini engellemek için, partililerin ve bedenlerinin parçalanması gerekiyordu.

Bolşevik partisi dışında herhangi bir başka partiye üye olmuş Rus devleti vatandaşı bundan böyle kaderinden kaçamazdı, hüküm giymişti artık. (Eğer Mayskiy ve Vişinskiy gibi, yıkılmakta olan binanın kalasları altından kaçmayı bilmemisse). Vatandaş ilk ağızda tutulanlar arasında olmayabilir. Gösterdiği tehlike derecesine göre 1922, 1932 ve hattâ 1937 yılına kadar hür hayatını sürdürebilirdi. Fakat elde listeler vardı, sıra sürüyordu ve nihayet sıranın başına gelmek kaçınılmazdı. Tutuklarlardı onu veya kibarca bir tek soru sorarlardı: üye olarak... şu tarihten... bu tarihe kadar? (Düşmanca davranışların hakkında da soru olabilirdi, fakat bugün, üzerinden yıllar geçtikten sonra, ilk soruya verilen cevabın herşeyi hallettiğini öğrenmiş bulunuyoruz). Bundan sonrası değişiklik gösterebilirdi. Kimi doğrudan doğruya meşhur Çarlardan kalma Merkez Hapishanelerine yollanıyorlardı ki, talih eseri olarak az değişmiş bu yerlerde sosyalistler eskiden bildiği hücrelere ve tanıdığı gardiyanlara düşebilirdi. Kimine sürgün teklif edilirdi, çok değil; iki, üç yıllığına. Kimine daha hafif ceza verilirdi: «**eksi**» işaretini kabullenerek sürgüne gitmek. Başka bir deyimle, gitmek istediği yeri kendi seçerdi, ancak **eksi** ile işaretlenen şehirler bunların dışında tutulurdu. Orada zorla oturma cezasına çarptırılır, GPU'nun emrini beklerdi.

(*) 29.6.1921'de Korolenko'nun Gorkiy'e yazdığı mektuptan: «Hakiki devrimci ve sosyalistlerin hakkından gelen bolşevikler, Çar idaresinin usullerini kullandılar».

(**) Menjinskiy ve Yagoda - Çok tanınmış Gizli Polis Şefleri.

Operasyon uzun süreliydi. Güdülen maksat - Moskova, Petrograd gibi şehirleri, limanları, sanayi merkezlerini ve sonradan kazaları, hiç belli etmeksizin, öbür cins sosyalistlerden temizlemekti. Operasyon - büyük çapta açılan İskambil Falından başka bir şey değildi. Sessizlik içinde açılan falın usulleri, çağdaşlar için bir muamma. Bugün ancak dış hatlarıyla görür gibi oluyoruz. Uzağı gören zekâ düzeni kurmuş, düzen sever eller, aynı kümede üç yıl kalan kartı, saniye kaybetmeden ve itinayla, öbür kümeye aktarıyordu. Merkez hapishanesinde kalanlar bu defa sürgüne(uzakça bir yere), «eksi» yi tamamlayanlar - gene sürgüne; fakat «eksi» den uzak). Sürgünden sürgüne, sonra yeniden merkez hapishanesine. Falı açanlarda sabır tükenmezdi. Rakip parti üyeleri çığlık atılmadan, gürültü edilmeden siliniyorlardı. Tanıdıkları olduğu yerden, devrimde oynadıkları rolü bilenlerden uzaklaştırılıyordu ve, eskiden öğrenci mitinglerinde coşarak Çarın taktırdığı kelepçeleri şıngırdatanlar, şimdi göze batmadan, yana sapma yolun sonunda yok olup gidiyorlardı.

Büyük Fal operasyonuyla Çar zamanı kürek mahkûmlarının çoğu yitirildi. Bu toplum sosyal devrimci ve anarşistlerden oluşmuştu; gerçekte Çar mahkemelerinin en ağır ceza verdikleri onlardı. Sosyal demokratlar ikinci plânda kalırdı.

Ortadan kaldırma programındaki izleme halkça düzenlenmişti: 1920 yılında partililere, kendi parti ve ideolojisinden dönme hakkı tanınmıştı. Bunu yazıyla yapacaklardı. Kimi kabul etmedi ve haliyle listelerin başına geçirildi, kimi kabul etti ve ömrü birkaç yıl uzadı. Fakat eninde sonunda onun da başı gövdeden ayrılacaktı (*).

1922 sonbaharında, Gericilik ve Spekülâsyonla savaşmak için kurulu Özel Komisyon (16) ad değiştirerek, GPU olarak yaşamaya devam edeceği sırada, kilise işlerine el uzatmayı düşündü. «Kilise Devrimi yapılarak, kilise yöneticilerinin değişmesi gerekiyordu. Yeni yöneticilerin yalnız bir kulağı gökte, öbürü Lubyânka'da olmalıydı. Bu yöneticiler «yaşayan kilise» (17) üyeleri olabilirdi, fakat dışardan yardım görmeden kilise mekanizmasını ele geçiremeyeceklerdi. Bu yüzden Patrik Tihon tutuklandı ve

(*) Aklın almayacağı haberi okuruz bazen gazetelerde: 24.5.1959 tarihli İzvestiya: Almanyada Hitler idarenin başına geldikten sonra, Maksimilyan Huake adında biri, komünist partisine üye olduğu için tutuklanmış. Öldürdüler mi onu? Değil, sadece iki yıl hapis cezası yemiş. Süreyi doldurduktan sonra, haliyle, yeniden içeri aldılar? O da değil, serbest bıraktılar! Hür olarak yaşamaya devam etmiş ve yeraltı bir örgüt kurmuştu. Bu cesaretinden ötürü de makaleye konu olmuştu.
İşte, bizdeki durumu düşünerek, istediğiniz yorumu yapın.

Moskova'da patrik beyannamesini dağıtanlara, Petrograd'ta - kilise yönetiminin yaşayan kilise üyelerine devredilmesini engelleyen Metropolit Benyamin'e karşı idamla sonuçlanan iki önemli dava görüldü. Vilâyet ve kazalardaki metropolit ve başpiskoposlar, ve büyük balıkları takip eden küçük balık sürüleri misâli, ismi gazeteye geçmeyen, başpapazlar, rahipler, diakonlar tutuklandı. Yenilenmiş kiliseye sadakat yemini etmeyenlerin hepsi yakalanırdı.

Her günün avında ruhaniler de vardı; her hapishanenin hücresinde gümüş renkli saçlarıyle bunlar da bulunuyordu, sonra bunlar Solovki'ye gönderilirlerdi.

1920 yılının başından başlayarak, teosofların, mistik'lerin, ispirtizmacıların (Kont Palen'in grubu ruhlarla yapılan konuşmaların tutanaklarını yazardı), dinî dernek üyelerinin, Berdâyev çevresinde toplanan filozofların götürüldüğünü görüyoruz. Bu arada bozguna uğrayanlar arasında Vladimir Solovyev'e bağlı «doğu katolikleri», A. İ. Abrikosova grubu da bulunuyordu. Nasılsa kendiliğinden, bayağı katolikler - Polonya papazları da içeriye girdi.

Bu memlekette dîn'in kökünü kazımak, - ki 1920 - 1930 yıllarında GPU - NKVD'nin başlıca görevlerinden biri idi - ancak dinlerine bağlı ortodoksların kitlece tutuklanmalariyle olabilirdi. Cübbeleriyle eski Rus hayatını karartan rahip ve rahibelerin sıkı şekilde toplattırılmasına geçildi. Kilise personeli yargılanıp tutuklandı. Çember hep genişler. Ve işte bayağı kilise topluluğundan, yaşlılardan, özellikle imanları daha sağlam olan kadınlardan tutuklananlar çoğalıyordu. Bu kadınların yollarda ve kamplarda adı, bundan böyle, rahibeye çıktı.

Gerçi yargılanmanın ve tutuklanmanın gerçek sebebi olarak din ve inanç gösterilmiyordu, resmî sebep - çocukların bu hava içinde yetiştirilmesi, inançların yüksek sesle belirtilmesiydi. Tanâ Hodkeviç'in yazdığı gibi:

Serbesttir, derler, inanana dua,
Ancak, Allah'tan başkasına, duyurma.

(Bu şiir için on yıla mahkûm oldu). Gerçeğe eriştiğini sanan baba, bunu çocuklarından gizlemek zorundadır. 1920 yıllarında, çocuklara din dersi vermek, 58 - 10 kanunun kapsamına girerdi, yani karşı devrimci propagandasından sayılırdı. Bununla beraber sanığa yargıcın karşısında dini reddetmek hakkı tanınırdı. Çok olmamakla beraber, babanın dininden dönerek çocuklarla kaldığı, annenin ise Solovki'yi boyladığı görülen olay-

lardı. (O devrelerde kadınların dine karşı daha fazla bağlılık gösterdikleri görülmüştür.) İnanç yüzünden cezaya çarpılanlara o zaman 10 yıl verilirdi - o devrenin en büyük cezası.

(Büyük şehirleri, geleceğin pak toplumu için temizlerken, aynı devirlerde, hele 1927'de, «rahibelerle» birlikte fahişeleri de Solovki'ye yollarlardı. Günah işlemekten hoşlanan bu kızlar önemsiz bir kanun maddesinden yargılanır, üç yıla mahkûm olurlardı. Yolculuk ve aktarmalar sırasında ve Solovki'de, şer davranışlarıyla, yöneticilerden ve muhafız askerden para kazanır, üç yıl sonra, ağzına kadar dolu bavullarla, çıkış noktalarına dönerlerdi. Dinleri için oturanlara ise, yurt yolu kapalıydı, (çocuklarını bile göremezlerdi.)

1920 yılı başlarında millî akınlar görülmeye başladı. Kendi çaplarına göre henüz önemsiz, fakat Rusya ölçüsünde büsbütün ufak olan bu grupları yaratanlar, Azerbaycan'dan Eşitlik Partisi üyeleri, Ermenistan'dan Taşnaklar, Gürcistan menşevikleri ve Türkmen «basmacıları» idi. Basmacılar, Orta Asya'da Sovyet hükûmetinin kurulmasına karşı direniyorlardı. (Orta Asya'daki ilk Sovyet'lerde çoğunluk Ruslarda olduğu için, Rus Hükûmeti olarak kabul ediliyordu) 1926'da «Gehaluts» Sionist cemiyeti tam kadroyla sürüldü, zira enternasyonalizmin coşmuş havasına girmeyi başaramadı.

Sonraki kuşaklar, 1920'yi, ölçü ve sınır tanımaz, başı boş kalan Hürriyet fikrinin kullanıldığı yıl olarak bilir. Bu kitapta başka türlü düşünenleri de göreceğiz. Partisiz öğrenciler o ara «yüksek okulların bağımsızlığı» için, miting özgürlüğü için, siyasi bilgi dersi saatinin azaltılması için çaba gösteriyordu. Cevap olarak tutuklanmalarına geçildi. Tutuklamalar bayramlara doğru sıklaştırdı. Meselâ 1 Mayıs 1924 - 1925'te Leningrad öğrencilerinden yüz kadarı «Sosyalizm Habercisi» dergisini [18] okudukları ve Plehanov'un [19] yazılarını inceledikleri için üçer yıl Politizolator da [20] kalmaya mahkûm edilmişlerdi. (Plehanov, gençliğinde, Kazanskiy Katedrali civarında Çar hükûmetine karşı yaptığı konuşma için çok daha azıyla kurtulmuştu). 1925'te Troçkistlerden «siftah» lar yapıldı. (İki saf kızılordu askeri, Rus geleneğini hatırlayarak tutuklanmış Troçkistler için sadaka toplamaya başladılar. Onlar da Politizolator'a kondu.)

Elbette sömürücü sınıflar da unutulmadı. 1920 - 30 yıllarında eski subaylardan arta kalanı yakanıyordu: İç savaşta kurşuna dizilmeye hak kazanmayan beyazlar, her iki tarafta çarpışan kırmızılı - beyazımsı olanlar, hem Çar ordusunda hem de kızıl orduda hizmeti görülen, fakat bu ara zamanların nerede geçirildiğini ispata yarar belge taşımayanlar yakalanıyordu.

Canlarından bezdiriyorlardı onları: Yekten karar vermiyorlardı, iskambil falından geçiriyorlardı: Sonu gelmez inceleme, denetleme, tutuklama, koyuverme, tekrardan tutuklama, oturma ve işde sınırlanmalardan sonra, yavaş yavaş, bir daha dönmemek üzere, kamplara sürerlerdi.

Subayların sürülmesiyle iş bitmiyordu, henüz başlıyordu. Onlardan kalma anneler, eşler ve çocuklar vardı. Toplumsal çözümlemenin hata yapmaz usullerinden çıkarak, başsız kalan ailelerin ruhundakini kolaylıkla buluruz. Sonuç olarak kendilerinin tutuklanmasına da yol açılırdı. Haydi bir sel daha.

1920'de, iç sivil savaşa karışan Rus Kazakları affedildiler. Pek çokları Limni [21] adasından evlerine, Kubân'a döndüler. Toprak dağıtıldı onlara. Daha sonra hepsi tutuklandı.

İzlerini kaybettirmeye çalışan bütün eski devlet memurları da aranıyor ve tutuklanıyordu. Maskelenmekte ustaydılar. O ara Cumhuriyette henüz pasaport ve tek tip iş cüzdanları sistemi kurulmadığından, kolaylıkla Sovyet müesseselerine girebiliyorlardı. Burada dil sürçmelerinin, rastlantıların, komşusunun yaptığı ihbarın faydası dokunurdu. (Arada sırada tesadüfler de olurdu: Mova adında biri, yalnız intizam severliğinden, vilâyetteki eski hukukçuların listesini saklamış. Liste ele geçmiş, içindekilerin hepsi kurşuna dizilmiş.)

Soyunu saklamaktan, eski mevkiini saklamaktan hüküm giyenlerin seli akar dururdu. Bu deyimin yorumu geniş tutulurdu. Asilzadeler ve aileleri dahil edilirdi. Sonraları, işin gerçeği araştırılmadan, bilmem hangi tarihte üniversiteyi bitirerek, asalet ünvanına [22] kavuşanlar götürüldü. Fakat - alındıktan sonra - geriye dönüş olamaz! Devrimin nöbetçisi aldanmaz.

Hayır, dönüş için yollar var - zayıf önemsiz **anafor** - fakat bazen görülür. İlkinden burada söz edeceğiz. Asilzade ve subay eşleri ve kızları içinde harikulâde görünüşlü ve gösterişli kimseler az değildi. Bunlardan kimisi **anafor** cereyandan faydalanarak geri dönmeyi başarmış. Hayatın ancak bir defa yaşanacağını, **hayatımızdan** daha büyük bir değerin olmadığını bilenlerdendi, bunlar!.. Kendilerini ÇEKA - GPU'ya bilgi verici, işbirlikçi olarak teklif ettiler, beğenilenler kabul edildiler. Bilgi verenler, işbirliği yapanlar içinde en verimlisiydiler! GPU'ya faydaları büyük oldu, «eskiler» onlara çok inanırlardı. Devrim sonrasının en tanınmış ihbarcısı olarak Prenses Vâzemskaya'nın adı geçer. Oğlu da Solovki'de muhbirdi.

Konkordiya Nikolayevna Josse, anlaşılan, sıradan bir kadın olmaktan uzaktı: subay kocasını gözü önünde kurşunlamışlar, kendisini de Solovki'ye sürmüşler. Fakat dönüş iznini koparabil-

miş ve Büyük Lubyânka yakınında bir salon açmış. Bu kuruluşun kodamanları müşterisiydiler. Yeniden tutuklanması ancak 1937'de oldu. (İçerideki müşterilerle birlikte).

Söylenmesi gülünç ama, anlamsız bir alışılagelmişliğiyle Eski Rusya'dan kalma siyasi Kızıl Haç ayakta duruyordu. Üç şubesi vardı: Moskova'da (E. Peşkova, Vinaver), Harkov'da (Sandomirskaya) ve Petrograd'ta. Moskova'daki uslu uslu duruyordu ve 1937'ye kadar dağıtılmadı. Buna karşılık, Petrograd'taki şube (eski halkçı (23) Şevtsov, topal Hartman, Koçerovskiy) siyasi işlere karışmaktan, küstahça davranmaktan, eski Şlisselburg'lu (24) arkadaşlardan (Noworusskiy, Aleksandr Ulyanov'un davasına karışan) destek aramaktan çekinmezdi. Yalnız sosyalistlere değil, KAER'lere, karşı devrimcilere de yardım ederdi. 1926'da kapandı ve yöneticileri sürgüne gönderildi.

Yıllar geçer, tazelenmeyen her şey unutulur gider. Çoktan yaşanmış 1927 yılı gözümüzde, henüz budanmamış NEP yüzünden, kaygısız tok geçen bir süre olarak canlanır. Aslında gergin bir yıl. Gazetelerin verdiği haberler - patlayan bomba görünüşünde, anladığımız ve kulağımıza koyulduğu kadarıyle, Dünyayı içine alan devrim adına yapılacak savaşın eşiğindeydik. Sovyet elçisi Voykov'un Varşova'da öldürülmesine bağlı olarak Mayakovskiy (25) gök gürlemesini andıran dört şiir yazmış. Fakat ne aksilik: Polonya itiraz ediyor, Voykov'un tek katili orada tutuklanıyor (*) peki şairin tehditleri nasıl yerine getirilecek?

Birlikte,
Düzenle,
Metanetle
İt sürüsünün (26)
Kafasını kır

Kimin hesabı görülecek, kimin kafası kırılacak? İşte **Voykov toplaması** burada başlar. Her ayaklanma ve huzursuzlukta olduğu gibi, **eskiler**, anarşistler, sosyal devrimciler, menşevikler ve **gelişigüzel** aydınlar toplanır. Peki, başka ne yapılabilir ki, şehirlerde? İşçiler yakalanacak değil ya? Fakat «kadet yakını» okumuş sınıfı yeterince ayıklandı, 1919'dan beri. Şu halde kendisini öncü sınıf olarak tanıtanların sırası gel-

---

(*) Anlaşılan, Çar taraftarı suikastçı, şahsi intikam hissiyle hareket etti: Ural mıntıkasının Gıda Komiseri P. L. Voykov, 1918 yılının Temmuzunda, Çar ailesinin katlinden sonra izleri ortadan kaldırma işini idare etti. (Cesetlerin kesilmesi, yakılması ve küllerin atılması.)

medi mi, acaba? Öğrenci ayıklanmalıdır. Burada tekrardan Mayakovski'nin yardımı dokundu:

Komsomolu ([27]) düşün
Gün be gün
Saflara bak
Gözün açık
Komsomolun tümü sahiden
Komsomol mu?
Veya komsomola düşman?

İşimize gelen Dünya kavrayışı, hukukta da kolayımıza gelen terimlerin doğmasına sebep oluyor: **toplumsal profilaksi.** Teklif edildi, kabul edildi, herkesçe anlaşıldı. Belomorstroy ([28]) şeflerinden biri, Lazar Kogan, yakında şöyle konuşacak: «Suçunuzun olmadığına şahsen inanırım. Fakat okumuş insan olarak siz de, geniş ölçüde bir profilaksinin yapıldığına inanın»). E, peki, birlikte yola çıkılmazların, güvenilmezlerin, çürümüş ve kokmuş aydınların toplanması, Dünya devrimi için yapılacak savaşın sonrasına ertlenemez ki. Büyük savaş başladıktan sonra geç kalınır.

Ve Moskova'da mahallelerin plânlı taranması başlıyor. Her yerden bir kimsenin götürülmesi şart. Parola: «Yumruğumuzu masaya öylesine vuracağız ki, Dünya dehşetten titreyecek!» Gündüzün bile Lubyânka ve Butırki'ye akan hapishane arabalarındaki paldır küldür kafeslenmiş kara kargaların, özel otomobilerin, üstü kapalı kamyonların, faytonların sıraları görülür. Kapılarda tıkanma, bahçelerinde birikme, tutuklananları vasıtalardan indirmek ve kayıtlarını yapmak için zaman yetmiyor. (Diğer şehirlerde - aynı görünüş. Rostov'da Otuzüçüncü evin bodrumunda yeni gelen Boyko, oturacak yer bulamıyor)

Bu şehir havasını anlatmak için tipik örnek: Gençlerden onlarcası, GPU'ya haber vermeden, müzik dinlemek için toplanırlar. İlk önce müzik dinlerler, sonradan çay içerler. Çay için aralarında para - birkaç kopek - toplarlar. Durum tamamen açık - müzik - karşı devrimci mizaçlarını maskelemek içindir, toplanan para - can çekişen Dünya burjuvazisine yardım. Hepsi tutuklanır, hapis cezaları - üç ilâ on yıl arasında. (Anna Skripniko - veya 5 yıl), fakat suçlarını kabullenmeyen elebaşıları (İvan Nikolayeviç Warenzof ve öbürleri) - **KURŞUNA DİZİLDİ.**

Veya aynı yıl, Paris te, liseli ([29]) göçmenler, geleneksel Puşkin gününü ([30]) kutlamak üzere toplanırlar. Haber gazetelere geçer. Belli ki, yara almış emperyalizmin marifeti. Bu yüzden Rus-

ya'da kalmış **bütün** liseliler ve provoved [29] ler giderayak tutuklanırlar.

Ancak SLON'un [31] iriliği durumu şimdilik kurtararak, Voykov hareketiyle toplananlara yer sağlıyor. Fakat GULAG Takım Adalarının habis hayatı başlamıştı artık ve pek yakında metastazları memleketin bünyesine yayacaktı.

Yeni bir şey tattık, iştahımız açıldı. Kendilerinin yaptığını başkası yapamaz kanısında olan, verilen emri verenin ağzından kaparak hemen yerine getirmeye, alışmayan, teknik aydınlar takımının beli kırılmalıydı.

Aslında mühendislere - eski kapitalist uşaklarına - hiç bir zaman güvenimiz yoktu. İhtilâlin ilk günlerinde onları işçinin sağlam güvensizlik duygusunun kontrolu altında çalıştırırdık.

Bununla beraber, ekonomimizi diriltme devresinde onlara endüstrimizde vazife verir, ve var gücümüzle öteki sınıfların aydınlarına yüklenirdik. Fakat ekonomimizi yürütenlerin VSNH ve Gosplan'ın [32] olgunlaşmasıyla, plânların çoğalmasıyla, çarpışmalarıyla ve zıdlaşmalarıyla, eski mühendislerin samimiyetsizliği, kurnazlığı, bozgunculuğu ve rüşvetçiliği anlaşılmaya başladı. Devrimin nöbetçisi dikkatini arttırarak, bakışını bir yöne çevirmiş ise, muhakkak orada bozgunculuğun yuvası bulunurdu.

Durumu sağlamlaştırma yolunda atılan adımlar tam hızını 1927'de buldu. Ekonomik başarısızlık ve geri kalmışlığın sebebi bir daha emekçilerin gözü önüne serildi. NKPS (Demiryolları) - bozgunculuk (işte trene binemezsin, taşımada gecikme).

MOGES - (Elektrik) - bozgunculuk, elektrikler sönüyor. Petrol endüstrisi - bozgunculuk, (gaz bulunmuyor), Tekstil - bozgunculuk, (çalışan giyecek bulamıyor). Kömür endüstrisi - muazzam bozgunculuk (ondan üşüyoruz). Metallürji, askeri fabrika, makina, gemi, kimya, maden, altın - plâtin, sulamada, her yerde bozgunculuğun irinli çıbanları ortada!

Her yanda, hesap cetveli elinde, bir bozguncu! GPU'nun nefesi tutuldu, onları yakalarken. Başşehir ve Taşrada ağdalı pisliği kaldırmak için GPU heyetleri ve emekçi mahkemeleri çalışıyorlardı. Her gün halk, gazetelerden bozguncuların çevirdiği, pis işlerden, ah çekerek, haber alıyordu (veya almıyordu), Pallerçinskiy'den, von Meck, Veliçko'dan (*) haberleri oldu da... **(ÖLDÜRÜLDÜLER)** Ya adları bildirilmeyenler? Her branş, her fabrika, her çeşit esnaf birliği kendi bünyesindeki bozguncuyu

---

(*) A. F. Veliçko, askeri mühendis, Harp Akademisinin sabık profesörü, Korgeneral, Çar zamanında Millî Müdafaa Bakanlığında askerî Ulaştırma Dairesinin Başkanı. Kurşuna dizildi. 1941'de ne kadarda işe yarardı!

aramak zorunda idi. Ve aramaya başlar başlamaz, buluyordu. (Haliyle GPU'nun yardımıyla). İhtilâlden önce mühendis olmuş biri, henüz bozguncu olarak tanınmamışsa bile, kendisinden şüphe etmek yine doğru olurdu.

Ve ne pişkin caniliği vardı, eski mühendislerin! Ne iblisçe buluşlar! Nikolay Karloviç von Meck, Demiryolları Halk Komiserliğinde, yeni ekonominin ateşli taraftarı olarak kendisini tanıtır, sosyalizmin kuruluşuyla ilgili ekonomik problemler konusunda canlı canlı konuşur ve tavsiye vermeyi severdi. En büyük zarar meydana getiren tavsiyesi de, yük katarlarının büyütülmesi ve yük fazlalığından korkulmaması yolundaki idi. GPU aracılığıyla von Meck'in oyunu meydana çıkarılmış, kendisi de kurşuna dizilmişti. Maksadı, yol, vagon ve lokomotiflerin çok çabuk yıpranmasının temini ve yabancı devletlerin hücumu halinde, Cumhuriyetin demiryolsuz kalması idi! Fakat ne zaman ki, bir süre sonra, Demiryolları yeni Halk Komiseri yoldaş Kaganoviç aynı reçeteyi uygulayarak, marşandiz trenlerine fazla yük konmasını, hattâ eskiye oranla, iki - üç katına çıkarılmasını emretti, (ve bu buluş için kendisi ve diğer yöneticiler Lenin madalyası ile taltif edildi!), işte o vakit kötü nıyetli mühendisler **sınırlayıcı** olarak ortaya atıldılar. Bar bar bağırarak uygulamaya karşı çıktılar, trenlerin yıpranacağından söz ettiler. Ve toplumsal taşıma sisteminin imkânlarına inanmadıkları için, halkça, kurşuna dizildiler.

Sınırlayıcılar birkaç yıl süreli dayak yerler. Her branşta bulunurlar, formül ve hesaplarla meydana çıkarlar ve personeldeki coşmanın köprü ve tezgâhlara olan yardımını anlamazlar. (Bu yıllar - halk psikolojisinin tersine çevirildiği yıllardır: Az olsun uz olsun, çok olup yavuz olmasın ve acele işe şeytan karışır, gibilerden, eski anlam ve deyimlerin alaya alındığı devre). Eski mühendislerin tutuklanmasında bir gecikme olduysa, yerlerine geleceklerin henüz hazır olmamasındandı. İjevsk Askeri fabrikaları başmühendisi Nikolay İvanoviç Ladijenskiy önce «sınır teorileri» için ve körü körüne «emniyet faktörüne» inanmaktan ötürü tutuklanmıştı. (Bu yüzden fabrikaların genişletilmesi için von Ordjonikidze'nin ayırdığı tahsisatı az görmüştü). (*). Fakat cezası sonradan ev hapsine çevrildi ve eski görevine geri verildi. (O olmadan iş yürümemiş).

Ladijenskiy işleri düzeltmiş, fakat ödenek olduğu yerde kalmış, yetmemiş ve bu defa, «ödeneğin yanlış kullanmasından»

(*) Anlattıklarına göre, Ordjonikidze mühendisleri ile konuşurken, masaya, sağına ve soluna birer tabanca kormuş.

ötürü hapishaneye iade edilmiş. Ve 1 yıl içinde, orman kesimi işinde ölmüş.

Garin - Mihaylovskiy ve Zamâtin gibi yazarların eserleri için seçtiği kahramanların çevresi - eski Rus mühendisliğinin beli birkaç yıl içinde bu şekilde kırılmıştı. Bu sele kapılanların içine, her akıntıda olduğu gibi, başka kimseler, mahkûma yakın olanlardan karışanlar vardı. Faraza... (Nöbetçinin açık tunç rengindeki yüzüne leke sürmek istemezdim ama, mecburum: Seksot ([31]) olmayı reddedenler.) Gizli, dış belirtisi olmayan bu akıntının her an akılda tutulmasını isteyeceğim, okuyucularımdan. Özellikle devrimi izleyen ilk on yıl için. O devrelerdeki insanlar henüz gururlarını yitirmemişlerdi, namusun insana göre değişen bir anlam, ahlâkın ise ancak bir sosyal sınıfın dar çerçevesi içinde geçerli olduğunu biliyorlardı. Kendilerine teklif edilen ödevi geri çevirenler merhametsizce cezalandırılırlardı. Çok genç olan Magdalena Ebjubova'ya bir mühendisler grubu içinde gözetleme görevi verilmiş. Kız görevi kabul etmemekle beraber, durumu vasisine, gözetlenmek istenen şahsa bildirmiş. Fakat adam yakasını kurtaramamış, bir süre sonra tutuklanmış ve her şeyi olduğu gibi anlatmış. Gebe olan Ebjubova'yı yakalayarak, «operasyonla ilgili sırrı açığa vurmasından» kurşuna dizilme cezasına çarptırdılar. (Bununla birlikte uç uca eklenen hapis cezalarıyla 25 yılla kurtardı). Aynı yıllarda, (1927) bambaşka bir çevrede - tanınmış Harkov komünistleri arasında - gözetleme ve muhbirlik ödevi Uadejda Vitalyevna Surovets'e verilmiş. Ukrayna hükûmeti üyelerini izlemeyi reddeden kadın, GPU tarafından götürülmüş ve 25 yıl sonra ancak, Kolıma'dan, yarı ölü durumda kurtulmuştu. Ya kurtulamayanlar? Onları bilemeyiz.

(1930 yıllarında bu şekilde baş eğmeyenlerin akıntısı sıfıra iniyor. Madem ki bizden ihbar istiyorlar, n'palım deniyor. «Kamçıyla çomağa karşı durulmaz», «Ben yapmazsam, başkası yapar», «Benim, iyi insanın yapması, kötünün yapmasından yeğ'dir» gibilerden ahkâm çıkarılır.)

Bu arada seksot olmak için gönüllülerin başvurmaları çoğaldı. Hem kârlı hem kahramanca bir iş.

1928'de Moskova'da, basında büyük yankı yapan ünlü Sahtin davâsı görüldü. Davânın açığa vurulmasının sebebi - sanıkların şaşırtıcı itiraflarda ve aşağılanmalarda bulunmalarından doğmuştur. (Henüz bütün sanıkların değil). Ondan iki yıl sonra 1930 Eylülünde - açlık organizatörlerinin davâsı görüldü (onlar! onlar! işte onlar!), hepsi - yiyecek maddeleri endüstrisinde 48 sabotör! 1930 sonunda, çevresinde büyük yankı-

lar yaratan ve bu defa, prova edilerek, iyi hazırlanan Promparti ([34]) davâsı görüldü. Tüm sanıklar kendilerine yüklenen saçma ve iğrenç suçları kabullendiler ve, emekçilerin gözleri önüne, örtünün altından çıkan anıt misali, ince ve kurnazca örülen, bundan önce açığa vurulan bozgunculukların ağını da içine alan Milükov, Râbuşinskiy, Deterding ([35]) ve Poincaré'nin ([35]) katılmasıyla da büyük şeytanetle bağlanan düğüm serildi.

Yargılama sistemimizi incelerken, ilk gördüğümüz şey, halka açık olarak görülen davaların, köstebek yuvalarının toprak üstünde kalan kısımlarla gösterdiği benzerliktir. Asıl çalışmanın yeraltında yapılmakta olduğunu biliriz. Halka açık davalara sanıklardan ancak küçük kısmı, kendilerini ve arkadaşlarını suçlamaya hazır olanlar alınır. Gerçeğe aykırı söylediklerine karşılık hoşgörü beklerler. Sorgu hâkiminin saçmalarını kabul etmeyecek kadar cesaret ve anlayış sahibi olanların çoğu, sessiz sedasız yargılanır ve GPU'ca aynı cezalara çarptırılırlar.

Böylece seller yeraltında, borulardan akar, yüzeydeki ışıklı hayatı sağlığa kavuşturur. İşte bu andan başlayarak, tüm milleti kanalizasyonun ortağı yapmak, sorumluluğu toplumca paylaşmak için ilk adımlar atılır: lâğım şebekesi menfezinden aşağıya henüz kaymayanlar, kanala döküiüp GULAG Takım Adalarının yolunu henüz tutturmayanlar, şimdi yukarılarda, ellerinde bayrak, yürüyecekler, yargı organlarına övgü yağdıracaklar ve infazlara alkış tutacaklar. (Sağgörü meselâ! Birkaç on yıl geçer, tarih kendine gelir, fakat sorgu yargıcı, yargıç ve savcıların işlediği günah, hepimizin malı olacaktır, vatandaşlarım!» saçlarımıza ak düştü ise bugün, zamanında dobra dobra **lehe** oy verdiğimiz içindir!)

Bunun ilk provasını Stalin, **açlık organizatörlerinin** davasıyla ilgili olarak yaptı. Denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasına ihtimal yoktu, zira bereketli Rus topraklarında herkes açtı, herkes sağına soluna bakarak, acep ekmeğimize ne oldu diye sızlanırdı. Fabrika ve kuruluşlarda, mahkeme kararını beklemeden, işçi ve memurlar sanıkların idamı lehine oylarını kullanırlardı. Promparti davasına gelince - iş daha da büyüdü genel mitingler, orta okul öğrencisinin de katıldığı gösteriler düzenlendi, milyonların rap rap yürüyüşü ve mahkeme binasının önünde «Ölüm, Ölüm, Ölüm!..» sesleri duyuldu.

Tarihimizin bu dönüm noktasında, çekimser kalan veya karşı çıkanların tek tek sesleri duyulmadı değil; böğürme ve bağırma korosu içinde «hayır!» diyebilmek için çok cesaret gerekiyordu, bugünküne benzemiyordu durum (gerçi bugün de pek itiraz etmezler ya). Ve bildiğimiz kadarıyle o seslerin sahipleri hep

çelimsiz ve dermansız aydınlar. Leningrad Politeknik Enstitüsünün toplantısında Prof. D. A. Rojanskiy çekimser kalmış. (Genel olarak ölüm cezasına karşıymış, zira ilim bakımından tersine işlemeyen bir durum). Ve hemencecik orada tutuklanmış. Oğrenci D. Olitskiy - çekimser kalmış ve o da tutuklanmış. Sonunda bütün benzer karşı çıkmalar sönüvermiş.

Bildiğimiz kadarıyla olgun işçi sınıfı idamlardan yana idi. Bildiğimiz kadarıyla, coşkun komsomoldan parti önderlerine ve adları efsaneleşmiş ordu komutanlarına kadar, tüm öncü kısım idamlar konusunda düşünce birliği halindeydi. Kendi, şerefsiz sonlarına yedi yıl kala, ünlü devrimcilerin, teorisyen ve plâncıların kulağına halkın bağırması hoş geliyordu. Yakında kendi adlarının da, «çirkef» ve «pislik» sıfatı kazanarak aynı kalabalığın ağzından duyulacağını, kendilerinin de topun ağzında bulunduklarını, nereden bilsinler?

Ve işte tam bu sıralarda mühendislerin çilesi son buluyordu. 1931'in başında, Yosif Vissaronoviç, (36) yapımcılığın altı şartından söz etti. Beşinci koşul olarak, eski teknik aydınlar sınıfının ortadan kaldırılmasından vazgeçmek ve ihtimam göstererek, kendilerini yapımcılığa ortak ettirmek şeklindeki Majestenin emri kayıtlıydı.

İhtimam? Haklı öfkemiz nereye uçup gitti? Ya korkunç suçlamalar? Tam o sırada porseleri sanayiinde tesbit edilen bozguncuların davası görülüyordu (oraya da el atmışlar!) Sanıklar oybirliğiyle kendi kendilerini suçlarken ve itiraflarda bulunurken, bu defa aynı korodan duyulan ses «Suçumuz yok!» oldu. Tümü beraat etti.

(Üstelik o yıl küçük bir anafor akıntı görüldü: Hüküm giymiş mühendislerin hayata dönüşü meselâ. D. A. Rojanskiy o şekilde döndü. Stalinle yaptığı düellodan galip çıktığını mı söyleyeyim? Medeni cesaret sahibi milletin - bu bölümü - veya bu kitabı - yazdırmaya fırsat kollayacağından mı söz edeyim?

Çoktandır arka üstü yatan kışkırtıcıları o yıl Stalin hep tekmeleyip dururken birden konuyu değiştirmeğe başladı, (halka açık «Birleşik Menşevikler Bürosu», Groman - Suhanov (*) Yakuboviç ve küçük davalar).

Beyaz Deniz kıyılarının sakinleri, **met** için şöyle derler: deniz **düşünceye daldı**. **Gelgit**'in çekilmeğe başlamasından önceki durum için söylenen söz. Stalinin bulanık ruhu ile Be-

---

(*) Suhanov'un apartmanında 10.10.1917 tarihinde bolşeviklerin merkez komitesi toplanmış ve silâhlı ayaklanmaya karar vermişti. Suhanovun bundan haberi vardı, fakat turistleri gezdirenler, yoktu diyorlar

yaz denizin suyu arasında bir yakınlaştırma yapılmamalı. Aslında ihtimal, düşünceye daldığı da yok? Aslında gelgit de gelmedi. Ancak o yıl bir mucize daha gördük: 1931'de, Promparti davasından sonra, Köylü İş Partisinin koskocaman davasına bakılacaktı. Bu parti, (gerçekte hiç bir zaman ve hiç bir yerde böyle olmamakta) emekçilerin diktatörlüğünü altetmeyi hedef tutan, geniş yeraltı örgütüne bağlı, köy aydınlarından, sivrilmiş köylülerden kooperatifçilerden kurulmuştu. Promparti davasında bu partiden söz edildi. GPU'nun sorgu ve yargı organları yorulmadan çalışarak, Köylü İş Partisi üyelerinden **binlercesine** suçlarını ve parti ile ilişkilerini itiraf ettirdiler. Yargılama için **ikiyüzbin** üye sözü verildi. Partinin başında iktisatçı ve ziraatçı A. V. Çayanov, geleceğin başvekili N. D. Kondratyev, L. N. Yuroskiy, Makarov, Aleksev Doyarenko, Timirâzev enstitüsünde profesör ve geleceğin Tarım Bakanı (*) gözüküyorlardı. Fakat gecenin birinde Stalin ansızın kararını **değiştirmiş.** Sebebini belki de hiçbir zaman anlamayacağız. Ruhunu günahlardan arıtmak için ise, daha bunun için zaman erkendi. Espri mi yapmak istemiş? Alışılmışın dışına mı çıkmak istemiş? Aleme karşı mizahtan anlar biri olarak mı görünmek istemiş? Fakat daha büyük bir ihtimalle şöyle düşünmüş: - yakında nasılsa bütün köylüler açlıktan kırılacak, ve yalnız ikiyüz bin değil, bu halde yorulmaya ne hacet? Sonunda Köylü İş Partisi kaldırıldı, suçlarını kabul edenlere **ifadelerini geri almaları** teklif edildi (sevinçlerini görün), ve parti yerine küçük Kondratyev - Çayanov (**) grubu yargıçların karşısına çıkarıldı. (1941'de ise, bitkin Vavilov, Köylü İş Partisinin gizli başkanı olmakla suçlandı, bu partinin yaşamış olduğu ileri sürüldü.)

Kitabımızdaki bentler çoğalıyor, yıllar sıkışıyor, fakat olup bitenleri sırasıyla anlatmakta güçsüz kalıyoruz. (Oysa GPU güçsüz kalmıyordu, GPU her yere yetişiyordu). Fakat hiç bir zaman unutmayalım ki:

— Allah'a inananların sürekli olarak tutuklanmaları, haliyle, sürer. (Bu konuda bazı tarih ve kişiler hatıra gelir. 1929 yılının Noel gecesi, «dinle savaş gecesi» ilân edildi. Lenin-

---

(*) Doyarenko, bir ihtimalle, bundan sonra o görevde 40 yıl sürece kalanlardan daha iyi randıman verdirdi. Fakat - insan kaderi. Kendisi daima siyasetten uzak dururdu, prensip olarak. Kızı eve güya sosyal devrimci fikirli öğrenci getirdiğinde, onları evden kovardı.

(**) Hapishaneye kapatılan Kondratyev cinnet getirmiş ve ölmüş. Yurovskiy de öldü. 5 yıl hücrede kalan Çayanov, Alma - Ata'ya sürülmüş, sonra 1948'de yeniden hapse girmiş.

grad'ta imanlı aydınlardan bir haylisi, içeri atıldı. Sabaha kadar kalmak için değil, Noel masalı olarak da değil. 1932 Şubatında aynı şehirde bir çok kilise kapatıldı ve ruhaniler arasında tutuklamalar yapıldı. Daha başka yer ve tarihten bize kimse söz etmedi).

— Komünizmden yana olan **tarikatlar** bile tepelendi. (1920'de Soçi ve Hostoy arasında bulunan **kommün**'ün hemen hemen tüm üyesi tutuklandı. Herşeyleri komünist ilkelerine göre organize edilmişti; üretim de, dağıtım da. Dürüstlükle görüyorlardı işlerini, memleket o hale yüz yıl sonra bile gelemez. Fakat, ne yazık ki, dini konularda çok aydın, çok okumuş kimselerdi. Felsefelerinin ana ilkesi Tanrı tanımazlığa dayanmazdı: Baptizm, tolstoizm ve yegavaizmin karışımı idi. Şu halde bu yönde kurulmuş **kommün** suçlu idi ve halkı mutlu kılamazdı).

1920 yıllarında Tolstoy tarikatı izleyicilerinden büyükçe bir grup Altay dağları dolaylarına sürüldü. Orada baptistlerle birlikte köy - kommünleri kurdular. Kuznetsk kombinası kurdurulurken, oraya yiyecek verdiler. Sonradan tutuklamalar başladı. İlk önce öğretmenleri götürdüler - devlet programına göre okutmadıklarından (çocuklar bağrışarak arabaların arkasından koşuştular), sonra yöneticileri.

— Sosyalistlerin Büyük İskambil Falı kendiliğinden sürdü gitti.

— 1929'da, zamanında dışarıya sürülmeyen tarihçiler tutuklandı. (Platonov, Tarle, Lütovskiy, Gotye, Lihaçev, İsmaylov, edebiyat eksperi M. M. Bahtin.)

— Kimi vakit memleketin bir yanından, kimi vakit başka bir yönünden milletler akıyordu.

1928 ayaklanmasından sonra Yakutlar tutuklandı. 1929 ayaklanmasından sonra Moğol ve Burat'lar. (Söylendiğine göre 35.000 kişi kurşuna dizilmiş. Kontrol edemiyoruz) 1930 - 1931 yıllarında, Kazakların ayaklanmasını Budönnıy süvarileri kahramanca (!) bastırdı. 1930'da Ukrayna'yı Kurtarma Derneği üyelerini yargıladılar: (Prof. Efremov, Çehovskiy, Noklaskiy ve başkaları). Memleketimizde açıklanan ile gizlenen arasındaki oranı bildiğimiz için, sorarız: Gerilerde daha ne kadar var? Açıklanmamış olarak daha neler kaldı?

İdare eden parti üyelerinin de yavaş yavaş hapse girme sırası yaklaşmakta! Şimdilik sıra (1927 - 1929) - kendilerine uğursuz lider seçmiş «muhalif işçiler» başka deyimle - Troçkistler de. Başta çok değil, yüzlercesi hapse girdi, yakında binlerle sayılacak onlar. Her şeyin başı zordur! Ancak nasıl ki öbür partilerin

üyeleri hapishanelere yollanırken, Troçkistler kıllarını dahi kıpırdatmadılar, şimdi de ana parti üyeleri, Troçkistlerin başına gelenleri uygun buluyorlardı. Herkesin sırası gelecektir. Bundan sonra, Adalara var olmayan «sağ» muhalefet akacaktır. Kuyruktan başlayarak, çiğneye çiğneye, kendi kafasına kadar gelecektir, ağız.

1928'de burjuvazinin küçük kardeşleri, nepmanlarla (37) hesaplaşma başladı. Çoğu için hep yükselen, sonunda güçlerini aşan vergiler salınırdı. Ödeyemez duruma düştüğünde, nepman tutuklanır, hapse atılır ve malı elinden alınırdı. (Berber, terzi, primus tamircisi gibisinin yalnız ruhsatı alınırdı).

Nepman akıntısının gelişmesinde devletin yararı vardı. Devlete mal ve altın gerekiyordu, fakat Kolıma henüz ortada yoktu. 1929 sonundan başlayarak ünlü **altın humması** ortaya çıktı. Ancak, hummaya tutulan, altın arayan değıl. silkelenerek, altınlarını döken halk idi. «Altın seli»nin bir özelliği de, GPU'nun ada tavşanlarına karşı bir düşmanlığı olmayışı, tavşanları Adalara yollamaktan vazgeçmeye razı oluşu idi. Yeter ki, bilek gücüne dayanarak, boşaltsın ceplerini. Bunun için hapishaneler ağına kadar tıka basa doluydu. Sorgu yargıçları yorgunluktan ayakta duramaz hale gelirler, fakat kamplar ve ara istasyonu görevi yapan hapishaneler nisbeten az desteklenirlerdi.

«Altın seli» ile götürülen kimlerdir? Onbeş yıl önce «iş» sahibi olanlar, ticaret yapanlar, esnaftan olanlar ve GPU'ya göre altını olan kişiler. Oysa, çoğu vakit yoktu bunlarda altın. Servetleri taşınır ve taşınmaz mal halinde iken, ihtilâlde yok olmuş, kendilerinden alınmıştı. Birşeyleri yoktu. Kendilerine ümitle bakılan kuyumcular, saatçiler gibi teknisyenler içeri alınırdı. Hiç ümit edilmeyecek yerden, ihbarlardan haber alınırdı: yüzde yüz bir «tezgâh işçisi» her nasılsa elde ettiği 60 adet Nikolay 5 rubleliklerini yanında saklarmış; tanınmış Sibiryalı çeteci Muravyev, Odessa'ya gelmiş ve yanında bir torba altın getirmiş; Petersburg'ta, yük arabası işleten Tatarlarda altın varmış, dendi. Öyle mi, değil mi? Sorunun cevabı ancak işkence odalarında alınırdı. Altın ihbarının gölgesine düşeni artık hiç bir şey kurtaramıyordu, ihtilâlde gösterdiği yararlık, proleter sınıfından olma hali para etmezdi. Tümü GPU kamaralarına tıka basa doldurulurlar, üst üste istif edilirlerdi. Böylece sanki altın olsa daha iyi ve çabuk **dökerler!** İş ayıba kadar dayanırdı: Kadın erkek aynı kamaraya sıkıştırılırlar, tabii ihtiyaçlarını birlikte görürlerdi. Kime ne? Altın verin, altın, hey yılanlar! Sorgu yargıcı zabıt tutmaz; o kâğıt parçasına kimin ihtiyacı var ki? Kaç yıla mahkûm olacak? Hiç önemi yok, altın-

ları dök, hey çıyan! Devlete gerek altın, sana değil! Sorgu yargıcında savuracak tehdit, denenmemiş işkence, kaslarda kuvvet, hançerede ses kalmıyor, fakat yaygın bır usul daha var: Kamaralara tuzlu yemek verilir, su verilmez. Altın veren su içer. Bir on rubleliğe karşılık, bir maşrapa su!

MADEN İÇİN ÖLÜR KİŞİ... [38]

Altın selinin ondan önceki ve ondan sonrakilerinden ayrısı tutukluların hiç olmazsa bir kısmının kendi kaderine bir yol bulabilmesinin oluşuydu. Gerçekten altının yoksa - kurtuluş da yok, demektir, dövüleceksin, yakılacaksın, işkence edileceksin, haşlanacaksın ölesiye... ta ki inansınlar. Eğer altının varsa, işkence dozajını, karşı koyma kuvvetini hesaplayarak, kendin seçersin. Kaderin elinde demektir. Psikolojik olarak bu çözüm daha zor, zira bir hata yapmakla ömür boyunca pişmanlık duygusundan kurtulamazsın. Bu kuruluşun huyunu öğrenmiş olanlar elbette direnmez ve altınları teslim ederler. Ancak az direnç şüphe uyandırır: «Acaba hepsi o kadar mı?» diye düşünürler. Sil baştan yaparlar. Fakat çok direnmek de tehlikeli: Canından olursun! Sana süre verirler. Arabacı Tatarlardan biri, işkencelerin hepsinden geçmiş, «Altınım yok!» demiş. Karısını da aynı yollardan geçirmişler; yine dökülmemiş altınlar. Bu sefer kızını içeri almışlar - baba dayanamamış, yüzbin rubleyi teslim etmiş. Ana ve kızı serbest bırakıp kendisini alıkoydular ve süre verdiler. En önemsiz detektif tipler ve haydutları anlatan operalar, kitap sayfalarından ve sahneden inerek, büyük ülkenin öz benliği haline geldi. 1930 yıllarının eşiğinde hüviyet cüzdanı sisteminin uygulanmaya başlamasıyla, kamplar oldukça önemli bir güç aldılar. Vaktiyle kitle yapısını düzenlemek ve sadeleştirmek amacıyla Deli Petro, çeşitli halk sınıfları arasında bulunan, hangi sınıfa ait olduğu anlaşılmayan kişileri ayıklatmış ve halk kümelerini biri birinden ayıran çizgilere kesinlik verdirmişti.

Bizim sosyalistik sistemde de hüviyet cüzdanı sistemi kurulurken, aynı uygulama yapıldı: Arada sıkışmış ve hangi sınıfa ait olduğunu kendisi de bilmeyen haşere süpürülüp atılırdı. Halkın berduş, kurnaz ve hiçbir yerde çalışmayan kısmı yakalandı. Hüviyetler dağıtılırken de az hata olmamıştı; kayıtları düzenli olmayanlar, GULAG Takım Adalarına, hiç olmazsa, bir yıllığına gönderilmişlerdi.

Böylece kıyılarını döve döve akardı dereler, şırıl şırıl. Derken 1929 - 1930 yıllarında, hepsinin üstünden birkaç milyonluk,

tasfiyeye uğramış **kulak**'ların [39] seli döküldü. Ölçülmeyecek kadar büyük bir insan yığını, sorgu organlarının emrinde bulunan hapishaneler şebekesine bile sığmadı. Hele «altın sel» içerde iken. Fakat büyük sel oraya uğratılmadı, üzerindeki ara yollardan geçilerek, doğruca GULAG Takım Adaların̈a kanalize edildi. Ani şişkinliği yüzünden bu akıntı (bu okeanos!), koskoca ülkenin yargı ve infaz sisteminin emrinde olan bütün yolların dışına taşıyordu. Rus tarihinde eşi yoktu. Milli göç, veya etnik felâket. Fakat GPU - GULAG kanallarını o derecede akıllı döşemişti ki, şehirlerin olaydan haberi bile olmuyordu! Eğer üç yıl devam eden harpsiz ve kuraklıksız acaip bir açlıkla memleket sarsılmış olmasaydı bu böylece devam edebilirdi de.

Bir özelliği daha vardı bu selin: Aileler toptan alınırlardı, ondört, on veya altı yaşındaki çocukların kalmamasına çalışılırdı, bir yuva tam olarak kurutulurdu her seferinde. Oysa, daha öncekilerinde aile reisinden başlanırdı; öbür aiie kişilerinin durumu belli olmazdı. Şimdi ise, yerden kazınırcasına, toptan aynı yere ve yok edilmek üzere götürülüyordu. (Hiç olmazsa Yeni Tarihte, **İlk deneme** idi. Onu sonradan Hitler Yahudilere uyguladı. Ve sonra yine Stalin, sadakatlerinden şüphe ettiği milletlere uyguladı.)

Bu sel'in isim babası «**asıl kulaklar**»ın miktarı, milyonlar içinde gözden kaçacak kadar azdı. Bu isim onlara göz aldatmak için verilmişti. Rusça **kulak**, para düşkünü, hilekâr, kendisi çalışmadan başkasının emeğinden faydalanan, tefecilikle ve aracılıkla hayatını kazanan insan demektir. İhtilâlden önceleri de şurada burada tek tük görülürdü. İhtilâlle birlikte artık onlar için çalışacak ortam kalmadı.

1917'den sonra, **kulak** kendisi çalışmayıp, ücretle işçi çalıştırana verilen isim oldu. (Resmî yazışmalardan ve propaganda edebiyatından halk ağzına girmişti). (Ücretle çalıştırma - geçici sebeplerden olsa dahi.)

Ancak gözönünde bulundurulacak yön - ihtilâlden sonra bu ücretin, hakça düzenlenip, dürüstçe ödendiğidir. Irgatın yanında kombed [40] ve selsovyet [41] vardı; hakkını vermemeyi bir denesinler, bakalım! Ücretle insan çalıştırmak memleketimizde bugün bile caizdir, yeter ki haksızlığa yer verilmesin.

Kulak gibi tok bir söze bağlanan anlam gitgide genişledi, yayıldı ve 1930'da **bütün** katı rençberlere (**oturaklı** köylülere) **Kulak** denmeye başlandı. Ki bunlar işe pek - inançlarında ve görüşlerinde sağlam - olan kimselerdi.

Kulak lâkabını takmaktan maksat, onları daha da pekleştirmek içindi. Hatırlamaya çalışalım ve kendimize gelelim: Bü-

yük Toprak Kanunu çıkalı yalnız oniki yıl geçti. Öyle bir kanun ki, o olmadan köylü, bolşeviklerin peşine takılamazdı, Ekim Devrimi başarı sağlayamazdı. Toprak **eşit** olarak ve vadelere bağlanarak dağıtıldı. Kızıl Ordu'dan terhis edilen köylülerin eve dönüp savaşla kazandıkları toprak üzerine çullanmaları, sadece dokuz yıl önceydi. Ve birdenbire ayırım başladı: Kulaklar ve yoksullar. (Nereden gelir bu ayırım? Kimi vakit - aile kadrosunun oluşumundaki şans veya şanssızlıktan, fakat daha fazla didinme ve direnmeden değil mi?) Ve şimdi, köyün miskini şehirden inen adamlarla beraber, 1928 Rusya'sını besleyenlerin kökünü kazımaya koyuldu. Adeta vahşileşmiş, «insanlıklarını» unutmuş, binlerce yıl içinde kazanılmış anlamları tepmiş insanlar... Rusya'nın en seçkin tarım üreticilerini ailcleriyle birlikte yakalayarak, eşyasız ve çıplak, Kuzeyin boşluğuna, Tundra ve Tayga'ya atmaya başladılar.

Topluca yapılan bu davranışların elbette bir yan etkisi olacaktı. Köyün bir de, kolhoza [12] girmek için isteksizce davranan, hiçbir zaman görmedikleri kollektif hayata karşı özlemi olmayan çiftçilerden arıtılması gerekiyordu. (Çiftçilerin görüşüne göre, bu hayat, haylazların yönetimine geçecek güç kullanma ve açlık çekme devresi olacaktı. Şüphelerinde ne kadar haklı olduklarını bugün biliyoruz). Aynı zamanda bir kategori daha vardı ki, köylülerin onlardan da temizlenmesi gerekiyordu: Bunlar kimi vakit varlıklı olmayan, fakat yiğitliği, gücü, tok sözlülüğü, âdil olma ve karar vermedeki yeteneği yüzünden köylülerin sevdiği kimseler. Karakter olarak bağımsızlığa doğru eğilimli bu kimseler, kolhoz yöneticileri için tehlikeli idiler. (*) Her köyde, ayrıca, **şahsî** sebeplerle mahalli **Aktivist**'lerin yolunu kesenler vardı. Kimi kıskançlık, kimi eski bir hesaplaşma yüzünden yapardı bunu. İşte onlarla hesap görmenin saati gelmişti. İşte bütün bu kurbanlıklar için bir deyimin bulunması gerekiyordu, nitekim bulundu: **Kulak yamağı.** Bu sözde hiçbir sosyal, ekonomik anlam yoktu. Fakat kulağa çok hoş gelirdi; başka bir deyimle, seni düşmanın yardakçısı olarak görüyorum, deniyordu. Yeter bu kadar! Irgatın en miskini bu sınıfa sokulabilirdi. (**)

Ve köyün özünü, enerjisini, akıl ve iz'anını, direncini ve vicdanını ortaya çıkarabilen her şey bu deyime sığdırılıverdi. Onları

(*) Bu köylü tipi, İstepan Çausov şahsında S. Zalıgin'in hikâyesinde yaşatılmıştır.

(**) Gayet iyi hatırlarım: gençliğimizde bu kelime bize çok akıllıca gelirdi, anlaşılmaz bir şey yoktu.

çıkarıp götürdüler ve kollektivizasyon yerine oturdu. Fakat iş bitmedi. Ortaklaşa yönetilen köylerden yeni akıntılar başladı:

— Tarım **bozguncuları** seli. Her yerde işi bozan tarım memurları bulunup çıkartılıyordu. Hayatları boyunca bugüne dek namus içinde yaşayanlar, bu yıldan başlayarak, kötü niyetlerini açığa vurdular ve Rus tarlasına yabani ot ektirmeye başladılar. (Bugün foyası meydana çıkmış. Moskova Enstitüsünün talimatına uyularak olacak.. Herhalde zamanında hapishanelere tıkılamayan Köylü İş Partisi'nin ikiyüzbin üyesindendir, bunlar!) Tarım üreticilerinden bazıları, Lisenko'nun çok bilinçli direktiflerine uymadılar (1931 yılında patates «kralı» Lorh bu yüzden Kazakistan'a yollandı), kimi verilen emri eksiksiz yerine getirerek, manâsızlıklarını ortaya serdiler (1934'te Pskov'daki tarımcılar keten tohumunu karlı tarlaya attırdılar, aynen Lisenko'nun dediği gibi. Tohum kabardı, küflendi ve mahvoldu. Engin tarlalar bir yıl sürece boş kaldı. Lisenko kar için, - kulak, kendisi için - ahmak diyemediğinden, tarımcıları «kulaklıkla» suçladı; sözde teknolojisini bozmuşlar. Ve tarımcılar Sibirya'nın yolunu tuttu. Bunların yanı sıra hemen hemen bütün Makina - Traktör tamirhanelerinde sabotaj olayları görüldü. (Bunlar ilk kolhoz yıllarında görülen başarısızlığın sebebi olarak nitelendirildi.)

— *«Ürün noksanı» yüzünden akan sel* («Ürün Tahmin Komisyonu» tarafından ilkbaharda kendi düşüncelerince tespit edilen rakama göre - noksandır.)

— «Devlete eksik teslim edilen tahıl» sebebiyle, (Mıntıka Komitesi'nin taahhüt ettiğini kolhozun teslim etmediğinden).

— **«Başak traşçılarının» seli.** Geceleyin başakların kesilmesi - tarımın yepyeni türü, hasat kaldırmanın yeni usulüdür. Önemsenmeyecek bir akıntı değil, onbinlerce köylü, kimi vakit büyükler değil, delikanlılar ve kızlar, erkek, kız çocuklardı. Büyükler onları geceleri tarlaya yollarlardı, başak toplamak için; çünkü gündüzün gördüğü iş için kolhozdan haklarını almaya ümitleri yoktu. Bu acı ve verimsiz uğraşının karşılığı - mahkemelerden tam haklarını alıyorlardı - 10 yıl hapis. (Toprak köleliği zamanında bile köylü bu yoksulluğa düşemezdi). Suçun şekli ve konusu, 7.8.1932'de çıkarılan kanunun kapsamına girerdi: Topluma ait mülkün tehlikeli şekilde yağmalanması sayılırdı. Tutuklu ağzıyla kanunun adı: **Sekizde yedi kanunu** idi.

«Sekizde yedi» kanunu ayrıca, birinci ve ikinci beş yıllık plânlarla ilgili olarak yapılan inşaatlardan, fabrikalardan, ticaret kurumlarından akan büyük sele başlangıç oldu. Büyük hırsızlık

larla uğraşmak ödevi NKVD'ye verildi. Bu selin hiç kesilmediğini, hele savaş yıllarında bol bol aktığını gözönünde tutmalıyız. Ve aynı tempo ile 15 yıl, 1947'ye kadar devam etti! O tarihten sonra ise genişletildi ve sertleştirildi.

E, nihayet mola verebiliriz! Nihayet yığınların akıntısı durdu! - Yoldaş Molotov'un 17.5.1933 nutkundan: «Problemin hallini halk yığınlarını sindirmek şeklinde görmüyoruz». Oh, ne güzel! Zamanı da gelmiş sayılır. Elveda gecenin korkusu... Fakat bu köpek havlaması da ne?? Tut! Tut!

Bak işte! Leningrad'tan **Kirov** [43] seli akmaya başladı. Oradaki gerilim o seviyeye vardırılmış sayıldı ki, şehrin her bölgesindeki icra komitelerinin yanı sıra birer NKVD kurmayları vazife aldı ve yargılamalar hızlandırıldı. (Eskiden de şaşırtıcı bir yavaşlığı yoktu). Ve temyiz hakkı da tanınmazdı. (Eskiden de yoktu).

Genel kanıya göre, Leningrad'ın dörtte biri 1934 - 1935 yıllarında **temizlenmişti.** Tam sayıyı bilen bu takdiri yalanlayabilir. Bize doğruyu bildirsin. (Leningrad'tan akmaya başlayan sel'e bütün memleketten katılmalar oldu, alışılagelmiş şekildeydi, fakat temel olay ile bağlantılı değildi: Yönetim mekanizmasında henüz duran papaz çocukları, sabık asiller ve dışarda akrabası olanlar toplatılırdı.) Böylesine süpürüp götüren akıntılar içinde alçakgönüllü, kendisinden söz ettirmez, fakat hiç bir zaman da kesilmez derecikler vardı:

— Kâh Şutzbund (Schutzbund) üyeleri, Viyana'daki sosyal savaşı kaybettikten sonra, canlarını kurtarmak için dünya emekçilerinin vatanına sığınanlar;

— Kâh esperantistler (bu zararlı halkın dağıanması Stalin ve Hitler tarafından aynı yıllarda yapıldı).

— Kâh Hür Felsefe Derneği'nin henüz tepelenmemiş üyesi, resmi olmayan felsefe dernekleri.

— Kâh modern «grup laboratuvarlı» öğretim metodunu kabul etmeyen öğretmenler (1933'te Natali İvanovna Bugayenko Rostov GPU'suna hapsedilerek sorgusuna geçilmiş ve tutukluluğunun üçüncü ayında öbür metodun sakatlığı anlaşılınca, serbest bırakılmış).

— Kâh Siyasi Kızıl Haç memurları. (E. Peşkova'nın çabasıyla ayakta durmak için çalışan kuruluş).

— Kâh Şimali Kafkasya dağlıları (1935 ayaklanması için). Milletler akar da akar. (Volga kanalı inşaatında gazeteler dört dilde çıkardı: Tatarca, Türkçe, Özbekçe ve Kazakça. Demek okuyucusu vardı?)

— Ve tekrar - dindarlar. İndividualizm devrinden kalan

alışkanlıkla dini bayramlarda kolhozları sabote edenler, şimdi Pazarları çalışmak istemiyorlardı. (Beş günlük, altı günlük hafta uyguladılar).

— Ve daima - NKVD hesabına muhbirlik yapmak istemeyenler (Günah çıkarmalarda kendilerine verilen sırrı açığa vurmayan papazlardan da söz etmeliyiz. Bu sırların sağlayacağı faydayı çabuk anladılar **Organlar**. Dinin tek faydasıdır.)

— Ve tarikatçıları toplama eylemi genişledi.

— Ve Sosyalistlerin Büyük İskambil Falına devam edildi.

— Ve nihayet henüz adı anılmamış, fakat akıntısı hiç bir zaman kesilmeyen **Onuncu madde** seli, öteki ismiyle **KRA** (anti devrimci propaganda), yani **ASA** (Anti sovyetik propaganda).

Onuncu madde seli, akıntıların en devamlısıdır. Hiç kesilmezdi ve diğer büyük sellere katılarak, 1937, 1945 veya 1949'da olduğu gibi, daha da kabarık aktı. (*)

İnanılmaz şey, fakat gerçek: Her yere sızabilen, her zaman uyanık **Organlar**, uzun yıllar süregelen çalışmalarında 1926'da çıkarılan Ceza Kanunu'nun genel olmayan kısmının tamamını kapsayan 148 maddeden ancak **BİR** tanesinden yararlandılar. Bu maddeye övgüler okurken, Turgenyev'in Rus dili, Nekrasov'un Rusya için söylediği övgülerden daha fazlasını kullanmak yerinde olur: Büyük, kudretli, bereketli, çok yönlü, iyi süpürge kullanmasını bilen **Ellisekizinci madde**. Bütün Dünyayı içine alan bu madde, yetkiyi bentlerdeki kuru formüllerden değil, formüllerin yoruma uygun düşmesinden alıyordu. Yorum, diyalektiğin yardımıyla, genişçe tutulabiliyordu. Hangimiz Ellisekizincinin şefkatli kucağına düşmedik? Sahi, gök kubbesi altında hangi suç, suça niyetlenme, canlılık veya cansızlık var ki, cezası Ellisekizincinin indirdiği sille ile verilemez olsun?

Formüllerin yardımıyla maddeye geniş anlam kazandırmak mümkün değildi. Yorum hallediyordu işi.

Ellisekizinci madde, Ceza Kanunu'nda, siyasi suçlara ayrılmış olarak gözükmez. Ve hiç bir yerde siyasi yönünden söz edilmez. Haydutluk ve Rejime karşı işlenen suçları kapsayan mad

(*) Bir daha geri çevrilemez akıntı; dilediği anda, herkesi alıp götürebiliyordu. Fakat 1930 yıllarının tanınmış aydınları için daha zarif bir sebep bulmak uygun görülüyordu. (Cinsel sapıklık; veya: hastasıyla yalnız kalan Prof. Pletnev, hastasının göğsünü ısırmış. Yazan: Merkez Gazetesi. Yalanla, bakalım.)

delerle birleştirilerek, «Devlete Karşı İşlenen Suçlar» olarak toptan bu adla anılır. Bunun anlamı: Ceza Kanunu, önceden, kendi toprağında kalan kişiyi, siyasî suçlu olarak kabul etmeyi reddeder. Herkes âdi suçlu.

58'inci maddenin 14 bendi vardı.

Bent bir: Yönetimi güçsüzlendirmeyi amaç tutan her eylem, anti - devrimci sayılırdı (C. K. 6. maddesine göre, yalnız faaliyet değil, faaliyetsizlik de aynı şekilde suçlanırdı).

Yorumu genişletince şöyle bir tablo çıkar: Açlıktan kampta güçsüz kalan ve işe gitmeyi redden tutuklu, Yönetimi zayıflatmaya yönelmiş bir suç işlemiş sayılırdı. Cezası idamdı. (Savaş yıllarında böyle uygulandı.)

1934 yılında bize Vatan terimi geri verildi; o zaman birinci bent parçalara bölünerek, 1 - a, 1 - b, 1 - c, 1 - d şeklini aldı. Bu bölümlere göre, SSSR'in savaş gücünü azaltacak her eylem, kurşuna dizilmekle cezalandırılırdı (1 - b), ve ancak hafifletici sebepler karşısında ve yalnız sivillerde 10 yıllık hapse çevrilirdi (1 - a).

Yorumu geniş tutarsak, esir düşen ve sonradan yurda geri verilen askerlerimize uygulanan 10 yıllık cezanın hafifliğiyle, sanki kanuna aykırı düştüğünü görmekteyiz. Stalin'in kanununa göre, yurda dönenlerin tümü kurşuna dizilecekti. (Esir olmakla savaş gücümüzü azaltmadılar mı?)

Bir örnek daha: İyi hatırlarım, 1946 yılında Butırki Hapishanesinde bir Polonyalıya rastladım. Avusturya - Macaristan İmparatorluğunda, Lemberk şehrinde doğmuş, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar aynı yerde oturmuştu. (Fakat orası Polonya idi artık.) Sonra Viyana'ya göç etmiş, orada çalışmış. Derken 1945'te Viyana'da bizimkiler tarafından tutuklanmış. Ukrayna C. K. 54 - 1 a maddesi gereğince, yurduna, **U k r a y n a ' ya** ihanetinden 10 yıla hüküm gitmişti, çünkü o devrede Lemberg, Lvov adını alarak, Ukrayna'ya katılmış bulunuyordu! Sorgusu yapılırken, Viyana'ya gidişinin Ukrayna'ya ihanette bulunmak amacıyla olmadığını ispat edememiş zavallı. Ve hiç yoktan hain oluvermiş.

İhanetten söz eden kanun bendinin (Ceza Kanununun 19'uncu madde» ile ilgili olarak ele alınması, başka bir deyimle, «maksat»ın gözönünde bulundurulmasının gerekliliği, uygulayıcılara daha geniş imkânlar veriyordu. Diyelim ki ihanet fiili ortada yoktu, fakat sorgu yargıcının görüşüne göre, **M a k - s a t** vardı. O zaman ihanet eylemi tamamlanmış sayılarak cezanın tamamı kesilirdi.

Doğrusu, 19'uncu maddede «maksat» denmiyor, «hazırlama» deniyor; amma, diylektiğin yardımıyle beriki öbürkünün yerine geçer. C. Kanununa göre «suça hazırlık, işlenmiş suç yerine geçer». yani suç işlenmiş olsaydı, karşılığında verilecek ceza, aynen suç işlemek için yapılan hazırlığa da verilecektir, diyor kanun. Özel olarak, **suça niyetlenmek** ile **suçun kendisi** arasında bir fark gözetmeyiz. Sovyet Yasamanın Kapitalist Yasamalardan **üstün** oluşu bundan ileri gelmektedir. (*)

Bent iki'de silâhlı ayaklanma, merkezde veya sınırlarda yönetimin ele geçirilmesinden ve Cumhuriyetler Birliği'nin bir kısmının zor kullanarak ülkeden ayırılmasından söz edilmektedir. Bunun cezası, bundan sonraki maddelerde olduğu gibi, kurşuna dizilmeye kadar dayanır.

Geniş kavramıyla (maddeye geçirilemeyeceği, fakat devrimciye özgü haktanırlığın bize fısıldadığı gibi) bu maddeye giren suçlar içine, herhangi bir Cumhuriyetin Birlik'ten ayırılmaya girişilmesi de girer. Çünkü «zor kullanarak» formülü, **zorun** kime karşı kullanılacağını açıklamaz. Eğer Cumhuriyetin tüm halkı ayırılmak ister de, Moskova istemez ise, zor kullanıldı sayılır. Sonunda Estonyalı, Lettonyalı, Litvanyalı, Ukraynalı ve Türkistan milliyetçileri, bu maddeden ötürü **on** veya **yirmibeş** yıla hüküm giyerlerdi.

Bent üç: «SSSR ile savaş halinde bulunan herhangi bir Devlete yardım etmekten» söz eder.

Bu madde, düşman işgali altında kalan **Her** vatandaşı mahkûm ettirmek yetkisini veriyordu. Alman askerinin çizmesinin ökçesini tamir edeni, ona bir demet turp satanı veya moralini yükseltmek amacıyla akşamdan dans edip, geceyi birlikte geçiren kadın vatandaşı. Bu maddeden çıkılarak **herkes hüküm giymedi** (işgal altındakilerin çokluğundan), fakat **herkes mahkûm edilebilirdi.**

Bent dört: Uluslararası Kapitalizme yapılan yardım. (Hayâl).

Bu gruba kim girebilir, diye düşünürüz? Desteği devrimci vicdanımızdan alarak, kanuna daha geniş açıdan bakar ve kategorileri buluruz: C. Kanununun çıkarılmasından birkaç yıl önce 1920'de memleketi terk eden tüm göçmenler. Çeyrek

---

(*) **«Hapishanelerden eğitici kuruluşlara doğru» - Ceza Siyaseti Enstitüsü Dernçğinden. Redakt. Vışinskiy, «Sovyet Yasaması» yayın evi, M. 1934, sayfa 36.**

yüzyıl sonra, 1944 - 45'te ordularımız onları Avrupa'da ele geçirdi. 58 - 4 gereğince ya on yıllık hapse veya kurşuna dizilmeye hüküm giyerlerdi. Çünkü Avrupa'da bulunmakla Dünya burjuvazisine yardım etmeyip de ne ettiler? (Müzik dinlemek için toplananlar meselâ, içerden de yardım yapılabileceğini öğrendik artık).

Tüm sosyalist devrimciler, menşevikler (ki, madde onl'r için kaleme alınmıştı), kapitalizmden yana idiler. Ayrıca Gosplan ve VSNH mühendisleri.

Bent beş: Yabansı Devleti SSSR'e karşı savaşa sürüklemek.

Kaçırılmış fırsat: Bu maddeyi Stalin'e ve 1940 - 41 yıllarında çevresinde bulunan diplomatik ve askeri erkâna karşı kullanmak gerekiyordu. Körlükleri ve delilikleri ortada. Onlar değil mi idi, Rusya'yı önüçüncü yüzyıldan beriye görülmedik, utanç verici yenilgilere sürükleyenler? Bunlarınkilerin yanında Çarlık Rusyasının 1905 ve 1914'te gördüğü bir hiç değerinde kalır.

Bent altı: Casusluk.

Stalin zamanındaki kurbanların sayısı göz önüne getirildiğinde maddenin kapsamının ne kadar geniş tutulduğunu anlamak mümkündür.Halk geçimini ziraat, endüstri veya başka bir el san'atı ile sağlardı. Başka bir iş yaparsa, casuslukla yaşadığı, paranın yabancı istihbaratlardan geldiği kanısı uyanırdı.

Casuslukla suçlamak, kolaylarına giderdi. Anlamda yalınlık, sadelik var. Bu söz ister kültürsüz bir cani, ister aydın hukukçu ve gazeteci kafasında veya kamu oyunda yoruma gerekçe bırakmıyordu. (*).

Kanunun kapsamına giren suçların ayrıntıları vardı:

PŞ simgesi ile anılanlar - Casusluktan şüphe (veya NŞ - İspatlanmamış casusluk ve ona karşılık ceza çilesinin tamamı), ve hattâ:

(*) Casusluk manisi belki de yalnız Stalin'in dar alınlı kafasının iptilâsı değildi. İmtiyazlı sınıfa yükselenlerin de işine geliyordu. Herşeyin gizlilik havasına bürünmesine, haber sızdırmazlığa, kapalı tutulan kapılara,lesepase sistemine, etrafı çevrilmiş sayfiyelere ve halka kapalı gizli dükkânlara mazeret sağlardı. Casusomaninin dikdirdiği zırhlı duvarların gerisindekine halka erişemiyordu ve bürokratların aralarında konuştuklarından, avareliklerinden, düştüğü hatalardan, yemek yeyişlerinden ve eğlenmelerinden habersiz kalıyordu.

SVPŞ - simgesi ile anılanlar: Casusluğun şüphe ettirici ilişkileri. Şöyle olabilirdi, meselâ: Karınızın tanıdığının tanıdığı, bir terzide elbise diktirmiş. Aynı terzide (haliyle NKVD ajanın da) bir yabancı diplomatın karısı da diktirmiş... gibilerden.

Ve işte 58 - 6, PŞ ve SVPŞ bentleri, oldukça yapışkan, tutuklunun yakasını bırakmayan türdendi. Sıkı rejim, devamlı gözetme gerektiriyordu (çünkü yabancı istihbarat, parmağını kamptaki sevgilisine kadar uzatabilirdi). Muhafızsız bırakmak yasaktı bu tutukluları. Genellikle tüm simgeli kanun maddeleri, daha doğrusu maddenin kendisi değil de, majiskküllerin korkutucu düzenlenmesi, (ki, daha başkalarını da göreceğiz), bir esrar havası estiriyordu. Hep belirsiz kalırdı. 58'incinin bir budağı mı bunlar, veya başlı başına ve çok tehlikeli bir madde mi? Birçok kamplarda, dosyasında simge bulunan tutukluya, 58'e oranla, daha sıkı rejim uygulanırdı.

Bent yedi: Endüstrinin, taşıma sisteminin, ticaretin, paranın ve kooperasyonün baltalanması:

1930 yıllarında bu bent özellikle sık kullanılmaya başladı ve herkesçe anlaşılan **b o z g u n c u l u k** adıyla halk kitlesine mal edildi. Gerçekten, yedinci bentte yazılı branşlarda görülen olaylar her gün tekrarlanır, gözle görülür açık durumda idi. Sebep olanları yok muydu? Yüzyıllar boyunca halk birşeyler kurar, yapar ve her zaman da dürüstlükle yürür. Hattâ efendisi için çalıştığında bile. Rüriğin (⁴⁴) zamanından beri **b o z g u n c u l u ğ u** duymadık. Ve şimdi - mal mülk halkın olduktan sonra - halktan en iyileri, seçme yüzbinlercesi - yarışırcasına **b o z m a** işine giriştiler. (Bozgunculuğun kanunda yeri yoktu, fakat o olmadan, tarlaların yabani otun istilâsına uğramasını, bereketin azalmasını, makinaların bozulmasını anlatmak mümkün olmadığından, diyalektik seziş onu da buldu).

Bent sekiz: Terrör. (Sovyet Ceza Kanununun (*) «haklı ve kanuna uygun» göstermekle vazifeli olan terrör değil - aşağıdan gelen tedhiş).

Terrörün anlamı çok genişti: Değil valinin kupa arabasının altına bomba koymak, fakat şahsi hasmın suratına yumruk indirmek bile; eğer o kimse parti, komsomol üyesi veya milis faal üyesi idi ise suç terrör dü. Hele bir faal üyenin öldürülmesi, hiç bir zaman bayağı kimsenin öldürülmesiyle kar-

(*) **Lenin külliyatı, 5. tab. cilt 45, sayfa 190.**

şılaştırılamazdı. (Aynı ilke Milâttan önce 18'inci yüzyılda yazılı Hammurabi'nin kanununda da kabul edilmiş). Bir koca, karısının sevgilisini öldürdüğü zaman, - hele sevgili, parti üyesi değil idi ise, koca kendini şanslı sayabilirdi; çünkü 136'ncı maddeden yargılanacaktı, sosyal bakımdan halkın yakını sayılacaktı ve muhafızsız dolaştırılabilecekti. Sevgilinin partili olması halinde ise, koca, halk düşmanı olarak 58 - 8'den hüküm giyerdi.

19'uncu maddeden geçirilen sekizinci bent, başka bir deyişle, araya suça niyetlenme - eşit hazırlanma eylemi katıldıktan sonra, daha geniş anlam kazanırdı.

Birahanede faal üyeye söylenen «bekle, gösteririm» veya sıcakkanlı pazarcı kadının «boynuzun çıksın» şeklinde çıkışını, «TN» - tedhişe niyetlenme olarak nitelendirilirdi. Bu ise kanunun bütün şiddetiyle uygulanmasına yol açardı. (*)

Bent dokuz: Patlatma veya kundaklama yoluyla tahrip ve zarara sebep olmak. (Herhalde karşı devrimci maksatla). Bu eylem kısaca şaşırtma hareketi olarak adlandırılırdı.

Anlamın genişletilmesi: Sorgu yargıcı, sanığın ruhundakini, sahibinden daha iyi bildiği için, eylemde karşı - devrimci maksat görürdü. Ve insanoğlunun yanılması, dikkatsizliği, iş kazası affedilmez, şaşırtma (diversion) olarak nitelendirilirdi.

Fakat 58'inci maddenin 10'uncu bendi kadar hiç bir diğeri, devrimci vicdanın gayretiyle dahi, o derecede genişletilememiştir. Metin: «Sovyet Hükümetinin devrilmesine, baltalanmasına veya zayıflatılmasına yöneltilmiş propaganda ve kışkırtma, aynı zamanda o yolda çıkarılmış yazı ve edebiyatın saklanması ve dağıtılması...» şeklindedir. Bu suç için barış zamanında verilecek cezanın ancak alt sınırı belirtilmiştir. (Daha azı değil! Çok merhametli olmasın!) Üst sınır belirtilmemiştir!

Büyük Devletin, uyruklarının SÖZÜNE karşı duyduğu korkusuzluk bu kadardı.

Tanınmış anlam genişlemelerinden:

— «Çağrı kapsayan propaganda» yerine iki dostun ve hattâ eşlerin dört göz arasındaki konuşmaları geçebilirdi. Veya özel mektup. Salık verme ise, çağrı olarak nitelendirilebilirdi. (Olabilirdi, geçebilirdi şeklindeki ifademiz - olayların AYNEN O BİÇİMDE GEÇTİĞİNDENDİR).

(*) Bir abartma, bir fars gibi geliyorsa da, biz o farsı uydurmadık. Biz o insanlarla - oturduk.

— O günkü gazetenin havasına uymayan ve heyecanını paylaşmayan her fikir «Hükümeti baltalama ve zayıflatma» yerine geçerdi. Çünkü **kuvvetlendirmeyen** her şey **zayıflatıcıdır**. Çünkü tam uymayan her şey **baltalayıcıdır**.

«Ve bizimle bugün cırlamayanlar -
Bize
Karşıdır
Onlar»
(Mayakovskiy)

— Tek nüsha olarak yazılan mektup, not, hatıra defteri «Propaganda edebiyatının hazırlanması» yerine geçebilirdi.

O derece uygun yerine oturtularak genişletilen Onuncu Bent'in kucağından hangi DÜŞÜNCE kurtulabilirdi?

Bent onbir'in bir özelliği vardı: Başlı başına bir konusu yoktu, fakat bundan öncekileri etkilerdi. Eylemlerin toplu ve teşkilâtlı olarak yapılması halinde, cezalar arttırılırdı.

Uygulamada bentteki anlamın genişletilmesi şöyle idi: Teşkilâtın doğmasına gerek yoktu. Kanunun zarif uygulamasına ben, kendim kurban oldum. Gizli olarak konuşan **iki** kişiydik; teşkilâtın kuruluşu **demektir**, teşkilâtın kendisi **demektir**.

Bent oniki: Daha fazla vatandaşların vicdanına hitab ederdi: Yukarıda yazılı suçlar konusunda, **ihbar etmeme** suçunu ele alıyordu. Büyük «ihbar etmemek» günahına karşılık verilecek ceza için ÜST SINIR yoktu.

Bu bent kendi kendine öylesine geniş ki, anlamının genişletilmesine gerek yok. BİLİYORDU VE HABER VERMEDİ - kendisi yapmış gibidir.

Bent onüç: Görünürde ömrünü yitirmiş bir madde: Çar emniyet organlarında hizmet. (*) (Buna benzer sonraki devrin işi, aksine vatani ve şerefli iş sayılırdı.)

(*) **Stalin'in de bu bent gereğince yargılanmasının gerektiğine değin psikolojik şüpheler var. Bu konuyu aydınlatabilecek arşivlerden bir kısmı 1917'nin Şubatından sonra yok olmuş. Kolıma'da**

Bent ondört: «Bilerek belli görevi yapmamak veya kasten ihmalli yapmak»tan söz eder. Kısaca buna «sabotaj» veya «iktisadî karşı devrim» denirdi. Cezası - idama kadar giderdi.

Bilerek yapılanı bilmeyerek yapılandan ayırdetmek - Sorgu yargıcının yeteneğinde idi, devrimci haktanırlığıyla hallederdi. Bu bent, ürününü teslim etmeyen köylüye, eksik iş günü çalışan kolhozcuya karşı kullanılırdı. Normu tamamlamayan kamptaki tutukluya karşı da. Savaştan sonraki yıllarda aynı maddeyi kamptan kaçan karaborsacılara da uyguladılar. Başka bir deyimle, kamptan kaçışı tatlı hürriyetin özlemi olarak değil de, kamp sisteminin baltalanması olarak nitelendirildi.

Ellisekiz yelpazesinin son kanadı bu kadar. Öyle bir yelpaze ki, insanoğlunun tüm hayatını kaplardı.

Büyük MADDENİN bir özetini buraya geçirdikten sonra, bundan sonra yazılanlar daha az şaşacağız. Kanunun bulunduğu yerde cürüm de var.

1927 yılında denenen 58'inci maddenin dövme çelikten yapılı kılıcı, arkadan gelen yılların sellerinde suyunu aldıktan sonra, 1937 - 38 yıllarında, Kanunun Halka açtığı savaşta kullanıldı; ıslığa çalan sesle havayı yararak, var kuvvetiyle halkın başına indirildi. 1937 yılı operasyonunun kendiliğinden gelme bir niteliği yoktu. Yılbaşından başlayarak Birlik Hapishanelerinin bir çoğunda değişiklikler yapılmaya başlandı; kamaralardan tekli yataklar kaldırılarak, tek katlı, iki katlı ranzalar yapıldı. (*) Eski tutukluların anlattığına bakarsak, indirilen ilk darbenin kitlevî karakterine inanmamız gerekir. Darbe Ağustos ayının bir gecesinde ve bütün memlekette aynı zamanda olmuş... (Beceriksizliğimizi bildiğim için, şahsen pek inanmıyorum buna).

Aynı yılın sonbaharında, Ekim devrimi yirminci yıla basarken, ve hepimiz büyük ümitle genel affı beklerken, lâtifeci Sta-

---

ölmekte olan V. F. Djunkovskiy'nin ifadesine göre, (eski İç İşleri Bakanlığı Polis Kısmı Müdürlerinden), Şubat Devriminin ilk günlerinde polis arşivlerinin aceleleyle ateşe verilmesinin sebebi, bundan yarar bekleyen bazı devrimcilerin müşterek davranışındandır.

(*) Rastlantı değilmiş gibi. Leningrad'taki Büyük Ev'in inşaatı 1931 yılında - Kirov'un öldürüldüğü yıl bitirilmiş.

lin, Ceza Kanununa o güne kadar görülmemiş süreler eklettirmiş: 15 ve 20 yıl hapis cezası. (*)

1937 yılı için yazılanların ve ileride birçok kere tekrar edileceklerini buraya kaydetmeyelim. Sovyet İdaresinin üst kademesinde, parti ve hükümet erkânına, askeri başlara ve GPU - NKVD (**) büyüklerine yıkıcı bir vuruş idi. Herhangi bir sahada ne bir eyâlet komitesinin birinci sekreteri, ne de eyâlet icra komitesinin başkanı yerinde kalmıştı, herhalde. Stalin kendine daha uygun gelenleri bırakıyordu.

Tbilis'teki durumu Olga Çavçavadze'nin ağzından dinleyelim: 1938'de kent icra komitesinin başkanını, vekilini, onbir kısım şefini, yardımcılarını, baş muhasiplerini ve baş ekonomistlerin hepsini tutuklamışlar. Yenilerini getirmişler. İki ay sonra aynı görevdekilerin tümünü bir daha tutuklamışlar. Serbest kalanlar, sıradan saymanlar, daktilolar, temizlik yapan kadınlar ve kuryeler...

Parti alt kademedekilerin tutuklanmasında, gizli olması gereken, hiç bir yerde açıklanmayan ilke uygulanırdı: 1924'ten önce partiye üye olanlar götürülüyordu. Bu ilkeye Leningrad'ta daha fazla önem veriliyordu, çünkü Yeni Muhalefet Partisi'nin programını onlar imza ederlerdi. (Ama nasıl imza etmesinler? Kendi Leningrad Vilâyet Komitesine nasıl inanmayacaklardı;

İşte o yıllardan bir manzara: Moskova eyâletinde bir mıntıkanın parti toplantısı yapılmakta. Toplantının Başkanı - mıntıka komitesinin yeni sekreteri (tutuklanan eskinin yerine gelen). Toplantının sonunda Stalin'e bağlılıklarını bildiren karar alınır. Haliyle herkes ayağa kalkar (adı geçtikçe hep ayağa kalkarlardı toplantı devamınca). Küçük salon alkıştan yıkılıyor; durmak bilmiyor alkış. Zaman zaman coşkun gösteri halini alıyor. Üç dakika, dört dakika, beş dakika, avuçlar ağrıyor, fakat alkışa devam. Yaşlıların nefesi kesiliyor. Stalin'i sevenler için bile durum aklın, mantığın almayacağı mecraya dökülerek, çirkin, dayanılmaz hale geliyor. Fakat, b i r i n c i duran kim olacak? Bu, kararı teklif eden bu toplantıyı yöneten yeni sekreter olabilirdi. Fakat yenidir, tutuklananın yerine gelmiştir; korkuyor, çünkü salonda NKVD adamları da var, onlar da alkışlayanlar arasında

---

(*) 25 yıllık süre, Ekim Devriminin otuzuncu seneyi devriyesinde uygulanmaya başlanmış - 1947'de.

(**) Bugün, Çin Kültür İhtilâlini gördükten sonra (o da en son zaferden 17 yıl geçtikten sonra olmuş), olaylar arasında tarihi bir ilgilik görmekte haklıyız. Hattâ Stalin'in kendisi bile, icracı bir yüzey kuvvet, emri körü körüne yerine getiren kimse olarak görülmektedir

ve kimin birinci olarak duracağını görecekler. Fakat küçük salondaki alkış, Şefin bilgisi dışında, devam eder de eder. 6 oldu; 7 dakika, 8 dakika. Harap oldular! Mahvoldular! Duramazlar artık, ta ki kalpleri durmuş olarak yere düşene kadar. Salonun kuytu yerinde, köşede hiyle yapılabilir, daha seyrek vurulur, daha hafif patlatılır avuçlar. Fakat prezidium masasındakiler n'apsınlar? O mıntıkanın küçük kâğıt fabrikası müdürü, şahsiyet sahibi, kuvvetli karakter, durumun acaipliğini, sahteliğini ve içinden çıkılmazlığını anlıyor, fakat alkışlamaya devam ediyor. 9 dakika, 10 dakika! Sekretere ümitsizlikle bakıyor, fakat öbürü korkuyor. Cinnet, toplumun geçirdiği cinnet! Biribirine ümitle bakarak, fakat hayranlık ifade eden yüzlerle - mıntıka önderleri sonuna kadar, sedye ile dışarıya çıkarılana kadar alkışlamaya niyetli. Ama ayakta duran devam edecek! Ve kâğıt fabrikası müdürü, 11'inci takikada ciddi bir tavır takınarak, prezidium masasındaki yere oturuyor. Ve - mucize! Genel, zaptedilmez coşkuya ne oldu? Alkış birden durdu; herkes yerine oturdu. Kurtuldular. Sincap, kafesindeki çark'tan kurtuldu.

İşte, kuvvetli insiyatif sahibi insanlar böyle tanınır, böylece yakalattırırlar kendilerini. Fabrika müdürü aynı gece tutuklanır. Güçlük çekilmeksizin ve bambaşka bir sebeple 10 yıl hapse mahkûm edilir. Sorgu tutanağına imzasını attıktan sonra, yargıçın ağzından şu sözü duyar: «Hiçbir zaman alkışı birinci olarak kesmeyin».

(Peki, n'apalım? Nasıl duralım?) (*)

Darvin'in söz ettiği seçim işte budur. Ahmaklıkla candan bezdirme usulü işte budur.

Bugün bir efsane doğmaktadır. 1937 yılını konu olarak ele alan ve basılan her hikâye, her not, komünist önderlerinin trajedisinden söz eder. Derler ki, 1937 - 38 yıllarında özellikle çaplı komünistler hapse girdi, başka kimse de pek görünmüyor ortada. Fakat tutuklanan **milyonlar** içinde, devlet ve parti erkânı ancak % 10 kadarının yerini tutabilir. Hattâ Leningrad hapishaneleri önünde, tutuklulara paket iletmek isteyenler arasında, daha fazla basit insanlar, sütçü kadınlar gibileri görülürdü.

O güçlü sele kapılan ve yarı ölü olarak GULAG Takım Adalarına götürülenlerin kadrosu o derecede alacalı bulacalı idi ki, oranları kurala bağlamak isteyene ancak başağrısı verdirirdi (Hele çağdaşları tarafından hiç anlaşılmadı).

Oysa o yılların kuralı, **ısmarlama sayı kuralı** idi.

(*) N. Gorenko anlattı.

Her kent, her bölge, her askeri birliğe, yakalanacakların sayısı bildirilirdi. Üst tarafı - görevlilerin beceriklilliğine bağlıydı.

Eski ÇEKA görevlisi Aleksandr Kalganov'un anılarından: Taşkent'e telgraf geldi, «İkiyüz yollayın». Oysa bir süre önce «toplamışlardı»; görünürde hapsedilecek kimse yok. Gerçi taşradan ikiyüz kadarını getirmişlerdi. Bir buluş! Milis tarafından toplanan «zabıta suçlularını» 58'inci maddeye maletmek! Tamam, oldu! Fakat istenilen sayı yine eksik. Derken milisten haber: Kent meydanlarının birinde çingeneler, küstahça kamp kurmuşlar. Kamp hemen sarılarak, 17 ilâ 60 yaşındaki tüm erkekler toplattırılarak 58'inci maddeye karşı gelmelerinden tutuklandılar. Böylece program tamamlandı.

Başka türlüsü de olurdu (Milis şefi Zabolovskıy'nin ağzından) : Osetiya ([45]) ÇEKA'sına, telle, Cumhuriyette 500 kişinin kurşuna dizilmesi emri geliyor. ÇEKA bunu az görerek sayının arttırılmasını istemiş. Daha 230 kişinin katılması için müsaadeyi almışlar.

Bu telgraflar, az çok şifreli olarak, normal yoldan gelirdi. Temrük'te, saf bir telgrafçı kız, aldığı teli aynen NKVD kommütatörüne aktarmış: «Yarın Krasnodar'a 240 sandık sabun yollayın» şeklinde idi. Sabah geniş tutuklamalardan ve sevkiyattan haberi olunca, durumu anlamış ve bir arkadaşına anlatmış. Hemen kendisi de tutuklanmış.

(Acep, insanı sabun sandığı kodu ile belirtmekte rastlantı mı var, veya sabun fabrikasyonu bilinerek mi yapılmış?).

Haliyle bazı özel olaylarda kural anlaşılır. Yakalanıp hapse atılanlar:

— Hariçte bulunan bizimkiler aslında casusturlar (kimi vakit samimi kominternci, veya ÇEKA mensubu, aralarında cazip kadınlar da var. Vatana çağırılırlar ve hudutta tutuklanırlar. Sonra kominterndeki eski şefleriyle yüzleştirilirler, meselâ Mirov - Korona ile. Eski şef eğer yabancı istihbarat için çalışmış olduğunu itiraf ederse, otomatikman emri altındakiler de o durumdadırlar. Ve doğrulukları oranında tehlikeli sayılırlar.

— KVJD ([46]) mensupları. (İstisnasız bütün Sovyet memurları, eşleri, çocukları, nineleri dahil, hepsi Japon casusu sayılırdı. Şunu da itiraf etmeliyiz ki, birkaç yıl önce de toplanırdı onlar).

— Uzak Doğu'dan Koreliler. (Kazakistan'a sürgün). Kan gözetlenerek ilk tutuklama deneyi.

— Leningrad'taki Estonyalılar (soyadlarından tanınarak yakalandılar; Beyaz Estonyalı casus dediler onlar için).

— Tüm Lettonyalı avcı neferleri ve Lettonyalı ÇEKA görev-

lileri, evet onlar, ihtilâlin ebeleri! ihtilâlin dayanağı, son zamanlara kadar ÇEKA örgütünün iskeleti! ve hattâ 1921 yılında takas yoluyla kapitalist Lettonya'dan kurtarılan komünist Lettonyalılar ki, orada korkunç 2 - 3 yıllığına hapis cezası yemişlerdi. (Leningrad'ta kapanan müesseseler: Enstitü Gertse'nin Lettonya bölümü, Lettonyalıların kültür evi, Estonyalıların kulübü, Lettonyalı Teknik Okul, Lettonya ve Estonyalıların çıkardığı gazeteler).

Bu patırdı içinde Büyük İskambil Falı da tamamlanıyor; henüz yakalanmayanlar, tarakla toplanıyordu. Gizlenmeye gerek kalmadı artık; bu oyunu sonuçlandırmanın zamanı geldi. Artık sosyalistler toptan, sürü ile toplattırılıp, birlikte yargılanıyor (söz gelişi Ufa, Saratov'da olduğu gibi), ve GULAG Takım Adaları salhanesine yollanıyorlardı.

Tutuklamalarda aydınlara önem verilmesi yolunda hiç bir yerde kayıd geçmez, fakat hiç bir zaman unutulmayanlar bu kez de unutulmadı. Bir öğrenci ihbarı (iki kelimenin bu tarzda yan yana düşmesi çoktandır şaşırtmaz bizi) yetiyordu. Yüksek Okuldâ ders verenin hep Lenin ve Marks'ı ağzına alıp, Stalin'den aktarma yapmayışının bildirilmesi yetiyordu. Bir sonraki derste hocayı göremezdiniz artık. Fakat **hiç aktarma** yapmıyorsa? - Leningrad'ın tüm orta ve genç yaştaki müsteşrikleri **içeri atılır.** Orta okul öğretmenlerine karşı da bir tiksinişleri yok. Sverdlovsk'ta, başta eyâlet orta öğretim müfettişi Parel ve 30 öğretmene karşı uydurma bir **dava** açılıyor. Töhmet korkunç: **Okulları yakmak** kastıyla, **Noel** ağacı kurmak! (*) Sovyet yağında yetişen (kapitalsit sisteminde yetişenler değil) mühendislerin kafalarına pandül düzeniyle, bir çomak inip kalkmaktadır. Maden mühendisi N. M. Mikov'un açtırdığı galeriler, katlardaki arızadan ötürü, karşılaşmadılar: 58 - , 20 yıl! Altı jeolog, Kotoviç grubu, «kalay'ın toprak altında kasten saklanması», başka bir deyimle, Almanların gelişine kadar keşfedilmemesi ihbarıyla tutuklandılar ve 10 yıla mahkûm oldular, 58 - 7'den.

Ana seller arkasından - **özel** sel. Gidenlerin karıları, aile efradı. Parti kodamanlarının karıları ve kimi yerde (Leningrad'-

---

(*) Bunlardan beşi sorgu sırasında işkenceyle öldüler, davanın görülmesinden önce. Yirmidördü kamplarda öldü. Otuzuncu İvan Aristauloviç Puniç döndü ve itibarı iade edildi. (O da ölseydi, bu otuzdan haberimiz olmayacaktı, nasıl ki milyonlardan haberimiz yok.) Davanın çok sayıdaki tanıkları bugün de Sverdlovsk'ta ve rahat içinde yaşamaktadırlar. Saygı değer vazifeliler ve emekliler!

ta olduğu gibi) - «yazışma yasağıyla 10 yıl» cezasına çarptırılanların, hepsinin, artık aramızda olmayanların eşleri. Aile efradına genellikle 8 yıl verilirdi. (Yine kulaklara verilenden daha az, çocuklar da karada kalırlardı, adalarda değil).

Yığınla kurban! Dağlarca kurban! NKVD'nin Kent'e cepheden saldırısı! Bayan S. P. Matveyev'in kocasını ve üç kardeşini aynı dalga götürdü, a y r ı davalardan. (Dörtten üçü hiç bir zaman dönmedi).

— Şebekenin bakımıyla görevli elektrikçiyi, kendi mıntıkasında kopan yüksek gerilimli tel yüzünden, 58 - 7'den 20 yıla mahkûm ettiler.

— Permli işçi Novikov, Kama nehri üzerindeki köprüyü uçurmaya hazırlanmakla suçlandı.

— Aynı Perm şehrinde Yujakov'u gündüzün tutuklamışlar, karısını almak için gece gelmişler. Bayana bir liste uzatarak, imza etmesini istemişler. Sözde evlerinde toplanan menşevik ve sosyal devrimcilerin listesi. (Gerçekte öyle bir şey yoktu). İmzaya karşılık hürriyet, çocuklarına kavuşma imkânına söz vermişler. Kadın imza etmiş, hepsini mahvetmiş, kendisi de içerde kalmış, elbette.

— Nadejda Yudeniç, [47] soyadı yüzünden tutuklanmış. Gerçi, 9 ay sonra, kendisinin generalle bir akrabalığı olmadığı anlaşılmış ve serbest bırakılmıştır amma, önemsiz bir detay: Heyecandan o arada annesi ölmüş.

— Eski Rusya'da «Lenin ve Ekim Ayı» adındaki film gösterilirken, filmdeki cümle birinin dikkatini çekmiş: «Bunu Palçinskiy bilmelidir» deniyormuş. Palçinskiy, Çar'ın Kış Sarayını koruyanın adı idi. Müsaadenizle, bizdeki sağlık memuru bayanın soyadı da Palçinskiy! Alın onu, dediler, aldılar. Ve filmdeki Palçinsiky'nin karısı çıkmış. Kocasının idamından sonra taşrada saklanıyordu.

— Boruşko kardeşler, Pavel, İvan ve İstepan, 1930'da Polonya'dan çocuk olarak akrabalarına gelmişler. Delikanlılık çağında, şimdi, 10'ar yıla hüküm giymişler. Madde: PŞ - casusluktan şüphe.

— Krasnodar tramvay'ının kadın vatmanı gece geç vakit evine yaya dönerken, şanssızlığı olacak, kentin kenar semtinde, yolda kalmış ve etrafında insanlar koşuşan bir kamyona rastlar. Kamyon cesetlerle dolu imiş, brandanın altından kol, bacak sarkarmış. Kadının adını not etmişler ve ertesi gün tutuklamışlar. Sorgu yargıcının, «Ne gördün?» sorusuna, kadın gördüklerini dobra dobra anlatmış. Anti - sovyetik propaganda maddesiyle 10 yıla mahkûm olmuş.

— Stalin'e hitaben yazılmış bitmez tükenmez mektuplar okunurken, sıhhi tesisatçılardan biri radyosunu kaparmış. (*) Komşu ihbarını yapmış (aman, o adam bugün nerede?). SOE (sosyal bakımdan tehlikeli unsur) sayılarak, 8 yıla hüküm giymiş.

— Okuma yazması kıt bir soba tamircisi, boş zamanlarında, gelişi güzel imza atmayı severmiş, kendi gözünde değeri artarmış, bu şekilde. Temiz kâğıt bulamayınca gazete üzerine atarmış. Böyle bir gazete parçasını komşular müşterek helâda buluyorlar, ve Baba ve Hoca'nın resmi üzerinde imzasını görüyorlar. Adamı ihbar ediyorlar. ASA - Anti - sovyetik propagandadan 10 yıl hapis.

Stalin ve etrafı, resimlerin severlerdi. Gazetelerde bol bol bastırırlardı. Milyonlarcası görülürdü ortada. Sinekler kutsallığına bakmazdı, gazeteyi de kullanmadan atmak, yazıktı, fakat kaç zavallı yandı bu yüzden! (**)

Tutuklamalar, evden eve, sokaktan sokağa, salgın gibi yayılır dururdu. İnsanların bilmeyerek, el sıkma, nefes alma, eşya verme gibi eylemlerle hastalığı yakınına geçirircesine, bu defa da aynı yoldan kaçınılmaz tehlikenin mikrobunu aşılıyordu. Çünkü yarın sen tutuklanır ve şehir su şebekesine zehir atmak için bir örgüt kurduğunu itiraf edersen eğer, bugün elini sıktığını için ben de suçlu sayılırım artık.

Bundan yedi yıl önce şehir, köy'ün öldürülmesine bakar, durumu normal görürdü. Şimdi bakmak sırası köye geldi, fakat köy cahilliğinden birşey göremiyordu. Doğrusunu isterseniz, kendisinin de canı çıkmak üzereydi.

— Topoğraf (!) Saunin bölgesindeki hayvan ölümleri ve rekolte düşüklüğü sebebiyle 15 yıl hapis yemiş, (bölge yöneticilerinin tümü ise kurşuna dizilmiş).

— Mıntıka komitesinin sekreteri tarlaya gelir ve köylüleri iş konusunda sıkıştırmaya başlar. İhtiyar bir köylü, kolhozda çalışanların 7 yıldan beri, iş karşılığı olarak üründen bir gram bile almadıklarının, yalnız biraz saman verildiğinin bilinip bilinmediğini sekreterden sorar. Bu soru için ihtiyara 10 yıl vermişler. ASA - anti-sovyetik propaganda.

— Altı çocuklu köylünün kaderi de başkaydı; Çocuklarını doyurmak ve fazla bir şey almak ümidiyle, kendine acımamış, canla başla çalışmış. Ve nitekim - madalya ile taltif edilmiş. Toplantıda verdiler madalyayı. Nutuklar çekildi. Duygulanmış

(*) Kimin hatırında onlar? Saatlerce, günlerce sersemletici tekdüzen! Herhalde spiker Levitan onları iyi hatırlar: Derinden gelen hisle, kelimeler üzerine basarak, okurdu onları.

köylü cevap verirken: «Acaba bu madalya yerine bana 1 pud [10] un verilemez mi?» diye sormuş. Toplananların gülüşü kurt ulumasına benziyordu ve altı çocuğuyla beraber madalya sahibi sürgüne gitti.

Herşeyin izahını şimdi sunalım mı size **Suçsuzların** da alınıp götürüldüğünü anlatayım mı? Fakat ihmalimiz var, henüz haberini vermedik: **Suç** anlamı daha emekçiler devriminde kaldırılmış, 1930 yıllarında ise anlam üzerine tartışma **sağcı opportünizm** olarak nitelendirilmişti (*). O zamandan beri, suçluluk veya suçsuzluk gibi, modası geçmiş anlamları ele almaktan ve ahkâm çıkarmaktan kaçınırız biz.

1939 yılında görülen **serbest bırakılmalar** - Emniyet Organlarının hayatında inanılmaz bir olay, tarihleri için bir leke! Kaldı ki bu anafor ve akıntı, hiç de önemli değil. Bundan önce tutuklananların, henüz hüküm giymemiş, uzaklara yollanmamışların ve ölmeyenlerin bu sadece % 1 veya % 2'si. Miktarı az, fakat iyi kullanıldı. Alınan her ruble yerine 1 kopek geri verildi. Suçu pis Yejov'a yüklemek, onun yerine gelen Beriya'nın durumunu sağlamlaştırmak ve Şefin etrafında hâle yaratmak için gerekiyordu bu hareket. Böylece rublenin değeri toprağa düşürüldü. Çünkü, durumları anlaşılmış ve serbest bırakılmışlar varsa, (ki, gazeteler de iftira kurbanlarından söz etti) şu halde öbürleri, gerçek alçaklardı. Dönenler ise, susmayı tercih ettiler. İmza verdiler. Korkudan dilleri tutuldu: Pek az kimse Takım Adaları sırlarından bir nebzesini öğrendi.

Gün ışığında hapishane arabaları - gece, halk yürüyüşleriyle bölünme aynen devam ediyordu. Kopeği çabucak geri almasını bildiler. Aynı yıllarda ve kucağa sığmayan aynı maddenin yardımıyla: 1940'ta, **kocalarını reddetmeyen** eşlerin selini gören oldu mu? Tombov şehrinde, 1940'ta Modern sinemada çalan caz orkestrası tüm kadrosuyla, halk düşmanı diye hapse atıldı. Bunu kaç Tambovlu hatırlar? Ye 1939'da Alman işgaline uğrayan ve vatanlarından kardeş Slav memleketi SSCB'ye göç eden 30.000 Çek'ten ne haber? Onlara göre içlerinde casus olmadığını garanti etmek mümkün değildi; hepsini Kuzeyde kamplara yolladılar (savaş içinde ortaya çıkan «Çekoslovak Kolordusu» oradan gelmedir).

E, bir dakika müsade buyurun da söyleyelim: 1939'da Batı Ukraynalılara, Batı Beyaz Ruslara, 1940'ta Baltık memleketlerine ve Moldaviyalılara yardım elini uzatan bizler değil miyiz? Kardeşlerimiz meğer temizlik yüzünü görmemişler böylece **top-**

(*) «Hapishanelerden» mecmuasından, sayfa 63.

l u m s a l p r o f i l a k s i seli akmaya başladı. Çok zengin, çok nufuzlu, fazla akıllı, sivrilmiş olanları topladılar.

Eski Polonya topraklarından özellikle Polonyalıları (işte uğursuz Katin'i doğuran temel taş bu şekilde ortaya çıktı ve böylece gelecekte Kuzey kamplarından doğacak olan, Sikorskiy - Anders Ordusunun çekirdeği atıldı). Her yerde subayları toplarlardı. Bu metodla silkelenen halk, susmak zorundaydı, muhtemel direnci yönetebilecek kadrodan yoksun kalıyordu. Eski bağlar, eski tanışıklıklar siliniyordu, halka akıllıca davranma dersi veriliyordu.

Finlandiya bize nüfussuz bir körfez bıraktı, buna karşılık 1940 yılında, Karelia ve Leningrad'ta, damarlarında Fin kanı akan insanlar toplattırılarak başka taraflara sürüldüler. Bu dereciği sezemedik, kanımız Fin değil.

Finlândiya Savaşı'nda yapılan ilk deney: Finlândiyalılara teslim olmuş askerlerimizi vatan haini olarak yargılama. İnsanlık tarihinde ilk deney! Şuna bak ki, dikkatimizden kaçtı.

Provalar yapıldı, derken harp patladı. Harple birlikte büyük bir gerileme. Düşmana bırakılan Batı Cumhuriyetlerinden, birkaç gün içinde toplanabilecek kimselerin götürülmesi gerekiyordu.

Aceleyle çekilirken, Litvanya'da askerî birlikler, alaylar, uçaksavar ve topçu taburları bırakıldı. Buna karşılık kendilerine güvenimiz olmayan birkaç bin Litvanyalı aile götürüldü. Bunlardan dört bini sonradan Krasnoyarsk'ta, soyulmak üzere, urkalara [50] teslim edilmiş, 28 Hazirandan başlayarak Letonya ve Estonya.da tutuklamalar hızlandırıldı. Toprak ayaklar altında çiğnendi ve geri çekiliş daha da çabuklaştırıldı. Brest ve benzeri bütün kaleleri yerinde bırakıyorlar, fakat siyasi tutukluları kurşunlamayı unutmuyorlardı. Hapishane avlusunda ve hücrelerinde ateş ediyorlardı üzerlerine. Lvov, Rovno, Tallin ve birçok daha başka Batı hapishanelerinde de öyle yaptılar. Tartus hapishanesinde idam edilen 192 kişinin cesedini kuyuya atmışlar.

Gözönüne getirelim: Senin bir şeyden haberin yok. Birden hücrenin kapısı açılır. Ve üzerine kurşun yağdırılır. Ölüm çığlığını hapishane duvarından başkası duymaz ve anlatamaz. Derler ki, ölmemişler kalmış içlerinde. Belki bu olaylar hakkında yazılan bir kitap da geçer bir gün elimize?

Cepheden akan ilk sel - **h a b e r y a y ı c ı s ı v e p a n i k y a r a t ı c ı l a r ı n ı n** seli idi. Savaşın ilk günlerinde çıkarılan

ve yasamaya girmeyen Ukaz [51] (*) gereğince toplattırıldı. Hacamat niteliğinde idi. Maksat - halkta dirlik düzenlik yaratmak. Herkese 10 yıl verilirdi, fakat 58'incinin kapsamına girmezdi. (Savaş yıllarında kamplarda hayatlarını kaybetmeyen küçük azınlık 1945'te affedilmişti.)

Bundan sonraki akıntı - radyolarını veya radyo parçasını teslim etmeyenlerin seli. İhbar sonucu bulunan tek radyo lâmbası için 10 yıl verilirdi.

Alman seli de akardı: Volga boyu, Ukrayna, Kuzey Kafkasya ve genellikle Sovyet Birliğinde oturan ve koloni kuran Almanlar. Belirtici faktör kandı. İç savaşta yararlığı görülmüş, eski parti üyesi, fakat Alman. (**) Onlar da bu sele katıldılar.

Nitelik yönünden Almanların sürülmesiyle kulakların sürülmesi arasında ayrılık yoktu. Yalnız Almanlarınki daha yumuşaktı. Beraberlerinde götürebildikleri eşya daha fazla, sürüldükleri yerler daha az öldürücüydü. Fakat kulaklarda olduğu gibi, Almanların sürülüşünde de hukuka dayanan yön yoktu. Ceza Kanunu bir tarafta - yüzbinlerin sürülmesi başka tarafta. Hükümdarın özel emri. Ayrıca, millî plân da onun ilk denemesiydi. Nazari olarak kendisini ilgilendirirdi.

1941 yılında, Yazın sonuna doğru başlayan, Sonbaharda kabaran **çemberlenmişlerin** seli akmaya başladı. Birkaç ay önce şehirlerimizden çiçek ve orkestralarla uğurlanan vatan savunucusu idiler bunlar. Almanların çok ağır tank saldırıları ile karşı karşıya kalan birliklerin dağılmasıyla, Alman hatlarının gerisinde, çemberleri içinde kalan, fakat esir olmadan tüm hercümerc içinde varlıklarını sürdürmeyi başarabilen küçük birlikler kalmıştı. Bir süre Alman hatlarının dışında kaldıktan sonra, elinde silâh, geri dönmeyi başarmışlar. Dönüşte kardeşçe kucaklanmak, istirahata çekilmek, eve gidip gelmek ve sonra kıtasına dönmekti hakları. Dünyadaki diğer ordularda böyle

---

(*) Bu Ukaz'ın etkisinden yakamı zor kurtarmışım. Ekmek için fırın önünde dururken, bir milis kendisiyle gelmemi söyledi. Sayıyı doldurmak için götürüyordu beni. Şans eseri, dışardan himaye görmeseydim, savaşı görmeden hemen GULAG'la başlıyordum.

(**) Kanın cinsini soyadına bakarak tespit ederlerdi. Mühendis-Konstrüktör Vasiliy Okorokov (Okorok - Rusça jambon. T.N.) projelerdeki imzasına daha düzenli bir sekil verdirmek için, 1930 yıllarında adını Robert Steker olarak değiştirmiş. Güzel oldu! Fakat şimdi durumu ispat edememiş ve Alman olarak götürülmüş. «Bu sizin gerçek adınız mı? Faşist istihbaratından aldığınız talimat nedir?» İşte bir Trambovlu vatandaş, Kaverznev. Daha 1918'de kulağa hoş gelmeyen adını (Kaverza - Rusça entrika) Kolbe ile değiştirmiş. Okorokov'la kader birliği yapmış.

yapılır. Normali bu. Bizde öyle yapmadılar: Silâhları ellerinden alınmış, tüm hakları kaldırılmış gruplarla eleme ve kontrol noktalarına götürüldüler. Şüpheleniyorlardı onlardan. Özel Kısım subayları, söylediklerine inanmayarak, hattâ hüviyetlerinden şüphe ederek, karşılıklı sorgularla, yüzleştirmelerle işe başlarlardı. Kontrolden sonra bir kısmı eski güvenlerini kazanarak, kendi isimleri, rütbeleri ile orduya koşulurlardı. İkinci parti, henüz kalabalık olmayan kısım, **v a t a n h a i n l e r i n i n** ilk solini oluşturdu. Cezaları 58 - 1 - b'den verildi, fakat standart henüz oluşmadığından, 10 yıldan daha azına hüküm giyerlerdi.

Savaşan ordunun temizliği böylesine yapılıyordu. Ve Uzak Doğu ve Mongolistan'da üslenmiş, hareketsiz duran koskocaman ordu da unutulmadı bu temizlikte.

Bu ordu pas tutmaktan kurtulacaktı. Şerefli ödev Özel Kısımlara havale edildi. Halhin-gol ve Hasan kahramanlarının, boş durmaktan, dilleri çözülürdü. Hele ellerine, kendi askerlerimizden henüz gizlenen, Degtârev otomatları ve alay mayın savurucuları geçtikten sonra. Elde böylesine silâh varken, batıdaki gerilemenin sebebini anlamıyorlardı. Sibirya ve Ural dağları gerisinden, bizim günde 120 km. hızla gerilememizin sadece bir stratejik çekiliş, Kutuzov hareketinin tekrarı, düşmanı içeri çekmek manevrası olduğunu anlamıyorlardı. Zihinlerini ancak Doğu Ordusundan akacak bir sel açabilirdi. Ondan sonra ağızları kapandı, inançları kuvvetlendi.

Yüksek kademelerde, gerilemeye yol açanların seli akacaktı pek tabii olarak. Yol açan Büyük Strateji Üstadı değildi ya! Küçük bir akıntı, elli kişilik, **g e n e r a l** akıntısıydı. 1940 Yaz aylarında Moskova hapishanelerinde idiler, 1941 Ekiminde yola çıkarıldılar. Generallerin çoğu havacı - Hava Kuvvetleri Komutanı Sruşkeviç, General E. S. Ptuhin, («bileydim, önce bombaları Öz Babamızın üzerine döker, sonra otururdum» diyen general) ve daha başkaları.

Moskova zaferi yeni bir sel meydana getirdi: Suçlu Moskovalılar seli. Şimdi sakin kafayla düşünürken, şehirden kaçmayan ve başka yere taşınmayanlardan hükümet tarafından terkedilen Moskova'da korkusuzca kalabilenlerden şüphe etmek gerektiğini anlıyoruz! Suçları ya Hükümet Otoritesini küçük düşürmek (58 - 10) veya Almanları beklemek (58 - 1 - a ve 19. maddeyle birleştirilerek). Bu sel 1945'e kadar Moskova ve Leningrad sorgu yargıçlarını besleyebildi.

Haliyle, 58 - 10, ASA, hiç bir zaman duraklamadı, savaş boyunca cephedekileri ve gerilerdekileri tedirgin etti. Gerileme süresince gördükleri dehşeti anlatan tahliye edilen vatandaş-

ların, (değil mi ki, gazeteler geri çekilmenin plân gereğince yapıldığını yazıyor), gerilerde verilen günlük yemeğinin azlığından söz edenlerin, Alman tekniğinin daha yüksek olduğunu uyduran cephedekilerin, 1942'de Leningrad'ta insanların güya açlıktan öldüklerini anlatanların - hepsinin hesab 58 - 10 - a üzerinden görülürdü.

Aynı yıl Kerç'teki başarısızlıktan sonra (120.000 esir) ve Harkov'dakinden sonra (daha fazla esir) - Kafkasya ve Volga'ya doğru yapılan büyük gerileme süresi içinde oldukça kabarık bir sel daha pompalardan geçirilerek akıtılmış bulundu: Ölüme dek durmak istemeyen, izin almadan gerileyen subay ve askerler. Stalin'in ölümsüz 227 Emirnamesi gereğince, yurdun unutamayacağı ayıbı yaratanlardı bu gibiler. Bu sel, GULAG'a kadar gelemedi. Tümenlerde kurulu askeri mahkemeler suçluları cezalı taburlara sürerlerdi ve akıntı ön hatların kırmızı kumunda yok oldu, gitti. Stalingrad zaferinin temeline dökülen çimento niteliğinde idi, fakat tüm Rusya tarihine girmedi, ancak kanalizasyonun tarihinde yerini buldu.

(Biz burada GULAG"a yalnız dışardan akan sellerden söz ederiz. GULAG içi akıntılardan, bir rezervuardan öbürüne akıtılanlardan, hele savaş yıllarında oldukça kabaranlardan, **kamp hüküm giymişliği** olarak adlandıranlardan bu bölümde söz etmeyeceğiz.) Haktanırlığımız bizi savaş yılları anaforlarından söz etmeğe zorlar - daha önce anılan Çeklerden, Polonyalılardan, kamplardan cepheye bırakılan âdi suçlulardan.

Savaş, 1943 yılından başlayarak bizim lehimize döndü. O andan başlayarak 1946'ya kadar, Avrupa'dan ve işgal edilen topraklardan bir kaç milyonluk sel akmaya başladı. En önemli iki kolu:

— Almanların yönetimi altında veya Almanlarda kalan vatandaşlar («a» harfiyle donatılmış 10 yıl verilirdi onlara: - 58 - 1 - a).

— Esir düşen askeri şahıslar («b» ile donatılmış 10 yıl: 50 1 - b). İşgal altında kalan herkes yaşamak istiyordu, yaşamak istediği için canlılık göstermek zorundaydı ve nazari olarak ekmekle beraber, ileride suç unsuru gibi görülecek maddeleri de kazanabilirdi: Yurda ihanet değilse de, en azından düşmana yardım. Pratik olarak Hüviyet Cüzdanı serilerinde kişinin işgal altında bulunduğunu kaydetmek yetiyordu. Hepsini tutuklamak ekonomik yönden zararlı idi: Büyük sahaları insansız bırakmak anlamına gelirdi. Dirlik - düzenlik yaratmak için belli bir yüzde'nin alınıp götürülmesi yetiyordu: Suçluların, yarı suçluların, çeyrek suçluların ve onlarla aynı ipte çorap kurutanların.

Fakat bir milyonun yüzde biri bile, bir düzine kamp bireyi doldurur.

Almanlara karşı bir yeraltı örgütünde çalışma, sanılmasın ki, selle *götürülmekten kurtarıyordu kişiyi.* Şimdi anlatacağımız olay tek değildir; benzerleri var: Kiyev şehrinde Almanlara karşı örgütlenmiş bir grup, komsomoldan bir delikanlıyı polis teşkilâtına yerleştirmeyi başarmış. Delikanlı dobra dobra her şeyi örgüte aktarıyordu. Fakat bizimkiler geldikten sonra **on** yıllığına hüküm giymiş, çünkü poliste hizmet etmekle, onların da emirlerini yerine getirmiş ve düşman havadan bir şeyler kapmış olacaktı.

Avrupa'da kalanları, hattâ «Ost-kölesi olarak oraya götürülenleri daha sıkıca yargılarlardı. Çünkü Avrupa hayatını görmüş ve o hayattan bizim halka haber verebilirdi. Bu hikâyeler hiç bir zaman hoşumuza gitmezdi, fakat savaştan harap çıkmış memleket halkı için daha da zararlıydı. Dıştaki hayatı anlatan tedbirli yazarların hikâyeleri hoşumuza giderdi, ancak. Avrupa'daki hayatın kıskanılacak nitelikte olmadığını yazmayı her babayiğit beceremiyordu.

Savaş esirlerinin toplanması işte bu yüzdendi esir düşmelerinden değil. Hele Alman ölüm kamplarından daha fazlasını görenler için durum özellikle ciddî idi. (*)

Bu görüşü ispatlayan yön, **enterne** edilenlerin de, tıpkı esir edilenler gibi, yargıçların önüne çıkarılmasıdır. Örnek: Savaşın ilk günlerinde, bahriyelilerimizden bir grubu deniz, İsveç topraklarına atmış. *Savaşın sonuna kadar orada kalmışlar ve* hayatlarında ne bundan önce, ne de bundan sonra göremeyecekleri serbestlik, rahat ve konfora kavuşmuşlar. Sovyet Birli-

---

(*) Bu konuda izlenecek politikanın dış hatları o zaman tam açıklık kazanmadı. Daha 1943'te, klâsmanı yapılmamış akıntılar görülürdü. Meselâ «*Afrikalılar*» *gibi. Bu adla uzun süre* Vorkuta kamplarında anıldılar. Rommel ordusunda bulunan Rus esirlerdi (hiwi), Afrika'da Amerikalılara esir düştüler ve 1943'te Studebaker kamyonlarıyla Mısır, Irak, İran yoluyla vatana gönderildiler. Hazer denizinin kıyısında, kuytu bir koyda dikenli tel arkasında kaldılar. Üzerlerindeki, rütbe belirten işaretler, Amerikalılar tarafından verilen hediyelik eşyadan arıtıldılar (Devlet menfaatine değil, görevliler menfaatine) ve haklarında verilecek özel emri beklemek üzere Vorkuta'ya *gönderildiler.* Haklarında hiç bir kanun *maddesi uygulanmadı* ve, tecrübesizlikten, süre de verilmedi. Bu «Afrikalılar» Vor*kuta'da akla sığmaz koşullar içinde yaşadılar:* Muhafaza altında değillerdi, fakat çıkış müsaadesi almadan Vorkuta'da adım atamazlardı. Çıkış müsaadesi ise verilmiyordu, yaptıkları işe karşılık ücret alırlardı, dışarıdakiler gibi, fakat tutuklu rejimine tâbi idiler. Bunlara özel emir gelmiyordu. Unutuldular gitti.

ği geriliyordu, ilerliyordu, hücum ediyordu, ölüyordu, açlık çekiyordu; fakat bu alçaklar, tarafsızlığın havasında, ense yapıyorlardı. Savaştan sonra İsveç onları bize geri verdi. Yurda ihanet suçu ortada, fakat bir türlü formüle bağlanamıyordu. Koyuverdiler hepsini ve arkasından, anti-sovyet propagandası suçuyla, topladılar. İsveç'teki hayat hakkında anlattıkları heves uyandırıcı hikâyeleri için, (*) (Kodengo grubu). Alman işgalinden kurtarılanların büyük selin içine, biribirini izleyerek, hızlı ve kabarık akan:

1943'te — Kalmuklar, Çeçenler, İnguşlar ve Kabartaylar'ın

1944'te — Kırım Tatarlarının selleri katıldı.

Emniyet organları, askeri kamyon ve ordunun yardımı olmadan, toplu olarak ve yıldırım hızıyla götüremezlerdi onları sürgüne. Askerler kahramanca köyleri sarar ve yüzlerce yıl orada oturmak için yuva kuranları, 24 saat içinde, askeri çıkarmayı andıran hızla tren istasyonlarına, oradan hemen kalkan trenlerle Sibirya'ya, Kazakistan'a, Orta Asya veya Rus Kuzeyine götürülürlerdi. Tam bir gün sonra toprak ve üzerindeki ev yerlerine gelenlerin eline geçerdi.

Savaş başlarken toplanan Almanlarda olduğu gibi, şimdi de biricik ölçü, - kaderi belirten faktör - kişinin damarındaki kan idi. Herhangi bir soruşturma, sorgu sual yoktu. Parti üyesi, emek kahramanı, henüz bitmemiş savaşın kahramanı, hepsi aynı yere yuvarlanıp gidiyorlardı.

(*) **Bu grup komik bir olaya sebep oldu: Kampa alındıktan sonra, cezanın katmerleşmesinden korkarak, İsveç'in adını bir daha ağızlarına almamışlar, çocuklar. Fakat bu sefer İsveçliler durumun haberini almışlar. Dış basında iftiracı yazılar çıkmıştı. O ara adamlar uzak, yakın kamplara dağıtılmış bulunuyordu. Çabucak özel postayla Leningrad'a, Kresti'ye getirildiler. İki ay sürece kaz gibi beslendiler. Saçları uzatıldı. Orta halli fakat zarif elbiseler giydirildi üzerlerine. Konuşacaklarının provası yapıldıktan, ve oyun bozanın ensesine 9 kurşun sıkılacağı ihtarı verildikten sonra, yabancı gazetecilerin karşısına çıkarıldılar. Çocuklar iyi idare ettiler: Nerede oturduklarını, nasıl çalıştıklarını, ne okuduklarını anlattılar, burjuva basınında çıkan iftiradan şikâyet ettiler. Esasen onu okuduktan sonra, yazışma yoluyla aralarında anlaşmışlar, buraya gelmişler (gazete havadisini kendileri okumuşlar, çünkü dış gazeteler her kulübede bulunur!). Zinde ve canlı görünüşleri, iftiranın tekzibi yerine geçiyordu. Rezil olan gazeteciler, ki bazıları onları İsveç'ten tanırlardı, özür dileyici yazıları hazırlamak için, uzaklaştılar. Batılı anlayış için olayın başka bir açıklaması olamazdı. Çocuklara gelince, hamama götürülerek saçları kesilmiş, elbiseleri alınmış, eski paçavralar geçirilerek ait oldukları kampa yollanmışlar. Hareketlerinde kusur görülmediğinden, hiçbirine yeni uzatma verilmemiştir.**

Haliyle, savaşın son yıllarında Alman savaş suçlularının seli de akardı. Bunlar esir kamplarından toplandıktan sonra, yargılanırlardı ve GULAG'a havale edilirlerdi.

1945 yılında, Japonya ile olan savaşımız üç haftadan az sürmesine rağmen, Orta Asya ve Sibirya'daki inşaatlarda çalıştırılmak üzere pek çok Japon savaş esiri toplattırı'dı. Bu yığından, aynı teknikle, **savaş suçluları** seçilerek GULAG'a devredildi. (*)

1944 yılında ordumuz Balkanlara ve özellikle 1945'te Orta Avrupa'ya ulaştıktan sonra, GULAG'ın kanallarından Rus **göçmenlerin** selleri akmaya başladı - ihtilâl yıllarında çıkan, dışarda ihtiyarlamışların veya dışarda büyüyenlerin. Genellikle erkekleri yurda alınır, kadın ve çocukları dışarda bırakırlardı. (Doğrusu, hepsini almıyorlardı, ancak 25 yıl içinde, az da olsa, politik görüşlerini belirtenleri, veya bunu daha önce, ihtilâlde yapanları. Bitkisel hayat sürdürenlere dokunmuyorlardı.) Başlıca dereler Bulgaristan, Yugoslavya, Çekoslovakya'dan, daha küçükleri Avusturya ve Almanya'dan akardı. Doğu Avrupa'nın diğer memleketlerinde Rus hemen hemen yoktu.

Yankı olarak 1945'te Mançurya'dan da göçmen seli akmaya başladı. (Kimi vakit hemen tutuklamazlardı. Bütün bir aileyi yurda çağırırlardı, serbest yaşamak için. Gelindiğinden sonra ancak parçalarlardı aileyi. Sürgüne veya hapse yollarlardı.)

1945 ve 46 yıllarında, hükümetimizin gerçek düşmanlarının büyük selleri aktı (Vlasov (52) askerleri, Krasnov (53) kazakları, Hitler zamanında millî azınlıklardan kurulu birliklerden Müslüman askerler). Bunlardan kimi inanmış, kimi harekete zorla sürüklenmiş kimselerdi.

Bunlarla birlikte **Sovyet İdaresinden kaçanlardan bir milyondan az olmamak üzere** müttefiklerin topraklarına sığınmış, erkek ve kadın, değişik yaşlarda insan vardi ki, 1946 - 47 yılında müttefikler tarafından düzencilikle Sovyetlerin ellerine geri verilmişti. (**)

(*) **Ayrıntıları bilmemekle beraber, bu Japonlardan cogunun yargılanması kanuna sığmazdı, kanımca. Bir intikam içi, aynı zamanda emeklerinden daha uzun süre istifade etmek icin çare.**

(**) **Hayret verici olay: Sivasî sırların uzun süre saklanmasına elverişli olmayan Batı'da, ki orada herşey hemen yayınlanır ve yayılır. B U hainliğin sırrı, uzun süre ve itinayla Amerikan ve İngiliz Hükümetleri tarafından saklanmıştı. Hakçası - savasın son veya sonunculardan biri olan sır. Bu insanlardan pek çoklarıyla hapishane ve kamplarda konustum ve Batılı Hükümetler eliyle basit insanların, tepelenmesi ve yok edilmesi için Rusya'da yapılan, büyük capta hattâ muazzam hareketin, Batı kamu oyunca H İ Ç bilinmediğine**

Mikolayçik [54] taraftarı ordu mensubu **Polonyalılardan** bir miktar 1945'te elimizden geçerek GULAG hapishanelerine aktı.

Belirsiz sayıda **Romenler** ve **Macarlar** da vardı.

Savaşın sonundan başlayarak durmadan birkaç yıl akan Ukrayna Milliyetçilerinin (Bender taraftarı) kuvvetli seli akıyordu.

Savaş sonunda görülen, milyonların yer değiştirme hareketi içinde, içimizden pek azının gördükleri var:

— **Yabancılarla gezen kızların** seli. (1946-47) Kızlar 7-35. maddeyle dağlanırdı (toplumsal tehlike).

— **İspanyol çocukları** seli. İspanya iç savaşında oradan kaçırılan fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyüyenler. Bizim kapalı müesseselerde eğitim gören, fakat hayatımıza alışamayan insanlar. İçlerinden çok kimse «eve» dönmek isterdi. Onlara da 7-35, toplumsal tehlike maddesi uygulanırdı. Çok ısrar gösterenlere 58-6. maddesi uygulanırdı - casusluk... Amerika lehine. Kimsenin hakkını yememek için, 1947'de akan kısa... papazların **anafor** selinden söz edelim. Mucize! 30 yıl içinde ilk defa papazları bırakıyorlar! Gerçekte kamplarda aranmadı onlar, fakat dışarıdakilerden adını ve bulunduğu yeri bilen bulunduğu takdirde, onarılan kiliseyi kuvvetlendirmek için geri çağırılırdı.

Şunu hatırlatalım ki, bu bölümde GULAG için gübre temin eden bütün selleri saymaya çalışmadık, ancak siyasi yönü olanları geçirdik. Anatomi dersini takip ederken, kan dolaşımını anlatan kısmı bitirdikten sonra lenfa sistemine geçmek mümkündür. Bizde de aynen o şekilde 1918'den başlayarak 1953'e kadar siyasi karakterde olmayan hafif ve ağır suç işleyenlerin selle-

---

çeyrek asırlık zaman içinde inanmadım. Ancak 1973'te (Sunday Oklahoma 21 Ocak) Yulius Epçtein'in sessizliği bozan makalesi görüldü. Can kaybına uğrayan çoğundan ve hayatta kalan azından yetki alarak kendisine teşekkürlerini bildiririm. - Bugüne kadar saklı kalan, Sovyet Rusya'ya zorla döndürülenlerin hikâyesini konu olarak ele alan birkaç ciltlik eserden ancak dağınık bir doküman neşredilmişti: «Aldatıcı emniyet duygusu içinde 2 yıl sürece İngiliz Hükümetinin himayesi altında kalan Ruslar, gafilce avlandılar, vatanlarına iade edileceklerini bile anlamadılar... Çoğunlukla basit köylülerdi, bolseviklere karşı özel ve acı küskünlükleri vardı!» İngiliz İdaresi ise onları «savaş suçlusu saymış, iradelerine ters düşen bir davranışla, davalarının hakça görülmesine imkân vermeyecek ellere teslim etmişti.» Tümü, yokedilmek üzere, Takım Adalarına gönderildi.

rini izlemek mümkündür. Bu tanımlama az yer almazdı. Bir çok tanınmış, bugün unutulmuş fakat hiç bir zaman yürürlükten kaldırılmamış Ukaz'lardan söz edebilirdik ki, doymak bilmeyen Takım Adalarına bol bol insan malzemesi sağlıyorlardı. Kimi zaman endüstrideki kaytarmalar için ukaz, kimi zaman kalitesiz mal çıkarma hakkındaki ukaz, kimi zaman ispirto yapımını yasaklayan ukaz ki, doruğa 1922'de ulaştı, fakat 1930'a kadar da cömertçe uygulandı. Veya emek günü normunun tutulmaması için kolhozculara kesilen ceza hakkındaki ukaz. Veya demiryollarında uygulanacak sıkıyönetim için çıkarılan ukaz. (Nisan 1943 savaşın, başladığı yıl değil, iyiye doğru gitmeye başladığı yıldır.)

Bu Ukazlar, Deli Petro'dan kalma gelenek gereğince, yasamada en önemli yeri tutar ve diğer kanuni mevzuat gözönünde bulundurulmaksızın çıkarılırdı. Meydana çıkan çelişkileri ortadan kaldırmak görevi aydın hukukçulara düşerdi, kaldı ki onlar bu yolda az gayret sarfeder ve az başarı gösterirlerdi.

Ukazların nabız atarcasına çıkarılması usulü, memlekette işlenen âdi suçların tablosuna, olağana yakın renkler kattı: Hırsızlık, adam öldürme, votka imali, ırza geçme suçlarının, insan karakterindeki zayıflığa, şehvet veya ihtirasa bağlı olarak gelişigüzel memleket yüzeyinde yayıldığını, bundan böyle görmez olduk. Memlekette işlenen suçlarda şaşırtıcı benzerlik ve fikir birliği görüldü. Kimi zaman bütün ülkede zorbalardan geçilmiyordu, kimi zaman katil veya alkol imalcilerinden Durum, son çıkan ukaz'ın ele aldığı konuya bağlıydı. Her suç türü, dayak yemek ve yok edilmek için, âdeta, ukaza arkasını sunuyordu! Her tarafta (aynı zamanda ve yalnız!) Yasama'nın düşünüp cezasını şiddetlendirdiği suç işlenirdi, ne hikmetse!

Devlet Demiryollarının askeriyeye devredilmesiyle ilgili Ukaz, yargıçların önüne yığınla köy kadını ve çocuk çıkardı. Savaş yıllarında demiryollarında daha fazla onlar çalıştı, fakat kışla görmedikleri için, askeri disiplinden, geç kalmalara verilen cezadan haberleri yoktu. Emek günü normunun tutulmasını öngören ukaz, tembel kolhozcuların sürgüne gönderilmesi işlemini bir hayli kolaylaştırdı. Bu kolhozcuların karşı koymaları, haklarının tanınıp karşılığının ödenmemesi yolundaydı. Eskiden sürgüne yollamak için mahkeme kararına ve «ekonomik karşı-devrim» maddesine ihtiyaç vardı: Şimdi kolhoz yönetiminin kararı ve bölge icrá komitesinin onayı yetiyordu. Sürgüne yollananın da bir çıkarı vardı bu işlemde: Gitmesine gidiyordu ama, halk düşmanı sayılmayacaktı! (Emek günü normu her eyalet için

değişirdi: En hafifi Kafkasyalılar içindi, 75 emek günü, bununla beraber, Krasnoyarsk tarafına 8 yıllığına gönderilen az değildi, onlardan).

Fakat bu bölümde âdî, ağır ve hafif suçtan hüküm giymişlerinin oluşturduğu sellerin geniş ve faydalı tahliline girişmeyeceğiz. Ancak, 1947'ye gelmişken, Stalin'in en büyük Ukazlarından birinden, 1947 yılı ukazından, bahsetmeden geçemeyeceğim. Daha önce 1932'de çıkan ve halk ağzıyla (sekizde yedi) diye anılandan söz etmiştik. O zaman başak, 1 salatalık, 2 patates, 1 yonga 1 dikiş ipliği makarası (*) için bol keseden ceza kesilridi, - 10 yıl hapis.

Stalin'e göre zamana ayak uydurmak gerekiyordu. Gaddar savaşı beklerken, yeter gibi görünen «onluğun», büyük tarihi zafer kazanıldıktan sonra, zayıf kaldığı anlaşılıyordu. Tekrardan, eldeki kanunlara bakmadan veya hırsızlığı ve yağmacılığı konu eden maddelerin bulunduğunu unutarak, 4 Haziran 1947'de, hepsini örten bir Ukaz çıkarıldı. Ümitlerini yitirmeyen tutuklularca «altıda dört» olarak adlandırıldı.

Yeni Ukazın avantajı tazeliğindeydi: Çıkar çıkmaz içinde yazılı suçların işleneceği ve bu yoldan yeni tutuklu selinin akacağı ortada. Fakat büyük üstünlüğü - **sürelerde** idi. Başak kesmek için bir tek kız değil, cesaret verdirmek için iki arkadaşın da beraber gelmesi halinde («örgütlenmiş çete»), salatalık veya elma toplamak üzere 12 yaşında birkaç çocuğun bulunmasında, hepsine 20'şer yıl verilirdi. Fabrikalarda üst sınır 25'e çıkarıldı. (Bu süre ondan birkaç gün önce yürürlükten (insanca!) kaldırılan ölüm cezası yerine de verilirdi (**) Ve nihayet, bu Uukazla kanunumuzdaki eski eğrilik de, doğrultuldu. İhbar etmeme yalnızca siyasi konularda suç sayılırdı, şimdi ise devlet veya kolhoz malının yağmalanmasını bilip haber vermeyene 3 yıl kamp veya 7 yıl sürgün verilmeye başladı. Ukazı izleyen ilk yıllarda köylü ve kentli yurttaşlar tümen tümen GULAG adalarına, öbür Dünyaya göç eden yerlilerin görevini kabullenmek üzere gittiler. Bu seller, Milis ve normal mahkemelerin açtığı kanalla aktığından, savaş sonrası devrede çok yüklü akan Emniyet Organlarının kanallarını tıkamadı.

Stalin'in tutumu, Faşizm yenilgiye uğratıldıktan sonra değişti. Fazla insanı hapse atmak, orada uzun tutmak ve bu işi hızla yapmak ilkesi uygulanmaya başladı. Âdî suçlular için dü-

---

(*) **Tutanakta «ikiyüz metre dikiş malzemesi» yazılırdı, nasılsa 1 makara yazmak ayıba kaçardı.**

(**) **İdam konusuna gelince, iki buçuk yıl peçe gibi yüzümüzü örttü. Sonra 1950 Ocağında tekrar sırıttı.**

şünülen tedbir, siyasiler için de etki göstermekten geri kalmadı.

Gözleme ve kovuşturmayla kızıştığı 1948 - 49 yıllarında, Stalin devresi adaletsizliğinde bile görülmemiş trajik - komedi oynandı. **tekrarcılar** oyunu. GULAG dilinde, 1937 yılından kalma, yitirilmemişlerdir bunlar. Anlatılamaz, yaşanılamaz 10 yıldan sonra, 1947 veya 1948'de, bitkin ve yorulmuş olarak, korka korka ayağını dışarıya atanların bir tek ümitleri vardı: Hayatlarının arta kalan kısmını hür insan olarak tamamlamak. Fakat marazi bir kuşku (veya müzmin gaddarlık hali veya tatmin edilmemiş intikam duygusu) Muzaffer Mareşale şu emri verdirmiş: «Suçu olup olmamasına bakmadan bütün bu sakatları içeri atın!» Ne iktisatçı gözüyle, ne de siyaset adamı gözüyle faydalı bir hareket değildi: Yutucu makinayı kendi artığıyla beslemek. Fakat Stalin'in emriydi. Tarihi kişi kaprisinin, tarihî zorunluktan önce geldiğine açık örnek!

Ne olursa olsun yeni duruma veya yeni aileye alışanları, hepsini, **almaya** geliyorlardı. Alanlar da yorgun, gidenler de. Başlarına geleceği, ıstırap yolunu tanıyorlardı. «Sebep?» diye sormuyorlardı, yakınlarına «döneceğim» demiyorlardı. Eski elbiseyi sırtına geçirir, tütün kesesine manorkayı ([55]) doldurur ve tutanağı imzalamaya giderdi. Tutanak çok kısa: «Hapiste kalan siz mi idiniz?» - «Ben» - «Daha ON alın». Bu arada Majestenin aklı başına geldi, yalnız 1937'den geri kalanları toplamayı yeterli bulmadı bu defa. «Amansız düşmanların çocukları da var», diye düşünmüş, «onlar da gelsinler! Büyüyecekler, intikam almaya kalkacaklar!» (Belki de akşamdan fazla yemiş, kâbus görmüş, çocuklarla bile ilgili). Düşündüler, taşındılar, başladılar toplamaya, fakat yekûn tutmadı. Ordu Komutanlarının çocuklarını toplarlardı, fakat Troçkiy taraftarı çocuklarının hepsini değil! **«İntikamcı - çocuklar»** seli akmaya başladı. (Bu çocukların içinde, 17 yaşındaki Lena Kosareva ve 35 yaşında olan Elena Rakovskaya da vardı).

Hercümerç içinde geçen savaş yıllarından sonra, Stalin, 1948'e doğru, çevresinde sağlam bir duvar kurmayı, tavanı indirmeyi ve küçülmüş yoğunluk içinde 1937'nin sıkıştırılmış havasını yaratmayı bilmiştir:

1948, 49 ve 50 yılları başladı:

— Sözde casuslar (10 yıl önce Japon ve Almandı, şimdi İngiliz - Amerikan oldu) seli,

— Dindarlar (bu defa çoğunlukla tarikatçılar),

— Henüz kökü kazılmamış genetikler, ([56]) Vavilov taraftarları ve Mendel görüşü savuncusu.

— Batıda yeterince soğumamış normal aydın ve kafa çalıştırmasını seven insanlar (özellikle öğrenci),

Bunlara kesilen cezalar:

VAT — Amerikan tekniğini övme,

VAD — Amerikan Demokrasisini övme,

PZ — Batıyı yüksek görme eğilimi.

Seller 1937 akıntılarına benzerdi amma, **süreler** benzemezdi: Eski standart **çervonets** [57] yeni standart **bir çeyrek** [58] oldu. Bundan böyle **onluk** [59] sadece çocuklara verilen ceza.

Yeni Ukaz, Devlet sırlarını açığa vuranları cezalandırıyordu (sır sayılanlar: Bölgede toplanan ürün, bir hastalık salgınıyla ilgili istitastiki bilgi, bir fabrika veya bölümünün iş konusu, sivil hava alanının adının anılması, şehir ulaştırma şebekesinin izlediği yol, kampta kalan tutuklunun soyadı). Bu madde için 15 yıl verilirdi, gidenlerin sayısı az değildi.

Millî seller de ihmale uğramadı: Savaş alanlarında ele geçirilen Bender [60] taraftarlarının seli durmadan akardı. Onlarla birlikte çetecilerle o şekilde veya bu şekilde ilişki kuran tüm Batı Ukrayna köylüsüne **onluk** veya **beşlik** verilirdi.

Kimi onları bir geceliğine misafir etti, kimi bir defa yemek yedirdi, kiminin suçu onları ihbar etmemekti. 1950'de Bendercilerin **eşleri** toplattırıldı. Onlar da aktı Adalara. Kocalarını ihbar etmediklerinden 10'ar yıla mahkûm oldular.

O sıralarda Litvanya ve Estonya'da halkın direnmesi bitmişti. Fakat 1949'da aynı yerden toplumsal profilaksi ve kollektivizasyon yüzünden kuvvetli akın gelmeye başladı. Üç Baltık ülkesinden trenler dolusu insan geliyordu. Kentlisi, köylüsü ve hepsi de Sibirya'ya aktarılıyordu. Bu üç memleket insanlarının, yurdumuzun geride bıraktığı yolu, az zamanda almaları gerekiyordu. Tarihin akış hızı onlar için yükseliyordu, sanki.

1948'de başka bir millî sel: Azak denizi kıyısında, Koban dolaylarında ve Suhum'da yerleşmiş **Rumlar**. Savaş yıllarında Babaya karşı işlenmiş, görülmüş kusurları yoktu. Yunanistan'daki başarısızlığın öcünü onlardan mı alıyordu, acaba? Çılgınlığın ürünü müydü? Rumların çoğu Orta Asya'ya, kaderinden memnun olmayan - hapishaneye sürüldü.

1950'de, ya kaybedilmiş aynı savaşın öcü, veya önce yollananlara nazire - Bulgarların bize teslim ettikleri Markos ordusu isyancıları da Takım Adalarına yollandı.

Stalin'in son yıllarında **Yahudi** selinin izlediği yol, dış hatlarıyla belirmeye başladı. (Nasıl olsa 1950'den beri **kosmopolit** adıyla ve yavaştan akmaya başlamıştı bile.) **Doktor-**

l a r davası bu maksatla açıldı idi. Galiba büyük bir Yahudi katliamına girişicekti O. (*)

Stalin'in, başarısızlıkla sonuçlanan ilk projesi: Allah'ın emriyle, ve galiba insanların yardımıyla ruhu gövdesini terk etti.

Milyonların yerlerinden çekilip koparılmasında ve GULAG'ın yerleşmesinde, soğukkanlılıkla düşünülen bir plânın ve sürekli ısrarın varlığı, yukarıdaki metinden anlaşılmış olsa gerek. Hapishanelerimizin **B O Ş** kalmadığı, ya dolu veya alabileceğinden fazla dolu olduğu da anlaşılmıştır, herhalde.

Kendi zevkiniz için, atom çekirdeğinin zarar verdirmeyen sırlarının çözümüyle, Heidegger'in Sartr'a etkisiyle, Picasso'nun reprodüksyonlarıyla, kaplıcaya yataklı vagonla yapılacak yolculuğun plânıyla veya Moskova civarında yapımı tamamlanacak yazlık evin projesiyle oyalandığınız zamanlarda dahi, - geceleri hapishane arabalarının durmadan işlediği ve emniyet görevlilerinin kapılara dayandıkları da artık anlaşılmıştır, sanırım. Keza, ve bana öyle geliyor ki, **O r g a n l a r ı n.** ekmeği beleşten kazanmadıkları da, yazdıklarımızdan öğrenilmiştir.

(*) Tam olarak bizde hiç bir şey bilinmez; ne bugün ve ne de çok sonraları. Moskova'daki söylentilere göre, Stalin plânının uygulanması böylesine olacaktı: «Katil doktorlar» Mart ayı başında Kızıl Meydanda asılacaklardı; galeyana gelen ve görevliler tarafından yönetilen milliyetçiler Yahudı pogromuna ([61]) girişeceklerdi; ve o zaman Hükümet, yüce gönüllülükle hareket geçerek (Stalin'in huyu yabancı gelmedi size, değil mi?) onları halkın elinden kurtaracaktı, Moskova'dan alıp Uzak Doğu ve Sibirya'ya yollayacaktı. (Barakalar hazırlanıyordu bile!)

3 Soruşturma

Çehov zamanı aydınları geleceği merak ederlerdi, 20, 30, 40 yıl sonra nelerin olacağını bilmek isterlerdi. Suallerine cevap veren çıkıp, 40 yıl sonra Rusya'da sorgunun işkenceyle birleşeceğini, kafatasının demir halka ile sıkılacağını (*), insanın asid banyosuna batırılacağını (**) çırılçıplak soyulup kımıldamaz hale getirilerek, tahtakurusu ve karıncalara teslim edileceğini, gaz ocağında tav haline getirilen harbi'nin makata sokulacağını («gizli markaj») hayaların çizmeyle ağır ağır ezileceğini, ve en hafifi, insanın bir hafta susuz ve uykusuz bırakılacağını veya kanlı et haline getirilinceye kadar dövüleceğini haber verseydi, Çehov'un piyeslerinin kahramanları cinnet getirirlerdi ve oyun yarıda kesilirdi.

Değil yalnız Çehov'un kahramanları, parlak geleceğe atılan bu iftiraya, yüzyılın başında yaşamış hangi normal Rus, RSD RP ([62]) üyesi dahil, inanacaktı? Aleksey Mihaloviç ([63]) devrinde şöyle böyle kabul edilen, Deli Petro zamanında barbarlık sayılan, Biron ([64]) zamanında ancak 10 - 20 kişiye karşı uygulanan ve Ekaterine ile beraber ortadan kalkan usullerin, - yirminci yüzyılın bulûğ çağında, toplumsal ilkeye göre kurulu toplumda, uçakların uçuştuğtu, sesli sinemanın seyredildiği ve radyonun dinlenildiği devrede, tek kişi tarafından kuytu bir yerde değil, fakat özel eğitim görmüş ve hayvanlaşmış onbinlerce, himayesiz milyonlara karşı kullanılacağına kim inanacaktı?

Birden geriye, atalarımıza doğru yaptığımız dönüşe bugün kurnazca bir özür buluyor, «kişiye tapma»dan ([65]) ileri geldiği söyleniyor. Acaba asıl dehşet yukarıda okuduklarımızda mı, veya onlar yapıla dursun, bizim o sırada Puşkin'in 100'üncü yıldönümünü kutlamamızda ve Çehov'un piyeslerini utanmadan sahneye koymamızda mı? Kaldı ki piyeslerdeki soruların cevabı geldi bize.

Acaba, üzerinden 30 yıl geçtikten sonra bize, «Bundan bah-

(*) Doktor S.'e uygulanmış, şahid - A.P.K - va.
(**) H.S.T - e.

setmeyelim, milyonların ıstrabını düşünmek, tarihin perspektivini bozar! Ahlâkımızın temellerini araştırmak - maddî ilerlemeyi gölgelemek olacaktır! Daha iyisi, çalışan yüksek fırınları, haddehaneleri, kazılmış kanalları... hayır hayır, kanalları istemez! O zaman Kolıma ([66]) altınını düşünün; hayır hayır onu da istemez... hepsi mümkün, fakat bilerek ve övülerek «anlatılsın» dedikleri zaman, daha da korkunç olmuyor mu?

Engizisyona karşıyız, fakat niçin? Ateşte yakılanların yanında tantanalı âyinler yok muydu? Niçin toprak köleliğine karşıyız? Her gün çalışmak, köylünün hakkı değil miydi? Noelde şarkı söyleyerek dolaşabiliyordu, ve hattâ Pantkot yortusunda kızlar çelenk örebiliyorlardı.

Yazıyla veya ağız yoluyla anlatılan efsaneler, 1937 yılının özelliğini, uydurma suç bolluğunda ve işkencelerde görürler.

Oysa, doğru değil bu. Hiç olmazsa tam değil. Çeşitli yıllarda ve on yıllık devrelerde, 58'inci madde gereğince yapılan sorgudan maksat, **h e m e n h e m e n** hiç bir zaman, gerçeğe erişmek değildi. Sorgu - pis bir formalitenin yerine getirilmesinden başka bir şey değildi: Biraz önce hür, kimi zaman gururlu, her seferinde hazırlıksız insanı eğik hale getirdikten sonra, onu dar borudan geçirmek, armatürün kancalarıyla yaralamak, daracık yerde havasız bırakmak ki, adamda borunun öbür ucunu görmek için istek uyansın, ve sonunda o uçtan Takım Adalarının ak toprağına dökülsün. Artık Adaların yerlisi olmuştur. (Gözü açık olmayanlar hep direnirler, borudan ters yörden çıkmayı ümit ederler.)

Yazılı doküman bırakmayan yıllar geride çoğaldıkça, hayatta kalmışların dağınık şahitliğini bulmak zorlaşıyor. Dediklerine bakılırsa, düzmece bir sebeple insan tutuklama modası daha önce başlamış, **o r g a n l a r ı n** çocukluk yıllarında. Organlar kendilerini gerekli hissettirmek istiyorlardı, çünkü düşmanın azalmasıyle örgütlerin **d u m u r a** uğratılması mümkündü. Kosirev (*) davasından anlaşılacağı gibi ÇEKA'nın durumu 1919'un başında zayıflamıştı bile. 1918 yılının gazetelerini karıştırırken, korkunç bir komplo kuran 10 kişilik grubun yakalandığını bildirir resmî tebliğe rastladım: Kremlin'i topa tutmak amacıyla, Eğitim Enstitüsü damına (yüksekliğe bakın, yüksekliğe!) toplar yerleştirmek istemişlerdi (yalnız **i s t e m i ş l e r**...). Hepsi **o n** kişiydi. Aralarında kadın ve gençlerin bu-

(*) Cilt 1, bölüm 8

lunması da mümkün. Topların sayısı ne kadar? Nereden bulacaklardı? Kaçlık top? Merdivenden dama nasıl çıkarılacaktı? Ya damın eğriliğinde nasıl yerleştirilecekti onlar? Geri tepmeleri nasıl önlenecekti? Şubat Devrimine karşı koyan Leningrad polisleri, niçin damlara makinalı'dan daha ağır olan silâh çıkarmadılar?

1937 yılı kuruntularının öncüsü sayılabilecek yukarıki masalı okuyanlar ve ona inananlar vardı! İleride, 1921'de görülen «Gumilev» davasının düzme delillere dayandığını ispat edecek biri çıkar herhalde. (*) Aynı yıl Râzan ÇEKA'sı, ora aydınlarınca sözde tertiplenmiş komplo iddiasını ortaya çıkardı ise de, birkaç cesur insanın protestosu Moskova'ya ulaşmış ve dava düşmüştü. Aynı 1921 yılında Doğu Kuvvetlerine Yardım Heyetinin bir parçası olan Sapropel Komitesi tam kadroyla kurşuna dizilmişti. O devre Rus ilim adamlarının duyuş ve düşünüş havasını bildiğimizden ve o yıllar bizden taassubun sis perdesiyle ayırılmamış olduğundan, hiç bir araştırmaya girişmeksizin, bu **davanın** değerini anlamakta gecikmeyiz.

E. Doyarenko'nun 1921 yılına bağlı anılarından: Lubyânka Hapishanesinin bekleme odası, 40 - 50 peyke, gece devamınca getirilen kadınlar. Hiçbiri kabahatını bilmez. Genel kanı: Rastgele yakalıyorlar. Hepsinden yalnız biri biliyor suçunu: Sosyal Devrimci Partisi üyesidir. Yagoda'nın ilk soruşu: «Peki, niçin buraya getirildiniz?» İpucunu tutuklanandan bekliyorlardı.

1930 yılı Ryazan şehrinin GPU'su için **tıpatıp** aynı şey yapıldığı merkezinde. O kadar ki, faraza İ. D. T. - yı sözde düzme soyadı kullandığından tutuklarlar. (Gerçek olmasına rağmen, 58 - 10, OSO'dan 3 yıl hapis cezasını verirler). Kancayı takacak yer ararken, yargıç T - va vazifesini sorar, plâncı olduğunu öğrenince, «Fabrikada plânlama nasıl yapılır» konusunda bir yazı yazmasını ister. O yazıda nasılsa bir ipucu bulunur, düşüncesiyle. Bu gibi olaylar 1912'de Kovno kalesinde geçenleri hatırlatır: Kaleyi, yararsızlığından, kaldırmak istemişler, bir savaş için faydası yoktu artık. O zaman kale komutanlığı, faydalı olduğunu ortaya koymak ve ödev başında kalabilmek için kendi kalesini topa tutmuş!

Tutuklanana yüklenen **suç** konusunda, başından beri çok serbest bir görüş hâkimdi. Kızıl tedhişi uygulayanlara ÇEKA Şefi M. Y. Latsis'in talimatı şu merkezde idi: ...«Sorgu sırasında sanığın, Sovyet Hükümeti zararına sözle veya eylemle yaptığı

(*) **A. A. Ahmadova bundan emin olduğunu bana söyledi. Hattâ davayı düzmeleyen ÇEKA görevlisinin adını bile söyledi, galiba: Y. Agranov.**

işin delillerini aramayın. İlk soru: Sosyal durum, tahsil, öğretim, eğitim, aile kökü (işte Sapropel Komitesi). Sanığın kaderini tayin edecek sorular bunlardır.» VÇEKA ([67]) Başkanlığına yazdığı 13.11.1920 tarihli mektupta, Dzerjinskiy, «İftira olduğu bilinse dahi, ÇEKA kimi zaman, ihbarla başlanan ışlemi durdurmazdı», der.

Oradan dönülmez kuralını, bunca yıllardan sonra benimsedik mi biz? 1939 yılında bilerek yapılan ve kısa süren iadelerden sonra, soruşturma sonucu geri gelenlerin sayısı çok azdır. Kaldı ki, ya az zaman sonra tekrardan götürülürdü onlar veya izlenmek gibi bir amaçla bırakılırlardı. Böyıece bir geleneğin doğuşuna tanık olduk: **Organlar ıskarta bırakmadan çalışırlar.** Peki, ya suçsuzlara ne oluyor?.. Dal'in «Rus Dili Lûgatinde» **ilk sorgu** ile **soruşturma** arasındaki farkın tarifi şöyle yapılmaktadır: İlk sorgu, soruşturmaya gerek olup olmadığını gösterir.

Safdilliliğin ta kendisi! Tam üzerine basmışız! **Organlar ilk sorgu**'nun ne olduğunu bilmezler ki! (*) Üst makamdan gelen liste, sadece şüphe, gizli ajanın ihbarı, imzasız ihbar ve arkadan tutukluluk ve kaçınılmaz suçluluk hali. Soruşturmaya ayırılan zaman, araştırma için harcanmazdı, olayların % 95'inde sanığı yormak, kuvvetten düşürmek ve yıldırmak için harcanırdı. Ta ki sanık, bir an önce işi bitirmek için, herşeye rıza göstersin.

1919'dan sonra, sorgu yargıcı işine, **çalışma masasına tabanca koymakla başlardı.**

Yalnız siyasilerin değil, âdî suçluların soruşturması da bu şekilde yapılırdı. 1921'de Glavtop (**) davasında, sanık Mahrovskaya, kendisine kokain verildiğinden şikâyet etmiş. Savcının savunmasından: «Kaba muamele veya kurşunlama tehdidine inanabilirdik!..» şeklindeydi. Tabanca masada, arasıra namlusu sanığa dönük. Sorgu yargıcı bir suç bulmak için kendini fazla yormazdı «Anlat bildiğini» derdi. 1927'de Sorgu Yargıcı Haykin aynı usulü Skripnikova'ya karşı, aynı usulü 1929'da Vitkovskiy'e uygulamışlar, 25 yıl sonra yine değişen bir şey olmadı. 1952'de Skripnikova'yı **beşinci** defa hapsederken, Ordjonikidze şehrinin sorgu yargıçlığının başkanı Sivakov, kendisine şöyle demiş: «Hapishane doktorundan öğrendik, tansiyonun 24/12 imiş. Az bu, senin için, paçavra, (kadın 50'nin üstünde) 34'e çıkaraca-

---

(*) Ceza Kanunu'nun 93. maddesi, imzasız ihbarın ceza davasının açılmasına mesnet olabileceğini bildirir. Ceza kelimesine takılmayalım, bütün siyasîler o maddelerden yargılanırlardı.

(**) N. V. Krilenko — «5 Yıl İçinde» GİZ, M - P 1925, sayfa 401.

ğız ki geberesin yılan. Uykudan etmek yeter seni vücudunda ne kırık ne de dayak izi...» Ve gece yapılan sorgudan sonra, Skripnikova hücresinde gündüzün gözlerini kapadığı zaman, gardiyan içeri dalar ve bağırırdı: «Aç gözünü, yoksa ayakta dikili vaziyette duvara bağlayacağım seni!»

1921 yılında sorguların çoğu gece yapılırdı. Sanığın yüzü o tarihlerde otomobil farlarıyla aydınlanırdı (yazan ÇEKA, anlatan Stelmah). 1926'da Lubyânka'da kamaraya kâh soğuk, kâh pis kokulu hava basarlardı (anlatan Berta Gandal), bir de sımsıkı kapalı kamara vardı, ki aslında havasızdı, üstelik aşırı derecede ısıtılırdı. Galiba şâir Klüyev böylesinde kaldı Berta Gandal da tecrübesini yaptı. 1918 Yaroslavl isyanında yakalanan Vasiliy Aleksandroviç Kasyanov anlattı: «Böyle bir kamarayı öylesine ısıtırlar ki mesamattan kan fışkırırdı. Gözleme deliğinden bunu gören gardiyanlar, sanığı sedyeye koyup, tutanağı imza ettirmek için alıp götürürlerdi. «Altın» devrinden «sıcak» ve «tuzlu» usulleri biliriz. 1926'da Gürcistan'da sanıkların elleri sigarayla yakılırdı. Meteh Hapishanesinde sanıkları karanlıkta pislik çukuruna düşürürlerdi.

İlişki kurmak çok basit: Değil mi ki kişiyi mahkûm etmek zorunluğu vardı, o zaman tehdit, zor kullanma ve işkence de kaçınılmazdı. Suçlamada hayâl payının yükselmesi oranında, sorguda kullanılan usuller de sertleşirdi. Düzmece davaların hiç bir zaman eksilmediğinden, zor kullanma ve işkencenin de hiç bir zaman durmadığı sonucu çıkar.

1937 yılının belirtisi değil, uzun yılların genel belirtisidi onlar. Bunu eski tutukluların anılarında, işkenceye başvurma izninin 1938 İlkbaharında çıktığını okumak bize yabana söylenmiş söz gibi gelir. (*) Organları işkence uygulanmasından uzak tutacak ahlâkî veya ruhsal engel hiç bir zaman yoktu. Devrimi izleyen yıllarda «VÇEKA haftalık bülteninde», «Kızıl Kılıç» ve «Kırmızı Terrör» dergilerinde, işkence uygulamasının Marksist gözüyle tartışması yapılıyordu. Ve sonuca bakarsak, çözümün genel olmamakla beraber, olumlu yolda bulunduğunu görüyoruz.

1938 için söylenecek doğru lâf: O yıla kadar işkenceye başvurmak için bir formalitenin yerine getirilmesine ihtiyaç görü!

(*) E. Ginzburg bildirir: «Kuvvete başvurmaya izin 1938 Nisanda çıktı»... B. Salamov'un dediğine göre, işkence izni 1938 ortalarında çıkmış. Eski tutuklu M. Ç. «Sorgularda aklî usullerin fiziki usullerle değiştirilmesi»nden söz eden bir emrin geldiğini söyler. İvanov - Ruzumnik, 1938 ortalarını, işkencenin en yaygın kullanıldığı zaman olarak nitelendirir

dü ve her dava için ayrı izin kolaylıkla alındı ise de, 1937 - 38 yıllarında, olağanüstü durum karşısında, zor kullanma ve işkence konusunda sorgu yargıçlarına tam yetki verilmişti. İşkence çeşidi için bir kılavuz çıkarılmamıştı, iş sorgu yargıcının yeteneğine bırakılmıştı.

(1937 - 38 yıllarında görülen olaganüstü duruma gelince: Takım Adalarına sınırlı zaman içinde şu kadar milyon insanın gönderilmesine emir verilmişti. Hepsi teker teker sorgu yargıçlarının önünden geçeceklerdi, çünkü kulaklar veya milletler gibi toptan yollanmıyorlardı.)

1939'da işkence konusunda sorgu yargıçlarına verilen tam yetki geri alınmıştı. İşkenceye başvurmak için yeniden izin almak gerekiyordu. Hem de bu defa belki de o kadar kolay verilmiyordu izin. (Tehdit, şantaj, yalan, uykusuz bırakmak ve hücre cezası daima serbestti.)

Savaştan sonra özel emirnamelerle kimi cins tutuklu için işkencenin uygulanması serbest bırakılmıştı. Bu kategorilere milliyetçiler, özellikle Ukraynalı ve Litvanyalılar giriyordu. Hele bir yeraltı örgütünden şüphelendikleri zaman tutuklanmış olandan işkence yoluyla örgütün diğer üyelerinin adları istenirdi. Misal: Skirüs Romualdas Prano'nun grubunda 50 kadar Litvanyalı vardı. 1945'te sokaklarda, duvarlara Sovyet aleyhtarı beyannameler yapıştırmakla suçlanıyorlardı. O zaman Litvanya'daki hapishaneler yeterli olmadığından, Arkangelks civarında Velsk'a gönderildiler. Kimine işkence ettiler, kimi sıkı sorgu metodlarına dayanamadı ve sonuç olarak **hepsi** suçlarını kabul ettiler. Biraz sonra Litvanya'dan gelen haberden, gerçek suçluların yakalandığı öğrenildi. Berikilerin ise işlenenlerle **bir ilgileri yokmuş.**

1950 yılında, Kuybışev Hapishanesinde Dnepropetravsklı bir Ukraynalıya rastladım. Kendisine çeşit çeşit işkenceler yapıldı bu arada ancak ayakta durabileceği bir hücreye kapatıldı. Günde sadece 4 saat, yaslanması ve uyuklaması için hücreye bir sırık sokulurmuş. Bu Ukraynalıdan kendisine bağlı olanların isimleri isteniyordu. Yine savaştan sonra İlim Akademisi muhabir üyesi bayan Levin'e, Allilluyevlerle birlikte aynı tanıdıkları olduğu gerekçesi ile, işkence yaptılar.

Tanık ifadesinden ve ispatlamanın her türlüsünden önce, suçlunun itirafına öncelik tanıma ilkesi, sanıldığı gibi, 1937'nin buluşu değil, ta 1920'den gelmedir. 1937'de açıklanan Vişinskiy'nin ([68]) parlak teorisinin bu yolda ancak yardımı olmuştu. Gerçi teori, morallerini yükseltmek için sadece o zamanın yargıç ve savcılara açıklanmıştı. Bizler, hepimiz, haberini 20 yıl sonra

aldık: Bilinmiyormuş gibi, yan cümlelerle gazetenin önemsiz yerlerinde tenkidi yapılıyordu.

Meğer, bir dehşet yılı olarak kafalarımızda yaşayan 1937'de, Andrey Yanuaryeviç (Yaguaryeviç [69] diyesi geliyor insanın) Vişinskiy, hukukçular çevresinde ün yapmış bir rapor hazırlamış. Son derece esnek diyalektiğin [70] yardımıyla savunulan görüşte, insanlar için salt gerçeğe ulaşmanın mümkün olmadığını, öğrenilen gerçeğin her zaman kişiye göre değişik kalacağını ispatlamaya çalışırdı (Diyalektiğin bu türünü kullanmayı biz gerek uyruklarımıza, gerekse bugünün elektronik cihazlarına müsaade etmeyiz. Onlar için **evet** evet, **hayır** hayır kalmalıdır). Bu iddiadan çıkarak ve hukukçuların ikibin yıldan beri cesaret etmedikleri hamleyi yaparak, soruşturma ve yargılama sonu ortaya dökülen gerçeğin relatif değeri üzerinde duruldu. Bu defa, idam kararına imza atarken, kurşuna diziiecek insanın gerçek suçlu olup olmadığına **tam** olarak değil, yaklaştırma ve oranlamaya pay ayırarak inanacaktık, ancak. (*) Bu düşüncelerden çıkan pratik sonuç: Delillerin tümü kişiye göre değişik olduktan sonra, salt delillerin ve şüphe götürmez tanıklıkların (ki yine çelişme olabilir) aranmasına zaman harcanmayacaktı. Bundan böyle **izafi** nitelikteki tahmini ipuçlarını, yargıç, odasından çıkmadan arayacaktı. Bunun için ne tanığa ve ne de maddi delillere, sadece aklı selime, komünist sezişe, karakter ve irade kuvvetine ihtiyaç vardı. Başka bir deyimle, uykusunu almış, dayak yememiş insanın öbürüne karşı olan yararlığından faydalanacaktı, gaddar olmasını bilecekti.

Gerçekte bu formül, Latsis'in talimatından daha zarif olmakla beraber, ilkeye değişiklik getirmiyordu.

Yalnız bir noktada diyalektik mantığa taviz veren Vişinskiy, **kurşuna salt değer** biçmiştir.

Ve böylece modern hukuk anlayışı helezoni bir hareketle ilerleyerek, eski veya orta çağ zamanlarına dönmüştü. Orta çağ

(*) Bir ihtimalle bizzat Vişinskiy, dinleyiciler kadar, diyalektik tesselliye muhtaçtı. Savcı olarak kürsüden: «Tümünü kudurmuş köpek gibi kurşunlamalı» derken, sanıkların suçsuz olduklarını pekalâ biliyordu, zalim ve akıllı adam. Yargılamadaki saçmaları aşırı ihtirasla, diyalektiğiyle örtmesi ve süslemesi bundandı. Marksist diyalektiğin büyük ustası sanık Buharin aynı yolda çaba gösteriyordu: Kendisine bir suç bulmak isteğindeydi, çünkü ortada sebep olmadan pisi pisine gitmeyi şahsına yakıştırmıyordu. Vişinsiky ise, namussuzluğunu ortaya koymaktansa, kendini mantıklı düşünmenin ustası olarak bilmek isterdi.

cellâtları gibi, yargıçlarımış ve savcılarımız suç delilini sanığın itirafında görmeye razı oldular. (*)

Ancak, Orta Çağ, bütün saflığıyla, sanıktan istenilen itirafı koparmak için çeşitli gereç kullanırdı: Çark, sıcak tava, kazık, çivili kalıp veya askı ağacı gibi. Yirminci yüzyılda ise, tıptaki gelişmenin ve hapishanelerde kazanılan tecrübenin yanısıra (bu konuda birinin doktora tezini vermesi ihtimali de var) eski çağın kuvvetli gereçlerinin geniş çapta kullanılması halinde göstereceği hantallık da düşünüldü! Onlardan vazgeçildi. Bundan başka......

Bundan başka bir sorun daha vardı: Her zaman olduğu gibi, son sözü Stalin söylemezdi, onu bulmak - emrindekilerin göreviydi. Çakal misali, gizli açık kapıcık bırakırdı kendine. Gereğinde «Başarıdan başı dönmüştü» diye yazabilirdi. Ne de olsa plânlı olarak milyonlara işkence yapılması, insanlık tarihinde ilk defa oluyordu. Bütün gücüne rağmen, tam başarı sağlanacağından emin değildi. Büyük yığınlarla yapılan deneme, küçük yığınla yaptığına benzemeyebilirdi. Beklenmedik bir patlama, jeolojik felâket en azından Dünya kamu oyunda yankı yapabilirdi. Her ne olursa olsun. Stalin'in, meleklerininkine benzer elbisesinin beyazlığına leke sürülmeyecekti.

Bundan dolayı, matbaada basılmış ve sorgu yargıçlarına dağıtılmış işkence çeşidini gösterir listenin yokluğuna inanmalıyız. Her sorgu yargıçlığından istenen şey, belli zaman içinde ve belli sayıda suçlarını kabul etmiş ada tavşanlarının teslimi idi.

Ağızdan ağıza ancak ve **lâf arasında:** Yüksek amaç uğruna baş vurulacak her aracın geçerli olduğunu; sanığın ölümünden sorgu yargıcının sorumlu olmayacağını; hapishane doktorunun sorgulara az karışacağını söyler dururlardı. Yargıçlar arkadaşça konuşarak, aralarında daha görgülü olanların tecrübesinden faydalanmasını bilirlerdi herhalde. Çıkar sorunu da vardı: Gece işi için yargıçlara fazla mesai, soruşturma süresinin kısaltılması için prim. Bir de ihtar yapılırdı onlara: Ödevini yerine getiremeyenler... Bu durumda herhangi bir eyalet NKVD'sinde gizlice yapılanın kaza ile açığa vurulması halinde, bu örgütün şefi, Stalin'e karşı yüzünün akını kaybetmeyecekti: İşkence yapılması için emir vermemişti! Ve bununla beraber uygulamayı sağlamıştı!

(*) U.S.A. Anayasası'nın 5'inci eki ile yaklaştırma: «Kendi kendini suçlamak yasaktır!» Y A S A K T I R. (XVII. Yüzyılda neşredilen İnsan Haklarını ele alan «Kanun»da da aynı şey var.

Büyüklerin işi garantiye aldıklarını anlayan bazı sorgu yargıçları (kendilerinden geçerek, işkenceden zevk alanlar hariç), işe hafiften başlamayı, eziyeti arttırınca da, vücudda iz bırakanlardan kaçınmayı benimsemişlerdi. (çıkmış göz, koparılmış kulak, belkemiği kırılması gibilerden ve hattâ tüm vücudun çürük içinde kalmasından).

Bu sebeple 1937'den başlayarak, uykusuz bırakmanın dışında, standard bir usule rastlamıyoruz. Sorgu yargıçlarında, eyâletten eyâlete, kısımdan kısıma değişirdi usuller. (*) Ancak hafif denilen işkenceler (şimdi göreceğimiz) değişmezdi, ve o kadarı da yetiyordu. Çünkü insanın ruhsal dengesi, dar sınırlı bölgenin dışına çıktığında hemen bozulurdu, sıcak tavaya oturtma veya askıya almanın gereği yoktu.

Tutuklunun vücudunda iz bırakmadan irade kuvvetini yitiren ve ona kişiliğini kaybettiren usullerden birkaçını sıralamayı deneyelim.

Konuya girişimizi **r u h b i l i m s e l** metodlardan yapalım. Hapishane ıstırabına kendilerini hiç de hazırlamamış olan ada tavşanları için bu uygulamanın etkisi, kuvvetli ve bozucudur. Yerleşmiş inançların varsa da, karşı durmak yine kolay değil.

1. **G e c e l e r d e n** başlayalım. Manevi benliği parçalama işi daha çok **g e c e** yapılır. Acaba, ortada görüldüğü ilk yıllardan başlayarak, Organlar niçin **g e c e y i** seçtiler? Gayet basit: Bir anda uykusundan yoksun kalan tutuklunun direnme gücü azalır, uyanıklığı ve ruhi dengesi, gündüzünkü gibi olamaz. (Tutuklu henüz uykusuzluk cezasına çarptırılmamış olsa bile.)

2. Dostane bir sesle **k a n d ı r m a .** En basiti budur. Kedi ile fare oyununun gereksizliği meydanda. Diğer sanıklar arasında geçen süre içinde bizimki genel durumu anlamıştır zaten. Bu defa, dostça bir tavır takınan sorgu yargıcından, özendirmeyle söylenen şu sözleri duyar: «Farkındasın, her ne hal ise, senin için hapis cezasının çıkacağı bir gerçektir. Direnmeye devam edersen, hapishanede sağlığından olursun, **ö l ü p g i d e r s i n .** Oysa kampta havaya, ışığa kavuşacaksın. En iyisi şuna imzanı atıver!» Çok mantıklı bir söz! Atılacak imza yalnız sanığı ilgilendiriyorsa, diyecek yok, doğrudur. Oysa çoğun öyle olmadığından mücadeleden de kaçınılmıyor.

Bir partilinin aklını çelmek için başka bir örnek. «Memleketimizde kıtlık, üstelik açlık da varsa, bir bolşevik olarak, sorumluluğun bütününün partiye veya Sovyet hükümetine ait ola-

---

(*) Bir söylentiye göre Don üzerindeki Rostov şehri ve Krasnodar gaddarlıkta birinci idiler, fakat ıspatlanmış durum değil bu.

bileceğini kabul eder misiniz?» — Keten endüstrisi müdürü aceleyle: «Tabii ki değil» der. — «O zaman erkekçe kabahatı üzerinize alın!» derler ona. Ve o da alır!

3. Kaba **s ö v m e**. Sıradan bir oyun olmakla beraber, nazik, terbiyeli ve ince ruhlu kimselerde iyi sonuç sağlayabilir. İki papazın başından geçen olaylardan bilgim var. İkisi de basit sövmeye karşı yenik çıktılar. Birinin sorgusunu (Butırki 1944) bir kadın yargıç yapardı. İlkin inceliğini övmekle bitiremiyordu. Günün birinde ise çok üzgün döndü koğuşumuza. Uzun süre kadının ayak ayak üstüne atarak **s a v u r d u ğ u** en kaba küfürleri tekrar etmek istemedi. (Söylediği cümlelerden birini buraya geçiremediğimden üzüntü duyarım.)

4. **P s i k o l o j i k k a r ş ı t l ı ğ ı n** darbesi. Anı geçişler: Sorgu süresince veya bir kısmında sanığa karşı aşırı nezaketle davranmak, her türlü nimet vaadetmek, sonra ansızın masadaki bastırgaçı kaparak sanığın üzerine yürümek ve: «Yılana bak, ensene 9 gram sıkacağız» gibilerden tehdit savurmak. Tırnakların ucunda iğneler varmış gibi elleri sanığın saçlarına doğru uzatarak üzerine yürümek. Özellikle kadınlarda başarı sağlayan usuldür.

Aynı yöntemin bir başka şekli: Sanığı sırayla iki yargıç sorguya çeker, biri tatlı konuşan, sevimli bir insan, diğeri ifrit. Odaya giren sanık her defasında titrer heyecandan acaba hangisine düşecek? Karşıtlığın etkisiyle birincisine her şeyi anlatmak hevesi uyanır sanığın ruhunda, hattâ olmayan şeyleri.

5. Sorgudan önce **a ş a ğ ı l a t m a**. Ünlü Rostov GPU'sının («numara otuzüç» diye tanınır) bodrumunda, sokak kaldırımının kalın camları altında (eskiden orası depo idi) sanıkları sorgudan önce birkaç saatlığına koridorun döşemesine yüzü koyun yatırırlardı. Başı yerden kaldırmak ve ses çıkarmak yasaktı. Nöbetçi, sırada olanın omuzuna vurup götürene kadar diğerleri, secdeye kapanan Müslümanlar gibi, yerde yatarlardı. - Bayan Aleksandra O - va Lubyânka'da kendisinden istenen ifadeyi vermeyince, Lefortovo Hapishanesine götürüldü. Kendisini teslim alan kadın gardiyan, sözde bir işlemi yerine getirmek için, sanığın üzerindekileri alıp götürdü ve kendisini çıplak olarak bir hücreye kapadı. Bu ara gelen erkek gardiyanlar gözetleme deliğinden bakarak, gülmeye ve kadının anatomisini tartışmaya başladılar. (Araştırmayla herhalde daha bir çok örnek bulunabilir.) Hepsinde maksat tektir: İnsanda eziklik duygusunu yaratmak.

6. Sanıkta **şaşkınlık** yaratan herhangi bir hareket. Krasnogorsklu F. İ. V.'nin sorgusunu bize İ. A. P. - ev anlattı: Kadın olan sorgu yargıcı birkaç çevik hareketle sanığın önünde soyunurdu (striptiz) ve aynı zamanda sorguya devam ederek, ve hiç bir şey olmamış gibi yanına sokularak, ifadenin daha uysal şekilde verilmesini isterdi. Kadının belki ihtiyacı, belki de soğukkanlılıkla yapılmış hesabı vardı işin içinde: Sanığın kafası karışır ve imzayı basar diye! Kendisi emniyette idi: El altında tabanca da var zil de.

7. **Korkutma.** Yaygın ve çeşidi zengin bir usul. Çokça daha başka iki oyunla birlikte kullanılır: **Kandırma** ve **vaad** - (haliyle yalan.) 1924 yılında: «İtiraf etmiyor musunuz? Solovki'ye kadar gitmek zorunluğundasınız o zaman. Oysa, itiraf edenleri serbest bırakıyoruz.» 1944 yılında: «Senin için kamp seçmek benim yetkimdedir. Kamptan kampa fark var. Kürek mahkûmları için de kamplarımız var. Eğer samimiyet gösterirsen kolay yere gidersin, suçunu itiraf etmezsen - kelepçeli olarak toprak altında kalırsın. 25 yıl.» - Veya koşulları daha ağır olan hapishaneyle korkutma: «İtiraf etmezsen seni Lefortovo'ya yollayacağız.» (Lubyânka Hapishanesinde bulunan tutukluya söylenen söz.) Eğer Lefortovo'da ise, seni Suhanovka ile korkuturlar, «Seninle orada başka türlü konuşurlar» derler. Oysa, bulunduğun yere alıştın artık, düzeni de **şöyle böyle** çekilir; orada ise seni bekleyeni bilemezsin ki? Yolculuk da var... Yoksa onlara uyayım mı? diye düşünür sanık. Henüz tutuklanmamış ve çağrı kâğıdıyla Büyük Eve gelenler üzerinde korkutma metodunun büyük etkisi görülür. Kadın olsun, erkek olsun kaybedilecek daha çok kıymetleri var hayatta. Bugün koyuvermezler diye, eşyasının alınmasından, apartmanın kendisinden alınmasından korkarlar. Bu tehlikeden onu kurtaracak şekilde ifade vermeye razı olurlar, taviz verirler. Ceza kanunu bilmez onlar, oysa sorgunun başında kendilerine sözde kanundan alınmış aslında düzmece bir kâğıt imzalattırırlar: «Yalan tanıklık için verilecek cezanın 5 (beş) yıl hapis olduğuna bilgi edindim.» (Oysa - 95. madde - iki yıla kadar...) İfade vermekten kaçınma için - 5 (beş) yıl... (Doğrusu madde 92 - 3 aya kadar). Şu andan başlayarak sorgu yargısının başka bir oyunu uygulanmaya başladı ve devam da edecektir:

8. **Yalan.** Yalan, bizler, kuzular için yasaktır, oysa sorgu yargıcı hep yalan söyler ,kanun maddeleri onun için yazılmamıştır. Yargıç yalan söylerse, ona kesilecek ceza ne ola! sorusunu ortaya atmayı akıllarımız almıyor artık. Yargıç, altlarında yakınlarımızın ve dostlarımızın düzmece imzaları bulunan tu-

tanakları önümüze, istediği zaman koyabilir - zarif sorgu tekniğinden bir örnektir bu.

Tutuklunun tanık olarak dinlenecek **akrabalarına** oynanan en yaygın oyun, korkutma ve yalandan oluşmuştur. Derler ki onlara: «İfadeniz bu anlamda olmazsa (yani onların istediği şekild!), zararını O görecektir... Mahvedeceksiniz onu... (annesine bunları dinlemek nasıl gelir?) (*) ...Ancak şu kâğıdı (önüne sürüleni) imzalamakla kurtaracaksınız (aslında mahvedeceksiniz) onu.»

9. **Hısım sevgisi üzerine kurulan oyun** sanıklarda da çok iyi sonuç verir. Yakınlarına karşı olan sevgisi gereç olarak kullanıldığında, korku nedir bilmez adamı da dize getirmek mümkün (ne kadar doğru söz söylenmiş vaktiyle: «Akrabanın yaptığını akrep yapmaz!»). Hem kendine hem karısına yapılan işkenceye karşı durmasını bilen, fakat kızına yapılana dayanamayan Tatar'ı hatırladınız mı?.. 1930'da sorgu yargıcı bayan Rimalis'ın gözdağı verişinden örnek: «Kızınızı tutuklar, frengili kadınlarla birlikte oturturuz!» Kadın bu!..

«Sevdiklerinizin tümünü tutuklayacağız!», diye tehdit savururlar. Kimi vakit seslendirilmiş olarak yaparlar: «Karını içeriye aldık; başına gelecekler senin söyleyeceğine bağlıdır», derler. İşte yandaki odada sorgusu yapılıyor, dinle! Sahiden duvar arkasından kadın ağlaması ve çığlık sesi geliyor (oysa hepsi biribirine benzer, hele arada duvar varken, sen de bütün melekelere sahip, eksper durumunda değilken; nasıl tanırsınız? Bazan plâğa alınmış «tipik karı» sesini dinletirler sana - soprano veya kontralto - birisinin rasyonel teklifidir.) Fakat işte - hiçbir düzenbazlık olmadan karını sana uzaktan, kapının camından gösterirler - başı eğik yürüyor, sessiz, kederli - evet senin karın bu! Emniyetin koridorunda! Mahvetmişsin onu inatçılığınla! Tutukludur! (Oysa, çok önemsiz bir sebeple, celp çıkartarak getirmişler kendisini ve belli saat ve dakikada, başını yere eğik tutmasını öğütleyerek, aksi halde de içeride kalacağını söyleyerek, koyvermişler koridora.)

Veya eşinin mektubunu getirirler; aynen onun el yazısı: «Seni reddediyorum! Yaptığın iğrenç şeyleri duyduktan sonra, sana ihtiyacım kalmadı.» (Bizim memlekette o cins eş de olabilir, mektup da. Sana düşen, problemi duygunla çözmek zorundasın, acaba karın da öyle midir?)

(*) **Rus İmparatorluğunun kanunlarına göre, yakın akrabalar ifade vermekten kaçınabilirlerdi. İlk sorguda alınmış ifadelerini bile geri alabilirlerdi, mahkemeye geçirmeyebilirlerdi. Ne hikmetse, suçlu ile akraba veya tanış olmak o zaman delil yerine geçmezdi!**

1944'te, sorgu yargıcı Goldman, tutuklu V. A. Korneyeva'dan, başkaları aleyhinde tanıklıkta bulunmasını istemiş· «Yoksa ihtiyarlarını sokağa atar, evi elinden alırız» demiş. Dini inançları kuvvetli olan bayan Korneyeva, kendisi için korkmamış ve eziyet çekmeye de razı olmuş. Fakat Goldman'ın gözdağı kanunlarımız bakımından bir gerçekti, yakınları için de korkuyordu. Sabaha karşı, kabul edilmemiş ve yırtılmış bunca tutanaktan sonra, Goldman yalnız Korneyeva'yı suçlayan dördüncü tutanağın hazırlanmasına başladığı zaman, kadın derinden bir of çekerek ve mânen galip çıkmasına sevinerek, imzasını başmış. Kişiye özgü içgüdüyle düzmece suçlamalara karşı savunmaktan vazgeçiyoruz ve suçu üzerimize alabildiğimiz zaman, bayağı seviniyoruz. (*)

Tabiatta şekil ve cinsleri biribirinden ayıran sınırlar kesinlikten yoksundur, onun için biz de ruhbilimsel usulleri **fizik** usullerden tam ve kesin olarak ayırt edemeyiz. Faraza şu eğlencenin kategorisi nedir:

10. **Ses oyunu.** Sanık 6 veya 8 metre uzaklığa oturtulur ve her şeyi yüksek sesle söylemeye ve tekrar etmeye zorlanır. Yıpranmış bir insan için kolay değil. Veya mukavvadan iki ses büyütücü boru yapılır, bir yargıç arkadaşla beraber sanığın yanına gidilerek her iki kulağına birden bağrılır: «İtiraf et, yılan». Tutuklu bazan sağırlaşır fakat daima sersemler. Bu usul ekonomik değildir. İşlerin yeknesaklığından bunalım geçiren sorgu yargıçları eğlenmek isterler, o kadar. Yetenkelerine göre de bir şeyler bulurlar.

11. **Gıdıklamak.** Bu da eğlence. El ve ayaklar bağlandıktan veya bir yere sıkıştırıldıktan sonra, kuş tüyü ile burun içi gıdıklanır. Tutuklu yerinden fırlamaya çalışır, beyninde delik açılıyor sanır.

12. **Sigarayı tutuklunun derisine** basarak söndürmek. (önce sözü geçti.)

13. **Işıklandırmak.** Tutuklunun bulunduğu hücre veya kovukta daimi ve kuvvetli elektrik ışığı bulundurulur. Duvarları beyaza boyanmış bu küçük yerde yanan kuvvetli ampul yüzünden göz kapakları iltihaplanır ve çok acı çektirir. (Buraya

---

(*) **Ve şimdi anlatıyor: «11 yıl sonra, iadei itibar ettiğimde o eski tutanakları bana gösterdiler. Okuduğum zaman ruhum bulandı. Neyle iftihar etmişim?» İadei itibar ettiğimde, eski tutanaklarda yazılanı bana dinlettikleri zaman, aynı bulantıyı hissettim. Bükerek bizi yay'a benzettikleri zaman, başkalaşıyor insan. Şimdi ise kendimi tanıyamadım - nasıl oldu da, imza etimişim, üstelik iyi bir iş yaptığıma da inanmıştım?**

harcanan elektrik gücü öğrenci ve ev kadınlarının hakkından kesilmiştir.) Sorgunun yapıldığı odada sanığın yüzüne oda projektörleri tutulur.

14. **Şöylesine bir buluşçuk:** 1933'te 1 Mayıs gecesi Habarovsk GPU'sında, Çebotarev adındaki tutuklu **12 saat** sürece sorguya **götürüldü.** Yanlış anlaşılmasın, sorguya çekildi değil, sorgusu yapılmak üzere götürüldü! «Filânca kamaradan çıksın, eller arkada, hızlı adımlarla merdivenden yukarı sorgu yargıcının odasına.» Yargıç değil bir şey sormak, Çebotarev'e otur bile demeden, telefonu açar, «107 numaradan adamı götürün,» der. Alıp götürürler. Henüz peykesine yatmıştır; zil çalar: «Çebotarev sorguya! Haydi bir daha eller arkaya, merdivenden yukarıya, sonra - 107'den adamı götürün!

Genellikle etkileme oyunu yargıcın odasından çok daha önce başlayabilir.

15. Hapishane hayatı **boks'la** başlar, yani dolap veya bir sandıkla. Az önce hür hayatın içinden çekilip koparılan, fakat öz benliğiyle henüz hayatın akışı içinde bulunan, durumu anlamak, tartışmak ve karşı koymak isteğinde olan tutuklu, hapishaneye adımını atar atmaz bir kutuya kapatılır. Kimi vakit ampulü yanan ve oturacak yeri bulunan, kimi vakit karanlık bir oda ve bazan da ancak ayakta kapıyla sıkıştırılmış durumda kalmaya elverişli bir duvar oyuğu. Burada birkaç saatlığına, yarım veya bir günlüğüne bırakılır. Bilinmezlik içinde geçen saatlar! - Acaba duvar içine örülü olarak mı geçecek bundan sonraki ömrü? Hayatında buna benzer bir olaya rastlamamıştır, bir çözüm bulamıyor. İlk saatlar, içinde dinmeden esen fırtınanın kavurucu etkisi altında geçiyor. Kimi bu durumda cesaretini kaybeder - ilk sorgu için tam elverişli zaman! Kimi öfkelenir - daha iyi, yargıca hakaret eder, sakıncayı elinden bırakır ve kendisine bir dava yakıştırmak için ortam yaratır.

16. Bokslar yetmediğinde şöyle yaparlardı: Novoçerkask NKVD'sinde bayan Elena Strutinska'yı altı gün sürece koridordaki tabureye, yaslanmak, uyumak, kalkmak ve düşmek yasağıyla oturtmuşlar. Altı gün bu! Siz altı saat deneyin bakalım!

Değişiklik olarak tutukluyu, laboratuvardakilere benzer yüksek bir iskemleye oturturlar. Ayak yere değmediği için, kolayca uyuşur. Seans 8 - 10 saat sürdürülür.

Veya sorgusu yapılmakta olan, her yanı görünen tutuklu normal sandalyanın kenarına oturtulur. (Daha öne! daha öne!) Ancak düşmesine engel olan iskemlenin sert kenarı sorgu devamınca gömülü kalır etinde. Kımıldama yasağı da var. Bu kadar mı? dersiniz. Evet, o kadar. Bir deneyin.

17. Yerli koşullar gözönünde bulundurularak boks yerini **tümen çukuru** alabilir. Büyük Vatan Savaşı süresince Gorohovets ordu karargâhında olduğu gibi. Tutuklu, derinliği 3 metre, çapı 2 metre kadar olan çukura itilir ve orada birkaç günlüğüne, açık havada, kimi vakit yağmur altında bırakılır. Çukur onun hem hücresi hem tuvaleti. 300 gram ekmek ve su iple indirilirdi. Kendinizi onun yerine koyun, hele içinizin kaynaştığı, hürriyetten yana oluşunuzun ilk saatlerinde.

Kızıl Ordu Özel Kısımları için çıkarılan talimatın bir oluşundan mı, açık ordugâhların benzerliğinden mi, bilemem, fakat bu usulün yaygınlaştığını görüyoruz. Meselâ: Halhin-Gol harekâtına katılan ve 1941'de Moğol çölünde karargâh kuran 36'ncı motorlu avcı tümeninde, yeni tutuklananın eline, hiç bir izahat verilmeden, bir kürek sıkıştırılır ve tam mezar büyüklüğünde bir çukuru kazması emredilirdi. (Özel Kısım Komutanı Samulöv. Burada psikolojik ve fizik metodların:n kesiştiğini de görüyoruz.) Tutuklu beline kadar gömüldükten sonra toprağa, çalışma durdurulur ve çukurun içine oturma emri verilirdi. Bu durumda oturanın başı dışardan görülmüyordu. Böylece tek nöbetçi birkaç kişiye bakabiliyordu, boş arsa görünüşü de bozulmuyordu. (*) Çölde ve Moğolistan sıcağında tutuklular gündüzleri gölgesiz, gece soğuğunda örtüsüz bırakılırlardı. İşkenceye gerek yok, boş yere enerji harcaması olurdu. Kumanya olarak günde **yüz gram ekmek ve bir bardak su** verilirdi. 21 yaşındaki teğmen Çulpenev,, pehlivan yapılı bir boksör! **BİR AY** bu durumda oturmuş. Onuncu gün her yanı bit doluydu. Onbeşinci gün ilk sorguya çağrıldı.

18. Sorguya çekileni **dize getirmek**, herhangi bir mecaz olarak değil, direkt anlamda: Arkayı ayaklara değdirmeden, beli bükmeden, dimdik diz üzerinde durmak. Yargıcın odasında veya koridorda 12 saat, 24 veya 48 saat sürdürülebilir. (Sorgu yargıcı evine gidebilir, uykusunu alabilir, eğlenebilir.) Bu sistemin tekniği gelişmiştir: Dizi üzerinde duranın yanında nokta bırakılır, nöbetçiler değişir. (**) Kime karşı kullanıldığında iyi sonuç verir bu usul? Özellikle iradesi az çok gevşemiş, dirençten vazgeçmek üzere olan birine karşı. Kadınlara karşı kul-

---

(*) Anlaşılan, Moğol motiflerindendir. 1914, 15 Mart tarihli «Niva» mecmuasında, sayfa 218, Moğol hapishanesinin bir krokisi basılmıştı: Mahpuslardan her biri bir sandığa kapalıdır, başı ve yiyeceği için küçük bir delik bırakılmıştır. Sandıklar arasında gezinen gardiyanı görüyoruz!

(**) Gençliğinde biri hayat yoluna böyle atılmıştır - diz üzerinde duran insanın yanında nöbet tutarak. Bir ihtimalle bugün yüksek mevkiye ulaşmış, çocukları da büyümüştür...

lanıldığında da iyi sonuç verir. İvanov - Razumnik bu oyunun bir çeşidinden söz eder: Gen: Lordkipanidze'yi diz üzerine oturtan yargıç, yüzüne işemiş! Ve ne oldu? Başka usullerle altedilemeyen Lordkipanidze bu defa direnmekten vazgeçti. Demek oluyor ki, gurur sahiplerine karşı da iyi sonuç veren bir metod.

19. Başka bir ayırıntısı olmadan, sadece **ayakta tutmak.** Yalnız sorgu süresince ayakta tutmak, yorucu ve kırıcı usullerdendir. Fakat sanığı sorgu süresince oturtmak, sorgudan sorguya geçen süre içinde ayakta tutmak da mümkün. (Bir gardiyan sanığın yanında bırakılır, duvara yaslanmasına engel olur. Uyuyakalan ve yere düşen tutukluyu, gardiyan dürterek yerine diker.) Kimi vakit 24 saat yeterli görülür: Kuvvetten düşen insan kendisinden **istenen her şeye** imzasını basar.

20. Ayakta geçirilen 3 - 4 5 gün içinde genellikle **su verilmez.**

Ruhbilimsel ve fizikî usulleri **karmasının** uygulanmasının faydaları gitgide daha iyi anlaşılmaktadır. Bundan önce anlatılan metodların aynı zamanda:

21. **Uykusuzluk hali** ile bağlantılı olduğu meydanda. Orta Çağ uykusuzluğa değer vermemiş. İnsanın benliğine sahip çıkacağı bölgenin dar diapazonundan haberleri yoktu. Uykusuz kalma hali (hele ayakta kalma, susuzluk, kuvvetli ışıkla aydınlanma, korku ve gelecek için bilinçsizlikle birleştiği zaman - işkence bunun yanında nedir ki?.) kafayı karıştırır, irade kuvvetini yitirir ve kişiye benliğini kaybettirir. (Çehov'un eseri «Uyku var» da durum çok daha kolay: Kızcağız uzanabiliyor, ara sıra dalıyor ki, bunun bir dakikası beyni dinlendirir). İnsan kendini bilmeyerek veya yarı yarıya bilerek hareket eder. Bunun için, verdiği ifadeden ötürü kendisine gücenilmez. (*)

Aynen şöyle derlerdi: «İfade verirken samimi değildiniz, bunun için uyku yasak size!» Kimi vakit bir, incelik olarak, **yumuşak kanape** üzerine dikmezlerdi, **oturturlardı** - ki, uykuyu davet edici bir durum. Ancak gardiyan yanda! Gözünüz kapandığı anda dürterdi. Ayrıca bir gün önce tahtakurulu sandıkta 1 gün geçirenin ağzından bu işkencenin izlenimlerini dinleyelim: «Büyük kan kaybından üşüme. Saydam taba-ka kurumuş, gözlerimin önünde tav halinde demir tutuluyor

(*) Bu durumda bir de Rusça bilmeyen yabancıyı düşünün. İmza için bir kâğıt uzatırlar. Bavyeralı Yup Aşenbrenner Alman imha kampında görevli olduğuna imza atmış. Ancak 1954'te kampta o tarihlerde Münih'de elektrik kaynağı kursunda öğretim yaptığını ispat edebilmiş.

muş gibi. Dil susuzluktan kurumuş, en ufak harekette kirpi gibi batıyor ağzıma. Yutkunma spazmı boğazımı doğruyordu.» (*)

Uykusuz bırakma önemli işkence gerecidir, üstelik gözle görülür hiç bir iz bırakmayan türdendir. Şikâyet için vesile olamaz, ister yarın bugüne dek görülmemiş teftiş gelsin. (**) «Uyumaya imkân mı vermediler size?, Ama burası bir sanatoryum değil ki! Görevliler de sizinle beraber uyumadılar.» (Fakat gündüz uyumuşlar). Uykudan yoksun etmenin, işkence kategorisinden çıkartılarak, Emniyet Organlarının **dahili nizamının** bir parçası haline geldiğine ve o kılıkla, üniversal bir çare olarak, yaygınlaştığını söyleyebiliriz. Bu durumda işkencenin ucuza maledilmesi, noktasız, gardiyansız elde edilmesi gerekiyordu. Sorguların yapıldığı hapishanelerin hepsinde, kalk borusundan yat borusuna kadar, isterse bir dakika olsun, uyumak yasaktır. (Suhanovka ve daha başkalarında yatak gündüzün duvar içine sokulur, diğerlerinde yataklara uzanmak, ve oturmuş durumda gözleri kapalı tutmak yasaklanırdı. Önemli sorgular hep gece yapılır. Bu durumda otomatikman:,Sorgusu devam edenin haftada en azından 5 gün uyumaya vakti yoktu. (Cumartesi ve Pazar geceleri yargıçlar dinlenmeye çekilirlerdi).

22. **Sorgu yargıçlarının sürekli iş şeridi.** Bundan önceki maddenin gelişmiş şekli: Sadece uyumamak değil, aynı zamanda üç - dört gün **sürece birkaç ve değişen yargıcın durmayan sorgularının etkisinde kalmak.**

23. Yukarıda sözü geçen **tahtakurulu boks.** Karanlık tahta dolap içinde üretilmiş yüzlerce, belki binlerce tahtakurusu.İçine sokulanın üzerinden gömlek ve ceket çıkarılır. Aç haşere hemen üzerine çullanır. İlk önce onlarla kıyasıya savaşır, üzerinde, duvarlarda ezer, kokudan boğulur gibi olur, birkaç saat sonra kuvvetten düşerek vücudunu onlara teslim eder.

24. **Hücre cezası.** Koğuşlardaki koşullar her ne kadar kötü ise de, hücre daima daha kötü. Koğuş, hücreye kıyasla cennet sayılır. Hücrede insanı açlıkla ve genellikle, **soğukla** yıpratırlar. (Suhanovka'da **sıcak** hücreler de var). Meselâ Lefortovo Hapishanesinde hücreler hiç ısıtılmaz, kalorifer tesisatı ancak koridorda bulunur, ve bu şekilde «ısıtılmış» koridorda nöbetçi gardiyanlar keçe çizme ve kazakla GEZİNİRLER. Tutuklu ise ancak iç çamaşırı, kimi vakit yalnız donla kalır ve

---

(*) G.M -

(**) **Teftişe imkân ve ihtimal yoktu. GÖRÜLMEMİŞLİĞİ o derece olağandı ki, 1953'te artık tutuklu bulunan eski Devlet Emniyet Bakanı Abakumov'un kamarasına denetçiler girdikleri zaman, bunu blöf saymış ve kahkaha ile gülmüş Abakumov.**

bu sıkışıklıktan kımıldayamaz durumda bir - üç - beş gününü deliğinde geçirirdi. (İlk sıcak karavana ancak üçüncü gün verilirdi). Hücreye kapanır kapanmaz, burada bir saatten fazla dayanamam diye düşünüyor insan. Kaldı ki bir mucizeyle 5 gün 5 gece de dayanabiliyordu. Belki de ömür boyunca seni terk etmeyecek hastalık pahasına.

Hücrelerde tür değişikliğini de görüyoruz: Nemlisi var, sulusu var. Savaştan sonra Maşa G., Çernovits Hapishanesinde iki saat sürece **ayak bileğine kadar buzlu su içinde** bırakıldı - «İtiraf et!» dediler. (Kız 18 yaşındaydı, ayaklarına acıyordu, daha bunca yıl ona hizmet edeceklerdi.)

25. **Durarak duvar oyuğuna kapanmayı** hücrenin bir çeşidi olarak sayacak mıyız? Daha 1933'te Haborovsk GPU'sunda S. A. Çebotarev'e uygulanan işkence böylesine yapıldı: Çıplak durumda duvardaki beton oyuk içine, başını, dizlerini, kollarını oynatamaz şekilde sıkıştırılan tutuklunun başının tepesine soğuk su damlatıldı (sanki okul okuma kitabından!) Su vücudunda dağılarak derecikler halinde aşağıya akıyordu. Haliyle, bunun yalnız 24 saat süreceğini kendisine haber vermediler. Korkunç mudur, değil midir, bilemeyiz, fakat kendini kaybetmiş insanı ertesi gün âdeta ölü durumda çıkarmışlar. Hastane yatağında kendine gelmiş. Amonyak, kafein ve masajla tedavi etmişler. Uzun süre nereden geldiğini, bir gün önce olanları hatırlayamaz oldu. Bir aylık süre için sorguda kullanılmaz duruma düştü. (Varsayımla duvardaki oyuğun ve damlalığın yalnız Çebotarev için yapılmadığını düşünmek cesaretini göstereceğiz. 1949'da Dnepropetrovsklu arkadaşım buna benzer bir cezaya çarptırıldı, yalnız damlatma tertibatı yoktu hücresinde. Habarovsk ve Dnepropetrovsk arasında ve 16 yıl içinde başka noktaların da bulunması gerekmez mi?)

26. **Açlık.** Karma usullerin uygulanması anlatılırken sözü geçti. Pek o kadar görülmemiş usul değildir: Açlık çektirerek tutukluya suçunu söyletmek! Aslında açlık unsuru, aynen işi gece görmek ilkesi gibi, genel etkileme sisteminin ayrılmaz parçası oldu. Hapishanede verilen tayının yetersizliği, savaştan önceki 1933 yılında 300 gram, 1945'te Lubyânka'da 450 gram, Dışardan paket alma ve hapishane dükkânından istifade etme - hakkıyla oynanan oyun herkese karşı kullanılır, universal bir metoddur). Fakat ağırlaştırılmış usuller de var: Meselâ Çulpenev'e 1 ay sürece 100 gram verdiler, sonra, çukurdan getirilenin karşısına, sorgu yargıcı Sokol bir tencere dolusu bol yağlı borç çorbası, verev kesilmiş beyaz ekmeğin yarısını koydu. (Dersiniz ki, ekmeğin kesiliş şeklinin ne önemi vardı? - Fakat

Çulpenev bugün bile ısrar eder, çok cazip tarzda kesildiğini anlatır.) Önüne koydu ama, bir lokma bile yedirmemiş. Ne kadar da eski, derebeylik ve mağara devri kokan oyunlardır, anlattığımız. Yenilik! - bunun sosyalsit toplumda kullanılmasındadır, ancak! - Buna benzer usullerden başkaları da söz eder, sık sık olur. Fakat biz Çebotarev'den yeniden söz açalım, çünkü başından geçen olay oldukça karışık. Sorgu yargıcının odasına 72 saatlığına oturttular onu. Yalnız tuvalete çıkmak için izin vardı. Yanına bir kavanoz su koydular, ancak su içmek, yemek ve uyumak yasaklanmıştı. Odada 3 sorgu yargıcı vardı, vardiya usulü ile iş görüyorlardı. Biri, tutukluyu hiç rahatsız etmeden, durmadan birşeyler yazıyordu, ikincisi kanape üzerinde uyuyordu, üçüncüsü odada gezinip, sanık daldığı zaman, onu döverdi. Sonra aralarında görevlerini değiştirirlerdi. (Belki kendileri de cezalı durumda idiler.) Derken Çebotarev'e yemek getirdiler: Bol yağlı Ukrayna borçu, kızartılmış patatesle külbastı ve bir testi kırmızı şarap. Alkole karşı her zaman tiksintisi olan sanık, yargıçın ısrarlarına rağmen, (çok fazla ısrar da oyunu bozacaktı) şarap içmedi. Yemekten sonra dediler kı ona: «Şimdi **iki tanıdığın yanında verdiğin ifadeye** imza bas» - Başka bir deyişle bir uyuyan ve bir uyumayan yargıçın yanında üçüncünün uydurduklarına imzasını atacaktı. Yazının ilk sayfasından sonuna kadar, tüm Japon generalleriyle dost olduğunu ve onlardan casusluk yapmak için talimat aldığını okuyan Çebotarev, sayfaları çizmeğe başlamış. Dayak yedi ve kovuldu odadan. Oysa başka bir KVJD görevlisi Blaginin, aynı yoldan geçirilirken şaraptan almış ve sarhoşluğun verdirdiği hoş duygular içinde bulunarak, tutanağı imzalamıştı Böylece kurşuna dizilmişti. (3 gün aç kalana bir kadeh yeter, oysa testi verilmiş!)

27. İz bırakmayan **d a y a k**. Cop da kullanılır, halı tokmağı da, kum torbası da. Darbe kemiğe rastlarsa, meselâ yargıç çizmesinin ucu yüzeyde duran kaval kemiğine dokunursa, çok acı verdirir. Tugay Komutanı Karpuniç - Braven'i üç hafta sürece hergün dövmüşler. (Bugün anlatıyor: «30 yıl geçti ama, tüm kemiklerim ve başım hâlâ ağrır») diyor. Kendisinin çektiğini ve başkalarının ağzından duyduğunu hesaplayarak, 52 çeşit işkence usulünü sayar. İşte bir tane daha: Özel gereçle sanığın elleri, avuçlar aşağıya dönük bağlandıktan sonra, cetvelin kenarıyla parmak mafsalları dövülür. Bar bar bağırırsınız! Diş dökmeyi dayak bölümünden çıkaralım mı? (Karpuniç'in 8 dişini kırmışlar.) (*) Mide boşluğuna indirilen yumruğun nefes kesi-

---

(*) Kareliya Eyalet Komitesi Sekreteri G. Kupriyanov'ı 1949'da tu-

ci etkisini hepimiz biliriz, ve o da iz bırakmaz. Savaştan sonra Lefornova Hapishanesinde Albay Sidorov, kaloş'la serbest vuruş yaptırırdı hayalara (kasığına top isabet eden futbolcular bu vuruşa paha biçebilirler.) Bu acıyla bir tutulacak acı yok, genellikle baygınlık gelir. (*)

28. Novorossiysk NKVD'sinde tırnak sıkmak için gereçler icad edilmiş. Yollarda, Novorossiysk'ten gelenlerin içinde birtakım tırnaksız insanlar görürdük.

29. Ya **deli gömleği?**

30. Ya **bel kemiğinin kırılması?** (Hep 1933 yılında Habarovsk GPU'su).

31. Ya **gem takma («kırlangıç»)?** Suhanov Hapishanesi usulüdür, fakat Arhangelsk Hapishanesinin de yabancısı değil (Sorgu yargıçı İvkov, 1940.) Uzun ve kaba havlu ağızdan geçirilerek (gem) arkadan ayak topuklarına bağlanır. Göbek üzerinde, tekerlek misali, çıtırdayan omurgayla, susuz ve gıdasız iki gün öyle durun, görelim sizi. (**)

Saymaya devam edelim mi? Sayılacak daha çok var mı? Tembel, karnı tok, hissiz olanların buluşları tükenir mi hiç?

Aziz kardeşim! Bu kapana düşenleri, güçten kesilerek gerekeni aşana imza koyanları ayıplama... Onları taşlama.

Bir noktaya dikkat: Hiç bir hazırlığı olmayan, sıcak evlerine kavuşmak için koşuşan kuzuları demir dişlere kaptırmaya yarar ifadelerin elde edilmesi için, ne bu işkencelere ve ne de «hafif» deyip geçtiğimiz usullere gerek var. Konumlar ve kuvvetler arasındaki aşırı oransızlık ortada.

Sorgu yargıcının odasından baktığımızda eski hayatımızın görünüşü değişiyor! Biz eski hayat düzenimizi çok basit görürdük, oysa insan ayağının basmadığı Afrika ormanları kadar tehlikelerle dolu imiş!

Adınız A, dostunuzun adı B. Yıllardan beri biribirinizi tanır-

---

tuklamışlar. Döverek döktükleri dişler arasında altın kuronlusu da vardı, bayağı normal diş de vardı. Normaller hesap dışı, fakat altın dişler için kendisine önce makbuz kesmişler. emanete verildi diye. Sonradan akılları başına gelmiş ve makbuzu geri almışlar

(*) 1918'de Moskova Devrim Mahkemesi Bondar adında Çar zamanı hapishanesinin eski gardiyanını yargılamış. Gaddarlığının en yüksek örneği olarak, «Bir defasında siyasi tutukluya indirilen yumrukla kulak zarını patlatmış» olduğu gösteriliyordu. (Krilenko, «Beş Yıl İçinde» - sayfa 16).

(**) N. K. G.

sınız, karşılıklı güveniniz tamdır. Bir araya geldiğiniz zaman korkusuzca irili ufaklı siyasi konuları ele alırsınız. Başka kimse yok yanınızda. Gizli olarak da dinleyen yok. Biribirinizi gammazlamazsınız.

Fakat oldu. A olan sizi gözlerine kestiriyorlar kulakçıklarınızdan tutarak sürüden çekiyorlar ve oturtuyorlar. Birinin sizi ihbar ettiğinden mi, yakınlarınız için kaygılandığınızdan mı, azıcık uykudan yoksun kaldığınızdan mı, hücreciğin etkisiyle mi, her ne işe siz kendi hesabınıza umutsuzluğa kapılarak, başkalarını asla ele vermeme kararını alıyorsunuz! İmza ettiğiniz dört tutanakta - Şef'in aleyhinde fıkra anlattığınızı, seçimlerde ikinci aday olmak istediğinizi, oy verme hücresine tek adayın adını silmek için girdiğinizi fakat hokkada mürekkep bulunmadığından bunu yapamadığınızı radyo alıcınızda 16 metre dinleme imkânı olduğu halde bozmalara rağmen Batı yayınını izlemek istediğinizi ve bu eylemlerden ötürü Sovyet Hükümetinin amansız düşmanı olduğunuzu kabulleniyorsunuz. Bir **onluk** sizin için garantilendi, fakat kaburga kemikleriniz sağlam, zatürre'ye henüz yakalanmadınız, kimseyi satmadınız ve galiba bu işten akıllıca sıyrıldınız. Kamaradaki arkadaşlara soruşturmanın belki de sonuna geldiğini söylersiniz.

Ne gezer! Acele etmeden, kendi el yazısına tutkunmuş gibi, yargıç 5 numaralı tutanağın redaksiyonuna başlıyor. Soru: «B ile dostluğunuz var mıydı?» «Evet.» «Siyasi konularda açık konuşur muydunuz?» «Hayır, hayır, güvenim yoktu ona.» «Fakat sık sık buluşurdunuz?» «Pek o kadar değil.» «Nasıl olur? Komşuların dediklerine bakılırsa yalnız son ayda şu, şu ve şu tarihlerde size gelmiş. Geldi mi?» «Belki de.» «Sonra, her zaman olduğu gibi içmemişsiniz, gürültü etmemişsiniz, yavaş sesle konuşmuşsunuz, konuştuklarınız koridordan duyulmamış.» (Dostlar! İçin, şişeleri kırın! Sövün - hem de yüksek sesle, bu eylemler sizleri güvenilir kimse yapar!). «Peki bundan ne çıkar?» «Siz de ona gitmişsiniz, işte telefonla söylediğiniz sözler: «Sizinle verimli bir akşam geçirdik.» Sonra sizleri yol kavşağında görenler oldu - yarım saat soğukta durdunuz, yüzleriniz asık, işte o an çekilen resimleriniz! (Ajanların tekniği, dostlar, ajanların tekniği!). Sonuç: «Bu buluşmalarda ne konuşuldu?» «Ne hakkında?» Zorlu bir soru! İlk düşünce - konuştuklarınızı unutmuşsunuz. Hatırlama zorunluğu var mı? Pekalâ, ilk konuşmayı unuttunuz. Ya ikinciyi? Ya üçüncüyü? Verimli akşamı da? Kavşaktakini? C ile konuşulanı? Ç ile konuşulanı? Hayır, dersiniz içinizden, «unuttum» - çare değil, çıkarmaz beni düzeye. Ve tutuklamayla sarsılmış, korkudan durmuş, uykusuzluk ve açlık-

tan sis içinde kalan beyniniz, sorgu yargıçını kandırma yolunu aramaya başlar.

Ne hakkında?!... Hokkey'den ise, çok iyi (ihtimallerin daima en iyisidir, dostlarım). Kadınlardan veya ilimden ise, tekrar edebiliriz. (İlmin hokkey'e yakınlığı olmakla beraber, bugün için her yanı gizli tutulmakta, dolayısiyle Sırların korunmasını emreden Ukaza karşı çıkmak ve yakalanmak ihtimali var). Fakat sayıdan, şehirde yapılan tutuklamalardan konuştuysak? Veya kolhozlardan? (o zaman haliyle kötü konuştuk, iyi söyleyen var mı ki?) Veya endüstride ücret tarifelerinin düşürülmesinden mi? Kavşaktaki somurtkanlığın sebebi ne ola?

B. belki de şu anda tutuklu (yargıca bakarsan, öyle; aleyhimde tanıklık yapmış ve yüzleştirme için getiriliyormuş!). Belki de evde rahat oturuyor, fakat sorgu için getirilecektir. Kavşaktaki konuşma ondan da sorulacak ve karşılaştırma yapılacak?

Arkadan gelen akılla anladık bugün: Öyle bir hayat ki, Allahaısmarladık derken her defasında **dur bakayım seninle ne konuştuk bugün** konusunda uyuşmak ve iyiden iyiye bellemek gerekirmiş. O vakit bütün sorgularda temyize çıkarsınız. Oysa, uyuşmadınız, değil mi? Ne Afrika ormanı olduğunu yine anlamadınız, demektir.

Balık avlamaya gitmek için sözleştiğimizi söylesem? Ya B, balık lâfının geçmediğini, yazışmayla ders almasından söz edildiğini bildirirse? Soruşturmayı kolaylaştırmadan düğümü daha da sıkarsınız: Ne hakkında? Ne hakkında? Ne hakkında konuştuk?

Bir fikir gelir - acaba kurtarıcı mı?, Veya yitirici mi? - Gerçeğe en çok yakını anlatmak (haliyle dikenleri temizleyerek ve tehlikeli yerleri çıkartarak) - yalanın doğruya benzeyeni elverişlidir derler. Belki B aynı taktiği kullanmayı akıl eder, ifadelerde ortak noktalar bulunur ve bizleri rahat bırakırlar.

Uzun yıllar geçtikten sonra bu fikrin ne kadar yanlış olduğunu, doğrusunun aptallığa vurarak, ahmaklığın doruğuna çıkarak hayatınızın bir tek gününü bile hatırlayamadığınızı söylemek olacaktı. Fakat üç gün uyumadınız. Kendi fikrinizi izlemek ve yüzünüzün ifadesini ayarlamak için kuvvet bulamıyorsunuz içinizde. Düşünmek için zaman bırakmazlar size, bir dakikanız bile yok. İki yargıç (birbirini ziyaret etmeyi sever onlar) asılırlar birden: Ne hakkında? Ne hakkında? Ne hakkında?

Ve anlatmaya devam edersiniz: Kolhozları konuştuk(henüz herşey yolunda değil ama yola girecek) Tarifelerin düşürülmesinden konuştuk... Ama ne konuştuk? Tarife düşüyor di-

ye sevindik mi? Fakat normal insanlar böyle konuşamaz, inandıramayız onları. Doğruya benzemesi için: Biraz şikâyetimiz oldu» deriz.

Fakat yargıç tutanağı kendisi yazar, söylediğinizi kendi dilıne çevirir: «Bu buluşmamızda ödenen ücretler konusunda partiye ve hükümete iftira ettik,» der.

Ve günün birinde B sitem eder: «Hey beceriksiz adam, balığa çıkmak için konuştuğumuzu söyledim onlara...»

Ancak siz sorgu yargıcından daha açıkgöz, daha akıllı olmak istediniz! Zekânız işlek, fikirlerinizde incelik var! Aydın insanlarsınız! Ve ukalâlığınıza kurban oldunuz!

«Suç ve Ceza» [71] da Porfiriy Petroviç, Raskolnikov'a çok ince bir fikir kapsayan cümle söylemiş ki, ancak aynı kedi fare oyunundan geçenin kafasında doğabilirdi: «Sizler, aydınlarla uğraşırken benim bir teori kurmama gerek kalmıyor, onu kendiniz kurar, hazır olarak bana sunarsınız.» demiş. Evet bu doğrudur. Aydın insan, Çehov'un «Cani»si gibi, kulağa hoş gelen bir tutmazlıkla cevap veremez. Kendisine mal edilmek istenen suçun hikâyesini yalanlarla destekler, fakat düzenle uydurur.

Oysa yargıç kasabı düzenle ilgilenmez, aradığı iki üç cümlecik. Neyin kaç para ettiğini bilir o. Bizler ise - her şeyden habersiz!

Gençliğimizden başlayarak okuturlar bizleri ve hazırlarlar: Mesleğimize, vatandaş olmaya, askerliğe, vücudumun bakımını öğretirler, görgü, zarafet anlayışımızı geliştirirler (fazla değil ama). Fakat ne öğretim, ne eğitim, ne tecrübenin bize faydası olmuyor, hayatın en büyük denemesinden geçirildiğimizde: Bir hiç için tutuklandığımızda, hiç'in çevresinde soruşturma açıldığında. Romanlar, piyesler ,sinemalar (yazarlarının GULAG şerbetinden tadmaları gerek) sorgu yargıçlarının odalarında kimlere rastlayacağımızı anlatırlar: Doğruluk ve insanlık şövalyelerini, öz babalarımızı. - Konferanslarda neler anlatılmaz bize! O konferanslara zorla bile götürürler bizleri. Fakat Ceza Kanunu Külliyatını tanıtan, ruhunu anlatan hiç bir konferans bize verilmedi. Ceza Kanunu kütüphanelerde bulunmaz, kiosklarda satılmaz, kaygısız gençlerin eline geçmez.

Üç denizin ötesinde sanıkların avukat tutma hakları varmış. Kulağımıza masal gibi gelir. Uğraşınızın en kritik anında bütün kanunları bilen, zihni açık yardımcının yanınızda bulunması anlamını taşır bu.

Bizde yapılan soruşturmanın temelinde, diğerlerinin yanı sıra, sanığı kanun bilgisinden yoksun tutmak ilkesi yatar.

Sizi suçlayan kararı uzatırlar ...(«şuna bir imza atın» der-

ler. - «Onu kabul etmiyorum!», «İmza edin!», «Fakat benim suçum yok ki!»)... «RSFSR Ceza Kanununun 58 - 10 kısım 2 ve 58 - 11. maddelerinden kusurunuz görülmüştür. İmzanızı atın!» - Fakat bu maddelerde ne yazılıdır? «Kanunu verın okuyayım» «Bende yok - Kısım Şefinden aldırtın! - Onda da yok. İmzanızı koyun!» - «Fakat onu görmek isterim!» - «O bizim için yazılmıştır, sizin için değil, size gösteremeyiz, talimata aykırıdır. İhtiyacınız yok kanuna. izah edeyim: Sayılan maddeler tıpatıp yaptığınız suça uyuyor. Doğrusunu isterseniz, atacağınız imza evrakı okuduğunuza dairdir, uygun bulduğunuza değil.»

Evrakların birinde büyük harflerin yeni bileşımini görüyorsunuz: UPK. Hemen kuşkulanırsınız, bu UPK'nın UK'dan farkı ne ola diye düşünürsünüz. Eğer yargıçın aksiliği üzerinde değilse, UPK'nın Ceza Usul Kanunu anlamına geldiğini size söyler. Nasıl olur? Şu durumda bir değil, cezayı iki kanuna göre çekeceksiniz ve her ikisi de meçhulünüz!?

... O günlerden bu yana 10 yıl geçti, sonra 15 oldu. Gençliğimin kabri ota bürüldü. Ceza süresi ve hattâ süresiz sürgün geride kaldı. Fakat, ister kampların «kültür ve eğitim merkezlerinde», ister bölge kütüphanelerinde, ve hattâ ortanca kentlerde, hiç bir yerde Ceza Kanunu Külliyatını gözümle görmedim, elimle tutmadım, parayla alamadım, üstelik de **S O R A M A - D I M** (*) Soruşturmadan, yargılamalardan defalarca geçen, kamplarda, sürgünde bulunanlar, onlar da kanunları görmemişler, ellerinde tutmamışlar!

Otuzbeş yıllık varlıklarını tamamlamak üzere iken ve ancak o zaman her iki kanunu, UK ve UPK'yi ciltlenmemiş iki kardeşçiği, Moskova metrosunda kitap satış yerinde gördüm (gereksizlikten elden çıkarmaya karar vermişler). Bugün dahi duygulanarak okurum. UPK'dan örnekler:

Madde 136 — Sorgu yargıçı, sanığın ifadesini alırken veya ona suçunu itiraf ettirirken zor kullanamaz ve gözdağı veremez. (Haydi hayırlısı!)

Madde 111 — Sanığı temize çıkaran veya suçu hafifleten olay ve sebepleri de meydana çıkarmak sorgu yargıcının ödevlerindendir.

(«Ama Ekim ayında Sovyet Hükümetini yerine oturtan benim!.. Kolçak'ı [72] kurşuna dizen benim!... Kulakların hak-

---

(*) Bizdeki şüphecilik havasından haberi olanlar Ceza Kanunu Külliyatını halk mahkemesinde veya bölge icra komitesinde soramadığımın sebebini anlarlar. Külliyata karşı ilginiz olağanüstü sayılacaktı ve izahı aranacaktı: Ya çürüme hazırlık veya izleri örtmek için çaba?

kından gelen benim!.. Devlete on milyon ruble kazandıran benim!.. Son savaşta iki defa yaralandım!... Üç maoalya hak etettim!... -

— Sorgu yargıcının dişlerinde sırıtır tarih: **SİZİ BUNUN İÇİN YARGILAMIYORUZ!** - (yaptığınız iyiliklerin dava ile ilgisi yok).

Madde 139 — Tutanağı kendi eliyle yazmaya veya yargıç tarafından yazılanı düzeltmeye sanığın hakkı var.

(N'olur bunu vaktinde bileydik! Daha doğrusu: Sahiden öyle olaydı!) Oysa, «alçakça uydurduğum iftiralar» yerine «yanlış düşüncelerim,» «bizim gizli silâh depomuz» yerine «benim pas tutmuş fin bıçağım» diye düzeltirdik de, nice defalar tekrarladığımız ve her zaman boşa çıkmış ricalarımız kabul olurdu.

Sanıklara önceden hapishane bilimini öğretselerdi, ne iyi olurdu! Soruşturmanın önceden provası oynanıp, sonradan sahicisi yapılsa?... 1948 yılının **tekrarlayıcılarıyla**, boşa gider diye, soruşturma oyunu oynanmadı artık. Fakat **ilk sefercilerin**, görgüsü yok, bilgisi de yok! Danışmak için de kimseleri yok.

Sanığın yalnızlığı! - işte adaletten yoksun soruşturmada başarının anahtarlarından biri! Sıkışıp kalmış tek kişinin iradesine karşı tüm adalet mekanizmasının ezici ağırlığı. Tutuklanma anından başlayarak, soruşturmanın sürdürüleceği ilk **vurucu** devresine kadar sanığın yalnızlığı, (düşünülebilir!) en sıkı koşullarla sağlanmalıdır: Koğuşta, koridorda, merdivenlerde, yazıhanelerde - hiç bir yerde kendine benzerine rastlamamalıdır. Hiç kimsenin gülümsemesinden, bakışından acısını bölüştüğü anlamını çıkarmamalıdır; yardım ve öğütlemeyi sezmemelidir. Sanığa geleceğini karanlık göstermek ve bugünün görüşünü büzmek için **organlar** elden geleni yaparlar: Dost ve tanıdıkların tutuklanmış olduğunu, maddi delillerin bulunduğunu söylerler. Sanık ve yakınlarının hakkından gelmek için kullanılacak imkânların seçiminde veya temize çıkarılmalarında yetkinin kendilerinde olduğunu bildirirler (temize çıkarmak yetkisi Organlarda yok). Samimiyetle yapılan «itiraf» ile kararın yumuşatılması ve kamplardaki hayatın kolaylaştırılması arasında bir bağ kurarlar (böyle bir ilişki hiç bir zaman yoktu). Tutuklunun sarsıntı geçirdiği, tüm melekelerine sahip çıkmadığı ve ezilmişlik duygusundan kurtulmamış olduğu kısa zaman içinde kendisinden alınabildiği kadar çok bilgi almak, olabileceğinden daha fazla suçsuzun adını davaya katmak isterler. (Yürek gücünü tam yitirenler çıkar kimi zaman; tutanağı din-

leyecek kadar kuvveti kalmayanlar, «Verin imza edeyim,» derler, «verin imza edeyim!») - ve ancak o zaman tekli hücreden koğuşa geçirirler sanığı ki, geç kalmış ümitsizliğe düşerek, işlediği hataları bulup sayımını yapsın.

Bu düelloda yanlış yapılamaz mı? Kim yanılmaz ki?

«En sıkı koşullar altında yalnızlığın sağlanmasından» söz açtık yukarıda. Ancak 1937'de (ve 1945'te de) hapishanelerin taştığı yıllarda sanık aslâ ideal yalnızlık içinde bulundurulamazdı. Hemen ilk saatlerden başlayarak yeni tutuklu kendini kalabalık bir koğuşta bulurdu.

Eksikliği yanında durumun daha büyük üstünlüğü vardı. Tutuklu kalabalığının yarattığı sıkışıklık, tekli hücredekini aratmazdı, üstelik birinci sınıf **i ş k e n c e** yerini de alırdı. Bu işkencenin üstünlüğü günlerce ve haftalarca sorgu yargıçlarına zahmet verdirilmeden sürmesinde idi: Tutuklulara tutuklular tarafından işkence edilirdi! Koğuştaki kalabalık öyle bir orandaydı ki, adamlar basacak yer bulamıyorlardı, hareket edemiyorlardı, biribirinin ayakları üzerinde otururlardı, biribirinin üzerinde gezinirlerdi. Meselâ Kişinev Hapishanesinde 1945 yılında soruşturulması yapılan tutuklunun tek kişilik hücresine **D N S E K İ Z** kişi, Lugansk'ta 1937 de - **O N B E Ş E R** (*) kişi sığdırılırdı. İvanov - Razumnik 1938'de Butırki Hapishanesinde 25 insan alan koğuşta 140 tutuklunun arasındaydı. (Tuvaletler o derece yüklüydü ki, günde 1 defa gidilebiliyor, kimi zaman geceleyin; gezinme gibi). (**) Aynı sanığın yaptığı hesaba göre, Lubyânka Hapishanesinin kabul koğuşunda «köpek kulübesinde» yerin bir metrekaresine **Ü Ç** kişi sığıyordu (bir deneyin!). (***) «Köpek kulübesinde» pencere veya havalandırma yoktu, vücud ve nefesin verdiği ısı ile derece 40 - 50 santigrada çıkardı. Herkes donla kalırdı. (Kışlık elbise üzerine otururlurdu). Çıplak vücudların sürtünmesiyle ve sıkışmasıyla cilt-

---

(*) Soruşturma 8 - 10 ay sürerdi. «Herhalde Klim (?) böyle bir hücrede yalnızdı» derlerdi çocuklar. (Acaba hapsolundu mu?).

(**) O yıl Butırki'de yeni tutuklular, boks ve hamamdan geçtikten sonra, koğuşlarda yerin açılması için birkaç gün basamaklarda bekletilirlerdi; T - v. Butırki'de 7 yıl önce 1931'de kalmış ve anlatır şimdi: Sedirlerin altı dolu, asfalt yerde yatarlardı. Ben 1945'te kaldım, yani 7 yıl sonra, durum aynı. Yakınlarda M.K. B - ç'ten, DOKUZYÜZONSEKİZ Butırki'sini anlatan hikâye dinledim: O yılın Ekiminde, kızıl terrörün ikinci ayında kalabalık kadarmış ki, çamaşırhaneyi 70 kişilik koğuş yapmışlar! Peki, ne zaman boş kalmıştı orası?

(***) Bu da mucize değil: Vladimir şehrinin i ç h a p i s h a n e s i n d e 1948'de 3×3 metrelik kamarada her zaman 30 insan ayakta dururdu! (S. Potapov)

te ekzemalar olurdu. Bu durumda HAFTALARCA kalınırdı, hava ve su verilmezdi. (Sabah çayı ve karavana çorbası hariç). (*)

Eğer idrar kabı defi hacet'in her türlüsü için kullanılırsa (veya tersine, kimi Sibirya Hapishanelerinde olduğu gibi, koğuşta kap bulundurulmaz ve ihtiyaç ancak dışarıya çıkarıldığında giderilirse); eğer dört kişi birbirinin kucağına oturarak bir tek çanaktan yerlerse, eğer ara vermeden biri sorguya götürülüp, dövülmüş, uykudan yoksun bırakılmış ve morali bozulmuş başka biri içeriye itilirse, eğer ezilen insanların görünüşü diğerlerini etkiliyorsa, ve aylarca sorgusu yapılmayanlara ölümun her türlüsü, kampların her çeşidi şimdiki ezik durumlarından daha çekici görünüyorsa, - o zaman şimdi anlattıklarımız teorik ve ideal yalnızlığın yerini almaz mı? Bu kargaşalığın içinde bile kalbini açacak birini kolay seçemezsin, danışmaya cesaret edemezsin. İşkence ve dövülmeye, yargıcın korkutmalarından önce, arkadaşlarından öğrendiğin zaman inanacaksın.

Boğazdan yapılan tuzlu tenkiyeden sonra bir günlüğüne susuzluk çekmek üzere boksa kapanışını (Karpuniç), sırtın derisi kan görülene kadar rendelenerek üzerine neft yağının sürülüşünü, çekenlerden öğreneceksin. (Tugay komutanı Rudolf Pintsov'a her ikisi de yapılmış, ayrıca tırnak altına iğne batırılmış, vücuduna su basılarak şişirilmiş - kendisinden Ekim resmi geçidinde tank tugayını Devlet Ricali üzerine sürmek istediğini itiraf etmesi isteniyordu.) (**) VOES'in sanat şubesi yöneticisi Aleksandrov'dan, 1948'de bizzat Abakumov'ın DÖVME tekniğini öğreniyoruz (Aleksandrov'un belkemiği kırıktır, yana kaykılmış ve gözyaşlarını tutamaz durumdadır).

Evvet, evvet Devlet Emniyet Bakanı'nın kendisi bu aşağılık işten kaçmaz (Suvarov (74) cephenin ön hattında!) arada sırada cop'u eline almayı severdi. Yardımcısı Rümin bu yönden şefini geçerdi. İşini Suhanovka Hapishanesinin sorgu yargıçlarına ayrılan «general» odasında yapardı. Bu yazıhanenin duvarları ceviz lambrili, kapı ve pencereleri ipek perdelerle örtülü, yerde büyük Acem halısı serili idi. Güzelliği bozmamak için dö-

---

(*) Genellikle İvanov - Razumnikov'un kitabında birçok sorular derine işlenmemiş, yüzeysel kalmış, ancak şahsını ilgilendirir karakterde. Fıkralar yorucu ve monoton. Buna karşılık 1937 - 38 yıllarının hapishane koğuşu hayatı çok iyi anlatılmıştır.

(**) Aslında tugayın başındaydı, fakat her nedense, sürmemişti. Yalnız, sürmediği, hesaba dahil edilmiyor. Bununla beraber üniversel işkencelerden geçirildikten sona... OSO gereğince 10 yılla kurtarmış. Jandarmalar kendi başarılarına inanmıyorlardı, anlaşılan.

vülecek insanın altına pis ve kan lekesi bulunan bir kilim konurdu. Rümin'e bu işte gardiyan değil, bir albay yardım ederdi. «Öyle!» - nezaketle başlardı Rümin, elindeki 4 santimetrelik cop'u okşayarak - «Uykusuzluk denemesinden şerefle geçtiniz» - (Aleksandr D. kurnazlıkla bir ay sürece uykusuz kalmasını bilmiş - ayakta durarak uyumuş) - «Şimdi üzerinizde çomakçığı deneyelim.» Bizde 2-3 seanstan fazlasına dayanan çıkmıyor. «Pantalonu indirin, kilime yatın!» Albay dövülecek insanın sırtına oturuyor. A. D. vuruşları **saymayı** tasarlıyor. Uzun süreli açlık sonucu kaba etin erimesi halinde siyatik sinirine indirilen cop'un vereceği acıyı henüz bilmiyordu. Yankı, vuruş yerinden gelmiyordu - kafa çatlıyordu âdeta. İlk darbenin etkisiyle dövülen, acıdan aklını kaçırır gibi oluyor, tırnaklarını kilime sürterek kırıyor. Rümin, tam noktayı bulmaya çalışarak ha babam vuruyor. Albay, şişko gövdesiyle bastırıyor - apoletlerdeki 3 yıldıza tam yakışır bir iş - her istediğini yaptırır Rümin'in asistanı olmak. (Seanstan sonra işkence gören yürüyemiyor, götürmüyorlar da onu - yerlerde sürüklüyorlar. Biraz sonra kaba etler o derecede şişer ki, pantalon geçirmek mümkün değil, fakat yara izi hemen hemen yok. Korkunç ishal başlar ve D. tekli hücresinde lâzımlık üzerinde oturarak deli gibi güler. Daha ikinci, sonra üçüncü seans bekler onu. Derisi çatlayacak, aşka gelen Rümin bu defa karın nahiyesine vuracak, karınzarı delinerek barsaklar koca bir fıtık görünüşüyle dışarıya fırlayacak; tutuklu, Butırki Hastahanesine peritonit teşhisiyle götürülecek ve kendisine alçaklık yaptırmak amacıyle sürdürülen işkenceler bir zaman için kesilecek.) Sana da aynısını yapabilirler! Ondan sonra Kişinev sorgu yargıcı Danilov'un papaz Viktor Şipovalnikov'a yaptığı, baba okşayışı gibi gelir. Ocak demiriyle enseye vuruş ve saç örgüsünden sürüklenme (papazlarda bu kolaylık var, sivilleri sakallarından yazıhanenin bir köşesinden öbür köşesine çekme yolu var. Sidney Reyli avına katılarak Kronştat ayaklanmasının bastırılmasında bölük komutanı olan kızıl muhafız kıtası üyesi Finlândiyalı Rihard Ohol'u bıyıklarından - hem sağından, hem solundan, ayağı yere değmeyecek şekilde asmışlar.)

Fakat başından geçebilecek olaylardan en korkuncu: Belden aşağısı soyulmuş olarak yeni yere yatırırlar ve ayaklarını açtırırlar. Ayaklarının üzerine yardımcılar (şanlı başçavuş kadrosundan kimseler!) oturur ve ellerinden tutarlar. Sorgu yargıcı - kadınlar da bundan tiksinmezler - açık ayakların arasında dururlar ve çizmenin (pabucunun) ucuyla yavaştan başlayarak ve gitgide kuvvetlendirerek, bir zamanlar seni erkek yapan şeyi

ezerler ve gözüne bakarak sorguya başlarlar, seni hainliğe zorlarlar. Eğer zamanından önce basıncı arttırmazsa, henüz emrinde isen 15 saniye içinde herşeyi itiraf ettiğini, senden istedikleri o 20 kişinin adını vermeye hazır olduğunu veya basın yoluyla mukaddesatına iftira etmeye hazır bulunduğunu haykırırsın.

Yargıyı Allah'tan dile, insanlardan değil...

— «Çıkar yolu yok bunun! Her şeyi anlatmak gerek!» fısıldarlar sana, koğuşa yerleştirilen radarcılar.

— Hesap basit: Sağlığı korumak gerek! derler aklı ayık olanlar.

— Yeniden diş takmazlar, - der sana dişinden olan.

— İster itiraf et, ister etme - hükmünü nasılsa giyeceksin, derler sana işin gerçeğine erişenler.

— İmza etmeyenleri kurşuna dizerler! - şeklinde bir kehanet ulaşır sana koğuşun köşesinden: Öç almak için, soruşturmanın izini yok etmek için!

— Eğer ruhunu yargıcın odasında teslim edersen, haber verirler hısımlara: Yazışma yasağıyla kamp! Araşınlar.

Eğer ortodoks (45) isen, yanına başka bir ortodoks yaklaşır, sağa sola düşmanca bakar, söyleyeceğini başkalarının duymasından sakınarak, kulağına heyecanla fısıldar:

— Sovyet Soruşturma Müessesesini desteklemek borcumuzdur. Durum - vahimdir. Kabahat bizde. Kararsızdık, yumuşaktık ve memlekette bu pisliğin üremesine engel olamadık. Gaddar ve gizli savaşın içindeyiz. İşte yanımızdakilere bak, ne şekilde konuştuklarının farkında mısın? Düşman onlar. Haliyle Parti herbirimize karşı sorumlu tutulamaz ya? Neden olsun? Değil mi ki istiyorlar, o zaman imza etmek gerek.

Ve bir ortodoks daha sokulur yanınıza:

— Ben otuzbeş kişi için imza verdim, tüm tanıdıklar için. Size de öğüdüm: Olageldiği kadar çok isim verin, olageldiği kadar insan sürükleyin arkanızdan! O vakit işin anlamsızlığı ortaya çıkar, hepinizi koyuverirler.

Oysa, Organlar asıl bunun peşinde! Ortodoksun inancı ve NKVD'nin amacı biribirine uydu, haliyle. Açıklanan isimlerin yelpazesi NKVD'nin işini pekalâ görür. Yelpazenin açılmış kanatları hem Organların kaliteli iş gördüğünü ispatlar, hem de bundan sonra atılacak kementlere hedef olur. Eenrjiyle herkesi silkeleyerek «suç ortaklarınızı! suç ortaklarınızı! fikir ortaklarınızı bildirin!» diyecekler. (R. Ralov'un suç ortağı olarak kardinal Richelieu'yü bildirdiği anlatılır. Tutanağa geçmiş ve iadei itibar ettiği 1956 yılına kadar bu duruma şaşan çıkmamış!»

Ortodokslardan lâf açılmışken: **TEMİZLİĞİN** böylesini yapmak için Stalin gerekiyordu. Ancak partinin de ona göre olması gerekmez miydi? İçlerinden çoğu, hükümet çevrelerinde olanlar, kendilerinin tutuklanışlarına kadar, hiç bir acıma belirtisi göstermeden arkadaşlarını içeriye attırırlardı; şimdi de kendilerine karşı kullanılan direktiflerin benzeriyle daha önce en yakın dost ve savaşma arkadaşlarını , cellâdlara teslim ederlerdi. Bizim bugün Erişmişler hâlesi içinde gördüğümüz tüm iri çaplı bolşevikler, ecelleri gelmeden, başka bolşeviklerin cellâtlığını yapmışlardı. (Ondan önce ise **hep beraber** partisizlerin cellâtlarıydılar). Belki de, o kadar övündükleri **DÜNYA GÖRÜŞLERİNİN** çok az para ettiğini göstermek için 1937 yılına **GEREK** vardı. Rusya'nın altını üstüne getirerek, kalelerini yıkarak, mukaddesatı ayak altına alarak görüşlerini belirtmiş oldu onlar. O Rusya ki, **kendileri** için orada hiç bir zaman **BÖYLESINE** bir hesaplaşmanın tehlikesi yoktu. Bolşeviklerin 1918 - 1936 yılları arasındaki kurbanları, hiç bir vakit top ağzına gelen bolşevik önderleri derecesinde çaresizliğe düşmediler. 1936 - 38 yıllarında görülen tutuklamalarda ve yargılamalarda gördüklerimizi ayrıntılı olarak izlediğimizde, asıl tiksintinin Stalin ve yardımcılarına karşı değil de, sanıklara karşı olacağını göreceksiniz. Nerede o dünün aman vermez önemlilik taslamaları, nerede bugünün iğrenç aşağılanmaları?

...Peki ya sen, düne kadar hayatla canlı bağları olan, bugün acılı, güçten düşmüş, hazırlıksız **SEN**, nasıl ayakta durabilecek-sin? Nasıl olacak o iş?

Sorgu yargıcından ve tuzağından nasıl sıyrılacaksın?

— Dışarıda bıraktığın tatlı hayata çırpınmadan veda edeceksin ve hapishane kapısından içeri gireceksin. Eşik üzerinden geçerken diyeceksin ki kendi kendine: «Hayatım sona erdi, biraz erken ama, yapılacak iş yok. Özgürlüğe hiç bir zaman kavuşmayacağım. Nasılsa yok edileceğim, fakat erken olursa iyi olur. Malım mülküm kalmadı. Yakınlarım benim için öldü, ben de onlar için. Vücut bundan böyle benim değil, bana faydası yok, başkasınındır. Aziz birer varlık olarak bana ruh ve vicdan kaldı.»

Ve böyle bir davranış karşısında kalan soruşturmacılar afallayacaktır!

Herşeyden vazgeçmesini bilen kazanacaktır!

Fakat gövdeyi taşa çevirmenin yolu var mı?

İşte, Berdâvey'in kurduğu dernek üyelerinden, yargılamada kullanmak üzere, kukla yapmasını bilmişler, ancak kendisinden yapamamışlar. Davaya katmak için Berdâyev'i iki sefer tutuk-

lamışlar, 1922'de Kamenev'in [76] yanında (demek oluyor ki, Kamenev de ideoloji savaşının ÇEKA yardımıyla yapılmasından çekinmiyordu) Dzerjinskiy tarafından geceleyin sorguya çekilmiş. Ancak Berdâyev alçalma ve yalvarmalardan uzak kalarak kendilerine Rusya'da kurulu Hükümeti kabul etmediğini, bunun ahlâkî ve dinî sebeplerini açık olarak anlatmış. Değil yalnız yargılamaktan vazgeçmek, - üstelik serbest bırakmışlar adamı.

İnsanda **K A N I Ş** olmalı!

Butırki Hapishanesinden sedir arkadaşı bir yaşlı kadının hikâyesini bayan N. Stolârova biez anlatır: Yıl 1937. İhtiyarı her gece sorguya çekerlerdi. Ondan iki yıl önce sürgünden kaçan sabık bir metropolit [77] evinde bir gece geçirmiş. - «Yalnız sabık değil, gerçek metropolit, kendisini kabul etmek şerefini bana bağışladı». - «Pekalâ, sizden sonra kime gitti?» - «Bilirim ama söylemem!» şeklindedir cevap. (Metropolit iman sahipleri dizisinin yardımıyla Finlândiya'ya kaçmış). Yargıçlar değişirdi, ekip halinde ihtiyarın üzerine gelirlerdi, yüzü önünde yumruk sallarlardı, fakat ihtiyar: «Beni parça parça kesin hiç bir şey yapamazsınız. Hem büyüklerinizden, hem biribirinizden korkarsınız, beni öldürmekten de çekinirsiniz (dizinin bir halkası kaybolur diye) oysa ben hiç bir şeyden korkmam, isterseniz hemen Allah'ın huzuruna çıkarım» derdi.

1937'de, sorguya çağırıldıktan sonra, bohçacığını almak için bir daha koğuşa dönmeyenler vardı. Ölümü seçip, kimseyi **e l e v e r m e y e n l e r d i** onlar.

Rus devrimcilerinin tarihinde en güzel metanet örneklerinin bulunacağını söyleyemeyiz. Ancak arada bir yaklaştırma da yapılamaz, çünkü bizim devrimcilerin **t a m t e ş k i l â t l ı** elliiki usullü soruşturma tekniğinden haberleri yoktu.

Şeşkovskiy [78], Radişçev'e [79] işkence yaptırmadı. Radişçev, yaşadığı devrenin örf ve âdetlerinin yabancısı olmadığı için, oğullarının hassa alayında subay olacaklarını, hayatlarının bozulmayacağını ve babadan kalma çiftliğinin onlardan alınmayacağını biliyordu. Böyle olmakla beraber, kısa, yalnız iki hafta süren sorgulardan sonra bu seçkin insan kanılarından ve yazdığı kitaptan dönüş yaparak merhamet dilenmiş.

Dekabristlerin [80] eşlerini tutuklamayı, yandaki odada onları bağırtmayı ve dekabristlere işkence yapmayı Çar Birinci Nikola akletmemiş - aslında buna gerek de yoktu. Rıleyev [80] bile herşeyi detaylı, samimiyetle ve gizlemeden anlatıyordu. Pestel [80] bile **ç a t l a d ı** ve henüz özgür olan arkadaşlarının adlarını, «Rus Gerçekleri» gazetesini kime saklattırdığını ve gö-

mülü bulunduğu yeri bile söyledi. (*) Lunin gibi içlerinden pek azları soruşturmayı yapan heyete yüksekten bakar, saygısızlık gösterirlerdi. Çoğunluğu ise kof çıkmış, biribirlerini suçlar, af dilenirlerdi! Zavalişin bütün suçu Rıleyev'e yüklerdi. E. P. Obolenskiy ve S. P. Trubetskoy, Griboyedov'ı (81) bile suçlamaya kalktılar, fakat Çar 1. Nikola buna inanmamış.

Bakunin, yazdığı «Günahımı Çıkarıyorum» kitabında tükürdüğünü yalayarak Çar 1. Nikola karşısında yerinmiş ve o yoldan hayatını kurtarmıştı. Ruh değersizliği mi? Devrimci kurnazlığı mı?

Çar II. Aleksandr'ı öldürmeyi üzerine alanlar için esirgemezlik şampiyonu dememiz gerek, çünkü giriştikleri işin tehlikesini biliyorlardı onlar! Fakat işte - Grinevitskiy Çar'ın akıbetine uğramış, fakat Risakıv hayatta kalmış, yakalanmış ve sorguya çekilmiş Ve AYNI GÜN kompolya katılanların adlarını, buluşma yerlerini ve kendisinden beklenmeyen bilgileri de soruşturmayı idare edenlerin önüne yığmıştı. Genç hayatını kurtarmak için, pişmanlık duygusu içinde «anarşistlerin tüm sırlarını» açıklamak istiyordu.

Geçen yüzyılın sonunda ve bu yüzyılın başında ise, sanığın itirazı üzerine jandarma subayı sorusunu hemen geri alıyordu, eğer özel hayata karışmak veya işle ilgili olmamak gibi bir kusur var idiyse. 1938 yılında Krestı Hapishanesinde eski siyasi tutuklu Zelenskiy'i, çocukmuş gibi, pantalonunu çıkartmışlar ve harbilerle dövmüşler. Koğuşa döndükten sonra Zelenskiy ağlamış ve «Çar'ın yargıcının bana SEN demeye bile hakkı yoktu!» demiş. - Veya çağdaş araştırmaların birinden (**), Lenin'in el yazısıyle yazılan makalenin jandarmaların eline geçtiğini fakat jandarmaların «Bakanlarımız ne düşünüyorlar» adlı yazının sahibini **bulamadıklarını** öğreniyoruz:

«Beklendiği gibi (siyah harfler burada ve ileride benim A.S.) jandarmalar öğrenci Vaneyev'ten az şey öğrendiler. Topu topu şunu öğrendiler. Bulunan yazıların başka eşyayla beraber, aramanın yapılmasından birkaç gün önce adını bildirmek istemeyen bir kimse tarafından getirildiğini. Yazıyı bilirkişiye havale etmekten başka, yapılacak iş kalmamıştı sorgu yargıcı için; «(nasıl olur? Ya ayak bileğine kadar buzlu su? Ya tuzlu tenkiye? Ya Rümin'in değnekçiği 2)» Bir şey de bulunamadı .Birkaç yıl hapiste geçen Peresvetov

---

(*) Aslında bunun sebebi - Buharin'inkine benzer: Soruşturmayı yapanlar ve sorguya çekilenler sosyal sınıf bakımından kardes idiler. Her şeyin izahını sunmak istekleri - tabiiydi.

(**) «Noviy Mir» 1962 sayı, P. Peresvetov.

sorgu yargıcına daha **nelerin yapılabileceği** konusunda salık verebilirdi, eğer karşısında «**Bakanlarımız ne düşünüyorlar**» makalesinin yazarı bulunaydı.

S. P. Melgunov'un anılarından: «O Çar hapishanesiydi, mes'ut bir hayatın yaşandığı cezaevi; bugünün siyasî tutukluları onu sevgiyle ansınlar.» (*)

Anlam ve ölçüler değişikliğe uğradı. Gogol'den ([53]) önceki devrede atlı arabalarla köy kent dolaşarak öteberi satanlar için modern jet hızının anlayışları dışına taşması oranında, GULAG'ın giriş kapısı olan et kıyma makinesinden geçmeyenler için de soruşturmanın emrindeki imkânlar bilinmedik kalır.

24. 5. 1959 tarihli «İzvestiya» gazetesinde okuyoruz: «Yuliya Rumyantseva Nazi Toplama Kampının iç hapisanesine kapatılıyor. Aynı kamptan kaçan kocasının gittiği yer öğrenilmek isteniyor kendisinden. Bunu bildiği halde söylemiyor! Acemi okuyucu için - mertlik örneği, GULAG aşamasından geçenler için - sorgu yargıçının beceriksizliğine örnek. Yülya işkenceyle ölmüyor ve bir ay sonra canlı canlı koyveriliyor.»

Taş kesilmek gerekiyormuş, sonradan öğrendim, fakat tutuklandığım zaman henüz bilmiyordum. Beni Dünyaya bağlayan canlı ilişkileri kesmek şöyle dursun, harp ganimetinden 100 kadar Faber kaleminden ayrılmak bile bana ağır geldi. Hapiste geçirdiğim yılların perspektivinden geriye, soruşturmanın basamaklarına baktığım zaman, övünülecek pek bir şey bulamıyorum. Şüphesiz daha kesin, daha açıkgözlü olabilirdim. İlk haftaları aklım durmuş, moralim bozulmuştu. O devreye ait bir pişmanlığım yoksa, Allah'a şükürler, kimseyi beraber sürüklememiş olmamdandır. Ama yakındı.

Benim ve aynı davadan yargılanan Nikolay V.'nin hapse girmemiz, çocukça hareket ettiğimizden oldu. Oysa ikimiz de cephede subaydık. Savaş içinde cephenin iki bölümü arasında mektuplaşırdık. Askerî sansüre kulak vermeden Akıllıların en Akıllısına veriştirir, siyasî karakter taşıyan kızgınlıklarımızı hemen hemen açık olarak belirtirdik. Yalnız adı yerine **moruk** derdik ki, az çok kolay anlaşılır bir kod. (Sonradan hapishane arkadaşlarıma **davamı** anlatırken saflığımıza hepsi gülerlerdi. «Bize benzer başka bir buzağı bulunmaz,» derlerdi. Onlara inandım. Derken, Aleksandr Ulyanov davasının hikâyesini okur-

(*) S. P. Melgunov. Anılar ve günlük hatıra defteri. Tab. 1, Paris 1964 s. 139.

ken, onların da aynı şekilde - sakıncasız yazışmadan yakalandığını ve yalnız o yüzden 1.3.1887 tarihinde Çar III. Aleksandr'ın hayatta kaldığını öğrendim). (*)

Sorgu yargıcım İ. İ. Ezepov'un odası büyük, aydın ve yüksekti. Büyük penceresi vardı. («Rusya» Sigorta Şirketi işkencelerinin yapılması için inşa edilmemişti). Beş metrelik yüksekliğinden istifade edilerek, duvara 4 metrelik «Güçlüler içinde en Güçlü Hükümdarın» boy resmi asılıydı. Ki, bir kum tanesi olan ben, kinimi adına sunmuşum. Yargıç ara sıra ayağa kalkıyor, resmin önünde tiyatrovâri başını eğerek: «Hayatımız ona feda, uğruna tanklar altına yatarız!» diyordu. Portrenin mihraba yakışır heybeti karşısında, anlanmış Leninizm hakkındaki mırıldanmalarım çok âciz kalıyordu; mukaddesata da tecavüz eden ben ancak ölüme değimli idim.

Biribirimize yazdıklarımız, o günlerin anlayışına göre, hüküm giymekliğimiz için yeter de artardı bile. Bana karşı kullanılacak yeni bir bulguya gerek yoktu. Sorgu yargıcının bundan böyle amacı, bana yazanların veya benim yazdıklarımın içinden olageldiği kadar çok insanı davaya katmaktı. Erkek olsun kız olsun, yaşıtlarıma karşı gelici fikirlerimi cakayla söylerdim - ve her nedense dostlar yazışmayı kesmediler! Karşılık olarak gelen mektuplarda bile şüpheli yerler yok değildir. (**) Ve şimdi Ezepov, Porfiriy Petroviç gibi, benden tutar bir açıklama istiyorlardı: Eğer sansüre tâbi mektuplarda bu kadarını dile getirdi isek, acaba dört göz arasında yapılan konuşmalarda neler söylenmişti? Karşı gelmeciliğin mektuplarda toplandığını söylesem,

---

(*) Suikastçı grubundan Andreyüşkin Harkov'taki arkadaşına açık olarak kaleme alınan bir mektup yollamış: «En amansız terrörün pek yakında bizde başlanacağına kanım var... Kızıl tedhiş - benim saham... Mektubu alacak için kaygım var. (ilk mektubu değildi A. S.) Eğer başına bir ş e y o zaman benim başıma da bir ş e y... Hiç de iyi olmaz, çünkü arkamdan işbilir çok insan sürükleyeceğim.» Bu mektuptan çıkılarak acele edilmeden Harkov'ta başlayan tarama ki, Petersburg'tan göndereni bulmak gerekti, nihayet sonuçlandı ve Andreyüşkin'in adı 28 Şubatta tespit edildi. Ve 1 Mart tarihinde bombacılar bombalarla beraber Nevskiy caddesinde suikasttan birkaç dakika önce ele geçtiler!

(**)Ve bir okul arkadaşımın daha benim yüzümden hapse girmesine az kalmıştı. Özgürlüğünü kaybetmediğini sonradan öğrenince çok sevindim! Fakat işte 2? yıl sonra bana yazdıklarından: «Yayınlanmış eserlerinden hayatı tek taraflı gördüğün anlaşılıyor... Objektif görüşle Batıda faşist irticanın bayrağı durumuna düştün, meselâ Batı Almanya veya U.S.A.'da. Lenin ki, ona karşı olan sevginden şüphem yok, ve ihtiyarlar - Marks ve Engels seni en kesin şekilde suçlarlardı. Bunları düşün!» Ben de düşünüyorum: Ne yazık ki seni o zaman içeri atmadılar! Neler kaybettin!..

inanmayacaktı. Şimdi de karışmış kafayla, yalanı gerçeğe benzeterek dostlarla buluşmaların hikâyesini kendisine anlatmak zorundaydım. Mektuplarda buluşmalardan söz edilmişti, anlatacaklarımla yazılanlar arasında bir çelişmenin bulunmaması, konuşulanın siyasetin sınırı üzerinde fakat yine Ceza Kanunu kapsamına girmemesi gerekiyordu. Bir şey daha: Yargıç azmanının kanması için açıklamanın tek nefeste ağzımdan çıkması gerekti ki, açık kalpliliğime, sadeliğime ve düşünce fukaralığıma inansın. En önemlisi de - tembel yargıcın beraberimde getirdiğim o kör olası bavulun içinde bulunan kör olası bloknotları karıştırmaması gerekiyordu. Bloknotların içinde yer yer silinmiş, sert kurşun kalemle çizilmiş ince ince yazılar vardı - Savaş Anıları - yazar olmak yolundaki direnmem. Hafızamın yaman kuvvetine inanmazdım ve savaş süresince gördüklerimi hep not ederdim (belânın yarısı) ve ne yazık ki insanlardan d u y d u k l a r ı m ı da. Cephedeki görünüşüyle tabii olan fikirler ve hikâyeler burada - cephe gerisinde - ayaklanmaya davet edici karakter kazanıyor, cephedeki arkadaşlar için tehlikeli oluyordu. Hapishanenin rutubetli kokusu geliyordu onlardan. Yargıcın, eserimi kurcalamamasını sağlamak, başka deyişle, cephedekilerden özgür bir oymağın koparılıp getirilmesine engel olmak için, ben gereği kadar pişmanlık getirir, gereği kadar kanılarımdan dönerdim.

Bıçağın keskin ağzı üzerinde yürümekten kuvvetsiz düşerdim ama, kimseyle yüzleştirilmediğimi de görürdüm. Nihayet soruşturmanın sonuna geldiğini gösterir açık belirtiler görüldü. Dördüncü ayda Savaş Anılarımın müsveddeleri Lubyânka sobasının kızgın ağzına atılarak - Rusya'da yayınlanmamış romanlar serisinden biri - parlayıp sönen kıvılcımlar şeklinde bacaya sürüklendi ve oradan is'in kara kelebekleri görünüşüyle uçuşup gitti.

Bu bacanın gölgesinde betondan bir kutu içinde, altıncı katın seviyesindeki Büyük Lubyânka damında bize hava aldırırlardı. Altınca kattan sonraki duvarların yüksekliği üç insan boyu kadar. Kulaklarımızla - Moskova otomobillerinin korna seslerini duyardık, gözlerimizle - bacayı, yedinci kat seviyesindeki nöbetçiyi ve Lubyânka'nın tepesinde bulunmak uğursuzluğuna uğrayan Allah'ın gök kubbesinden küçük bir parçayı görürdük.

Fakat o is yok mu? Savaş sonrasının ilk Mayıs ayında o kadar bol yağardı ki! Arkadaşlarla şakalaşır, Lubyânka'nın «evvel zaman içinden» kalma arşivlerinin yakıldığını konuşurduk. Yok olmuş anılarımın bunun içinde bir enfiyelik payı vardır. Mart

ayının ayazlı, güneşli bir sabahını hatırlardım o günlerde. Yargıcın odasında oturur, kabaca sorularına cevaplar yetiştirirdim. Söylediklerimi değiştirerek tutanağı yazardı. Don'un pencere camına çizdiği şekillerde güneş ışınlarının pırıltısı görülüyordu. Zaman zaman geniş pencereden atlamak, hiç olmazsa ölmüş birinin kimliğiyle Moskova üzerinde parlamak ve beş kat aşağısında pestil haline gelmek istiyordu canım. Ben henüz çocukken biri yapmış bunu Rostov'da, «Otuzüç»ten atlayarak.

Pencere camının buzdan arınmış kısmından Moskova damları görülüyordu, damlar, damlar ve üzerlerinden canlı canlı yükselen dumancıklar. Fakat ben oraya değil, otuzüç metrelik yarı boş odanın ortasına yığılı, henüz ayıklanmamış el yazılarının koruganına bakıyordum. Defterler, mukavva kapaklar içinde, el yapısı ciltler, bağlanmış ve dağınık paketler ve yegân yegân yapraklar, altında gömülü yatan insan ruhunun üzerinde yükselen türbe halinde duruyordu birinin el yazıları. Konik yapılı türbe, yargıcın masasından yüksekti, hemen hemen onu benden kapatıyordu. Tanımadık yazara bir kardeş gibi merhamet duygusuyla bağlıydım. Adamı gece tutuklamışlar, aramada bulduklarını dört metrelik Stalin'in ayakları önüne, işkencelerin yapıldığı odanın parkesine silkeleyip atmışlar. Yerimde oturur, kim ola diye düşünürdüm: Acaba kimin sıradan olmayan hayatı, ezilmek, parçalanmak ve sonradan yakılmak üzere bu gece buraya getirilmişti?

Bir doğruyu çizmek için iki noktaya gerek var.

Erenburg'un ([83]) anlattığına göre, 1920 yılında ÇEKA kendisine fazla soru sormamış, ancak: «Vrangel'in ([84]) ajanı **o'lmadığınızı SİZ** bize ispatlayın» demiş.

Ve 1950 yılında MGB'nin gözde albaylarından Foma Fomiç Jelezov tutuklulara ilân etmiş: «Biz ondan (tutukludan) suçunu ispat etmek zahmetini esirgeyeceğiz, o **bize** kötü maksadının **olmadığını** ispat etsin,» demiş.

Yamyamlara yaraşır yalınlıkla çizilen doğrunun iki noktası arasında milyonların sayılamayacak kadar çok anıları bulunmaktadır.

Eski kuşakların bilmediği, soruşttrmayı basitleştirme ve kısaltma usulleri! Genellikle **Organlar** kendilerini delil arama zahmetinden azad etmişler! Birine yazı yazmak, telefon etmek, dışardan bir şey getirtmek hakkından yoksun, uykusuz, kâğıt, kalemsiz ve hattâ düğmesiz bırakılan, titreyen soluk benizli ada tavşanı, soruşturma yargıcının odasının köşesindeki

çıplak iskemleye oturtulur ve bir **kötü niyetinin** olmadığını ispat etmek **zorunluluğunda bırakılır.** Ve ispat edemediği takdirde (delili nereden bulsun?), **aşağı yukarı** suçluluğunu ispat etmiş sayılırdı!

Bir olaydan haberim var, anlatmaya değer: Almanlara esir düşen bir ihtiyar, yargıcın odasındaki iskemlede oturarak dil ve parmaklarının belâgatıyla yargıç canavarına Yurda ihanet **etmediğini** ve böyle bir isteğinin de **bulunmadığını** ispat etmesini bilmiştir! Maskaralık doğrusu! Bıraktılar mı, dersiniz? Ne gezer! - olayı bana Butırki Hapishanesinde anlattı, Tverskoy bulvarında değil. Davasına bakan yargıcın yanına ikinci bir sorgu yargıcı gelmiş, ihtiyarla birlikte üçü bir arada hatıralarını anarak akşamı geçirmişler. Ve sonra iki yargıç **tanık** olarak düeznledikleri bir tutanakla, ihtiyarın anti-sovyetik propaganda yaptığını bildirmişler. Anlatılması kolay, dinlemesi zor! İhtiyarı bir üçüncü yargıca havale etmişler. Üçüncü yargıç Vatana ihanet suçunu yersiz görerek, anti-sovyetik propaganda için ihtiyarı **on yıla** mahkûm ettirmiş.

Soruşturma müessesesi, gerçeği arayan kuruluş olmaktan çıkarak, zorlu olaylarda yargıçların - cellâdın görevini yerine getirmelerine, kolay olaylarda - parayla hoş zaman geçirmelerine yardımcı olmuştur.

Kolay olaylar her zaman, hattâ 1937'de bile görülürdü. Meselâ Borodko, ondan 16 yıl önce Polonya'ya geçtiği halde, pasaport çıkarmadığından dolayı suçlanıyordu. (Oysa anası ve babası 10 kilometre uzaklıktaydı, fakat diplomatlar Beyaz Rusya'nın o kısmını 1921'de Polonya'ya vermişler. Yerli halk yeni duruma alışık olmadığından, formalitesiz gidip geliyormuş 1921' de). Soruşturma yarım saatte tamamlandı: «Gittin mi?» - «Gittim.» «Nasıl gittin?» - «Atla gittim.» - KRD'den 10 yıl!» (*)

Fakat bu çabuklukta Stahanov hareketinin ([85]) kokusu var. Mavi kasketlilerde yaygınlaşmadı.

Ceza Usul Kanununca her soruşturmaya 2 ay ayırılmıştı. Güçlük çıkması halinde savcılardan birkaç sefer birer aylık uzatma istenebilirdi (haliyle savcılar yok demiyorlardı). Bu uzatmalardan faydalanmamak, sağlığını korumamak ve fabrika diliyle kendi normunu yüksek göstermek aptallık olurdu. Her soruşturmanın ilk vurucu haftası içinde sesle, yumrukla çalışan, irade gücünü ve Vişinski'ye göre, **karakterini** harcayan yargıçlar, bundan sonra hızı keserlerdi. Üstünde durul-

---

(*) **KRD — Ani devrimci kıpırdanış.**

muş eski davaların fazla, yenilerin az bulunması işlerini görür dü. Siyasi soruşturmayı iki ayda tamamlamak âdeta ayıp sayılırdı.

Devlet, esneksizliğin ve güvensizliğin cezasını çekerdi. Seçme kadrolarına bile güveni yoktu: Herhalde onlar da gelirken ve giderken kaydettirirlerdi geliş gidiş saatlarını. Tutuklular ise her zaman kontrol edilirlerdi. İş saatlerini doldurmak için ne yapacaklardı yargıçlar? Davasına baktığı sanıklardan birini odasına getirtir, ona korkutucu bir soru sorar - ve onun varlığını unutarak gazete okur, siyasi dersin notlarını yazar, meslektaşını ziyaret eder (postayı yerine bekçi bırakarak!). Gelen dostuyla kanapede sohbet eder ve kimi zaman sanığa dönerek:

— Yılan! Yılanın daniskası! Zarar yok, **d o k u z   g r a m a** acımayız onun için, derdi.

Benim yargıcım bol bol telefon kullanırdı. Evini arardı, benden yana bakarak karısıyla konuşur, sabaha kadar sorguyla ilgileneceğini söylerdi, eve sabah geleceğini bildirirdi. Yüreğime işlerdi, demek beni, bütün bir gece. Derken sevgilisine açardı telefonu, mırıldanırcasına bu geceyi onun yanında geçireceğini söylerdi. (Bu defa su serpilirdi yüreğime - iyi uykular!)

Kusursuz sisteme yumuşaklık verdiren ancak uygulayıcıların kusurlarıydı.

Kimi meraklı yargıç, görgüsünü arttırmak için, «boşa dönen» sorgulardan faydalanmayı severdi: Cephe hakkında (bir türlü altlarına yatmak için fırsat bulamadıkları Alman tankları hakkında). Avrupa ve denizaşırı memleketlerdeki örf ve âdetlerden, ora dükkân ve mallarından, özellikle genelevlerden ve kadınlarla geçirilen maceralardan söz açarlardı.

Ceza Usul Kanununa göre bütün soruşturmaların savcıların kontrolu altında geçmesi gerekiyordu. Ancak, bizim zamanımızda, «savcılık sorgusu» denen safhaya kadar kimse onları görmemiştir. Bu safha aslında soruşturmanın tamamlandığını gösterirdi. Beni de oraya götürdüler. Yarbay Kotov, sakin, şahsiyetsiz, tok bir sarışın, ne iyi ve ne de kötü kalpli, ne kokar ne bulaşır cinsinden bir insan, masa başında oturuyordu ve eline ilk olarak geçen dosyamı karıştırıyordu. Bir şey söylemeden onbeş dakika kadar benim yanımda içine nüfuz etmeye çalıştı durdu. (Bu sorgu kaçınılmaz bir işlem olduğundan ve saat hesabına girdiğinden, daha önce, sorgu dışında dosyayı alıp incelemek, üstelik olayları hafızada tutmak haliyle anlamsızdı!). Hiç bir şey bellemeyen gözlerini en sonunda duvara çevirdi ve

tembel tembel benden, ifademe birşey eklemek isteyip istemediğimi sordu.

Benden soruşturmanın yapılış şekline itirazım olup olmadığını sormalıydı. Kanuna karşı gelinip gelinmediğini, isteğimin tersine hareket edilip edilmediğini sormalıydı. Fakat çoktandır savcıların sormadıkları sorulardır bunlar. Ya sorsaydılar? Bakanlığın bulunduğu bin odalı binanın tümü, soruşturmaların yapıldığı ve bütün Birliğe dayalı beşbin bina, vagon, mağara ve kerpiç kulübelerinin hepsi ancak kanunun dışına çıkmakla yaşıyorlardı ve çarkı tersine döndürmek için bizim ve onun kuvveti yeterli olmayacaktı. Aslında az çok yüksek pozisyonlu savcılar, Devlet Emniyet Organlarının onayı ile makamlarına otururlardı... Ve onları denetlemek görevindeydiler.

Sonu gelmez ahmaklık, **D A V A L A R I N** savcıda yarattığı yorgunluk, gevşeklik ve sulhseverlik nasılsa bana da bulaştı. Ve davanın, hak ve haksızlıkla ilgili yanına dokunmadan ben kendisinden yalnız bir manâsızlığın düzeltilmesini rica ettim: Davada iki sanık vardı, biri ben, öbürü cephedeki arkadaşım. Onun sorguları cephede, benimki Moskova'da yapılıyordu. Dolayısiyle ben **y a l n ı z d ı m**, fakat 11'inci bentten hükümlüydüm, yani bir **g r u p v e y a ö r g ü t** olarak. Savcıdan bu 11'inci bendin kaldırılmasını istedim.

Dosyamı beş dakika kadar karıştırdıktan sonra içini çekti, kollarını salladı ve şöyle dedi:

— N'apalım, bir kişi bir kişidir, iki kişi - insanlardır. [86]

Birbuçuk ne ola? - Örgüt mü?...

Ve beni çıkarmaları için düğmeye bastı.

Kısa bir süre sonra, akşam geç vakit, Mayıs ayının sonunda sorgu yargıcım beni aynı savcının odasına çağırttı. Ceza Usul Kanununun 206. maddesi gereğince dava dosyası sanığa gösterilip son imzası alınacaktı. İmzamı koyacağımdan hiç bir şüphesi olmayan yargıç yerinde oturuyordu ve suçumu özetleyen kararı yazıyordu.

Kalın dosyanın dış kapağını açtığımda, kapağın iç tarafında daktilo edilmiş müthiş bir yazı gördüm: Meğer sorgularda gördüğüm uygunsuzlukları yazıyla bildirmek yetkim varmış ve yargıç da bunları dosyaya iliştirmek ödevindeymiş, bütün itirazlarımı ve tarih sırasıyla! Soruşturma süresi içinde olacaktı, bittikten sonra değil.

Ne yazık ki bu hakkımızdan beraber kaldığım binlerce tutukludan hiçbirinin haberi yoktu.

Sayfaları çevirmeye devam ettim. Yazdığım mektupların

fotokopilerini ve anlamı tamamen değiştiren tefsirleri gördüm. Tefsirleri yapanlar (yüzbaşı Libin gibi tanımadığım kimselerdi.) Sakıncayla verdiğim ifadelerin, yüzbaşının yorumuyla şişirilmiş yalanlar görünüşü kazandığını gördüm. Ve sonunda, yalnız olduğum halde, grup olarak suçlandırılmak saçmalığı görülüyordu ortada.

— Kabul etmiyorum, soruşturmayı yanlış yaptığınızı görüyorum, - dedim, pek emin olmayarak.

— Pekalâ, baştan başlayalım! dedi dudaklarını, dişlerini göstercesine bükerek, «Seni politsayları [87] bulundurduğumuz yere koruz. -

Aynı zamanda dosyayı, almak istercesine, elini uzattı yargıç. (Parmağımla onu tuttum).

Lubyânka'nın beşinci katının ötesinde, çok uzaklarda batan güneşin altın parıldamasını görüyordum. Mayıs ayı başkalarınındı. Bakanlığın dışarıya bakan tüm odaları gibi bulunduğum yazıhanenin pencereleri de sımsıkı kapalı, üstelik de kıştan kalma usulle zamklı kâğıtla yapıştırılmıştı, ki baharın kokusu odaların gizlilik havasını bozmasın. Duvara gömülü ocağın üstünde duran bronz saatın sakin vuruşu duyuldu.

Baştan mı?.. Ölmek daha çekici geliyordu insana. Sonra iyi kötü bir hayatın belirtisi görülür gibiydi. (Ah, bir bilseydim nasıl olacağını!...) Üstelik - politsayları tuttukları yer. Sonra yargıcı darıltmamak gerek, yazacağı son kararın ayrıntıları onun kaleminden çıkacak...

Ve imza ettim. Onbirinci bentle birlikte kabulümdü. Süreyi uzatmayacağını söylediler bana; henüz ağırlığından haberim yoktu. Onun yüzünden kürek mahkûmlarına ayrılan kampa düştüm. Tekrar onbirinci bent yüzünden «serbest» bırakıldıktan sonra yeni bir karara gerek olmaksızın müebbet sürgüne yollandım.

Belki daha iyi oldu. Hepsini görmeden bu kitabımı yazamayacaktım.

Sorgu yargıcım tamamiyle kanunî olan - uykusuz bırakma, yalan ve korkutma usulleri dışında - bana karşı başka oyunları kullanmadı. O bakımdan yaramazlıkları görülen diğer yargıçların yaptığı gibi, 206 ile birlikte, gördüğümü açıklamayacağıma dair bir imza almadı benden. Yazının metni şöyle olacaktı: «Aşağıda imzam bulunan ben, hiç bir zaman ve hiç bir kimseye soruşturmada başvurulan usullerden söz etmeyeceğim. Aksi halde Ceza Kanununun ilgili maddesiyle (bilinmedik madde!) cezalandırılacağımı kabul ederim.»

Kimi Eyâlet NKVD idarelerinde bu tedbir genelleştirilmişti: OSO kararıyla birlikte tutukluya açıklanmazlık taahhütnamesi imza ettirilirdi. (Bir taahhüt kâğıdı da kamptan ayrılanlardan alınırdı - kamptaki düzenden söz etmeyeceğine dair).

Bir şey mi oldu? Boyun eğmedeki alışılagelmişlikle, bize özgü esneklikle buyruklarını kabul eder, ipuçlarının böylesine haydutça yok edilmesine karşı çıkmaz ve hattâ içerlemezdik.

ÖZGÜRLÜĞÜN ÖLÇÜSÜNÜ kaybetmişiz!.. Nerede başladığını, nerede bittiğini tayin etmek için elimizde araç yok. Biz, Asya halklarındanız, olur olmaz kimseler alırlardı, alırlardı, alırlardı bizden üşenmeden sonu gelmez açıklanmazlık belgelerine imza.

Bilemeyiz artık: Kendi hayatımızda olanlardan söz etme hakkımız var mı?

4 Mavi Şeritliler

Ruhumuzun öğütüldüğü, etimizin paçavra haline getirildiği Gece Çalışan Büyük Kurumun dişlileri arasında geçerken, çektiğimiz ıstıraptan ve acıya fazlasıyla gömülü olduğumuzdan, geceleyin bizlere eziyet çektiren **cellâtlara** çözümleyici ve nüfuz edici bakışlarımızı yöneltemeyiz. Acı içimizden taşıyor ve gözlerimizi görmez yapıyor - bu olmazsa, işkencecilerimizin tarihini ne güzel yazardık! - kendi kendilerinin sahici tarihini yazmazlar ki. Ne yazık ki, tutuklular soruşturma aşamalarını ayrıntılarla bilirler, kendisine yapılan baskıyı ve elde edilen çamuru hatırlarlar da, - yargıcın adını bile bellemezler, değil kişiliğini. Bunun gibi ben de koğuşlarda beraber kaldığım kimseleri, karşısında az vakit geçirmediğim, kendisiyle yalnız kaldığım devlet emniyet yüzbaşısı Ezepov'tan daha iyi hatırlarım.

Doğru ve ortak izlenim olarak tek şey kalır hepimizin kafasında: Çürük kokusu. Yayılmış, yanlara bulaşmış, genelleşmiş çürüğün. Onlarca yıl geçti aradan, ve şimdi, acı ve öfkeye kapılmadan eskiyi canlandırdığımızda, izlenimde aldanmadığımızı görüyoruz: Başkasının başına gelen felâketten hoşlanan, hepsi alçak, namussuz ve kimi zaman pusulayı şaşırmış kimselerdi onlar.

Devrimcilere hedef olan, yedi defa ölümden dönen Çar 2. Aleksandr'ın bir olgusu bilinir: Hapsettirdiği kimsenin hislerini anlamak için Çar, kendisini bir saatlığına Şpalernaya sokağındaki Hazırlık Masası Hapishanesinin (Büyük Ev'in amcası) 227 sayılı tekli hücresine kapattırırmış.

İnkâr edilemez - hükümdarın ahlâki ihtiyacını, duruma duyguca nüfuz etmek isteğini karşılayacak bir hamle.

Fakat sorgu yargıçlarımızdan hiçbirinin, Abakumov ve Beria dahil, bir saatlığına olsun, tutuklunun yerinde tekli hücrede kalmak istemelerini düşünmek bile imkânsızdır.

Ödev gereğince aydın, kültürlü, geniş görüşlü olmalarına gerek yok. Ve öyle değiller. Ödev gereğince mantıki olmalarına gerek yok. Ve öyle değiller. Görevleri - aldıkları emirleri aynen yerine getirmek ve sanığa karşı merhametli olmamak. İşte bu,

yalnız bu var onlarda. Ellerinden geçen bizler, insani görüşlerden tamamen yoksun kişiliklerinin boğucu havasını yakından alıyoruz.

Davaların düzmece olduğunu onlardan iyi bilen yok ki! Toplantılar dışında, aralarında veya kendi kendileriyle konuşurken, ciddilikle suçluların içyüzünü meydana çıkarıyoruz diye söyleyemezlerdi ya? Bununla beraber bizi çürütecek tutanakların sayfaları peşisıra yazılırdı. Karaborsacıların ilkesinden başka bir şey değil bu: «Sen bugün öl, bana sıra yarın gelsin». Davaların düzmece olduğunu bilirlerdi ve buna karşılık yıllarca durmadan üzerlerinde çalışırlardı. Nasıl olur? Ya kendilerini **D Ü Ş Ü N M E K T E N** alıkoyarlardı (insanlıktan çıkmak demektir!) veya yukarıdan gelen talimatı aynen uygularlardı, yukarıdakilerin aldanmak imkânı olmadıktan sonra.

Hatırlardadır, Nazi'ler de öyle düşünürlerdi? (*)

Veya - Granitten oluşmuş ideoloji - İleri Nazariye. Uğursuz Orotukan'daki sorgu yargıcı (1938'de cezalı olarak Kolıma'ya gönderilmiş bulunuyordu), Krivoy Rog Kombinat Müdürü M. Lurye'nin ikinci süreyi kolay kabul etmesinden duygulanarak, boş kaldığı zaman tutukluya şöyle demiş: «Sanır mısın ki, sana baskı yapmaktan zevk alacağız? (**) Fakat partinin bizden istediğini yerine getirmeliyiz. Sen partinin eski üyesisin, bizim yerimizde olsan, n'apardın?» Ve galiba Lurya, yargıçla anlaşmış, (imza atmakta kolaylık göstermesi belki de aynen düşündüğünden mi?). Çünkü kandırıcı, doğru sözler.

Çoğu zaman arsızlıktan. Mavi şeritliler et kıyma makinasının çalışmasından anlarlardı ve onu severlerdi. 1944'de sorgu yargıcı Mironenko, Cidin kamplarında, sözlerindeki mantıktan gurur duyarak, kurbanlık Babiç'e şöyle demiş: «Soruşturma ve yargılama - formalitedir, akıbetinizi değiştiremez onlar. Akıbetiniz **önceden tayin edilmiş** bulunuyor. Eğer suçsuz iseniz bile, kurşuna dizilmeniz gerekiyorsa, dizileceksiniz. Eğer temize çıkmanız gerekse (K E N D İ adamları olacak. A. S.), is-

---

(*) Bu oranlamadan kimse kaçamaz: Hem usullerde benzerlik hem tarihlerde yakınlık var. Oranlamayı en iyi yapan da şüphesiz hem Gestapo'dan hem MGB'den geçenler. Meselâ Aleksey İvanoviç Divniç, Rus göçmeni ve ortodoks dini propagandacısı. Gestapo kendisini Almanya'daki Rus işçileri arasında komünist propagandası yapmakla, MGB ise - Dünya kapitalistleriyle ilgisi olmakla suçlardı onu. Divniç'in yargısı MGB aleyhinde idi: İşkenceyi her iki tarafta görmüş ama, Gestapo gerçeğin peşindeydi ve suç unsuru bulunamayınca, kendisini serbest bırakmışlar. MGB - gerçeği aramamış fakat bir defa yakalananı geri vermek istemiyordu.

(**)Baskı yapmak — İşkencenin kulağa hoş gelen adı.

tediğiniz kadar suçlu olun - yine bırakırlar.» - Batı Kazakistan Eyâlet Devlet Emniyetinin birinci soruşturma dairesi şefi Kuşnarev, Adolf Tsivilko'ya aynen dökmüş içindekini: «Leningratlı olduktan sonra seni nasıl bırakırız?!» (Eski partili olduğunu söylemek istemiş.)

«Adam bulunsun - d a v a yaratılır» - şeklinde şakalaşırlardı, bu deyim - atasözleri idi. Bizim dilde - işkence, onların dilinde - iyi iş. Volga kanalda görevli sorgu yargıcı Nikolay Grabişçenko'nun karısı duygulanarak komşularına anlatırdı: «Nikolay ödevini iyi yapar; biri uzun süre suçunu itiraf etmemiş, kocama havale ettiler; bir gecede itiraf ettirmiş.»

Ateşli bir koşum gibi neden hepsi yarışa katıldılar, gerçeğe erişme yolunda yapılan yarışa değil, üzerlerinde çalışılan ve mahkûm edilenlerin S A Y I S I N I arttırma yarışına?. Çünkü işlerine geliyordu, genel havaya uyuluyordu. Sayılar onlar için - rahat hayat, ek ücret, ikramiye, görevde yükselme anlamına gelirdi - örgütün genişlemesini ve refahın artmasını sağlardı. Yüksek sayılara erişilmesi halinde tembelliğe de, gece gezmelerine de imkân bulunurdu, (bunu yaparlardı), işteki titizliği de azaltmak mümkündü. Sayıların düşmesi halinde, kovulmak da vardı, refahı sağlayan kapıdan olmak da vardı ve bu normaldi, çünkü Stalin rastgele bölge, kent ve askerî birlikte kendisinin düşmanı bulunmadığına inanmayacaktı ki!

Uykusuzluğa, açlığa, hücreye dayanıklı çıkan ve Organların aradığı topluma girmek için heves göstermeyenlere karşı merhamet bilmezlerdi. Gücenirlerdi, öfkelenirlerdi; çünkü böylesine bir tutuklu yargıcın özel durumunu çürütmüş oluyordu. Sanki yargıcın ayağını kaydırmak için bir uğraşı! İş bu yola döküldükten sonra her çare geçerli sayılırdı! Savaş mı istedin? Al sana! Yut hortumu, bas tuzlu suyu!

Seçtikleri hayat yolu ve gördükleri iş açısından bakıldığında, Mavi Kurum'da görev alanların, insana vergi ruhî ilişkileri **YÜKSEKLERDE** kurma yeteneğinden yoksun oldukları görülüyordu. Buna karşılık olarak, açgözlülüklerini ve canlılıklarını aşağılarda gösterirlerdi. Üst alana erişemeyenler, aşağı alanda içgüdünün (açlık ve seks dışında) en güçlü etkenlerine sahip çıkardı ve onlara kılavuzluk ederdi: Başa geçme isteği ve kazanç hırsı. (Hele hüküm sürdürme; yaşadığımız devrede kazançtan önemli çıktı.)

İktidar - bir zehirdir, binlerce yıldır tanınır. Hiçbir zaman ve hiçbir kimseye başkaları üzerine maddi iktidar kurmak nasip olmaya! Ancak hepimizin üstünde daha üstün bir varlığın bulunduğuna inanan, dolayısiyle kendi küçüklüğünü bilen iman

sahipleri için iktidarın henüz öldürücü niteliği yoktur. Yukarı alandan yoksun kalanlar için iktidar - kadavradan bulaşan zehir. Bu bulaşmadan kurtuluş yok onlar için.

İktidar hakkında Tolstoy'un yazdığını hatırlar mısınız? İvan İlyiç'in bulunduğu görevde canı istediği her insanı mahvetmek için yetkisi vardı! istisnasız hepsi onun elindeydi, içlerinden en önemlisini suçlu olarak karşısına çıkarmak mümkündü. (Aman bu bizim Mavi Şeritliler için yazılmış! Buraya eklenecek bir şey yok!). Tolstoy'un dediğine göre, adamı işine bağlayan, ödevi onun için çekici kılan işin bu tarafıydı: Kendini insanlara hükmeder durumda görmek («gereğinde yetkisini kısmak») olanağı. (Yetkiyi kısmak! - bizim delikanlılara hiç uymaz).

Çekici mi dedik? - değil, mest olma halidir bu! Daha gençsin, aramızda konuşuyoruz, henüz sümüklü bir çocuk. Az zaman önce dert oldun anaya ve babaya; seni nereye yerleştireceklerini bilmiyorlardı, aptallığın üstünde, okumak da istemedin. Fakat üç yıllık öğretimi O okulda tamamladıktan sonra amma da yükseldin! Toplumdaki durumun ne de değişti! Yürüyüşün, bakışların, kafayı sağa sola oynatman bile büsbütün değişik! Enstitünün profesörler toplantısına gidersin, kimsenin gözünden kaçmaz, hattâ irkilir bile hepsi; başkanlık makamına geçmezsin, rektör orada dilini döksün; yana bir yere ilişirsin, fakat toplantıdakiler, aralarında en önemli kişi olarak seni bilirler, seni - özel kısmı. Profesörlerle bir tutulacak tarafın yok, istersen beş dakika oturduktan sonra çık git, daha önemli işlerin olabilir, fakat profesörlerin kararını okuduktan sonra, kaşlarını bir oynatırsın (dudaklarını oynatsan daha iyi) ve rektöre dönerek: «Olmaz, sebepleri var». dersin. O kadar. Ve iş yatar. - Veya başka bir ihtimal - özel kısmın adamısın, Smerş'tensin, sadece bir teğmen, fakat odaya girdiğin zaman yaşlı ve vücutça dolgun bir albay, bir komutan, yerinden kalkar; sana okşayıcı sözler söyler; gönlünü almaya çalışır; seni davet etmeden kurmay başkanıyla içki masasına oturmaktan kaçınır! Sen yalnız iki küçük yıldızcık sahibisin - ne önemi var, eğlendiricidir bile; çünkü senin yıldızlarının ağırlığı başka, başka bir ölçü sisteminde değerlendirilir onlar, bayağı subaylarınki gibi değil. (Kimi vakit özel görevlerde, takma ad kullanırcasına binbaşı olarak da tanıtabilirsin kendini). Belli bir askerî birlik, fabrika ve bölge gibi topluluklara dahil insanlar üzerindeki nüfuzun, birlik komutanınkinden, fabrika müdürününkinden ve ora mıntıka komitesi sekreterininkinden çok daha etkilidir. Öbürküler

emrindekilerin işlerine, görevlerine, kazançlarına davranışlarına karışırlar, kaldı ki sen - özgürlüklerine karışırsın. Toplantılarda seni ağızlarına alamazlar, gazetelere hakkında bir şey yazamazlar, değil kötü, **iyi** de yazamazlar, buna cesaret edemezler! Gizli bir ilâhmışsın gibi, adını bile ağıza almak yasaktır! Varlığını hissettirdiğine bakılırsa, sen varsın, diğer açıdan bakıldığında - yoksun! Ve bu sebeple, gök mavisi kasketi başına geçirdikten sonra, gördüğümüz Yönetimin üstündedir, yerin. **SENİN** yaptığını kimse kontrol edemez, fakat herkes senin kontrolun altında. Bunun için, bayağı yurttaş dediğimiz (senin için - çelik) [88] kimselerin karşısında iken, derin ve gizli düşünceye dalmış insanın tavrını takınacaksın. O yaraşır sana, çünkü **özel sebepleri** bilen bir sen varsın. Bunun için de her zaman haklısın.

Ancak bir şeyi unutmamalısın: Organların bir halkası olmak mutluluğuna erişmemiş olaydın, sen de bir çelik kalacaktın. O Organlar ki, insan içinde yaşayan şerit misali, canlı, tek parça ve esnek bir varlık görünüşüyle Devlet içinde yaşamalarını sürdürürler. Şimdi ise - her şey senin, her şey senin için! Ancak bir şartla - Organlara sadık kalacaksın. Her zaman onlardan destek göreceksin! Birisi canını mı sıktı - onların yardımıyle çiğnersin onu. Yolunu kesen bir engel varsa, kaldırırlar onu! Organlara sadık kal. Emrettiklerini yap! Senin yerine yapacağın ödevi de düşünür onlar: Bugün özel kısımdasın, yarın sorgu yargıcı koltuğuna kaykılmak var senin için, sonradan da, kimbilir, araştırıcı olarak Seliger gölüne (*) yollarlar. Orada sinirlerini tedavi edesin diye. Ve sonradan, artık tanındığın şehirden alarak, memleketin öbür ucuna, kilise işleri yöneticisi (**) olarak yollarlar. Veya Yazarlar Derneği'nin sorumlu sekreteri olursun. (***) Hiç bir şeye şaşma: İnsanların doğuştan olan yeteneklerini ve değerlerini ancak Organlar bilir, ötekilere ancak oynaşmak için fırsat verilir: Rastgele üne kavuşmuş başarılı san'at adamı veya toplumsal tarlaların kahramanı, fakat püf dedin ve yok oldu o. (****)

Sorgu yargıcının işi haliyle kolay değil: Gündüz gelmek var,

(*) 1931 Yılı. İlyin.

(**) Yaroslavl şehri gaddar sorgu yargıcı Volkopyalov - Moldovya'da kilise yöneticisi.

(***) Başka İlyin, Viktor Nikolayeviç, devlet emniyetinin sabık tümgenerali.

(****) General Serov [89] Berlin'de iken, dünyaca tanınmış biolog Timofeyev - Rassovski'ye «Sen kimsin?» diye sormuş. Öbürü de, Kazak dedelerinden kalma yiğitlikle, — «Ya sen kimsin?» diye sormuş. — «Siz âlim misiniz?» şeklinde tekrarlamış soruyu.

gece gelmek var, saatlarca iş başında kalmak, fakat «delil» aramak için kafa yormazsın, onu sanık düşünsün. Suçlu mu, değil mi diye düşünme, Organların istediğini yap ve her şey yolunda gider. Soruşturmayı hoş şekilde tamamlamak, fazla yorulmamak, biraz çıkarına bakmak ve hiç olmazsa, biraz eğlenmek gerek. Yerinde otura otura sıkıldın, yeni bir etkilenme buldun! Evreka! Dostlarını bul, onlara telefon et, yazıhaneleri teker teker gez, gülelim hep beraber! Haydi çocuklar, birini bulalım, üzerinde deneyelim. Hep aynı görünüm - titreyen eller, yalvaran gözler, korku içinde boyun eğmeler - usandık artık onlardan - dirense bari içlerinden biri! «Bayılırım ben güçlü düşmanlara! **Belkemiklerini kırmak zevk verir insana!**» (*)

Ve eğer karşındaki çok güçlü çıkar ve usullerinden hiçbiri para etmezse? Çok mu öfkelenirsin? «Sakın ha, öfkeni içinde tutma! Büyük zevk tadarsın, doruğa çıkarsın! Öfkene sınır ve engel tanıma! Haydi bastır!» İşte bu durumda kahrolası sanığın açık ağzına tükürülür! Yüzü, dolu tükürük hokkasına batırılır! (**) Papazlar saç örgülerinden sürüklenir! Dizi üzerinde çökenin yüzüne işenir! Öfke nöbeti geçince, insan kendini tam erkek sayar!

Meselâ «yabancılarla yatıp kalkan kızı» (***) sorguya çektin. İlk önce en çirkin küfürlerle başlarsın, sonra: «Amerikalınınki yivli mi yoksa? Sana Ruslarınkiler az mı geldi?» diye sorarsın. Derken bir fikir gelir aklına: Kız yabancılardan birşeyler kapmış olmalı, fırsat bu fırsat, sanki vazifeyle dış ülkelere gidenin pozisyonundasın! Bu defa tutkuyla sorguya devam: **Nasıl?** Hangi pozisyonlarda?.. ve başka?.. Ayrıntılı olarak! Hiçbir şeyi kaçırmadan! (hem kendime gerekecektir, hem de çocuklara anlatırım). Kızcağız renkten renge giriyor, ağlıyor, «Bunların işle ilgisi yok!..» gibilerden birşeyler söylemek ister, sen - «İlgisi var, anlat.» dersin. O sana ayrıntılarıyla hepsini anlatır, istersen kendisinde, istersen resimle, istersen vücuduyla gösterir, onun için başka çıkar yol yok, tekli hücreye sokmak ve **süreyi** belirlemek, senin elinde. Hükmetmenin ne demek olduğunu gördün!

Sorgu tutanağını yazdırmak için bir stenocu kız mı getirt-

(*) **Leningrad sorgu yargıçlarından Şitov'un G. G - v'a söylediklerinden.**
(**) **İvanov - Razumnik'ten. Vasilyev'in başından geçen olay.**
(***) **Esfir R., 1947**

tin? (*) Güzelini yollamışlar, hemen elini koynuna, at sanık delikanlıdan çekinmeyeceksin, (**) adam değil ki, çekinesin.

— Genellikle kimden çekinmen gerek ki? Kadınlara karşı bir düşkünlüğün varsa, (kimin yok ki) - ve durumundan yararlanmazsan, aptallığın üstünde demektir. Kimisi kuvvetine kapılır sana gelir, kimi korkudan yok diyemez. Bir kızı gözüne mi kestirdin - senin olacak, kaçacak yeri yok onun. Başkasının karısını mı? - Senindir, kocasını yolundan kaldırmak - işten sayılmaz ki! (***) Mavi kasketin önemini anlamak için, başına geçireceksin! Gördüğün herşey - senin! Her beğendiğin apartman - senin! Rastgele her kadın - senin! Rastgeleceğin her düşmanı yolundan kaldırırlar! Ayağınla bastığın toprak - senin! Başının üstündeki gök - senindir, mavidir!

Çıkar sağlamak - ortaklaşa hepsinin hırsı. Böylesine bir güç ve böylesine kontrolsuzluk varken, çıkarını sağlamak için insan evliya olmalıdır!...

Her tutuklama eyleminde saklı yönetici gücünü, mekanizmasını tanımak bizim için mümkün bir olaydı, genel **tutuklama** düzeni ve havası içinde, **kimin** götürüleceği, kura'nın kime isabet edeceği konusunda, olayların dörtte üçünde insanların çıkarcı ve intikamcı davranışlarının rolü olduğu görülürdü. Ve bu davranışların yarısının yerli NKVD'ye ve ondan ayrı tutamayacağımız savcıya ait olduğu anlaşılırdı.

Meselâ, V. G. Vlasov'un Takım Adalarına 19 yıl süren yolculuğu nasıl başladı? Şöyle başladı: Bölge bonmarşe yöneticisi iken Vlasov, bugün kimsenin eline bile almayacağı manifaturanın satışını düzenlemiş. Satış ancak parti önde gelenleri içindi (halka açık olmayışı kimseyi şaşırtmadı!). Savcının karısı başka yerde bulunduğu için alışveriş edememiş... Savcı Rusov da tezgâha yanaşmaya utanmış! Vlasov'un aklına da «Sizin için ayırırım» demek gelmemiş. (Aslında bunu demek için karakte-

---

(*) Kemerov Devlet Emniyetinden sorgu yargıcı Pohilko.
(**) Orta okul öğrencisi Mişa B.
(***) «Bozulmuş Eş» adıyla çıkacak hikâyenin konusu çoktandır bende hazır bekliyor. Fakat galiba yazmaya elim değmeyecek, işte özeti: Uzak Doğu'da üslenmiş hava birliğinden bir yarbay, Kore Savaşı'ndan önce, görevle gittiği yerden döndükten sonra, karısının hastanede olduğunu öğreniyor. Doktorlar ondan durumu gizlemiyorlar: Cinsiyet organlarında alışılmışın dışında kullanılmasından ötürü patalojik bozukluk. Yarbay soluğu hastanede alıyor ve eşini sıkıştırarak sorumlunun adını öğreniyor - kendi birliğinde görevli özel kısımdan bir üstteğmen (olayda bayandan teşvik görmesi de umulur). Öfkesi had safhaya yükselen yarbay, üstteğmenin yazıhanesine gidiyor, tabancasını çıka-

ri uygun da değil). Dahası var: Günün birinde Savcı Rusov, yalnız partililere açık lokantaya (1930 yıllarında vardı onlar) bir arkadaşını yemeğe getirmiş. Lokanta yöneticisi, kaydı yok diye, o vatandaşa yemek verdirmemiş. Savcı Vlasov'dan yöneticinin cezalandırılmasını istemiş, fakat Vlasov bunu yapmamış. Aynı şekilde bölge NKVD'sine de hakaret etmiş. Bundan böyle kendini sağ muhalif olarak tanıtmış!

Fikir ve eylem bakımından, mavi şeritlilerin alçalmaları kimi zaman insanı hayrete düşürür. Ekip Başı Sençenko, tutuklu karacı subaydan manevra ve harita çantasını alarak, eski sahibinin yanında kuşanmış. Başka bir tutukludan Avrupa malı eldiven alabilmek için tutanakta hiyle yapmış. (Taarruzumuz süresince ilk ganimetlerin onlara ait olmamalarına kızarlardı). - 48'inci Ordu'ya bağlı ve beni tutuklayan karşı casusluk örgütü ajanının ilgisi benim sigara tabakama karşı uyandı, aslında sigara tabakası da değildi o, fakat çekici kırmızı renkte, Alman askerlerinin herhangi bir görevde kullandıkları kutu. Bu süprüntüyü elde etmek için, ajan işlemde bir hiyle yapmaktan çekinmedi: Önce kutuyu tutanağa geçirmedi (yanınızda kalabilir dedi). Üzerimde başka bir şeyin bulunmadığını bildiği halde, beni ikinci defa arattı, kutu çıkınca: «Alın bunu ondan», emrini verdi ve itirazıma muhatap olmamak için, üstelik tekli hücreye kapattırıverdi beni. (Çar'ın hangi jandarma subayı yurt savunucusuna karşı bu şekilde hareket edebilirdi?) Suçlarını itiraf edenleri ve gammazları isteklendirmek için her savcının emrine bir miktar sigara verilirdi. Tüm sigaraları alakoyanlar vardı içlerinde. - Saat başına yüksek ücret aldıkları gece sorgularında bile, hiyle yaptıklarını görmüştük, sorgunun başladığı ve bittiğini gösterir kayıtlarda. - Sorgu yargıcı Fedorov (Reşeti istasyonu, posta No: 235) özgür insan olan Korzuhin'in evini ararken, kendi eliyle bir kol saatı çalmıştı. - Leningrad'ın çember

---

rıp karşısındakini ölümle tehdit eder. Fakat az zaman sonra üstteğmenin odasından boynu bükük, dayak yemişcesine, acınacak halde çıkar: Kampların en kötüsünde çürütülmekle tehdit edilmiş. Üstteğmenin emri gereğince, eşini bugünkü, sağlığı geri gelmiyeceği haliyle kabul edecektir, beraber yaşayacaktır, boşamayacaktır ve şikâyet de etmeyecektir. Özgür kalmasının bedeliydi bu koşullar. Yarbay hepsini yerine getirmiş. (Üstteğmenin şoförü anlattı bunları bana). Buna benzer olaylar az değil. İktidarı kullanmak için en cazip saha. Emniyet görevlilerinden biri, babasını hapsettirme tehdidiyle. bir karacı generalin kızını kendisiyle evlenmeye zorlamış. Kızın nişanlısı vardı, fakat babasını kurtarmak için emniyetciyle evlenmiş. Kısa süren evlilikte günlük notları tutmuş, onları sevdiği adama vermiş, kendisi de intihar etmiş.

içinde kaldığı devrede, sorgu yargıcı Nikolay Fëdoroviç Krujkov, sorgusunu yaptığı K. İ. Strahoviç'in karısı, Elizaveta Viktorovna Strahoviç'ten pamuklu yorgan istemiş. Kadın da: «Kışlık eşyalarımın bulunduğu oda mühürlüdür,» demiş. O zaman yargıç bayanla birlikte eve giderek, devlet emniyetinin mührünü bozmadan kapı tokmağını olduğu gibi sökmüş (bu arada bayana gülerek: «NKGB işte böyle çalışır») diyerek, kışlık eşyadan bir miktarını kendisine almış ayrıca ceplerine kristal doldurmuş. (Bayan Strahoviç de kendi eşyasını yağmalarken, yargıç ona: «Yeter artık» diyormuş, fakat kendisi durmak bilmiyormuş). (*)

Benzer olayların sonu gelmez, bin adet «Beyaz Kitap» yazılır bu konuda; bunun için 1918'den bu yana tutuklananlardan ve eşlerinden sistematik olarak bilgi toplamak yeter. Başkasının malına el uzatmamış, hırsızlık yapmamış mavi şeritliler belki de görülmüştü, belki bugün de var onlar, - fakat ben öyle bir şeritliyi göz önüne bile getiremiyorum! Bayağı anlamıyorum: Kendilerinin bilinen görüşleri ortadayken, beğendiği eşyaya sahip çıkmaktan onu alakoyacak hangi ilke karşısına dikilecekti? Daha 1930 yıllarının başında bizler henüz genç iken ve hücum kolu gömlekleriyle gezer, birinci beş yıllık plânını uygularken, onlar Batı örneklerine göre kurulu salonlarda kişioğullarına yakışır hayat sürerlerdi (meselâ bayan Korkordiye Yosse'nin apartmanında.) Beraberindeki bayanlar Avrupa'dan gelme elbiseler giyerdi, peki nereden geliyordu bu?

İşte isimlerinden örnekler, sanırsınız ki, isme göre iş verilirdi kendilerine. Kemerova Eyâlet GB'sinde 1950 yıllarının başında savcı **Trutnev**, (90) soruşturma dairesi başkanı binbaşı **Şkurkin**, (91) yardımcısı yarbay **Balandin**, (92) sorgu yargıcı **Skorohvatov**. (93) Arasan bulamazsın! Hep birden bir arada! (Volkopyalov (94) ve Grabişçenko,dan (95) önce söz etmiştik.) İnsan soyadlarının bu benzeşmesi düşündürücü değil mi?

Tutuklu hafızası: İ. Korneyev, Vladimir Tevrit Hapishanesinde birlikte kaldığı eski GB albayının soyadını unutmuş. (Ayrıca albayla müşterek dostları da vardı, Konkordiya İosse). Bu albayda çıkarcılık içgüdüsüyle hükmetmek isteği biraraya gelerek en üst seviyeye çıkmıştı. 1945 yılının başında, harp ganimetlerini toplamanın en verimli devresinde, kendini bu çapulculuğu kontrolla görevli kısıma (Başında Abakumov vardı)

(*) 1954 yılında enerjik ve söz dinlemez bayan (kocası hepsini, hattâ ölüme çarptırılmış olmasını bile bağışlamış ve eşini vazgeçirmek istemiş) Krujkov'a karşı mahkeme tanıklık etmiş. Krujkov'un sabıkası olduğundan ve diğer taraftan Organları zarara soktuğundan, 25 yıla hüküm giymiş. Çok kalacak mı?..

tayin ettirmişti. Kontrollarını yaparken, Devletten fazla kendilerini koruyorlardı, ve bu yolda başarı gösteriyorlardı. Kahramanımız işi vagonlarla görüyordu; birkaç sayfiye evi yaptırtmayı (birini Klinu'da) başarmış. Savaş sonrası yıllarında hareketleri o derece genişledi ki, bir gün Novosibirsk istasyonuna gelmişken, lokantada oturanları kovdurmuş, kendisi ve arkadaşları için civardan kız - kadın getirterek, onları masalarda çıplak oynatmış. Bu da geçerdi, fakat Krujkov olaylarında olduğu gibi, burada da önemli bir kanun çiğnenmişti, albay kendi servisindekilere karşı gelmişti. Öbürü Organları aldatıyordu, beriki daha kötüsünü yaptı, ÇEKA'da görevli arkadaşlarının eşlerini elde etme yolunda bahse girmeye başladı. Bunu yanına bırakmadılar. 58'inci madde gereğince siyasi tecrit hapishanesine kondu. **Nasıl da cesaret** ettiler diye çok kızgındı, kararın değişeceğinden de emindi. (Belki de değişti?)

Mavi şeritliler için uğursuz diyebileceğim son - hapsedilmiş olmak, pek o kadar ender değil, ona karşı sigorta da yok, fakat her nedense kıssadan hisse almayı pek bilmez onlar. Üst alan yaşamasından yoksun kalmasından olacak, oysa alt alanda üslenmiş akıllarının hakkından gelir öğüt: Bizden tutuklanan azdır, olgular az görülür, başından geçse de, bizimkiler kurtarır şeklindedir.

Doğrudur, kara gün dostu **bizimkiler** kurtarmaya bakarlar; aralarında yazısız, sözsüz anlaşma var, içeri giren **bizimkiler** iltimas görürler (albay İ. Y. Vorobyev Marfinsk özel hapishanesinde, aynı V. S. İlyin Lubyankada - 8 yıldan fazla). Sınıf tutarlığı sebebi ile, hapse teker teker, kendi kişisel hataları yüzünden girenlerin içerideki hayatı fena sayılamaz, ondan önceki hayatlarında gördüğümüz sorumsuz davranışların izahı burada yatar. Bununla beraber, kampların eski sorumlu yöneticilerinin genel kamplara sokulup tutukluluklarını orada, kendi emrindeki eski tutuklularla birlikte tamamlamaya zorlandıkları da oluyordu bazen. O zaman durumları hiç de iyi değildi. (meselâ ellisekizinci maddeden şiddetle nefret eden ve desteği adi suçluların yanında arayan eski şef Munşin, bu suçlular tarafından sedir altına itilerek orada barınmıştı). Bu olayları açıklayıcı bilgiyi elde etme imkânından yoksun kaldığımız için açıklamasını sunamayız.

Fakat **Sel'e** kapılan emniyetçiler herşeylerini riske ederler (onların da özel **selleri** var). Sel - bir afettir. Organlardan da üstün, ona kapıldın mı, hiç bir kimse, kendisini de ona kaptırmak tehlikesine girmeden sana yardım edemez.

Ancak haber alma kaynağın sağlam, sahici ÇEKA'cı vicdan

sahibi isen, o vakit üzerine gelen çığdan kendini son dakikada bile kurtarabilirsin. Meselâ yüzbaşı Sayenko (1918 - 19 yıllarında kurşuna dizmelerle, vücutları kılıçla kazımalarıyla, bacak kemiklerini kırmalarla, başların terazi dirhemleri altında ezilmeleriyle ve yakmalarla (*) üne kavuşmuş Harkovlu marangoz (ÇEKA'cı değil, fakat belki akrabası?) KVJD üyesi bayan Kohanskiye aşık olmuş ve kendisiyle evlenmek zayıflığını göstermiş. Derken, hareket henüz başlamak üzere iken, KVJD'cilerin top ağzına geldiklerini öğrenen Sayenko, n'apsa beğenirsiniz? O devrede kendisi Arhangelsk GPU'sunda hareket grubunun şefiydi. Bir dakika beklemeden **SEVDİĞİ EŞİNİ HAPSETTİRDİ.** Ve hattâ KVJD'li olarak değil, düzmece davayla gitti kadın. Yalnız başını kurtarmakla kalmamış yüzbaşı, ilerlemiş bile: Tomsk NKVD'sinin başı olmuş. (**)

Sellerin doğuşu Organların esrarengiz **yenilenme** kanununa bağlanabilir. Kalanlara temiz bir görünüş kazandırmanın temeli, içlerinden ufak bir miktarının belli zamanlarda kurban edilmesi şeklindeydi. Organların yenilenme hızı, insan kuşaklarının doğal yaşlanma ve büyüme hızından yüksek olmalıydı: Dünyaya yeni gelen kuşağa yer açmak için mersin balığının dere ağızlarına girip orada kendisini taşlarda parçalattığı gibi, emniyetçilerden kurulu sürülerin başlarının da cellâda teslimi gerekiyordu .Üst'alandaki zekâ, yenilenme kanununun farkındaydı, fakat mavi şeritliler onu kabul etmek ve önlemek istemezlerdi. Organların kralları, asları ve hattâ bakanları, yıldızlarının yuvarlandığı saatte başlarını, kendilerinin kurduğu giyotinlerin altına korlardı.

Sürünün birini Yagoda peşinden götürdü. Beyaz Deniz kanalında hayran kalacağımız isimlerden bazıları içinde olmalıydılar. Adları da şiirlerden çıkarılmış olacak.

Az zaman sonra kısa ömürlü Yejov (**) ikinci sürüyü peşine taktı. 1973 yılının en öndeki şövalyelerinden bazıları bu selde boğulup gitti (yalnız işi büyütmeyelim, en iyilerinin tamamı değil). Sorguya çekilen Yejov'a dayak atılmış, acıklı görünüşü varmış. GULAG da yetim kalmış o ara. Meselâ, Yejov'la birlikte GULAG'ın Mali İşler yöneticisi, GULAG'ın Sağlık İşleri yöneticisi, VOHRA (***) komutanı ve hattâ GULAG'ın Operasyon Kısmı Başyöneticisi - bütün kamplar yöneticilerinin başı!

Sonra Beria'nın sürüsü gitti.

(*) Roman Gul «Dzerjinskiy»
(**) Bu da bir konu, ama ne boldur onlar! İhtimal birisine yarar.
(***) VOHR — Askerleşmiş Koruma - eskiden Cumhuriyetin İç Koruması

Kendinden emin, şişman Abakumov'un ayağı daha önce tökezlendi, tek başına gitti.

Organların tarihçileri günün birinde (arşivler kül olmazsa) rakamların belâgatıyla, isimlerin parlaklığıyla anlatırlar bize adım adım hepsini.

Ben ise şurada, Rümin ve Abakumov hakkında tesadüfen öğrendiğimi anlatayım.(Daha önce başka yerde haklarında yazdıklarımı tekrar etmiyeceğim (*)

Abakumov tarafından yükseltilmiş ve maiyetine alınmış Rümin, 1952 yılının sonunda şefinin yanına gelerek, şaşırtıcı bir haber sunmuş: Güya Prof. Doktor Etinger, öldürmek kastıyla Jdanov ve Şçerbakov'u yanlış tedavi ettiğini itiraf etmişmiş. Bu gibi itirafların hazırlandığı mutfağı iyi bilen kişi olduğu için Abakumov inanmak istemedi, Rümin'in dozu kaçırdığına karar verdi. (Oysa, Rümin Stalin'in ne istediğini daha iyi sezermiş!) Kontrol gerekçesiyle aynı akşam sanığın karşılıklı sorgusu yapıldı. Sorgudan sonra, Abakumov «Doktorlar davasının» olmadığına,Rümin ise olduğuna inandılar. Sabah bir kontrolun yapılması iyi olacaktı ama, Gece Müessesesine özgü kaidelere uyularak, ETİNGER O GECE ÖLMÜŞ! Aynı sabah Abakumov'a haber vermeden Merkez İcra Komitesine telefon açan Rümin, Stalin'den randevu istemiş! (Bana öyle geliyor ki, Rümin'in en kararlı hamlesi bu değil, fakat bir gün önce, Abakumov'la uyuşmamakla belki de gece Etinger'i öldürmekle, atılmış. Başı artık arslanın ağzındaydı. Fakat bu **Saray çevrelerinin** sırrına erişmek mümkün mü? - Stalin'le daha önce de görüşmüş olabilir?). Stalin Rümin'i kabul etmiş, doktorlar davasına başlatmış ve **ABAKUMOV'U TUTUKLATMIŞ.** Doktorların davasını Rümin yalnız başına, hattâ Beria'ya danışmadan yürütmüş! (Stalin'in ölümünden önce Beria'nın topun ağzına geldiğini gösterir bazı belirtiler var; bir ihtimalle Stalin onun tarafından ortadan kaldırılmıştır.) Yeni hükümetin ilk yaptığı işlerden biri, doktorlar davasından dönmekti. Ve o zaman Rümin tutuklandı (Beria henüz iktidarda iken).. Fakat Abakumov'u serbest bırakmadılar! Lubyânka'da düzen değişikliği görülmeye başladı ve kuruluşundan bu yana ilk defa kapısından savcı girdi. (Terehov, D. T.). Rümin telâşlıydı, hep aşağıdan alıyordu, sorgusunun yapılmasını istiyordu, «Suçum yok, boş yere kapandım,» diyordu. Alışkanlıkla ağzındaki karamelâyı geveleyip duruyordu. Savcının uyarması üzerine avucuna tükürdü, «Affedersiniz,» dedi. Önce de sözünü etmiştik, Savcı, Abakumov'a

---

(*) «İlk Çember»

geldiği zaman o kahkaha ile güldü, «Yaptığınız oyundur», dedi. Terehov kendisine MGB iç hapishanesinin teftişi için geldiğini bildiren belgeyi gösterdi. «Bunlardan 500 adet yazmak mümkündür», dedi Abakumov. Kurumun «yurtseveri» olarak ona en çok dokunan, kendisinin kapatılmış olması olayı değil, fakat denetlemeyle Organların küçük düşürülmüş olmasıydı. O Organlar ki, Dünyada hiç kimseye tâbi olamazlar! 1953 yılı Temmuzunda Rümin'in yargılanması Moskova'da yapılmış, kendisi kurşuna dizilmişti. Abakumov ise hapishane hayatını sürdürüyordu. Sorgularda Tetehov'a: «Gözlerin ne yazık ki çok güzel. (*) **Seni kurşuna dizdirmekten hoşlanmayacağım ben!** Benim işimi bırak, aramız açılmadan git» demiş. Bir gün Terehov onu yanına getirterek Beria'nın maskesinin düşürüldüğünü yazan gazeteyi ona verdi. O zamana göre Dünyayı da içine alacak irilikte bir haber. Abakumov okurken kaşını bile oynatmamış; sonra sayfayı çevirerek spor haberlerini okumaya başlamış. Başka bir seferinde, sorguda hazır bulunan Devlet Emniyet Örgütü'nden ileri gelen, ve yakın zamana kadar kendi emrinde çalışan memura dönerek: «Nasıl oldu da, Beria işinin tahkikatının Savcılık tarafından yürütülmesine izin verdiniz, MGB yapmalıydı bu işi,» demiş. İçini hep aynı kurt kemiriyordu. Sonra devamlı: «Beni, Devlet Emniyeti Bakanını **yargılayacaklarına** inanır mısın sen?» - Evet - «O zaman **silindir** şapka geçir başına, ([97]) Organlar yok artık!» demiş. (Tahsili kıt olan başçavuş geleceği aşırı karanlığa gömülü görüyordu). Lubyânka'da otururken, yargılanmadan korkmuyordu, zehirleneceğinden korkuyordu (Organların çocuğuna yaraşır görüş!) Hapisane yemeğinden tamamen vazgeçerek, kantinden satın aldığı yumurtayla yetiniyordu. (Teknik bilgiden de yoksundu, yumurtalara zehirin konamayacağını düşünüyordu). Çok zengin olan Lubyânka kütüphanesinden ancak kendisini oraya koyan Stalin'in kitaplarını alırdı. Belki bir hesabı vardı, belki gösterişti; sanırdı ki Stalin taraftarları ağır basacak. İki yıl orada kaldı. Neden koyuvermediler kendisini? Safdillikle sorulmuş bir soru değil bu. İnsanlığa karşı işlenen suçlarını ölçtüğünüzde, Abakumov'un döktüğü kan'ın başının tepesini aştığını göreceksiniz. Fakat yalnız değildi, ve ötekilere birşey olmadı. Burası da esrar perdesinin altında: Boğuk bir söylentiye

(*) **Bu doğrudur. Genellikle Terehov iradesi kuvvetli ve cesur bir insan. (Karatsız günlerde iri çaplı Stalincilerin yargılanması bu kaliteleri öngörüyordu). Ayrıca kıvrak zekâsı vardı. Kruşçev'in reformları daha rabıtalı olanıydılar, Terehov'un yıldızı parlayabilirdi. Tarihi şahsiyetler bizde bu şekilde olgunlaşmazlar.**

göre, vakti zamanında Kruşçev'in gelinini, Stalin devresinde cezalı tabura yollanan ve orada ölen büyük oğlunun karısı Lüba Sedıy'ı şahsen dövermiş. Stalin tarafından hapsettirilen Abakumov, Kruşçev zamanında Leningrad'ta yargılanmış ve 18.12.1954 yılında kurşuna dizilmiş. (*)

Üzüntüsü de boş yere imiş: Organlar bu yüzden batmadı.

Halk bilgeliğinin bize öğrettiğine uyarak! kurda karşi lâfın varsa, kurttan yana olanı da söyle, diyelim.

Bu kurt sürüsünün halkımız arasında işi ne? Kökü bizden mi? Kanı bizden mi?

Bizdendir.

Günahsızlara özgü beyaz cübbelerin eteklerini hızla savurmaktansa, kendi kendimize dönerek şunu soralım: Acaba, kaderim başka türlü olsaydı, ben de, onlar gibi, cellât olamaz mıydım?

Doğru cevap vermeye kararlı iseniz, korkunç soru.

1938 yılı Sonbaharı, hatırlarım üniversitenin üçüncü yılıydı. Bizleri, komsomol üyesi delikanlıları, komsomol mıntıka komitesine bir kere, ikinci kere çağırdılar ve uygun bulma cevabımızı hemen hemen beklemeden, doldurulmak üzere elimize soru cetvellerini sıkıştırdılar. Sözde fizikçi, matematikçi, kimyacı yetermiş de, yurda NKVD Okulu öğrencisi daha fazla gerekiyormuş. (Hep öyle olur zaten, birisine değil de, yurda gerekirmiş, onun adına da bir memur konuşur.)

Bir yıl önce aynı mıntıka komitesi bizi havacılık okuluna çağırmıştı. O zaman da direndik, hattâ üniversiteyi bırakmayı bile göze alamadık, fakat şimdiki kadar değil.

Çeyrek yüzyıl geçtikten sonra şöyle düşünülebilir: Sizlerin çevrenizde olup bitenden, hapishanelerdeki işkencelerden, tutuklama hummasından ve insanların sürüklendiği çamurdan haberi vardı, elbette. Asla!! Değil mi ki hapishane arabaları gece trafiğinde iş görürlerdi, bizler ise öbürkülerden - gündüzleri bayrakla yürüyenlerdendik. Tutuklamalardan nasıl haber alacaktık, onları ne diye düşünecektik? Eyâlet büyüklerinin hepsinin değişmesi bizleri ilgilendirmezdi ki. İki - üç profesörü içeri tıkmışlar, bize ne, onlarla dansa gitmezdik ki, hal böyle olunca imtihanları daha da kolay verecektik. Yirmi yaşındaki bizler,

---

(*) Yüksek aristokratik gariplikierden biri: Muhafızlarının şefi Kuznetsov'la beraber sivil giyinirdi, Moskova sokaklarında yürüyerek geziye çıkardı ve ÇEKA'ya görev için ayrılan paradan gelişigüzel sadaka dağıtırdı. Eskiden Rusya'da günahları affettirmek için yapılana benzemez mi?

Ekim Devriminin yaşıtıydık, ve yaşıtı sıfatıyla en parlak geleceğe adaydık.

NKVD Okul'una gitmekten bizi alıkoyan, hiç bir kanıtla desteklenmeyen fakat içimizde olan şeyi tarif edemeyiz. Okuduğumuz tarihi materyalizm dersinden gelmiyordu o. Derste, iç düşmanla yapılacak savaşla, içerdeki sıcak cephede kazanılacak şereften söz edilirdi. İçimizdeki o şey, bizim maddi menfaatimize de aykırı düşüyordu: Taşra üniversitesini bitirdikten sonra yine taşrada bir köy okulunda öğretmenlik yapabilirdik, ücretimiz de ona göre oldukça düşük olacaktı, NKVD okulları aynı yardımı ve iki, üç katlı ücret vaadederdi bize. İçimizde hissettiğimizin adı yoktu, (fakat olsa idi, korkudan biribirimize onu söyleyemeyecektik.) Direnen şey daha fazla, kafa nahiyesinde değil, göğüs nahiyesinde üslenmişti. Sana her taraftan «evet» diyorlar, kendi kafan da «evet» diyor, fakat göğsündeki: İstemiyorum, MİDEM BULANIYOR! Siz bilirsiniz, ben yokum, diyor.

Eskiden gelme bir duygu, belki Lermontov'dan. ([98]) Nice on yıllar içinde o namuslu insan için, jandarmalık görevinden daha aşağılık, daha kötü bir görev düşünülemezdi; ister açık ister kapalı olarak başka türlü konuşulmazdı ondan. Değil, daha derinden gelme bir duygudur bu. Farkına varmadan şimdi yaptığımız, ucuz ucuz, bakır ufaklık paraya karşılık, şereften bir pay kapmaya benzerdi. Kaldı ki namusun henüz kişiye göre değişen bir değerle ölçülmediği, iyiyi kötüden ayırmak için gereç olarak yalnız kalbin kullanıldığı büyük babalarımızın ataları zamanında onlar, aynı işi görmek için altın on rubleliklere acımazlardı.

Bununla beraber içimizden bazılarını kapmayı bildiler. Sanırım, kuvvetle bastırsalardı, hepimizin üstesinden gelirlerdi. Şimdi düşünüyorum: Savaş başına kadar yakamı mavi şeritli karelerle ([99]) süslemeye yetişseydim - ne olacaktım? Haliyle bunları bugün düşünürken, şahsıma karşı okşayıcı bir tavır takınabilirim, kalbimin kabul etmediğine karşı koyar, kapıyı yüzlerine çarparım gibilerden palavra keserim. Fakat hapishane sedirinde yatarken, subaylık hayatımı hafızamda canlandırırdım ve - tüylerim ürperirdi.

İntegrallerden şişmiş kafayla üniversiteden gelerek hemen subay olmadım; ondan önce 6 ay er olarak görev aldım. Yeterince çektim, göbeği içeri alarak her an belki de benim değerimde olmayan kimselerden emir almak için hazırol vaziyette beklemesini öğrendim. Ondan sonra subay okulunda 6 ay çektirdiler. Derim donup söküldükten sonra askerlik hayatının acısı bundan böyle silinmemeliydi üzerimden? Değil, işte. Teselli olarak

apoletlere iki yıldızı, sonra üçüncüyü, dördüncüyü taktılar - herşey unutuldu gitti!...

Hiç olmazsa öğrencilere özgü hürriyet sevgisi kalmalıydı bende? O bizde hiç bir vakit yoktu. Saflar halinde yürüme sevgisi marşlar sevgisi vardı bizde.

Gayet iyi hatırımda: Subay okulundan başlayarak YALINLAŞMANIN ZEVKİNİ tattım: Asker olmak ve DÜŞÜNMEK. Alışılagelmişin, başkalarının sürdürdüğü asker hayatının içine kendini KOYUVERMEK ZEVKİNİ tattım. Çocukluğumuzdan bu yana bize aşılanan madde dışı incelikleri unutmak zevkini tattım.

Hep açtık okulda; yiyecek olarak fazladan bir parça araklamayı umardık, biribirimizi takip ederdik. En çok korktuğumuz - subay çıkamamak idi. (Onları Stalingrad'a yollarlardı.) Genç hayvanlara ders verircesine okuturlardı bizi: Biriktireceğimiz kinin intikamını başkalarından çıkarmamız için. Uykumuzu alamıyorduk - fakat ceza olarak yat borusundan sonra tek başına ve başçavuşun komutu altında tören yürüyüşüyle gezmeye çıkarılırdık. Veya gece bir takımı ayağa kaldırırlardı ve temizlenmemiş bir çizmenin çevresine dizerlerdi: «İşte bu alçak çizmesini temizleyecek, parlayana kadar da hepiniz ayakta kalacaksınız.» derlerdi.

İhtiras içinde subay çıkacağımız günü beklerken, şimdiden subaylara özgü kaplanvâri yürüyüşe ve komutların madeni sesle verilişine kendimizi hazırladık.

Ve işte - yakalarımıza kareler vidalandı. Ve bir ay geçer geçmez, cephe gerisinde bataryamı düzenlerken, beceriksiz erim Berbanev'i asi başçavuş Metlin'in komutası altında yat borosundan sonra yürüyüşe çıkardım... (Ben bunları UNUTMUŞUM, yıllardan sonra samimi olarak unutmuşum! Şimdi önümde kâğıt varken hatırladım...) Ve teftişe gelen yaşlı bir albay çaçırttı da beni utandırmaya çalıştı. Ben ise (gördüğüm üniversiteden sonra) kendimi temize çıkarmaya çalışırken, albaya: «Okulda bize böyle öğrettiler.» dedim. Orduda olduktan sonra, genel insan kurallarına gerek kalmıyor, anlamını taşıyordu dediklerim.

(Hele Organlarda olsaydık?)

Domuz üzerindeki yağ tabakası nasıl kalınlaşıyorsa, bizim kalbimizi saran o gurur da o şekilde büyüyordu.

Kendi emrimdekilere, karşı gelinmez buyruklar dağıtırdım ve daha iyisi verilemez kanısındaydım. Burada, cephede bile, ölüm karşısında aramızdaki farkların kalkması gerekirken, nüfuzum beni çabucak üstün bir insan olduğuma inandırdı. Onlar ayakta, hazırol vaziyette raporlarını verirlerdi, ben otura-

rak dinlerdim. Baba ve dede, yanlarındakilere «sen» derdim (onlar bana, haliyle «siz» derlerdi. Patlayan obüslerin altında kopmuş telefon tellerini değiştiriyorum derdim onlara, üstlerimden azar duymamak için . Subay ola rak tereyağlı börek yerken 'neden bana var, onlara yok» diye düşünmezdim. Yardımcım vardı, onu adamakıllı çalıştırır, bütün hizmetlerimi yaptırırdım, askerden ayrı olarak yemek pişirtirdim. (Oysa Lubyânkadaki sorgu yargıçlarının emir erleri yoktu, o yandan suçlayamayız kendilerini). Askerlere kendi şahsım için gittiğimiz her yeni yerde özel barınaklar yaptırırdım, Daha kalın kütükler kullandırırdım, rahatım ve güvenliğim için Hem de müsaade edilen her şey vardı bataryamda, ormanda kazılmış bir çukur.Fakat Gortiek Tümen Hapisha nesinden iyi idi, çünkü isi vardı ve herkes askerî karavanadan yaralanırlardı içeride atını kaybeden Uvuşkov ve silâhına iyi bakmayan Popkov otururdu. Ve at sıkı durun! Şimdi hatırıma geldi: Alman derisinden bir harita çantası diktiler bana (insan derisinden değil amma, şoför koltuğundaki döşemeden), fakat kayışı eksikti. Üzülüyordum. Derken yerli bir partizan komiserinin üzerinde gördüm, tam uygununu çıkarttırdık: Değil mi ki biz Orduyuz, öyleyse biz daha büyüğüz! (Görevli Sençenko'yu hatırladınız mı?). Nihayet kırmızı sigara tabakasına da açgözlülüğüm sayesinde kavuştum, benden alındığı zaman onu hatırladım.

İşte, apoletler insanı böylesine değiştirir. Nerede kaldı ninenin ikona (100) karşısında söylediği öğütler? Ve ne oldu öncülerin hayalinde canlanan geleceğin kutsal Eşitliği!

Tugay Komutanının Muharebe İdare Merkezinde Smerşçiler üzerimden o kahrolası apoletleri ve kayışı söktükten sonra beni kendi arabalarına doğru itiştirmeye başladıkları anda bile, ben, altı üstüne gelmiş kaderimle, telefoncuların odasından geçmekten ve erlere kendimi rütbesi alınmış kimliğimle göstermekten sıkılıyordum - beni bu durumda görmemeliydiler onlar!

Tutuklandığımın ikinci günü Sibirya yolculuğunun ilk basamağı yaya olarak başladı: Ordu karşı casusluk örgütünden her zamanki av, cephedeki örgüte posta ediliyordu. Osterode'den Brodnitsi'ye kadar yaya olarak sürüldük.

Hücreden çıkarıldığımda, arkaları bana dönük üçbuçuk sıraya dizili 7 tutuklu hazır bekliyordu. Altısının üzerinde oldukça eskimiş Rus er kaputu vardı, ve kaputun sırtında, bir daha çıkmaz beyaz boya ile yazılı SU harfleri vardı, «Soviet Union» anlamına geliyordu. Bu markayı önceden bizim Rus askerleri üzerinde çok görmüştüm Alman esirliğinden dönüyorlardı, süt

dökmüş kedi tavnyle, kendilerini k u r t a r a n orduyu karşılı yorlardı. Evet, kurtarıldı onlar. Ama ne kurtaranlarda, ve ne de kurtulanlarda sevinçten dansetmiyordu. Memleketlisi esirlik ten dönene, Almanlara bunlardan daha kem gözle bakardı, cephenin hemen gerisinde ise, haindi onlar.

Yedinci tutuklu siyah paltolu, siyah elbiseli ve siyah şapkalı sivil bir Alman. Yası elliyi geçiyordu, uzun boylu, beyaz tenli, bakımlı, kaliteli gıdayla besili olduğu belli biri.

Beni dördüncü sıraya soktular ve konvoy âmiri Tatar baş çavuş el işaretiyle kenarda duran mühürlü bavulumu göstere rek, onu almamı söyledi Bu bavulda askerî eşyam ve yanımda bulunan, şimdi aleyhime delil olarak kullanılacak tüm yazıla nm vardı.

Bavul. Neden almıyordum? Başçavuş, bana, subav olanın, bavulu taşımasını söylüyordu? Yani iç tüzüğün bir ere taşımayı ya sakladığı bu parçayı mı? Ve yanımda elleri boş altı er mi yürüsün? Bir de yenilen milletin temsilcisi?

Başçavuşa düşündüğümün hepsini değil, ancak:

— Ben subayım, Alman taşısın, dedim.

Tutuklulardan hiçbiri başını çevirmedi: Baş çevirmek yasaktı. Yalnız sıramdaki komşu, o da SU, yüzüme hayretle baktı (onlar bizim orduyu terkederken, ordu henüz böyle değildi).

Karşı casusluk örgütünün başçavuşu söylediğime şaşmadı Onun gözünde ben subay değildim ama, ikimiz de aynı terbiyeyi görmüşüz. Hiç bir suçu olmayan, konuştuklarımızı da anlamayan Alman'ı çağırarak, bavulu ona taşıttı.

Bizler, kalanlar, boş ellerimizi arkaya geçirerek (esirlerin elinde bir bohçacık bile yoktu, boş elle gittiler, boş elle yurda dönüyorlardı) arka arkaya dört çift halinde yola koyulduk. Konvoy muhafızlarıyle konuşmazdık, hele biribirimizle konuşmak, ister yolda, ister mola verildiğinde, ister konakladığımız yerlerde olsun - sımsıkı yasaktı... Sanıklar olan bizler, sanki göze görünmez perdelerle ayrılmış, sanki tekli hücrenin sıkışıklığı içinde imişiz gibi, hep yürürdük.

Erken İlkbaharın değişik günleriydi. Bazen hafif sisli bir hava içinde yürürdük. Vıcık vıcık çamur, şosenin sert kaplaması üstünde çizmelerimizin altında acıklı bir sesle dağılırdı. Kâh gökyüzü açar ve sarımtrak renkte, kudretinden henüz habersiz Güneş, kardan yarı yarıya arınmış tepecikleri ısıtır ve terketmeye zorlandığımız Dünyayı bize bütün berraklığıyla gösterirdi. Kâh sanki beyazlığını kaybeden karı kara bulutlardan koparırcasına esen, sert ve düşman rüzgâr üzerimize gelir, yü-

zümüzü, sırtımız, ayaklarımızı kamçılar, kaputlarımızı ve ayak bezlerimizi [101] sırılsıklam ederdi.

Altı insan sırtı önümde; değişmeyen altı sırt. Pürüzlü, çirkin SU yazıları ve Almanın sırtında parlayan siyah kumaşı incelemek için bol vaktim vardı. Eski hayatımı hafızada canlandırmak ve şimdiki durumu düşünmek için de bol vaktim vardı. Bunu ben yapamıyordum. Başıma çarpan çomağın etkisiyle düşünemez duruma gelmişim.

Altı insan sırtı. Sallanmalarında ne beğeni, ne azarlama.

Alman kısa zaman sonra yoruldu. Bavulu bir elden öbür ele geçirirdi, kalbini tutardı, muhafızlara işaretle daha fazla götüremeyeceğini gösterdi sonunda. O zaman sıradaki komşu, savaş tutsağı, Alman *esirliğinden yeni kurtulan* ve orada Allah bilir neler çekmiş insan (bu arada merhamet de olabilir) - kendiliğinden bavulu öbürünün elinden aldı.

Sonra diğer tutuklular, muhafızlardan emir almadan bavulumu taşıdılar. Alman da.

Fakat ben değil.

Ve kimse bana bir tek söz söylemedi.

Yolda boş giden ağırlık koluna rastladık bir defasında. Görevli erler ilgiyle bize baktılar, kimisi kağnı arabasının üzerinde ayağa kalkarak, gözlerini bize dikti. İlgilerinin ve düşmanca tavırlarının bana ait olduğunu çabucak anladım. Arkadaşlarımdan çok farklıydım: Kaputum yeni, uzun, ölçüye göre dikilmişti; ilmekler henüz sökülmemiş, koparılmamış düğmelerin yaldızı güneşte parlıyordu. Yeni tutuklanmış şubay olduğum besbelli. Belki de şubaylıktan yuvarlanışım hoşlarına gidiyordu (yüksek adaletin bir yansıması?), fakat daha yakın ihtimalle, siyasi konferanslarla eğitilmiş kafalarıyla, kendi komutanlarının da aynı bunun gibi bir duruma düşeceğini düşünemediklerinden, beni **Ö B Ü R** taraftan gelme insan kabul ediyorlardı.

— Yakalandın mı, seni Vlasov domuzu?! Kurşuna dizelim yılanı!! diye heyecanlı heyecanlı bağırıyorlardı, cephe gerisi yurtseverlik hissine kapılarak (yurtseverliğin en ateşlisi her zaman cephe gerisinde görülür). Haykırışlarını, yakın akrabalarımı da kapsayan sövmeyle desteklediler.

Onların gözünde uluslararası bir madrabazdan başka bir şey değildim. Yakalandığım için taarruz hızlanacak, harp daha erken bitecekti.

Onlara verilecek cevabım var mıydı? Tek kelime benim için yasaktı, oysa hepsine teker teker hayatımı anlatmam gerekiyordu. Sabotajcı olmadığımı onlara neyle belli edecektim? Dostları olduğumu? Onlar yüzünden burada olduğumu nasıl anlatacak-

tım? Gülümsüyordum sadece... Hüküm giymişlerin kolundan onlara doğru bakarak gülümsüyordum! Bu da onlara alay gibi geliyordu, kızgınlıklarını kamçılamaktan başka bir işe yaramıyordu; savrulan küfürler, sallanan yumruklar gittikçe artıyordu!

Hırsızlıktan, yurda ihanetten, askerlikten kaçmaktan tutuklamadılar beni, seziş gücüyle Stalin'in caniyâne sırlarına erişmemden oldu, bu iş. Bunun için duyuyordum ve gülümsüyordum. Rusyamızdaki hayatı biraz olsun, düzeltmek isterdim ve buna belki de biraz yol gördüğüm için, hep gülümsedim.

Ben bunları düşünürken bavulum, hep elde, yol alıyordu.

Bundan ötürü vicdan azabı çekmiyordum. Ve eğer avurtları çökük, yüzü iki hafta traş görmemiş, anlayış ve ıstırapla bakan gözlerin sahibi yanımdaki komşum bana dönerek ve temiz rusçasını kullanarak - serzenişte bulunsaydı, muhafızdan yardım istemekle tutuklu şefini beş paralık ettiğimi, kendimi diğerlerden yüksek gördüğümü, kibirli olduğumu söyleseydi - ben onu A N L A M A Y A C A K T I M ki! N E dediğini anlamıyacaktım! Ben subay değil miyim!

Eğer yolculuğumuz sırasında içimizden yedi kişinin ölmesi gerekir de, sekizinciyi kurtarmak muhafızların elinde olsa idi, -

— Başçavuş! Beni kurtarın, ben - subayım!..

şeklinde bağırmaktan beni alıkoyacak ne vardı, sanki?

İşte omuzlukları mavi olmayan subay budur!

Ya apoletlerin rengi mavi ise? Ya kendisine, öbür subaylar içindeki özelliği ve değerli oluşu anlatıldıysa? Daha bilinçli olduğundan kendisine güvenlerinin de çok olduğu söylendiyse? Ve bütün bunlara karşılık, görevinin ancak suçlunun başını ayakları arasına sıkıştırarak bu durumda borunun içine itmekten ibaret olacağı öğütlendi ise?

İtmemek için sebep ne ola?

Ben kendimi, çıkarı düşünmeyen, esirgemezlikten kaçmayan bir insan olarak bilirdim.

Oysa - tam yetişmiş bir cellâd imişim. Yejov devresinde NKVD okuluna girmiş olsaydım, Beria'nın yönetiminde, belki de kökü tutmuş olacaktım?...

Bu kitabın, siyasete karışanların niteliklerini açıklamak maksadıyla yazıldığını düşünen okuyucu onu burada görsün.

Bunu yapmak kolay olsaydı, keşke! - bir yerde siyaha bürülü, kötü niyetli, karanlık işler çeviren insanlar ve bize düşen görev, ayırımı yaptıktan sonra, kötüleri ortadan kaldırmak olacaktı. Fakat iyiyi kötüden ayıran çizgi, insan kalbinin üstünden geçer ve onu böler. Kalbinin bir parçasını koparıp atacak babayiğit nerede?

Kalp yaşadıkça bölücü çizgi hep yer değiştirir, kâh kabaran kötü duyguların, kâh genişleyerek parlayan iyiliğin etkisinde kalır. Aynı kimse, değişik çağlarda, değişmiş pozisyonlarda büsbütün başkalaşmış niteliklerle karşımıza çıkar. Kimi zaman şeytana yaklaşır, kimi zaman azizliğe. Oysa, adı değişmez ve biz gördüğümüzü o ad'a yükleriz..

Sokrat'tan bir öğüt bize miras kaldı: **Kendini bil!**

Ve bizler, bize eziyet edenler için hazırladığımız çukur önünde, afallar, duraklarız: Cellâd rolünde bizlerin değil, onların bulunuşu nihayet bir rastlantıdır, diye düşünürüz.

Malüta Skuratov [102] **bizlere** seslenseydi, herhalde işin içinden yüzümüzün akıyla çıkardık!..

Atasözümüz der ki: İyiden kötüye bir sahnım var
Kötüden iyiye de aynı uzaklık demektir.

Kanun dışı hareketler ve işkencelerin anıları kamu oyunda canlanır canlanmaz, her taraftan bize yazıyla, ağızla itirazlar gelmeye başladı: **ORADA (NKVD - MGB'de) iyiler** de vardı, deniyordu!

«**İyileri**» tanırız: Eski bolşeviklere: «Dayan!» diyenler, kimi zaman önlerine bir sandviç sürenler, ve onların dışındakileri ayak altına alanlardı bunlar. Pekalâ, parti dışı, insan olarak iyi diyebileceğimiz kimseler yok muydu orada?

Genellikle bulunmamaları gerek: Öylesini oraya almaktan kaçınırlardı, girişlerinde ayıklanırlardı. Bazıları, kabul edilmemek için, olmayacak kurnazlıklara başvururlardı. (*) Yanlışlıkla girenler ise, - ya çevreye uyarlar veya dışarı itilirlerdi; kimi zaman lokomotifin önüne atıldığı da görülüyordu. Her şeye rağmen, içlerinde iyisi kalmıyor muydu?

Kişinev'de genç emniyetçi teğmen, tutuklanmasına bir ay kala Şipovalnikov'a gitmiş ve: «Kaçın, kaçın, sizi tutuklamak istiyorlar,» demiş! (Kendiliğinden mi, anası mı yolladı?). Tutuklu papazı başka yere götürmek işi yine aynı teğmene düşmüş ve çok üzülmüş, «Peder Viktor, niye gitmediniz?» diye sorup durmuş.

Veya başka bir olay. Yanımda takım komutanı teğmen Ovsyannikov adında biri vardı. Cephe hayatında ondan daha yakınım yoktu. Savaşın yarısı boyunca aynı tencereden yemek yedik. Ateş altında, çorba soğumasın diye, obüsler patlarken de

(*) Savaş yıllarında Leningradlı bir askeri pilot, Ryazan'daki bir hastaneden taburcu edildikten sonra, veremliler dispanserinde ilgililere yalvarmış: «Bende bir hastalık bulun, ORGANLARA girme emrini verdiler!» Röntgenciler kendisinde veremli infiltrat «buluverdiler». Ve Gebeciler onu rahat bıraktılar.

yerdik. Köylü çocuğuydu, ruhu tertemizdi, ön yargıları yoktu. Adı geçen okul ve subaylık hayatı onu bozmamıştı. Birçok konularda beni de yumuşatmayı bilirdi. Subay olarak bütün çabasını yanındaki askerlerin (aralarında çok yaşlılar vardı) candan olmamaları ve güçten düşmemeleri için harcardı. İlk defa ondan bugünkü köyün durumunu ve kolhozları öğrendim. (Kızmadan, karşı söylemeden anlatırdı. Anlatımı ormandaki suyun ağaçları bütün dallarıyle yansıtmasına benzerdi.) Beni tutukladıkları zaman çok duygulanmış, savaştaki kişiliğimi tanıtan raporu en elverişli şekilde kaleme almış ve tugay komutanına imzaya götürmüş. Terhisten sonra yardım etmek için akrabaları aracılığıyla beni aramış (oysa yıl 1947, 1937'den pek farkı yoktu. Onun hesabına endişelendiğim oluyordu, çünkü «Savaş Anılarım»da onun hikâyeleri geçerdi. - 1957'de itibarımı geri aldığımda, onu bulmak istedim. Köy adresi hatırımda idi. İki mektubuma cevap gelmedi. Nihayet bir iz bulundu, Yaroslavl Öğretmen Enstitüsünü bitirdiğini haber verdiler. Oradan gelen yazıda «*Devlet Emniyet Organlarına çalışmak için gitmiştir*» deniyordu. Allah! Allah! Fakat daha ilginç! Şehir adresine yazıyorum - cevap yok. Birkaç yıl geçiyor, «İvan Denisoviç» basıldı. Seslenir diye bekledim, olmadı. Daha üç yıl geçtikten sonra Yaroslavl şehrinden mektuplaştığım birinden evine gitmesini ve mektubu elden vermesini rica ettim. Dostum öyle yapmış ve durumu bana rapor etti: «İvan Denisoviç'i» galiba okumadı, diyor. Doğru, ellerinden geçen hükümlülerin ondan sonraki hayatı onları hiç ilgilendirir mi? Fakat bu defa Ovsyannikov sessizliği bozmak zorunda kaldı ve yazdı: «Enstitüden sonra Organlara gitmem teklif edildi; burada da aynı başarının devam edeceğini sandım. (**Ne başarısı?**). Yeni çalışma sahasında bazı şeyler hoşuma gitmedi, fakat «dayaksız» çalışıyorum; yanlış yapmazsam, arkadaşların ayağını kaydırmam. (İşte özürü - arkadaşlık!) Şimdi gelecek için bir kaygım yok» diyordu.

Hepsi o kadar. Yazdığım mektupları sözde almamış. Benimle karşılaşmak istemiyor anlaşılan. (Bana öyle geliyor ki, karşılaşmış olaydık, kitabın bu bölümünü daha iyi yazardım). Stalin'in son yıllarında artık sorgu yargıcı idi. O yıllarda sıradan herkese **bir çeyrek** kesiyorlardı (yirmibeş yıl hapis). Nasıl da bilinci alt üst olmuş orada? Nasıl da kararmış? Fakat her şeyin düzelmeyecek derecede değiştiğine inanamıyorum, canlı filizler duruyor ihtimal.

Sorgu Yargıcı Goldman, bayan Vera Korneyev'e 206'ncı maddeyi imza ettirmek istediğinde, o hakkının farkına varmış ve onyedi üyeli «dinci grup'un» **davasının** dosyasını karıştır-

maya başlamış. Yargıç kudurmuşcasına öfkelenmiş; fakat bunu engelleyememiş. Yazıhanesinde canını sıkmasın diye Korneyéva'yı yarım düzineye yakın iş arkadaşının kaldığ. büyük bir odaya götürmüş, kendisi de gitmiş. Korneyeva önce dosyaya dalmış, fakat biraz sonra, ihtimal odadakilerin canları sıkkın olmasından, konuşmaya başlamışlar. Vera'nın konuşması biraz sonra di propagandaya dönüşmüş. (Onu tanımak gerek. Olağanüstü ki ği vardı, zekâsı kıvrak, dili uz idi. Oysa özgür hayatta tesfiyeci, at bakıcısı ve ev kadınıydı.) Tutulmuş nefesle dinlediler, ancak arada bir karşılıklı sorularla sessizliği bozdular. Söyledikleri onlar için çok yeni, beklenmedikti. Oda dolmuş, komşu odalardan gelenler olmuş. Dinleyenler sorgu yargıçları olmamakla beraber, aynı çevrenin adamları, daktilo, stenocular, dosya memurları, 1946'nın **O r g a n l a r ı**. Konuşmasını burada canlandırmak imkânı yok, birçok konuyu dile getirmiş. Yurda hanet edenler, - 1812 yılı savaşında, köylünün köle olduğu devrede - nerede kalmış onlar? O zaman görülmeleri tabii olurdu. Fakat en çok din ve iman sahiplerinden söz açmış. «**Ö N - C E**», demiş, «ihtirasın başını boş bırakarak kitleyi tahrik ederdiniz, sloganınız - « ağmacılıkla elde edileni yağma et» dersiniz, ve haliyle dinlerine düşkün olanlar yolunuzda engel olarak görünürlerdi. Fakat bugün, **YAPICILIĞA** başladıktan sonra, ve bu Dünyada rahat etmeye karar verdikten sonra, ne diye en iyi yurttaşlarınızı ezmeye kalkarsınız? Sizler için en değerli malzeme değil mi onlar? İman sahibini kontrol etmek istemez, o bir şey çalmaz, işi de kaytarmaz. Siz ise, hakka uygun düzeni hasedçiler ve deri yüzücülerin yardımıyla kurmak istediğiniz için, herşeyiniz dağılıp, yıkılıyor. En seçkin insanların kalplerini tükürük hokkası yerine kullanmanın sebebi ne ola? Kiliseye gerçek bağımsızlık tanıyın, ona dokunmayın, zararlı çıkmazsınız. Materyalist misiniz? O zaman evrim kanunlarına güveniniz olsun - dini onlar tasfiye etsin, fakat tutuklamayın!» - Bu anda Goldman içeri girdi ve kabaca müdahale etmek istedi. Fakat her taraftan sesler: «Çeneni kapa! Sus bakim!. Devam et, devam et, kadın.» (Hitap ne olacaktı? Vatandaş? Yoldaş? Hepsi yasak, karışmış gitmiş uyulagelen kurallar içinde. Kadın! desen, aldanmazsın, Hazreti İsa'nın yaptığı gibi.) Ve Vera, yargıcının yanında, konuşmasına devam etmiş!.

Devlet Emniyetinin yazıhanesindeki dinleyicilere Korneyeva'nın konuşması, bir zavallı tutuklunun sözleri neden etki göstermiş?

Adı geçen D. P. Terehov, idama mahkûm ettiği ilk sanığı hâlâ hatırlar, «ona acıdım» der. Bu anı'nın yaşaması için kalbinde

uygun bir zeminin bulunması gerekir. (O tarihten bu yana çoklarını hatırlamaz ve hesaplarını da tutmaz.)' (*)

Büyük Ev gardiyanlarının ruhu her ne kadar buz tuttu ise de, ruhun çekirdeğinde, çekirdeğin çekirdeğinde blrşeyler kalmalıydı. N. P.-va anlattı bize.- Günün birinde sorguya götürülmek üzere kendisini donuk ruhlu, dilsiz, gözü görmez bir kadın POSTA kamarasından almış. Derler ki, Büyük Ev'in hemen yanıbaşında bombalar patlamış, sanılır ki sıra onlara de geliyormuş. Posta kadın korkudan tutukluyu kucaklamış, sanki ondan yardım ve şefkat istiyormuş. Fakat bombalardan kurtuldular; kurtulunca aynı görmemezlik: «Eller arkada! Geçin!.»

Ölüm korkusuyla adam olmak meziyetten sayılmaz. Onun gibi çocuk sevgisi de iyiliğin ispatı yerine geçmez («ailesine çok bağlıdır» - namussuzlar hakkında sıkça tekrarlanan sözlerdendir). Yüksek Mahkeme Başkanı İ. T. Golyakov'ı methederler: Bahçeyle uğraşmayı sever, kitap sever, sahafları dolaşır, Tolstoy, Korolenko, Çehov'u iyi tanır, - pekalâ onlardan ne kapmış ki? Kaç bin cana kıymış? Veya sözü ge(ıiş, madam İosse'nın ahbabı albay Vladimir, tecrit hapishanesinde otururken, ve yaşlı Yahudileri buz'un stok edildiği bodruma nasıl kapattığını kahkaha ile anlatırken, yaptığı bütün edepsizlikleri karısının öğrenmesinden korkardı: Çünkü eşi onu sayardı, temiz, soylu bir insan olarak bilirdi. Eşinin bu kanısının onun için büyük değeri vardı. Ancak albayın bu duygusunu, kalbindeki iyiliklerin minik bir toplama yeri olarak görebilecek miyiz?

Neden iki yüzyıldan beri göğün rengine o derece bağlıdırlar? Lermontov zamanında - «gök mavisi üniformalar» diye geçerdi adları, sonra mavi kasketler, mavi omuzluklar, mavi ilmikler oldular, daha az gösterişli olmaları emredilmiş onlara, gök mavisi yüzeyler halkın minnettarlığından saklanıyordu, çekile çekile başta ve omuzlarda üslendiler, küçüldüler ve ince şerit, kaytan gibi fakat yine gök mavisi renkte kaldılar!

Bu - yalnız maskeli balo mu?

Veya her KARA, günahlardan arınmak için Göğe mi başvurmalıydı, ara sıra? - Böyle düşünmek, güzel olurdu. Fakat Ya-

---

(*) Terehov'un başından geçen olay: Kruşçev'in zamanındaki yargılamaların dürüstlüğünü bana anlatırken, elini canlı canlı salladı ve kaza eseri - yazı masası üzerindeki camla bileğini kesti. Zile bastı, dimdik duran bir üstsubay tentürdiyot ve oksijen suyu getirdi. Oksijen suyuna batırılı pamuğu bir saat sürece yaranın üzerinde tutarak benimle konuşuyordu; meğer kanı geç pıhtılaşırmış. Allah ona insanların sınırlı imkânlarını açık olarak göstermiş, oysa o başkalarını yargılar, ölüm kararları çıkartırdı.

goda'nın mukaddesata uzanışını öğrendikten sonra... M. Gorki'nin maiyetinden görgü tanığı anlatır (O sıralarda Gorki'nin Yagoda'ya yakınlığı vardı): Moskova dolaylarında Yagoda'nın çiftliğinde, hamamın antresinde ikonalar dururmuş. Yagoda ve arkadaşları soyunduktan sonra tabancalarla ikonalara ateş ederlermiş, sonra yıka[illegible]ropa giderlermiş.

Bunu nasıl anla[illegible] ya) **C A N İ** mi? Nedir bu? Dünyada bulunur mu?

Olamaz, yok onlar demek kolayımıza gelir? Çocuklara anlatılan masallarda tarifleri yapılır, resimleri çizilir, buna müsaade var, tablo somut, belirgin olur. Fakat ne zamanki, geçen yüzyılların Dünya edebiyatı önümüze deste deste kapkara canilerin portrelerini serdi Shakespeare'i de, Schilleri'i de, Dickens'i de - bize onlar bugünkü anlayıştan uzak, panayır barakalarına yanaşır göründüler. En önemlisi: Bu caniler, nasıl gösterildi? Onların canisi kendini cani ruhunu - kara bilir. Ve böylesine de ahkâm yürütürler: Kötülük yapmazsam, yaşayamam. Haydi babayı kardeşe karşı kışkırtayım, der! Kurbanın ıstırabından zevkimi alayım, diye düşünür! Yago, amaç ve güdülerinin, kin'den doğma, kapkara olduğunu açıkça söyler.

Hâşa, olur mu böyle? Kötülük, ancak iyilik sanılarak veya düşünülmüş, anlaşılmış kanunî bir eylem, bilinerek yapılabilir. Şansımıza, insanın yaratılışı öyledir: Yaptığına **Ö Z Ü R** arar.

Makbet'in özürleri kifayetsizdi, bunun için vicdan azabına kurban gitti. Yago ise - bir kuzu. Onuncu cesetten sonra Shakespeare'in canilerinde ruhta kuvvet kalmaz, fantezi iflâs ederdi. Çünkü **İ D E O L O J İ L E R İ** yoktu.

İdeoloji! İşte o'dur, işlenen cürümü haklı gösteren, caninin bileğine kolay tükenmez kuvvet kazandıran nesne. Caniyi kendi gözünde ve başkalarının karşısında temize çıkaran ve topluma mal olan bir teori. Sayesinde, yaptıklarına karşılık serzeniş, beddualar değil de, övme ve şan kazanılır. Engizisyoncular hıristiyanlıkla, fatihler - yurtlarını yükseltmekle, kolonizatörler - uygarlıkla, Naziler - ırkçılıkla, jakobenler (ilk ve sonrakiler) - eşitlik, kardeşlik ve gelecek kuşakların mutluluğuyla kendilerini desteklerlerdi.

İ D E O L O J İ sayesindedir ki, Yirminci Yüzyılda milyonlara karşı işlenen cürmü gördük. Onu inkâr edemeyiz, yanından geçemeyiz, karşısında ağzımızı tıkayamayız - bu durumda canilerin bulunmadığını söyleyemeyiz ya? Peki, bu milyonları yitirenler kimlerdi? Caniler olmasaydı, Takım Adaları da olmayacaktı.

1918 - 1820 yıllarında ortada dolaşan rivayet: Güya Petrograd ve Odessa ÇEKA'ları mahkûmların hepsini kurşuna dizdirmiyormuş da, bir kısmıyla (canlı olarak) şehir hayvanat bahçelerindeki hayvanları besliyormuş. Söylentinin doğruluk derecesini, olduysa, olay sayısını bilemiyorum. Fakat delil aramak zahmetine de girişmem: Mavi şeritlilerin âdetlerine uyarak derim ki, «Bunun olamayacağını onlar bize ıspat etsinler.» Fakat o açlık çekilen yıllarda hayvanları neyle besleyeceklerdi? İşçi sınıfından keserek mi? Bu düşmanlar için ölüm nasılsa mukadderdi! Neden, gider ayak, Cumhuriyetin ekonomisine yararı dokunmasın; dolaylı bir şekilde geleceğe doğru attığımız adımlara faydaları olmasın? Acaba **m a k s a d a u y g u n** düşmez mi?

İşte Shakespeare örneği caninin aşamıyacağı çizgi budur, oysa ideoloji ile donanmış cani bunu yapar. Yaptıktan sonra da gözü bulanmaz.

Fizik, **e ş i k ' l e r e** bağlı olay ve nitelikler tanır. Tabiat'ın bildiği ve şifre anahtarı kendisinde bulunan **E Ş İ K** geçilmedikçe, görülmez, ortaya çıkmaz olaylardır bunlar. Çinko - Sulfit'e sarı ışık tut - elektronları bırakmaz, ne zaman ki hafif gök mavisi ışınları görür, yerinden sökülür (fotoefekt eşiği geçilmiştir)! Sıfırın altında yüz derecede soğutulan oksijen en yüksek basınç altında bile sıvı haline gelmez, direnir. Gaz, teslim olmaz! Yüzonsekiz'in altına düşüldüğünde - sıvı halinde akar.

Canilik de, anlaşılan, eşiği olan bir niteliktir. Bir insan, hayatı boyunca, sarkaç gibi, iyi ile kötü arasında bocalar durur, bazan aşağı kayar, ipi koparır, yukarı tırmanır, pişman olur, tekrardan karanlığa gömülür - fakat caniliğin eşiği aşılmadıkça - dönüş yolu açık kalır. Kendisine, hesabına beslediğimiz ümitler dışına da kaymaz. Fakat eğer işlediği cürümlerin yoğunluğu veya yoğunluğun bir derecesiyle, veya salt güçlüğüyle bir an için eşiği aşarsa - insanlıktan çıkmış sayılacaktır. Belki de - sonsuzluğa kadar.

İnsanların ötedenberi adalet hakkında düşündüklerinin toplamını yaparsak, bir tarafta kusurları, öbür yanda kusurun hakkından gelen fazileti göreceğiz.

Şansımız yaver gitti, öylesine bir devrin tanığı olduk ki, faziletin gerçi galip gelmediği, fakat hiç olmazsa üzerine köpeklerin saldırılmadığı zamanı gördük. Paçavralarla örtülü, cılız vücutlu ve dayak yemiş fazilete, ses çıkarmamak şartiyle, içeri girmek ve köşede oturmak için izin çıktı.

Bir şartla: kusurdan söz edilmiyecek. Kabul ediyoruz: fazi-

let ayak altına alınmıştı, fakat ortada kusur - yoktu. Kabul ediyoruz: şu kadar milyon insan uçuruma itildi - fakat sorumlusu yoktu. Ve eğer biri çıkar da çok aşağıdan alarak: «peki ya ötekileri!.» diye başlarsa, her yandan ve ilk ağızda dostça uyarılar yükselir: «N'apıyorsunuz yoldaşlar? Ne diye eski **yaraları deşelim?»** derler. (*) Arkasından çomak kullanarak: «Çüş dayak kaçkınları; İtibarınız geri gelmedi!»

Ve işte: Batı Almanyada 1966'da **SEKSENALTI BİN** nazi, suçlu görülerek, hüküm giymiş (**) - bunu gazetelerde okumak, radyoda dinlemek için zamanımıza acımayız. Heyecanlanırız! İşten sonra mitinge giderek oylarımızı vermeye hazırız: **AZ!** 86 bin azdır! 20 yıl hapis de az; Uzatmak gerek!

Oysa (Üst Mahkemenin, Askerî Heyet'in açıklamasına göre) bizde **ON KİŞİ** hüküm giymiş.

Oder veya Ren gerisindeki - bizi rahatsız eder. Oysa, Moskovanın veya Soçinin yeşil çitleri gerisindeki, kocalarımızın ve babalarımızın katillerinin sokaklarımızda boy gösterileri, bizim de onlara yol vermemizdeki gerçeklik - hesaba dahil edilmez, bizi rahatsız etmez - «eski yaraları deşmek» anlamına gelir.

Oysa, bir orantı kurduğumuzda, Batı Almanyanın 86 bini, bizde **MİLYONUN ÇEYREĞİ** eder!

Bir Yüzyılının çeyreği geçti; onlardan kimseyi bulmadık. Yargılama için onlara celp kâğıdı çıkartmadık; **onların** yaralarını deşmekten çekindik. Hepsinin sembolü olarak da, Granovskiy sok. no. 3 te, kalın kafalı, kendini beğenmiş, ogüne kadar hiçbir şey öğrenmeyen Molotov oturmaktaydı. Bizim kanımızla ağzına kadar dolarak, asillikle kaldırımı aşar ve geniş uzun arabanın içinde yerini alırdı.

Bilmece ki, çözümü bulmak bizlere çağdaşlara nasip olmaz: **NE SEBEPTEN** Almanyaya kendi canilerini cezalandırmak hakkı tanınmıştır da, Rusya'ya - tanınmamıştır? Vücudumuzda çürümekte olan bu pislikten kurtulmadığımız takdirde, ne felâketler dolu yolculuk bekler bizi? Dünya bizden ne öğrenebilecek?

Almanyada görülen davalarda, kâh burada, kâh oradâ şaşılacak durumlar görülür kimi vakit: sanık iki eliyle başını tutar, savunmaktan vazgeçer ve yargıçlardan herhangi bir istek-

---

(*) **«İvan Denisoviç»te geçer; «mavi» emeklilerin itirazları:** Kamplarda hapis kalanları'n yaraları neden deşilsin? **Güya** ONLARI **korumak gerekirmiş!**

(**) **Doğu Almanyadan benzer haber yok,** «Renk değiştirdiler, **kendilerini Devlet memuru olarak saydırmasını bildiler» anlamına gelir**

te bulunmaz. Ancak, şimdi canlandırılarak gözünün önüne serilen eski suçlarının manzarasıyla sarsıldığını, nefsine karşı nefret duyduğunu ve yaşamak istemediğini söyler.

İşte yargılamanın erişebileceği en yüksek nokta: Suçun, suçu işleyenin gözünde bile, iğrenç hale gelme noktası.

Bir memleket ki, yargıcın kürsüsünden seksenaltıbin kere kötülüğü mahküm etmesini bilmiştir (edebiyat ve gençlik, geri almamak şartiyle bu hükmü keza vermişti) - yıldan yıla, basamaklar çıkarak, ondan arınacaktır.

Fakat biz n'apalım? Günün birinde torunlarımızın torunları devrimizin birkaç kuşağına - «sümüklüler kuşakları» adını takacaklardır: Boynumuz büküşk önce milyonları aşan sayımızla yokedilişimize razı olduk, sonraları ihtiyarlıklarını rahat içinde geçiren katillerimize ihtimamla baktık.

(Rus geleneğinin temel taşları) - pişmanlık duymanın onlara yavan ve gülünç gelmesi halinde biz n'apalım? Başkalarına çektirdiklerinin yüzde birine katlanmaktan hayvanî korkusu olanlarda, bu korkunun, hakça iş görme isteğine galip gelmesi halinde biz n'apalım? Katledilenlerin kanı ile sulanmış topraktan kaldırılan nimetler ürünü onlara tatlı geldi ise ve elleri o nimetlere hırsla yapıştı ise, biz n'apalım?

Haliyle, et kıyma makinasının kolunu, diyelim 937 de çevirenler - artık genç değil, yaşları elli - seksen arası, en iyi çağları refah ve konfor içinde geçti, dolayısıyle yaptıklarının **AYNISI** onlara yapılamaz, geç kalındı.

Pekalâ, yüce gönüllüklükle davranalım, onları kurşuna dizmeyelim, tuzlu suyla şişirmeyelim, üzerlerine tahtakuruları serpmeyelim, «kırlangıç» usulü gem vurmayalım, ayakta uykusuz bir hafta geçirtmeyelim, çizmeyle, copla dövmeyelim, kafataslarını demir çemberle sıkmayalım, bagaj misali kamaraya istif etmiyelim, ki üst üstte yatsınlar - yaptıklarının hiçbirini onlara karşı uygulamayalım, fakat **HEPSİNİ BULALIM** ve **TÜMÜNÜ YARGILAYALIM**, memleketimize ve çocuklarımıza karşı kaçınılmaz borcumuzu yerine getirelim. Yargılamaya gelince, kendilerinden önce, işledikleri suçları mahkûm etmeye gerek var. Israrla üzerinde durarak tümüne, teker teker:

— Evet, ben bir cellâd ve bir katildim,

sözünü söyletmeliyiz.

Ve eğer Batı Almanya'dan geri kalmamak için, (bağlantıyı da oraya göre kurarak), memleketimizde bu söz **YALNIZCA** ikiyüzellibin kere söylenirse, yeter mi, dersiniz?

Yargıçlar önüne çıkarılacak nitelikleri canavarlıkları, «eski» ve «deşmeye değmezlerden» ayırt etmek için, XX yüzyılda ge-

çen ve birkaç on yıllık devreyi içine alan zaman, az mı gelir, dersiniz?

İnsanlardan bir kısmının öbür takımın hakkından gelmek için besledikleri **FİKRİ** açıkça mahkûm etmeliyiz. Kusuru susarak kabul edip, ortaya çıkmasın diye, onu beden içine soktuğumuzda, **TOHUMUNU EKMİŞ** oluyoruz. İleride bire bin vererek bol ürün sağlayacaktır. Canilere ceza kesmekle, hatta onları kınamamakla, yalnız değersiz yaşlılıklarını korumakla kalmıyoruz - aynı zamanda geleceğin kuşaklarını da adalet anlamından yoksun bırakıyoruz. Gençlerin «umursamazlık» havası içinde büyümeleri işte bu sebepten olmaktadır; «eğitimin hafif tutulmasından» değil. Gençler, alçaklığın her zaman refah getirdiğini ve hiçbir sefer ceza görmediğini öğreniyorlar.

Böyle bir memlekette hem rahat bulunmaz hem korkuyla yaşanır.

5 İlk Koğuş - İlk Gözağrısı

Bunu nasıl anlayalım - koğuştan söz açtık, derken gözağrısı?.. Belki de şöyle olur: Leningrad kuşatmasında Büyük Eve mi kapatıldın? O zaman anlaşılmayacak bir şey kalmıyor; aslında hayatta kalman da o sebeptendir. Leningradın en güzel yeriydi - yalnız sorgu yargıçları için değil, herkes için. Sorgu yargıçları orada otururlardı. Aynı zamanda, bombardmanlarda kullanılmak üzere, bodrumlarda yazıhaneleri vardı. Şaka değil, gerçekten Leningrad halkı o tarihte yıkanmazlardı. Yüzleri siyah kabuk bağlamıştı. Buna karşılık Büyük Evin tutukluları her onuncu gün sıcak duş altında yıkanırlardı. Kaloriferler yalnız gardiyanların koridorunda vardı; koğuşlarda yoktu. Fakat koğuşlarda helâ ve akar su bulunuyordu. Leningradın neresinde görülmüştü? Ekmek - dışardakiler gibi, yüzyirmibeş. Günde bir defa beygir leşiyle pişen çorba, bir kere de lâpa!

Kedi, köpek hayatına imrenmiş! Ya hücre? Ya **cezanın büyüğü** verilirse? Hayır, böyle olmadı.

Tutukluluğum süresince gördüğüm koğuşları, gözlerimi kapayarak bir saysam! Sayılması güç. Ve herbirinde insanlar, insanlar... Kimisinde iki kişi, kimisinde yüzelli. Kimisinde beş dakika kaldım, kimisinde yaz süresince.

Fakat ilk girdiğin koğuşun kalbinde özel bir yeri var - kaderleri seninkine benzer, sana benzer insanlarla ilk defa buluştuğun yer. Hayatın süresince, ilk aşkını unutmadığın gibi, onu da aynı heyecanla hatırlayacaksın. Ve taş kutunun zeminini, havasını o günlerde seninle paylaşanlar, hayatını yeni açıdan görmeye başladığın günlerin arkadaşları, akraba imişler gibi hafızanda yaşayacaklardır.

O günlerde aileden sayılacak - bir onlar vardı, senin için.

İlk sorgun yapıldığı süre içinde kapatıldığın koğuştaki izlenimlerinin, ne **BUNDAN ÖNCE** ve ne de **BUNDAN SONRAKİ** hayatında bir benzeri vardır. Senden önceki hapishanelerin tarihi binlerce yıl geriden başlasın, bir o kadar da senden sonra devam etsin (o kadar sürmeyeceğini düşünmek isteriz)

fakat senin için sorguyu geçirdiğin koğuşun bir daha tekrarlanmaz yeri var.

İnsana korkunç gibi gelen manzarası olabilir. Havalandırması, penceresi olmayan, bitli ve tahtakurulu küçücük, sedirsiz, pis zeminli bir oda. Bu kutunun adı - KPZ veya DPZ (*) dir. Köy sovyetinde, milis karakolunda, istasyon veya limanlarda bulunur (memleketimizde pek çok var bunlardan, tutuklananların esas kitlesi buradadır). Arhangelsk hapishanesinin «tekli» hücresinin penceresi sülyenle boyalıdır, Allah'ın Dünyasından gelen ışığı, bozulmuş, kıpkırmızı bir sızıntı olarak görürsünüz; hiç sönmeyen 15 vatlık ampul hep tepemizde. Veya Çöybolsan şehrindeki «tekli» hücre, ki altı metre karelik yerde biz ondört kişi aylarca yan yana oturur, ayaklarımızı sırayla, verilen komutla, uzatırdık. Veya Lefortovodaki «psikolojik» koğuşlardan biri: Meselâ üç numaralısı, her yanı siyaha boyanmış, ortada 25 vatlık ampul, diğer özellikler öbürlerinde olduğu gibi: yer asfalt, kalorifer anahtarı koridorda, gardiyanın elinde ve en önemlisi uzun saatlar süren, canhıraş uğultu. (İnanılması güç ama, kasıtla değil - komşu Devlet Merkez Aerodinamik Enstitüsünün basınçlı hava borusundan geliyordu). Öylesine bir uğultu ki, masadaki tabak ve maşrapa titreşimin etkisiyle yere kayıyordu, konuşma imkânsızlaşıyordu, gardiyana duyurmaksızın sesin bütün gücüyle şarkı söylemek olumu doğuyordu ve sesin kesilmesinden sonra, özgürlükten daha değerli görülen mutluluk geliyordu.

Ancak aşık olduğun, ne o pis döşeme, ne o kasvetli duvarlar ve ne de oturağın kokusudur; sevdiklerin - aynı komutla yerlerinde dönenlerdir; ruhlarınız arasında mekik dokuyan bilinmedik şeydir; söyledikleri bazan garip sözler ve içinde o zaman doğan, somut dünyadan ilgisi kesik, belirli belirsiz fikirlerdir ki, bundan önce yerinde zıplayarak ve yükselmeye çalışarak, onlara kadar erişmene imkân yoktu.

İlk koğuşuna kavuşuncaya kadar nice basamaklar çıkarsın!

Seni çukurda, hürcede veya bodrumda tuttular. İnsanca bir söz duymadın, insanca bakış görmedin, beyninden, kalbinden demir gagalarla içindekileri çıkarmaya baktılar. İnlerdin, bağırırdın - onlar hep gülerlerdi.

Yapyalnız bir hafta veya bir ay düşmanlar arasında kaldın, akla ve hayata veda ettin artık; kalorifer üzerine çıkarak, başı

(*) **KPZ veya DPZ — Sakınmalık hapis koğuşları (veya evleri). Cezanın çekildiği yer olmayıp, ilk sorgu süresince kalınan yer.**

nı döküm kısmına ezdirmek için kendini aşağıya attın (*), derken, yine hayattasın ve dostlarının yanına götürülüyorsun. Ve aklın - sana geri geldi.

İşte - ilk koğuş bu demektir.

Bu koğuşu hep bekler dururdun, hapisten çıkmakla aynı şeymiş gibi hayalinde canlandırırdın, - oysa seni delikten alarak ine sokarlardı; Lefortovo'dan şeytanın olası ünlü Suhanovka'ya.

Suhanovka - yalnız MGB emrinde bulunan korkunç cezaevi. Bizim takımı onunla korkuturlar; sorgu yargıçları adını meş'um cızırtıyla ağza alırlardı. (Orada bulunandan bilgi alamazsın - ya anlaşılmaz bir takım şeyler sayıklarlar, veya yaşayanlar arasında değildir artık).

Suhanovka - Çariçe Ekaterina zamanında inşa edilen manastır. İki binası var, bugün biri çok acele olaylara, digeri, 68 rahip hücrelisi, sorgusu yapılanlara ayrılmıştır. Cezaevi arabası oraya iki saatta varır. Lenin Tepelerine ve eski Zinaida Volkonskaya'nın malikânesine yakınlığı pek az kimsece bilinir. Tabiatın güzelliği orada eşsizdir.

Gelen tutukluyu orada ayakta durma hücresiyle şaşırtırlar - o kadar dardır ki, ayakta duracak kuvvetin kalmazsa, bükük diz üzerinde asılı kalırsın ve başka çaresi de yoktur. Canlılığını bastırmak için bu durumda iki günlüğüne bırakırlar bazan. Suhanovkada yemek ince zevke hitap eder, MGB toplumu içinde başka hiç bir yerde yok, - çünkü yemek komşu mimarlar istirahat evinden getirilir, ve domuz yemi yazırlamak için ayrı mutfak işletilmez. Fakat bir mimarın yiyeceği, pirzolası da kızarmış patatesi de burada oniki kişi arasında bölüşülür. Bu sebeple başka yerde olduğu gibi, burada da açlık çekersin, üstelik yemeğe karşı isteğin de arttırılmış olacaktır.

Eski rahip hücrelerinin hepsi iki kişiliktir, fakat çoğu zaman bir kişi kalır. Büyüklükleri birbuçuğa iki. (**) Taş yere gö-

---

(*) Aleksandr Doljin.

(**) Tam olarak: 156 cm. × 209 cm. Nereden biliniyor? Mühendislik hesaplarının ve kuvvetli ruhun Suhanovka'ya galebe çalmasındandır. Hesaplayan Aleksandr D. Delirmemek ve moralini kaybetmemek için kafasında hesaplar yapmakla oyalıyordu kendisini. Lefortovo'da adımlarını sayarmış, onları kilometreye çevirirmiş, haritayı gözönüne getirerek, Moskova'dan hududa, oradan Avrupa üzerinden Atlantiğe ve Amerika'ya kadar olan uzaklığı ölçermiş. Fikren evine, Amerika'ya dönmek istermiş Lefortovo'da kaldığı tekli hücrede, tam Atlantik Okyanusu'nun dibine ulaştığı sırada Suhanovka'ya nakledilmiş. Dışarıya ulaşarak buranın tarifini yapacak birinin pek bulunamayacağını anlayınca (anlattığı-

mülü iki yuvarlak iskemleye, eğer gardiyan kilidi açarsa, duvardan bir peyke ayrılıp dayanır. Üzerinde ancak çocuk yatağı olabilecek saman bir yatak. Peyke geceleri yedi saat için, yani sorgu saatları için açılır, gündüz bir sorgu yapılmaz. Gündüzleri iskemlelere oturmak yasaktır. Yere tutturulu dört boru üzerinde ütü tahtası - masa durur. Vasistas daima kapalıdır. Sabahları ancak gardiyan on dakika için uzun değnekle açar. Penceredeki cam tellidir. Gezintiye hiç bir zaman çıkarmazlar. Ayak yoluna sabah altıda, tutuklu midesinin buna ihtiyacı olmadığı zamanda götürürler. Yedi hücreye iki gardiyan baktığına göre ,gardiyanın koridorda iki hücre önünde geçtiği sürece, gözetlemelerinden kurtulursun. Sessiz Suhanovkanın maksadı, sana uykuya ve aynı zamanda, kendi hayatına sahip çıkmak için bir dakika bırakmamak - hep gözetlenirsin, hep emirlerinde, hep onların kulusun.

Sana aklını kaybettirecek güçle yaptığın düellodan galip çıktın, yalnızlık iradeni yitirmedi ve ayakta kaldıysan - ilk koğuşunu hakkettin, demektir! İçinde sereserpe yayılırsın.

Çabucak teslim olduysan, karşındakilerin görüşlerini kabul ettin ve herkesi haince eleverdiysen - yine ilk koğuş için olgunlaşmış sayılırsın, oysa bu mutlu anı yaşamamak ve bodrumda kâğıtlara imza atmadan muzaffer olarak can vermek, senin için yeğ olacaktı.

Şimdi ilk defa - sana düşmanlıkları olmayanları göreceksin. Şimdi ilk defa senin yürüdüğün yoldan giden başka canlıları göreceksin (*), beraber iken, sevimli BİZ zamirinin birleştirdiği kimseleri.

Özgür iken bu sözcüğe karşı belki de nefretin doğmuştu, kişiliğini elinden alarak, kullanmışlardı onu («biz hepimiz tek vücut olarak! biz şiddetle karşıyız!. biz söz veriyoruz!.. gibilerden), şimdi ise kulağına tatlı gelir: Dünyada tek degilsin bundan böyle! Daha başka düşünen varlıklar varmış Dünyada - İ N - S A N L A R !!

---

mızı ondan aldık), hücreyi ölçmek için çare bulmuş: Cezaevinde kullanılan kâsenin dibinde 10/22 kesrini görmüş ve 10'un dip kısmı, 22'nin üst kısmının çapı olduğunu anlamış. Havlusundan bir iplik çekerek ondan metre yapmış. Ondan sonra, dizini iskemleye dayayarak ve gardiyana gözlerini açıkmış gibi göstererek, ayakta uyuma usulünü bulmuş. Bu buluş sayesinde de aklını kaybetmemiş. (Rümin onu 1 ay uykusuz bıraktırmış).

(*) Büyük Ev'de olduysa ve Leningrad kuşatmasına rastladıysa, - yamyamlar da olabilirler: Kimi insan eti yerdi, kimi patoloji dairesinden çalınan insan ciğerini satardı o günlerde. Her ne sebepse MGB de, yamyamları siyasilerle birlikte bulundururlardı.

Sorgu yargıcıyla dört gün süren düellodan sonra, yat borusuyla ışığa boğulu hücrede uzanmamı bekleyen gardiyan, kapımı kurcalamaya başladı. Hepsini duyuyordum ama, bir saniyenin yüzde üç kadarında başımı yastıktan kaldırmamak ve uyuduğumu sanmak istiyordum. Nasıl olsa «Kalkın, sorguya,» şeklindeki seslenmesini duyacaktım. Fakat formülü şaşıran gardiyan, «Kalkın, yatağı toplayın» dedi!

Kaybolan en kıymetli zamana acıyarak ve başıma geleceklerden habersiz, ayakbezlerimi sardım; çizmeleri, kaputu giydim; kışlık şapkamı başıma geçirerek idarenin yatağını kucağıma aldım. Ayak uçları üzerinde yürüyen gardiyan gürültü çıkarmamamı bana işaretle anlatarak beni, mezar sessizliğine gömülü Lubânkanın dördüncü kat koridorundan, bina yöneticisinin yanından, ayna biçimindeki koğuş numaraları gösteren tabelâların ve gözetleme deliği zeytuni kapakların önünden geçirdi ve 67 inci koğuşun kapısını açtı. Ben içeri girince, arkamdan kapıyı kapattı.

Yat borusundan bu yana çeyrek saat geçtiği halde, 67. koğuştakiler sorgusu yapılanların uykusuna ayrılan saatlerin belirsizliğini düşünerek, demir karyolalarına, eller battaniye üzerinde (*) uzanmış, uyuyorlardı. Açılan kapının sesiyle üçü de ürpererek, gözlerini açtılar. İçlerinden birinin sorguya götürülmesini bekliyorlardı.

Ve yastıktan korkuyla ayrılan bu üç adet başta, traşsız, soluk renkli ve buruşuk yüzler bana o kadar insani göründü ki, yatak kucağımda ,ortada durakaldım ve sevincimden onlara gülümsedim. Onlar da gülümsediler. Ne kadar uzaklarda kalmış bir görünüm - yalnız bir hafta gerisinde!

— Dışardan mı? - sordular bana. (Yeniye genellikle sorulan ilk soru)

— Değil - diye cevap verdim. (Yenilerin genellikle verdikleri ilk cevap).

Onlar benim tutuklanmamın eski olmadığını, dolayısiyle

(*) **GPU - NKVD - KGB iç cezaevlerinde uygulanan zorlayıcı tedbirler kademe kademe gelişirdi. Ötedenberi bilinenlere yenileri eklenirdi. 1926 yıllarında burada kalanlar bu tedbiri bilmezlerdi, ışık da geceleri söndürülürdü, daha insanî davranılırdı. Işığı açık tutmakta mantıki bir hesap vardı: Tutukluyu gecenin her dakikasında görmek içindi (kontrol için arada bir yakılması daha kötü idi). Elleri battaniye üzerinde bulundurmaktan maksat ise, tutuklunun hak ettiği cezadan kurtulmak amacıyle, kendini boğarak öldürmesini önlemek içindi. Kontrol için yapılan denemelerde, kışın insanın elini ısıtmak istediği anlaşılınca, bu tedbir yerleşerek talimata alınmıştı.**

Özgürlükten yeni ayrıldığımı düşünmüşler. Ben ise, doksanaltı saatlik sorgudan sonra, kendimi özgürlükten gelme bir insan olarak düşünemiyordum, kaşarlanmış bir tutuklu olarak biliyordum kendimi... Oysa, **Özgür Dünyadan** gelme bir insan imişim. Oynak kara kaşlar sahibi köse ihtiyar benden son siyasi olaylara ve savaşa ait haberleri soruyordu. Hayret doğrusu - Şubatın sonunda olmamıza rağmen, ne Yalta Toplantısından, ne Doğu Prusyanın çember içine alınmasından, ne Ocak ayında Varşovada giriştiğimiz taarruzdan ve ne de müttefiklerin Aralık ayında yaptıkları acıklı gerilemeden haberleri vardı. Tüzük gereğince dış Dünyadan haberleri olmayacaktı ve işte yoktu da!

Gecenin yarısını olanları anlatmakla geçirmeye razıydım, zaferlerin ve çembere almaların benim eserim olmuşcasına gururunu duyarak. Fakat bu ara gardiyan karyolamı getirdi ve onu sessizce yerleştirmek zorunluğu çıktı. Bana yardım eden, benim yaşımda bir askeri pilotun ceketi ve havacı şapkası karyolasına asılıydı. İhtiyarcıktan önce davrandı ve benden - savaş hakkında bilgi değil de, tütün istedi. Yeni dostlarıma karşı gönlüm tam açık bulunmasına ve şu birkaç dakika içinde pek az konuşmuş olmamıza rağmen, - yaşıtım ve cephe arkadaşımdan esen havada ben bir yabancılık hissettim ve içimi, bir daha açmamak üzere, ona kapattım.

Henüz «kuluçka» (*) kelimesinin, anlamını her koğuşta bir kuluçka'nın bulundurulduğunu bilmiyordum, bu adamın, Gregor Kramarenko'nun hoşuma gitmediğini düşünmek ve söylemek için zamanımda olmadı - fakat içimdeki his, tanıtıcı his hemen uyarısını yaptı ve beni o adamdan sonsuzluğa dek uzaklaştırdı. Bu olay hayatımda tek olarak kalsaydı, ondan söz açmayacaktım. Fakat içimdeki tanıtıcı hissin çalışmasını hayretle, sevinçle ve endişeyle gördüm. Doğuştan bir yetenek olarak çabucak kabullendim. Yıllar geçiyordu, aynı sediri paylaştığım, aynı safta yürüdüğüm, aynı ekipte çalıştığım insanların sayısı yüzleri geçiyordu ve her zaman içimdeki esrarengiz tanıtıcı his, - ki oluşumunda benim rolüm olmadı; zahmetim geçmedi, - bana düşünmeye pay bırakmadan, uyarmasını yapardı. İnsan yüzüne bir bakmak, ses tonunu duymak, gözleri görmek, benim için yeterli idi. Beni bir insana ya tam veya kapı aralığınca az açardı veya hattâ büsbütün kapatırdı. O derece hatasız işlerdi ki, kamp yöneticilerinin aramıza gammaz sokma yolundaki bütün gayretleri, bana tırtıllar seviyesinde alınmış kararlar gibi geliyordu: çünkü hain olmaya karar verenlerin durumları yüzlerinden, seslerinden belli oluyordu. Yapmacık halleri ortadaydı. Ve

tersine - ilk tanıştığımız andan başlayarak, başıma mal olacak nitelikteki sırları bile, ruhumun içindekini, anlatmakta zarar görmeyeceklerimi de haber verirdi. Sekiz yıl hapis, üç yıl sürgün ve onlardan daha az tehlikeli olmayan altı yıl yeraltı yazarlığım o şekilde geçti, toplam onyedi yıl içinde birkaç on kişiye içimi açtım - tek defa ayağım sürçmedi. Buna benzer olayları hiç duymadım, psikoloji amatörleri için anlatıyorum. (Bana öyle geliyor ki, buna benzer yetenek birçoğumuzda bulunur, ancak fazla teknik ve akla dayanan yüzyılımızda, bu mucizeyi ihmal ettik ve geliştirmedik).

Karyolayı yerleştirdikten sonra anlatmaya başlamalıydım - (yattığım yerden ve fısıltıyla - yoksa kavuştuğum rahattan hemen hücreye yollanırdım), fakat koğuştaki kısa kesilmiş saçlarına ak düşmüş orta yaşlı, ve bana pek memnun olmayan bakışlarını çeviren üçüncü adam, kuzeylilere özgü sertlikle:

— Yarın. Gece - uyku içindir, dedi.

En akıllısı da buydu. Herbirimizi herhangi bir dakikada sorguya götürürler, sabahın altısına kadar tutabilirlerdi. Yargıç uyumaya gidecekti, burada ise uyuma yasağı uygulanacaktı.

Rahat içinde geçen bir gecelik uyku, gezegenimizin başına geleceklerden daha önemliydi.

Hikâyeme başlarken, ağzımdan dökülen ilk cümlelerle beraber, belirli belirsiz, anlatışı engelleyen ve henüz adlandıramadığım bir şeyin farkına vardım: tutuklu hale gelmemizle birlikte, kutupların Dünyada yer değiştiklerini, tüm anlamların 180 derecelik dönüş yaptığını ve bunca övüşle anlatmaya başladıklarımın **b i z l e r** için pek o kadar sevinecek anlam taşımadığını gördüm.

Onlar döndüler, ikiyüz vatlık ampulden korunmak için gözlerini mendille kapattılar, üstte kalan üşüyen kolu havluya sardılar, altta kalan kolu kaçamak olarak battaniye altına soktular ve uyudular.

Ben ise, insanlarla bir arada bulunmanın verdiği bayram havası içinde yatıyordum. Henüz bir saat önce insanlara kavuşacağımı bile düşünemiyordum. Kimseyi görmeden ensemdeki kurşunla hayatıma veda edebilirdim (nitekim sorgu yargıcının konuşmaları hep o yoldaydı) Soruşturma benim için devam ediyordu, fakat ne de gerilemişti! Yarın anlatmaya devam edeceğim (**d a v a m** hakkında değil, haliyle). Yarın onlar anlatacaklar - ne ilginç bir günümüz olacak, hayatımın en güzel günlerinden biri! (Cezaevinin benim için uçurum olmayıp, hayatımın en önemli dönüm noktası olduğu kanısı bende erken yerleşti ve oldukça kuvvetli idi).

Koğuştaki her ayrıntı beni ilgilendiriyordu, uykum kaçtı, gözetleme deliğinden üzerime bakılmadıkça, çevreyi inceliyordum. İşte duvarlardan birinin üst tarafında üç tuğlalık bir oyuk, perdeyle kapalı. Pencere olduğunu haber verdiler. Perde - karartma niteliğinde. Penceremiz var! - koğuşta pencere! Yarın hafif gün aydınlığından yararlanacağız ve gün ortasında birkaç dakika için göz alıcı elektrikten kurtulacağız. Ne kadar büyük nimet! - Gündüzün gün ışığında yaşamak!

Koğuşta bir masa var. Üzerinde, en görülür yerde çaydanlık, satranç takımı, kitaplar duruyor. (Neden görülür yerde durduğunu henüz bilmiyordum! Meğer yine Lubyânka iç tüzük gereğince imiş: Gardiyan gözetleme deliğinden dakikada bir baktığında, İdareye ait malın kötüye kullanılmadığını, mesela, çaydanlıkla duvarın kazılmadığını, satranç takımının intihar maksadıyla yutulmadığını, hapishanede yangın çıkarmak için kitapların yakılmadığını görmelidir!) Tutukluların gözlükleri o derece tehlikeli silâh olarak görülmüştür ki, akşam yatmadan önce gardiyana teslimi gerektiriyormuş, masada bile kalamazmış.

Ne kadar rahat hayat! Satranç, kitap, yaylı karyola, iyi yatak, temiz çamaşır. Savaş süresince bu şartlar altında uyuduğumu hiç hatırlamıyorum. Cilâ sürülmüş parke yer. Hemen hemen dört adımlık gezme yeri de var, kapı - pencere arası. Bu merkez siyasi çezaevi - kaplıcadan farksız.

Üstelik mermiler de düşmüyor başımıza. Üzerimizden geçerken çıkardığı sesi ve patlarken yükselen ıslığı ve iniltiyi hatırladım. Ya mayınların tatlı ıslık sesi? Ya her tarafı sarsan dört porsiyonlu Göbbels mayın atıcısının gümbürtüsü? Vormdit dolaylarındaki vıcık vıcık çamuru hatırladım. Şu anda bizimkiler, Almanları çemberden kaçırmamak için, o çamur ve karı ayaklarıyle eziyorlardı, herhalde. Beni orada tutukladılar.

Canınız cehenneme, harp etmemi istemiyorsanız, - öyle olsun.

Kayba uğramış başka ölçüler içinde, bizden önce rusça konuşan ve yazanların yüksek dayanıklılığının ölçüsü de var. Şaşılacak taraf o dur ki, devrim öncesi edebiyatımızda haklarında pek az söz edilmişti. Arada bir Tsvetayeva veya «Mariya Ana (*) nın kokusunu alırız. Onların gözü önüne serili pek çok şey duruyordu, bundandırki içinden birini seçemediler. Onları yukarıya, yücelmeye iten büyük kuvvet, aşağılarda sağlam ayak

---

(*) «Blok'a Ait Anılar» adındaki kitabı.

üzerinde durmalarına engeldi. Toplumların tepe taklak olmalarından önce, tabakalar arasında bilgelikle konan düşünen insanlardan oluşan harç görülür. Yalnız düşünürlerdi - o kadar. Ne alay edilirdi onlarla! Taklitleri mi yapılmadı? Aksiyon adamlarının yolunda, boğazı tıkayan bir nesne niteliğindeydiler. Onlara ad arandı - çürük dendi.

Bu insanlar, günü gelmeden Dünyaya yayılan enfes kokunun özü idi. Bu sebeple orak makinasının önüne atıldılar.

Özel hayatlarında aşırı derecede beceriksizdiler: Boyun eğmenin, yapmacığın, aşağıdan almanın yabancısıydılar - hemen karşı fikirleri, coşkuları ve itirazları olurdu. Orak makinası işte bunun gibisini temiz biçer. Saman kesici makina, bunun gibisini ufaltır. (*)

Bizim koğuşlardan geçirildi. O günlerden bu yana nice sıva, badana, boya, duvar kâğıdı yenilenmesi olmuş, fakat duvarlar aracılığıyla bize onlardan bir haber ulaşmamış (tam tersine, içlerine gömülü mikrofonlarla, duvarlar şimdi haberleri bizden bekliyordu.) Koğuşların eski sakinleri hakkında haber veren, burada konuşulanı, buradan idama veya Solovkiye gidenlerin son düşüncelerini anlatan kayıt kuyut yok hiç bir yerde ve olanları yazacak, edebiyatımızın kırk vagonuna bedel kitap bundan sonra yazılamaz herhalde.

Hayatta kalanlar ise, önemsiz şeylerden söz ederler: buradaki sedirler eskiden tahtadan yapılı, yatakları saman doluymuş. Pencerelere burunsalıklar (104) takılmadan, camlar tebeşirle yukarıya kadar boyalıymış, ta 1920 den beri. Burunsalıkları biz Beria'nın buluşu diye bilirdik, oysa 1923'te varmış. 1920 yılında tutukluların aralarında duvarlara yapılan vuruşlarla konuşmalarına göz yumulurmuş (çar zamanı cezaevinden kalma anane, «Tutuklu bunu yapmazsa, neyle kendini avutsun,» derlermiş). Ve bir şey daha: 920-30 yıllarında tüm gardiyanların Lettonyalı, (Lettonya avcı alaylarından ve başka yerlerden gelme insanlar), yemek dağıtıcıların da, Lettonyalı uzun boylu kadınlar olduğunu anlatırlar.

Önemsiz olmasına önemsiz ama, yine düşündürücü.

Sovyet Birliğinin bu en baştaki siyasi hapishanesine nasılsa uğramam gerekti, getirdiklerine teşekkürler: Merak bağladığım insanlardan biri, Buharin'in burada başına gelenleri gözönüne getirmek isterdim, o zaman. Şimdi ise hepimizin artık orak ma-

---

(*) **Ağzıma almaktan çekinirim, fakat bu yüzyılın 70 yıl'arından önce, bu insanların yeniden su yüzüne çıktıkları görülmektedir. Hayret verici olay. Bunu hemen hemen ümit edemezdik.**

kinasının önünde dolaştığımızın, gelişi güzel eyalet **iç cezaevinde** (*) işimizin görülebileceğinin ve buranın bizler için lüks olduğunun farkındaydım.

Bir araya geldiğim kimselerle canım sıkılmıyordu. Dinlenecek, başkalarıyla karşılaştırma yapılır insanlar yanımdaydılar.

Oynak kaşlı ihtiyarcık, Anatoliy İlyiç Fastenko. 63 yaşında olmakla beraber bir ihtiyara benzemezdi. Hem eski rus hapishanelerinin ananesini yaşatmakla, hem de Rus ihtilâllerinin canlı tarihi olmakla koğuşumuza renk verdiriyordu. Hafızasında duranıyla bugün ve dünün olayları ölçeğe kavuşuyordu. Böylesi yalnız cezaevi koğuşunda değil, toplumda da kendisini arattırır.

Koğuşta okuduğumuz ve 1905 İhtilâlinden söz eden kitapta soyadını bulduk. Fastenkonun sosyal demokratlığı o kadar geriye, eskiye dayanıyordu ki, bugün ondan ayrılmış sayılabilirdi.

Hapse ilk atılışı 1904 te, (ancak 17 Ekim 1905 tarihli «manifest» [105]) sayesinde, şartsız olarak hürriyetine kavuşmuş. (**)

(Yararlandığı affın hikâyesi oldukça ilginç. Haliyle o tarihlerde pencereye burunsalık takmak fikri henüz doğmamış ve kapatıldığı Belaya Tserkov şehir cezaevinin tutukluları, hapishaneye gelip gidenleri, bahçesini, sokağını rahatlıkla görebiliyorlarmış ve dışarıdakilerle konuşabiliyorlarmış. 17 Ekim manifestinin haberi telgrafla şehre ulaşmış ve mahkûmlara iletilmişti: Siyasi tutuklular galeyana gelerek pencere camlarını indirmişler, kapıları kırmışlar ve cezaevi müdüründen kendilerinin hemen salıverilmelerini istemişler. Birinin suratına çizmeyle vuruldu mu? Hücreye tıkılan oldu mu? Koğuşlardan biri kantinden öteberi almak veya kitap okumak hakkından yoksun edildi mi? Yok canım! Şaşkın şaşkın koğuşları dolaşan müdür tutuklulara: «Baylar! Yalvarırım size! - makul olun! Telgraf haberi üzerine sizleri bırakamam ki. Kiyev'den âmirlerimden talimat almalıyım. Sizlerden çok rica ederim, bir gece daha kalın», diye ko-

---

(*) İç cezaevi - GB'ye ait.

(**)Okullarda okuduğumuz «Kısa Tarih Dersi»nden hatırladığımıza ve ezberlediğimize göre, «tahrik maksadıyla alçakça çıkarılan manifest» hürriyetle alay ederdi. Çar'ın emri: «Ölülere hürriyet verin, yaşayanları içeri tıkın» şeklindeydi. Bu epigraf yalandır. Manifeste göre T Ü M siyasî partilere izin çıkmıştı. Millet Meclisi kuruluyordu, dürüstçe çıkarılan affın kapsamı alabildiğine geniş tutulmuştu (affın zorunlu olduğu - başka) ve işte: İstisnasız B Ü - T Ü N siyasî tutuklular, ceza nevi ve süresine bakılmaksızın özgürlüğe kavuşturuluyordu. Adi suçlular içeride bırakılıyordu. Stalin'in 7 Temmuz 1945 tarihli affıyla (zorunlu olmadığı ayrı mesele) tam tersine: Tüm siyasîler içeride bırakıldılar.

nuşmuş. Ve tutuklular barbarca bir geceliğine daha içeride bırakılmışlar. (*)

Özgürlüğüne kavuşan Fastenko ve arkadaşları hemen devrimci kıpırdanışlara katıldılar. 1906 Yılında Fastenko 8 yıl kürek cezasına hüküm giydi, başka deyişle dört yıl sürece ayağı zincire vurulacaktı, dört yılı da sürgünde geçirecekti. İlk dört yılı Sivastopol'daki merkez cezaevinde geçmiş. O ara, anlatmaya değer, tutukluların grup halinde kaçmaları olmuş. Dışarıdan sosyal devrimciler, anarşistler ve sosyal demokratların birleşmesiyle organize edilmişti. Bomba patlatılarak duvarda bir atlının geçebileceği büyüklükte delik açılmış, daha önce de partilerinin seçtiği ve gardiyanlar (!) aracılığıyla tabancalarla silâhlandırılan yirmi kadar tutuklu, biri hariç, o delikten kaçmıştı. Anatoliy Fastenko'ya kaçmak değil de, gardiyanların dikkatini başka yöne çekme görevi verilmişti.

Buna rağmen Yenisey sürgününde Fastenko çok kalmamış. Ondan ve sonraları hayatta kalabilmiş başka kimselerden dinlediğimizle, devrimcilerin yüzlerce ve yüzlercesinin, hiç zaman kaybetmeden dışarıya kaçmış olmaları gerçeğini bir araya getirdiğimizde, Çar'ın sürgününden yalnız tembelin kaçmadığı anlaşılmaktadır. O derece kolaymış. Fastenko'nun «kaçışı», daha doğrusu sürüldüğü yerden ayrılışı şöyle olmuş: Pasaportsuz olarak Vladivostok'a gitmiş, fakat bir ahbabının yardımıyla binmeyi düşündüğü gemiye, her nedense, binememiş. O zaman Rusyayı, yine hüviyetsiz olarak, baştan başa geçmiş, Ukrayna'da yeraltı bolşevik örgütünde çalışmış ve yine tutuklanmış. O zaman kendisine verilen, başkasına ait pasaportla kaçmış ve Avusturya sınırına varmış. Takip edilmemenin rahatı ve başına gelebileceğinin önemsemezliği içinde, pasaportunu Avusturyalı polisin eline verdikten sonra, Fastenko, yeni adını U N U T T U Ğ U N U N farkına varıyor! Şimdi ne olacak? Kırk kadar yolcu varmış, ve polis adlarıyla çağırmaya başlamış bile. Aklına geldi: uyuyormuş gibi yapmış. Bütün pasaportların geri verildiğini, birkaç defa «Makarenko» adının çağırıldığını duymuş. Fakat yine tam inanamamış. Nihayet İmparatorluk rejiminin bir ejderhası, yeraltı örgüt üyesinin omuzuna nezaketle dokunarak: «Bay Makarenko, bay Makarenko, lûtfen pasaportunuzu alın.» demiş.

Fastenko Parise gitmiş. Lenin, Lunaçarskiy ile önceden tanışırmış. Lonjümo parti okulunda görev almış. Aynı zamanda

(*) Stalin'in affı çıktıktan sonra, **k a z ı k a t ı l ı r c a s ı n a** tutuklular iki - üç aylığına içeride bırakıldılar ve durumda kanuna aykırılık görülmedi.

Fransızca öğreniyormuş, sağa sola bakınırken daha uzaklara gitmek, Dünyayı görmek isteği uyanmış kendisinde. Savaştan önce Kanadaya geçerek orada işçi olarak çalışmış, Amerika Birleşik Devletlere girip çıkmış. Bu ülkelerdeki yerine oturmuş sıkıntısız hayat şartları, kendisini şaşırtmış. Buralarda emekçi devriminin olamayacağına inanmış ve herhalde buna ihtiyaçlarının bulunmadığına da kanı gelmiş.

Oysa burada, Rusyada, beklendiği günden önce olmuş. Herkesin beklediği devrim sonunda gelmişti. Herkes dönüyordu. Derken bir ikinci devrim. [106] Fastenko'da devrimlere karşı eski coşku kalmamış. Fakat, kuşları göçe zorlayan içgüdünün benzeriyle hareket eden Fastenko da yurduna dönmüş. (*)

O sıralarda Fastenko'nun kafasındakinin hepsini henüz anlayamıyordum. Benim için en önemlisi, en şaşırtıcısı, Lenini şahsen tanıdığı halde, ondan azçok soğuk bir edayla söz etmesiydi. (Benim o zamanki düşünüşümü yansıtan olay: Koğuştakilerden biri, Fastenko'ya yalnız baba adıyle seslenerek: «İlyiç, oturağı çıkarmak sırası sende mi?» diye sormuş. Canım sıkıldı, parladım bile ,mukaddesata hakaret ediliyormuş gibi geldi bana. Ağırıma gelen bu iki kelimenin yanyana kullanılmasından olduğu kadar, Dünyada tek olan İlyiç'ten başka biri için bu adın ağza alınmasındandı!). Kanılarımı bilen Fastenko birçok şeyleri açıklamayı bana henüz yapamıyordu.

Açık rusçasıyla derdi bana: «Kendine put yaratma»! Oysa ben anlamıyordum!

Coşkunluğumun farkında olan Fastenko, birçok defalar ve ısrarla: «Matematikçisiniz, sizin için Dekart'ı unutmak, günah yerine geçer, ne derdi Dekart: «Her şeyi şüphecilikle karşıla!» Her-

---

(*) Fastenko'dan az zaman sonra Kanada'dan tanıdığı, eski Potemkin zırhlısı bahriyelisi Rusya'ya dönmüş. Potemkin ayaklanmasından sonra Rusya'dan Kanada'ya kaçan bu adam, orada varlıklı bir çiftçi olmuş. Çiftliğini ve hayvanlarını sattıktan sonra yepyeni bir traktör ve parayla memleketine dönmüş ve vasiyet edilen sosyalizmin kurulmasına yardım etmek istemiş. İlk kurulan kommuna'ların birine üye olmuş, traktörünü de ona teslim etmişti. Traktörde gelişigüzel adamlar özensiz şekilde çalışmışlar ve traktörü bozmuşlar. Potemkin bahriyelisi şimdi her şeyi, yirmi yıl sürece düşündüğü gibi görmemeye başlamış. Emir verenler - emir veremez niteliğinde adamlar, emirleri de, Kanada'nın ça'ışkan çiftçisine manâsız görülüyordu. Üstelik burada zayıflamış, gi-gileri eskimiş, kâğıt rubleyle değişen Kanada dolarından pek az kalmış. Bırakılması için yalvarmış yakarmış, ailesiyle birlikte, i'k gidişindeki durumundan daha varlıklı olmayarak hududu geçmiş. Okyanusu gemide çalışarak geçtikten sonra, Kanada'da ameleliğe başlamış.

ş e y i şüphecilikle karşılamak. Nasıl olur? - «Herşeyi?» H e r ş e - y i olur mu? Sanıyordum: Yeterince şüpheciyim, yeter artık!

Veya: «Eski siyasi tutuklulardan kimse kalmadı, ben - sonuncularından biri. Eski tutukluların tümü yok edildi, derneğimiz ise ta 930 yıllarında dağıtıldı,» derdi. - «Neden olsun?» - «Toplanarak konuşmamamız için!» Sakin bir sesle söylenen bu yalın sözlerin, camları indirerek göğe ulaşması gerekirken - ben onları yalnız Stalini sıradan bir cinayetle töhmetleme manasına alıyordum. Ağırlığı üstünde bir gerçek - kök salmamış bir kanı.

Kulağımıza girenlerden tümünün zihnimize ulaşamadığı anlaşılıyor. Duygularımıza ters düşenler kulağımızda mı, kulaktan sonra mı, bilemeyiz, fakat kayboldukları bir gerçektir. Fastenko'nun anlattığını çok net olarak hatırladığıma karşılık vardığı yargılar hafızam içinde sise bürülüdür. Özgürlüğe kavuştuğum takdirde, okumamı salık verdiği kitapların adlarını söylerdi bana. Sağlık durumu ve yaş bakımından hapisten diri olarak kurtulmaya ümidi yoktu onun, düşüncelerini benim benimseyeceğimi umuyordu. Not tutma olumu yoktu; hafıza onsuz da hapis yaşamının izlenimleriyle yüklü idi, onun için ancak o günlerin kanılarına yakın düşenleri hatırlıyorum: Gorki'nin «Zamansız Düşünceler»ini (o zaman Gorki'ye çok değer biçerdim! Değil mi ki, tüm Rus klâsiklerini, emekçi klasiği olmakla geçiyordu) ve Plehanov'un «Vatanda Bir Yıl»ını.

Şimdi Plehanov'un 28 Ekim 1917 (107) tarihli notlarını okurken, Fastenko'nun düşündüklerini açıkça görüyorum. Plehanov şöyle yazıyordu :

> «...son günlerdeki olayların beni üzen yanı, Rusyada işçi sınıfının galip gelmesi değil; tam aksine, onu ruhumdaki tüm kuvvetleriyle arzuluyorum, fakat Engels'ın bir notunu hatırda tutmaya mecburuz. Engels der ki, işçi sınıfı için tarih önünde en büyük felâket, henüz buna hazır değilken, siyasi iktidarı eline geçirmekle gelir. «(bu başa gelme)» Şubat - Mart aylarında elde edilen pozisyonlarının çok gerisine iter onu» (*)

Fastenko Rusyaya döndükten sonra, eski yeraltı faaliyeti gözönünde bulundurularak, hep ön sıralara doğru itilmiş. Yüksek bir mevki sahibi olabilirmiş. Fakat bunu istememiş, «Pravda» gazetesinde çok sade bir ödevle yetinmiş, sonra onu da bırakarak, «Mosgoroformleniye» (108) trestinde daha gösterişsiz bir görev almış. Burada hiç göze çarpmadan çalışıyormuş.

(*) Plehanov — «Leningrad İşçilerine Açık Mektup». («Yedinstvo» gazetesi, 28.10.1917)

Şaşardım, doğrusu: neden bunca çapraşık yolu seçtiniz? diye sorardım. «Kart köpeği zincire alıştıramazsın» diyerek, anlamsız sözlerle cevap verirdi.

Hiç bir şeyin yapılamıyacağını anlayan Fastenko, insan olarak, ayakta durmak istiyordu. Artık ufak bir emekli maaşı geçiyordu eline (şahsına özge değildi. Yoksa pek çok kurşuna dizilenlerle yakınlığı ortaya çıkardı) - ve bu yaşayış düzeniyle belki 1953 ü bulurdu, fakat şansızlık eseri, apartman komşusu tevkif edilmiş. Daima sarhoş ve serseri yazar L.S-v, tütsülü kafayla biryerlerde, «Tabancam var,» demiş. Tabanca - terör manasına gelir. Fastenko ise, eski sosyaldemokratik geçmişiyle - tam bu kalıba giren biri. Sorgu yargıcı kendisini terörizmle, ve haliyle ,fırsattan yararlanarak, Fransız ve Kanada gizli servislerinde ödev almış, dolayısiyle çar'ın gizli polisinde de muhbir olarak çalışmış olmakla **s u ç l u y o r d u .** (*) 1945 Yılında, yüksek ücretli sorgu yargıcı, işi ciddiye alarak, ve çar zamanı taşra jandarma karakollarının arşivlerini karıştırarak, eski sorgu tutanaklarından 1903 yılına ait parola, takma isim, buluşma yerleri ve gizli toplantılara ait bilgileri raporuna geçirivermiş.

Ve ihtiyar karısı (çocukları yoktu), iznin çıktığı her onuncu gün, Fastenko'ya, gücünün yettiği kumanya'yı getirirdi: üçyüz gram kadar siyah ekmek (çarşıdan alınırdı ve kilosu yüz ruble idi) ve bir düzine kadar haşlanmış ve soyulmuş patates (aramaya tabi tutulan patatesler biz'le delinmişti). Mütevazi, kutsal diyebileceğimiz hediyenin görünüşü yürek parçalayıcıydı.

Doğruluk ve kararsızlık içinde geçen altmışüç yılın hakkı bu kadarmış.

Koğuşumuzdaki dört karyola, masaya ve ara geçidine yer bırakıyordu. Fakat benden birkaç gün sonra beşinciyi koydular koğuşa. Karyolasını enine yerleştirdiler.

Kalk borusundan bir saat önce geldi beşinci; uykunun en tatlı zamanı. Üçümüz başımızı kaldırmadık, ancak Kramarenko, tütün dilenmek için (belki de sorgu yargıcı için malzeme de) karyolasından fırladı. Fısıldayarak konuştuklarını duymak istemememize rağmen, yeni gelenin fısıltısına kulak vermemek mümkün değildi. Kuvvetliydi, endişeliydi, gergin ve ağlamaklıydı. Anlaşılan, koğuşta misafir ettiğimiz, sıradan bir acı değildi. «Kur-

---

(*) Stalin'in çok sevdiği usul: Kendi partisinden olan bir tutuk'uyu (ve genellikle her eski devrimciyi), Çar'ın gizli polisinde görevli bulunmakla suçlamak. Önü alınmaz şüpheciliğinden mi? Veya... iç duygusundan mı?... Yoksa, tedai ile mi?

şuna dizilme kararı çok veriliyor mu?» diye sordu yeni gelen. Susmaları için, kafamı çevirmeden bir küfür savurdum.

Kalk borusuyla yataklardan fırladığımızda (geç kalmanın cezası - hücre), karşımızda - bir generali gördük! Gerçi üzerinde rütbe belirtileri, veya sökülmüşlerin, vidası gevşetilerek alınanların izi yoktu ama, pahalı askeri ceket, yumuşak kaput, boyu bosu, ve yüzü onu gösteriyordu. Hiç şüphe yok gerçekten bir general, tipik bir general ve hatta herhangi bir tümgeneral de değil, orgeneralin ta kendisi! Kısa boylu, tıknaz, bedeni ve omuzları geniş, dolgun yüzlüydü. İyi beslenmiş olmaktan gelen yüz dolgunluğu ona babacan bir görünüş kazandırmayarak, azamet verdiriyordu ve yüksek tabakaya yakınlığını açığa vuruyordu. Yüzü, üstte değil, altta, buldok cinsi köpeklere özgü çeneyle nihayet buluyordu ve genç yaşta onu yükseğe çıkaran enerji, irade kuvveti ve hükmetmek hırsını belirten hatlar hep burada toplanmıştı.

Tanıştık, L.V.Z-v'in gösterdiğinden daha gençti. Bu yıl ancak otuzaltıncı yaşını dolduracaktı («kurşuna dizmezlerse»), en ilginci, general değil, **mühendis** olduğu anlaşılmıştı.

Mühendis mi? Ben de mühendisler çevresinde eğitildim. 920 - 930 yıllarının mühendislerini iyi hatırlarım: Art düşüncesi olmayan parlak zekâ, hür ve kimseyi hedef tutmayan mizah, konudan konuya zahmetsiz atlama yeteneği, geniş görüş, mühendisliğin bir dalından öbürüne ve genellikle teknikten - topluma, sanata kolay geçiş yapmak için yetenek sahibiydiler. Ayrıca - terbiyeli, zevkleri ince kulağa hoş gelmeyen kelime kullanmadan insicamlı konuşma yapabilir kimselerdi onlar. Meslek dışında kimileri müzik, kimileri de resimle ilgilenirlerdi. Hepsinin yüzünde iç Dünyalarının damgası okunuyordu.

1930 yılının başında bu çevreyle ilişiği kaybetmişim. Sonra savaş çıktı. Ve şimdi karşımda bir **mühendis** duruyordu. Yitirilenlerin yerine gelenlerden biri.

Bir üstünlüğünü inkâr edemeyiz: **Ötekilerinden** çok daha güçlü, daha enerjikti. Çoktandır ihtiyacı olmadığı halde, omuz ve bileklerindeki sağlamlık yerinde duruyordu. Nezaket kaidelerine uymak sıkıntısından kurtarılmışın edasıyla, etrafa sert bakıyordu, kesin konuşuyordu, bir itirazın olabileceğini düşünmüyordu bile. **Ötekilerinden** ayrı büyümüş, başka türlü çalışmış.

Babası, kelimenin tam manasıyle, tarla sürermiş. Lünya Z-v, saçı başı darma dağınık cahil köylü çocuklarından biriymiş. Belinskiy [109] ve Tolstoy'a, istidatları heder olacak diye, üzüntü verdiren türden. Bir Lomonosov [110] olamazmış. Başkasının yar-

dımı olmadan Akademiye de giremezmiş. Devrim olmasaymış, babası gibi tarla sürecekmiş. Fakat yeteneklerinin yardımıyla, anlayışlı ve canlı oluşuyla, belki de tüccar olabilirdi.

Sovyetler zamanında komsomola girmiş. Komsomolculuğu ise diğer, tüm yeteneklerini geride bırakarak, sahibini bilinmezlikten, köyünden, aşağılardan almış, roket hızıyla işçi fakültesinden geçirmiş ve Endüstri Akademisine yükseltmiş. 1929'da, işte tam **ö t e k i** mühendislerin sürüler halinde GULAG'a kovalandığı sırada Akademiye girmiş. Yüzde yüz kendimizden olan, sadık, şuurlu kadroları yetiştirmek ihtiyacı doğdu. İşi bilmelerine pek o kadar gerek yoktu. Yeter ki işletmeleri yönetsinler, - sovyet işadamları olsunlar. Öyle bir an geldi ki, henüz kurulu olmayan endüstriyi yönetecek **b a ş l a r k a d r o s u** boş kaldı. L.Z-v le birlikte Akademiye alınanların alın yazısı - bu kadroları doldurmaktı.

Z-v'in hayatı bundan böyle başarılardan bir zincir, çiçeklerden yukarıya doğru örülen kordona benzemiş. 1929 ile 1933 Yılları arası yıpratıcı bir devreydi. Memlekette, arabalara kurulu makinalı tüfeklerle değil de, çoban köpeklerinin yardımıyla sürdürülen iç savaş vardı: Açlıktan kırılan halk, diziler halinde, başakların sallandığı şehirlere inmek ümidi içinde demiryolu istasyonlarını doldurur, fakat kendilerine bilet satma yasağı karşısında bir yere gidemeyerek, istasyon duvarları dibinde, cepkenli, çarıklı yığınlar halinde uslu uslu ruhlarını teslim ederlerdi. İşte bu devrede, şehirliye ekmeğin karneyle dağıtıldığını bilmeyen Z-v, **t a l e b e** bursundan yararlanarak, eline dokuzyüz ruble geçirmiş (bayağı işlerde çalışan işçinin aylığı altmış ruble). Ayağındaki tozu silkelercesine kurtulduğu köyden ilişiği kesmiş, yeni hayatı burada, önderler ve galipler arasında geçmeğe başlamış.

Sıradan bir çavuşun görevini yapmak için zaman bulamamış mühendislerden onlarcası, işçilerden binlercesi hemen emrine verilmiş. Moskova dolayında büyük inşaat yapan kurumların başmühendisi olmuş. Savaşın başından beri tecilli idi, yüksek komuta heyetiyle birlikte Alma - Ata'ya nakletmiş ve orada, İli nehri kıyısında daha büyük inşaatların başında bulunmuş. Orada emrinde tutuklular çalışırlarmış. Üzerlerinde göz gezdirmeye değmez bu insanlar o zaman dikkatini çekmiyormuş, ilgilendirmiyormuş, düşündürmüyorlarmış. Koşar adımlarla yürüdüğü parlak dönencede onu ancak yıllık programa alınan işlerin bu adamlar tarafından yapılıp yapılmadığını gösterir rakkamlar ilgilendirirmiş. Z-v'a düşen görev, bir kamp ünitesini, bir yapı ünitesinde çalışanları veya bir ustabaşıyı cezalandırmaktı,

yalnız bu kadar. Onlar, başlarının çaresine bakarak, normları tamamlarlardı. Çalışılan saat, alınan gıda ile ilgili konulara Z-v eğilmezdi.

Cephenin gerisinde ve çok uzaklarda geçirilen yıllar - Z-v'in en güzel yıllarıydı! Her savaşın öteden beri bilinen huyu: Kutbun birine topladığı keder'in oranında, öbür kutuptan onu yok etmek. Z-v yalnız buldok çenesi sahibi değil, aynı zamanda hesap bilir iş adamı tutumundaydı. Milli ekonominin askeri temposuna ayak uydurmasını çabuk bildi: «Herşey zafer için!» «Ver ve al.» «Savaşta hepsi amorti olur!» Savaşa verdiği biricik taviz: Sivil elbise ve boyun bağından vazgeçmek oldu. Hâki rengine bürünerek, krom sepili çizme ile şimdi gördüğümüz general ceketini diktirmiş kendisine. Modaya ve genel havaya uyuyordu, harp malûllerini rencide etmiyordu, kadınların sitem dolu bakışlarını üzerine çekmiyordu.

Kadınları çeken başka konulardı: Yemek yemek, ısınmak ve eğlenmek istiyorlardı. Elinden büyük paralar geçerdi, masraf için kullandığı cep çantası, fıçı şişkinliğinde, on rublelikler bir kopek, bin ruble - bir ruble yerine geçermiş. Z-v paraya acımaz, saymaz, tutmazmış. Elinden geçirdiği kadınların sayısını, bâkirelerin hesabını ayrı tutarak, ve onu spordan sayarak, iyi biliyordu. Bize koğuşta anlattığına göre, ikiyüzdoksan ve kaçındayken, tutuklanmış, ne yazık ki, üçyüzü bulmamış. Savaş devam ediyordu, kadınlar yalnız kaldılar, kendisinde ise, para ve otorite yanında, Rasputine yaraşık erkeklik gücü varken, neden inanmayalım? Bu gibi olayları teker teker bize anlatmaya hazırdı, fakat kulaklarımız onlar için tıkalıydı. Herhangi bir tehlikenin tehdidi altında değildi, fakat tepsi içinde duran yengeçleri kemirerek içini emdikten sonra üst tarafını attığımız gibi, o da son yıllarda ispazmozlara tutulmuşçasına kadınları yakalar, ezer, bırakırmış.

Maddenin önünde gerilmesi yaban domuzununkine benzer; kendi sert yürüyüşüne o kadar alışmıştı ki! (Aşırı heyecana kapıldığı vakit, hızını alıp meşe ağacını deviren yaban domuzu azmanına benziyordu). Her tarafta kendi adamlarının, yakınlarının bulunduğuna, her pürüzün arkadaşça temizlenebileceğine, kapatılacağına o kadar alışmış ki! Başarıyla beraber, kıskançlığın arttığını unutmuş. Ta 1936'dan beri içki meclisinde anlattığı bir fıkra yüzünden bir dosyası olduğunu şimdiki sorgusunda anlamış. Daha başka ihbarcıklar da olmuş, ajanların raporları çoğalmış (kadınları restoranlara götürmek zorunluğu vardı, kem gözler bulunmaz mı orada?). Bir ihbar daha olmuş: 1941'de, Moskova'dan ayrılmak için gösterdiği isteksizlik, Al-

manları beklemesine bağlanmış. (Aslında bir kadın yüzünden geç kalmış). Z-v, İşletmede çevirdiği dolapların tıkırında yürümesine dikkat etmiş, fakat 58 inci maddeyi gözden kaçırmış. Her şeye rağmen çığın altında kalmayacakmış ama, burnu Kaf dağında, savcıların birine sayfiye için istenilen inşaat malzemesini vermemiş. İşte bu anda dosyası uyandırılıyor, durumu sallantıya gelerek, başaşağı oluyor. (Hukuki davaların mavi şeritlilerin aç gözlülüğüne dayandığına bir örnek daha.)

Z-v'in dünya görüşüne gelince: bir **A m e r i k a n** dilinin bulunduğuna inanıyordu koğuşta iki ay içinde bir tek kitap okumadı, hatta tam bir sayfayı, bir bölümünü okuduysa, sorgusuyla ilgili düşüncelerini unutmak içindi. Özgürlükte daha az okuduğu, konuşmalarından anlaşılıyordu. Puşkini ancak açık fıkralarının kahramanı, Tolstoy'u herhalde, ancak Yüksek Şûra üyesi olarak biliyordu.

Bunlar için mi - yüzde yüz kendimizden idi? Bunlar için mi - Palçinskiy ve von Meck'in yerini almak üzere eğitim gören şuurlu emekçi olarak seçildi? Şaşılacak taraf şudur ki, değil! Günün birinde onunla savaşı konuşurken, ilk gününden başlayarak Almanları yeneceğimize inandığımı söyledim. Bana birden dönerek, «Sahiden mi?» diye sordu; bana inanmadı. - Sonra başını kolları arasına alarak «Ah, Saşa (111) ben ise, Almanların kazanacağına inanıyordum, beni mahveden de budur!», dedi. Al sana! - kendisi «zaferin organizatörlerindendi» - ve hep Almanlara inanarak onları bekliyormuş! - Onları sevmek gibi bir eğilimi de yoktu, fakat bizim ekonomimizi çok iyi bildiğindendi. (Ben ise - onu bilmiyordum ve inanıyordum).

Koğuştakilerden hiç birimizin neş'esi yerinde değildi, fakat hiç birimiz, onun kadar cesaretini kaybetmedi. Tutukluluk halini dramatize ediyordu. Yanımızda biraz kendine geldi, **O N L U K**'tan fazlasına hüküm giymeyeceğine inanmaya başladı. Ancak bu ihtimal onun için teselli değildi. Bunca debdebe içinde geçen kendi hayatının yıkılışına üzülüyordu: Değil mi ki, otuzaltı yıl sürece, hiç kimsenin hayatıyla ilgilenmedi, kendininki hariç? Masa önünde yatağına otururken, dolgun yüzünü, kısa, şişman koluyla destekleyerek, kaç kere hafif sesle şarkı söylemeye başlardı:

Unutuldum gitti
Genç yaşta,
Öksüz kaldım
Dünyada.

Bunu devam ettiremezdi, burada ağlamaya başlardı. İçin-

den dışarıya taşmak istidadında bulunan, şimdi yararlanamadığı büyük kuvvet, kendi kendine acıma işine harcanıyordu.

Ve - karısına. Çoktandır sevmediği karısı on günde bir (daha fazlasına izin yoktu) ona zengin ve bol azık getirirdi - francala, tereyağı, kırmızı havyar, dana eti, mersin balığı. Bizlere birer sandviç, birer sigaralık tütün dağıtırdı. Masaya yayılmış yiyeceklerin üzerine eğilirdi. (eski yeraltı örgütü üyesinin mavimsi patatesleri yanında, berikinin kumanyası renk ve koku furyası içindeydi.) Ve tekrardan ağlamaya başlardı, demininkinden iki misli göz yaşı dökerek. Karısının üzüntülerini ve döktüğü göz yaşlarını hatırlardı, yıllarca süren ağlamalarını: Pantalon cebinde bulunan aşk mektubundan, arabada palto cebine konan ve orada unutulan kadın donu yüzünden olurdu. Kendine acıma duygusu en son dereceye vardığında, habis enerjinin zırhlı gömleği üzerinden sıyrılır ve karşımızda mahvolmuş iyi bir insanı görürdük. Hüngür hüngür ağlamasına şaşar dururdum. Koğuş arkadaşımız, saçına hafif ak düşmüş Estonyalı Arnold Suzi bana bunun açıklamasını yaptı: «Gaddarlık her zaman duyarlıktan bir astar kullanır. Tamamlama kanunudur. Meselâ Almanlardaki duygunun bir araya gelmesi - millî karakterlerinin icabıdır!» dedi.

Koğuşumuzda morali en yüksek - Fastenko idi, oysa yaş bakımından özgürlüğe kavuşma şansı hepimizinkinden azdı. Omuzumdan kucaklayarak şöyle derdi:

> Hak için - **durmak** işten mi ki?
> Sen hak için - **otur**, bakim!

Kürek mahkûmü iken söylediği şarkıyı bana öğretmeye kalkardı:

> Ölüm nasılsa mukadderdir,
> Mezarımız olacaksa zindan,
> Davamız hep canlı duracaktır
> Genç kuşaklar ardından.

Buna inanırım! Bu sayfalar onun inancının gerçekleşmesine yardımcı olsun.

Koğuşun onaltı saatlık günü, dış olaylar bakımından fakir, fakat o derece ilginç ki, bir troleybüsü onaltı dakika beklemek bana daha zor gelebilirdi. Kayda değer ortada bir şey görünmemekle beraber, akşama vaktim yetmedi diye hayıflanırdım. Olaylar ufak; fakat hayatımızda ilk defa onları büyüteç altında görmeye alışıyoruz.

Günün en sıkıcı zamanı - ilk iki saatıdır: Kilit içinde dönen

anahtarın gümbürtüsüyle «Lubyânka'da kapı içinde açılmış deliğin (*) bulunmaması yüzünden, «kalk» emri bile, kapı açılarak verilir!) ayağa fırlar, yatağı yapar ve üzerine otururuz. Elektrik ışığı altında boş ve ümitsizce geçirilen süre. Altıda başlayan zoraki uyanıklık saatlarının, uyuşmuş beyinimizle dünyayı karanlık, hayatımızı bitik, koğuşu havasız gördüğümüz zamanın, gece sorgusundan dönenler ve uykuya yeni dalanlar için ayrı bir anlamsızlığı var. Sakın haa, hiyleye başvurma! Her şeye rağmen arkanı hafiften duvara dayayarak, satrançla ilgileniyormuşçasına masaya yaslanarak veya dizinde duran kitabı okurmuşçasına üzerine eğilerek gözlerini yumarsan, uyarı yönünden anahtarla kapıya vurulur veya daha kötüsü: Genellikle gıcırdayan kilit antrenmanlı gardiyanların eliyle şimdi sessizce açılır ve çavuş duvardan geçen hayalete yaraşır adımlarla yanına sokularak, birden seni şaşırtır. Belki hücreye gidersin, belki de bütün koğuşu kitapsız bırakırlar, belki de günlük gezmeden alakorlar - hepsi için haksız bir ceza, koğuşta asılı tüzükte yazılıdır, - onu oku! Eğer okumak için gözlük kullanıyorsan, kör olası bu iki saat içinde, ne kitap ve ne de kutsal tüzüğü okuyabileceksin! Gözlük gece için alındıydı, ve bu süre içinde dahi yanında bulundurman tehlikeden sayılır. Bu ara koğuşa bir şey getiren veya uğrayan olmuyor, bir şey sorulmuyor, kimse çağrılmıyor - yargıçlar tatlı uykularından henüz ayrılmadılar, cezaevi yetkilileri mahmurluğu üzerlerinden henüz atamadılar - ve ancak «vertuhay» ayakta, her dakika gözetleme deliğinden dikizler sizi (**)

Fakat bir işlem yine yerine getirilir, bu iki saat içinde: helâyı ziyaret. Daha sizleri kaldırırken, gardiyan önemli beyanda bulunur: oturağın kimin tarafından teslim alınarak götürüleceğinin tespitini yapar. (Sıradan, kendi kendine oluşmuş cezaevlerinde bu problemin çözümü için tutuklulara söz hakkı ve yeterince muhtariyet tanınmıştır. Fakat Baştaki siyasi cezaevinde bu çözüm tabiat kuvvetine bırakılamaz ki). Biraz sonra, sorumlu oturak götürücüsü, kucağında sekiz litrelik kapaklı saç bidon, öne düşer, ve sizler, eller arkada tekli sıra halinde arkasından yürürsünüz. Hedefe varınca yeniden kapatılırsınız, fakat daha önce herbirinizin eline, iki demiryolu bileti büyüklüğünde birer

---

(*) Koğuş kapısında açılmış büyükçe delik, kapağı açıldığında raf vazifesi görür. O delikten konuşulur, karavana verilir ve evrak imzalattırılır.

(**) Benim zamanımda bu sözcük epey yayılmıştı, artık. Ukraynalı gardiyanlardan gelmiş olabilir - «vertuhays» - dön anlamına gelir. İngilizce «turnkey» - anahtarı çevir - den oluşması da mümkün. Bizimki - anahtarı çeviren - manâsına mı alınmalı?

kâğıt parçası sıkıştırırlar (Lubyânka'da bu ilginç değil: Kâğıt beyazdır. Fakat öylesine çekici hapishaneler var ki, kâğıdın iki yanı da basılı harflerle dolu - o ne okumadır o! **Nereden** geldiğini çözmek, iki yanı da okuyup ezberlemek, usluba değer biçmek - ortadan kesik kelimeleri tam yaparsın! - arkadaşlarla değiş tokuş etmek.. Kimi yerde eskiden gözde olan «Granat» ensiklopedisinden, kimi yerde - söylenmesi korkunç, **klâsiklerden**, fakat sanatçı olmayanlardan sayfa verirler...) Helâyı ziyaret - bilgi edinme olayı yerine geçer.

Gülünç yanı azdır, ama. Kaba bir ihtiyacdır - edebiyatta ondan söz etmek alışkanlığı doğmadı. (Gerçi ilâhi bir uslubla «O ne rahat eder sabah erken!!......... [112]. Cezaevinde başlayan günün normal görüşünde tutuklu için kapan kurulmuştur artık. Acı tarafı - gün boyunca işler kapanın içine - tutuklu ruhunun yakalanmasıdır. Cezaevi hareketsizliği ve karavana fakirliği karşısında, kalkıştan hemen sonra, tabiat ile hesaplaşmaya henüz hazır değilsiniz. Oysa sizi çabucak geri götürüp akşamın altısına kadar tekrardan kapatacaklar (kimi hapishanelerde ertesi günün sabahına kadar). Şimdi gündüzün yapılan sorgu saatının gelmesinden, günün olaylarından heyecanlanacaksınız, ekmek su ve karavanayı gövdenize indireceksiniz, fakat **özgür insanların** kıymetini bilmedikleri o şahane yere sizi götüren çıkmayacaktır. Yıpratıcı aşağılık ihtiyac sizi günlerce ve tuvalete gidiş saatinden biraz sonra rahatsız etmeye başlar, gün boyunca sizi ezer, bastırır, konuşmanıza, okumanıza engel olur, düşünmenizi zorlaştırır, ve hatta, o cılız yemeği almaktan sizi alıkor.

Koğuşlarda ele alınan konulardan: Lubyânka veya herhangi bir cezaevi iç tüzüğü nasıl doğmuş? Doğal bir oluşum mu, hesaplı bir işkence mi? Derim ki, maddeden maddeye değişir. Sabah kalkışının programı - elbette suiniyetle yapılan hesap, öbürülerin çoğu önceden otomatikman yerleşmiş (müşterek hayatımızın malı olan başka canavarca davranışlar gibi) sonra, maksada uygun bulunarak, yukarıdan onaylanmıştı. Vardiya değişimi sabah akşam sekizde. Vardiya sonu helâya çıkarmak, kolaylarına gelir. (Gündüzün teker teker götürmek - fazla zahmetlidir, tedbir almak gerek, bunun için para ödenmez). Gözlük sorunu da öyle: ne diye kalk borusuyla iade edilsin? Vardiya tesliminde onlar da sahiplerine iade edilir.

İşte gözlük dağıtılışını duyuyoruz - kapılar açılıp kapanıyor. Yandaki koğuşta gözlük takan var mı, diye düşünürsünüz. (Dava arkadaşınız gözlüklü mü:) Duvar telgrafıyla konuşmaya korkuyoruz, cezası büyük. İşte bizimkilerin gözlükleri geldi. Fas-

tenko yalnız okumak için, Suzi daimi olarak kullanır. İşte taktı ve göz kırpmaktan vazgeçti. Bağa gözlüğünün üst hattı düz, yüzüne ciddiyet ve basiret ifadesi verdiriyor. Yüzyılımızda yaşayan aydının yüzünü işte böyle tanırız. Devrimden önce Petrogradta tarih ve filoloji okumuş. Estonyanın özgür olarak kaldığı yirmi yıl içinde rusçasını kaybetmemiş ve aksansız konuşuyordu. Tartu'da hukuk okumuş. Ana dili Estoncadan başka, İngilizce ve Almanca bilirdi. Bütün bu yıllar içinde Londra'da çıkan Ekonomist gazetesini okumuş, Almanların ilmi «Bericht»lerini takip etmiş, çeşitli memleketlerin anayasa ve kanunları etüt etmişti. Koğuşumuzda alçak gönüllülüğü ile ve seviyeli olarak Avrupayı temsil ediyordu. Estonyanın tanınmış avukatlarındandı, kendisine «kuldsuu» (altın ağız) derlermiş orada.

Koridorda yeniden hareket: Gri gömlekli bir lüpçü - güçlü kuvvetli delikanlı olmakla beraber, cephede değil - tepsi üzerinde bizim beş ekmek dilimini ve on parça şeker getirdi. **Kuluçkamız** etrafında dönüyor; gerçi hemen kura çekerek bölüşeceğiz ama, hepsini eleyen kuluçkanın parmaklarında ekmeğin de, şekerin de molekülleri kalır. (Kura çekerek - çünkü ekmeğin kenarı da var, yumuşak tarafı da, kabuğuyla iç arasında kalan boşluklar, tartıyı tamamlayıcı dilimler). (*)

Kabarmamış, yarısı patates unundan, içi bataklıktaki çamur gibi, pişmemiş ekmeğin dörtyüzelli gramlık tayının - dağıtımı günümüzün en önemli **olayıdır**. Hayat şimdi başlıyor! Gün işte şimdi doğuyor! Çözüm bekleyen problem herkesin önünde: dünkü tayını acep, iyi idare ettim mi? İplikle mi keseyim şimdi? Parça parça koparayım mı? Azar azar çimlenmek yoluyla mı? Çayı bekleyim mi, hemen başlayım mı? Akşama da bırakayım mı, yoksa öğle yemeğinde tamamlayım mı? Akşama ne kadarını?

Kabak çekirdeğini doldurmaz kararsızlıklar dışında - daha nice değişik konulu tartışmalarımız oluyor şimdi (dilimiz de çözüldü, ekmek elde - insan olduk). İçinde tahıldan fazla su bulunan dörtyüzelli gramlık parça sayesinde. (Fastenkonun yaptığı açıklamaya göre, Moskova işçileri de aynı ekmeği yerlermiş şimdi). Anlayalım önce, bu ekmek içinde ekmek var mı? Katıklar nelerdir? (Her koğuşta katıktan anlayanlar bulunur, birkaç kere on yıl içinde yemeyen kaldı mı ki?). Anıların ve yargıların saatı geldi. O 1920 yıllarında çıkarılan beyaz ekmek ney-

---

(*) Nerede yapılmazdı ki? Millet olarak öteden beri aç kalmamızın eseridir. Ordudaki dağıtım da bu şekilde yapılırdı. Almanlar, siperlerinden dinleye dinleye öğrendiler, takılırlardı: «Kime? - Siyasi Yöneticiye!»

di! Yaylanan, içi pişkin, göz göz üstü, kırmızı - kahve rengi arası ve hafif yağlı, altına azcık kül yapışmış ve bir parçacık kömür. Bir daha gelmemek üzere bizi terk eden ekmek! 1930 da doğanlar **E K M E Ğ İ N** ne olduğunu bilemiyecekler. Dostlar, yasak konuya girdik! Anlaşmamız vardı - hani yemek lâfı ağıza alınmayacaktı!

Koridorda tekrardan hareket - çay dağıtımı. Gri gömlekli başka bir delikanlı, elinde kovalar. Çaydanlığımızı koridora çıkarıyoruz; o da doğrudan doğruya kovadan, birazını da koridordaki yol halısına sıçratarak, doldurur. (*) Koridor birinci sınıf otelinki gibi, tertemiz, yerler cilâlı.

Yediklerimiz o kadar. Ocakta pişenler - sonra, peşi sıra: Öğleden sonra birde ve dörtte. Ondan sonra yediğini anmak için yirmibir saatin var. (İşkence olarak programlaşmamış mutfak, işini tamamlayarak gitmelidir).

Saat dokuz. Sabah yoklaması. Uzaktan gelen her zamankinden kuvvetli, kilit içinde dönen anahtar ve açılıp kapanan kapı sesleri. Derken, nöbetçi kat teğmeni, çakı gibi bir adam. koğuşumuzda ve biz de onun karşısında dim dik. Siyasilerin ayağa kalkmak zorunluğunda olmadığını hatırlamak bile istemeyiz. Bizleri saymak - işten değil, bir bakış yeter, fakat bu an hakkımızı kullanıp kullanmayacağımızı anlamaya ayrılmıştı. Çünkü bizim de haklarımız var, yalnız bilmeyiz onları. Onun görevi de, haklarımızı bizden saklamaktır. Lubyânka terbiyesinin kuvveti, her şeyin makina kayıtsızlığıyla yürütülmesindedir; fazladan bir kelime söylenmez, yüz ifadesi, ses tonu değişmez.

Haklarımız içinden bildiklerimiz: Ayakkabı tamiri ve doktoru ziyaret için başvurma. Doktora çağrıldığın zaman, sevinmezsin. Makina kayıtsızlığıyla karşılanırsın; doktorun gözünde senin hesabına endişe göremeyeceğin gibi, basit ilgiye de yer verilmemişti. «Şikâyetiniz nedir sizin» diye sormaz, hem kelime çok, hem de cümleyi edasız söylemek zor, onun için kestirir: «Şikâyetler?» der. Fazla uzatırsan, sözünü keser, durum onsuz da belli. Diş mi? Çekeriz. Arsenik de olur. «Bizde tedavi yapılmaz,» derler. (Çünkü o zaman doktora çıkan hasta adedi çoğalacağı için, âdeta bir insanlık havası esecektir).

(*) Buraya sonradan Berlin'den Biolog Timofeyev - Ressovskiy'i getirdiler; önceden sözü geçtiydi. Lubyânka'da onun en cok sinirine dokunan - işte bu idi, çayın yere dökülmesi. Zindancıların mesleki ilgisizliği (ve bizim, hepimizin) olarak kabul ederdi olayı. Lubyânka'nın 27 yıllık tarihini, yılda 730 defa yapılan dağıtımla, III koğuş adediyle çarpardı, kaynar suyun 2.188.000 kere yere dökülüp, bir o kadar da döküleni bezle silmek işinin onlara, kovalara birer burun takmaktan daha kolay geldiğini anlatırdı.

Cezaevi doktoru - sorgu yargıcı ve celladın en kıymetli yardımcısı. Dayaktan sonra kendine gelen ve yerde yatan tutuklu, doktorun «Nabız normal, devam edilebilir» dediğini duyuyor. Soğuk hücrede beş gün kalan, yarı donuk vücuda bakan doktor «Devamı mümkün» der. Dayak altında ölen için rapor hazır: «Karaciğer sirozu veya kalp enfarktüsünden öldü,» der. Koğuşta can çekiyen hastayı çağırırlar - hiç de acele etmez. Doktorun başka türlüsü ise, cezaevimizde barınamaz. Faraza doktor F. P. Gaaz* bizde tutunamazdı.

Tutuklu hakkını aramızda en iyi bilen **k u l u ç k a m ı z d ı r.** (Dediğine göre soruşturması onbir aydan beri sürermiş. Onun sorgusu yalnız gündüzleri yapılırdı.) Öne çıkarak cezaevi müdürüyle görüşmek istediğini söylüyor. Nasıl olur? Tüm Lubyânkanın müdürüyle mi? - Evet. Oldu, kaydediyorlar. (Yat borusundan sonra, sorgu yargıçlarının artık odalarında bulunduğu saatta onu alıp götürüyorlar. Döndüğü zaman cebinde mahorka var. Durum çok açık ama, daha iyi usul henüz bulunmadı. Bütün işi mikrofonlara havale etmek büyük masrafa yol açacak. Gün boyunca tüm yüzonbir odada konuşulanı dinlemek, zor iş. Kuluçka bulundurmak daha idarelidir. Uzun süre modası geçmez bunun. Kramarenko bizlerle çok zahmet çekiyor, terleyene kadar konuştuğumuzu dinliyor, fakat yüzünden hiç bir şey anlamadığı anlaşılıyor.)

Bir hakkımız daha var: istidayla başvurma hakkı. (Özgürlükle beraber kaybolan basın, toplanma ve oy verme hürriyeti yerine geçer)! Ayda iki kere sabah nöbetçisinin sesi duyulur: «İstida yazmak isteyen var mı?» diye sorar. Heveslilerin hepsini not eder. Gündüzün özel bir hücreye alıp götürürler seni, içeride kapalısın. Canının istediğine yazabilirsin: Halkların Babasına, Parti Merkez Komitesine, Yüksek Şûraya, Bakan Beria'ya, Bakan Abakumov'a, Başsavcılığa, Askeri Başsavcılığına, Cezaevi Müdürlüğüne, Soruşturma Dairesi Müdürlüğüne. Şikâyetin tutuklanmış olmandan, sorgu yargıcından, cezaevi müdüründen olabilir. Fakat bir sonuç elde edemezsin, yazdığın hiç bir dosyaya girmez, onu okuyacak en yüksek makam -sorgunu yapan yargıçtır. Ancak bu durumu ispat edemezsin. Aslında başka birinin eline geçmediği gibi, senin yargıcın da yazdığını **O K U Y A M A Z** ki! Sabah tuvalette eline sıkıştırılan yaprağın biraz daha büyüğüne, 7 x 10 santimetrelik kâğıda, kalemin ortadan yarılmış ve geriye dönük ucuyla karalamaya başlarsın. Hokkada kesik mürekkep ve su. Ancak «İ S T...» yazdın. Kötü cins kâğıda yayılan mürekkep «ida» ya aynı satırda yer bırakmaz. Yazdığın da kâğıdın öbür yanına geçti zaten.

Başka haklara sahip çıkmamız da mümkün, fakat nöbetçiden ses yok. Onlardan haber almamakla ihtimal fazla bir şey de kaybetmezsiniz.

Yoklama tamamlandı - gün başladı. Kimi yargıç artık yerinde. Esrar havasına bürülen gardiyan sizi soyadınızın yalnız başharfiyle çağırır («S E» li, «F E» li veya mesela «A N» lı kim var burada, şeklinde seslenir). Anlayışınızı kullanarak kendinizi kurbanlık olarak sunacaksınız. Bu usul, gardiyanların yapması muhtemel yanılmalara karşı bir tedbir şeklinde düşünülmüştü: ya gardiyan yanlış koğuşa girer de, tutuklunun adını söylerse? O zaman komşunun kim olduğunu öğrenecektik. Birbirimizden ayrılmış durumumuza rağmen, koğuşlararası haberleşmeden tam yoksun değiliz: koğuşlara fazla insan sığdırmak isteyen idare, tutukluyu bir koğuştan alarak diğerine sıkıştırdığı zaman, birinci koğuşta kazanılan tecrübe, ikincisinin malı oluyordu. Dördüncü katta oturduğumuz halde, bodrumdaki koğuşlardan, beşinci kattaki hücrelerden, kadınların bulunduğu ikinci katın karanlığından, beşincinin iki kat üzerindeki düzeninden ve aynı katın en büyük yüzonbir numaralı koğuşundan haberimiz vardı. Benden önce koğuşumuzda çocuklar için kitap yazan yazar Bondarin kalmış ki, daha önce beşinci katta bir Polonyalı gazetecisiyle oturmuş. Polonyalı daha önce feldmareşal Paulus'la kaldığından, Paulus'la ilgili tüm ayrıntıları biliyorduk.

Sorguların yapıldığı saat yaklaştı. Koğuşta kalanlar için rahatlık içinde geçirilecek uzun süre, bazı imkânlarla donanmış, fakat yerine getirilecek görevlerin hemen hemen bulunmadığı zamandır bu. Ayda iki kere lehim lâmbasıyla karyolaları yakmak görevi düşebilir size (Lubânkada kibrit kesin olarak yasak. Sigara yakmak için gözetleme deliği önünde parmağınızı kaldırarak, gardiyandan ateş isteyeceksiniz. Oysa, lehim lâmbasını güvenle verirler elimize.) - Hakka benzeyen yanı olmakla beraber, göreve kaçan bir işlem daha yapılır haftada bir kere: Teker teker koridora alınırız ve kör makinayla yüzümüzü kırptırırız. Bir de koğuştaki parkeyi cilâlamak görevi düşebilir size. (Her iş gibi bu da alçaltıcı olduğundan, Z-v onu kaytarırdı). Aç olduğumuz için çabucak nefesten kesiliriz, yoksa görev diye verilen iş elde edilen haklarından biri de sayılabilirdi: Eğlenceli ve sıhhat kazandıran eylem, çıplak ayakla fırçayı ileriye, bedeni geriye ver, sonra tersine, bir ileri bir geri, bir ileri bir geri, ve hiç bir şeyi düşünme! Parke ayna gibi! Potemkin cezaevi! [113]

Hele 67 inci koğuşun darlığı içinde değiliz artık. Mart ortalarında bize altıncıyı koştular, oysa aralıksız sedir veya yerde v[illegible]a usulü burada bilinmiyor. Bu durumda komple olarak gü-

zelim 53 üncüye götürüldük. (Israrla salık veririm: görmeyen - gitsin görsün!) Koğuş değil bu - ünlü seyyahların emrine verilen saraydaki salon. «Rusya» Sigorta Şirketi binanın bu kısmında, maliyete bakmadan kat yüksekliğini beş metreye çıkarmıştı (*) (Cephe mukabil casusluk örgütünün başı burada dört katlı ranza yaptırarak garantili olarak yüz kişi yerleştirebilirdi, yazık oldu.) Ya pencere! - Pencere kenarına çıkan gardiyan vasistasa erişemiyordu. Pencerenin bir gözü normal odada bütün bir pencere yerine geçerdi. Yalnız **burunsalığın** perçinle tutturulmuş ve pencerenin beşte dördünü kapatan çelik lâvhaları, sarayda olmadığımızı bize ihtar ederdi.

Bununla beraber altıncı veya yedinci katın herhangi bir penceresinden, açık ve güneşli havada yansıyan ışık, Lubyânka iç bahçesinin dibine uzanır ve ikinci bir yansımayla, burunsalığı aşarak, bize kadar gelirdi. Biz, duvarda oynaşan bu soluk lekeyi âdeta canlı tavşan imiş [114] gibi sever, anlam dolu hareketlerini izlerdik: gezmeye çıkarılacağımız veya yemek yiyeceğimiz saatı bildirirdi; yemekten sonra da kaybolurdu.

Eldeki imkânların sayımını yapalım: Havada gezebiliyoruz! Kitap okuyabiliyoruz! Birbirimize hayatlarımızı anlatabiliyoruz! Dinlemek ve öğrenmek! Tartışmak ve eğitlenmek! Üstelik mükâfat olarak iki kap yemek! Olur şey değil!

Lubyânka'nın alt üç katı için gezinti yeri hiç cazip gelmez: Cezaevi binaları arasında sıkışıp kalmış rutubetli bahçecik - kuyu dibi de diyebiliriz. Buna karşılık dördüncü ve beşinci kat tutuklularını - beşinci katın damına - kartal yuvasına çıkarırlar. Zemin ve üç insan boyundaki duvarlar betondan, silâhsız gardiyan bizimledir, gözcü kulesinde, elinde otomatik silâh, nöbetçi - fakat hava hakiki ve gök kubbesi hakikidir! «Eller arkaya! İkili sıra! Konuşmayın! Durmayın!» - fakat başı göğe doğru çevirme yasağını unutmuşlar! Sen de tepene bakıyorsun. Burada gördüğün Güneş, bir kere, iki kere yansıtılmış Güneş değil, ta kendisidir! Canlı, ebedî, eceli olmayan Güneşi görüyorsun. Veya ilkbahar bulutlarından geçen altuni serpintisini.

İlkbahar herkese ikbal vaadeder, tutukluya on katını! Ya Nisan göğü! Hapiste olmanın önemi yok. Öyle geliyor ki, gali-

---

(*) Eskiden şirketin malı olan Moskova'nın bu toprak parçası, ötedenberi kana susamış görünüyor: Furkasovskiy caddesini geçtikten sonra Rostopçin'in evi yanında 1812 yılında hiç bir suçu olmayan Vereşçagin halk tarafından parçalanmış; Büyük Lubyânka sokağının öbür tarafında ise katil Saltıçiha oturuyordu (ve kölelerini öldürüyordu). «Po Moskve». red. N. A. Geynike, yayınevi Sabaşnikov 1917, sayfa 231.

ba kurşuna dizilmeyeceğim. Buna karşılık, akıllanacağım burada! Çok anlayacağım, Ya Gök! Hatalarımı düzelteceğim - **onların** karşısında yaptıklarımı değil - sana karşı yaptıklarımı, Göküm! Onları burada anladım - ve düzelteceğim!

Çok aşağılardan, Dzerjinskiy meydanından, çukurdan gelircesine uzaklardan otomobillerin ara vermeyen dünyevi korna sesleri geliyor. Korna çalanlar için zaferi müjdeleyen borazan sesi, oysa hiçliği buradan açıkça anlaşılıyor.

Gezinti yalnızca yirmi dakika sürer, fakat ona bağlı ne kaygılarımız, ne tasavvurlarımız var!

İlk önce gidiş ve dönüşte tüm cezaevinin vaziyet plânını zihinde çizmek gerek ki, dışarıya çıktığımızda gezindiğimiz asma bahçecikleri tanıyalım. Yolda çok dönemeç var, şöyle bir usul buldum: koğuşumuzdan ayrıldığımız andan itibaren her sağa dönüşe artı bir, sola dönüşe eksi bir kıymet biçerek toplumu aklımda tutuyorum. İstedikleri kadar döndürsünler, geçtiğimiz yerleri gözümüzde yaşatmaya gerek kalmıyor, hesabı şaşırma, yeter. Hele yolda, herhangi bir merdiven penceresinden, meydana bakan kuleyi süsleyen su perilerinin arkasını gördüğün anda hesabı tutuyorsan, koğuşun penceresinin nereye çıktığını anlarsın. Gezme sırasında düşünerek ve kıymetini anlayarak nefes alırsın.

Yalnızken, tertemiz gökün altında gezinirken, ileride kuracağın aydın, günahtan arınmış ve bir daha hata işlemeyeceğin hayatı gözönüne getireceksin.

Aynı yer en tehlikeli konuları tartışmak için de elverişlidir. Her ne kadar konuşma yasağı varsa da, önemli değil. Bilerek yapılmalıdır, burada ne kuluçka, ve ne de mikrofon var.

Suzi ile aynı sıraya düşmeye çalışırız. Konulara koğuşta gireriz, fakat sonunu burada getiririz. Aramızdaki yakınlık bir günde doğmadı, yavaş yavaş oldu. Bu süre içinde kendi hayatının büyük kısmını bana anlatmaya vakit buldu. Sayesinde benim için yeni olan bir niteliğe sahip olmaya çalışıyorum: Kendim için çizdiğim hayat çizgisinin dışında kalan, plânımda olmayan şeyleri sabırla ve mantık yolundan benimsemek yeteneğine. Çocukluğumdan beri amacım - Rus İhtilâlinin tarihini öğrenmekti. Üst tarafı beni ilgilendirmezdi. İhtilâli anlamak için marksizmden başkasına ihtiyacım yoktu, onun dışında kalanları keser atardım, başımı çevirirdim. Kader beni Suzi ile birleştirdi, onun nefes alma sistemi başka, şimdi gönül vererek giriştiği konular hep kendi memleketi - Estonya ve demokrasi etrafında toplanırdı. Bundan önce Estonyayla, hele bir burjuva demokrasisiyle ilgilenmeyi hatırıma getirmedimse de, şimdi öz-

gürlük içinde geçen Yirmi yılın hikâyesini bıkkınlık getirmeden dinliyordum. Geleneklere sadık, iriyarı, sessiz ve çalışkan erkek lerden oluşan halkından, Avrupa'nın geniş tecrübesinden yarar lanarak çıkarılan Anayasalarından, yüz kişilik parlamentonur çalışmasından, bir âşık edasıyla söz ederdi Suzi. Sebebini bil miyorum, hoşuma gitmeye başladı, adeta tecrübelerimin dağarcığını ağırlaştırıyordu. (*) Uğursuz tarihlerini anlamasına anlıyorum: Cermen ve Slav balyozları arasında ötedenberi unutulmuş kalmış küçücük Estonya örsçüğü. Kâh doğudan kâh batıdan darbe yerdi, işin sonu da gelmiyordu, bugün de gelmedi. İşte bilinen (hiç bilinmeyen...) hikâye: 1918 de onları ani bir hücumla ele geçirmeye çalıştık, fakat gafil avlanmadılar; Yudeniç [115] onlara yukarıdan bakarak «çunha» [113], biz ise onlara «beyaz haydutlar,» derdik. Estonyalı lise talebeleri orduya gönüllü yazılırlardı o günlerde. 1940 ta, sonra 1941 de, sonra 1944 te darbe yediler. Kardeşlerden bir kısmını biz, bir kısmını Almanlar toplardı, diğerleri ormanlara kaçardı. Tallinin yaşlı vatandaşlarının düşünceleri: Bu çarktan kurtulmak, özgürlüğe kavuşmak ve kendi kendilerini idare ederek yaşamak. (Meselâ Başvekil Tiif, Eğitim Bakanı Suzi olamaz mı idi?). Fakat ne Churchill'in ve ne de Roosevelt'in onlarla bir alış verişleri yoktu. Yalnız «amca Co» (İosif) nun görülecek hesabı vardı. Nitekim ordumuz girer girmez bütün bu hayalperestler Tallindeki apartımanların dan alındılar. Onbeş kadarı Lubyânka'da ayrı ayrı koğuşlara dağıtıldılar. Şimdi - 58-2 ile - ayrı İdare kurma - caniâne isteğiyle suçlanıyorlardı.

Gezmeden sonra koğuşa dönmek - küçük çapta bir tutuklanma gibi gelir bize. Tantanalı odamızda bile hava az geliyor. Gezdikten sonra iştah da açılıyor, fakat onu düşünmemek, hatırlamamak gerek. Eğer dışardan yemek paketi alanlardan biri masaya onu kor ve nezaketsizce yemeye başlarsa, fena. Fakat yine zararı yok, kendine hâkim olma yeteneğinin bilenmesi gibi bir şey! Okuduğun kitabın yazarı ballandıra ballandıra yemeklerin tarifini yapıyorsa ve seni isteklendiriyorsa, at o kitabı! Gogol - dışarı! Çehov - dışarı, yemekten fazla söz geçer onlarda! Meselâ: «İştahı yoktu ama yine de dana rostosunu yedi (seni kerata) ve bira içti! «Ruha hitap edeni okumalıdır, tutuklu! Meselâ Dostoyevskiyi! Fakat izin verin, bu cümle onun değil mi? «çocuklar aç kaldı, birkaç gündür, ekmek ve salamdan başka şey görmediler».

(*) Suzi sonradan benim için şöyle demiş: Marksizm ve demokrasinin acaip karışımı. Doğru, o vakit şaşılacak şekilde bende birleşiyordu.

Lubyânka'nın kütüphanesi - cezaevinin süsüdür. İdareci kadın ise, kendinden nefret ettirmek için elinden geleni yapmış: beyaz pudrayla yüzü, bebeğin hareketsiz yüzüne benzetilmiş, dudakları mor, alınmış kaşlar simsiyah. (Onun işi, bizi ilgilendirmez ama, onun yerine şuh bir şey olaydı, hoşumuza giderdi. Belkide cezaevi müdürü bilerek yapmış?). Garip şey, on günde bir uğradığı zaman, siparişlerimizi dinler! Lubyânka üslûbuna yakın - insanlıktan uzak bir tavırla bizi dinler, anladı mı, anlamadı mı, duydu mu, duymadı mı, belli etmez ve gider. Sevinçli ve endişeli bekleme saatları geçerken, teslim ettiğimiz kitaplar kontroldan geçer: sayfalarda açılmış delikler, veya harfler altına konmuş noktalar var mı, diye bakılır. Tırnakla altı çizilmiş cümleler de olabilir. Endişeliyiz, oysa bir günahımız yok. Fakat gelirler, «Noktalanmış yerler var,» derlerse? (Cezaevlerinde tutuklular arası bilinen yazışma usulüdür.) Onlar haklıdır, yapılacak bir şey yok, üç ay kitapsız kalırız. Veya koğuşa olduğu gibi hücre cezası verilir. Kamp çukuruna indirilmeden geçen bu en güzel aylarda kitapsız kalırsak - çok yazık olur. Yalnız korkmak değil, çocukluğumuzda yolladığımız aşk mektubunun cevabını beklerken titrediğimiz gibi, şimdi de aynı endişeyle titreriz.

Nihayet kitaplar geldi ve bundan sonraki on günün programı belli oldu: daha fazla okumaya mı vereceğiz kendimizi, veya kitapların kalitesizliği karşısında, konuşmalara mı? Koğuşlarda adam başına bir kitap hesabıyla hareket ederler, ekmek dağıtıcısının hesabı, kütüphane memurununki değil. Bir kişiye - bir kitap, altı kişiye - altı kitap. Kalabalık koğuşlar kazançlıdır.

Kız siparişlerimizi kimi zaman mucizevi şekilde yerine getirir. Kimi zaman, ilgi göstermezse dahi, ilginç oluyor. Sebebi ise, Lubyânka kütüphanesinin, eşi, benzeri olmayan bir tesis oluşundadır. Sanırım, özel kütüphanelerden ele geçirilerek alınıp getirilen kitaplardır. Eski sahipleri ve kitap sever insanlar çoktan ruhlarını Allaha teslim etmiş olmalıdırlar. Fakat işin hoş yanı: Memleketteki bütün kütüphaneleri sansür ederek onları adeta hadımlaştıran devlet emniyeti, kendi kucağındakine bakmayı unutmuştu. Şimdi burada, arslanın ağzında, Zemâtin, Pilnâk, Panteleymon Romanov ve Merejkovskiynin bütün ciltlerini okumak mümkündü. (Bazı kimseler takılırlardı. «Bizleri mahvolmuş bildikleri için, yasak edebiyatı veriyorlar,» diyorlardı. Sanırım, Lubyânka kütüphane memurlarının bize okuttuklarından haberleri yoktu, o derece cahil ve tembeldiler.)

Yemekten önceki saatlarda insanın canı okumak ister. Oku-

duğun cümlelerden biri seni ayağa kaldırarak, pencereden kapıya, kapıdan pencereye kadar koşturabilir. Okuduğunu ve ondan ne anlam çıkardığını arkadaşına anlatmak istersin ve işte bir tartışmanın doğuşunu görüyoruz, şimdi. Bu saatlerde tartışmak da tatlı gelir insana.

Yuriy E. ile sık sık kapışırız.

Beşimizi saraya benzeyen 53 üncü koğuşa geçirdikleri o Mart gününde, yanımıza altıncıyı verdiler.

Ayakkabıyla sanki yere vurmadan, bir gölge gibi koğuşa girdi. Girdi, ayakta durabileceğinden emin olmayarak, kapı pervazına yaslandı. Elektrik sönmüştü, sabahın aydınlığı henüz loş, fakat buna rağmen yeni gelenin gözleri kısılıydı. Susuyordu.

Üniformasının kumaşı hangi orduya ait olduğunu belirtmiyordu: Sovyet mi? Polonyalı mı? Alman mı? İngiliz mi? Yüzü uzunca, Rusa benzemiyordu. Ne kadar da zayıftı! Çok da uzun boyluydu.

Rusça sorduk - cevap yok. Suzi almanca sordu - cevap yok. Fastenko ingilizce ve fransızca sordu - cevap yok. Zayıflamış, yarı ölü ve sararmış yüzünde sonunda bir gülümseme belirmeye başladı - hayatım boyunca eşini görmemişimdir.

«İn - san - lar» dedi, zayıf sesiyle. Adeta baygınlık halinden yeni ayılmış veya gece boyunca kurşuna dizilmeyi bekleyenin edasıyla. İncelmiş kuvvetsiz kolunu uzattı, elinde bir bohçacık vardı. Kuluçkamız derhal çaktı, atıldı, bohçayı masaya boşalttı - içindeki - ikiyüz gram kadar hafif tütün. Kuluçka dört porsyonlu sigarasını sarıyordu artık.

Üç haftasını bodrum hücresinde geçiren Yuriy Nikolayeviç E. bu şekilde aramıza katıldı.

1929 yılında Doğu Çin Demiryolundaki çarpışmadan sonrara memlekette bir şarkı söylenirdi:

Yirmiyedinci avcılar tümeni,
Çelikten siper.
Onları hücumu
Ölümden beter.

İç savaş sırasında kurulan 27'nci tümende topçu komutanı olarak, Çar ordusu subaylarından, Nikolay E. bulundu. (Soyadını hatırladım - topçuluğu öğreten okul kitabında adı, kurucuların arasında geçerdi). Kendisinden ayrılmaz eşiyle birlikte bir tren vagonunda, Volga ve Ural dağlarını Doğudan

Batıya, Batıdan Doğuya geçer dururdu. Oğulları Yuriy'in ilk çocukluk yılları o vagonda geçmiş. Yuriy devrimin yaşıtıydı, 1917 de doğmuştu.

Sonra babası Leningrad'a göç etmiş, Akademide ders vermiş iyi ve rahat hayata kavuşmuş. Oğlu komutanlar okulundan mezun olmuş. Fin savaşı patlak verince, Yuriy cepheye gitmek istemiş, babasının arkadaşları onu Ordu Karargâhına yaver olarak tayin ettirmişlerdi. Kader onu Fin çemberlerine düşmekten, karda donmaktan ve keskin nişancıların ateşinden korumuş - fakat yine de herhangi biri değil, Kızıl Bayrak madalyası göğsünü süslemişti. Fin savaşında gösterdiği yararlığa ve savaşın gerekliğine inanarak o faslı kapamıştı.

Ondan sonraki savaşta işler o kadar düzgün gitmedi. Komuta ettiği batarya Luga'da çemberde kaldı. Dağılmış askerleri yakalıyor, esir alıp götürüyorlardı. Yuriy, Vilnus dolaylarındaki subay toplama kampına kapatılmıştı.

Her insanın hayatında bir olay geçer ki, hem seyrini değiştirir, hem görüşleri, duyguları etkiler. Kampta geçirilen iki yıl Yuriyi değiştirmiş. Bu kampı tanımlamak için kelime yetmez, mantık oyunlarıyla onların açıklaması da yapılamaz. O kampta ölmek gerekiyordu, ölmeyen ise - bir kanıya varıyordu.

Ordner ler - iç disiplini sağlayan, Ruslardan seçilen politsaylar - açlıktan ölmüyorlardı. Haliyle Yuriy ordner olmamış. Ahçılar da hayatta kalabilirdi. Tercümanlar da. Tercümanlar aranıyordu. Konuşulan Alman dilini tam olarak bildiği halde, Yuriy bunu saklamış. Çünkü tercümanların vatandaşlarına karşı haince davranmaya zorlanacağını anlamış. Mezarları kazma işi de hayatı uzatabilirdi, fakat o işte ondan daha kuvvetli ve çevik olanlar çalışıyorlardı. Kendisinin ressam olduğunu söylemiş. Biraz da doğruydu, çocukken resim dersi almış ve yağlı boyayla fena resim yapmazmış. Babasının yolundan gitmek hevesi olmasaydı, ressam olacakmış.

Başka bir ihtiyar ressamla birlikte (ne yazık ki, adını unutmuşum) barakada ayrı yere yerleşmişler ve orada komutanlıktaki Almanlar için resim yapmışlar, yemek karşılığı: Neron'un ziyafeti, cücelerin hora tepmesi gibilerden. Esir subayların saat altıdan başlayarak girdikleri sırada dağıtılan sözüm ona çorba, hayatın devamı için yetersizdi. Sıradakileri ordnerler sopayla, ahçılar kepçeyle döverlermiş. Akşamları kabinesinin penceresinden, hayatının biricik manzarasını görüyordu: bataklık yanındaki otlak üzerine çöken hafif sis, otlakta yanan ateşler ve çevrelerinde eskiden Rus subayı, şimdi ise hayvanlara benzeyen, at leşi kemiklerini kemiren, patates kabuğundan çörek pişiren,

tütün yerine gübre içen, üstleri bit kaynaşan yaratıkları. Fırça kullanmak vergisi Yuriye yalnız bu tabloyu tespit etmek için verilmişti. Bu iki ayaklı yaratıkların hepsi ölmemiş, henüz hepsi düzgün konuşma yeteneğini kaybetmemişlerdi ve yanan ateşlerin koyu kırmızı yansımalarında, yüzlerinden Neandertal (117) insanına özgü ifade okunabiliyordu.

Yuriyin ağzında acı gerçeğin tadı! Hayatta kalmış ama, ondan artık hoşlanmıyor. Geride kalanın üstünden sünger çekmeye razı olanlardan değildir. Hayatını kaybetmedi ise, bundan bir sonuç çıkarmalıdır.

Problemin çözümünü tamamen veya kısmen Almanlara bağlamanın doğru olmayacağının farkına varmışlar bundan böyle. Tüm savaş esirlerinin içinde yalnız Sovyet askeri böylesine yaşar ve ölürdü. Hatta Polonyalılar, hatta Yugoslavlar daha iyi koşullar içindeydiler; İngiliz ve Norveçlilere gelince - Uluslararası Kızılhaçtan ve evden gönderilen paketler altında âdeta eziliyorlardı. O kadar ki, Alman tayınından istifade dahi etmiyorlardı. Kamplarımız yan yana düştüğü zamanlarda, öbürleri bizimkilere tel üzerinden sadaka verircesine yiyecek atarlardı, bizimkiler de köpek sürüsü gibi üzerine saldırırlardı.

Savaşın bütün ağırlığı Ruslardaydı ve Rusların alın yazısı - ancak bu kadardı! Neden?

Sağdan soldan açıklamalar gelmeye başladı: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, savaş esirleriyle ilgili Haag Antlaşması altına atılan rus imzasını tanımamış, başka bir deyişle, ele geçirdiği esirler konusunda hiç bir vecibe altına girmediği gibi, esarete giden kendi askerlerinin korunması yolunda da bütün isteklerden vazgeçmişti. (*) SSCB, Uluslalarası Kızılhaç'ı tanımaz. SSCB düne kadar onun askeri olanları da kendinden tanımaz: Esarettekilere yardım elini uzatmak hesabına gelmezdi.

Devrimle aynı yılda doğanın kalbi yavaş yavaş soğumaya başlar. Orada, barakanın odasında ihtiyar ressamla tartışırlar (Yuriy anlamakta güçlük çekiyor, öbürünün fikirlerine karşı koyuyor, oysa ihtiyar katre katre anlatmaya devam eder). Ne o.

(*) **Bu antlaşmayı ancak 1955'te kabul ettik. 1915 yılına ait anılarında, Melgunov bazı S Ö Y L E N T İ L E R İ dile getirir: Güya Rusya, Almanya'daki esirlerine gönderilen yardımı oraya bırakmazmış, ve bu yüzden esirlerimiz diğer esirlerden daha kötü koşullar altında yaşarlarmış. Maksat - Almanya'daki esirlerin iyi koşullar altında bulunduklarına dair S Ö Y L E N T İ L E R İ N Vatana ulaşmaması ve teslim olma hevesinin doğmasına sebep olmamasıymış. Fikir plânında halef - selef havasının esintisinin farkında mısınız? (S. P. Melgunov - Anılar ve Günlük Notlar, 1. tabı, Paris 1964. Sayfa 199 ve 203.)**

Stalin mi? Her olan şeyi onun hesabına geçirmek, sebebini kısacık kollarında görmek mümkün mü? Sonucun yarısına varmak - sonucu çıkarmamak anlamına gelir. Peki, ya diğerleri? Stalinin yanındakiler, daha aşağıdakiler ve Vatanın her köşesindekiler - tümüyle, Vatan adına söz söylemeye yetkisi olanlar - onlara ne oluyor?

Eğer anamız bizleri kıptilere sattıysa, daha alâsı - köpeklere attıysa, yine ana olarak kalacak mı, bizim için? Eğer karımız batakhanelere düştüyse, ona sadakat borcumuz olacak mı? Askerlerine ihanet eden Yurt acaba Yurt mudur?

Yuriy için nasıl da değişti her şey! Babasına gönül vermişti - şimdi ona lânet okuyordu! Aslında babasının, yetiştiği orduya ve verdiği yemine ihanet ettiğini, şimdi askerlerini satanların safına geçtiğini anlamıştı. Peki, Yuriyin bu hain İdareye yeminle bağlı olma hali neden devam etsin?

1943 İlkbaharında ilk Beyaz Rusya «lejyon» ların örgütlenmesi için gönüllü toplayanlar kampa uğradıklarında, bazısı yalnız açlıktan kurtulmak için onlara katılmış; E. ise, inanarak, kanarak gitmiş. Lejyonda çok kalmadı: «Postu kaptırdıktan sonra tüyüne acınmaz,» derler. Almanca bildiğini gizlemekten vazgeçen Yuriyi şimdi bir casus yetiştiren okulun teşkilâtlandırılmasıyle görevli Kasselli bir Alman ŞEF yanına almış. Onun sağ kolu oldu. İşler çatallaşmaya başladı. Yuriy öz yurdunu kurtarmaya niyetlenirken, casus yetiştirmeye zorlanıyordu. Almanların plânları başka. Peki, sınır bunun neresindeydi? Hangi noktanın aşılmaması gerekiyordu? Alman ordusunda teğmen oldu. Alman üniformasıyla dolaşırdı, Berline uğrardı, Rus göçmenleriyle teması olurdu, eskiden eline geçmeyen Bunin, Nabokov Aldanov ve Amfiteatrovu okuyabiliyordu. Bu yazarların eserlerinde, faraza Bunin'de, her sayfada Rusyanın vücudunda açık duran yaralardan akan kanı görmeyi umut eden Yuriy, umduğunu bulmadı. Bu yazarlara da ne oldu? Özgürlüklerini nasıl kullandılar? Konular hep eski: Kadın vücudu, ihtiras, grup, asılzade kızların güzelliği, modası geçmiş fıkralar. Sanki Rusyada ihtilâl olmamış, olmuşsa izahı onlar için zor geliyormuş gibi davranırlardı. Hayat azimut'unu [118] bulmak için Rus gençlerine yardımcı olmuyorlardı. Görmek, fazla öğrenmek için çırpınır dururdu. Yuriy de çözümü bulamayınca, Rus geleneğine uyarak, kendini içkiye verirdi.

Onların casus okulu oturaklı bir oluşum değildi. Altı ay içinde yalnız paraşüt radyo ve patlayıcı madde kullanmayı öğreniyorlardı. Almanların fazla güvenleri de yoktu onlara. Sovyet hatları gerisine yalnız itimadın enflâsyonu için indirilirdi. Fakat aç-

lıktan ölmek üzere bulunan ve başka ümitleri de olmayan Rus askerleri için bu okullar bir cankurtaran durumundaydı. Sıhhat kazanırlardı ,yer, içerlerdi, kışlık giysilere kavuşurlardı, üstelik cepleri Sovyet parasıyla doluyordu. Okurlar (ve hocalar) yapmacık bir ciddiyetle sabotajların aynen, programlandığı gibi, yapılacağına, köprülerin uçurulacağına, casusluğun devam ettirileceğine ve radyo ile randevulaşarak, geri dönüleceğine birbirini inandırmaya çalışırlardı. Oysa onlar yalnızca ölüm ve esaretten kaçmak, fakat kendi kardeşlerini arkadan vurmak pahasına hayatta kalmak istemiyorlardı. (*) Cephe gerisine atıldıktan sonraki safha kendilerinin vereceği karara bağlıydı. Patlayıcı madde ve radyoyu hemen atarlardı. Şimdi bütün mesele, (benim ordu karşı casusluk örgütündeki burnu kalkık casus gibi) hemen teslim olmak mı; veya beleşten gelen parayla önceden kurtları dökmek mi, sorusunun çözümüne dayanıyordu. Hiç kimse de geriye, Almanlara dönmezdi.

Derken 1945 yılbaşısında atılgan bir genç geri dönerek, ödevin yerine getirildiğinin haberini verdi (git de kontrol et!) Olağanüstü bir olay. Şefin hiç bir şüphesi yoktu: karşısındakinin smerş adamı olduğuna inanıyordu. Kurşuna dizdirmek istemiş (namuslu casusun sonu), fakat Yuriy aksini düşünmüş, onu mükâfatlandırmış ve diğer okurlara örnek olarak teşhir etmiş. Geri dönen casus Yuriye ziyafet çekmiş, bir litrenin dibi göründükten sonra masanın üzerinden eğilerek, baklayı ağzından çıkarmış: «Yuriy Nikolayeviç, bize dönerseniz Sovyet Komutanlığı sizi affetmeye söz veriyor», demiş.

Yuriy bir titreme geçirmiş. Sertleşmiş ve buz tutmuş kalbinde sanki ılık bir esinti duymuş. Vatan mı?.. Lânetlenmiş, haktanımaz ve buna rağmen o kadar aziz vatan! Af mı? Aileye de dönmek mümkün? Kamennostrovsk caddesinden de geçebilirim? Nihayet Rus değil miyiz? Bizi affedin, dönelim ne kadar da iyi yurttaş olacağız! Kamptan ayrılalı birbuçuk yıl oldu, bu süre içinde Yuriy mutlu olamadı. Yaptığına pişman değildi, fakat istikbal de görmüyordu. Kendi durumundaki Ruslarla kadeh tokuştururken dertleşirlerdi, hepsinin üzüntüsü aynı kapıya çıkardı: ayak altında sağlam zeminin bulunmamasından, Almanların elinde oyuncak kalmalarından ve bu durumda hayatının

---

(*) **Haliyle sorgu yargıçlarımız bu mantığı kabul etmiyorlardı. Ne hakla yaşamak istiyorlardı, cephe gerisinde Sovyet seçkin ailelerinin hayatı iyi şartlar içinde geçtikten sonra? Alman karabinasını ele almaktaki mazeretlerin hiç biri kabul edilmiyordu. Casusluk oyunlarına karşılık en ağır 58 - 6'dan hüküm giyerlerdi, taammüden sabotaj da buna eklenirdi. Çözümü: Geberinceye kadar hapis.**

iğretiliğinden şikâyetleri vardı. Savaş Almanya hesabına kötü sonuca doğru gidiyordu bu ara. Yuriyi seven şef ona sırrını açtı: İspanyada bir yedek çiftliği varmış onun, imparatorluğun çökmesi halinde Yuriyi de yanına alarak, sıvışabilirmiş oraya. Oysa sofrada karşısında oturan sarhoş hemşehrisi, kelleyi koltuğa alarak: «Yuriy Nikolayeviç, Sovyet Komutanlığı bilginize ve tecrübenize değer veriyor, sizden Alman casusluk sisteminin ne şekilde örgütlendiğini öğrenmek ister» diye fısıldadı.

İki hafta kararsızlık içinde geçti. Fakat Sovyetlerin Vistül nehri ötesinde hücuma geçmeleriyle okulunu geriye çekmek zorunluğunda kalan Yuriy, bir ara yolu sakin bir Polonya çiftliğine saptırmış. Orada askerleri önüne toplayarak şu sözleri söylemiş: «Ben Sovyet tarafına geçiyorum, herkes dilediği şekilde hareket etmekte hürdür,» demiş. Bir saat öncesine kadar Alman Devletine bağlılıklarını belirtmek çabası içinde bulunan, ağızları henüz süt kokan casus müsveddesi delikanlılar, coşarak: «Hurra! Bizler de!» diye bağırmaya başlamışlar. (Çekecekleri kürek cezasını herhalde «Hurra» nidasıyla selâmlıyorlardı.)

O zaman okul tam kadroyla Sovyet tanklarının, ve arkasından SMERŞ'in gelmesine kadar saklandı. Yuriy bir daha çocukları görmemiş. Onu ayırdılar, on gün sürece okulun tarihçesini, programını, plânlanan sabotajları yazdırdılar. «Bilgi ve tecrübesinden, istifade edileceğini sanan, ve hattâ eve dönüş plânını düşünen Yuriy, bundan sonra Lubyânka'da kendine gelmiş.

Şimdi Salamanka'da (119) bulunmakla Neva'ya (120) daha yakın olacağını anlamıştı. Kararın kurşuna dizilme veya en azından yirmi yıl olacağı düşünülebilirdi.

Vatandan gelen duman kokusuna işte bu şekilde ve çabuk kanıyor insan... Nasıl ki siniri öldürülmeyen diş bizi damla rahatsız eder, bizler de arsenik yutmamıza dek Vatanın sesine kulak veririz. «Odisseya»daki Lotofaglar (121) bu iş için nilüfergillerin bir türünü kullanırlardı.

Yuriy koğuşumuzda yalnızca üç hafta kadar kaldı. Hep tartışırdık onunla. Durmadan ihtilâlimizin muhteşem ve âdil olduğunu, 1929'da ona verdirilen biçimin ise çok şekilsiz olduğunu söylerdim. Bana acıyarak bakar, dudağını sinirli hareketle bükerdi: «İhtilâle başvurmadan önce ülkedeki tahtakurularını yok etmek gerekiyordu,» derdi. (O kadar ayrı kutuplardan gelmelerine rağmen, Fastenkoyla bu noktada birleşiyorlardı). Memleketimizde büyük işlerin her zaman fedakâlıktan çekinmeyen, yüksek amaca doğru yürüyen kişilerce görüldüğünü söylememe karşılık, hepsinin Stalin'le aynı tarlada yetiştiklerini tekrarlardı. Stalin'in bir haydut olduğuna ikimiz de inanırdık. Gorki'yi överdim.

«Ne akıl! Ne doğru görüş! Ne büyük sanatkâr!» derdim. Cevaben: Can sıkıcı silik şahsiyet! Kendi kendini ve kahramanlarını icat etti; kitapları da saçma,» diye söylenirdi. Leon Tolstoy - işte edebiyatımızın kralı!

Gençliğin verdirdiği heyecanla yapılan günlük tartışmalar yüzünden, biribirimizin içinde, ayrıldığımız noktalardan daha fazlasını göremedik, dost olmaya vakit bulamadık.

Koğuşumuzdan alındıktan sonra, tüm soruşturmalarıma rağmen, ne Butırka'da, ve ne de aktarmalarımızın yapıldığı cezaevlerinde onu göre olmadı. Sıradan olan Vlasov askerileri bile iz bırakmadan bir yerlere gittiler. Herhalde toprağın içine olacak. Bazıları ise Kuzeyin ücra köşelerinden kurtulmak için bugün bile gerekli evrağa sahip değil. Kaldı ki Yuriy E.'nin kaderi, berikilerinin yanında, sıradan sayılamazdı.

Nihayet Lubyânka'da yemek saatı. Önceden uzaktan kulağa hoş gelen tokuşan tabak sesleri. Sonra açılan kapıdan, lokanta usulü tepsi üzerinde herkese iki alüminium tabak (kap değil) içinde yemek: Bir kepçe çorba ve bir kepçe çok sulu yağsız lâpa.

Soruşturmanın verdirdiği ilk heyecanla sanığın iştahı olmaz; yemek boğazından geçmez; kimi birkaç gün ekmeğini de yiyemez, nereye koyacağını bilemez. Sonradan yavaş yavaş iştah açılır; sürekli açlık duygusu ve nihayet göz doymazlık başlar. İsteklerini dizginlemeyi becerirsen eğer, miden ufalır ve kendini o cılız yemeğe alıştırır. Yemek tam gelmeye başlar o zaman. Buna erişebilmek için kendi kendini eğiteceksin, başkasının fazlâdan yediğine göz dikmeyeceksin, yemek lâfını ettirmeyeceksin ve imkânlar nispetinde yüksek konulara dönerek, onları tartışacaksın. Lubyânka'da bunu yapmak daha kolay, çünkü yemekten sonra iki saat yatmaya izin var - kaplıca mucizesi adeta. Arkamızı gözetleme deliğine çevirerek yatar, önümüze sayfaları açık bir kitap kor ve uyuklarız. Uyumak aslında yasak, gardiyan da uzun süre çevrilmeyen sayfaları görür, fakat genellikle bu saatlarda kapıya vurmazlar .(İnsancıl davranışın izahını arayanlara haber verelim :uyumaması gereken tutuklular o sıra gündüz sorgusuna alınırlar. Tutanakları imza etmek istemeyen inatçılar ise, ölü saatin sonunda koğuşa iade edilirler.)

Uyku ise - açlığın ve dertlerin en etkili ilâcıdır: Vücut aldığını yakmaz ve zihin, yaptığın hataları tekrar ve tekrar gözönüne getirmekle canını sıkmaz.

Şimdi akşam yemeği de geldi: birer kepçe lâpa. Hayat bütün

armağanları önüne sermekte acele ediyor. Yat borusuna daha beş - altı saat var, ağzına bir şey almazsın bundan sonra, fakat önemli değil, akşamları alışılıyor buna. Askeri tıp da bunu bilir, yedek alaylarda akşamları yemek verilmez.

Derken akşam tuvalete gitme saatı geldi, onu büyük bir ihtimalle gün boyunca çırpınmayla beklemişsin. Dünya ne de hafif görünüyor sana şimdi, büyük problemlerin tümü ne kadar da basitleşti - öyle değil mi?

Lubyânka'nın lâtif akşamları! (Haliyle gece sorgusuna götürüldüğün zamanın dışında kalanlar). Vücudun yükünü yaşımazsın, yuttuğun lâpa - ruhunu sıkıntıya sokmayacak kadardı. Düşüncelerin hafif ve bağımsız. Âdeta Sina tepelerindesin ve alevden bir hale içinden çıkan GERÇEĞE kavuşuyorsun. Puşkin'in hayal ettiği bu değil mi idi:

«Izdırap çekmek ve düşünmek için yaşamak isterim!»

Ve işte, hem düşünür, hem de ızdırap çekeriz, hayatta başka imkânlarımız da yok. Bu ideale varmak, amma da kolaymış...

• Elbette, akşamları da tartışmamız oluyor. Suzi ile oynadığımız satranç ve kitaplara ara veririz. En hararetli münakaşalarımız E. ile oluyor, çünkü ele alınan konular hep canlı. Meselâ savaşın sonunun ne olacağı konusu gibi. Şimdi yüzü hiç bir şey ifade etmeyen gardiyan içeri giriyor ve penceredeki mavi karartma perdesini indiriyor. Derken, akşam karanlığına bürünen Moskova top atışına başlıyor. Kutlama atışlarının gök yüzündeki yansımalarını göremediğimiz gibi, Avrupa haritası da elimizde yok, fakat onu gözönüne getirmeye çalışarak, hangi yerlerin alındığını anlamak isteriz. Yuriyi en çok çileden çıkaran işte bu kutlama atışlarıdır. İşlediği hatalardan dönmek için Allahından yardım bekleyen Yuriy, savaşın böylesine bitmeyeceğini, Kızıl ordyla İngiliz ve Amerikalılarının kapışacaklarını ve asıl harbin ondan sonra başlayacağını iddia ediyor. Koğuştakiler kehaneti büyük ilgiyle karşılarlar. Peki, sonuç n'olacak?. Yuriy'nin iddiasına göre, Kızıl ordu zahmetsizce yenilgiye uğratılacaktır (özgürlüğe kavuşmamız mı, kurşuna dizilmemiz mi buna bağlı?). Buna şiddetle karşı gelirim. Tartışma büyüyor. Ordumuzun yorulduğunu, fazla kan kaybettiğini, teçhizatın zayıf olduğunu ve en önemlisi, müttefiklere karşı aynı sertliği göstermeyeceğini söyler Yuriy. Buna karşılık, tanıdığım birlikleri örnek getirerek, ordunun yorulmadığını, tecrübe kazandığını, kuvvetlendiğini ve hırçınlaştığını, dolayısiyle müttefikleri paramparça ederken, bu işin şimdikinden daha kolay yürüyeceğini söylerim. - Asla; (yarı fısıltıyla bağırıyor Yuriy,) - Ya Ardenler? (bağırıyorum, fakat yine yarı yarıya fısıltı olarak çıkıyor sesim). Burada Fastenko girişini ya-

parak, her ikimizin Batıyı anlamadığımızı, müttefik askerleri bize karşı savaşa kaldıracak bir kimsenin bulunamayacağını bildirdi.

Tartışmaktan fazla, akşamları hep beraber ilginç bir hikâye dinlemek, tümünü birleştirecek, görüş aykırılığını yaratmayacak konuyu ele almak ister canımız.

İsteklerimize cevap veren konulardan biri, cezaevi ananesiyle ilgilidir. **Eskiden** nasıl **otururlurdu** konusu, en çok rağbet gören konudur. Bir Fastenkomuz var, durumu kaynağından öğreniyoruz. Eskiden siyasi tutuklu olmak gurur verdirici bir durum yaratırmış, yakınların afarozuna uğramak şöyle dursun, büsbütün yabancı kızlar kendilerini nişanlı tanıtarak, ziyaretinize gelirlermiş. Gözlerimiz yaşarırdı, bunları dinlediğimizde. Ya bayramlarda tutuklulara hediye dağıtmak geleneği? Adları bilinmeyen mahkûmlar arasında paylaştırılmak üzere cezaevi mutfağına yiyecek bırakmadan Rusya'da hiç bir aile orucunu bozmazmış. Noel için but'la jambon, çörekler, börekler götürülürmüş. Herhangi bir fakir ihtiyar kadın da geri kalmazmış, on adet boyanmış yumurta bırakırmış, ve kalbini o şekil hafifletirmiş. Peki, o şanlı Rus iyilikseverliğe de ne olmuş? Onun yerine **şuurluluk** oturmuş! Halkın gözünü iyice korkutmuşlar, Izdırap çekenlerden yüzünü bu yana çevirtmişler. Bugün için acaip görünür: Herhangi bir kurumda bayram arifesinde tutuklulara dağıtmak üzere yardım toplamaya başlayın - Sovyet Hükümetine karşı ayaklanmaya çağrı olarak nitelendirilecektir! Bunca hayvanlaşmışız!

Eskiden verilen hediyeler tutukluya neyi ifade ederdi? Yalnız iştahla yenecek leziz yemeği mi? Değil işte; dışardan seni düşünen var, tatlı haberini verirdi.

Fastenkonun anlattığına bakarsanız, Sovyetler zamanında da bir siyasi Kızıl Haç varmış, - bundan sonrası ona inanmadığımızdan değil, fakat gözönüne getiremediğimizden olacak, bir acaip gelir bize: E. P. Peşkov'a, şahsi dokunulmazlığından yararlanarak, harice gider orada para toplarmış (bizde pek toplayamazsın) ve o parayla burada, yakını olmayan siyasi tutuklular için yiyecek alınırmış. Bütün siyasilere mi? Değilmiş, karşı devrimciler bu haktan yararlanamazlarmış (başka deyimle: mühendisler; papazlar), yararlanan yalnız eski siyasi partiler üyeleri. Aaa... Onu baştan söyleyin; şimdi oldu; Peşkova hariç, Kızılhaç'ın diğer mensupları genellikle içeri tıkılırdı.

Zevkle ele aldığımız konulardan (sorguya çağrılmamızı beklemediğimiz anlarda) bir diğeri - serbest bırakılma ihtimali. O şaşırtıcı olaylar bazen görülürmüş. Koğuşumuzdan Z-v'i alıp gö-

türdüler «eşyayla»- acep dışarıya mı? soruşturması o kadar çabuk bitemezdi ki? (On gün sonra tekrar yanımızda: Lefortovo'ya götürülmüş. Anlaşılan, orada tutanaklara bol i m z a atmaya başlayınca, geri gönderdiler). «Dinle - söz ver, eğer seni serbest bırakırlarsa, kendi davanın pek önemsiz olduğunu söylersin. Bir zahmet karıma uğra ve bana getirdiği pakete, meselâ iki elma koysun... - Elma bu mevsimde bulunmaz.- O zaman üç simit.- Moskovanın simitsiz kalması da mümkün. - Pekalâ, o zaman dört adet patates getirsin!» (Bu şekilde anlaşırlar, N'yi «eşya» ile koğuştan alırlar ve bir sonraki kumanya paketinde M dört patates alır. M sevinç içinde, çünkü onun suçu çıkan arkadaşınınkinden daha hafif, «Acaba şimdi beni de bırakırlar mı?» diye düşünür. Oysa beşinci patates çanta içinde dağılmış. N'ye gelince gemi ambarında çoktan Kolima'nın yolunu tutmuş!)

Konuşmalarımız ordan oraya atlar, güldürücü olaylar anlatırız, ilginç fakat ayrı ayrı çevrelerden gelen insanlar olan bizler vaktimizi hoş geçiririz. Derken akşam yoklaması, gözlük toplanması safhaları geçti ve ampulünüz üç defa yanıp söndü: beş dakika sonra yat borusu anlamına gelir!

Aceleyle battaniyelere yapışırız! Cephede mermi yağmuruna tutulup tutulmayacağını bilmediğin gibi, burada da meş'um sorguya çekilip çekilmeyeceğini de bilmezsin. Yatıyoruz, bir kolumuzu battaniye üzerinde bırakarak, kafadaki düşüncelerimizden bir an önce kurtulmaya çalışarak. Uyumak!!

E.'yi uğurladıktan sonra, Nisan ayının buna benzer bir akşamı, kilitte gıcırtıyla dönen anahtar sesini duyduk. Kalpler burkuldu: Hangimizi? Gardiyanın fısıltısı duyulacak: «Se» ile başlayan, «ze» ile başlayan kim... Öyle olmadı. Kapı kapandı, başlarımızı kaldırdık. Kapının yanında bir acemi duruyordu; üzerinde ucuz lâcivert ceket, başında lâcivert kasket, zarif, gençten biri. Eşyası yoktu. Şaşkın bakışlarla sağı solu kolaçan ediyordu. Endişeyle:

— Koğuşun numarası kaç? - diye sordu.

— Elli üç.

Çocuk titredi.

— Özgürlükten mi?

— Değil... dedi ve ızdırapla başını salladı.

— Ne zaman tutuklandın?

— Dün sabah.

Hepimizi bir gülme tuttu. Yüzü yumuşak ve basitti, kaşları hemen hemen beyaz.

— Niçin tutuklandın?

(Aslında dürüst bir soru değil, cevabı beklenmez.)

— Bilmem ki... Bir hiç için...

Herkesin verdiği cevap, herkes bir hiç yüzünden oturur. Hele kendi davası her tutukluya bir hiç olarak görünür.

— Hiç olduğunu anladık, fakat nedir?

— Rus milletine hitaben bir çağrı yazdım.

— Neee... (Böylesine bir hiç'ten bugüne kadar haberimiz olmadı!)

— Kurşuna dizerler mi? - yüzü uzamıştı, kasketinin siperini mıncıklıyordu.

— Değil her halde, dedik, kimseyi dizdikleri yok, bal gibi O N L U K verirler.

— İşçi misiniz,. memur musunuz? diye sınıf ilkesine sadık sosyal demokratın sorusu duyuldu.

— İşçiyim.

Fastenko ona elini uzatarak bana döndü:

— İşte buyurun, Aleksandr İsayeviç, işçi sınıfının eğilimini görüyorsunuz!

Ve uyumaya koyuldu, âdeta dinlenecek ve halledilecek başka bir şeyin olmadığına inanan bir insanın edasıyla.

Oysa, aldanmıştı.

— Nasıl olur? Ortada bir şey yokken, çağrı. Kimin adına?

— Kendi adıma.

— Peki amma siz kimsiniz?

Yeni gelen, mahcup bir gülümsemeyle: - ben Çar Mihayıl, demesin mi?

İçimizden bir kıvılcım geçmiş gibi olduk. Yataklarımızdan kalktık, yüzüne dikkatle baktık. Mahcup zayıf yüzün Mihayıl Romanov'a benzeyen yanı yoktu. Yaş da uymuyordu..

Suzi'nin sert sesi duyuldu:

— Yarın, yarın, uyuyun!.

Ekmek dağıtımına kadar geçecek iki saatı şimdiden tadarak, uykuya dalmaya çalışıyorduk.

Çar'a da karyola yatak getirdiler, sessizce idrar kovasının yanında uzandı.

1916 yılında, Moskovada, demiryolu makinisti Belov'un evine, günlerden bir gün, tanımadıkları, sarı sakallı iriyarı bir ihtiyar gelerek, makinistin dindar karısına şöyle demiş: «Pelageya! Bir yaşında bir oğlum var. Onu Allah için sakla. Saatı çalınca bir daha geleceğim» demiş ve çıkıp gitmiş.

İhtiyarın kim olduğunu Pelageya bilememiş, ancak ana kalbi, açıklıkla ve tehdit edasıyla söylenen sözlerin etkisi altında kalmış. Gözbebeği imiş gibi bakmış çocuğa. Viktor sessiz, dindar ve söz dinler bir çocuk olarak büyümüş; rüyalarında sıkça

Meryem Anayı ve Melekleri görmüş. Yaş ilerledikçe rüyalar azalmış. İhtiyar da bir daha görünmemiş. Şoför okulunu bitiren Viktor 1936 da askere alınarak Birobicana yollanmış ve oto bölüğünde kalmış. *Girginliği yoktu, belki de bu özelliğin yardımıyla* sivil olarak çalışan bir kızın gözüne girmiş, kızın peşinde olan kendi takım komutanının yolunu kesmiş. Bu arada manevraları izleyebilmek için oralar gelen Mareşal Blüher'in şoförü hastalanınca, Blüher bölük komutanına en iyi şoförün seçilip kendisine verilmesini emretmiş. Bölük komutanı takım komutanından fikrini sorunca, öbürü rakibinden kurtulmayı akletmiş. (Orduda sık sık görülür - hakeden değil de, kendisinden kurtulunmak istenen terfi eder). Üstelik Belov içmezdi, çalışkandı, gönderenin yüzünü karaya çıkarmazdı.

Belov mareşalin hoşuna gitmiş ve yanında kalmış. Kısa süre sonra Blüher'i bir bahaneyle Moskovaya çağırmışlar ve orada tutuklamışlar (Uzak doğuda çok sevilen mareşali önce o muhitten koparıp çekmek gerekiyordu.) Blüher'le birlikte Moskovaya gelen Belov yetim kalınca Kremlin garajında kâh Mihaylov'u [122] kâh Lozovskiy'yi [123] ve nihayet Kruşçev'i gezdirirmiş. Çok şeyler görmüş Viktor o ara, bizlere de anlattı: ziyafetlerden, moral'den, korunmadan söz etti. Moskova emekçisi olarak Buharin'in mahkemesinde de bulunmuş. Patronlarından ancak Kruşçev'i sevmiş; ancak onun evinde şoförler mutfağa gönderilmeden aile sofrasına alınırlarmış, ancak bu evde basit işçi evinin havası estirilirmiş.. Hayatsever Kruşçev de Viktor'u sevmiş, 1938'de Ukrayna'ya giderken, beraber götürmek istemiş. «Kruşçev'i hiç bir zaman bırakmazdım,» diyor Viktor, fakat Moskova'da onu tutan bir şey varmış.

1941 de savaşın başlamasına yakın bir aksilik çıkmış, Devletin garajında çalışamamış. Koruyucusuz kalınca bu kere, onu askerlik dairesi askere almış. Ancak sağlığı elverişli olmadığından cepheye gönderilmeyerek, önce yaya olarak İnza'ya, işçi tugayına, oradan da yol yapım ve siper kazma işlerine yönetilmiş. Son yılların rahatlık içinde geçen hayatından sonra, ağır gelmiş, bu işler. Fakat o ara halkın sıkıntısına ve dertlerine ortak olmuş, eski yıllara oranla, halkın savaştan önceki yıllarda daha fakir olduğunu görmüş. Güçlükle hayatını kurtararak Moskovaya dönmüş, iş bulmuştu. Şimdi Sçerbakovun [124] (*) şoförlüğünü yapı-

---

(*) Çok şişman olan Şçerbakov bürosuna geldiği zaman, insan yüzünü görmek istemezmiş. Geçeceği odalardan tüm personel toz olurmuş. Kendisi için zahmetli bir iş olmasına rağmen, eğilerek halının ucunu havaya kaldırırmış; orada toz bulunduğu takdirde, tüm memurlar cezalandırılırmış.

yodu; sonra petrol işleri halk komiseri Sedin'inkini. Fakat Sedin Devlete ait paradan ,yalnızca otuzbeş milyon kadarını cebine indirince, yakalanmış ve sessizce uzaklaştırılmış. Bunun üzerine Belov ikinci defa önderler yanındaki işinden olmuş ve devlet taksi işletmesinde çalışmaya başlamış. Boş zamanlarında kaçak olarak yolcuları Krasnaya Pahra'ya kadar taşırmış.

Ancak fikirleri değişikti şimdi. 1943 te günlerden bir gün evindeymiş, annesi de o ara çamaşır yıkarmış. Ana çeşmeden su almak için kovalarla evden ayrıldığında, kapı açılmış ve içeriye iriyarı, ak sakallı tanımadık bir ihtiyar girmiş. «Merhaba Mihayıl, Allah seni takdis ediyor,» diyerek konuşmaya başlamış. - «Ben - Viktor,» diye cevap vermiş bizimki - «Fakat Mihayıl, mukaddes Rusya'nın Çarı olacaksın,» diye devam etmiş ihtiyar. O anda içeri giren annesi, korkudan ve şaşkınlıktan kovadaki sudan yere dökmüş bir miktarını, çünkü ihtiyar - o ihtiyarmış, onu yirmiyedi yıl önce ziyaret eden ve bugün biraz daha yaşlanmış kişi- «Allah seni korusun, Pelageya, oğlunu büyüttün» dedikten sonra, geleceğin Çar'ını kenara çekerek, bir Patrik gibi onu ve tahtını takdis etmiş. Genç adama, 1953'te hükümetin değişeceğini ve kendisinin tüm Rusya'nın İmparatoru olacağını haber vermiş (*) (koğuşumuzun numarasını öğrendiği vakit, şaşkınlık geçirmesi ondan), fakat 1948'den başlayarak kuvvet toplamasının gerekliliği üzerinde durmuş. Bunun nasıl yapılacağını öğretmeyen ihtiyar çıkıp gitmiş, Viktor da sormayı akıl etmemiş.

Hayatın rahatlığı ve sadeliği şimdi elden gitti. Hiç bir kaba sığmayacak kadar aşırı derecede cesur projeden başkası olsa hemen elini çekerdi, ancak o en büyükleri arasında, Mihaylovlar, Sçerbakovlar, Sedinler arasında kalan, onlar hakkında şoför arkadaşlarından duyduklarını da hesaba katan Viktor, projede bir olağan dışı nitelik görmemiş, hattâ tersine, neden olmasın diye düşünmüş.

Rürik soyundan sonuncusu, çar Fedor İvanoviç kadar vicdanlı, sakin ve duygulu olan yeni çar, bundan böyle tarihin derinliğinden gelen ve şimdi başına geçirilen taçın ağırlığını hissetmeye başlamış. Halkın sefaleti ve dertleri için eskiden sorumlu değildi, şimdi ise sorumluluk omuzlarına çökmüştü, sefaletin sürmesindeki vebal boynundaydı. 1948 e dek beklemek ona uzun gelmiş, 943 ün sonbaharında Rus halkına hitaben ilk çağrısını yazarak, Petrol İşleri Halk Komiserliği garajında çalışan dört arkadaşına okumuş.

(*) **İhtiyar kâhin hemen hemen hataya düşmemiş, yalnız şoförü biniciyle karıştırmış.**

...Sabahtan Viktor'un etrafına toplanmıştık; uslu uslu hepsini anlatıyordu. Çocukça saflığının farkında değildik henüz, alışılmışın dışında olan hikâyeyi ilgiyle dinledik ve - kabahat bizde! - kuluçkaya karşı kendisini uyaramadık. Hatta burada saf-dillikle anlatılanın tamamının sorgu yargıcının bilmediğini düşünemezdik!.. Hikâye biter bitmez, kuluçkamız «tütün için cezaevi müdürüne» mi, yoksa doktora mı: çıkmak için izin istedi, ve biraz sonra da çağrıldı. Petrol işinde çalışan dört garaj işçisi o şekil satılmış oldu. Oysa kimsenin haberi olmayacaktı onlardan, hiç bir zaman. (Ertesi gün sorgudan dönen Belov, şaşkınlığını gizlemiyerek, yargıcın o dört arkadaştan nereden haber aldığını merak ediyordu. Biz de vurulduk...). Petrol iş garajcıları çağrıyı okumuşlar, beğenmişler - ve **HİÇ BİRİ** imparatoru **İHBAR ETMEMİŞ!** Kendisi ise, günün gelmediğini anlayarak, çağrıyı o zaman yakmış.

Bir yıl geçmiş aradan. Taksi işletmesinde tamirci olarak çalışırken, 1944'te bir çağrı daha yazmış ve **ON** kişiye, şoför ve tamircilere okutmuş. Hepsi beğenmiş ve **HİÇBİRİ İHBAR ETMEMİŞ!** (O zamanlar on kişinin içinde tek bir muhbire rastlamamak - az görülmüş bir olay! İşçi sınıfının ruhsal durumunu iyi tanıyan Fastenko meğer haklıymış.) Gerçi Çar zararsız hilelere başvurmamış değildi; hükümette elinin bulunduğunu söylemekten geri kalmazmış, Çar taraflısı kuvvetlerin örgütlenmesi için, arkadaşlarını görevle başka yerlere göndereceğini söylermiş.

Aylar geçmiş. Garajdaki iki kıza da sırrını açmış. İşte burada tam üzerine basmış, meğer, kızlar ideoloji sahibiymiş. Viktor, içten tehlikeyi sezmiş, kalbinde sızı hissetmiş. Bir dini bayram günü, çağrı cebinde, çarşıdan geçerken, taraftarı olan yaşlı bir işçiye rastlamış, o da kendisine: «Viktor şu kâğıdı şimdilik yaksan iyi olur,» demiş. O anda çok net olarak, çağırıyı erken yazdığını ve yakılmasının doğru olacağını anlamış. Yolundan dönerek, doğru evine gitmiş. Fakat geç kalınmış. Daha çarşıdayken sempatik iki genç onu durdurarak; «Viktor Andreyeviç, bizimle geleceksiniz» diyerek özel arabayla onu Lubyânka'-ya götürmüşler. Lubyânka'dakiler o derece heyecanlanmışlar ki, üstünü aramayı unutmuşlar. Çağrıyı yoketmek için fırsat çıkmış karşısına, tuvalette, fakat ondan çekinmiş, çünkü onu teslime zorlanacaktı nasılsa. Hemen general veya albaya çıkarılmış ve general kendi eliyle çağrıyı cebinden çıkarmış.

Lubyânka'daki heyecanın geçmesi için bir tek sorgu yetmiş: Korkulacak bir şey yokmuş. Taksi istasyonunda, on, petrol

işleri komiserliğinde, dört tutuklama. Tahkikat generalden albaya devredilmiş, o da, çağrıyı okudukça, kahkahayla gülermiş:

— Majeste siz şurada «Tarım Bakanıma İlkbahara doğru kolhozları kapatma emri vereceğim diye yazmışsınız, ya demirbaşlar ne olacak, nasıl bölünecek? Onun üzerinde durmadınız» diye takılıyormuş. Veya burada: «Mesken inşaatını hızlandıracağım ve herkesi işinin yakınında oturtacağım, işçi yevmiyesisi artıracağım, diyorsunuz, peki mangırdan ne haber, Majeste? İstikrazları kabul etmediğinize göre, para basmak gerekecek.» Sonra: «Kremlin'i yeryüzünden yokedeceğim, diyorsunuz, ya kendi hükümetinizin kalacağı yer neresi? Belki Büyük Lubyânka'nın binası? Gezip görmek ister misiniz?»

Rusya Çarını alaya almak için genç yargıçlar da geliyormuş. Gülünecek bir konu dışında başka bir şey görememişler.

Bizler de koğuşta, kimi vakit kendimizi gülümsemekten alakoyamıyorduk. «Bizi, 53'üncüdekilerini unutmazsınız, İnşallah,» derdi Z - v, gözünü bize kırparak.

Hepimiz onunla alay ederdik...

Viktor Alekseyeviç, beyaz kaşlı, basit, eli nasırlı adam, tâlihsiz annesi Pelageya'dan aldığı patateslerden kendi payını ayırmadan, hepsini ortaya kordu ve: «Buyurun yoldaşlar, buyurun,» derdi.

Mahcup bir gülümsemesi vardı: Tüm Rusya'nın İmparatoru olma hali onu utandırıyordu, çünkü ne kadar zamansız geldiğini ve gülünç olduğunu anlıyordu. Fakat Allah onu seçtiyse ne yapabilirdi ki?

Çok sürmedi, bizden aldılar onu. (*)

1 Mayıs gecesi penceredeki perdeyi kaldırdılar. Savaş bitiyordu, anlaşılan.

Alışılmamış bir sessizlik vardı o akşam Lubyânka'da; aynı zamanda galiba Paskalya'nın ikinci günü idi. Bayramlar üst üste geldi. Sorgu yargıçları hep dışarda, bizlerden götürülen yoktu. Sessizlik içinde birinin bir şeye karşı koyan sesi duyuldu. Koğuştan hücreye götürüldü, (kulakla kapıları tanımayı öğrendik) ve hücre kapısının önünde ona bir hayli dayak atıldığını duyduk. Yumuşak yerine ve yutkunan ağza inen darbeler net olarak işitiliyordu.

(*) 1962'de beni Kruşçev'le tanıştırdıkları zaman, dilimin ucuna geldi: «Nikita Sergeyeviç! müşterek bir tanıdığımız var», diyecektim, fakat demedim, eski tutuklular adına daha önemli bir cümle söyledim.

2 Mayısta Moskova'da atılan otuz salvoyu duyduk. Bunun manâsı - Avrupa'da bir başşehir. Alınmamışlardan iki kalıyordu - Praha ve Berlin, acaba hangisi?

Mayıs ayının dokuzunda öğle ve akşam yemeği bir arada verildi. Yalnız 1 Mayıs ve 7 Kasımda yaparlardı.

Savaşın bittiğini böyle anladık.

Akşama otuz adet salvo daha patlattılar. Alınmadık başşeşehir kalmadı. Aynı akşam bir daha, galiba kırk kere patladı - sonun sonu demekti.

Penceremizin burunsalığı üzerinden, yalnız bizim koğuşun değil, Lubyânka'daki ve tüm Moskova cezaevlerinin pencerelerinden, havai fişeklerle ve ışık huzmeleriyle donanmış gök yüzüne bakardık bizler, eski esir ve eski cephe savaşçıları.

Genç tanksavarcı Boris Gammerov, malûliyet sebebiyle (akciğerde iyi olmaz yara izi) terhis edildikten sonra, her nasılsa bir öğrenci grubuyla tutuklanarak, kalabalık Butırki Cezaevine konmuştu. Tutukluların yarısı, eski esir ve cephe savaşçıları. Son salvonun atıldığı akşamın izlenimlerini, en sade kelimelere yer verilen iki dörtlükle ifade etmesini bilmişti: Sedirlere uzanarak üstlerini kaputla örttükten sonra kopan gürültüden uyandıklarını, başlarını kaldırarak burunsalıklara doğru baktıklarını, gürültünün zaferi müjdeleyen top salvosundan geldiğini anlayınca da, yeniden yattıklarını anlattıktan sonra; şu mısra ile bitirmişti:

«ve tekrar kaput altında uzandılar.»

Üzerinde siperlerin kili, ateşlerin külü, Alman şarapnellerinin izi bulunan kaputlarla.

O Zafer bizim değildi. O İlkbahar - bizim değildi.

6 O İlkbahar

1945 yılının Haziranında, her sabah ve akşam Butırki Cezaevinin pencerelerinden orkestraların madeni sesleri geliyordu. Çalınan parçalar - hep marşlardı; tekrarlanır dururdu ve yakınlarımızdan gelirdi, Lesnaya veya Novoslobodskaya sokağından.

Açık cezaevi penceresi ve telli camdan yapılı kirli yeşil burunsalıklar önünde durur, marşları dinlerdik. Yürüyenler acaba askeri birlikler mi, iş zamanı dışında kalan saatları yürüyüşe severek veren işçiler mi? Onu bilemiyorduk, fakat bize ulaşan dedikoduya göre, savaşın dördüncü yıldönümüne rastlayan 22 Haziranda, Kızıl Meydan'da zaferin büyük resmi geçidi yapılacakmış.

Binanın temeline konan, ezilip toprağa gömülen taşlar yapıyı yüceltmez. Oysa, anlamsızca terkedilenlere, pazu ve vücuduyla savaşın ilk darbelerini üzerine çekenlere, düşmanın galip gelmesini engelleyenlere, binanın temelinde yatmak şerefi dahi bahşedilmemişti.

«Saadetin sesinden haine ne?»

O 1945 İlkbaharı - daha fazla Rus **esirlerinin** baharıydı. Sovyet birliği cezaevlerinden ucu sonu gözükmez, okyanuslarda göç eden ringa balığı gibi, gri renkte sürüler halinde geçer giderlerdi. Bunların ilk temsilcilerini Yuriy Ş.'in şahsında gördüm. Şimdi içlerine düşmüş, sanki kaderin değişmezliğine inanarak emin adımlarla yürüyenlerin seline katılmışım.

Koğuşlarımızdan geçenler yalnız savaş esirleri değil, Avrupa'yı görmüş olanların tümü: İç savaştan kalma göçmenler, yeni savaşın Ost'ları, [125] uzağı görmek isteyen ve dillerini tutamayan kızılordu subayları, ki Stalin için tehlikeliydiler: Yirmi yıl önce olduğu gibi, bunlar da Avrupa seferinden hürriyet tohumlarını getirebilirlerdi. Fakat çoğu yaşıtlarım, daha doğrusu devrimin yaşıtları, 1917'de doğanlar: 1937'de devrimin yirminci yıldönümünü açıkkalplilikle kutlayanlar, savaşın başladığı yılda ordunun kadrosunu meydana getirenler ve savaşla beraber birkaç hafta içinde dağıtılanlardı.

Cezaevinin o sıkıcı, zafer marşlarının duyulduğu İlkbahar çağının hesap verdiği İlkbaharı olmuştu.

Biz beşikteyken, ninni söylerlerdi: «Hâkimiyet - sovyetlerindir. Oncüler olarak elimiz boruya uzanır. «Hazır olunuz» çağırısına «Her zaman hazırız» cevabını verirdik Buhenvald'a ([125]) kaçak silâh sokar, orada Komünist Partisi'ne üye olurduk. Bugün ise, hayatta kaldığımız için, karaya boyandık. (*)

Doğu Prusya'yı ikiye böldüğümüzde, yurda dönen esir kollarını gördüm, herkes sevinç içinde, bir onlar kederliydiler. Sebebini henüz bilmiyordum; üzgün görünüşlerine manâ verdiremiyordum. Araçtan iner, yanlarına sokulurdum. (Niye kol? Niye saflar? Zorlayan yoktu ki. Diğer milletlerin esirleri serbest yürüyüşle geçerdi, bizimkiler ise boyun eğme çabası içinde..) Orada üzerimde yüzbaşı apoleti vardı; o yüzden, biraz da yol üstünde yapılacak konuşmanın elverişsizliğinden, onları üzen şeyin ne olduğunu anlayamadım. Burada ise kadere boyun eğerek peşlerine takılmış, yürüyordum: Ordu karşı casusluk servisinden cephe karşı casusluk örgütüne; orada henüz tam açıklık kazanmayan hikâyelerini dinliyordum. Daha fazlasını bana Yuriy E. açıkladı, şimdi ise, Butırki şatosunun tuğla kırmızımsı kubbeleri altında, birkaç milyon Rus esirinin tarihinin beni içten ilgilendirdiğini, nasıl ki bir böceğin onu tahtaya çivileyen iğneden kurtuluşu yok ise, kendimin de bu konudan vazgeçemeyeceğini anladım. Cezaevine kavuşmamın ve koparılan apoletlerin hikâyesi bundan böyle bana çok değersiz görünmeye başladı. Yaşıtlarımın serüvenlerini rastlantı sebebiyle paylaşmadım. Ortaklaşa taşıyacak yüke omuz vermek, gerekiryorsa, altında ezilip ölmek bundan sonra görevim olacaktı. Onların başından geçen benim hayatıma da girmiş gibiydi: Solovyev geçidinde de, Harkov çemberinde de, Kerç taşocaklarında da esir oldum ;eller arkada Sovyet gururumu toplama kampının dikenli tellerine teslim ettim; bir kepçe soğumuş suni kahve için saatlarca ayazda bekledim; kazana varmadan ölü olarak yere serildim. Suvalki'deki 68'inci subay kampında aşkabı kapağı ve tırnaklarımın yardımıyle, kışın açık havada kalmamak için çukur kazdım. Dünyada son saatlarımı yaşarken, insanlıktan çıkmış bir tutukluyu, henüz soğumamış koltuk altındaki etimle besledim, ve hergün artan açlık duygusu karşısında olsun, tifüslülere ayrılan barakada olsun veya bitişik İngiliz esirleri kampının dikenli tel-

---

(*) Buhenvald'ta hayatlarından olmayan tutuklular İ Ş T E B U S E - B E P L E bizde tutuklanırlardı. Bir yoketme kampında hayatta kalmada bir bit yeniği olmalıydı? Aranıyordu da!

lerinin yanında olsun, ölmek üzere olan beynimle bir tek şeyi anladım: «Sovyet Rusya'nın, ölmekte olan oğullarından el ayak çektiğini.» «Rusya'nın gururlu oğulları», tankların altına yattıkça, hücuma kalkmak için kuvvetleri bulundukça, faydalıydılar. Esirleri ne diye besleyelim? Gereksiz yiyiciler. Ve utanç verdiren yenilmelerin gereksiz tanıkları.

Canımız kimi vakit yalanı söylemek ister, oysa Dil buna izin vermez. Bu insanları hain ilân ettiler, fakat gerek yargıçların, gerek savcıların dilleri sürçtü, arkasından halk da, gazeteler de, mahkûmlar da bu yanlışa uydu: Vatan hainleri dendi. Resmî yazışmaya da öyle girdiler, Vatana ait hainler gibi bir şey. Oysa Vatana [127] ihanet eden kimseler olarak tanıtılıyorlardı. Ve, istemeyerek, doğruyu söylemişler, o zavallılar vatana değil vatan onlara ihanet etmiş, hem de bir kere değil, tam **ÜÇ** kere.

İlki - savaş meydanında oldu. Halk tarafından çok sevilen hükümet, savaşı kaybetmek için, elden geleni yapmış: Savunma hatlarını kaldırmış, uçaklarını kolay hedef olarak düşmana sunmuş, tank ve topları dağıtmış, aklı başında generalleri ordudan çekmiş ve ordulara savunmayı yasaklamış. (*) Esir düşenler - Alman ordusunu durduranlar ve ilk darbeyi yiyenlerdir.

İhanetin ikincisi - esirlikte gebermeye terketmekle oldu.

Üçüncüsü - kendisini ana sevgisiyle dolu göstererek, yurda çekmekle («Yurt affetti, Yurt çağrıyor») ve hemen sınırda boynuna kement geçirmekle yapıldı. (**)

Devlet olarak binyüz yıllık tarihimizde pek çok alçaklık görülmüş veya da yaşanmıştır! - fakat böylesi: Sayıları milyonları geçen kendi askerine ihanet etmek, üstelik onları hain saydırmak gibisi oldu mu hiç?!

Ne de kolay sildik onları hesabımızdan: İhanet mi etti? - ayıp! - hesaptan düş! Bizden önce onları **h e s a p t a n d ü ş e n** Babamız oldu: Moskova aydınlarından seçme kısmını 1866 yılından kalma Berdan sistemi tüfeklerle silâhlandırarak, onları Vyazma et kıyma makinasına sürdü, hem de beş kişiye bir tüfek verdirerek. (Hangi Lev Tolstoy **b u n d a n** bir Borodino [128] ya-

---

(*) **27 yıl geçtikten sonra, bugün, konuyu ilk defa dürüstlükle ele alan araştırma çıktı (P. G. Grigorenko - «Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihine Ait Sorular» dergisine yollanan mektup - Samizdat 1968). İleride bu eserler çoğalacak - tüm tanıklar ölmedi ya - ve ondan sonra da Stalin'in hükümetine ancak ihanet ve cinnet hükümeti denilecektir.**

(**) **Harp mücrimlerinin en büyüklerinden biri, Kızıl Ordunun eski istihbarat şeflerinden General Galikov, şimdi eski yurttaşları vatana çekme ve yutma işini idare ediyordu.**

ratacaktır?» Ya kalın kısa parmağının harita üzerinde sadece bir sürülüşüyle Büyük Strateji Üstadının Kerç boğazından 1941 Aralığında manâsızca geçirttiği Y Ü Z Y I R M İ B I N çocuktan ne haber? Yalnız Yılbaşı tebliğinin parlak çıkması için yapılan jest - sayıları Borodino'daki Ruslarınki kadar, hemen hemen - ve hepsini muharebe etmeden Almanlara teslim etmiş.

Her ne sebepse, hain olan o değil de öbürküler.

On yargılara, bilerek uydurulmuş ad veya etiketlere nasıl da kolay mağlûp oluyoruz, bize sadık olanları - hain saymışız! O İlkbahar Butırki koğuşlarından birinde Lebedev adında bir ihtiyar kalıyordu. Maden uzmanı ve profesördü. Dış görünüş bakımından, geçen yüzyılın, ve hattâ bir öncekinin demir çelik fabrikası işçisine benziyordu. Geniş omuzlu, açık alınlı idi. Pugaçov'inkine benzer sakalı vardı. Elleri dört pud'lu (65 kg.) kova tutmağa elverişli. İç çamaşırı üzerine eski, solmuş iş gömleği giyerdi, çapaçul görünüşüyle hapishane işçisi yardımcısına benzerdi. Ama oturup okumaya başladığı zaman iş değişiyordu. Yüzü derinden gelen fikirlerin heybetiyle aydınlanıyordu. Koğuştakiler çoğu kere çevresinde yer alır, sohbet ederlerdi. Madencilikten pek söz edilemezdi, fakat profesör, nakkareye benzeyen sesiyle, Stalin'in itliğinin Müthiş İvan'ınkinden geri kalmadığını ilân ederdi çünkü: «Vur! Kes! Gerisini düşünme!» ilkesi uygulanıyordu. Gorki için pısırık ve palavracı, cellâdların dalkavuğu derdi. Levedev'e hayrandım: İri kemikli vücuduyla, akıl küpü kafasıyla, rençpere yaraşır ve ayaklarıyla sanki tüm Rus halkını temsil ediyordu. Nice konuları incelemişti! - Dünya görüşünü ondan öğreniyordum! Derken, kocaman elini sallayarak b i r b e ' lilerin [129] hepsinin yurda ihanet ettiklerini ve af edilmemlerinin gerektiğini söylemesin mi? Oysa etrafta sedirler üzerinde bulunanlar hep «bir be»lilerdi. Ne kadar da canları sıkıldı çocukların! İhtiyar hem kesin, hem de Rusya'nın toprağında ve fabrikalarında çalışanların adına konuşur görünüyordu. Bu yandan gelen suçlamadan kendilerini savunmak onlara güç geliyordu, utanıyorlardı da. Bu ödevi ben ve «onuncu maddeden» iki çocukla üzerimize aldık. Fakat devletçe uydurulan, monoton bir şekilde resmî ağızla tekrarlanan yalanın şaşırtıcı etkisi ne de kuvvetliymiş! İçimizden en geniş görüşe sahip olanlar bile gerçekten ancak kendi derisi üzerinde denedikleri kısmına inanırlarmış, meğer. (*)

Rusya nice savaşlara girdi (ne olurdu, daha az olaydı..) çok

(*) Bu konuyu daha derinine işleyen Vitkovsiky'nin (1930 ve sonraki yıllar hakkında) yazdıklarından: Sözde bozguncular, kendilerinin

mu hain görüldü, tüm bu savaşlarda? Rus askerinin ruhunda hainliğin kök tuttuğu hiç görülmüş müdür? Oysa, Dünyadaki düzenler içinden hakka en yakın olanına sahip olan memleket, hakkın en büyüğüne dayanarak sürdürdüğü savaşta - en basit halkından milyonları bulan hain firesi veriyor. Bunu nasıl anlamalı? Neyle açıklamasını yapmalı?

Bizimle birlikte Hitler Almanyasına karşı savaşan kapitalist İngiltere vardı. Orada işçi sınıfının sefaleti ve çektiği ıstırap, Marks tarafından belâgatla anlatılmıştı. Peki neden içlerinden yalnız bir tek hain - tüccar olan «lord Hau - Hau» çıkmıştı da, bizde milyonlarca insan?

Ağzını açmaya korkar kişi, her şeye rağmen, acaba devlet düzeniyle ilgili bir iş olmasın?

Eski bir atasözümüz var: «Esirden ses çıkar, ölüden asla!» Çar Aleksey Mihayloviç zamanında düşman elinde esir kalanlara asillik payesi verilirdi! Ondan sonra görülen savaşların HEPSİNDE esirleri değiştirmek, onları bağrımıza basmak, toplum için vazife bilinirdi. Esirlikten kaçarak dönenler kahraman sayılırdı. İlk Dünya savaşında esirlere yardım toplanırdı, hemşirelerimiz Almanya'daki esirlerimizin yanına bırakılırdı ve yayınlanan her gazete yurttaşlarımıza, esirlerimizin zalim düşman elinde bulunduğunu hatırlatırdı. Batının tüm devletleri aynı işi bu savaşta yaptılar: Tarafsız memleketlerin aracılığıyla esirlerine paket, mektup ve yardım çeşitleri yollandı. Batıdan gelen esirler Alman kazanından beslenmek küçüklüğüne düşmezlerdi, Alman muhafızlarıyla üst perdeden konuşurlardı. Batının hükümetleri askerlerinin esirlikte geçen yıllarını kıdeme sayar ve hattâ maaş işletirdi.

Askeri tüzüğümüzde yazılı: Yalnız Dünyada tek olan Kızılordunun askeri teslim olmaz. (Almanlar bize seslenerek takılırlardı: «İvan niht esir diye bağırırlardı). Bunun manâsını kim anlayacaktı: Savaş ve ölüm var, fakat esaret yok! - Şahane

---

bozguncu olmadıklarını bilmekle beraber, asker ve papazların yola getirmelerinde kusur görmüyorlardı. Askerler, kendilerinin yabancı istihbarata hizmet etmediklerini ve Kızıl Orduya zarar vermediklerini bildikleri halde, - mühendislerin bozgunculuğuna ve papazların ölümü hakettiklerine inanırlardı. Cezaevinde kalan Sovyet vatandaşı şöyle düşünürdü: Ben suçsuzum, fakat o düşmanlara karşı uygulanacak her tedbir yerindedir. Soruşturma ve koğuştan aldıkları ders zihinlerini açmaya yeterli değildi: Beraberlerinde ÖZGÜRLÜKTEN getirdikleri körlükten kurtulamıyor, her tarafta komplo, zehirleme, bozgun ve casusluk görüyorlardı.

buluş: Sen gidip öleceksin, biz yaşayacağız anlamını taşır. Eğer bacaklarını da orada bırakarak koltuk değneğiyle dönsen bile, seni yine yargıçlar önüne çıkaracaklar (Leningradlı İvanov, Fin savaşında makinalı takım komutanı, sonra Üstvımlag tutuklusu).

Üçüncü Reich'ın arka bahçesinde dağıtılan domuz yemine, ancak bizim, öz yurdun ihanetine uğramış ve dost, düşman gözünden düşürülmüş askerimiz karavanasını uzatırdı. Babaevi kapısı yalnızca ona kapalıydı. Gençlerimiz buna inanmak istemiyorlardı. 58-1-b maddesi savaş içinde en hafifinden kurşuna dizilme cezasını öngörüyormuş, nasıl olur? Alman kurşunuyla ölmek istememenin cezası, esirlikten sonra, Sovyet kurşunuyla ölmekmiş! Kimine yabancıdan, bize bizimkinden!

(Aslında cezanın **o yüzden** verildiğini söylemek, saflık olur.) Tüm devirlerin gelmiş geçmiş hükümetlerinden hiç biri ahlâkçı değildi. **Olmuş bir şey yüzünden** kimseye hapis veya ölüm cezasını vermezlerdi. **Bir şeyin olmaması** için cezayı keserlerdi. Haliyle bizim tutsaklara kesilen ceza, sözde yurda ihanetten değil de, köydeşleri yanında Avrupa'yı gözönüne **getirmemeleri** içindi. İhanetle suçlanmak, ancak Vlasov askerlerine yakıştığı, aptalların bile malûmuydu.

Peki, o zaman Rus tutsaklarına hangi yol açık kalırdı? **Kanuna** uyan tek yol: Yere yatmak ve kendini çiğnetmek yolu. Her bitkinin tohumu bile, körpe filiz halinde yükselme çabası içindeyken, sen kendini ayaklar altına atacaksın ve çiğneteceksin. Değil mi ki, savaş alanında ölmeyi beceremedin, yargılanmadan kurtulmak için bari şimdi yap onu.

Uyudu savaşçı, sözünü söyledi.
Şimdi artık sonuna dek haklı.

Bunun dışında ümitsizliğe düzen beyninle bulacağın tüm yollar, seni kanunla karşı karşıya getirecektir.

Kampı bekleyenlerin çemberini aşarak, Almanya'nın yarısını, Polonya veya Balkanları geçerek yurduna döndüğünde, kendini SMERŞ'in kucağında ve yargıçların önünde bulacaksın: «Başkaları kaçamazken bu işi nasıl becerdin?» diye sorarlar. «İşin içinde iş var,» derler. «Söyle, yılan, buraya gönderilirken, sana ne görev verdiler,» diye zorlarlar. (Mihayıl Burnatsev, Pavel Bondarenko ve daha pek çokları). (*)

(*) **Bizim eleştiriciler, Şolohov'un ölmez eseri «İnsan Kaderi» hikâyesini ele alırlarken, hayatımızın o yanının «acı sözlerle» açığa kavuşturul-**

Batılı partizanlara, Rezistansa kaçmakla, yargıçların önüne çıkarılacağın günün tarihini ileriye almaktan başka bir işe yaramazdı, ancak o ara daha tehlikeli bir insan olmuşsun. Avrupalılar arasında özgür olarak yaşadıktan sonra, onlardan çok kötü alışkanlıklar kapman mümkün. Hele kaçtıktan sonra silâha sarılmak cesaretini bulmuşsan içinde, kararlı bir insansın, yurdunda özellikle tehlikeli olabilirsin.

Yurttaşlarını ve arkadaşlarını bastırmak pahasına da kampta hayatta kalabilirdin, politsay veya kumandan olacaktın, Almanların ve ölümün yardımcısı. Stalin'in kanunu özel bir ceza öngörmezdi bu suç için, Batının Almanlara karşı savaşan partizanlara karışanlara verilen suçun paralelindeydi, aynı madde, aynı süre (Sebebini bilmek kolay **b e r i k i l e r** daha az tehlikeliydiler). Ancak her nasılsa iç yapımızın temeline yerleşen kanun, ahlâksızlar dışında, hepimizi bu yoldan alakordu.

Bu dört şıkkın dışında bir beşincisi kalıyordu: İşçi toplayanları beklemek. Şans eseri olarak kimi vakit köylerden delege gelir tarlada çalıştırmak üzere rençber seçerlerdi. Kimi vakit firma temsilcisi gelir mühendis ve işçi ararlardı. Stalinin yüksek buyrukları gereğince, mühendis, konstrüktör veya elektrikçi olduğunu saklaman lâzımdı. Vatanperverliğini, kampta toprak kazmakla, çürümekle ve çirkef suyunda gıda aramakla

---

muş olmasından söz ederler. Genellikle çok zayıf olan bu hikâyede askeri harekâta ayırılan sayfalar silik ve inandırıcı olmaktan uzaktır (anlaşılan yazar son savaşı bilmez), Almanların tarifi gülünç olmaya yakın ve basma kalıp, ve yalnızca kahramanın karısı başarılı olmuş, fakat Dostoyevskiy'nin tarif ettiği Hıristiyan kadındır. Savaş tutsağının serüvenini anlatan hikâyede, ESARETİN ANA PROBLEMİ GİZLİ KALMIŞ VEYA TAHRİF EDİLMİŞ:

1) «Kararsızlıktan» ve problemin çözümünü keskin virajlara sokmaktan kurtulmak için, esarete gitmenin en masum şekli seçilmişti - baygınlık halinde (Ya aklın başındayken teslim oldunsa ki, çoğunlukla öyle olur, - o zaman ne oluyor, nasıl oluyor?)

2) Esaretin baş sorunu, vatan tarafından terk edilmiş, afaroz edilmiş ve lânetlenmiş olmaktır. Solohov'da bundan tek kelime bile yok. Oysa acmazı yaratan koşullar b u n l a r d ı r. Şolohov'da konu, aramızda çıkan hainler etrafında dönüyor. (En önemlisi buysa, zahmet olacak, tüm halka dayanan devrimden çeyrek asır geçtikten sonra, hainlerin nereden cıktığını acıklar mısınız?)

3) Zoru zoruna hayâli ve detektif romanlarında gördüklerimize benzer esirlikten kacıs plânı uvduruluyor. Yoksa hikâvenin kahramanı SMERŞ'in Kontrol ve Süzme kampından geçirilmesi gerekecekti. Tüzüğe aykırı olarak Solohov dikenli tel arkasına konulmadı ve - burası artık gülünc oluyor - albavdan bir ay izin aldı (baska deyimle - fasist istihbaratın yüklendiği görevi yerine getirmek için zaman mı kazandı? Albayın da a y n ı y e r e gürlemesi gerekir!)

ıspatlamalıydın. O zaman **n a m u s l u c a** yapılan ihanete karşılık, başını iftiharla kaldırır, on yıl hapis, ve beş yıl sürgünle hesabını kapatmayı ümit edebilirdin. Şimdi ise vatana ihanet etmekten başka, düşman hesabına, hele ihtisasın içinde çalışmışsan, başın eğik, on yıl hapis ve beş yıl sürgünle kurtuluyordun!

İşte, Staline özgü incelik - kuyumculuğa yeltenmiş su aygırının inceliği!

Adam toplamak için başka kimseler de gelirdi kamplara - Ruslar, çoğunlukla düne kadar Kızılorduda siyasi yönetmen görevini yapanlardı. Eski Beyaz Rus ordusu üyeleri bu işe girişmezlerdi. Adam toplayıcılar kampta miting yapar, Sovyet hükümetine söver ve casus okullarıyla Vlasov ordusuna yazılmasını öğütlerlerdi.

Bizim tutsaklarımız gibi açlık çekmeyenler, yolunu şaşırarak kampa uğrayan yarasaları kemirmeyenler, eski köseleden çorba pişirmeyenler, seyyar mutfakla desteklenen çağrı ve delillerin ne kandırıcı kuvvet kazandığını bilemezler. Mutfak kamp kapısının hemen dışında dururdu ve olumlu cevap verenlere doyasıya lâpa verirlerdi! Bir daha ondan tadmak; ölmeden önce bir daha!

Tüten lâpa dışında, toplayıcıların çağrısından özgürlüğün ve gerçek hayatın kokusu gelirdi. Davetin Vlasov'un taburları, Krasnov'un Kazak alayları, Atlantik duvarının betonunu dökecek çalışma taburları, Norvec'in fiyordları veya Libyanın kumu için çıkarılmış olmasının önemi yoktu. Bunun dışında «hiwi» - Hilfswillige de - olmak vardı. Yani Alman ordusunun gönüllü yardımcısı. Her Alman bölüğünde bunlardan 12 kişi görev alırdı. Bir de köy politsayı olabilirdin. Partizanları kovalayacaktın o vakit, (partizanların bir çoğunu Vatan da aforoz edecekti). «İstediği yere çağırsın, kabulümdür; yeter ki terkedilmiş davar gibi burada gebermeyim.» diye düşünürsün.

Yarasaları kemirecek duruma düşürdüğümüz insanları değil yalnız Vatana karşı, tüm insanlığa karşı olan borçlarından **b i z k e n d i m i z** azad ettik!

Kısa vadeli casus olmak üzere çağrıya uyan çocuklarımız, terk edildiklerinin farkında olmadan, vatan sevgisiyle hareket ederlerdi. Kamptan kurtulmak için en kolay yol diye düşünürlerdi. İşi şöylesine tasarlarlardı: Rus hatlarının gerisine bırakıldıktan sonra - hemen hükümet temsilcilerini bulmak; durumu anlatmak, gereçleri teslim etmek ve halim selim, komutanlarla birlikte Alman aptallığını alaya almak, şeklinde olacaktı. Bundan sonra da kızılordu üniformasıyla saflara dönüş başlayacak-

tı. Söyleyin, **İNSANCA DÜŞÜNDÜĞÜMÜZDE BAŞKA BİR ÇÖZÜM AKLA GELİRMİ HİÇ?** Temiz yürekli çocuklardı. İçlerinden bir çoklarını gördüm. Yuvarlak yüz, güven veren Vyatka veya Vladimir ağzıyla konuşma. Köy okulunun dört veya beş sınıfını bitirdikten sonra korkusuzca casusluğa yeltenirlerdi, oysa harita ve pusuladan yararlanmasını bilmezlerdi.

Ancak biricik kurtuluş yolu olarak bunu seçerlerdi. Durum böyle iken, böylesine casus yetiştirerek onlardan yararlanma fikrinin Alman Komutanlığı hesabına, yalnızca gereksiz masraf ve akılsızca tasarlanan projeden başka bir şeyi dile getirmesi gerekiyordu. Ama öyle değildi işte. Hitler de Haşmetlü kardeşi gibi aynı telden çalardı. Stalin deliliğinin başlıca alâmeti - her yerde casus görmekti. Sanırdı ki, tüm memleket casus dolu. Uzak Doğunun Sovyetlere ait kısmında yaşayan bütün Çinliler, casus sayılarak, 58-6 dan hüküm giydiler; Kuzeydeki kamplara toplandılar ve orada öldüler. O savaşa katılan ve kaçmayı akıllarına getirmeyen tüm Çinliler [130] aynı akibete uğratıldı. Korelilerden birkaç yüzbin kişi, casus şüphesiyle, Kazahstana sürüldü. Zamanında dışarda bulunmuş Sovyet vatandaşları, «İnturist» oteli yanında adımlarını yavaşlatan, bir yabancı turistle aynı fotoğrafta resmi çıkan, veya şehir binalarının resmini çeken (faraza Vladimir şehrindeki Altın Kapınınkini) - aynı suçtan ceza yerlerdi. Demiryolu hattına, karayolu köprüsüne, fabrika bacasına uzunca bakanlar - keza. Sovyetler Birliğinde kalma sürelerini uzatan pek çok dış ülke komünistleri, iri ve küçük çaplı istisnasız tüm komintern üyeleri - ilk önce casuslukla suçlanırlardı. (*) Devrim ilk yıllarının en güvenilir askeri - Lettonyalı avcılar, 1937 yılında topluca hapse yollanılırken, casus olmakla suçlandırılırlardı! Cilveli çariçe Ekaterinanın ünlü sözünü tersine çevirerek ve sayıyı çoğaltarak bir tek gerçek casusu kaçırmaktansa, dokuzyüzdoksandokuz suçsuzu hapiste çürütmeyi yeğ tutuyordu. Bu hava içinde, Alman istihbaratının elinde kalan Rus askerinę güvenmek olur muydu hiç? MGB cellâtları için yaratılan ne büyük kolaylık; ki Rus askerlerinden binlercesinin kendi isteğiyle Almanlara casus olduklarını söylüyorlar şimdi! Akıllıların içinden Akıllısının görüşlerinin doğruluğu tüm açıklığıyla ispat edilmiş oldu! Dökülün, dökülün, cahil kalmışlar, madde ve ceza çoktan hazır sizler için!

(*) Yosif Tito kıl payı kurtulmuştu. Fakat Leipzig yargılamasından Dimitrov'un arkadaşları Popov ve Tanev, hapis cezasına çarpıldılar. Dimitrov'un kendisi için Stalinin plânı başka idi.

Peki, bütün çağrılara kulak asmayan, ihtisaslarını saklayan, kamp ordneri olmayan, **kamp dışına çıkmadan harp süresince içerde** kalarak en olmayan şeyi başaran, yani hayatta kalan olmadı mı? Meselâ Madeni artıklardan çakmak yapan ve onları yiyecek maddeleri ile değişen elektrik mühendisleri Nikolay Andreyeviç Semenov ve Fedor Fedoroviç Karpov gibisi? Tutsak düşmelerini bağışlamadı mı onlara Vatan?

Hayır, bağışlamadı! Her ikisiyle Butırkide tanıştım. Kanuni haklarını almışlardı artık... Ne kadar? Anlayışlı okuyucumuz bilir: 10 yıl hapis ve beş yıl sürgün. Oysa, parlak birer mühendis olmalarına rağmen, mütehassıs olarak çalışmayı **r e d d e t m i ş l e r d i.** Diğer taraftan asteğmen Semenov 941 de cepheye **gönüllü** olarak gitmiş, fakat 942 de esir olduğu için, tabancasının **yalnız kılıfı** kalmıştı (sorgu yargıcı neden beynine kurşun sıkmadığını anlamıyormuş - boş kılıfla mı?). Esirlikten **ü ç** kerre kaçmaya yeltenmiş. 945 te toplama kampından kurtarıldıktan sonra bizimkiler, onu cezalı olarak tanka bindirmişler ve **B E R L İ N A L I N M A S I N A** katılmasını sağlamışlar. Bu yüzden **K ı r m ı z ı y ı l d ı z m a d a l y a s ı n ı a l m ı ş .** Ancak bundan sonra hapis cezasına çarptırılmış. Nemezis'in [131] bizim aynadaki yansıması **böylesinedir.**

Tutsaklarımızdan pek azı Sovyet sınırını özgür insan olarak geçmiş. Genel telâş içinde oldu ise de, sonradan 946 - 47 yıllarında yakayı ele veriyorlardı. Kimi Almanyada toplama noktalarında tutuklanıyordu. Kimi tutuklanmadan yük vagonlarıyla ve gözetim altında Rusyanın her tarafına serpili bulunan **Kontrol - Süzme** kamplarına götürülüyordu. Bu kampların Islâh - edici Çalışma Kamplarından farkı yoktu. Şu kadar ki burada tutulanlara henüz ceza verilmemişti, kampta yargılanacaklardı. Tüm Kontrol - Süzme kampları fabrikalar, maden ocakları veya inşaatlar yanında kurulmuştu; eski savaş tutsakları, vatanlarına şimdi dikenli tel arkasından bakabilirlerdi, tıpkı Almanyaya baktıkları gibi. Bu kamplara girişlerinin ilk gününden başlayarak, on saatlik günlük çalışmaları başlardı. Boş saatlarında, akşam ve geceleri sorguya çekilirlerdi. Kontrol - Süzme kamplarında çok sayıda sorgu yargıcı ve emniyet görevlisi bulundurulurdu. Her zaman olduğu gibi, soruşturma tutsağın suçlu olduğu kanısı içinde açılırdı. Sen, dikenli tel dışına çıkmadan, **suçsuz** olduğunu ispat edeceksin. Tanık olarak göstereceğin kimseler başka kampa alınmış olabilirler. Çok uzağa sürülmüş de olabilirler. Şimdi Kemerovo kampı görevlileri

Solikam'dakilerden istinabe yoluyla hakkında bilgi toplarken, sen de başkasının davasında aynı yoldan tanıklık yapıyordun. İşlem bir yıl da sürebilirdi, iki yıl da. Ancak Vatanın burada bir kayıbı yoktu: o süre içinde onun hesabına kömür çıkarırdın. Eğer tanıklardan biri uygun ifade vermedi veya öldüyse, başkasını suçlamaya hakkın yok, bundan böyle vatan haini oluyorsun ve yargılama heyetinden **O N y ı l l ı k** süreyi yiyorsun. Fakat eğer hernasılsa ifadeler tutar, Almanlara çalışmadığın belli olur ve en önemlisi - Amerikalılar veya İngilizlerle biraraya gelmemişsen (ki, **O N L A R** tarafından kurtarılmış olman aleyhe bir durum yaratıyordu,) o zaman görevliler toplanır, seni kendi çevrenden ne oranda ayrı bırakacaklarına karar verirlerdi. Kimine oturduğu yeri değiştirmeyi, kimine **V o h r a d a**, yani orduya bağlı muhafız örgütünde görev teklif ederlerdi. Vohra - daha fazla kamplar muhafızlığını yapardı: görünüşe göre özgürdün, fakat ıssız yere yollanırdın. Üçüncü grup - temize çıkanlardı. Teslim oldukları için aslında kurşuna dizilmeleri gerekiyordu ama, şimdi ellerini sıkıyorlardı ve insanca evine bırakıyorlardı. Ancak sevinmeleri biraz erkendi. Dosyası emniyetin gizli kanallarıyla kendisinden önce memleketine giderdi. Bu gibiler **b i z d e n s a y ı l m a z d ı** artık. Meselâ 948 - 49 dakine benzer topluca tutuklamalarda, onlar antisovyetik propaganda veya ona benzer bir maddeyle suçlandırılırlardı. Ben onlarla da bir arada kalmıştım.

O İlkbaharda hapisane koğuşlarında en çok sevilen şarkı: «Ah keşke bilseydim»... idi. Bu karşılanışı, böylesine aldatılacağımı, alnımda yazılı olanı bilseydim! Vatana döner mi idim? Asla! İsviçreye, Fransaya kaçardım! Denizin ötesine! Okyanusun gerisine! Üç Okyanus arkasına giderdim! (*)

(*) B i l d i k l e r i halde yine çoğu defa vatana dönüş yolunu tutarlardı. Vasiliy Aleksandrov Finlândiyada esir olmuş. Orada kendisini eski bir Peterburg tüccarı bulmuş, hüviyetinden emin olduktan sonra: «917 de babanıza oldukça büyük borcum vardı, vakit bulup ödeyemedim, lütfen bir zahmet, siz buyurun» demiş. Eski borc - buluntu yerine geçer. Savaştan sonra Rus mülteciler çevresinde kabul edilen Aleksandrov o muhitte bir kız sevmiş ve nisanlanmış. Müstakbel kayın peder, damadını eğitmek için ona Pravda gazetesinin 918 - 941 yılları arasında çıkan bütün nüshalarını okutmus ve aynı zamanda s e l l e r i n tarihini anlatmıs, diyelim kitabımızın ikinci bölümünde anlatıldığı gibi. Buna rağmen Aleksandrov nisanlısını da, para pulunu da bırakarak SSCB ine dönmüş ve kolayca anladığımız gibi, 10 yıl hapis, beş yıl sürgün cezasını yemiş. 1953 te Özel kampta amele çavuşu olmak için işini u y d u r m a y a çalışıyordu...

İçlerinde daha makûl olanlar, öbürlerini düzeltirlerdi: hata daha önce yapıldı! 1941'de. Ön sıralarda yer almak için çaba harcamamalıydık,» derlerdi. Ta başından cephe gerisinde bir iş uydurmak gerekti. Öyle yapanlar şimdi kahraman oldular. Bir de askerden kaçmak vardı: Hem hayatta kalırdın hem de on yıla hüküm giymezdin. Onlara 7 - 8 yıl verirler. Kamptaki görevinden de almazlar - asker kaçağı düşman değil, hain değil, siyasi de değil, kendi adamımız, adi suçlu. Karşı çıkanlar olurdu: Asker kaçağı süresini doldurur, affedilmez. Oysa bize yakında çıkar, hepimizi koyuverirler. (Asker kaçağı olmaktaki en büyük kolaylığı o zamanları bilmiyorlardı!)

10 uncu maddeden hüküm giymiş, evden veya Kızılordudan gelenler kimi vakit gıpta ederlerdi: «Onları cehenneme, aynı parayla (aynı 10 yıl hapis karşılığında, demek istiyorlar) bunca ilginç yer ve olay görmek varken, kokmuş merdivenimizden başka şey görmeden kampta geberip gideceğiz,» derlerdi. (Fakat bu 58 - 10 lular af konusunda önceliğin kendilerine tanınacağından emindiler!)

Merhamet beklemeyenler, «ah, bilseydim» diye hayıflamayanlar, aftan ümitleri olmayanlar yalnız Vlasov askerleriydi. Kelle koltukta bu yola sapmışlardı.

Cezaevi sedirlerinde bir araya gelmeden önce de haberlerini almış ve kendilerini merak etmiştim.

Haberler ilk önce, Orlov cephesinde üç yıldır kesilmeyen otlar içinde bulunan defalarca ıslanarak kuruyan beyannamelerden geldi. 1942 Yılında Aralık ayında Smolensk şehrinde kurulmuş «Rus komitesinden» söz ediliyordu. Bu komitenin siyasi ve tarihi rolü belirtilmemişti, anlaşılan Almanların bu konuda henüz bir kararı yoktu. Beyannameden bir kararsızlık havası geldiği içindir ki, palavraya benziyordu. İçinde general Vlasov'ın resmi vardı ve hayat hikâyesi yazılıydı. Kalitesiz resimde bizim yeni kuşak generallerimize özgü, hayatta başarıya ulaşmış insanın tok yüzü görülüyordu. (Oysa, böyle olmadığını sonradan anlattılar bana - daha fazla bir Batılı generale benzermiş, uzun boylu, zayıf, bağa gözlüklü bir insan.) Başarıya ulaştığı hayat hikâyesinden de belliydi: Çan-Kay-Şekin yanında askeri danışman olarak bulunmuş. İkinci Vurucu Ordusunun başındayken, kaderin ilk darbesini yemişti: Birliği akılsızca Alman çemberinde açlığa ve ölüme terk edilmişti. Hikâyesinin hangi cümlelerine inanmalıydık? (*)

(*) Bugün anlayabildiğimiz kadarıyla, devrim yüzünden Nijniy Nov-

Resmine bakarken, Vlasov'da olağanın dışında bir yetenek görmek veya Rusya hesabına ötedenberi ızdırap çektiğini anlamak mümkün değildi. ROA - «Rus Kurtuluş Ordusu»nın örgütlendiğini bildirir beyannameler ise, yalnız kötü bir Rusça ile kaleme alınmış olmakla kalmayarak, yabancı bir ruh, Alman ruhunu taşıyordu. Baş konuya gelmeyerek, doyurucu lâpadan ve askerlerin neş'esinden söz ediyordu. Böyle bir Orduya inanası gelmiyordu insanın. Fakat eğer var ise böyle bir ordu, neş'eyi

---

gorod'taki Papaz Okulunu bitiremiyen Andrey Andreyeviç Vlasov 1919 da Kızılorduya çağrılmış ve iç savaşta er olarak hizmet görmüştü. Güney cephesinde Denikin ve Vrangele karşı savaşırken önce takım komutanlığına sonradan bölük komutanlığına kadar yükselmiş. 1920 yıllarında «Vıstrel» kursundan mezun olmuş. 1930 da komünist partisine kaydolmuş. 1936 da alay komutanı olarak Çinde askeri danışmanlık yapmış. Parti ve Ordu üst basamaklarıyla, anlaşılan, ilişkisi yoktu. O bakımdan Stalin'in «ikinci basamağında» bekletiliyordu. Birinci basamaktaki ordu, tümen ve tugay komutanları kesilince, ikinci basamaktakiler yerlerini aldılar. 1938 de Vlasov'a tümen verdiler, 1940 ta «yeni» (aslında eski) rütbeler kullanılmaya başlayınca onu, tuğgeneral yaptılar. Yeni generaller ekibinde kafasız ve tecrübesizlerin sayısının yüksek olduğu ve bu durumda Vlasov'un en istidatlılar arasında yer aldığı anlaşılıyordu. 1940 yılının başında komuta ettiği ve eğittiği 99 uncu avcı tümeni Hitlerin saldırısıyla gafil avlanmamış, genel çekilmenin Doğuya yapıldığı sırada, Batıya kayarak Peremişl müstahkem mevkiini geri almış ve 6 gün sürece orada tutulmuştu. Kolordu komutanlığı görevinde kısa süre kalan Vlasov, 1941 de Kiyev dolaylarında tümgeneral olarak 37 inci orduya komut ediyordu. Muazzam Kiyev çemberinden kurtulmuş ve 1941 de Moskova civarında 20 inci ordunun başına getirilmişti. Bu ordunun giriştiği ve başşehri kurtarmayı amaç tutan karşı saldırısı (Solneçnogorsk'ın alınışı) 12 Aralık tarihli Enformasyon bürosunun bildirgesinde yer almıştı. (Generallerin adları böylesine sıralanmıştı: Jukov, Lelüşenko, Kuznetsov, Vlasov, Rokossovskiy, Govorov...) O ayların hızıyla Volshavsk cephesi komutanı (Meretskov'un) yardımcısı olmuştu. Emrine verilen İkinci Vurucu Ordusuyla 7 Ocak 942 de Leningrad kuşatmasını kırmaya çalışmış - Volhov nehrini geçerek kuzey - batı yönüne saldırmıştı. Bu hareket diğer birliklerce desteklenecekti, plân öyle idi. 54 üncü, 4 üncü 5? inci ordularla Leningradtakiler belli tarihlerde harekete geçeceklerdi. Fakat bunu yapmadılar veya harekete geçtikten sonra hemen durdular, (büyük hareketlerin plânlanmasının o devirde henüz acemisiydik). Her halde hazırlıkları tamam değildi. - İkinci ordu ise başarıyla ilerlemiş ve Alman hatları icine 75 km. girmişti. Bu andan baslayarak Stalinin macerasever yüksek komuta heyetinin elinde ilerleyen birliklere gönderilecek cephane ve insan kalmamıştı. (Elde yedek kuvvet yokken saldırıya gecmisler!) Novgorod cephesinden haber alamayan Leningrad ise kaderine terkedilmişti. Mart ayında kış yolları henüz açık, fakat Nisanda eriyen çamur ikinci

nerede buldular acep?.. Yalanın böylesini ancak bir Alman uy durabilirdi. (*)

Almanlar arasında Rusların bulunduğunu, SS lerden daha sert dövüştüklerini, gözümüzle gördük. Meselâ 1943 Temmuzunda Orel'de, Sobakinskiye Vıselki mevkiini Alman üniformasını giymiş bir takım Rus askeri savunuyordu. Adeta orası babaevi imiş gibi çarpışıyorlardı. Birisini kovalarken bodruma soktular ve el bombasıyla onu susturmaya çalıştılar. Bombadan sonra sesi çıkmıyordu, fakat askerlerimizden biri oraya sokulduğunda, otomatik silâhını konuşturuyordu. Tank tahrip kalıbı patlayınca sustu ancak. O zaman anlaşılmış: Bodrum içinde ayrı bir çukur içinde siper alırmış. Ne şaşkınlık, eziklik ve ümitsizlik içinde bulunduklarını bir gözönüne getirmek gerek.

---

ordunun gerisiyle olan ilişkisini tamamen kesmisti. Havadan yardım gelmiyordu. Ordu YİYECEKSİZ KALMIŞ fakat ÇEKİLMEK İÇİN İZİN VERİLMEMİŞTİ! İki ay sürese aç kalan ve açlıktan can kaybı vermeye başlayan orduya karşı 14 Mayısta Almanların çok yönlü saldırışı başladı. (Butırkide rastladığım askerlerden öğrendiğime göre, çürüyen at leşinden tırnakları keser, onları raspa eder, talaştan çorba pişirirlermiş.) Haliyle göklerde ancak Alman uçakları. İşte ondan sonra, alay edercesine, geri çekilmek için izin çıkmış. Temmuz başına kadar çemberden kurtulmak için boşa giden cabalamalar görülmüştü.

Vlasov'un İkinci Vurucu ordusu bu şekilde can verdi. Adeta aynı düşüncesizlikle düşman çemberine atılan çarın İkinci Samsonov ordusunun kaderini tekrarlıyordu.

Haliyle Vatana ihanet edilmişti! Hem de gaddarcasına, kökünü bencillikte bulacağımız ihanet! Stalinin ihaneti! İhanetin karşılığı her zaman parayla ödenmez. Hazırlık sırasında gösterilen ihmalcilik ve bilgisizlik, başladıktan sonra şaşkınlık ve korkaklık, boş yere ordu ve kolordularının fedası - yalnızca mareşal üniformasının serefini kurtarmak için - peki, bir başkomutanın yapacağı hainlik bundan daha büyük olabilir mi?

Vlasov, Samsonov gibi beyinine kurşunu sıkmamış. Ordusunun ortadan yok edilmesinden sonra orman ve bataklıklarda bir süre dolasmış. 6 Temmuzda Siverskaya dolaylarında Almanlara teslim olmus. Doğu Prusyada, Lötsen cevresindeki karargâha götürülmüş. Burada birkaç esir general daha ve tugay komisseri G.N. Jilenko, (eskiden basarılı parti yöneticilerinden, Moskova bölge komitelerinden birinin sekreteri). Stalin Hükümetinin siyasetiyle uyuşmadıklarını haber vermişlerdi Almanlara. Grubu temsil etmek icin çaplı bir kimseye gerek vardı. O kimse - Vlasov olmuştu.

(*) Hemen hemen savaşın sonuna kadar ROA dedikleri örgüt ortada yoktu. Gerek adı, gerekse kola takılan simgesi, Ostpropagandabteilung - Doğu Propaganda kısmında görevli, Rusya doğumlu Alman yüzbası Strik - Ştrikfeld tarafından bulunmuştu. (Görevi önemli değildi, fakat kuvvetli bağlarından yararlanarak Hitlerin İdareci-

Tursk'ın güneyindeki ele geçmeyen Dnepr çarpışma sahasını onlar savunurlardı. Birkaç yüz metre için 1943 Aralığ nda iki hafta sürece amansız çarpışmalar devam ederdı. Hava da aman vermiyordu, her taraf buz ve kar içinde. Hem onlar hem bizler, şapka ve kaputu gizleyen maskeleme gömlekleriyle savaşırdık. Bana anlattıklarına göre, savaşın kızgınlığı içinde iki asker ormanda ağaçtan ağaca koşarlarken yanyana gelmişler, birlikte sağa sola, düşmana doğru ateşe başlamışlar. İkisinin elinde Sovyet otomatikleri, ikisi de Rus. Cephaneleri bölüşmüşler, biribirini teşvik etmişler. Derken şiddetli dondan silâhları çalışmaz duruma gelince, sigara yakalım demişler. Maskeleme gömlekleri açılınca, ne görsünler: birinin şapkasında yıldız, öbürünkinde kartal. Kapışmak için ayağa fırlamışlar - silâh ateş almıyor. O zaman otomatik silâhı comak yerine kullanarak biribirinin üzerine saldırmışlar. Burada konuşan ne siyaset ve ne de ana vatan sorunu, mağara insanının itimatsızlığı: Ben onu haklamazsam, o beni haklar mantığı.

Doğu Prusyada benden birkaç adım ötede şosenin banketi üzerinde üç esir Vlasov askerini götürüyorlardı. Şose üzerinde de o ara T-otuzdört tankı geçiyordu. Tutsaklardan biri birden fırlayarak balıklama tankın altına attı kendini. Tank yoldan saptı, fakat tırtılın kenarıyla adamı ezdi. Ezilen henüz kıvranıyordu, ağzından kanlı köpük çıkıyordu. Onu anlıyordum: askerce ölmeyi, cellâd elinde asılmaktan yeğ tutuyordu.

---

lerini bir Alman - Rus birleşmesinin gerekliğine inandırmak istiyordu. Bunun için de Rusların işbirliğini sağlamak gerekiyordu. Oysa boşuna çaba. Her iki taraf da birbirinden en büyük şekilde yararlandıktan sonra aldatma yolunu arıyordu. Ancak bu davada Almanların mevzii tepede, güç Vlasov subaylarında, Hayaller: - dağ boğazının dibinde idi). Aslında böyle bir ordu yoktu, fakat savaşın ilk aylarından başlayarak, düne kadar Sovyet vatandaşı olanlar içinden anti Sovyet birliklerinin örgütlenmesine başlandı. Almanlara ilk koşulanlar - Lettonyalılar oldu (Bir yıl içinde ar[illegible]da canlarını yakmışız) Ondan sonra Ukrayna gönüllülerinden SS - Galitsiya tümeni kuruldu. Sonra Estonyalılardan kurulu birlikler. 1941 Yılında Beyaz Rusyada jandarma bölükleri örgütlendi. Aynı yılda - Kırımda Tatar taburu kuruldu. (Hepsinin tohumunu biz ekmişiz! Faraza Kırımda camilere karşı yirmi yıl boyunca aptalca sürdürdüğümüz savaş; onları kapamak ve yıkmak çabası içindeydik. Oysa uzağı gören cariçe Ekaterina Kırımdaki mescitleri büyütmek ve yeniden inşaa etmek için devlet bütçesinden tahsisat ayırırdı. Hitlerciler gelince aynı yolu tutmayı akıl ettiler.) Daha sonra Alman saflarında savaşan Kafkasyalılardan kurulu birlikler ve Kazaklar (Bir süvari kolordusundan fazla) görüldü. Savaşın ilk kısında Rus gönüllülerinden takım ve bölükler örgütlendi - ancak Ruslardan kurulu birliklere Alman Komutanlığının

Yollardan bir yol seçmek imkânı bırakılmamıştı onlara. Savaşa atıldıktan sonra böylesine savaşacaklardı. Kendilerini koruyarak, s kıncalı dövüşmek usulü onlar için yoktu artık. Düşmanın eline esir düştükten sonra, esareti «temiz pak» geçirmek bile Vatana karşı işlenen affedilmez suç sayılırken, düşmanın silâhıyla çarpışana ne demeli? Çolpalıkla yürütülen propagandamız vlasovçuluk hareketine iki izah bulmuştu: 1) İhanet (biolojik, kana sinmiş?) ve 2) Korkaklık. «Herşey olur da, korkaklık konu dışı. Her korkak, kaçamak yol ve hoşgörü ara... Oysa, Alman Ordusunun «Vlasovçı» birliklerine, herşeyd... ...ni kesen, Sovyet rejimine karşı aşırı kin besleyen, s...n ün... ...ma çabası içinde bulunan ve kendilerini ateşe atmayon çare ar...n insanlar koşulurlardı. Merhametin zerresinden ya hazır olıyacaklarını biliyorlardı! Elimize geçenlerin ağzından tek r...usça kelime döküldüğü anda kurşunu yerd... 'ster Alman, ister Rusların elindeki tutsaklardan durumları en kötü olanlar - Ruslardı.

Bu savaştan öğrendiğimiz ge...çek: Dünyada en kötü şey - Rus olmaktır.

Hafızamda canlandığı vakıp hep, utanırım: Bobruysk'ta çember içine aldığımız düşmanın direncini kırdıktan sonra (yani çapul başladıktan sonra) ...ose üzerine dizili devrik ve harap olmuş Alman arabaları, gözümüz önünde serili savaş ganimet-

---

güveni fazla değildi. Başçavuş ve teğmenler Almanlardan seçilirken ancak assubaylar Rus olabiliyorlardı. Komutlar da Alman usulünce: «achtung (dikkat)», «halt (dur)» v.s. Daha büyük, yalnız Ruslardan kurulu birlik, 1941 Kasım ayında Bryansk eyaleti Lokta sehrinde kurulan tugaydı. (Ora makina yapımı hocası K. P. Voskoboynikov «Rusya Milli İş Partisini» kurmuş, üzerinde Hızır Peygamberinin resmi bulunan bayrağının altında bütün Rusya halkını toplanmaya davet eden beyannameyi yazmıştı). Tugayını kurmaya 194? nin başında Orşa yakınında Osintorf kasabasında baslamıs. Burada hocalığı Rus mültecileri yapıyordu (Rus mültecilerinden pek azı bu harekete katıldılar. Katılanlar da Almanları sevmediklerini gizlemiyorlardı, askerler içinden Sovyetler tarafına geçenler oluyordu. Bir defasında bir tabur tam kadroyla öbür tarafa geçince, Almanlar rus mültecilerini geri çektiler.) Bir birlik de, 194? yılının yazında Lüblin dolaylarında Gil'in ... diğidir. (V.V. Gil, Rusya Komünist Partisi üyesi, galiba ...vi idi, fakat buna rağmen Almanlara esir düstükten sonra yalnız hayatı kurtarmakla kalmamış, diğer tutsakların yardımıyle Suvalki civarındaki kampa muhtar seçilmiş ve Almanlara Rus milliyetçilerden kurulu savas birliğin kurulmasını teklif etmişti.) Ancak söz ettiğimiz kıpırdanıslar icinde ROA - Rus Kurtuluş Ordusundan ve general Vlasov'tan lâf geçmezdi. Komuta heyeti Alman olan birlikler Rus cephesinde, yalnız Ruslardan kurulu birlikler Brânsk, Orşansk ve Polonya çetecilerine karşı kullanıldılar.

leri arasından geçerken, daha aşağılardan, çamura batan arabaların, başıboş dolaşan Alman katanalarının ve yanan ganimetlerin bulunduğu tarladan bir çığlık duydum: «Yüzbaşım, yüzbaşım!» diye benden rusça yardım isteyen sesti. Sesin sahibi belden yukarısı çıplak, ayağında alman pantolonu, her yanı yediği kırbaçlardan kan içinde bir tutsak. Gerisinde, at üzerinde, emniyet servisinden bir başçavuş. Habire vuruyor ve atını adamın üzerine sürüyordu. Kırbacın her vuruşu çıplak ten üzerinde kırmızı iz bırakıyordu. Dövülenin ne arkaya bakma ve ne de yardım istemeye vakti kalıyordu.

Ne Kartaca ve ne de Grek - Pers savaşı içindeydik! Elinde iktidarı olan her kim ise, Dünyadaki herhangi bir ordunun subayı manasız işkenceye «dur» diyecekti. Herhangi - doğru, fakat bizim ordunun?.. İnsanlar arasında kesinlikle ve gaddarlıkla kurulan setler varken? (*Bizden* değilsen, *bizimle* beraber olmazsan... - o zaman nefretimizi ve ölümü hakettin..). Bu durumda düpedüz **KORKTUM**, Emniyet görevlisine karşı Vlasovcudan yana çıkmaktan korktum. **BİR ŞEY SÖYLEMEDİM, YAPMADIM, HİÇ BİR ŞEY GÖRMEMİŞ GİBİ** yanlarından geçtim. Herkesin veba olarak bildiği şeyin üzerime sıçramasından korkum (ya gördüğüm Vlasovcu görülmüşün ötesinde bir haydutsa?.. Ya emniyetçi beni bellerse?.. ya.. ya?) Kuruntularımızı kestirme yoldan götürelim: ordudaki durumu bilenler, bir devlet emniyet görevlisinin bir karacı yüzbaşısının dediğine kulak asacağını sanmazlar

Canavar yüzlü emniyetçi savunmasız insanı, hayvanmış gibi önüne katarak kırbaçlamaya devam ediyordu.

Gördüğüm manzara hafızamda pekleşti. Takım Adalarının simgesidir, aşağı yukarı. Kitabın kapağı olarak da düşünülebilir.

Başlarına geleceklerinin aşağı yukarı hepsinin farkındaydılar - fakat Alman üniformasının sol koluna beyaz - mavi - kırmızı kenarlı üzerinde Aziz Andreas'ın simgesi ve ROA harfleri bulunan kalkanın resmini takmaktan geri kalmazlardı. (*) Al-

---

(*) ROA — gittikçe tanınmaya başlanan işaret, oysa bu adı taşıyan ordu yoktu, ancak sağa sola dağıtılan ve değişik komutanların emrine verilen birlikler vardı. Vlasov'un generallerine gelince Berlin yakınındaki Dalemdorfta prafa oynarlardı. Voskoboynikov'un ölümünden sonra yerine geçen Kaminskiy'in birliğinde 1942 nin ortasında, her birinde 2500 - 3000 er olan 5 alay, bir tank taburu (iki rüzine Sovyet tankı) ve bir topçu taburu (30 adet top) vardı. Subaylar - esir düşen Sovyet subayları, erler - çoğunca yerli Brânsk gönüllüleri. Tugayın görevi - mıntıkayı çetecilerden korumaktı. Aynı görev için 1942 de Gil - Blajeviç'in tugayı da Po-

man işgalindeki topraklarda yaşayanlar, Almanların uşağı diye, onları hor görürlerdi, Almanlar ise, damarlarındaki Rus kanından ötürü, aynı açıdan bakarlardı. «Zavallı cerideleri Alman sansürünün keseriyle yontulmuştu: «Büyük Almanya ve Führer,» diyordu, başka şey demiyordu. Vlasovçulara ölesiye dövüşmek, boş zamanlarda vodkaya kuvvet vermek işi kalıyordu. Savaşta ve hariçte geçirdikleri hayat - bir KURBANLIĞIN hayatı idi. Yolun başka çıkışı da yoktu.

Hitler ve çevresi, her yandan gerilerken, bozgunun arifesinde bile, Rus birliklerine karşı olan itimatsızlığı yenemiyorlardı, bu birliklerin bağımsız tümenler haline getirilerek, geleceğin bağımsız, onlardan emir almayacak Rusyanın gölgesini yaratmaya yanaşmıyorlardı. Ancak 1944 yılının Kasımında, tepelerindeki dam'ın son çıtırtısı duyulmaya başlarken, Prag şehrinde geç kalmış temsilin oynanmasına izin çıktı: Rusyadaki tüm milletleri biraraya getirecek «Rusya Milletlerini Kurtarma Komitesi» nin toplanmasına ve bu konuyla ilgili «manifest»in - beyannamenin çıkarılmasına. (Beyanname yine de cılız çıktı: geleceğin Rusyası Almanyasız ve Nazizmsiz düşünülemiyordu.) Komitenin başı-

---

lonyadan alınarak Mogilev dolaylarına getirilmişti. (Bu birliğin eski yerinde Polonyalı ve musevilere karşı gaddarca davrandıkları saptanmıştı). 1943 te tugayın komutanlığı, yayınlanan programda «Dünya yahudiliğiyle ve yahudi komiserlerle savaş»a yer verilmediği için, Vlasov'a boyun eğmekten vaz geçmişti. İlginç tarafı, 1943 te Ağustos ayında Hitlerin yenik çıkacağı anlaşmaya başladığı zaman, aynı tugayın siyah zemin üzerinde kafatası resmi bulunan bayrağını kızıl bayrakla değişerek, ve Beyaz Rusyanın kuzey doğu kısmında Sovyet Hükümetini ilân ederek, mıntıkaya «Çeteci Eli» adını komuşlar. Tugayın kurucusu Gil, adını Rodionov olarak değiştirdiğinden, adamlarına da Rodionovcular, deniyordu. (Bizim gazeteler, başlangıç hakkında bilgi vermeden, Çeteci Eli'nden haber verdilerdi.) Sonraları, hayatta kalanların hepsi hapse atıldı. Peki, Alman Rodionovcılara karşı kimi kullandılar? Kaminskiy'nin tugayını! (1944 Mayısından başlayarak, Çete Elini ortadan kaldırmak için daha 13 Alman tümeni harekete katılmıştı). Üç renkli kokart, Hızır Peygamber ve Aziz Andrea'dan Almanların anladıkları bu kadardı. Rus ve Alman dili biribirine uymuyordu, bağdaşamıyordu, çevirilmiyordu. Daha kötüsü: 1944 ün Ekiminde Almanlar Kaminskiy tugayını (müslüman birlikleriyle beraber) Varşova isyanının bastırılmasında kullandılar.

Ruslardan bir tür Vistul nehrinin öbür kıyısından Varşovanın yok edilişine dürbünle haince bakarken, başka bir türü isyanı bastırıyordu. 19 uncu Yüzyılda Polonyalıların Ruslardan çektikleri az imiş gibi, 20. yüzyılın yatağanları aynı böğür'e saplanıyordu şimdi. (Bitti mi? Daha var mı?). - Pskov dolaylarında üslenen Osintorf taburu daha açık davrandı: 600 er'e 200 subay komuta

na Vlasov geçirildi. 1944 başlayarak bağımsız Rus Vlasov tümenlerinin kurulmasına geçildi. (*) Akıllı Alman siyaset adamları, Rus işçilerinin (Ost'ların) silâha sarılacaklarını sanmış olmalıydılar. Kızılordu şimdi Vistül ve Tuna üzerindeydi... Sanki işi alaya almak, uzağı görmemezlikle tanınan Almanları bu yanlış tanıtımdan kurtarmak için, Vlasovcu tümenlerin ilk ve son bağımsız hareketi - Almanlara karşı oldu. Genel çökme içinde Oberkommando ile uyuşmadan Vlasov, Nisan ayının sonunda emrindeki ikibuçuk tümeni Prag dolaylarında toplamış. Bu ara SS generali Şteinerin, Prag şehrini sağlam olarak düşmana terketmemeye karar verdiği anlaşılmıştı. O zaman Vlasov, tümenlerine isyan eden Çeklerin tarafına geçmelerini emretti. Emir kulu Ruslar kırıcı ve amaçsız geçen üç yılın acısını şimdi, Almanları Pragtan atmakla çıkardılar. (Başşehirlerinin hangi Ruslar tarafından kurtarıldığını Çekler anladılar mı, acep?)

Bundan sonra Vlasov ordusu Amerikalıların ilerlediği tarafa Bavariyaya, çekilmeye başlamış. Tüm ümitleri müttefiklerdeydi - onlara faydalı olmaları halinde, Alman ilmiğinde bunca beklediklerinin bir anlamı olacaktı. Oysa Amerikalılar onları silâhla karşıladılar ve Yalta Konferansı koşulları gereğince, Sovyetlere teslim olmalarını sağladılar. O yılın Mayıs ayında, Avusturyada müttefikler adına aynı dürüstlükle hareket eden Çörçil, Sovyetlere 90 bin mevcutlu Kazak kolordusunu ve ağırlıklarını (**) - ihtiyarları, çocukları ve kadınları teslim etmiş. (Alçak-

---

ediyordu. Komutanlar - eski göçmenler. (İ. K. Saharov, Lamsdorf), Üniforma rus, bayrak - eski Rusya bayrağı - beyaz - mavi - kırmızı. Taburun kadrosunu alaya çıkararak paraşütle Vologda - Arhangelsk hattına indirmek istiyorlardı. O mıntıkada küme küme bulunan toplama kampları hesaba katılmıştı. 1943 süresince komutan Saharov taburun çetecilere karşı kullanılmasına karşı çıkmış. Bu yüzden yerinden olmuş, tabur ise, silâhı alınarak önce bir toplama kampına alınmış, arkasından batı cephesine yollanmıştı. İlk tasarılarını unutan, ona uymak zorunluğunu hissetmeyen Almanlar, Rusları Atlantik seddine, Fransız ve İtalyan çetecilerine karşı savaşmaya ve ölmeye yolluyorlardı. İçlerinde ideoloji sahibi olan, geleceğini vatanına bağlı olarak gören ve belli bir ümit peşinde olan Vlasovcular o ümidi kaybettiler, şimdi.

(*) 1 inci («Kaminskiy tugayı») esasına göre kurulu . K. Bunyaçenko'nun tümeni. 2 inci - eski Harkov komutanı Zverev'in tümeni, üçüncü tümenin yarısı, dördüncünün nüvesi. ve Maltsev'in uçak grubu. Dört tümenden fazlasına izin yoktu.

(**) Teslimat — İngiliz diplomasisinin geleneğine uygun olarak - sinsilikle yapılmıştı. Kazaklar ya ölesiye dövüşmek, veya uzaklara - Paragvay, Hindiçiniye gitmek, fakat teslim olmamak kararındaydılar. Bunun için İngilizler önce, kazaklara tek tip silâh verileceğini söyleyerek, elindekilerini almışlar. Sonra subayları

gönüllülükten olacak bu olaydan gazetelerimiz söz etmedi). İhtiyar, genç, kadınlar bile ana yurtlarına dönmek istemiyorlardı. (Bütün İngiltere'de heykelleri dikilecek büyük adam, onları da ölümün kucağına attırmıştı.)

Aceleyle kurulan Vlasov tümenlerinin dışında, sâyısı az olmayan Rus birlikleri Alman üniformasıyla ordunun çeşitli yerlerinde bulunuyordu. Savaşa ayrı ayrı bölgelerde ve ayrı şekilde son veriyorlardı.

Tutuklanmadan birkaç gün öncc, ben de Vlasovcuların kurşunlarına hedef oldum. Doğu Prusyada çember içine aldığımız birlikler arasında Ruslar da vardı. Ocak ayının sonunda, geceden bir gece, topçu hazırlığı yapmadan, sessizlik içinde, batıya doğru çekilmeye başladılar. Kesiksiz cephe yoktu, derinine hızla ilerlediler, ön hatta bulunan bataryamı kıskaç içine aldılar. Son serbest kalan yoldan onu son dakikada kaçırabildiysem de, isabet alarak yolda kalan bir arabayı kurtarmak için bir süre sonra geri döndüm. Sabah tan vakti gelmeden, Vlasovcuların maskeleme gömlekleri içinde, kar üstünde, Adlig Şvenkitten mevkiinde üslenmiş 152 mm. lik topçu taburu önünde biriktiklerini gördüm. Birden ayağa fırladılar, «Hurra» diye bağırarak el bombalarıyle saldırdılar. Oniki ağır toptan teki bile ateş edemedi. Vlasovçuların kurşunları altında kaçan son askerlerimiz Passarge deresinin köprüsüne kadar olan üç kilometrelik uzaklığı tarladan ve kar üstünde koşarak aldılar. Hücumları orada durduruldu.

Beni birkaç gün sonra tutukladılar, şimdi ise Zafer Resmi-

Yudenburg şehrinde yapılacak, birliklerin durumuyla ilgili konferansa çağırmışlar. Yudenberg İngiliz zonunda olmakla beraber, İngilizler geceden gizli olarak çekilmişler ve şehri Sovyetlere teslim etmişler. İçlerinde bölük komutanlarından general Krasnova kadar bulunan kalabalık subay grubu 40 otobüsle yüksek bir köprüden geçtikten sonra, kendilerini yarım daire şeklinde dizili cezaevi arabalarının yanında buldular. Arabaların yanında, ellerinde listeler, muhafızlar duruyordu. Dönüs yolunu Sovyet tankları kesmisti. Beynne kurşun sıkacak silâh yoktu yanlarında, bıçak bile yoktu, hepsi alınmıştı. Köprüden altaki yolun taşlarına kendini atan çıkıyordu. Ondan sonra sıra erlere gelmiş. (Trene oturularak, güyâ silâh almaya gidiliyormuş havası verdirerek teslim edilmişler.)

Kendi memleketlerinde gerek Roosevelt, gerekse Churchill, siyasi bilgelik örneği kabul edilir. Rus hapisanelerinde yaptığımız tartısmalarda ise, her ikisinin sistemli kısa görüslüğü ve hatta ahmaklıkları bütün açıklığıyla meydana çıkıyordu. 1941 - 1945 Yıl-

geçidinin arifesinde, hep beraber, Butırki cezaevinin sedirlerinde oturuyorduk. Birbirimizin izmaritini kollar, ortaklaşa altı kovalık oturağı çıkarırdık.

Vlasovçuların çoğu, «bir saatlığına casus» olanlar gibi genç, aşağı yukarı 1915 - 1922 doğumluydular. Telâşlı Lunaçarskiy [132] o kuşağı Puşkin adına ve Puşkinin sözleriyle selâmlamıştı bir keresinde: «tanınmadık genç kabile» diye seslenmişti. Vlasov'un ordusuna girişleri, komşu kamptaki arkadaşlarının casus okullarına kayıtları gibi, yalnızca rastlantıya - kampa uğrayan propagandacının kişiliğine bağlı kalırdı.

Tutsaklarla alay edercesine, propagandacı: «Stalin sizleri reddetmiş,» veya «Stalin üzerinize i...» derdi. Alay olmasına alaydı, amma... Gerçeğin de ta kendisiydi!

Tutsaklar Sovyet yasasını reddetmeden, Sovyet yasası onları reddetmişti.

Gelene adlarını yazdırırlardı... Kimin amacı - ölüm kampından kurtulmak, kiminінki çeteciler tarafına geçmekti. (Geçiyorlardı da, oysa Stalin'in yasasına göre hafifletici sebep sayılmayacaktı). Ancak bazıların içinde 1941 in ayıbı ukde olarak kalmıştı: Bunca yıllık övünmeden sonra şaşkınlık yaratan yenilme! Haliyle insanlık dışı kuralların uygulandığı kampların bir baş sorumlusu olmalıydı. O pozisyonda Stalini görenler bulundu. Şimdi onlar da geride bıraktıkları yolun dehşetinden söz etmek, ağırlıklarını ortaya koymak istiyorlardı: onlar da Rusyanın bir parçası idiler, yabancının beceriksiz elinde oyuncak olmaktansa, ülkelerinin geleceğini etkilemeye özeniyorlardı.

---

larında gördüklerini gözönünde bulundurarak nasıl olur da, Doğu Avrupanın özgürlüğünü garanti altında almadılar? Dört zonlu Berlin gibi gülünç bir oyuncağa kavuşmak pahasına (ki kendilerinin zayıf noktası oldu), Saksonya ve Türingen gibi geniş eyaletlerden vazgeçtiler?! Birkaç yüzbin silâhlı Sovyet vatandaşını, isteklerine karşı, öldürülmek üzere Stalinin ellerine teslim etmedeki askeri veya siyasi karakterde hikmet ne ola? Deniyor ki, Japonlara savaş açmasına karşılık Staline ödenen ücret imiş. Artık ellerinde atom bombası varken. Mançuryanın işgali, Çinde Mao - Tse - Tun'un ve Korenin yarısında Kim-ir-Sen'in kuvvetlendirilmesi için ona ücret ödüyorlardı!.. Siyasi görüş fakirliğinin ıspatı değil mi? Mikolayçik kaçmak zorunluğunda kalırken, Benes ve Masarik yitirilirken, Berlin bloke edilirken, Budapeşte alev alev yanarken, Kore tüterken, muhafazakârlar Süveyş kanalından tabanlarını yağlarken - acep o zaman da içlerinden hafızaları kuvvetli olanlar, hiç olmazsa kazaklar olayını hatırlayamadılar mı?

Ne var ki, daha uslu kukla haline getirilerek, kaderin oyununa kurban gittiler. Kalın kafalılara özgü düşüncesizlikle hareket eden ve kendini beğenmişlik içinde bulunan Almanlar. Vlasovçulara yalnızca Almanya için ölmek hakkını tanıdılar. Bağımsız Rusyayı düşünmek hakkı verilmemişti onlara.

Müttefikler ise ikibin kilometrenin ötesinde, ne oldukları da pek belli değil.

Ülkemizde «Vlasovçu» sözü adeta «pislik» anlamını taşır, ağzımıza almakla haram yemiş gibi oluyoruz. Bu deyimin özne olarak kullanıldığı cümlelerden bir kaçını söylemeye kimse cesaret edemez.

Kullandığımız üslûpla bir tarih yazılmaz Üzerinden Yüzyılın dörtte biri geride kaldıktan, vlasovçulardan çoğu öldükten, arta kalanları da en Kuzeydeki kamplarda hayatlarının sonunu bekledikten sonra, bu sayfalarla yalnızca dünya tarihi karşısında bu olayın alışılmışın dışına kaydığına işaret etmek istedik. Yaşları yirmi ile otuz arasında olan birkaç yüzbin gencin (*) silâha sarılarak, vatanlarının en büyük düşmanıyla birleşerek, kendi Vatanlarına savaş açtığı ne vakit görülmüştür, acaba? Kimin suçu daha büyük - bu gençlerin mi? Öz Vatanın mı? Düşünülecek bir konu. Kökü biolojide aranacak hainlik olmasa gerek, sebeplerin toplumbilim aracılığıyla araştırılması yerinde olur.

Eski atasözünden öğrendiğimiz gerçek: **tok at ot aramaz.**

Bakımsız, açlıktan kudurmuş atların kırda koşuşmalarını bir gözönüne getirin.

O İlkbahar koğuşlarda eski Rus göçmenlerinden oluşan oldukça büyük bir insan kalabalığı vardı.

Zaman çarkının adeta tersine dönüşünü görür gibiydik. İç savaşı anlatan kitaplar çoktan rafa kaldırılmış, tüm problemleri çözülmüş, olaylar oluş sırasıyla okul kitaplarına geçmişti. Beyaz Rus önderleriyle artık ayrı Dünyalarda yaşardık, tarih olmuş günlerin hayaletleriydiler, bizim için. Yahudilerin başına gelenden daha gaddarca yapılan bir silkelenişle dünya yüzüne dağılan Rus göçmenleri, Sovyet adamının gözüyle, en aşağı cins lokantalarda müzisyen, garson, çamaşırcı kadın, dilenci olarak hayatını sürdürür, esrar içen, yaşayan cenaze pozisyo

(*) **Alman ordusunda Sovyet vatandaşlarının sayısı o kadardı - Vlasov'dan önce, Vlasov'dan sonra toplananlar, Kazak, Müslüman, Baltık halklarından, Ukraynalılardan oluşan birliklerdi, hepsi.**

nundaydılar. Dışardaki Rusların geniş ruh ve fikir dünyasına sahip oldukları, 1941 e kadar bizim gazetelerden, seçkin edebiyattan, edebî eleştirmelerden anlamak mümkün değildi. (bizim karnı tok üstatlarımızın bu yolda yardımı da olmadı). Bulgakov, Berdyayev, Losskiy sayesinde orada rus felsefesinin geliştiğini, Rahmaninov, Şalyapin, Benua, Dyagilev, Pavlova, Jarov'ın kazak korosunun yardımıyla rus sanaatının Dünyayı fethettiğini, Dostoyevskiy'nin derin araştırmalarının yapıldığını (*bizde o zamanları aforoza uğramıştı*), Nabokov - *Sirin* adında eşsiz bir yazarın bulunduğunu, Bunin'in henüz hayatta olduğunu ve kitap çıkarmaya devam ettiğini, edebî dergilerin çıkarıldığını, temsillerin verildiğini, rusça konuşulan derneklerin bulunduğunu, göçmenlerin aralarında evlenerek çocuk yaptıklarını, bize yaşıt yetiştirdiklerini bilmiyorduk.

Rus göçmenleri hakkında bilgi çok yanlıştı. Eğer kamu oyuna başvurulur da, göçmenlerin İspanya iç ve İkinci Dünya savaşında kimin yanında dövüştükleri sorulsaydı, tek ağızdan: Franko'nun yanında! Hitler'in yanında! şeklinde cevap alınırdı. Oysa beyaz Rusların çoğunlukla cumhuriyetçilerin yanında savaştıkları ülkemizde bilinmez. Vlasov tümenlerinde ve Fon Pannevits'in kazak kolordusunda (Krasnov kolordusunda) erlerin Sovyet vatandaşı olduğu da bilinmez. Göçmenler Hitler'i tutmazdı. Merejkovskiy ve Gippius ([133]) Hitlerden yana olmakla içlerinde yalnız kalmışlar. Fıkra olarak anlatılırdı: Güya general Danikin ([134]) Staline başvurarak, Sovyetlerin yanında Hitlere karşı savaşmak istemiş, Stalin de Denikine vatana dönmek izini vermiş. (Fıkra - millî birlik ruhunun simgesi olarak anlatılırdı.) Fransanın işgali zamanında göçmenlerden birhaylisi, genç ihtiyar, mukavemetçilere katıldılar, Paris'in kurtuluşundan sonra da, vatana dönmek iznini almak için, Sovyet elçiliğini adeta abluka altına aldılar. Ne Rusyası olursa olsun, yeter ki Rusya olsun, diyorlardı. Parola buydu, bu parola ile eskiden yalan söylemediklerini, vatanlarını daima sevdiklerini ispatladılar. (945 - 46 Yıllarında cezaevi koğuşlarında otururken, penceredeki parmaklıkların, gardiyanların Rus olmalarından adeta hoşlanırlardı, buraya ne diye döndüm, Avrupa dar mı geldi diye hayıflanarak başlarını kaşıyan Sovyet çocuklarına hayretle bakarlardı.)

Stalinin mantığı Avrupada bulunan her sovyet vatandaşı için hapsi öngörürdü Durum bu merkezde iken, göçmenlerin alın yazısı başka olamazdı ki! Sovyet ordusunun işgaline uğrayan her yerde, Balkanlarda, Orta Avrupada, Harbinde, evlerinden, sokaklardan toplanırlardı. Önceden hepsini almaz, yalnızca

siyasi yönden kendilerini belli eden erkekleri götürürlerdi. (Aileleri sonradan Rusyadaki sürgün yerlerine götürürlerdi. Çekoslovakya ve Bulgaristandakileri kimi vahit yerlerinde bırakırlardı). Fransadakilerine merasim ve çiçeklerle sovyet vatandaşlığını veriyorlardı. Lüks içinde vatana kadar yolculuk ettirirlerdi, varır varmaz da, toplarlardı. 1945 Yılında Şankay'a kadar elimiz yetmediğinden ora göçmenlerinin vatana iade işi uzadı. Fakat Sovyet Hükümeti, özel temsilcisini Şankaya göndermekle işi çözümledi: temsilci Yüksek Şura adına tüm göçmenler için çıkarılan affın Ukazını bilgilerine sundu. İnanılmaz mı? Hükümet yalan söyler mi? (Böyle bir Ukaz olsun veya olmasın - **Organların** yetkilerini kısacak nitelikte olmadığı anlaşıldı). Şankaydaki göçmenler affı özgülerle karşıladılar. İstediklerini götürebileceklerini (Vatana gerekir diye otomobillerini de aldılar), Rusyanın diledikleri yerde kalabileceklerini ve ihtisasları içinde çalışabileceklerini söylediler onlara. Şankaydan gemilerle taşındılar. Gemilerde durum değişmeye başladı: kimi gemide yemek verilmiyordu. GULAG'ın da baş aktarma limanı olan Nahodka'da durumları daha da değişti: büyük çoğunluğu yük vagonlarından oluşan trenlere bindiriyorlardı, aynen tutuklularda olduğu gibi. Fakat henüz Kuş uçurmaz muhafız asker ve köpekler yoktu. Bazılarını sahiden bayındırlıklara, şehirlere götürdüler ve iki - üç yıllığına orada yaşamaya bıraktılar. Öbürlerini trenlerle, meselâ Volga nehrinin doğusunda bir kampa götürdüler, ormanda dik bir yamaçın kenarında, beyaz piyanolarıyla ve jardinyerleriyle birlikte indirdiler. 1948 - 49 yıllarında sağ kalmış geri dönen göçmenlerden yakaladıklarını içeri tıkıyorlardı.

Dokuz yaşında bir çocuk iken, Jül Vern'in hikâyelerinden fazla, V. V. Şulgin'in [135] mavi kapaklı kitapçıklarını okurduk. O devirde kitapların satıldığı kulübelerde bulunurdu. Bir daha dirilmemek üzere batan dünyadan gelen sesti. En geniş hayâl etme yetinmesiyle bugün, yirmi yıl sonra, adımlarımızın Şulgininkilerin ve benimkilerin, Büyük Lubânkanın sessiz koridorlarında görünmez kırık çizgilerle kesişeceklerini kim düşünebilirdi? O zaman kendisiyle göz göze gelmedik, ancak yirmi yıl sonra oldu, fakat 1945 te başka, yaşlı ve genç göçmenleri yakından izlemek fırsatını bulmuştum.

Süvari yüzbaşısı Borşc ve albay Mariuşkin'le sıhhi muayenede rastlaştık. Koyu sarı buruşuk tenlerin, âciz mumyalaşmış vücutlarının görüntüsü hep gözümde. Son nefes vermelerine beş dakika kala tutuklanarak birkaç bin kilometre ötede bulunan Moskovaya götürülmüşler ve şimdi, 1945 yılında Sovyet hü-

kümetine karşı 1919 da yaptıklarının hesabı soruluyordu, ciddi ciddi!

Adli soruşturmalardaki haksızlıkların yığını altında bunalım geçiren kişiler olarak, haktan sapma derecelerinin ayırımını yapamaz olduk. Yüzbaşı ve albay çar ordusunun kadro subayı idiler. Yaşları kırkı aşmışken, bunun yirmi yılını da asker olarak geçirdikten sonra, günlerden bir gün çarın tahttan indirildiğini bildirir telgraf gelmiş. Çara yeminle bağlı kişiler yirmi yıldan sonra şimdi istemiyerek Geçici Hükümete de yeminle bağlandılar. (İkinci yeminde belki de, içlerinden «Allah çarpmasın» dedikleri de oldu?). Bundan sonra ordu dağılmaya yüz tuttuğu için yemin ettirilecek kimse kalmadı. Apoletleri sökme, subay öldürme faslı başlayınca, haliyle başka subaylarla birleşerek hoşlarına gitmeyen düzene karşı savaş açtılar Kızıl ordunun da bunlara karşı savaşması normal görülmelidir. Sonunda denize döküldüler. Ancak Hukuk anlayışından bir nebze bulunduğu devlette bunlar gibisini, hele üzerinden 25 yıl geçtikten sonra **yargılamak**, acaba mümkün olacak mı? (Arada geçen zaman içinde her ikisi sivil olarak yaşamışlar: albay sonuna kadar, yüzbaşı - Avusturya kazak birliklerinin ağırlık kolunda, ihtiyar ve kadınlarının yanında tutuklanmış).

Oysa hukuk kurallarının uygulandığı merkezde, Moskovada, 1945 yılında aşağıdaki suçlardan hüküm giyeceklerdi: işçi - köylü sovyet hükümetinin devrilmesini amaç tutan eyleme karışmaktan; Sovyet topraklarına silâhlı saldırıdan (Rusyanın Petrogradta verilen bir emirle Sovyet Rusya' adını aldığı anda bu ülkeyi terketmedikleri için, anlamına gelir); uluslararası kapitalizme (rüyalarında dahi görmedikleri nesne) yardım etmekten; anti devrimci hükümetlerin emrinde olmaktan (hayatları süresince itaat etmeyi alıştıkları generallerin emrinde). 58 inci Maddenin ilgili (1. 2. 4. ve 13) bentlerinin 1926 yılında, dahili savaşın **bitiminden 6 - 7 yıl sonra** kanunlaştığını bir gözönüne getirelim! (Kanunun namussuzca geriye tepmesine parlak örnek!) Kanunun ikinci maddesi kendisinin **yalnız** RSFSR (Rusyada) da tutuklanan vatandaşlara uygulanabileceğini yazıyordu. Oysa Devlet Emniyeti, vatandaş **olmayanları** dahi tüm Avrupa ve Asya memleketlerinde yakalıyordu. (*) **Geriye tepmeyi** artık ağzımıza almayız. Kanun bu ilkenin 58 inci maddeye uygulanmıyacağını bildiriyordu. («**Eskiyi ne diye karış-**

(*) **Bu durumda Afrika'daki devletlerin başında olanlardan hişbiri, on yıl sonra çıkaracağımız kanunla, bugün yaptığı iş için sorumlu tutulup tutulmayacağını bilemez Çinliler de böyle bir kanun çıkaracaklar, az daha müsaade buyurun.**

tıralım?») Geriye tepmez ilkesinden ancak, iç savaşın verdirdiği kayıbın birkaç katını verdiren amatör cellâdlar yararlanacaklardı.

Mariyüşkin herşeyi hatırlardı, Novorossiysk limanından nasıl kaçtıklarını anlatırdı. Borşç ise âdeta bunamıştı, Lubânkada Paskalya yortusunu nasıl kutladığını gönül saflığıyla ve dili dolaşarak anlatmaya yeltenirdi: Paskalyaya iki hafta kala ekmeğin yarısını yer, yarısını saklarmış, hep bayatlıyanı harcıyarak, yortuya kadar yedi tayın biriktirmiş, paskalyanın üç gününde de o sayede kendisine ziyafet çekmiş.

Beyaz Rus ordusundaki hayatlarını bilemiyorum, acep iç savaşta her onuncu işçiyi yargılamadan asan, köylüyü dayaktan geçiren azınlıktan mı idiler, veya dobra dobra savaşan çoğunluktan mı? Burada yargıçların önüne çıkarılmaları bir şey ifade etmez, ne suçluluklarına delildir, ve ne de şüphe yaratıcı bir olaydır. Hayatlarının son yirmibeş yılını şerefli bir emekli olarak değil de, evsiz barksız bir sürgün olarak geçirenleri şimdi yargıç önüne çıkarmanın ahlâki bir sebebi olmasa gerek. Bu konuda yapılacak tartışmanın üstadı Anatol Frans'tı, bizim haddimize değildir. Frans'a göre, kendisini cefa çekmeye ve acze adayan, düne kadar hayatını ona göre ayarlayan kimse, bugün koyu kırmızı fiyakalı gömleği sırtına geçirmekle, cefakâr sıfatını kaybeder. Bunun tersi de geçerlidir. Şimdi bizim devrim sonrası olumluklara bir göz atalım: ben henüz bir tay iken, beni at diye kullandılarsa, adım beygire çıkar ve öyle kalır, oysa çoktandır arabacı görevindeyim.

Konstantin Konstantinoviç Yaseviç öbür zavallı göçmen mumyalarından çok farklı. İç savaşın son bulmasıyla, anlaşılan, bolşeviklere karşı direnmesi bitmemişti. Uğraşısı neydi, nasıldı, bana anlatmadı. Koğuştayken bile kendini asker safında bilirdi, galiba. Çoğumuzun kafasında kavramlar karışmış, görüşler netliği kaybetmişti. Onda ise durum bambaşka: görüşleri sağlam ve açıktı. Bu yüzden olmalı bedeni zindelik de geri kalmıyordu, vücudu işlek ve sıhhatlıydı. Yaşı altmıştan aşağı değil, kafasında tek tel yoktu. Soruşturmadan hepimiz gibi geçmiş hükmü bekliyordu, hiç bir taraftan yardım gelmesine imkân yokken, bu hava içinde bile sabahları vücuduna soğuk su serper, tenine pembe rengini kaybettirmezdi (Bizler ise tayından aldığımız kalorileri harcamaktan çekinirdik).

Sedirler arası yerin boş olduğu zamanlar, orasını, 5 - 6 metreyi yürüyüş için kullanırdı: kolları göğsünde bağlı, duvarın ötesine bakan genç gözleriyle, sanki sert kaya içinde oyulmuş yüzüyle, duvardan duvara olan uzaklığı arşınlar dururdu.

Başımıza gelenler, n'olursa olsun, hepimizi şaşırtırdı. O ise hiç bir şeye şaşmaz, olacağı önden biliyormuş gibi karşılardı. Aramızdaki bu fark yüzünden koğuşta yapayalnızdı.

Hapishanedeki durumuna bir yıl sonra ancak çözüm buldum: yeniden Butırki cezaevindeydim, Yaseviçin genç dâvâ arkadaşlarıyla beraberdim. Onlar onar ve onbeşer yıllık süreyle kurtulmuşlardı. Sigara kâğıdına benzer bir kâğıda hüküm yazılmış ve her nedense, ellerine verilmişti. Yaseviç listenin başındaydı, cezası kurşuna dizilme idi. Uzaklara dalan bakışıyla demek bunu görüyormuş, duvardan masaya, masadan duvara yürürken. Fakat vicdan azabından uzak kalmak, seçtiği hayat yolunun doğruluğuna inanmak, ona olağan dışı kuvvet veriyordu.

Göçmenler grubundan yaşıtım İgor Tronko ile arkadaş olduk. İkimiz de zayıf, kupkuru vücudlarımızla, kemik üzerine gerilmiş sarı - gri renk deriyle biribirimize benzerdik. (Bu çöküş de neden oldu? Ruhi şaşkınlıktan olsa gerek.) İkimiz de kuvvetten düşmüş, uzunca boylu, Butırki avlusunda rüzgârın etkisiyle sallanarak, yan yana, ihtiyarlara özgü yürüyüşle gezinir, hayatlarımızın benzeyen ve benzemeyen taraflarını konuşurduk. Rusyanın güneyinde aynı yıl içinde dünyaya gelmişiz. Biz henüz emzikli çocukken, kader yıpranmış çantasında iki saman sapı bularak bizlere kura çektirmiş: ona uzun, bana kısa olan çıkmış. Kura sonucu olarak İgor denizaşırı memlekete gitmiş, oysa babası beyaz Rusların saflarında olduğu halde, varlıksız bir telgraf memuruymuş.

Onu örnek tutuyordum, benim kuşağımdan olan vatandaşlarımın dışardaki hayatlarını merak ediyordum. Yoksulluk içinde fakat aile etkisinde yatişmişler. Hepsi çok iyi eğitilmiş, karınca kararınca da, tahsil görmüşlerdi Baskı altında kalmadan, korku nedir bilmeden yaşayarak büyümüşlerdi. Hayat yolunda sağlam zemine basana kadar ancak, kısmen beyaz Rus örgütlerinin etkisinde bulunmuşlardı. Ailelerinin başına çöken felâketin izi silinmediğinden, tüm Avrupa gençliğini kırıp geçiren, yaşadığımız asrın salgınlarına yakalanmamışlardı (kanuna karşı gelme sevdasına, hayatı ciddiye almama felsefesine, düşüncesizce hareket etme alışkanlığına). Kaldıkları memleketlerinin hepsinde Vatan olarak yalnız Rusyayı görürlerdi. Ruhları rus edebiyatının etkisinde oluşmuştu. Maddi Vatandan yoksun oldukları için de edebiyatlarına olan tutkuları o oranda yükselirdi. Çağdaş yayın bizler için kısmen kapalıyken, onlar için açıktı elleri altında idi, fakat sovyet yayınından az yararlandıklarından özellikle şikâyet ederlerdi. Ellerine az Sovyet kitabı geçtiği için, Sovyet Rusyada olup biten güzel şeylerden ha-

ber alamadıklarından, gelen haberlerin de büzülmüş, tam değil ve yalan katılmış olarak kendilerine ulaştırıldığından şikâyetleri vardı. Bizim Rusyada yaşadığımız hayat hakkında bildikleri pek silik izlenimlerden ileri gitmezdi, fakat Vatan hasreti o derecede idi ki, eğer 941 de kendilerine bir çağrıda bulunulsaydı, topu Kızıl orduya katılacaktı Hatta Kızıl ordunun saflarında ölüm, hayattan daha tatlı gelecekti onlara. Yirmibeş, yirmiyedi yaşlarında gençler, kendi büyükleri, general ve siyasilere karşı çıkarak, görüşlerini bildirmişler, siyasî gruplar kurmuşlar. Meselâ İgorin grupu «nepredreşentsi» - ön yargıyla hareket istemeyenlerin - grubu idi. Tezleri - «Geride kalan yılların ağırlığını halkla paylaşmadan, Rusyanın geleceği hakkında hiç kimsenin söz söyleme hakkı yoktur,» anlamındaydı.

Sedirlerde beraberce çok kaldık. Dünyasını anlamaya çalıştım ve bu arada iç savaş sebebiyle ülkemizden ayrılan manevi kıymetlerin Rus kültüründen azımsanmıyacak bir dalını da beraberlerinde götürdüklerini anladım. Başka rastlantılar da aynı görüşümü doğruladı. Rusyayı seven herkes her iki dalın - ana vatan ve göçmenlerin - bir araya gelmesine çalışacaktı. Rusya ancak o zaman eksiksiz olacaktır ve zarara uğramadan gelişme yolunu bulacaktır.

Gayem o günleri görmektir.

İnsan güçsüz bir yaratık. Aramızda en inatçı olanlar bile o İlkbaharda umutlarını affa bağladılar, biraz daha yaşayabilmek için birçok şeylerden vazgeçmeye razıydılar. O tarihlerde anlatılan fıkralardan: «Sanık, son dileğiniz nedir?» «Beni dilediğiniz yere yollayın, yeter ki orada Sovyet Hükümeti ve... güneş bulunsun». Sovyet hükümetinden yoksun kalma tehlikesi söz konusu değil ama, güneşsiz kalabilirdik... Kutup mıntıkasına gitmek, orada iskorbit ve distrofi hastalığına tutulmayı kimse istemezdi. Her nedense koğuşlarda Altay efsanesi çok revaçta idi. Orada bulunan mahdut kimseler, hele bulunmayanlar, neler anlatmazlardı ki, Altay için: «Ne memleket! Hem Sibiryanın ferahlığı, hem de iklim yumuşaklığı!», derlerdi. «Nehirler baldan, kıyıları buğdaydan! Kır ve dağlar. Koyun sürüleri, balık ve av hayvanı bolluğu. Kalabalık nüfuslu zengin köyler... (*)».

(*) **Tutukluların Altay'ı hayâlde canlandırmaları acaba Rus köylüsünün eski tutkusunu devam ettiriyor mu? Altay'da Rus Çarına ait topraklar bulunurdu ve bu yüzden Sibirya'nın öbür yanları kadar oturmaya açık değildi. Oysa en çok arzulanan bölgeydi. Efsanenin kökü ve devamının sebebi bu olsa gerek.**

O sessizlik içine gömülmek ister insan! Temiz havada horozun şakrak sesini duymak! At'ın sevimli yanaklarını okşamak! Canınız cehenneme, büyük problemler, sizleri başkası, bizden akılsız olan düşünsün! Soruşturma yargıcının küfürlerinden, çektiğimiz çileden, cezaevi kilitlerinin şangırtısından, koğuşun basık havasından uzaklaşmak isterim! Bir tek, ama bir tek ömre sahibiz, o da kısacık. Oysa onu birinin makinalı tüfeği önüne dikeriz, tertemiz canımızı siyasetin pis yığınına atarız. Orada, Altayda, orman kenarında kurulu köyün en karanlık basık tavanlı izbesinde bile seve seve otururdum.' Ormana çıkardım - mantar veya çalı çırpı toplamak için değil, yalnızca iki ağaç gövdesini kucaklar, «Sevgililerim, sizlerden başka bir şey istemem,» derdim.

Büyük savaşın sonu ile gelip çatan o İlkbahar bu yüzden merhameti davet ediciydi. Kendimizi milyonluk tutuklu selleri içinde bulduk, daha fazlası kamplarda bizi bekliyordu. Bu kadar büyük zafer kazanıldıktan sonra, bunca insanın hapiste tutulması doğruluğa sığar mıydı? «Gözdağı vermek için şimdiden bırakmıyorlar,» diye düşünürdük. Haliyle geniş kapsamlı bir af çıkacak, hepimizi koyuverecekler. Biri yemin ederek, Stalinin bir Amerikalı gazeteciye (adını unutmuştu) savaştan sonra çıkacak affın Dünyada eşinin bulunmadığını söylediğini, gazetede okuduğunu söyledi. Kimi af haberini **doğrudan doğruya** kendi yargıcından aldığını söylüyordu. (Soruşturmacıların işine gelirdi: Af haberini alan sanık daha az direnir, nasılsa çıkacağım diye, daha kolay imzayı basardı.).

Ancak - **merhamet akla dayanır.** Tarihimizin kulağına küpe olsun.

İçimizde bazı ayık kafalılar bulunurdu, ağızlarını hayıra açmak şöyle dursun, siyasilere yirmibeş yıldan beri affın çıkmadığını ve bundan böyle de çıkmayacağını söylerlerdi. (Bunun cevabını gammaz cinsinden bir cezaevi uzmanı verirdi: «Devrimin onuncu yılında, 927 de tüm hapishaneler boşalmış, kapılarına **beyaz bayraklar asılmıştı»** şeklinde olurdu). Neden beyaz olsun? Fakat cezaevleri üzerinde dalgalanan beyaz bayrakların şaşırtıcı manzarası gönlümüze su serperdi. (*) Ara-

---

(*) «Hapishanelerden Eğitici Müesseselere Doğru» külliyatında (sayfa 396) verilen rakamlar: 1927 affında tutukluların % 7,3'ü affedilmiş, Buna inanabiliriz. Onuncu Yıldönümü için cılız bir sayı. Siyasilerden yalnızca çocuklu kadın ve süre bitimine birkaç ay kalanlar bırakıldı. Üst Ural ayrım cezaevinin 200 tutuklusundan 12 kişiyi bırakmışlar. Aftan sonra pişmanlık getiren yöneticiler, affı «hafifletmeye» giriştiler: Kimini geri çevirmişler, kimine tam özgürlük yerine «eksi»yi vermişler.

mızda bulunan sağduyu sahipleri durumu açıklamaktan geri kalmazlardı: «İşte savaş bittiği içindir ki, tutuklu kalacağız, cephede bize ihtiyaçları kalmadı, gerilerde ise tehlike arzedeceğiz, oysa uzaktaki inşaatlarda, biz olmadan tek tuğla yerine konmaz,» derlerdi. (Kin'e değilse de, ekonomik hesaba dayanan Stalinin plânını anlayacak kadar sağduyumuz yoktu: terhis olduktan sonra, evi, barkı, aileyi bırakarak Kolımaya, Vorkutaya, Sibiryaya kim gitmek isteyecekti? Yolu, evi olmayan yerlere! Devlet Plânlama Teşkilâtının MVD'ye bildirdiği kontrol sayısı olmalıydı: Şu kadar veya bu kadar tutuklu isteriz, gibilerinden.) Af! Merhametli, geniş kapsamlı affı bekler dururduk! İngilterede, Hükümdarın tahta çıkışının yıldönümünde, her yıl af çıkarmış!

Romanov hanedanının üçyüzüncü yıldönümünde kalabalık siyasiler grubu da affa uğramış. Peki şimdi, asır çapında bir zafer kazanıldıktan sonra Stalin hükümeti acele küçük hesaplara bakacak mı? İntikamcı olacak mı? Küçük vatandaşlarının ayrı her birinin ayak sürçmesine eğilecek mi?

Basit bir gerçek, fakat anlayana kadar ne zahmetler çekilir: Savaşlarda zafer değil, yenilgi kıymetlidir! Zafer - hükümetlerin işine, yenilgi - halkın işine gelir. Zaferden sonra iştah açılır, başka zaferlerin peşinden koşulur, yenilgiden sonra hürriyet istenir ve çoğun elde edilir. Izdırap ve dert insan ruhunu eğitir, ve onu yükseltir, yenilgi de aynı yönden halka faydalı olur.

Poltava zaferi Rusya için bir felâketti: ikiyüzyıl sürece büyük zorlamalar, yıkılmalar, kölelik ve yeni yeni savaşlar görüldü. Poltava yenilgisi İsveç için bir kurtuluştu: Savaş hevesini kaybeden İsveçliler Avrupanın en rahat ve hür yaşayan halkı oldu. (*)

Napoleonu yenmekle gururlanırız. Oysa o zafer yüzünden köylülerimizin kölelikten kurtulması yarım asır gecikti; o zafer yüzünden taht kuvvetlenerek dekabristleri perişan etti. (Oysa Fransız işgali Rusya için hayati bir tehlike değildi.) Kırım, Japon ve Alman savaşları ise bize hürriyet ve ihtilâl getiriyorlardı.

O İlkbahar çıkacak affa olan inancımız, bambaşkalık değil, eski ananenin bir devamıymış. Eski tutuklularla yaptığımız konuşmalardan, merhamet özleminin ve merhamete tutkunluğun cezaevinin gri duvarları arasında daima yaşadığını anlayıverdik. Yıllar yılı tüm tutuklu kalabalığı umutlarını affa, yeni çıkacak kanuna, o da olmazsa, davalarının yeniden gözden geçi-

---

(*) Anlatılanlara kulak verirsek, daimî tokluk hali onlarda, manevî yönden, mide ekşimesi yaratmış.

rilmesine bağlarlarmış (Umut verdirici söylentiler **Organlarca** yavaş yavaş körüklenirmiş). Kurtuluşu haber verecek meleğin gökten inme olayını tutuklu hayâli nelere bağlamadı ki: Ekim devriminin, Lenin'in hayatıyle ilgili tarihlerin, Zaferlerin, Kızılordu gününün, Paris kommunasının VÇIK [136] toplantılarının, beşyıllık plânın bitim yıldönümlerine mi istersiniz? Yüksek Mahkeme Heyetinin yıllık genel toplantılarına mı, istersiniz? Tutuklu yığınlarında kültür seviyesinin alçalması, kalabalığın artması oranında da, sağduyu azalır, affa inanç artardı!

Tüm ışık kaynaklarını az veya çok güneşe benzetmek mümkün ise de, güneşi hiç bir şeye benzetemeyiz. Onun gibi, Dünyadaki bütün bekleyişleri çıkacağı ümit edilen affın beklemesine benzetmek mümkünse de, af bekleyişini hiç bir şeyle karşılaştıramazsınız.

1945 Yılının İlkbaharında her yeni gelenden ılk önce af hakkında duydukları sorulurdu. Koğuşlardan iki üç kişi **EŞYA** ile beraber götürüldüğünde, koğuştaki uzmanlar gidenlerin davalarını gözönüne getirerek, ahkâm kesmeye kalkarlardı: suçları en hafif olanlar olduğuna göre, tahliyeler başlamış olacak, derlerdi. **Başladı!** Tutuklular için PTT görevini yerine getiren helâ ve hamamda, girişken arkadaşlarımız af'la ilgili haberleri ararlardı. Derken Butırki cezaevi hamamının mor rengindeki meşhur girişinde, Temmuzun başında, sabunla mor duvar üzerine ve insan boyunu aşan yükseklikte (demek ki, biribirinin omuzlarına çıkarak, silinmemesini düşünerek yazmışlardı), koskocaman kehaneti okuduk:

«Hurra!!! 17 Temmuzda af!» (*)

Ne de sevindik! («Tam olarak bilmeseydiler, herhalde yazmazlardı» diye düşünürdük). İçimizde çırpınan, nabız gibi atan, hareket eden her şey, sevincin darbesiyle dururdu - şimdi kapı açılacak ve...

Fakat - **MERHAMETLİ OLMAK İÇIN AKIL GEREK.**

Temmuz ayının ortalarına doğru koğuşumuzdaki ihtiyarlardan biri helâyı yıkamakla görevlendirilmiş. Gardiyan onunla başbaşa kalınca (tanıklar önünde o cesareti gösteremiyecekti), ve bembeyaz başına bakınca,: «Baba, hangi maddeden?» - diye sormuş. - «Elli sekizinciden.» - Sevinmiş ihtiyar, üç kuşaktan insan bekliyordu onu evinde. İçini çekerek «Yararlanamazsın,»

(*) **Köpoğlular, yalnızca bir değnekçik hata yapmışlar! 7 Temmuz 1945 tarihli büyük Stalin affı hakkında ayrıntılı bilgi, cilt 3, bölüm 6'da.**

demiş gardiyan. Koğuşumuzda «saçma!» diye karar verdik; gardiyanın okuyup yazması yoktu, herhalde.

Koğuşumuzda soyadını unuttuğum, Valentin adında Kiyev'li bir genç kalırdı. İri, kadınlarınkine benzer güzel gözleri vardı. Soruşturmadan yılmış ve korkmuştu. O heyecanlı haline mi bağlamak lâzım, onu artık bilemem, fakat muhakkak ki gaipten haber verme yeteneği vardı. Çok kere gördük: sabah koğuşu dolaşır, arkadaşları parmakla göstererek, «Bugün seni ve seni götürecekler rüyama girdi,» derdi. Her defasında kehaneti doğru çıkardı! Tutuklu ruhu gizlemciliğe yatkın olduğundan, biz bu duruma fazla şaşmazdık.

27 Temmuzda Valentin yanıma geldi: «Aleksandr bugün ikimizin sırası,» haberini verdi. Rüyası, genellikle cezaevlerinde görülenlerin cinsindendi: Bulanık dere üzerinden kurulu köprü, bir ıstavroz... Toplanmaya başladım, boşuna değildi: Sabah kaynar su faslından sonra ikimiz çağrıldık. Koğuştakiler coşkunca ve dilekleriyle bizi uğurladılar, arkadaşlardan bazıları özgürlüğe kavuştuğumuzun kanısındaydılar. (Suçlarımızın hafifliği düşünülürse, öyle olmalıydı).

İçtenlikle buna inanmayabilirsin, o düşünceyi kafandan atarsın, söylediklerine alaylı cevap yetiştirirsin, fakat... alevden bir kerpeten, dünyanın en sıcak kerpeteni, ruhunu yakalar, onu yumaklar: ya sahi ise?..

Çeşitli koğuşlardan toplanan yirmi kişilik grubumuzu önce hamama soktular (hayat yolunun her dönemecinde tutuklunun uğrağı - **hamamdır**.) Düşünmek ve tahminlerde bulunmak için birbuçuk saatımız vardı. Ondan sonra, sıcaktan bunalmış ve gevşemiş halimizle bizi Butırki'nin iç avlusundaki zümrüt gibi bahçeden geçirdiler. Orada kuşlar kulağı sağır edercesine öterdi (galiba serçe cinsinden hepsi). Ağaçların yeşili ise, alışkanlığı kaybeden göz için, köredici parlaklık da. O İlkbaharda gördüğüm yaprak yeşilini, ne ondan önce, ne de sonra görmüşümdür! Asfalt yollarından otuz saniyede geçtiğimiz Butırki bahçeciği kadar Allahın cennetine daha yakın olan bir manzara görmemişimdir. (*)

Bizi Butırki **istasyonuna** getirdiler. (Tutukluların teslim tesellüm yeridir; giriş salonu ayrıca gardakilerine benzer.

(*) Çok sonradan, turist olarak, aynı maksat için kullanılan buna benzer fakat daha küçük ve samimî bahçeciği Petropavlavsk ([137]) Kalesi'nin Trubetskoy burcunda gördüm. Koridor ve koğuşların sevimsizliğinden of çekiyordu turistler, ben ise, böyle bir bahçede gezinebilen tutukluların kendilerine kaybolmuş insan gözüyle bakamayacaklarını düşünüyordum.

adını doğru komuşlar). Havası temiz, içi loş, büyük ve ferah bir hücreye soktular. Tek küçük penceresi geçtiğimiz bahçeye bakardı, burunsalığı yoktu, açık duran kanadından kuşların cıvıltısı bize kadar gelirdi. Açık duran pencere kanadının karşısında parlak yeşil dal sallanarak, her halde bizlere hürriyet ve eve kavuşma müjdesini vermek istiyordu. (İşte! bu kadar güzel hücrede kalmışlığımız yoktu! - Rastlantı olmasa gerek!)

Hepimiz OSO'nın zimmetindeydik (**) Bir hiç yüzünden buraya kadar geldiğimiz anlaşılıyordu.

Üç saat kadar gelip giden olmadı. Hücremizde dolaşır, dolaşır, karo mozaik sıralar üzerine çökerdik. Yeşil dalcığımız hep sallanırdı pencere aralığının önünde, serçeler kıyasıya cıvıldaşırlardı.

Birden gümbürtüyle açılan kapıdan aramızdaki sessiz, otuzbeşe yaklaşan muhasebeciye seslendiler. O gidince kapı tekrar kapandı. Artık yerimizde rahat duramıyorduk, içimizi yakan ateşle taş kuyunun içinde koşuşuyorduk.

Bir gümbürtü daha. Birinci döndü, ikinciyi aldılar. Üşüştük başına. Ancak dönen, tanıdığımız adam değildi, artık. Yüzünde hiç bir ifade yoktu, gözleri görmüyordu. Kararsız adımlarla yürüyordu. Sersemlemiş mi? Kafasına ütü tahtasını mı indirmişler?

— Ne oldu? Anlatsana! - diye, içimiz burkularak, sorduk. (Eğer elektrik sandalyesinden inmediyse idam kararı almıştı, muhakkak!) Kıyamet gününü haber verene yaraşır sesle:

— Beş!! Yıl!!! - dedi.

Haydi bir gümbürtü daha - küçük apdeste götürülürcesine dönüşleri çabuk oluyordu. Berikinin yüzü parlıyordu. Serbest bırakıldığı açıkça anlaşılıyordu.

— Evet, evet, ne oldu? diye üşüştük başına. Gülmekten katılarak elini salladı:

— Onbeş yıl!

Birden inanmadık. O kadar saçma idi.

(**) OSO - GPU - NKVD (Devlet Emniyet Organlarının) Özel Heyeti.

7 Makine Dairesinde

Butırki istasyonunun komşu hücresinde - **gıdıklama** [138] hücresi olarak tanınan yerde (yeni gelenlerin üstü burada aranırdı, oldukça geniş hücrede 5 - 6 gardiyan 20 tutukluyla başederdi) şimdi kimse yoktu, arama için kullanılan masalar boş ve yalnız odanın kenarında iğreti olarak konan masacığın başında bir lâmbanın altında temiz pak giyinmiş esmer bir NKVD binbaşısı oturuyordu. Yüzünde sabırlı bir insanın bezginlik hali okunuyordu. Tutukluların getirilmesi ve götürülmesi onun için bir zaman kaybı idi. İmzalar daha çabuk toplanabilirdi.

Karşısında duran iskemleyi gösterdi, soyadımı sordu. Mürekkep hokkasının sağında ve solunda birer yığın tek tip yarım sayfa boyu kâğıd duruyordu. Apartman yönetmenine yakacak ihtiyacını bildirdiğimiz kâğıtlara veya müesseselerin kırtasiye alınımı için verdikleri vekâletnamelere benzerdi. Sağdaki yığından bana ait evrakı buldu ve tekdüzenli sesle pek çabuk okumaya başladı. (Ancak sekiz yıla mahkûm olduğumu anlayabildim), Bitirdikten sonra kâğıdın öbür yanına dolmakalemle, metnin bana bildirilmiş olduğunu kaydetti.

Kalbimin atışları yarım darbe bile farketmedi - işlem o kadar normal yapılıyordu. Hayatımın yolunu değiştirecek karar bu muydu? Heyecanlanmak istedim, duygularımın şahlanışını bekledim - olmadı. Binbaşı evrakı önüme sürdü, imza için kullanacağım yedi kopeklik bozuk uçlu talebe kalemi elimin altındaydı. Kalemin ucuna kesik mürekkebin tortusu takılmıştı.

— Hayır, kendim okumalıyım, dedim.

Binbaşı, tembel tembel: sizi aldatacak mı yım? - Pekalâ, okuyun, dedi.

İstemezcesine kâğıtçığı elinden bıraktı. Çevirdim ve yavaş yavaş, kelime kelime değil de, harf harf çözmeye başladım. Daktiloyla yazılmıştı, fakat bana verilen suretti:

OSO NKVD SSCB 7 Temmuz 1945 tarihinde (*) verilen kararın özeti :

(*) **Affın çıktığı gün dahi çalıştılar, iş beklemez ki.**

No...
Altı kırık hatla çizilmişti. Ayrıca ortasında ve dikine kırık hatlı bir çizgi konmuştu.

Davalı :	: Karar :
Adı doğum tarihi ve yeri	: Adı yanda yazılı kimseye, anti - sovyet propaganda ve anti - sovyet örgüt kurma teşebbüsü için 8 (sekiz) yıl ıslahane ve çalışma kampı cezası verilmiştir.

Aslı gibidir. Sekreter.........

İmzamı basarak bir şey söylemeden gitmeli miydim? Binbaşıya bir baktım, fakat ondan ses çıkmıyordu. Gardiyana, sıradakinin hazırlanması için başını sallamıştı, bile.

Bu an'a biraz ağırlık kazandırmak için, dramatik bir edayla:

— Bir hiç için! Sekiz yıl! Korkunç bu! diye söylendim ama sesimdeki yapmacık tonunun farkındaydım. Durumda korkunç olan şeyi ne ben ve ne de o görüyorduk.

— İşte buraya diyerek, imza konacak yeri gösterdi binbaşı.

Bastım imzayı. N'apacağımı bir türlü kestiremiyordum.

— O zaman izin verin, hemencecik burada temyize başvurayım, karar haksızdır, dedim.

— Usulünce yaparsınız, cevabını vererek evrakımı sol yığına koydu.

— Geçin, diye emir verdi gardiyan.

Ben de **geçtim**.

(Hazırcevablık göstermemişim. Yirmibeş yıllık kağıdçığı ele alan Georgiy Tenno'nun cevabı başka idi: «Müebbet hapis demektir. Eskiden bu durumlarda davula vurulur, insanlar toplanırdı. Yazdığınız - sabun almak için kesilen fiş gibi - yirmibeşini al ve çekil».

Arnolt Rappoport, kalemi eline alarak kararın ters yanına şunları yazmış: «Gayrikanuni ve terrör anlamına gelen kararı şiddetle reddeder, derhal serbest bırakılmamı isterim». Kararı bildiren önce sabırla beklemiş, okuyunca da kâğıdı yırtmış. Nasılsa suretti, karar değişmezdi.

Vera Korneyeva, **onbeş** beklerken kâğıdta **beş**'i görünce sevinmiş kahkahayı basarak ve geri alınmasından korkarak, hemen imzayı basmış. Subay afallamış, «Okuduğumu anladınız mı?» diye sormuş.

— «Evvet evet, çok teşekkür ederim, beş yıl ıslahane ve çalışma kampı»!

Macar Rojaş Yanoş'a on yıllık kararını Rusça ve koridorda okumuşlar, tercüme de etmemişler. İmzasını kodu ise de, kararın çıktığını anlamamış, uzun süre yargılanmasını beklemişti. Çok sonraları, kampta iken, bu olayı hatırlamış ve durumu çakmış.

Hücreye gülümseyerek döndüm. Hayret, her geçen dakikayla hafifliyor ve neşeleniyordum. Herkes **altın**'la (139) dönüyordu. Valentin de öyleydi. Hücrede toplananların içinde en çocukça ceza - şu aklını kaçıran muhasebecininki (henüz kendine gelmemişti) ve benimki idi.

Güneşi yansıtan, rüzgârda sallanan dalcağız aynı neşeyle pencerenin önünde sallanıyordu. Canlı canlı konuşuyorduk aramızda. Kahkahalar da duyuluyordu. Herşeyin iyi gittiğine seviniyorduk, muhasebeciyle alay ediyorduk. Sabahki ümitleri, koğuştakilerin uğurlamalarını, parola yerine geçecek paketleri (dört patates, iki simit) akla getirerek, hep gülüyorduk.

— Kimi, af nasılsa olacak iddiasındaydı. Formalitenin muzipliğine uğradığımızı söylüyordu. «Millete gözdağı vermek için, yalnız o kadar,» diyordu. Stalin'in bir Amerikalı gazeteciye...

— Ne idi o gazetecinin adı?

— Adını bilmiyorum...

Konuşmamızın burasında eşyamızı ele almamız emredildi. Yine çift sıra olduk ve aynı nefis, yaz kokan bahçeden götürüldük.. Nereye? - **Hamama!**

Katılıyorduk gülmekten - amma da e... herifler! Gülüşerek soyunduk, pırtımızı aynı kancalara asarak sabahki etüvlere soktuk. Yine gülüşerek birer plâka sabun aldık ve sabunlanma kısmına girerek, derimizi yüzmeye başladık. Son imtihandan geçen orta mektep talebesi misali, coşku içinde sıcak suları üzerimize dökerek eğlendik durduk. Sanırım ki, bu hafifletici, ruhu temizleyici gülüş hastalıktan gelmiyordu, bünyemizin tabii savunma tedbiri, cankurtaranıydı

Kurulanarak, teselli yolunda Valentin bana tatlı tatlı söylüyordu:

— Ehemmiyeti yok, henüz genciz, daha yaşayacağız. Önemli şey - **bundan sonra** ve süre vermesinler. **Doğrulukla çalışır ve - susacağız, hep susacağız.**

Stalinin değirmen taşları arasında kalan bu masûm buğday taneciği o kadar da ümit bağlamıştı çizdiği programa! Onunla beraber inanmak istedim, ah ne güzel olacaktı, süreyi tamamladıktan sonra, hepsini unutmak.

Ancak içimde bir soru doğuyordu: yaşamak için **YAŞAMAKTAN VAZGEÇMEK** gerekiyorsa, o zaman niçin?..

OSO'nın devrim sonrası bir buluş olduğunu söylemiyeceğiz. Çariçe II Ekaterina, hoşuna gitmeyen bir gazeteciye, Novikiv'a, onbeş yıl sürgün cezası vermiş, yargılamasız olduğuna göre, bir çeşit OSO dur Bütün çarlar, yargıçlar önüne çıkarmadan, babacan bir tavır takınarak, istemediklerini sürüyorlardı. Ondokuzuncu asrın 60. yıllarında köklü bir adalet reformu yapıldı. Gerek hükümdarlarda, gerekse vatandaşlarda topluma hakka uygun bakış belirmeye başladı. Bununla beraber Korolenkon'un saptadığına göre 70 ve 80 yıllarında yargılama yerine vatandaşlara karşı idari tedbirlerin alındığı olmuştu. Korolenko kendisi bile 1876 yılında başka iki talebeyle birlikte Hazine bakanı yardımcısının emriyle, yargılanmadan, sürülmüş (tipik OSO misali). Başka bir defasında, yine yargılanmadan, kardeşiyle birlikte Glazov'a sürülmüş. Korolenko bize, halktan birinin temsilci olarak çara kadar çıkan ve sonra sürülen kişinin adını bile veriyor: Fedor Bogdan, mahkemece beraet ettirilen, fakat çarın emriyle sürgüne yollananın adını, Pyankov; ve daha başkalarının. Harice kaçan Zasuliç, mektupla, yargılamadan değil de, idari tenkilden kaçtığını bildirmiş.

Geleneğin ötedenberi sürdürüldüğünü görüyoruz, fakat o zaman hatları belirsiz, henüz uykusundan ayrılmamış bir Asya devletininkine yakışıyordu. Hele ileriye koşan ülkeye hiç yakışmazdı. Sahipsizlik de meydanda: **kim** bu OSO? Bir keresinde Çar, sonra vali, daha sonra bakan yardımcısı. Ve sonra, müsaade buyurun, olay ve ad sayılabildikten sonra, çapsız bir iş olmalıydı.

Çap 1920 de kendini gösterdi. O tarihlerde, yargılamadan **daimi** olarak kaçınmak için, **daimi** çalışan **üç kişilik heyetler** kuruldu. Önceden övünmeyle - GPU Üçlüsü derlerdi! Heyet üyelerinin adları saklanmaz, tam karşıtı, reklâmları yapılırdı! Solovki tutuklularından hangisi ünlü Moskova Üçlüsünü tanımazdı - Gleb Bokiy, Vul ve Vasilyev'i? Sonra ad da güzel seçilmiş: **TROYKA** [140]. Üçlü koşum, boyunduruğa bağlı çıngıraklar, karnaval coşkunluğu akla gelir. Biraz da esrar havasına bürülü: neden «üçlü»? Neden yargıçlar heyetine «dörtlü» demiyorlar? Üçlüler ise mahkeme de değil. Sırrın en büyüğü - kararların sanığın yüzüne karşı verilmemesindedir. Gitmedik, görmedik, bize yalnızca bir kâğıt sunulur: «İmzanızı atın,» derler. Troykalar - devrim mahkemesinden de korkunç çıktı! Sonradan bağımsız olmuşlar, adları duyulmaz, kendileri görünmez hale gel-

mişler. Bizim gözümüzde troyka üyeleri, yemek yemeyen içki içmeyen ve halk arasında dolaşmayan kişilerdi. Fakat bir toplandılar mı - bir daha dağılmaz, daktilo kızlar aracılığıyla ceza kararlarını yağdırırlardı. (Kararları imza ettikten sonra geri vermemiz gerekiyordu. Bunca önemli evrak elimizde bırakılamazdı ki.)

Troykalar, (adlarını ağza alırken, çoğul kullanırız, ilâhtan söz edermiş gibi, nerede var olduğu bilinmez ki!) memleketin önemli bir ihtiyacını karşılıyordu: Bir kere tutuklananın bir daha kurtulmamasını sağlıyorlardı. (GPU yanında adeta Teknik Kontrol Kısmıydı, ıskartanın çıkmasını önlüyordu). Biri suçsuz çıkar ve yargılanamıyacağı anlaşılırsa, o zaman Troyka imdada yetişir, kendisine «eski otuziki» (vilâyet) veya iki üç yıllığına sürgün verirdi. Suçsuz da olsan, dağlanmış oluyorsun, kaydın da sabıkaya geçer.

(Okurlarımızdan özür dileriz, bir kere daha sağ opportünizme yenik çıktık, suçluluk kavramını iki açıdan inceledik: suçlu ve suçsuz olma durumları bakımından. Oysa sorunun çözümü vatandaşın **suçlu olup olmamasına** bağlı değil ki! **Toplum için tehlikeli olup olmamasına** bağlıdır. Suçlu, fakat sosyal sınıf bakımından bizden ise, gereğinde ona dokunmayız; suçsuz, fakat bizim takımdan değilse, ceza görmesinden zarar gelmez. Hukuk tahsil etmediğimiz için, özürümüz var, ya Ceza Kanunu Külliyatını 1926 da çıkaran ve yirmibeş yıl sürece bizlere uygulayanlara ne demeli? Sonradan bu kanun için: «kabul edilemez bir burjua anlayışıyla» kaleme alındığını, «sınıf çıkarının ihmale uğratıldığını», ve «cezaların işlenen suçun ağırlığı oranında tutulması gibi, burjua ilkesinin uygulandığı» yazılmıştı. (*))

Ne yazık ki bu Organ'ın ilginç tarihini yazmak bize düşmez. Troykalar ne zaman OSO oldular? Adı ne zaman değişti?. Eyalet merkezlerinde de var mıydılar? Veya yalnız başşehirde? Büyük ve gururlu önderlerimizden hangisi üye idi? Ne kadar sık toplanırlardı? Toplantılarda çay içilir miydi, içilmez miydi? Çayla beraber ne verilirdi? Müzakereler konuşularak mı yapılırdı, konuşmadan mı? Bunları yazan biz olmayacağız, çünkü bilmiyoruz. Ancak kulak dolgunluğuyla OSO'nın üç organa dayandığını biliriz: TSK, ([141])) MVD ve savcılığa. Üçü de orada temsilci bulundururlardı. Adıyle sanıyla hiçbirini tanımıyoruz. Ancak günlerden bir gün, toplantıların yapılmadığını, onun yerine daktilo kızlardan tecrübeli bir ekibin var olmayan tutanak-

---

(*) **«Hapishanelerden Eğitici Müesseselere Doğru» külliyatından.**

lardan özet çıkardıklarını, kızların başında da bir yöneticinin bulundurulduğunu öğrenirsek, bunu mucize saymayalım. Garanti ettiğimiz yalnız daktilo kızlar - onlar gerçekten vardı.

1924 e kadar Troykalar üç yıla kadar ceza kesebiliyordu. 1924 ten başlayarak, müeyyide beş yıl kamp cezasına yükseldi. 1937 den başlayarak OSO bir «altın» (on yıl) vermeye başladı. 1948 den başlayarak çeyreği (yirmibeş yıl) de veriyordu. Savaş içinde kurşuna dizilme cezasına çarptırdığını bilenler çıkıyor (Çavdarov). Olağan dışı bir şey yok bunda.

İster Anayasa, ister Kanun Külliyatında adı geçmeyen OSO, kendini en elverişli et kıyma makinası olarak tanıttı. Bozulmaz, bakımı kolay, kanunla yağlanmasına gerek yoktu. Kanun Külliyatı başka, OSO başka. İkiyüzbeş maddesi olmadan, onları kullanmadan ve hatta ağza almadan mükemmel iş görüyordu.

Kolaylık yaratmak için bir kod'a veya ölçüye ihtiyacı vardı. OSO onu kendisi buldu ve ilân etti. İşi çok kolaylaştırdı, kanun maddesini uydurmaya gerek kalmadı. Bir çocuk bile hafızasında tutabilir. Bunlardan bazılarından söz etmiştik:

ASA — Antisovyet Propaganda.
KRD — Karşı devrimci faaliyet
KRTD — Trotskist karşı devrimci faaliyet («t» harfinin ilâvesi tutuklunun kamp hayatında ağır basardı.)
PŞ — Casusluk şüphesi (şüphe dışına çıkan casusluğa mahkeme karışırdı)
SVPŞ — Casusluktan şüphe ettirici bağlar.
KRM — Antidevrimci düşünce
VAS — Antisovyetik duyuşun beslenmesi
SOE — Sosyal bakımdan tehlikeli eleman.
SVE — » » zararlı eleman.
PD — Canilik (başka kusuru bulunmayan eski tutuklulara uygulanırdı)

Ve nihayet geniş kapsamlı

ÇS — Aile azası (öncekilerden birinin akrabasına uygulanırdı)

Yukarıdaki kod'lara giren suçların, Kanun maddelerinde ve Ukazlarda gördüğümüz gibi, memleket yüzeyinde, insan, zaman ve olay oranında dağılmadığını, salgın şeklinde ortaya çıktığını düşünmeliyiz.

Bir şeyi daha haber verelim: OSO hüküm vermek sevdasında değildi. - OSO hüküm vermezdi. Yalnız idari ceza keserdi, o kadar. Hukukun kurallarına bağlı değildi!

İdari ceza, yargı organının vereceği hükmün yerine geçmez-

se de, yirmibeş yılı bulabiliyordu. Kapsamı içine şu müeyyideler girerdi:

— Ünvan ve mükâfatların geri alınması
— Bütün mallarına el konulması
— Hapis cezası
— Yazışmanın yasaklanması

Elde bu silâh varken, kişiyi Dünya nüfusundan silmek için kanun maddesine gerek kalmıyordu.

Kararlarının temyiz edilmemesi OSO'ya büyük üstünlük sağlardı: Başvurulacak merci yoktu, ne üstünde ve ne de aşağısında. OSO yalnızca İç İşleri Bakanına Staline ve Iblise bağlıydı.

Bir üstünlüğü daha: İşler sürüncemede kalmıyordu. Davanın sonuçlandırılması, makinada yazı yazma ustalığına bağlıydı.

Başka bir kolaylığı: OSO için sanığı veya resmini görmenin önemi yoktu (sanığı bir cezaevinden öbürüne taşıma zahmetinden kurtulma anlamına gelir.) Cezaevlerinin «full time» çalıştığı devrelerde sanıkların yerlerde pinekleyerek soruşturmanın sonunu beklemesine de gerek kalmıyordu; beleşten ekmek yiyeceklerine, varsın kampta çalışsınlar. Karar suretini çok sonradan da okuyabilirlerdi.

Kimi vakit tutuklular gidileceği yere kadar getirilir ve vagonlardan indirilerek demiryolu yanında diz çöktürülür. (Aslında kaçmamalarına karşı tedbir ama, dış görünüşüyle OSO ibadeti gibi bir şey). Bundan sonra kararlar okunurdu. Kimi vakit, meselâ 1938 de Perebon'ye trenlerle getirilenlere, neyle suçlandırıldıklarını ve kararın ne olduğunu bilmeyenlere kâtip, elindeki listeye bakarak, durumu bildirirdi: SVE - 5 yıl («Moskova» kanalının inşaa edildiği ve fazla adama ihtiyaç görüldüğü yıllarda olduğu gibi).

Kamplarda, aylarca çalıştığı halde, kararı bilmeyenlere de rastlanırdı. Sonra 1 Mayıs 1938 de hepsini merasimle dizerek, bayrakların asıldığı bayram gününde, Stalin Eyaleti için (zorlu zamanlarda OSO ayrı ayrı yerlerde görülebilirdi) OSO'nın kararını bildirdiler: Onar ilâ Yirmibeşer yıl hepsine (Anlatan: İ. Dobryak). Kampta çavuşum olan Sinebrühov aynı 1938 yılında, hüküm giymemiş başka tutuklularla birlikte, bir treni dolduran grupla, Çelâbinsk'ten Çerepovets'e yollanmışlar. Aylar geçti, tutuklular hep çalıştırılmış. Derken, şiddetli soğuğun hüküm sürdüğü bir tatil gününde (dikkat: hep tatil gününde oluyor bunlar, OSO'nın avantajı) hepsi dışarı çıkarılarak dizildikten sonra, dışardan gelen bir teğmen kendini takdim ederek OSO'nın

kararını bildireceğini söylemiş. Delikanlı kötü bir adam değilmiş, tutukluların yırtık ayakkabılarına ve ayazda parlayan güneşe baktıktan sonra:

— Çocuklar, sizi burada dondurmayalım, OSO hepinize 10 ar yıl vermiş, Içinizden sekiz alan azdır. Anlaşıldı mı? Dağılın!, demiş.

«OSO - açık ve makina düzgünlüğüyle işleyebilirken - mahkemeler niye?» sorusu akla gelir. Günümüze yaraşır sessiz troleybüs varken, beygirlerin çektiği tramvaya ne gerek? Ya yargıçları ve personeli beslemek?

Demokratik Devlete bir Yargılama Müessesesini bulundurmamak yakışmaz da, ondan. 1919 da partinin sekizinci kongresinde, programa şöyle bir madde alınmıştı: **memleket nüfusunun tüm çalışan kısmının** *yargılamaya* **iştirak ettirilmesine çalışmak.** «Tümünü» bu göreve katmayı imkân görülmedi - yargılama işi, incelik isteyen bir iş, fakat büsbütün yargılama organından vazgeçmek de adaba sığmadı!

Kaldı ki siyasi davalara bakan mahkemelerimiz - eyalet mahkemelerinin özel komisyonları, askeri mahkemeler (sulh zamanında askeri mahkemelerin hikmeti ne ola?), sonra Üst Yargılama Organları, bunların hepsi OSO'yu kendilerine örnek seçmişler, aleni yargılama ve tarafların karşılıklı tartışma gereğine pek uymamışlardı.

Başlıca nitelikleri - işi kapalı yürütmek sevdasıydı. G i z l i l i k işlerine geliyordu.

İçimizden yüzbinler ve milyonların aynı usülle halka kapalı toplantılarda hüküm giymesinden sonra, alışkanlığımız o dereceye ulaştı ki, faraza mahkûmun kardeşi veya yeğeni seninle konuşurken cevabını kanışla yetiştirir: «Peki, nasıl olsun? Demek dava falanla. i l g i l i ... Açık olmaz düşmanlarımız öğrenir!..»

«Düşman kulağına gider» korkusu içimize öylesine sinmiş ki, başımızı dizlerimiz arasına gömerek otururuz. Eski kitapları karıştırmaktan zevk alanların dışında, Çara kurşun sıkan Karakozov'a avukat verildiğini, Jelyabov ve Halk Buyurultusu örgütünün tüm sanıklarının açıkça yargılandığını, bunu yaparken de, «Türklerin kulağına gider» diye bir korkunun olmadığını, kim hatırlar, acaba? Bizim bugünkü terimiyle çevirirsek, çarlık zamanında Moskova MVD İdaresinin başı olacak kimse, Vera Zasuliçin kurşunlarına hedef olmuş (isabet ettirememiş, o başka mesele), fakat yakalanan suikastçı, işkence odasında can vemediği gibi, A Ç I K Ç A Y A R G I L A N D I K T A N

sonra üstelik de **B E R A A T** etmiş! Suçsuzluk kararını verenler jürilerdi (troyka değil). Sanık mahkemeden, başı dik, kupa arabasıyla ayrılmış.

Bu karşılaştırmalarla Rusyada eskiden kusursuz işleyen yargılama organının bulunduğunu söylemek istemiyorum. Kusursuz işleyen yargılama sistemi, en olgun toplumun yetiştireceği en geç olgunlaşan meyvesi olacaktır, herhalde. Olmazsa, Hazreti Süleymana başvurmamız gerekecek. Vladimir Dal'in [142] dediğine göre, ıslahat devresine girmeden önce Rusyada yargıçları öven tek atasözü yokmuş! Bu durumun belâgatı ortada! Zemskiy Naçalnik'lerin [143] lehine de galiba atasözü uydurmaya vakit bulamadılar. 1864 yılı islahatıyla adalet sistemimiz hiç olmazsa Gertsen'in [144] göklere çıkardığı İngiliz örneklerinin yoluna çıkıyordu.

Hepsinden söz açarken Dostoyevskiyin bizim jüri sistemi yargılanmasının aleyhine söylediklerini unutmadım; («Yazarın Günlük Notları»); («Sayın jüriler, rakibini boğazlamayan kadın, kadın değil», veya «içinizden hangisi çocuğu pencereden atmazdı» diye söze başlayan dava vekili güzel konuşma yeteneğini kötüye kullanmış olmuyor mu?), jürilerde bir anlık coşkunun adalet hissine galip çıkabileceğini de unutmadım.

Oysa Dostoyevskiy ruhen yaşadığımız realitenin çok ilerisini görmüş ve **A S I L K O R K U L A C A K** şeyi sezememiş! Yargılamaların ondan sonra hep açık olacağının kanısı içindeydi!.. (Dostoyevskiy çağdaşlarının hangisi OSO'yu bilebilecekti?) Başka yerde aynı yazarın sözlerini okuruz: «Merhamette aldanalım, fakat idamda - asla!». Doğrudur, çok doğrudur, bin kere doğrudur!

Güzel konuşma yeteneğinin kötüye kullanılması, yalnız oluşma halinde olan adalet sisteminin değil kemale ermiş demokrasilerin başına da musallat olmuştur (kemale ermiş, fakat ahlâki yolunu seçememişlerin). İşte aynı ingilterede, muhalefet partisi şefi, partisinin çıkarını düşünerek, ve utanmadan memleket durumunu olduğundan kötü göstererek, olaylardan Hükümeti sorumlu tutma örneklerini verir.

Etkili söz söyleme niteliğini kötüye kullanmak - fena şey Ya gizliliği kötü kullanmayı neyle nitelendiririz? Hayâl kuran Dostoyevskiy, sanığın **S A V U N M A S I İ Ç İ N** söylenecek lâfın tümünü **s a v c ı n ı n** ağzına kordu, ona söylettirirdi. Kaç Yüzyıl sonra bunu göreceğiz? Toplum hayatımızda bugün müvekkillerini **S U Ç L A M A Y A N a v u k a t l a r** bolluğu içindeyiz (Dürüst Sovyet vatandaşı, gerçek vatanperver olarak, mü-

vekkilimin işlediği cürümleri ele alırken, tiksinti duymaktan kendimi kurtaramıyorum»...)

Kapalı celsenin sağladığı kolaylıklar! Cübbeye gerek yok, kollarını da sıvayabilirsin. Yorulmazsın, mikrofon, gazeteci ve dinleyici yok! (Dinleyici yok dedik ama, yine bulunurlar - **sorgu yargıçlarıdır** bunlar. Meselâ Lena Mıntıka Mahkemesinde gündüzleri çömezlerinin ifadelerini kontrola gelirlerdi, geceleyin ise cezaevinde içlerinde inatçı olanlara söyleyeceklerini a n ı ş t ı r ı r l a r d ı. (*))

Siyasi yargılamanın memleketimizdeki bir özelliği de, belirginliğidir, başka bir deyişle, kararın önceden bilinmesi. (**) İdarenin senden istediğini bilirsin, telefon da var! O halde? OSO örneği makinada yazılmış hazır kararlar da bulunur. El yazısıyla içine adını yazarlar. 1942 de Leningrad Askeri Mıntıka Mahkemesi toplantısında Strahoviç adında bir sanık «İgnatovskiy grubuna nasıl girmiş olmalıyım, o zaman 10 yaşındaydım» diye bağırdığı zaman, başkan «Sovyet istihbaratına iftira ediyorsun,» diye kükremiş. Karar artık verilmişti: Bütün İgnatovskiy grubuna kurşuna dizilme cezası veriliyordu. Bu gruba Lipov adında biri karışmış, k i m s e n i n tanımadığı biri; o da kimseyi tanımıyordu. Pekalâ, Lipova o zaman 10 yıl kesmişlerdi.

Önceden verilen karar yargıcın zor hayatını yüksek oranda hafifletir! Hafifleme kafayı daha az yormak bakımından değil de, vicdanın yükünü azaltmak bakımından oluyordu: Kararda yanılma ihtimali ortadan yok olunca, vicdan azabını çekmek, üzüntüyle kendi çocuklarını yetim bırakmak korkusu da uçup gidiyordu. En geniş idam kararların çıktığı ağzın sahibi kaşarlanmış yargıç Ulrih'i bile, kararın önceden bilinmesi durumu iyi yürekliliğe sevkeder. İşte 1945 te, kısa boylu iyi yürekli Ulrih'in başkanlığındaki Askeri Heyet «Bağımsız Estonya» taraftarlarının davasına bakar. Hem arkadaşları hem de sanıklarla

---

(*) Ç-n grubu.

(**) Hep aynı «Hapishanelerden Eğitici Müesseselere Doğru» mecmuası haber verir: 1924 - 1929 yıllarında dahi, mahkemece verilen kararların tümü idarî - ekonomik hesaplara dayanıyormuş. 1924 yılında memleketteki işsizliğin artmasına bağlı olarak, adî suçlulara verilen zorunlu çalışma cezaları azaltılmış, buna karşılık kısa süreli hapis cezaları çoğaltılmıştı (ondan önce gece eve gelir, gündüzleri mahkeme kararı gereğince çalıştırılırlardı). Bu kere cezaevleri 6 aya kadar hapsedilenlerle dolmuş, çalışma kolonilerinde işler aksamıştı. 1929 başında Adalet Halk Komiserliği 5 sayılı genelgeyle kısa süreli hapis cezalarına KARŞI ÇIKMIŞ ve 6.11.1929 tarihli (Ekim Devriminin 12'nci yıldönümü arifesinde) TSİK ve Halk Komiserleri Şûrası 1 yıldan az olan hapis cezasını verdirmeyi yasaklamıştı!

şakalaşmak fırsatı kaçırmayan Ulrih (Gördünüz mü, ne insanca davranış! Nerede görülmüş?) Suzi'nin avukat olduğunu öğrenince: «İşte mesleğiniz işe yaradı,» diye, gülümseyerek, söylemiş. Gerçekten niye sinirlensinler? Niye kızsınlar? Celse tatlılıkla devam ediyor: Sigaralar içiliyor, saatı gelince, öğle yemeği paydosu. Akşam geldi, **toplanmak**, karara bağlamak gerekiyor. Geceleyin kim toplanır ki? Tutuklular masa başında bırakılarak, yargıclar evlerine dağılır. Sabah dokuzda traş olmuş taptaze yüzlerle sökün ediyorlar! «Ayağa kalkın, yargıçlar geliyor», sesleniş. Arkadan hepsine birer **altın** (on yıl).

Serzenişte bulunanlar çıkar da: «Bunlarınki iki yüzlülük, toplanma numarasını yapıyorlar, oysa OSO daha mertçe davranır,» derlerse, itiraz edeceğiz.

Bizdeki yargılamanın üçüncü niteliği, **diyalektiğin** geniş ölçüde kullanılması şeklinde kendini belli eder (halk buna kabaca «araba oku» derdi, arabanın okun dönük olduğu tarafa gittiğini anlatmak için).

Kanun maddeleri yargıcın yolunda yerinden oynamayan ağır taş gibi durmamalıdır. Kanun çıkalı on, onbeş yirmi yıl oldu, hayatın temposu ise oldukça hızlı, ve Faust'ın dediği gibi:

Dünya koşar, dünya uçar,
Hep değişir, hep ileri!
Bir söz vermişim, ya bozsam?
Çarpan olur mu ki beni?

Bütün maddeler yorumlarla, direktiflerle, önergelerle süslendi artık. Sanığın işlediği suç kanun kapsamına girmezse, suçlamada kullanılacak daha nice başka yollar var:

— Karşılaştırma yolu (ne imkânlar!)
— Yalnızca **kaynağı** ileri sürmek yolu (7-35, sosyal bakımdan tehlikeli sınıfa girmiş olmak) (*)
— **Tehlikeli kişilerle** ilişki arama yolu (**) (En bereketli saha! Tehlike arzeden şahsın kim olduğunu ve ilişkinin ne olduğunu yalnız yargıç bilir).

Çıkarılan kanunlarının açıklığını sebebsiz çekiştirmek doğruluğa sığmaz. Faraza 13 Ocak 1950 de ölüm cezasının geri alın-

(*) Güney Afrika Cumhuriyetindeki terrör son yıllar içinde o dereceyi buldu ki, her şüpheli (SOE) zenciyi, soruşturmasız ve yargılamadan üç aya kadar hapsedilmesine izin çıkmıştı. Tedbirin zayıf yanı hemen göze çarpar: Neden üç yıldan on yıla kadar olmasın?
(**) Bunu bilmezdik. İzvestya gazetesi 1957'de haberini verdi.

masına ilişkin kanun çıktı. (Sanırız ki, Beria'nın bodrumlarından hiç kalkmamıştı). Kanunun metninde yazılı: «Patlayıcı madde kullanan sabotajcılar idam edilebilir,» diyor. Ne anlama gelir? Biliyoruz artık, Yosif Vissarionoviç (Stalin) baklayı ağzından tam çıkarmayı sevmez, sonunu getirmek başkasına kalır. Kastedilen dinamitle demiryolunu uçuran mı? Yazmıyor. Sabotajcının kim olduğunu çoktandır öğrendik: Piyasaya kötü mal çıkaran kim ise - o sabotajcıdır. Ya patlayıcı madde kullanan? Meselâ tramvayda yaptığımız bir konuşmada Hükümetin otoritesini **torpilleyici** mahiyette bir söz kullandıksa? O zaman ne oluyoruz? Torpil patlayıcı değil mi? Veya biri eş olarak bir yabancıyı seçmiş, acaba Vatanın heybetini **torpillemedi mi?**

Aslında yargılayan yargıç değil ki - yargıç yalnızca maaşını alır. Yargılayan - talimatdır! 1937 yılı talimatı: on, yirmi, kurşuna dizilme: 943 Yılı talimatı: Yirmi yıl kürek, asılma. 1945 Direktifi: Ayırım yapmadan herkesi onar, artı beş yıl medenî haklardan yoksun bırakma (üç beşyıllık plân için işçi sağlanması). (*) 1949 Yılı direktifi, ayırımsız herkese yirmibeş. (**)

Makina düzenle çalışır. Tutuklanmayla beraber GB'nin eşiğinde insan tüm medeni haklarından yoksun kalır, elbisesi üzerindeki düğmeler sökülür [145] ve **SÜRESİNİ** hapiste doldurmanın dışında kalan bütün yollar kapanmış olur. Adalet makanizmasında çalışan bütün **vazifeliler** bu klâsik yola o derecede alıştılar ki, 1958 yılında gazetelerde bastırdıkları yeni «SSCB'nin Ceza Kanunu Temelleri» projesinde beraat kararının çıkma **ihtimalini** gözönünde bulundurmayı **UNUTMUŞLAR!** Hükümet gazetesi (***) hafiften dokunarak: «Bizim mahkemelerimizden yalnız sıçrama kararlarının çıktığı izlenimi doğabilir,» diye yazmıştı.

Fakat konuma hukukçu gözüyle bakalım: Genel **seçimlerin tek bir** adayla yapılması durumunda, yargılamada ne diye **iki** şık öngörülsün? Beraat kararı ekonomisi gözüyle saçmadır, aynı zamanda! Muhbirleri, görevlileri, soruşturmayı yapanları, savcıları, cezaevi gardiyanlarını ve muhafız erlerini bedavaya çalıştırmış oluyoruz.

(*) **Adî suçlu Babayev yargıçlara bağırmış: «Medenî haklardan yoksunluk 300 olsa da, Velinimetlerim, sizler için elimi bile oynatmam».**

(**) **Bu durumda casusun gerçeği (Şults, 1948, Berlin) 10 yıla, casuslukla ilgisi olmayan, fakat 1949'da yakalanan Günter Vaşkau, yirmibeş yıla hüküm giymişti.**

(***) **10.9.1058 tarihli İzvestya gazetesi.**

İşte basit ve tipik bir yargılama olayı: 1941 yılında Moğolistanda boş duran ordumuza bağlı devlet emniyeti kollarının bir canlılık göstermeleri gerekiyordu. Askeriyenin sağlık memuru Lozovskiy bunu sezmiş ve durumdan yararlanmayı bilmişti. Bir kadın meselesi yüzünden rakibi olan teğmen Pavel Çulpenev'a, yalnız kalmışken ve yanlarında tanıklık yapacak kimse yokken, şu üç suali sormuş: 1) Ne dersin, Almanlar karşısında gerilemenin sebebi ne ola? (Çulpenev: «Tekniği daha yüksek; seferberliği bizden önce tamamlamış.» Lozovskiy: «Değil, yaptığımız bir taktik **hiyledir**, düşmanı **içeri çekiyoruz**,» demiş). 2) «Sen müttefiklerin yardımına inanır mısın?» (Çulpenev: «Yardımlarına inanırım, fakat karşılık isterler.» Lozovskiy: «Aldatırlar bizi, yardım etmezler.» 3) «Voroşilov kuzeybatı cephesinin komutanı olarak neden seçilmiş?» Çulpenev cevabını vermiş ve sonra unutmuş. Lozovskiy ise mektupla ihbarını yapmış. Çulpenev'i tümenin siyasi kısmına çağırmışlar ve yenilikçilikten, Alman tekniğini övmekten, komutanlarımızı küçük görmekten komsomoldan ihraç etmişler. En çok komsomol organizatörlerinden Kalyagin aleyhinde bulunmuş (onun da bir hesabı vardı: Halhin-Gol olayında kendini korkak olarak tanıttığı zaman, Çulpenev de oradaymış. Tanıktan kurtulmak için iyi bir fırsat.)

Tutuklanma. Ondan sonra Lozovskiy ile bir tek yüzleştirme. İhbara konu olan konuşma sorgu yargıcı tarafından canlandırılmıyor, bile. Tanığa bir tek sual: «Bu adamı tanıyor musunuz?» - Evet - Tanık, gidebilirsiniz. (Sorgu yargıcı davanın oracıkta düşeceğinden korkuyor olmalıydı). (*)

Çukurda bir ay oturmakla morali hayliden hayliye bozulmuş Çulpenev, 36 ıncı motorlu tümeninin yargıçlar heyeti karşısına çıkarılmış. Hazır bulunanlar: Tümen komiseri Lebedev, siyasi kısmın şefi Slesarev. Tanık Lozovskiye mahkeme için celp dahi çıkarmamışlar. (Düzmece tanıklığa resmi bir görünüş kazandırmak için, celseden sonra Lozovskiy ve komiser Seregin'den imza alınmıştı). Yargıçların soruları: Lozovskiyle konuşmanız oldu mu? Sizden ne sordu? Siz ne cevap verdiniz? Çulpenev tüm saflığıyla, suçunun farkında olmayarak, durumu olduğu gibi anlatıyor ve «Ama bir çokları konuşur, yalnız ben değil,» der. Yargıçların iyiliği üzerinde, «Ya, kim imiş o konuşanlar?» diye sorarlar. Fakat Çulpenev onların hamuruyla yoğrulmuş bir insan değildi! Son söz kendisine verildiğinde, «Vatanseverliğimi denemek için bana ölüm tehlikesini göze almam gerektiren bir

(*) **Lozovskiy bugün Moskova'da kalır, tıp doçentidir, hali vakti yerinde. Çulpenev - troleybüs şoförüdür.**

ödev veriniz» demiş ve, temiz yürekli bahadıra yaraşır eda ile «Bana ve bana iftira eden kimseye, her ikimize!!» diye ilâve etmiş.

Yok canım, şövalyeliğe kaçan davranışları milletimizde yitirmek görevindeyiz. Lozovskiy haplarını dağıtmaya, Seregin cenkçi yetiştirmeye devam etmeli. (*) Senin ölmenin veya hayatta kalmanın ne önemi var ki? Onemli olan - **bizlerin** uyanıklığıdır. Yargıçlar karar için çıktılar, birer sigara içtikten sonra, döndüler: On yıl hapis ve üç yılı medeni haktan yoksun kalma.

Savaş yıllarında her tümende bu örnek davaların niceliği on sayı ile bitmiyordu (yoksa yargıçlar heyetinin maliyeti yükselecekti). Tümen sayısıyla çarpmak ve sonucu bulmayı - okurlarıma bırakıyorum.

...Yargıçlar heyetlerinin toplantıları tek düzen üzerine kurulu. Yargıçlar bezginlik getirici şahsiyetsizliğe ve hissizliğe sahip, lâstik eldiven gibi. Kararlar? Fabrika şeridinden dökülürcesine aynı.

Herkes ciddi tavır takınır, herkes Alicengiz oyunu olduğunu bilir. Durumu hepsinden iyi anlayanlar - saf delikanlılar, muhafız erleri. 1945 te, Novosibirsk aktarmasında, muhafızlar tutukluları **dosyalarıyla** birlikte tesellüm ediyorlar. «Filânca!» diye bağırıyorlar, «58-J-a, yirmibeş yıl». Muhafız kıtası şefi merak etmiş: «Ne için verdiler»? Cevap: «Bir hiç için» - «Yalan söylüyorsun, **hiç'in tarifesi on yıldır**»

Aceleye geldiği zaman, yargıç heyetinin toplantısı bir dakika sürer, salondan çıkıp dönüleceği kadar. Çalışma süresi 16 saatı bulduğunda, kapı aralığından toplantı odasında beyaz örtü üzerinde kurulu sofra, tepsi içinde meyvalar gözükür. Pek aceleye gelmezse, kararları «psikolojik hava içinde» bildirmeyi severler: «...en ağır cezaya çarptırılması!..» ara verilerek, yargıç sanığın gözüne bakar (sanığın reaksyonu ilginçtir), «fakat içtenlikle yapılan itiraf gözönünde bulundurularak»...) falan filân.

Yargıçların bulunduğu binanın bekleme salonu duvarlarında kurşun kalem, veya çiviyle «kurşuna dizilme kararı çıktı bana», «25 yıla mahkûm oldum» veya «10 yıl yedim» gibilerinden yazılar bulunur ve onlar silinmez, okuyanlara faydası dokunur diye. Kork, başını eğ, fakat lehe bir değişiklik yaratmak elinde değil artık. Boş salonda birkaç sorgu yargıcı önünde Demosthenosa yakışır bir nutuk çeksen dahi (1938 da Olga Sliozberg'in

---

(*) **Seregin, Viktor Andreyeviç - Moskova'da, Moskov Sovyetine bağlı ev yapımı Kombinasında görevli. Durumu iyidir.**

Yüksek Mahkemede yaptığı gibi), faydası olmaz. Oysa 10 yıllık süreyi kurşuna dizilme cezasına çevirebilirsin, bu elindedir. Kalkar da yargıclara: «Sizler faşistsiniz! Birkaç yıl sürece partinizde bulunmaktan utanç duyarım!» demeniz yeterli. (Nikolay Semenoviç Daskal - Azak ve Karadeniz mıntıkası Ozel Heyeti, başkan Honk, Maykop şehri 1937). Bunu yaptınız mıydı, yeni dava takarlar ve mahvederler sizi.

Çaydarov bir olaydan söz eder: Celse açıldıktan sonra bütün sanıklar soruşturmada yaptıkları düzme itiraflardan dönmüşler. Ne oldu? Yargıçların bakışları birkaç saniye sürdü. Sebebini açıklamadan savcı celseye ara verilmesini istedi. Soruşturmaların yapıldığı cezaevinden sorgu yargıçları ve balyoz kullanmakta usta yardımcıları yıldırım hızıyla getirildi. Hücrelere dağıtılan sanıklara hem adamakıllı dayak atılmış, hem de celseye ikinci ara verilişinde işlerinin bitik olacağı haberi verilmiş. Celse yeniden açıldığında, herkes suçunu kabullenmişti.

Tekstil Endüstrisinin İlmi Araştırma Enstitüsünün Müdürü Aleksand Grigoryeviç Karetnikov, olağandışı bir açıkgözlülük göstererek, Yüksek Mahkeme Askeri Kısmın celsesinin açılmasına çok az zaman kala, muhafızlar aracılığıyla t a m a m l a y ı c ı ifade vermek isteğinde bulunmuş. İlgi uyandıran bir durum. Savcı tarafından kabul edilmiş. Karetnikov savcıya sorgu yargıcının iskemle darbesiyle kırdığı köprücük kemiğini ve çürüyen yarayı göstererek, ifadesinin işkenceyle alındığını beyan etmiş. «Tamamlayıcı» ifadeye tamah eden savcı pişmanlık getirmiş, fakat geç kalmıştı. Bu adamların hepsi, büyük makinanın göze batmaz parçası olmaları halinde - bir şeyden korkmazlar. Fakat ne zaman ki sorumluluk altına girer, projektör huzmesi üzerindedir, yüzü sararır, kendisinin de bir hiç olduğunu ve rastgele bir muz kabuğunun üzerinde kayabileceğini anlar. Savcı, Karetnikov'un oyununa gelmiş ve işi kapatmaya cesaret edememiş. Askeri Kısmın celsesinde sanık sözlerini tekrar etmiş. O vakit yargıçlar toplantı odasına gittiklerinde gerçek müzakereye oturmuşlar! Verecekleri karar bu durumda ancak beraat kararı olabileceğine, sanığın serbest bırakılacağına göre - **HİÇ BİR KARAR VERMEMİŞLER!**

Hiç bir şey olmamış gibi sanığı yeniden cezaevine almışlar ve tedavi etmişler. Üç ay sonra yeni sorgu yargıcı yeni tutuklama müzekkeresini imzalamış (Yargıçlar Heyeti hileye başvurmasaydı, üç ay dışarda gezecekti) ve nezaketle ilk sorgu yargıcının sorularını tekrarlamış. Karetnikov serbest bırakılacağını sezerek, direnmiş ve suçları kabul etmemiş. Sonu ne oldu? OSO gereğince 8 yıl hapis.

Anlattığımız örnek, tutuklu ve OSO nın imkânlarını yan yana getirir. Oysa Derjavin [146] şöyle yazdıydı:

Taraf tutan mahkeme -
Kaldı haydut geride
Yurtta uyursa kanun -
Kıldan incedir boynun.

Üst Mahkemenin Askerî Kısmında buna benzer uygunsuzluklara az rastlanırdı. Oyuncak kurşun tutuklularla teker teker ilgilenmek için Üst Mahkeme bulanık gören gözlerini ovuşturmazdı. 1937 Yılında elektrik mühendisi A.D.R., dördüncü kata, iki muhafız erinin yardımıyla koşarak çıkarılmış (asansörün işler durumda olması gerekir ama, görevlilere ayırılmıştı), merdivenden indirilen başka, hüküm giymiş tutukluya rastladıktan sonra, koşarak salona girmiş. Mahkeme heyetinin acelesi vardı, oturtmamışlar bile. R, güç nefes alarak adını, baba adını söylemiş. Yargıçlar bakışarak ve birşeyler mırıldanarak, sözü artık bildiğimiz Ülrihe bırakmışlar, o da «Yirmi yıl» demiş. Yine koşarak aşağıya indirmişler.

Rüya görüyor gibi oldum: 1963 Şubatında parti teşkilâtında görevli nazik albayın eşliğinde, aynı merdivenden ben de çıktım. Yuvarlak kolonların bulunduğu, Devlet Üst Mahkemesinin genel toplantılarının yapıldığı söylenen, ortada nal şeklinde büyük, ve merkezde küçük yuvarlak masa ve birkaç antika koltuk duran salonda beni Askerî Kısmın yetmiş üyesi dinliyordu. İşte Karetnikovu, R. ve diğerlerini ve daha başkalarını yargılayanlar... Dedim ki onlara: «Ne olağanüstü bir gün! Önceden kampa, sonradan ebedî sürgüne hüküm giymiş olduğum halde, henüz bir tek yargıç görmüş değilim. Oysa şimdi hepinizi birarada görüyorum.» (Onlar da, ovuşturulmuş gözlerle ilk defa bir kamp tutuklusunu görüyorlardı.)

Meğer bunlar - öbürlerinden değilmiş! Evet, şimdi buradakiler, onlardan değilmiş! **Öbürlerin** ayrıldığını söylüyorlardı: Kimi şerefle emekli olmuş, kimi uzaklaştırılmış. (Cellâdlar içinden en yamanı olan Ulrih, daha Stalin zamanında:.. pısırıklığı yüzünden atılmış). Kruşçev zamanında az bir miktarı, parmakla sayılabileceği kadarı, mahkûm bile olmuş. Hem de sanık sandalyesinden yargıçlara seslenerek: «Bugün sen bizi yargılıyorsun, yarın biz seni yargılayacağız, bekle» diye tehdit savurarak. Ancak Kruşçev'in başlattığı pek çok işler gibi, ilkin çok canlı

başlayan hareket, kendisince unutulmuş gevşemiş, reformlar geriye dönülmez sınırına ulaşmadan tavsamıştı. Herşey yerinde kaldı anlamına gelir.

Hukukun emektarları şimdi eskiyi dile getiriyorlardı ve bilmeyerek kitabımın bu bölümü için malzeme sağlıyorlardı (ya kendileri kaleme sarılıp bastırsalardı? Uzerinden beş yıl geçti, ortalık henüz aydınlanmadı). Faraza hukukçular toplantısında açıkca Ceza Kanununun 51 inci maddesinden (kanuni hafifletici sebeplerden) nasıl **sıyrıldıklarını**, on yıllık cezayı böylelikle yirmibeşe çıkardıklarını o zaman göğüsleri kabararak anlatıyorlarmış! Veya **mahkemelerin organlara** bağlanmasiyle ortaya çıkan alçaltıcı durumdan söz ederlerdi. Yargıçlardan birine havale edilen dosyadan, Amerika Birleşik Devletlerden dönen bir vatandaşımızın, ora karayollarının iyi niteliğinden bahsettiği anlaşılıyormuş. O kadar. Sanığın **dosyasında** başka bir şey yok! Yargıç, soruşturmanın genişletilmesi, ağır basan anti - sovyetik malzemenin elde edilmesi için (sanığın dayak faslından geçirilerek sağlanması mümkün) dosyayı iade etmek cesaretini göstermiş. Yargıcın iyi niyetini takdir etmeyen Organlar'ın verdiği cevap şu oldu: «Bizim Organlarımıza itimadınız mı yok?» - Sonunda yargıç Sahalin'e sürülmüş! (Kruşçev zamanında bu kadar sertlik gösterilmezdi: kabahatı görülen yargıçları ...ne sanırsınız—... avukat yaparlardı!). (*) Organlar karşısında savcılık da boyun eğerdi. 1942 de Kuzey Deniz Karşı Casusluk örgütünde Rümin'in suistimalleri meydana çıktıktan sonra, Savcılık işe el koymaktan çekinmiş, saygılar sunarak, durumu Abakumov'a iletmiş, çocuklarının yaramazlık ettiğini bildirmiş. Organları Dünyanın merkezi saymak için Abakumov'a bir sebep daha! (İşte o zaman Abakumov Rümini yanına alarak yükseltmişti. Onun eliyle de kendi sonunu hazırladı).

Vakit dardı: Yoksa bana bunun on katını anlatacaklardı. Haber verdikleri de düşündürücü idi. Yargıçlar ve savcılık Devlet Emniyet Bakanlığının emrinde birer piyon ise, o zaman kitapta kendilerine bir bölüm ayırmak gerekir?

Karşımdakiler, biribirinin sözünü keserek anlatıyorlardı. Onlara bakıp, şaşkınlık içinde kalıyordum: İnsanmış bunlar! Sahici **İNSANLAR**! İşte gülümsüyorlar! İçtenlikle yalnız iyiliğin peşinde olduklarını anlatıyorlar. Ya çark döner de yine bu salonda beni yargılamak görevi onlara düşerse?

Ne olacak, mahkûm ederler.

(*) (İzvestya Gazetesi, 9.6.1964) Burada savunmaya yüklenen göreve resmi bakış oldukça ilginç! 1918'de ise, V. İ. Lenin, fazla yumuşak karar veren yargıçların partiden atılmasını isterdi.

Kaynağın başında duran kim - tavuk mu, yumurta mı? İnsanlar mı, sistem mi?

Birkaç Yüzyıl revaçta olan atasözümüz vardı: **Kanundan korkma - yargıçtan kork.**

Bugün **k a n u n u n**, gaddarlık bakımından, insanları geride bıraktığını sanırım. Atasözünü tersine çevirmenin vakti geldi: yargıçtan korkma, **k a n u n u n d a n** kork, diyeceğiz.

Söz ettiğimiz - Abakumov kanunu, elbette.

İşte kürsüye çıktılar, «İvan Denisoviç»i [147] konuşuyorlar. Bu kitabın vicdanlarını hafiflettiğini söylüyorlar. (Aynen öyle diyorlar). Kitapta çizdiğim tablonun çok zayıf olduğunu, birbirine çok daha sıkı rejimin uygulandığı kampların malûm olduğunu söylüyorlar. (Demek biliyorlardı!) Nal biçimindeki sıralarda oturan yetmiş kişiden birkaç konuşmacının edebiyata yabancı kalmadığı, hatta «Yeni Dünya» mecmuasını okudukları anlaşıldı. Reform istiyorlar, toplumumuzu kemiren yaralardan canlı canlı konuşuyorlar, köyümüzün ihmal edildiğini söylüyorlar...

Düşünüyorum: Gerçeğin bir tek damlası, psikoloji alanında bir bomba gibi patladıysa - şelâleler şeklinde memleketimize döküldüğü zaman, ne olacak, acaba?

Döküleceği de bir gerçektir - ondan kaçınılmaz.

8 Kanun Çocuk Yaşında

Her şeyi unuturuz. Hatırladığımız - ne hakikaten geçmiş olaylar ve ne de tarih - sadece belleğimize düzenli çekiç darbeleriyle istenerek oyulan kesik çizgiyi görürüz.

Tüm insanların özelliği midir? Bilemem, ama bizim halkımızınki olduğu bir gerçektir. Yazık oluyor bizlere. İyiliğimizden oluyorsa da, yine yazık. O nitelik yüzünden yalancıların kurbanı oluyoruz.

Faraza açıkça görülen, gazetelerde söz edilen davaları dahi hatırlamamamız gerekiyorsa - unuturuz onları. Çünkü beynimize kazılmamıştı (Beynimizdeki oyuklar - yalnızca her gün radyoda dinlediğimizden oluşur). Gençleri kastetmiyorum - bilmez onlar, o davalara yetişenlerden söz ediyorum. Rastgele bir vatandaştan sorun - Açıkça görülen büyük davalardan hangilerini hatırlar acaba? Buharinkini, Zinovyevinkini bilir, biraz da zorlanarak, Endüstri partisi davasını. O kadar. Açık görülen davalar bunlar.

Oysa Devrimle beraber başladı. 1918 de artık birçok mahkemelerde çokça görülürdü. O ara ne Kanun külliyatı, ve ne de ayrı kanunlar vardı. Yargıçlar İşçi - Köylü Hükümetinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak karar verirlerdi. Bu davalar, o zamanki görüşe göre, yasalara korkusuzca uygulama çağını açıyordu. Günün birinde biri çıkıp, ayrıntılı tarihlerini yazacak, biz ise bu konuyu araştırmamıza sığdırmak cesaretini gösteremiyoruz.

Bununla beraber küçük bir özet yapmadan da geçemiyeceğiz. Sabahın pembe sisi içinde kömürleşmiş kalıntıları bulmayı kendimiz için görev biliriz.

O dinamik yıllarda savaşın kılıçları kınlarında paslanmadığı gibi, misillemenin tabancaları da kılıflarında rahat durmuyordu. Kurşuna dizilmeleri geceye bırakmak, bodrumlarda enseye kurşun sıkmak - sonraki yılların buluşudur. 1918 de ise, Ryazan şehrinin ünlü ÇEKA görevlisi Stelmah, başka idam mahkûmlarının gözü önünde, cezaevinin avlusunda ve gündüzün kurbanlarını kurşuna dizdirirdi.

Resmiyet kazanan bir terim doğru: Y a r g ı d ı ş ı tepeleme.

Mahkemelerin bulunmayışından değil, ÇEKA'nın (*) hazır elde bulunmasındandı. Ona gördürülen iş daha göz alıcıydı. Mahkemeler çalışıyordu, idam ettiriyordu, fakat paralel olarak ve öbürlerine bağlı olmayarak, yargı dışı tepeleme de geçerliydi. Vüsat'ı ne idi? M. Latsis, eserinde (**) şu sayıları verir: 1918 başından 1919 ortasına kadar, yalnız merkezi Rusyanın yirmi vilâyetinde ÇEKA tarafından yargılama dışı kurşuna dizilenlerin sayısı 8389 kişi (sekizbin üçyüz seksendokuz) (***). «**Bu sayının tam olmaktan çok uzak olduğunu**» kendisi de yazar, (****) (Sayının az gösterilmesi alçak gönüllülükten olacak). Karşı devrimci örgütlerinden 412 nin bulunduğunu yazıyor. (Tarih boyunca teşkilâtlanmaya yatkın olmadığımızı, o yılların moral çöküklüğünü ve genel kargaşayı düşünürsek - hayâli bir sayı). Tutuklananların adedi - 87 bin (*****). (Bu sayı da ufak tutulmuş olsa gerek).

Karşılaştırmayı ne ile yapalım? 1907 Yılında sol eğilimli siyaset adamlarından bir grup «Ölüm cezasına Karşı» (******) adında bir külliyat çıkarmış. İçinde 1826 da 1906 ya kadar ölüme çarptırılanların adları da yazılı (*******). Çıkaranlar, listenin tam olmadığını özür olarak yazdılar (Herhalde iç savaş havası içinde tertiplenen Latsisin listesinden daha sağlam verilere dayanıyordu). 1897 isim kayıtlı, sayıdan 223 ün idam kararı değiştiğinden 270 in de bulunmadıklarından düşmesi gerek. (Bulunmayanlar çoğunca batıya kaçan Polonya asileri). Kalanlar - 894 kişi. Seksen yıl içinde elde edilen bu sayı, Latsisin birbuçuk yıl ve yirmi Vilâyette tespit ettiğinin yanında pek küçük kalır. Külliyatı çıkaranlar tahmine dayanan başka bir sayı daha verirler: 1906 da idama hüküm giyenler - 1310 kişi, 1826 dan 1906 ya kadar tamamı 3419 kişi (içlerinden bazıları idam edilmemiş olabilir). 1906 - Stolıpin irticaı adıyle bilinen devredir, ve yalnız bu devreye ait şayı - 6 ay içinde 950 idam (********). (Stolıpin zamanında as-

---

(*) Gagası sertleşmeye başlayan bu kuş yavrusunu Trotskiy tutuyordu: «Korkutma - siyasetin en güçlü silâhlarından biri, bunu ancak yalandan sofu olan anlamaz» demişti. Kendi sonunun nereden geleceğini sezmeyen Zinavyev'in de çok hoşuna gidiyordu: «GPU ve VÇK harflerinin şanı - Dünyaya yayılmış,» derdi.

(**) M. N. Latsis (Sudrabs) — «İç Cephede İki-Savaş Yılı» eseri. GİZ, M. 1920

(***) Sayfa 75

(****) Sayfa 74

(*****) Larsis, sayfa 76

(******) Gernet redaksyonunda, 2 tabı

(*******) Sayfa 385 - 423

(********) «Biloye» dergisi, No: 2/14, Şubat 1907

mahkemeler çalışırdı) Tüyler ürperticidir söyliyeceklerimiz ama, bu sayı, katılaşmış sinirlerimize pek zayıf gelir: orantı kurun, sayıcıgımızı 6 aya göre hesaplayın, eskiden elde edilenin **UÇ KATI** bulunur. Bir de, hesabın yalnız 20 vilâyete göre yapıldıgını, mahkeme yoluyla idam edilenlerin hesaba dahil edilmedigini düşünelim.

Oysa mahkemeler 1917 den başlayarak çalışmaktadır. Zaman kıtlığına bakmadan onlar için 1919 da «RSFSR [148] in Ceza Kanunu Ana Hatları» çıkarıldı. (Okumadık, ele geçiremedik, fakat içinde «belirsiz zaman için hapis cezasının verilmesini» öngören müeyyidenin bulunduğunu biliriz. Ozel emre kadar hapis anlamına gelir.)

Uç cins mahkeme kurulmuştu: Halk, Eyalet ve Devrim Mahkemeleri.

Halk mahkemesi adi suçlara bakardı. Kurşuna dizilme cezasını veremezdi. Temmuz 1918 e kadar sol sosyal devrimciliğin havası estiriliyordu, söylenmesi gülünç, halk mahkemesi **iki** yılı aşan hapis cezasını veremiyordu. Hükümetin işe karışmasıyla ancak, haddinden yumuşak cezalar **yirmi yıla** çevrilirdi. (*) Temmuz 1918 den başlayarak Halk Mahkemelerine 5 yıla kadar ceza kesme hakkı tanındı. Bütün savaşlar 1922 de durunca, bu hak **10 yıla** çıktı, fakat aynı zamanda 6 aydan az ceza kesme yasaklandı.

Eyalet ve Devrim mahkemelerinde idam cezası daima vardı, ancak kısa süreler için bu hak geri alınmıştı: Eyalet Mahkemelerinde 1920 de, Devrim Mahkemelerinde 1921 de. Bu konunun birçok ayırtısı daha var ki, ancak o yılların tarihini yazacak tarihçinin haddinedir.

Kim ise o tarihçi, belki de gereken dokümanları, karar suretlerini, istatistiği bulur. (Fakat pek düşünülemez. Zaman ve olayların yitirmediğini ilgililer yok etmişlerdir.) Bizim bildiğimiz, Devrim Mahkemelerin uyumadığı ve coşkuyla çalıştığıdır. İç savaş sırasında her şehrin ele geçmesiyle yalnız ÇEKA avlularında tüfenk namlularından çıkan dumancıkla iş bitmiyordu, Devrim Mahkemeleri de sabaha kadar toplantı halinde bulunurlardı. Kurşunu yemek için mutlaka beyaz subay, senatör, çiftlik sahibi, rahip, meşruti demokrat, sosyal devrimci veya anarşist olmak şart değildi. Beyaz, bakımlı, nasırsız el sahibi olmak o devirde yeterli sayılırdı. Fakat İjevsk, Votkinsk, Yaroslavl, Murom, Kozlov ve Tambov ayaklanmalarında pürüzlü nasırlı ellerin az çekmediğini anlamak için fazla zekâya da ihtiyaç yok. **Yargı dışı** tepelemenin ve Devrim Mahkemelerinin dosya-

(*) Cilt 3, bölüm 1'e bakın.

larında - eğer elimize geçerse - basit köylülerin çokluğu bizi şaşırtır. Çünkü 918 - 921 arası görülen köylü ayaklanmaları sayılamıyacak kadar çoktur. Oysa «İç Savaş Tarihinin» renkli sayfalarına geçmedi onlar. Galeyana gelmiş, balta, sopa ve kazıkla makinalı tüfeklere karşı savaşan ve sonra b i r e k a r ş ı o n hesabıyla, elleri arkada bağlı, kurşunlanmak üzere dizilen köylülerin ne fotoğrafını ve ne de filmini çeken olmamıştı. Sapojkov ayaklanması ancak Sapojkovda, Pitelin ayaklanması yalnız ora halkının hafızasında yaşar. Latsis'in hep aynı kitabından hep aynı birbuçuk süre içinde aynı 20 vilâyette bastırılan ayaklanmalarının sayısını öğreniyoruz: 344 (*). (1918 den başlayarak, köylü ayaklanmasına ad bulundu, «kulak isyanı» dendi. Çünkü köylü, Köylü - İşçi Hükümetine karşı gelemez ki! Fakat her defasında ayaklanan üç izbe halkı değil de, tüm köy halkı olurdu. Bunun sebebi ne ola? Fakir fukara olan çoğunluk aynı balta ve direnle, ayaklanmış «kulaklar» üzerine yürümüyor da, onlarla birlikte makinalı tüfeklere karşı çıkıyor, neden?) Latsis'e göre: «kulaklar, vaat, iftira, ve korkutmayla diğer köylüleri kandırır, ayaklanmaya katılmalarını sağlarlardı», diyor (**). Vaatleri - Fakirler Komitesi vaatlarından daha çekici, tehditleri - ÇON makinalısından beter olmalıydı. (***)

Ya hiç bir taraf tutmayan, uğursuz bir rastlantıyla devrimin değirmen taşları arasına düşen vatandaşlar? Onların yok edilmesi, kurşun sıkmaya hevesli her devrimin özünün yarısını ortaya koyar. Sayıları ne kadar?

1919 da Ryazan şehrinin Devrim Mahkemesinde Tolstoy tarikatı üyesi İ.E-v'in davası görüldü. Görgü tanığının anlattığını dinleyelim:

Kızılordunun ilân ettiği seferberlik sırasında yalnız Ryazan vilâyetinde 1919 Eylülüne kadar «yakalanarak cepheye gönderilen asker kaçağının sayısı 54.697 yi bulmuştu» (****), (Bir miktarı da, gözdağı vermek üzere, oracıkta kurşunlanmış). Seferberliğin ilân edildiği tarihten bir yıl önce de, «Savaşa paydos! Süngüyü yere göm! Haydi evlere!» parolası duyuldu.

E-v ise askerlikten kaçmamış, dini inançlarından ötürü, asker olmayı reddetmişti. Zor kullanılarak evinden alındıysa da, kışlada silâhı eline almaktan ve talime çıkmaktan kaçınmıştı. Tepesi atan birliğin siyasi komiseri onu «Sovyet Hükümetini tanımıyor» notuyla beraber ÇEKA'ya havale etmiş. Sorgusu yapı-

---

(*) Latsis, sayfa 75
(**) Aynı yerde, sayfa 70
(***) ÇON — Özel Görev Birlikleri.
(****) Sayfa 74

lırken karşısında üç tabancalı yargıç oturuyormuş. «Senin gibi kahramanları çok gördük, savaşacağını söyle, yoksa hemen kurşunu yersin» biçimindeki tehdit karşısında sanık, direnişe devamla, hür din taraflısı olduğunu ve savaşamıyacağını söyleyince de, Davası Devrim mahkemesine havale edilmiş.

Dava halka açık olarak görüldü, salonda yüz kadar dinleyici, yaşlı ve nazik bir avukat, Nikolskiy adında alim bir kovuşturucu (1922 ye kadar «savcı» teriminin kullanılması yasaktı) bulunuyordu. Yargılamayı yapan heyetten biri sanıktan görüşlerini açıklamasını istedi «Emekçi sınıfının temsilcisisiniz, nasıl olur da, aristokrat Kont Tolstoy'ın görüşlerini benimsediniz?» diye sormuş. Heyet başkanı arkadaşının sözünü kesmiş ve soruya cevap verdirtmemiş. Kavga çıkıyor. Aynı görevli bu kere: «Siz adam öldürmek istemezsiniz, başkalarını da caydırıyorsunuz. Oysa savaşı başlatan Beyazlardır, siz ise savunmamızı engelliyorsunuz. Sizi Kolçak ordusuna yollayalım (Beyazlara), propagandanızı orada yapın,» demiş.

E-v. «Nereye yollarsanız, oraya giderim.»

Kovuşturucu: «Devrim Mahkemesinin görevi - adi suçlara değil, yalnız devrime karşı işlenen suçlara bakmaktır, bu sebeple davanın Halk Mahkemesine havalesini talep ederim.»

Başkan: «Hele şuna bak, adi suç, madi suç! Amma da kanuncu çıktın! Biz kanuna bakmayız, devrimci vicdanıyle karar veririz!»

Kovuşturucu: «Talebimin tutanağa geçirilmesini isterim.»

Avukat: «Kovuşturucunun isteğine katılıyorum. Davanın Halk Mahkemesinde görülmesi gerekiyor.»

Başkan: «İhtiyar bunak! Seni nereden buldular?»

Avukat: «Kırk yıldır bu meslekteyim, böylesine bir hakaretle ilk defa karşılaşıyorum. Tutanağa geçsin.»

Başkan, kahkahayı basarak: «Geçiririz, geçiririz.»

Salonda gülüşmeler. Yargıçlar karar vermek için çıkıyorlar.

Toplantı odasından kavganın sesi geliyor. Çıktılar, kararı bildirdiler: **kurşuna dizilmeyle idam!**

Salondan gücenikliği belli eden sesler geliyor.

Kovuşturucu: «Karara itiraz edeceğim ve Adalet Komiserliğine şikâyetimi yapacağım.»

Avukat: «Kovuşturucunun itirazına katılıyorum!»

Başkan: «Salonu boşaltın!»

E-v götürüldü, hapisane yolunda, nöbetçiler: «Herkes senin gibi olsaydı, her şey daha iyi olurdu kardeş! Ne savaş, ne beyaz, ne de kızıl problemi çıkardı ortaya!» dediler.

Kışlada Kızılordu askerleri toplandılar. Kararın hatalı olduğu gerekçesiyle Moskova'ya itiraz yazısı gönderildi.

Böylece E-v. ölüm saatini bekleyerek, dışarda kurşuna dizilenleri gözleriyle görerek, otuz yedi gün geçirdi. En sonunda, infaz hükmünün onbeş yıl ağır hücre cezasına indirildiğini bildiren yazı geldi.

Öğretici bir örnek. Devrimin Yasası, kısmi bir zafer kazandıysa da, başkana az zahmete mal olmadı! Ortaya çıkan düzensizliğe, bozukluğa, anlayışsızlığa ne demeli? Kovuşturma savunmayla aynı safhada, muhafız erler boylarını aşan işlere karışarak kararlar verirler. Emekçi diktatörlüğünün ve yeni adli düzenin işi kolay değil! Haliyle bu karışıklık her toplantıda görülmez ama, bir tek olarak da kalmaz. Savunmanın, Kovuşturmanın, Yargıçların ve nihayet sanığın ve kamu oyunun aynı hizaya gelerek aynı görüşü paylaşacağı ana kadar nice günler geçecek!

Geride kalan uzun yılların araştırmasını yapmak - tarihçiye düşen tatlı bir görevdir. Ya bizler bu pembe sisin içinde nasıl yol alacağız? Kime danışacağız? Kurşuna dizilenler - sustu, dağılanlar - susacak. Sanıkları, avukatları, muhafız erini, dinleyicileri arayıp bulmak için izin alamayacağız.

Belli ki, yardımı bize dokunacak yalnızca iddia makamıdır!

İyi niyetli insanların aracılığıyla elimize yaman bir devrimci, işçi - köylü hükümeti ilk savunma bakanı, başkomutan ve sonradan Adliye Halk Komiserliğine bağlı Özel Mahkeme Kısmın kurucusu, en büyük davaların ünlü savcısı, N.V. Krılenko'nun konuşmalarını içine alan kitabın imha edilmekten kurtulan örneği geçti. (Devrimin başlarında Krılenko için «Tribun» [149] makamının konulması düşünüldü ise de, Lenin tarafından reddedildi. (*) (Sonradan halkın amansız düşmanı olarak ilân edilmişti). Eğer açık görülen davalara bir göz atmak, devrim sonrası mahkemelerden bir nebze hava almak istersek, bu kitabı okumak zahmetine girişmeliyiz. (**) Başka bir şey istemez. Noksanları, taşrada olup bitenleri hayalimizle tamamlarız.

Haliyle o davaların daktilo edilmiş tutanaklarını görmek, ilk sanıkların ve avukatlarının dramatik edayla öbür dünyadan gelen seslerini duymak isterdik. O tarihlerde işlerin ne mecraya döküleceğini, Devrim Mahkemesi yargıçları dahil, sıra geldiğinde, herkesin yakalanıp yutulacağını kimse henüz sezmiyordu.

Oysa, Krılenkonun dediğine göre, daktilo edilmiş tutanakları basmak, «teknik sebeplerle mümkün değil-

(*) Lenin külliyatı, 5 t. Cilt 36, s. 210

(**) N. V. Krılenko — «Beş yıl içinde, 1918 - 1922» En büyük davalarda yapılan konuşmalar. (Moskova ve Üst Devrim Mahkemeleri.) GİZ, M. 1923, Baskı 7000.

di» (*). Mümkün olanı - suçlandırıcı konuşmalarını ve mahkeme kararlarını basmaktı. Zaten kararlarla suçlama arasında bir zıdlık yoktu.

Güya Moskova ve Üst Devrim Mahkemelerinin arşivleri (1923 yılına doğru) «istenilen düzenle çalışmıyor... Bazı davalarda steno edilen tutanakların anlaşılması imkânsız, kimisinde sayfaların olduğu gibi çıkarılması veya metnin hafızaya güvenerek, yeniden yazılması icap ediyormuş.» (!) Diğer yandan «büyük davalardan bazıları tutanaklar yazılmadan yürütülmüş». (Bunların içinde sol sosyal devrimci ve amiral Ştyasny'in davaları da var) (**).

Garip. Sol sosyal devrimcilerinin mahkûm edilişi teferruattan sayılmaz - Şubat ve Ekim devrimlerinden sonra tarihimizin üçüncü düğüm noktası - devletin tek partili sisteme geçiş anlamını taşır. Kurşuna dizilen de az değildi. Fakat tutanak yazılmadı.

1919 Yılının «Askeri komplosu» VÇK nın aracılığıyla «yargı dışı tepeleme yoluyla tasfiye edilmiş» (***) ve bu şekilde varlığı ispatlanmıştı» (****) (Hepsi 1000 kişi kadar (*****) tutuklanmış - herkesi mahkemeye mi yollayalım?)

O yılların yargılamalarından şaşırmadan söz aç, da göreyim seni...

Bununla beraber önemli ilkelerin farkına varıyoruz. Baş savcının anlattığına göre VTSİK (Merkez Icra Komitesi) istediği davaya karışmakta serbesttir. «VTSİK istediğini affeder, istediğini idam ettirir. Buna kimse **karışamaz ve bu hakkı sınırlandıramaz»** (******) (Siyahlar bizim A.S.). Faraza 6 aylık hükmü 10 yıl ile değiştirirdi, (okuyucumuzun da anladığı gibi bu işlem için VTSİK'in genel kongreyi toplaması gerekmezdi, hükmü değiştiren, masası başında oturan Sverdlov da olabilirdi). Krılenko'nun iddiasına göre bu durum, lehimize olmak üzere, «sistemimizi iktidarı bölüşme sahte sistemininden ayırt eder». (*******) Yani, bağımsız adalet sisteminden. (Sverdlov da uygun bulundu: «Batıdakine benzetilmeyerek, bizde yasayı çıkaranla, onu uygulayan arasında geçilmez bir duvarın bulunmayışı lehe bir durum yaratıyor. Tüm **m e s e l e l e r i n ç ö z ü m ü k o l a y l a n ı y o r.»** Hele çözüm için telefon kullanılırsa.)

(*) Sayfa 4
(**) » 4-5
(***) Krilenko «Beş Yıl İçnde» sayfa 7
(****) Sayfa 44
(*****) Latsis — İki Yıl» sayfa 46
(******) Krilenko, sayfa 13
(*******) » » 14

Sözü edilen davalarda yaptığı konuşmalarda Krılenko, **S o v y e t a d a l e t i n i n g e n e l p r o b l e m l e r i n i e l e a l ı r k e n**, daha açık ve dakik konuştu: «adalet aynı zamanda hem **y a s a n ı n y a p ı m c ı s ı** (siyah - Krılenkonun) hem de **s i y a s e t i n s i l â h ı i d i**» (siyah - benim A.S.) (*)

Yasanın yapımcısı idi - çünkü dört yıl sürece kanun külliyatı yoktu - Çarınkini attık, kendimizinkini çıkarmadık. «Ceza mahkemelerimizin yalnız yazılı normlara dayanarak karar verebileceğini bana söylemesinler. Biz Devrim içindeyiz...» (**) «Devrim Mahkemesi - hukukun inceliklerinin ve kurnazlıkların barınacağı yer değil... Biz yeni hak anlayışının ve **y e n i a h l â k n o r m l a r ı n ı n** yaratıcısıyız (***) - Engelden beri hakkı koruyan kanundan, adaletten ve **s a i r e d e n** bize burada konferans versinler - onların bize kaça mal olduğunu biz biliriz», (****) diyor Krılenko.

(Maliyete gelince: **S İ Z İ N** verdiğiniz ceza sürelerini **B İ Z İ M** verdiklerimizle karşılaştırırsak, belki o kadar pahalıya da mal olmadı? Ezelden beri yaşayan kanunun kucağında daha rahat değil mi idik?)

Sanığın suçlu olup olmadığını anlamaya gerek kalmadığı için olacak, hukukun inceliklerine de gerek kalmıyordu: **s u ç l u l u k** kavramı - bugün artık kökü kazılmış eski burjuva dünyasına aittir. (*****)

Sonuç olarak yoldaş Krılenkodan, Devrim Mahkemesinin - **b i l d i ğ i m i z m a h k e m e l e r d e n o l m a d ı ğ ı n ı** duyduk! Başka zaman Devrim Mahkemesinin - **g e n e l l i k l e b i r m a h k e m e o l m a d ı ğ ı n ı** öğreneceğiz: «Devrim Mahkemesi - düşmanlarına karşı işçi sınıfının açtığı sınıf savaşında kullandığı bir devlet örgütüdür». Görevi «devrim çıkarlarını gözönünde bulundurarak... köylü ve işçi yığınlarınca **e n ç o k a r z u l a n a n** sonuçları elde etmekti». (******) (tüm siyahlar benim. A.S.)

İnsan insan sayılmıyor, «belirli düşüncelerin belirli taşıyıcısı» olarak kabul ediliyor (*). Sanığın özel nitelikleri hesaba katılmadan, değer biçiminde **b i r t e k** ölçü kullanılır: **S ı n ı f ç ı k a r ı n ı n a** uygunluk derecesi ölçülür.» (*******)

(*) Krilenko, sayfa 3
(**) » » 408
(***) » » 23, siyah benim
(****) » » 505
(*****) Sayfa 316
(******) » 73
(*******) » 83

Başka bir deyişle, senin var olman veya olmaman, işçi sınıfının çıkarına uygun düşme veya düşmemesine bağlanır. «O açıdan bakarak kellelerin uçurulmasında bir fayda görülürse, o zaman... hiç bir sözün yardımı dokunamaz.» (*) (avukatların konuşmaları v.s.). «Devrimin mahkemesinde biz maddelere ve hafifletici sebeplere bakmadan, yargının maksada uygun düşmesine dikkat etmeliyiz». (**)

O yıllara kadar hayatlarını sürdüren birçok kimse, günlerden bir gün, hayatta kalmalarının **MAKSADA UYGUN DÜŞMEDİĞİ** haberini almışlardı.

Şöyle anlamalı: Sanığa yaptığı için yüklenmeye değil de, hemencecik kurşunlanmadığı takdirde, **YAPABİLECEGİ** için cezanın verilmesi gerekir. «Kendimizi yalnız geçmişten degil, gelecekten de koruyoruz». (***)

Yoldaş Krılenko'nun beyanları tümü ile açık, bütünü içine alan cinstendir. Dış hatlarıyla dahi o devrenin adaletini önümüze serer. İlkbaharın puslu havasında Sonbaharın berraklığı görüldü. Yeter mi? Devam edelim mi? Davaların sayfalarını teker teker çevirelim mi? Krılenkonun beyanlarının aynen uygulandığını göreceğiz.

Gözleri yumarak, henüz altın yaldızla süslenmemiş mahkeme saloncuğu, süssüz askerî ceket giymiş, suratları henüz yağlanmamış, doğruyu sever yargıçları gözönüne getirelim. **Suçlandırıcı hükümet** (Krılenkonun kendisine verdiği ad) üzerindeki sivil ceket düğmelenmemiş, ve yaka kısmından fanelânın ucu gözüküyor.

Baş savcının Rusçası böylesinedir: «Beni gerçeğin sorunu ilgilendirir» «tandans anını konkreleştirin!» «biz objektif gerçeğin tahlil sathında opere ederiz», gibilerinden. Bakarsın Lâtince bir atasözü söyler (bunlar davadan davaya tekrarlanır, birkaç yılda bir değişir). Devrim telâşı içinde iki fakülteyi bitirmenin değeri var, elbette. Kendisine sempati kazandıran özellik, candan konuşmasıdır: «Meslekten pezevenkler» der, faraza. Diğer taraftan ikiyüzlülüğü hiç yoktu. Diyelim kadın sanığın gülümsemesi hoşuna gitmedi; daha karar çıkmadan, tehdit edici tavır takınarak: «Yoldaş İvanova, gülümsemenize değer biçmesini biliriz biz, ve bir daha **hiç bir zaman** gülümsememeniz için çareyi de buluruz.» (****)

Peki, bu işe girişelim mi?..

(*) **Krilenko, sayfa 79**
(**) **Sayfa 81**
(***) **» 524**
(****) **» 82**

a) «Russkiye Vedomosti» gazetesinin davası. Devrimden sonra görülen davaların ilklerinden biridir - söz hürriyetinin davasıdır. 1918 Mart ayının 24 ünde, bu ünlü «professörler» gazetesinde Savınkov'un [150] «Yol notları» adlı yazısı çıkmış. Savinkov'un kendisini yakalamak öngörülür ama, y o l u uzun. O vakit gazeteyi kapadılar ve ihtiyar redaktörünü, P.V. Egorov'u sanık sandalyasına oturttular. Yeni Devir başlayalı 4 ay geçti, alışmak için yeter zaman, o yazıyı basmak için cesareti nerde bulmuş?

Egorov tüm saflığıyla, yazı sahibinin «Ünlü bir siyaset adamı olduğunu, düşüncelerinin, gazete çıkaranlarının görüşüyle tutsun tutmasın, kamu oyunu ilgilendirebileceğini», söylemiş. Dahası var: «Lenin, Natanson ve Ortaklarının Berlin yoluyla Rusyaya geldiklerine, dönüş için Almanlardan yardım gördüklerine dair Savinkovun yazısında iftira görmediğini, söyler çünkü ayyen böyle olduğu, Kayzer Almanyasının yoldaş Lenine vatana dönüşünde yaptığı kolaylıklar gerçeğindedir.

Krılenko, suçlamanın iftira etme fiiline dayanamadığını, (neden olsun), gazetenin k a m u o y u n u e t k i l e m e teşebbüsünden (gazetelerin haddine mi?) yargılanacağını bildiriyor.

«Uluslararası proleterlerinin bize yardım edeceklerini düşünmek için deli ve cani olmak gerek» şeklindeki Savinkovun cümlesi suçlamada kullanılmadı. Çünkü bize yardım edecektir.

Kamu oyunu etkilemeye girişmenin cezası - 1864 te çıkmaya başlayan, Loris - Melikov, Pobedonostsev, Stolıpin, Kasso ve daha başkalarının irtica havasına dayanmasını bilen gazetenin büsbütün kapanması ve Egorov'un, söylenmesi ayıp, üç aya tekli hücre cezasına çarptırılması (sanki Yunanistandayız) şeklinde oldu. (Yılın ancak 1918 olduğunu düşünürsek, ayıp sayılmaz! Ömrü vefa ederse, ihtiyarı bir daha, ve kaç defa daha içeri tıkarlar).

Gariptir ama, o korkunç yıllarda, eski Rusyanın ezeli, Sovyet Birliğinin ebedi derdi - rüşvet alma huyu, eski tatlılıkla, devam ediyordu. Hatta ve özellikle armağanlar adli müesseselerinin yolunu tutardı. Korkarak ilâve ediyoruz - ÇEKA yolunu. Kırmızı kapaklı, yaldız başlıklı tarih ciltleri susmasını bilir ama, yaşlı görgü tanıklarının anlattıklarına göre, Stalin zamanında farklı olarak, devrimi izleyen yıllarda tutuklananların alın yazısı, verilen rüşvetten etkilenebiliyordu. Rüşvet açıkça alınır, karşılığında dürüstçe adam bırakılırdı. Beş yıl içinde bu konuya ilişkin d o s y a l a r d a n bir düzinesini ayıran Krılenko, iki dava hakkında bize bilgi vermektedir. Heyhat, gerek Moskova,

gerekse Üst Devrim Mahkemesi, kusursuzluğa erişmek için, bataklıktan ve ayıptan geçen yolu seçmişlerdi.

b) Moskova Devrim Mahkemesinde görevli üç sorgu yargıcının davası. (1918 Nisan ayı.)

1918 Yılının Mart ayında külçe altın karaborsacısı Beridze tutuklanmış. Usuldendir, karısı, para karşılığında kocasını kurtarma yolunu aramaya başlamış. Tanıdığın tanıdığını arama usulüyle sorgu yargıcının birine kadar yolu bulmuş. O bu işe iki arkadaşını kattıktan sonra gizli bir yerde buluşmuşlar. Yargıçlar kadından 250 bin istediler ise de, yarısı peşin olmak üzere; 60 binde uyuşmuşlar. Aracı olarak avukat Grin kullanılacaktı. Benzer olaylardan yüzlercesi gibi bu da meydana dökülmeyecek, Krılenkonun raporuna, benim hikâyeme ve Halk Komiserleri Şûrasının tutanağına girmeyecekti ama, kadın hem paraya kıyamamış, 30 yerine Grin'e 15 bin getirmiş, hem de, Grin'i itimada lâyık bulmayarak, Yakulov adında başka bir avukata başvurmuş. Sorgu yargıçlarının hakkından kimin gelmek istediği bildirilmiyorsa da, Yakulov'un olması akla daha yakın.

Bu davanın ilginç yanı, bahtı kara eş dahil, tüm tanıkların sanıklar lehine ifade vermelerinde ve suçlamayı çürütmek istemelerindedir. (Siyasi davada olamaz şey bunlar!) Krılenko bunun açıklamasını küçük burjuva psikolojisinde buluyor: «Tanıklar kendilerini Devrim Mahkemesinin yabancısı bilir,» diyor. (Biz ise, küçük burjuva kılığına girerek, şunu soralım: Acep tanıklar, emekçi diktatörünün devam ettiği altı aylık süre içinde **korkmayı** öğrenmediler mi? Devrim Mahkemesi Sorgu Yargıcını yerin dibine geçirmek için çok küstahlık gerekir. Sonra benim başıma ne gelir?)

Savcının tezleri de ilginç. Daha bir ay öncesine kadar sanıklar kendisinin arkadaşları, yardımcıları, aynı davanın savunucusuydular, eksiksiz olarak Devrime bağlı kimseler; onlardan Leyst adında olanı kendini «yaman bir kovuşturucu, temellere kıyanın kafasını uçurtmaya hazır» olan bir kimse olarak tanıtmıştı. Bu durumda sanıkları hangi kötülükle suçlayalım? (sadece rüşvet alma fiili - az kötüleyicidir). Anlaşıldı, **geçmişi** karıştıralım! Soruşturalım!

«Leyst'i incelediğimizde ilginç bilgiler ortaya çıkıyor,» diyorlar. Merakımız uyandı. Eski bir maceraperest mi? Değil, Moskova üniversitesi profesörlerinden birinin oğlu. Profesör ise, rastgele bir profesör değil - hiç bir siyasi eğilimi olmadığından, yirmi yıl içinde görülen gerici davranışlara rağmen, kürsüsünü kaybetmemişti. (Aynı hava içinde Krılenko'nun konuk talebe

olarak üniversiteye devam ettiği gibi). Babasının oğlu olan sanıkta fazladan bir avuç varsa, buna ne diye şaşalım?

Podgayskiye gelince, bir adliye memurunun oğludur. Babası yirmi yıl süreyle Çara hizmet etmekle, hiç şüphesiz, aşırı sağcı olduğunu ispatlamış bulunmuyor mu? Veledi de adliye de görev almak için kendini hazırlıyordu. Derken devrim oldu Devrim Mahkemesine sokulmayı kendisi için uygun buldu. Düne kadar asil saydığımız bu davranıştan bugün midemiz bulanıyordu.

Hiç şüphe yok, Gugel, öbürlerden daha iğrenç. Yayınevi sahibi iken, işçi ve köylüye ruh gıdası olarak neler sunmazmış ki? - «halk yığınlarını kalitesiz edebiyatla beslerdi». Onlara Marks'ı okutacağına, Dünya çapında şöhrete sahip kapitalist dünyasının profesörlerinin yazdıklarını okuturmuş (o profesörleri yakında sanık sandalyasında göreceğiz).

Krılenko şaşkınlığını ve kızgınlığını gizlemiyor - Devrim Mahkemesine sızan şu herifçiklere bakın, diyor. (Buna biz de şaşarız - - işçi - köylü müessesesinin kadrosu kimlerden oluşmuş? Emekçiler, düşmanlarını ezmek görevini neden bu halka vermişlerdi?)

Soruşturma heyetinde «bizim adam» pozisyonunda olan avukat Grin, istediğini serbest bırakabilir. «Köken bakımından Marks'ın kapitalist dünyasının **s ü l ü k l e r i** diye nitelendirdiği insan türünün tipik örneğidir,» der savcı. Bu türe avukatlarla birlikte, tüm jandarmalar, papazlar ve... noterler dahildir. (*)

«Sanıktan sanığa değişen ayrıntılara bakmadan» hepsinin toptan ağır cezaya çarptırılmasını isteyen ve bu uğurda çaba harcamaktan kaçınmayan Krılenko, muradına erişememiş. Genellikle dinçliği hiç bir vakit elden bırakmıyan yargıçlar heyeti, her ne sebepse bu defa gevşemiş, uyuşmuş ve kararını gevelemişti: Sorgu yargıçlarına altışar ay hapis, avukata para cezası. (VTSİK in davalara karışma ve dileyene idam cezası verme hakkından yararlanarak, Krılenko Metropol'e [151] başvurmuş ve kararı değiştirtmiş: sorgu yargıçlarınınki 10 ar yı hapis, sülük - avukatınki 5 yıl hapis ve tüm malına el koma şeklinde çıktı. Uyanıklığıyla üne kavuşan Krılenkonun **T r i b u n** olmasına ramak kalmıştı.)

c) Kosırev davası. (15 Şubat 1919). F.M. Kosırev ve dostları Libert, Rottenberg ve Solovyev önceleri Doğu Cephesi Gıda Komisyonunda görevliydiler. (Kolçak'tan önce Kurucu Meclis ordusuna karşı kurulan cephe). O zaman ellerine yekten 70 binden bir milyona kadar ruble geçtiği, tırıs koşan cins atlarla dolaştıkları

(*) **Krilenko, sayfa 500**

ve hemşerilerle alem yaptıkları tespit edilmişti. Komisyonları bir ev ve araba satın almış, mutemedleri «yar» [152] da gönül eğlendirmiş. (1918 Yılını bu açıdan görmeyi alışmamışız ama, Devrim Mahkemesi bunu tespit etmiş).

Aslında sanıkları **d o s y a s ı n ı** kabartan yukarıda saydıklarımız değil. Doğu cephesinde yaptıklarından ötürü kovuşturma açılmamış, hatta hepsi affedilmiş. Komisyonları tasfiye edildikten sonra, dört arkadaş, (işte işin garipliği burada) VÇK nin Kontrol ve Denetleme Heyetine tayin edildiler. Gruba, Kosirev'in Nazarenko adında bir arkadaşı da katılmıştı, beş kişi oldular. Sibiryalı bir serseri olan Nazarenko - önceleri Kosırev'le beraber adi suçtan dolayı kürek mahkûmiyetini çekmiş, dostlukları orada doğmuştu.

Denetleme heyetinin fonksiyonları şunlardı: **V Ç K ' y a b a ğ l ı t ü m o r g a n l a r ı n ı n i c r a a t ı n ı k a n u n a u y g u n l u ğ u b a k ı m ı n d a n d e n e t l e y e b i l i r d i**, safhası ne olursa olsun, görülen davaların dosyalarını istetebilir ve VÇK Başkanlığındaki hariç, (*) diğer Organların verdiği kararları hükümsüz saydırabilirdi!! Az değil! - Başkanlıktan sonra ikinci kademe! - Dzerjinskiy, Uritskiy, Peters, Latsis, Menjinskiy, Yagodadan sonra ikinci sıra!

Kumpanyanın yaşaması değişmedi, gururlanmadılar, böbürlenmediler: Maksimıç, Lönka, Rafailskiy ve Mariupolskiy adlarında birileriyle, (ki bunların komünist teşkilâtlarıyla ilgileri yoktu,) hususi apartmanlarda ve Savoy otelinde «lüks mobilya döşeli dairelerde kumar oynattılar (banko 1000 rubleye kadar çıkardı) kadın ve içki bulundurdular». Kosırev evine 70 bin rubleye mal olan mobilya aldıktan sonra, VÇK'dan gümüş sofra takımı getirirmiş (ya VÇK ya nasıl geldi onlar?). Bayağı bardak almaktan da çekinmezmiş. «Dikkatini ideoloji tarafına vermektense, devrim hareketinden bunları almış» deniyor. (Aldığı rüşvetleri inkâr etmek yoluna sapan bu ünlü ÇEKAcı, göz kırpmadan, Şikago bankasında veraset yoluyla gelen 200 bin rublesinin yattığını söylüyor şimdi. Anlaşılan, bu ihtimal de, Dünyayı içine alan devrimin manzarasıyla birlikte gözönüne getiriyor!)

Gelişigüzel birini tutuklamak veya salıvermek gibi insanüstü güce sahip olduktan sonra, o güçten akıllıca yararlanmak işi kalıyor. Belli ki, havyarı altın olan balığı yakalamak gerek. 1918 Yıllarında atılan ağlara takılan bu cins balık az değildi. (Değil mi ki, devrim aceleye geldi, herşey düşünülemedi, mücevher, bilezik, yüzük, küpe kapitalist hanımların elinde kalarak,

(*) Sayfa 507

ortalıktan kaldırıldı, saklandı). Kukla adam aracılığıyla tutuklunun akrabalarını bulmak kalıyordu.

Yargılamada bu tipleri de görüyoruz. İşte karşımızda 22 yaşında Uspenskaya adında bir kız. Peterburg lisesini bitirmiş, devrim yüzünden yüksek tahsile devam edememiş. 1918 Yılının başında Uspenskaya VÇK ya başvurmuş, kendisinden muhbir olarak yararlanmalarını teklif etmiş. Dış görünüşiyle bu görev için uygun görülerek, işe alınmış.

Muhbirlik mesleği hakkında Krılenko şöyle yazar: «Biz bunda ahlâkla bağdaşmayan bir yan görmüyoruz, biz onu görev sayarız, devrimin yararına olan bir işten kaçınılmaz, (*) o kanı olduktan sonra, işi kendisinden yapana çamur sıçramaz.» Ancak ne yazık ki, Uspenskaya siyasi kanıştan yoksundu. Verdiği ifadede, «belli yüzde ile çalışmayı kabul ettim» diyor, komisyonu sonuna vardırılan işlerden alacaktı. Aldığı komisyonu da biriyle bölüşecekti ama, ortağının adını ağza almaması tembihlenmişti ona. Krılenkonun ifadesiyle, «Kız VÇK kadrosuna alınmadan olay başına para alarak çalışırdı.» (**) «İnsan olarak Uspenskayayı anlamakta güçlük çekmeyiz»; der Krılenko: Kız para saymasını unutmuş, VSNH [153] dan aldığı 500 ruble maaş, tüccarın mühürlü dükkânından mühürü söktürmek karşılığı olarak aldığı 5 bin veya bir tutuklu karısı olan Meşçerskaya - Grevs'ten aldığı 17 bin ruble yanında ne eder ki? Bununla beraber Uspenskaya'nın muhbirlik mesleği çok sürmemiş, iri çap ÇEKA cıların yardımıyle birkaç ay sonra komünist ve sorgu yargıcı olmuştu.

Davanın esasına bir türlü erişemiyoruz. Uspenskaya, Meşçerskaya - Grevs'i Kosırev'in adamı Godelük'le özel apartmanda görüştürmüş ve kocasının serbest bırakılması için Meşçerskaya - Grevs'ten... 600 bin ruble istemiş! Fakat bilinmeyen bir yoldan pazarlığın haberi, daha önce rüşvetçi sorgu yargıçlarını yakan hep aynı avukat Yakulov'un kulağına gitmiş. Bu adamda, emekçilerin adalet ve adaletsizlik makanizmasına karşı bir sınıf garazı olmalı ki, durumu Moskova Devrim Mahkemesine rapor etmiş. (***) Mahkeme reisi (Halk Komiserleri Şûrası-

---

(*) Krilenko, sayfa 513, siyahlar benim. A.S.

(**) Sayfa 507

(***) Okuyucunun kızgınlığını gidermek için haber vereyim: Hem yılan hem sülük olan Yakulov, Kosirev davası görüldüğünde artık muhafaza altındaydı: onun için de bir dosya bulundu Tanıklık yapmak için muhafızlarla gelirdi. Kısa zaman sonra da, kurşuna dizildiğini ümit edelim. (Bundan sonra da hayret ederiz: kanun dışı işler neden gelişir? neden mücadele eden çıkmıyor?)

nın rüşvetçi yargıçlar davasındaki öfkeyi hatırlayarak mı acep?) de bir sınıf hatası işlemiş. Dzerjinskiye danışarak meseleyi aile içinde çözeceğine, pazarlık edenlerin konuşmalarını perde gerisine oturtulan stenocuya kaydettirmiş. Bu yoldan elde edilen tutanakta Godelük'ın Kosırev, Solovyev ve diğer komiserlere yapılan atıflar kayıtlıydı. VÇK da kimin kaç bin aldığı da yazılıydı. Stenograma karşılık Godelük 12 bin avans alırken, Meşçerskaya'ya cebinde hazır duran, Kontrol ve Denetleme Komisyonu azası Libert ve Rottenberg imzalı VÇK'ya giriş kartı vermiş (orada, VÇK da pazarlık devam edecekti). O anda da tutuklandı. Şaşkınlıktan ise konuştu. (Meşçerskaya o ara Kontrol - Denetleme komisyonuna gitmeye vakit bulmuş. Kocasının evrağı da d e n e t l e m e için oraya gelmiş bulunuyordu).

Fakat izin verin! Bu itiraflar ÇEKA'nın gök mavisi giysilerine leke sürmez mi? Moskova Devrim Mahkemesi reisi keçileri kaçırmadı mı? Adam kendi branşında mı çalışıyor?

Oysa devirin h a v a s ı o imiş. Hava ki, azametli tarihimizin kıvrımları arasında bizler için saklı kalmış! Meğer ÇEKA'nın ilk hizmet yılı emekçi partisi üzerinde dahi azçok fena etki yapmışmış. Çünkü alışkanlık henüz doğmamıştı. Krılenko sızlanır: VÇK nın şan yolunda ilerlemesi henüz 1 yılı bulmadan, «mahkeme ve icra organlarıyla, ÇEKA'nın, yargı dışı davranışları arasında anlaşmazlık çıkmış. Bu anlaşmazlık parti ile işçi grupları iki kampa bölmüş.» (*) Kosırev davasının doğuşu işte bu duruma bağlanabilir. Yoksa ondan önce benzer olayların meydana çıktığı görülmemiştir. Oysa şimdi Devlet çapında bir olay.

VÇK'yı kurtarmak, VÇK'yi kurtarmak gerekiyordu! Solovyev Mahkeme Reisliğinden, Godelük'le konuşmak için kendisine Tagansk Cezaevine girmek izninin verilmesini istiyor, fakat red cevabını alıyor. O zaman Solovyev izin almadan koğuşa girmek yolunu buluyor. Ve işte bir rastlantı: Godelük o sırada ağırca hastalanıyor. (Krılenko, özür dilercesine: «Solovyev'in kötü maksadından söz etmek her halde doğru olmaz.» diyor.) Ölümün yaklaştığını sezen Godelük, kâğıt kalem isteterek, dramatik üslupla pişmanlık getirdiğini, Kosırev ve diğer komiserler hakkında söylediklerinin hepsinin yalan olduğunu, perde gerisinden dinlenerek tutulan stenonun da gerçekle ilgili bulunmadığını bildirdi. (**)

(*) Krilenko, sayfa 14

(**) Amma da konular! Shakespear'e yaraşır! Koğuşun loş havası içinde duvardan içeriye sızılan Solovyev. Kuvvetten kesilen Godelük'ün pişmanlık getirme sahnesi... Oysa devrim yılları bize sinema, tiyatroda, sokakta söylenen «Yağı Yıllar» şarkısıyle tanıtılırdı.

«Cezaevine giriş kartını ona veren kim?» - diye ısrar eder Krılenko, «Meşçerskaya'nın kartları havadan gelmedi ya?» Hayır; savcı «Solovyev'in bu işe dahli var demek istemiyor, çünkü... yeterince delil yok», fakat «ilişiği olan ve serbest kalan vatandaşlar» Solovyev'i Tagankaya yollamış olabilirler diye bir tahmin yürütmektedir.

İşte Libert ve Rottenberg'i tam sorguya çekme zamanı ama, celp çıkarılmış olduğu halde, duruşmaya gelmediler onlar. Bayağı gelmediler, boş verdiler! Oyleyse izin verin, Meşçerskaya'ya ne oluyor, onu sorguya çekelim! Bir düşünün, bu yaşlı zavallı aristokrat parçası bile, Devrim Mahkemesi duruşmasına gelmemek cesaretini gösteriyor! Zorla da getirtilemiyor! Godelük ise söylediklerini inkâr ettikten sonra ölüm yatağına düşüyor! Kosırev ise suçu kabullenmiyor. Solovyev de suçsuz! Sorguya çekilecek başka kimse de yok...

Buna karşılık, kendi ayağıyla üstün kişi ve yüksek seviyeli savunma şahidi geliyor duruşmaya! - VÇK başkan yardımcısı yoldaş Peters - şe hatta rahatı kaçmış Feliks Eduardoviç'in [154] kendisi bile geliyor. Yerlerinde donup kalmış yargıçlara uzun, münzeviye yaraşır yüzünü çevirerek, hiç bir suçu olmayan Kosırev'in lehine tanıklık yapar, sanığın yüksek ahlâkından, iş çıkarma yeteneğinden, ve devrime bağlılığından söz eder. Ne yazık ki metin bize ulaşmadı, fakat Krılenko onu özetler: «Solovyev ve Dzerjinskiy Kosırev'in yüksek niteliklerini göklere çıkarıyorlardı», (*) der. (Ah, sakınması olmayan subay adayı [155], 20 yıl sonra Lubânkada bu davayı hatırına getirirler, senin.) Dzerjinskiynin söylediklerini sezmek zor değil: Kosırev'in demirden bir ÇEKA'cı, düşmana acıması olmayan iyi bir yoldaş olduğunu söylemiş olmalıdır; kalbi sıcak, kafası serin, elleri temiz bir yoldaş.

İftira pılıpırtısı içinden karşımıza tunç şövalye Kosırev çıkıyor. Üstelik olumluluğu da olağan üstü irade gücünü ispatlar durumdadır. Devrimden önce birkaç defa yargılanmış, daha fazla adam öldürme yüzünden: Bir defasında Kostroma şehrinde, soygun niyetiyle ve hiyleye başvurarak, bir ihtiyar kadının evine girme yolunu bulmuş ve onu **kendi eliyle boğmuştu**. Sonradan öz babasını öldürme teşebbüsünden ve pasaportundan yararlanmak istediği arkadaşını öldürdüğü için hüküm giymiş. Diğer olaylar dolandırıcılıkla ilgiliydi. Sonuç olarak ömrünün birçok yılını kürek mahkûmluğuyla geçirmiş. (Lüks'e düşkünlüğü o açıdan tabii sayılabilir.) Her defasında çarın afları onu kurtarmış.

(*) **Krilenko, sayfa 522**

Bu noktaya gelindiğinde en çaplı ÇEKA'cıların sert ve hakkı savunan sesleri savcının konuşmasını keser, eski mahkemelerinin toprak ağalarının ve kapitalistlerin gönlünü ettiğini, dolayısıyle kararlarının toplumumuzca hesaba katılamıyacağını ihtar ederler. Fakat ne o? Zıvanadan çıkan subay adayı, Devrim Mahkemesi savcılık kürsüsünden ideoloji açısından öylesine ters bir çıkış yaptı ki, onu buraya geçirmek, Devrim Mahkemesinde görülen davaların aslına uygun hikâyesiyle birarada bulundurmak, biraz da ahenk bozucu olacaktır:

«Eski Çar mahkemesinde güvenilecek, olumlu bir yön bulunduysa, onu Jüri kullanmasında arayacağız. Jüri kararına daima güvenebilirdik; en az hataya düşen onlardı».

Yoldaş Krılenkonun ağzından dökülen iddianın can sıkıcı tarafı, bundan üç ay önce, kışkırtıcı R. Malinovskiy'in davasında, Suçlandırıcı Hükümetin, yani kendisinin, sınıf açısından kusursuz bir konuşma yapmış olmasıdır. Malinovskiy parti önderlerinin sevgisini kazanmış, önceleri adi suçtan dört defa hüküm giymiş olmasına rağmen, Parti Merkez Komitesine kontenjandan, Duma'ya [156] ise delege olarak girmişti.

İşte o zamanki konuşmasından: «İşlenen her suç, görüşümüzce, sosyal sistemin sakatlığından doğmaktadır; bu bakımdan kapitalist toplum ve Çar zamanı yargılarının bizde insanı lekeleyici niteliği yoktur... **Saflarımızda, geçmişte aynı olayların başlarından geçenlerin sayısı çoktur**, fakat **hiç bir zaman** onları aramızdan söküp atmak fikrine kapılmadık. **Bizim ilkeleri bilen**, eski hüküm giymişliğin onu devrimci safları dışına iteceğinden korkmasın (*)

Partici olarak usta bir konuşmacıydı, yoldaş Krılenko. Fakat şimdi, fikri yanlış yola saptığından, şövalye Kosırev'a gölge düşürülüyordu. Mahkemede öylesine bir hava estirildi ki, yoldaş Dzerjinskiy bir ara şunu söylemek mecburiyetinde kaldı: «Bende bir tek saniye için (yalnızca bir tek! - A.S.) vatandaş Kosırev'in **ÇEKA etrafında** son zamanları kopan siyasi ihtiras dalgasına kurban edilmek istendiği fikri doğdu. (**)

Birden ayıldı Krılenko: «İstemiyorum ve hiç bir zaman istemedim ki, bu duruşma, Kosırev ve Uspenskayanın değil de, ÇEKA'nın duruşması olsun. Bunu **istemek şöyle dursun**, böyle bir duruma karşı savaşmak benim görevimdir!» - «ÇEKA başına sorumluluk hissi en yüksek seviyeye ulaşan, en dürüst ve ağırbaşlı yoldaşlar getirilmiş bulunuyor; onlar bu görevi, **ha**-

---

(*) **Krilenko, sayfa 337**
(**) **Sayfa 509**

taya düşmek riskini de göze alarak yüklendiler... Devrimin onlara teşekkür borcu var:.. İleride hiç kimsenin benim için siyasi ihanetin aleti oldu - dememesi için bu husus üzerinde özellikle dururum». (*) (Diyecekler!.. ama)

Başsavcının canbazlık ettiği ip kıldan ince! Anlaşılan, devrim öncesinden kalma dostluklar aracılığıyla, yarının havasını sezebiliyordu. Bugünkü dahil, birkaç davadan bunu anlamak mümkündür. 1919 başında VÇK'yi dizginlemek, ona - yeter! demek zamanının geldiğini düşünenler çıkıyordu. Evet öyle bir devre gelmişti ve eğilimin yankısı Buharin'in makalesinde formüle edilmişti: «kanuni devrimcilik yerini devrimin kanununa terketmelidir.» (**)

Bastığınız yerden her yandan, diyalektik çıkıyor! Krılenko devamla: «Devrim Mahkemesi ÇEKA'nın görevini devralmaya davet ediliyor» (YERİNE Mİ?)... Herhalde «korkutma, terrör ve tehdit usüllerinin kullanılması bakımından ÇEKA'yı aratmaz» deniyor.

Aratmaz mı dediniz? Ya öbürünü artık gömdünüz mü? Müsaade edin, öbürlerin yerine geldiniz ise, ÇEKAcılar n'apacak? Korkunç günler!

Yoldaş Krılenko, elinizdeki bilgiler yanlış olmasın?

Doğru, Lûbyanka üzerindeki gök yüzü karanlığa bürülüydü o günleri. Bu kitap da başka türlü çıkabilirdi. Fakat öyle sanırım ki, demirden bir adam olan Feliks (Dzerjinskiy) Vladimir İlyiçi (Lenini) ziyaret etmiş, konuşmuş, anlatmış. Gök yüzü de açılmış. İki gün sonra, 17 Şubat 1919 da VTSİK'in özel emriyle ÇEKA'dan mahkeme kurma yetkisi geri alındı ise de - «fakat çok sürmedi!») (***)

Bizim tek celseli duruşmada ise yaramaz Uspenskaya neler yapmadı ki! Sanık sandalyasından bile davayla ilgisi olmayan, yoldaş Peters dahil, nice üst kademe ÇEKA'cılara çamur atmasını bilmişti! (Meğer Peters'in temiz adını şantaj işinde kullanmış, sözde, ünlü adamın yazıhanesinde toplantılar yapılırken bulunmuş.) Şimdi devrimden önce Riga'da Peters adının karıştığı karanlık bir işi ima ediyormuş. ÇEKAcılar arasında bulunmasına rağmen, sekiz ay içinde amma da zehirli yılana dönüşmüş! Onu n'apacağız? Burada Krılenko ile ÇEKAcı'ların düşündükleri aynı kapıya çıkmış: «Rejim sağlam temele oturana kadar, ki o günler henüz uzaklarda (acaba)... Devrimi korumak bakımından, vatandaş Uspenskaya için imhadan başka bir

(*) Sayfa 509 - 510 siyah benim. A.S.
(**) Sayfa 511
(***) Krilenko, sayfa 14

kararın verilmemesi gerek» denmiş. Kurşuna dizilme değil, aynen imha, denmiş. Yoldaş Krılenko: «Kızcağız henüz genç, on yıl yirmibeş yıl verin, olmaz mı? O güne kadar rejim de pekleşir.» Maalesef: «Toplum ve Devrim çıkarı için başka cevap olamaz başka çözüm yolu da teklif edilemez. **İçinde bulunduğumuz koşullarda** tecridin faydası görünmez!» diyor.

Amma da çirkef kusuyor kadın... Demek bildiği çok...

Kosırev'i de feda etmek zorunluğu çıktı. Kurşuna dizdiler Diğerlere faydası oldu.

Lubyânkanın eski arşivleri karıştırmak bir gün nasibimiz olacak mı? Hayır, yakarlar onları. Yaktılar bile.

Okuyucularımızın gördüğü gibi, önemli bir dava değildi bu, üzerinde durmayabilirdik. Fakat şimdi:

Ç) «Kiliseciler» davası (11 - 16 Ocak 1920) geliyor. Krılenko'nun dediğine göre bu dava «Rusya Devrimi tarihinde kendine ayrılan yere oturacaktır.» Direk tarihe. Boşuna değil Kosırev'i bir günde toparladılar, berikileri beş gün mıncıkladılar.

Başlıca sanıklar: eski Sinod'un [157] baş savcısı, kiliseyi Çar hükümetinin etkisinden kurtarma fikrinin savunucusu, Rasputin'in muhalifi ve onun etkisiyle görevinden uzaklaştırılan A. D. Samarin (*), Moskova Üniversitesi kilise kanunu profesörü Kuznetsov, Moskova başpapazları Uspenskiy ve Tsvetkov (Tsvetkov hakkında savcının söylediklerinden: «içtimai hayatın seçkin siması, kilise çevresinden çıkacaklar içinden en iyisi, hayırsever insan.»)

Suçları: «Moskova Kilise Cemaatları Birleşik Sovyeti» adı altında bir örgüt kurmuşlar. Örgüt ise, yaşları kırk ile seksen arasında olan üyelerinden, patriği korumak için gönüllülerden bir grup ayırmış (haliyle silâhsız). Grubun görevi, gece ve gün düz vardiya tutarak, patriğe hükümetten bir tehlike geldiğinde, kilise çanlarıyla alarm çalmak telefonla halkı toplamak ve patriğin götürüldüğü yere kadar, hep beraber yürümek, olacaktı. Ve sonra Halk Komiserleri Şurasına başvurarak, patriğin serbest bırakılması istenecekti. (İşte karşı devrim hareketi).

Eski Rusyanın, mübarek Rusyanın kokusu geliyor - çanlar sesiyle toplanma ve başvurma!

Savcı şaşıyor: «Patriği bekleyen tehlike de ne ola,» diyor. Onu korumak fikri neden geliyor?»

Neden gelmesin? ÇEKA'nın yargı dışı işlemine başlayalı iki yıl geçti. Bundan bir süre önce Kiyev'te dört kızılordu as-

---

(*) Savcının fikri: Ha Samarin, ha Rasputin - farkı ne?

keri bir başpiskoposu öldürdüler. «Patrik için işlem tamamlandığı, Devrim Mahkemesine havalesi kaldı» haberinin duyulduğu ve «yalnız dini propaganda etkisi altında bulunan geniş işçi - köylü kalabalığını rencide etmemek için, şimdilik bekletildiğinin» haberi alındığı için de olur. (*) - Ortodokslar patrikleri için neden korkmasınlar? Patrik Tihonun iki yıldır sus tuğu yok: halk komserlerine, papazlara, cemaata mesajlar yol lardı. Matbaalar basmaya yanaşmadıkları için, bunlar daktilo makinalarıyla çoğaltılırdı (işte birinci Samizdat! [158]). Yazılarında suçsuzların imhasından, memleketin harap edilmesinden, söz ederdi. E, bundan sonra patriğin hayatı için endişe edilemez mi?

Sanıkların ikinci suçu: tüm memleket yüzeyinde kilise malının sayımı yapılmakta ve ona el konmaktadır (manastırların kapatılmasından, arazilerin alınmasından sonraki devre söz konusudur; - tabakalar, vazolar ve top kandiller'e sıra gelmişti). Toplumlar Sovyeti ise, toplumlara yazıyla, buna karşı gelmelerini, çan çalarak halkı toplamalarını bildirdi. (Haliyle öyle olacak! Kiliselerini Tatarlara karşı da aynı şekilde savunmuşlar.)

Sanıkların üçüncü suçu: ara vermeden, küstahça Halk Komiserleri Şurasına yazıyla başvurarak, görevlilerin kiliseyi alaya almalarından, mukaddesata tecavüzden, vicdan hürriyeti *kanununun ihlâlinden şikâyet etmek idi.* Bu şikâyetler her ne kadar cevapsız bırakılmışsa da, (Halk Komiserleri Şurası sekreteri Bonç - Bruyeviç'in ifadesi) yine de, görevlilerin otoritesini zedelerdi.

Suçları öğrendik, bu müthiş cürümlerin karşılığı ne olabilir? Okuyucuya kendi devrimci vicdanı bunun cevabını veremez mi? Evet, **YALNIZ KURŞUNA DİZİLME** olabilir bunun karşılığı! Krılenko'nun Samarin ve Kuznetsova istediği buydu.

Fakat kör olası kanuni mevzuatla uğraşırken, kalabalık kapitalizm taraftarı avukatlarının uzun konuşmalarını dinlerken, ki teknik sebeplerle buraya geçiremeyiz, ölüm cezasının kalktığını öğrendik! Al' sana! Nasıl olur, birden bire? Meğer Dzerjinskiy, emri ÇEKA teşkilâtına tebliğ ettirmiş (kurşunlama olmadan hiç ÇEKA olur mu?), fakat Halk Komiserleri Şurasına bağlı Devrim Mahkemesine henüz gelmemiş. Krılenkonun neşesi yerine geldi ve idam kararı üzerine ısrarını tekrarladı.

«Gittikçe kuvvetlenen Cumhuriyetimize bu adamlardan gelecek tehlike her ne kadar azalıyorsa da, yine de şimdi yapı-

---

(*) **Krilenko, sayfa 61**

cılığa yöneldiğimiz devrede bu eski devir bukalemunlardan temizlenmemiz gerekir kanısındayım. Devrim icabıdır bu». ... «VÇK'nın idam cezasını kaldıran emri, Sovyet Hükümeti için gururlanmaya bir sebep yaratır, fakat bundan böyle kurşuna dizilme sorununun ilelebet halledildiğine de inanmak doğru olmaz», der. (*)

Uzağı görmüş! İdam cezası, pek çabuk geri geldi! Hesabı görülmemiş daha nice insan var dünyamızda! (Hem Krılenkonun kendisi, hem de aynı sınıftan pek çok kardeşcağızı...)

N'apsın yargıçlar, Samarin'i ve Kuznetsov'u idama mahkûm ettiler, fakat aftan yararlandırdılar: d ü n y a k a p i t a l i z m i n e k a r ş ı k a z a n ı l a c a k s o n z a f e r e k a d a r toplama kampı cezasını verdiler! (Bugün dahi orada olmalıydılar...). «Kilise çevresinden çıkan en iyi insanlar» için - 15 er yıl hapis cezası, fakat aynı sebeple 5 yıla düşürüldü.

Davaya koşulan başka sanıklar da vardı, maddi delil temin etmek açısından, faydalıydılar: Zvenigorod şehrinden getirtilen rahip ve öğretmenler. Aslında onlar birbuçuk yıldan beri yargılanırlardı, fakat kararları çıkmamıştı. (Belki de bir defa mahkûm olmuşlar, fakat ikinci mahkûmiyet maksada ne kadar da uygun düşüyordu, şimdi). 1918 Yılında Zvenigorod manastırının başrahibi Ion'a (**) Sovyet görevlileri gelmişler ve evliya Savva'nın kalıntılarının kendilerine teslimini istemişler («çabuk olun» diye de tenbihlemişler). Sovyet görevlileri kilisedeyken, şapka çıkarmamışlar, sigara içmişler ve üstelik ölenin kafatasını elinde tutan görevli, mukaddesat diye bir şeyin olmadığını göstermek için, kafatasının içine tükürmüştü. Daha başka şeyler de yapmışlar. Bunun üzerine kilise çanlarını çalmaya başlayan rahipler halkı toplamışlar. Çıkan isyanda görevlilerden biri öldürülmüş. Diğerleri mahkemede mukaddesata tecavüz ettiklerini inkâr etmişler ve Krılenkoyu inandırmışlar. (***)

(*) Krilenko, sayfa 81

(**) Eskiden hassa süvari alayı subaylarından Firguf adında biri. Sonradan «birdenbire ruhî yenilenmeye uğramış, malını mülkünü dilencilere dağıttıktan sonra, manastıra giderek rahip olmuş - mülk dağıtımı faslının olup olmadığını tam olarak bilemiyorum.» diyor Krilenko. Ruhî yenilenmelere inandığımız takdirde, sınıf teorisinden arta kalan nedir?

(***) Buna benzer sahneler çok kimsenin aklındadır. Hayatımdaki izlenimlerden ilki, henüz 3 - yaşındaydım: Kislovodsk şehri kilisesine giren s i v r i k a f a l ı l a r d a n (Budannıy tıp kasket giyen ÇEKA'cılar) bir gurubun, dona kalmış cemaatın içinden geçerek, şapkalarını çıkarmadan doğru mihraba girişlerini ve merasimi kesişlerini hatırlıyorum.

Okuyucularımdan bir özelliğimizin gözden uzak tutulmamasını rica ederim: 1918 den başlayarak Moskovada görülen her dava (ÇEKA'nın haksız yere yargılanması hariç), belli olaylara sebep olan belli kişilerin yargılanması şeklinde ele alınmamalıdır. Başşehirde açılan dava - adalet mekanizmasına yönü gösterecek kılavuz, vitrine konan örnek; Taşraya mal ona göre yollanacak. Moskovadaki yargılama - bir prototip, ilk örnek. Aritmetiğin alıştırma kitabına başa, öğrenciler için çözüm örneğinin konması gibi bir şey.

«Kiliseciler davası» dendiği zaman, bunu çoğul anlamına almamız gerek. Zaten Başsavcının kendisi bunun haberini memnuniyetle verir: «Cumhuriyetimizin hemen hemen bütün devrim mahkemelerinde boy bos (ne kelime!) gösteren bu gibi davaların sayısı az değildi (*) Kuzey Dvina, Tver, Ryazan'da yeni görüldü; Saratov, Kazan, Ufa, Solvıçegodsk, Tsarevokokşaysk'ta **ekim devrimiyle kurtarılan** kilisenin papazları ve yardımcıları yargılandı.» der.

Okuyucumuza çelişki gibi gelir: bu davalardan bazılarına Moskova davasından önce bakılmadı mı? diye sorarsınız. Yalnızca anlatışımızın kusurudur. Kurtarılmış kiliseye karşı mahkeme yoluyla ve yargı dışı saldırı, ta 1918 de başladı. O Zvenigorod olayına bakılırsa, o zaman bile doruğa çıkmıştı: 1918 de Patrik Tihon Halk Komiserleri Şurasına yazdığı mektupta, dinsel öğütlerin serbestçe verilemediğinden, «birçok cesur vaızın din yolunda hayatlarından olduklarından» söz etmişti. «Dine bağlı birçok insan kuşağının topladığı varlığa el komaktan çekinmediniz ve böylelikle son arzularına karşı geldiniz.» diye yazmıştı. (Halk Komiserleri haliyle mesajı okumamışlar, yetkili yöneticiler ise, kahkahayı basarak: «Şuna bak, bizi neyle avutuyor, ölen kişinin son arzusu! S... atalarımızın üstüne! Biz yalnız geleceğin kuşakları için çalışırız.» demişlerdi). «Piskoposlar, papazlar, rahip ve rahibeler, hiç bir suçları olmadığı halde, belirsiz ve müphem karşı devrimcilik iddiasıyla idam edilmektedir» şeklinde devam eder Patriğin mektubu. Gerçi Kolçak ve Denikin'in yaklaşmasıyle, kiliseye karşı uslandırma hareketi yavaşlatılmıştı, ki hristyanlar devrimin yardımına gelsinler, fakat iç savaşın tavsamasıyla tekrar canlandı. Devrim Mahkemelerindeki davalar tekrardan **boy bos göstermeye** başladı.

(*) **Krilenko, sayfa 61**

1920 de sıra ünlü Troitsko - Sergiyevsk birinci sınıf manastırına geldi. İçinde yatan şoven evliya Sergiy Radonejskiyin kalıntısı Moskova müzesine aktarıldı. (*)

25 Ağustos 1920 yılında Adalet Halk Komiserliğinin bir genelgesi yayınlanmıştı. Emre göre, tüm mumyalaşmış evliya kalıntılarının tasfiyesi gerekiyordu, çünkü hak üzerine kurulu toplumu bizi götürecek aydın yolun onlarca engellendiği anlaşılmıştı.

Krılenkonun özetini izleyerek, **V e r h t r i b ' t e** [159] (ne munis kelimeler uyduruyorlar, kendi aralarında, bizler gibi haşereye sıra geldi mi idi: kalk! yargıçlar heyeti geliyor! bagırtısı duyulur) görülen:

d) «Taktik Merkez» davasına geçelim (16 - 20 Ağuştos 1920) Eldeki sanık adedi 28, bir de yakalanmadıkları için, gıyaben yargılananlar var.

Hararetli konuşmasının başında, henüz kısılmamış sesiyle sınıflar üzerinde tahliller yaparak, «toprak ağaları ve kapitalistler dışında» eskiden olduğu gibi şimdi de daha başka bir sınıfın bulundugunu, devrimci sosyalizm temsilcilerinin o sınıfın toplum içindeki durumu **düşündüklerini** (yani: kalsın mı? kalmasın mı? A.S.), adının **sözüm ona aydınlar** olduğunu, şimdi göreceğimiz davada, ise **T a r i h i n k e n d i s i n i n R u s a y d ı n l a r ı n ı n f a a l i y e t i n i** yargılayacağını (**) söylemişti. Tarihten başka, yargıç pozisyonunda Devrim de vardı.

Araştırmamızın konusu dışına çıkmamak için, devrimci sosyalizm temsilcilerinin sözüm ona aydınlar sınıfının sonu hakkında **n e y i v e n a s ı l D Ü Ş Ü N D Ü K L E R İ N İ** ve ne bulduklarını buraya geçiremeyiz. Fakat bu konuya ait bilgilerin yayınlanmış olduğu, kolay bulunduğu ve istenilen ayrıntılarla ele geçirebileceği hususu benim için bir tesellidir. Bu sebeple, Cumhuriyetteki genel duruma yalnız biraz ışık tutmak için, konumuz olan davaların Devrim Mahkemelerinde görül-

---

(*) Patrik, tarihçi Klüçevskiy'den metinler getirerek manastırı kurtarmak istedi: «Aziz Sergiy gibi büyük Rusya kurucularından bizlere emanet ettiği ruhî ve ahlâkî hazineyi sonuna kadar harcadığımız zaman ancak, kabri üzerindeki kandiller söner ve manastırın kapıları kapanacaktır,» diye yazmıştı Klüçevskiy. Hazinenin harcandığı günün hemen hemen kendisi hayatta iken geleceğini nereden bilsin? Patrik, Halk Komiserleri Şûrası Reisinden kabulünü istemiş. Manastıra ve Aziz'in kalıntılarına dokunulmamasını isteyecekti. Kilise Devletten ayırılmadı mı? Reisin meşgul olduğu ve yakın tarihte kabul edemeyeceği bildirilmişti, ona. (Ve uzak tarihlerde dahi.)

(**) Krılenko, sayfa 34

düğü sırada Halk Komiserleri Sovyetinin o zamanki reisin fikirlerini aşağıya geçirmekle yetinelim.

M. Gorkiy'ye yazılı 15 Eylül 1919 tarihli mektubunda (önceleri de bu mektuptan söz etmiştik), Vladimir Ilyiç (Lenin -) aydınlar arasında yapılan geniş tutuklamalar konusunda Gorkiy'in sızlanmasına karşı verdiği cevapta ve genellikle Rus aydınlar sınıfı («kadet yakını») hakkında kanısını bildirirken, şöyle demişti: «aslına bakarsak, **bunlar bizim beynimiz değil, bokumuzdur** » (*) Başka bir defasında Gorkiy'e «Eğer fazl açanak kırarsak; bu onun (aydınlar sınıfının) kabahatı olacak. Eğer hakkaniyeti arıyorsa, neden bizimle yürümüyor?..» Yediğim kurşun da aydınlar sınıfından geliyordu.» (**) (yani Kaplan'dan) (160).

Bu hava içindeyken, aydınlara itimat etmediği, kini olduğu sözlerinden anlaşılıyordu: çürük liberaller, dinci, «okumuşlara» özgü başıboşluk sahipleri, (***) derdi onlar için. Kanısınca aydınlar - sonuna kadar düşünmeyi bilmeyen ve **işçi sınıfına ihanet eden** takım. (Fakat özellikle **işçi davasına** - işçi diktatürüne ne zaman ant ile bağlandıydılar).

Aydınları alaya alma, onları düşük görme huyu 920 - 930 yılların yazarlarınca benimsenmiş, gazetelere ve hatta aydınlarının kendilerine aşılanmıştı. Aydınlar bu defa kararsızlıklarına, **yol seçmedeki yeteneksizliklerine, yumuşaklıklarına ve zaman icabına ayak uydurmak kabiliyetsizliklerine** lânet okudular.

Hakları vardı! İşte Verhtrib'in kemerli tavanında yankı yapan ve bizi duruşmadaki yerimize çağıran Suçlandırıcı Hükümetin gür sesi:

«Son yıllar içinde toplumumuzun bu tabakası yeniden değerlendirme sınavından geçirildi!!..» Anladık, yeniden değer biçme sözü o ara çok duyulurdu; peki yeni değer olarak bulunan ne? İşte: «İdare milletindir, parolasıyle (yine birşeyler vardı, demek!) Devrim külhanına atılan Rus aydınları sınıfı, oradan Avrupa emperyalizminin emrinde iş gören kiralık siyah generallerin (beyaz bile değil!) müttefiki olarak çıktı. Aydınlar bayraklarını ayak altına aldılar (nerede, orduda mı?) ve onu çamura gömdüler.» (****)

Bundan sonra pişmanlık duymayalım mı? Tırnaklarımızla göğsümüzü paralamayalım mı?

(*) Lenin, 5. tabı, C. 51, sayfa 48
(**) «V. İ. Lenin ve A. M. Gorki» - AN Yayınevi, M., 1861, sayfa 263
(***) Lenin, 4. tabı, cilt 26, sayfa 373
(****) Krilenko, sayfa 54

«Bu sosyal topluluk ömrünü artık yitirdiği içindir ki, tem silcileirnin teker teker temizlenmesine gerek kalmıyordu,» deniyor.

Yirminci asrın başında! Ne yaman ileri görme yeteneği! Afferin ilmî devrimciler! (Fakat **temizlik yapmaya gerek görüldü**. 930a kadar hep temizlik hep temizlik!)

Siyah generallerin müttefiklerini ve Avrupa emperyalizminin kiralık adamlarını düşmanca gözden geçiriyoruz. Hele **Merkez** sözü yok mu? Burnumuza vuran kokusundan bile rahatsız oluruz - Taktik Merkez bize Millî Merkezi, Sağ Merkezi hatırlatır (hafızamıza şimdi yirmi yıl sürece gördüğümüz Merkezler gelir, kâh mühendisler, kâh menşevikler merkezleri, trotskist - zinovyevci, sağcı - buharinci merkezleri, hep Merkez ve Merkez lâfı. Hepsi bozguna uğratıldı, hepsi yitirildi ve yalnız onun içindir ki, sizlere ve bizlere sağ kalma şansı tanındı). Haliyle bir yerde **Merkez** gözüktü müydü, kapitalizmin eli de oradadır.

Yargıçlar önüne çıkarılan Taktik Merkezin aslında **bir örgüt olmadığını**, 1) bir tüzüğünün bulunmadığını 2) programın olmadığını 3) üye aidatının toplanmadığını duyduğumuz vakit, endişemiz azıcık yatışıyor. Peki, o yok bu yok, ya olan neydi? İşte - **buluşuyordu** onlar! (Tüylerimiz diken diken). Buluşmalar sırasında da **biribirinin görüşünü öğreniyorlardı!** (Buz kesildik).

Suçlamalar çok ağır ve delillerle pekiştirilmiş: 28 sanığa karşı iki delil kullanılmakta: (*) yargılamada **hazır bulunmayan** (onlar dışarda) iki siyaset adamının, Myakotin ve Fedorov'un iki mektubu. Şimdi hazır bulunmamakla beraber, devrimden önce sanıklarla aynı komitelerde bulunmuşlar. Bu bakımdan hazır bulunanı, bulunmayanla bir tutmak hakkı verilmiş bize. Mektuplara gelince: Bazı hususlarda denikin ile **uyuşmadıkları** yazılıymış içinde, faraza toprak sorununda (bize bir şey demiyorlar ama, herhalde toprağı köylüye dağıtmasını salık vermiş olacaklar), Yahudi sorununda (durum açık, eski sınırlandırmalardan vazgeçilmesi istenmiş). İdarenin federatif ve millî oluşu üzerinde durulmuş (diktatör yerine demokrasi) ve daha başka konularda. Mektuptan ne anlaşılıyor? Çok basit: Hazır bulunan **sanıkların Denikin'le** mektuplaşmaları ve onunla **aynı cephede olduklarıl** Ne iğrenç!

Davada bulunan sanıklar suçlayıcı konular da var: hudutlara yakın ve Sovyet hükûmetine bağlı olmayan yerlerde (faraza Kiyev'te) oturan eşin dostunla bilgi alışverişi! Diyelim eskiden orası Rusya idi, fakat Dünya devriminin çıkarına fay-

---

(*) **Sayfa 33**

dalı olmak düşüncesiyle orasını Almanyaya vermişiz. Halk biribirine pusulalar göndererek, «Nasıl orası, İvan İvanoviç, iyi mi?» diye sormaz mı? Bizim durumumuz budur diye, haber vermez mi? işte şimdi sanıklar sandalyesinde oturan M. M. Kişkin (kadet partisinin merkez komitesi üyesi) bayağı küstahça kendisini temize çıkarmaya çalışıyor: «İnsan kör olmak istemez her tarafta olanları merak eder!»

HER TARAFTA OLANLARI öğrenmek istiyor? Kör olmak istemiyor?.. Savcının onların yaptıklarına koduğu ad ne güzel yerine oturmuş! Ihanet, Sovyet Hükümetine ihanet!

En korkunç davranışları da, iç savaşın sürdüğü yıllarda eser yazmak, proje yapmak gibi eylemlerle kendini belli etti. Evet,» devlet hukuku, mali işler ve halk eğitimi uzmanları» eserlerini yazmışlar! (Anlamak kolay, bunu yaparken, hiçbiri Lenin, Trotskiy ve Buharin'in eserlerine atıf yapmamışlar). Prof. S.A. Kotlyarevskiy - Rusyanın federatif sisteme bağlanması hakkında, V. İ. Stempkovskiy - toprak sorunu üzerine (herhalde kollektivizasyonsuz olacak), V.S. Muraleviç - geleceğin Rusyasında halkın eğitimi, N.N. Vinogradskiy - iktisadiyat üzerine yazmışlar. Vatanından uslandırma ve idamdan başka bir şey *görmeyen* biolojinin büyük *âlimi* N.K. Koltsov'un *suçu ise*, öbür kapitalist azmanlarına toplantılar için kendi enstütüsünde yer vermekti. (N.D. Kondratyev de aynı gruba dahil edildi. 1931 de onu TKP'den kati olarak mahkûm ettiler).

Ceza verme isteği içinde çırpınan kalbimiz, tüm bu general yamaklarına kesilecek cezanın ölçüsünü, yargıçlardan önce, bulmuştu: **kurşuna dizilme.** Bu savcının isteği değil - yargıçların kararıdır! (Ne yazık, sonradan değiştirdiler: iç savaş sonuna kadar toplama kampında hapis).

Sanıkların bütün suçu, köşelerine çekilip ekmeklerini kemireceklerine, Sovyet Hükümetinin düşüşünden sonra, onun yerini alacak sistemi düşünmekten oluşmuştu.

Çağdaş ilim dilinde buna alternativin araştırılması denir.

Savcının gürleyen sesinden bir pürüz, bir çatlak geliyor kulağımıza, kürsüde bir şeyler arayanın hali var üzerinde, bir evrak mı, iktibas için metin mi? Bir saniye, Nikolay Vasilyeviç, bu mu acep? İşinize yarar mı? Başka davadan, fakat önemli değil, işte buyurun:

«Siyasi tutukluların cezaevinde bulundurulması bile, bizce işkence etme anlamına gelir» ...

Buyurun işte! Siyasilerin hapiste tutulması - işkence imiş! Söyleyen de savcı! - Ne geniş ve derin görüş! Adalet sisteminde değişiklik! Devam edelim:

«...Çar hükümetiyle savaş - onlarda tabiat icabı idi. Çarlıkla **s a v a ş m a m a k** - onlar için **i m k â n s ı z d ı !»** (*)

Alternatif'i **araştırmamak** onlar için imkânsızdı. Belki **d ü - ş ü n m e y e c e k l e r d i ?** Her aydının huyu değil mi?

Anlaşıldı, yanlışlıkla başka metin sundular! Rezalet! Ancak Nikolay Vasilyeviç artık hızını almıştı:

«Moskovada bulunan sanıklar kıllarını dahi oynatmadılar ise (galiba öyle oldu zaten) yine, değişen bir şey yok, yaşadığımız günlerde, çay saatında olsun, güya iktidardan düşen Sovyet Hükümetin yerine gelecek İktidarı konuşmak - anti devrimci bir hareket sayılır... İç savaş sürerken değil, Sovyet hükümetine karşı yapılan bir aksiyon, aksiyonsuzluk bile **b i r c ü r ü m s a y ı l ı r .»** (**)

Oldu, şimdi her şey anlaşıldı. Hareketsiz kaldıkları için kurşuna dizileceklerdir. Bir fincan çay ugruna.

Faraza, Petrograd aydınları, general Yudeniç'in gelmesi halinde, «ilk önce şehir meclsinin demokratik usullere dayanarak seçilmesini sağlamak» amacını güdüyorlardı (generalin diktatörüne karşı bir tedbir olarak).

Krılenko: «Onlara 'Yudeniç'i bırakmaktansa, kellenizi ortaya koyun, diyesim geldi,» diyor.

Oysa onlar kellelerini ortaya koymadılar.

Amma Krılenko da komadı.

Sanıkların bir türü ise - **bildikleri halde, susmayı seçenlerdi.**

Hareketsizlik değil de, açıkça bir cürüm: siyasi Kızıl Haç görevlisi L.N. Kruşçev aracılığıyla (ki o da sanıklar arasındadır) diğer sanıklar Butırkideki tutuklulara **p a r a v e e ş y a y a r - d ı m ı n d a b u l u n m u ş l a r .** (Cezaevi kantinine akan bu kapitalleri tahmin etmek zor değil. Eşya - sakın yünlü olmasın?)

Cürümlerinin hududu yok. Emekçilerin keseceği cezaya da sınır yok!

Kadın erkek yirmisekiz devrim öncesi yüz, adeta yana yatmış sinema makinasının bozuk şeridinden bize bakar. Yüz ifadelerinin farkına varamadık. Korkuyorlar mı? Hor mu görüyorlar? Gururla mı bakıyorlar?

Cevapları kayıtlı değil! Son sözleri yazılı değil! - teknik sebeplerle. Bu kusuru örtmeyi hedef tutan savcının gazeli: «Pişmanlık içindeydiler, dövünüyorlardı, hatalarını kabul ediyorlardı. Siyasi metanetten yoksun olma hali, ve aydınlar sınıfına özgü aracı durumları meydana çıktı; - (bir bu noksandı - aracı durumunda bulunma hali - bu görünüşiyle aydınlarımız, mark-

---

(*) **Krilenko, sayfa 17**
(**) **Sayfa 39**

şistlerin genellikle onların sınıfına biçtiği, bolşeviklerin de kabul ettiği değeri aşmış bulunuyorlardı.» (*)

Bilemem, belki eder belki değil. Kaça mal olacağına bakmadan, hayata dönme özlemi içinde bulunmaJarı da mümkün. Eski zamanlarının haysiyetini HENÜZ yitirmemiş olmaları ihtimali akla yakın. Onu da bilemiyorum.

Ya şurada gördüğümüz genç kadın kim ola?

Tolstoy'ın kızı, Aleksandra. Soruyor Krılenko-. Bu toplantılarda n'aptın?» Cevap alıyor: «Semaver yaktım. Üç yıl temerküz kampı!

Hürriyetimizin güneşiiçine doğuyordu Ekimin yaramaz tombul çocuğu, Kanunumuz- bu dekor içinde büyüyordu.

Bugün ise o günler hafızanızdan silindi.

(*) Krilenko, sayla 8

cil makb... nşon ... ımı... z», ... rılen... ... nler

Özetimiz ...rdürdük. Oysa işin henüz başındayız. En önemli en ünlü d...lar daha ileride. Fakat ana ...tlarıyle artık belirmişlerdi.

Kanunumuza izci çağında ... yapalım.

Siyasi dahi olmayan ve ç...ktandır u... ...lmuş davadan söz açalım:

e) **Glavtop**[161] **davası** (Ma... 1921). Mühendisleri, veya o zamanki deyimiyle **müteha...sları** ilgilendirdiği için siyasi sayılmazdı.

İç savaşın sürdüğü dört kışın en ş...detlisinden çıktık, yakacak sıkıntısı had safhayı bulmuştu. T...enler istasyonlara ulaşmadan yolda ka...r, başşehirlerde ... açlık hül...n sürerdi. Şimdi tarih...zden silinen gr... ...orikaların ...şmasını engellerdi. Ka... kimde? - Önem... soru: **K...AHAT KİMDE?**

Haliyle Merkez İdarede **değil** ... Yerli İdareler...de değil! Önemli olan odur. «Dışardan yönet...i olarak gelen ...ldaşların eğer durum hakkında tam bilgileri ...ksa, onları ...etmek görevi mühendis veya mütehassıslara ...işerdi. (*) ...ka bir deyişle, «sorumluluk idarecilere değil, ...ları ye... onları kontrol eden ve plânı yapana ait olaca... ...lleti doyurmak ve ısıtmak plânını yapana). S... ...ayı elinde tutanın değil, **kalemi** elinde tu... Diyelim plân kof çıktı - suç uzmanlarda. Rakkamla... «İş ve Savunma Sovyetinin değil - uzmanların kab... atta «Glavtop sorumlu yöneticilerinin de değil!» (**)

Kömür, odun, petrol bulunmuyors... ...nlarca yaratılan kaos, karışıklıkdır.» Rıkov'un ([162]) acele ... ve telefon... bildirilen sıra dışı isteklerini geri çeviremedi... ...in ...e ...ne sorumlu tutuldular.

Uzmanların suçları heryerde görüldü. Anca... ...ekçiler adaleti onlara karşı merhametle davrandı. Cezala... hafif çıkardı.

(*) Krilenko, sayfa 381
(**) » » 362 - 363

Kör›ması uzmanlara karşı emekçilerin içten bir çekemezlikleri va lı ama, fakat onl..r ol madan işler düzelemez ki, herşey dökük yıkık. Devrim Mahkemeleri de onlara karşı harekete geçmedi. Krılenkoyu dinlersek, «1920 den sonra sabotaj konu dışı oldu» Kabahat yine onların ama, kötü niyetli kimseler değil, sadece işleri karıştırmayı sever, kapitalizm zamanında çalışmayı öğrenmemiş, bencil ve rüşvetçi insanlar.

İhya devresinin eksaşında, mühendislere karşı hoşgörüyle davranıldı. ...ıyo

1922 Yılı, sulh içinde geçen ilk yıl, açıkça görülen davaların bolluğu içinde geçti. K...tabımızın bu bölümünü hemen hemen dolduracak kadar...ır onla... (Bu işe şaşan çıka... savaş bitimin de neden dava b... günü ...sun? Ancak 945 ve 948 yıllarında da Ejderhanın canlan... Kanunne gördük. Bir tabiat kanunu olmasın?). Yılbaşından ... ...r hafsonra:

f) Mühendis Olde...ger'in intiharı davası görüldü (Verhtrib - Şubat 1922). Kim... hatırlamadıgı, önemsiz ve özelliği olmayan bir dava. O... olmayan, çünkü, ancak bir kişinin hayatıyla ilgili kaldı ve ...ayat da söndü gitti. Sönmeseydi, mühendisi ve on kadar ...laşını, bir **m e r k e z** görünürnüyle Verhtrib'in önünde gö... ...ktik. Dava da özellik kazanmış olacaktı. Şimdi ise, sank... sandalyesinde tanınmış parti adamı yoldaş ...edelnikov, iki se...ndikacı ve iki Rab...inci [163] bulunuyor.

Çe... ...un bir hikâyesinde okuduğumuz kopuk tel'den çıkan sesi hat... getiren hava ...ardı bu davada. Diğer yandan, bu dava, ileri... görülecek Şah...nsk ve endüstri partisi davasının bir öncüsü o...ımundaydı.

V. V. ...denborger otu...z yıl Moskova Sular İdaresinde çalışmış, 1900 den sonra müessesenin başmühendisi olmuştu. Sanatın Gümüş Asrı, dört Duma (parlamento), üç savaş, üç devrim geçti - hepsi Oldenborger'in suyunu içti. Aşırıcılar, soyutçular, devrimciler, karşı devrimciler, harp okulu talebeleri, kızıl muhafız askerleri, SNK, [164] ÇK ve RKİ [165] - hepsi Oldenborger'in temiz ve soğuk suyunu içtiler. Eşi yoktu, çocuğu yoktu. Dünyada su borusu şebekesinden başka yakını yoktu. 1905 Yılında muhafız olarak yerleştirilmek istenen askerleri, «makinalar ve borular kaza eseri bozulabilir» gerekçesiyle tesislere sokmamış. Şubat devriminin ikinci gününde işçilerine ihtilâlin bittiğini, suyun kesilmemesi için, herkesin görev başına dönmelerini söylemiş. Moskovada Ekim ayında şehir içinde savaşılırken, bir tek endişesi vardı: suyun kesilmesinden korkardı. Bolşevik ihtilâline karşı Sular İdaresi görevlileri grev ilân etmişler ve kendisini toplantıya çağırmışlar. Cevabı şu olmuş: «Özür dilerim, tek-

nik yönden greve katılmıyorum, öbür cihetlerden evet». Grev komitesinden işçiler için para alarak makbuzunu verdikten sonra, kendisi arızalanmış boru için manşon aramaya çıkmış.

Bununla beraber bu adam düşmanımız! Bir işçiye: «Sovyet Hükümeti iki haftadan fazla dayanmaz», demiş. (Nep [166] zamanından önceki durumu dile getiren Krılenko, Verhtrible şakalaşırken, şöyle demiş: «Öylesine düşünenler yalnız uzmanlar değil, **biz de bazan öyle düşünürdük».** (*)

Ve buna rağmen o adam düşmanımız! Lenin'in bize söylediği gibi, kapitalist uzmanlarının başlarını boş bırakmamak için, RKI bekçi köpeğine gereğimiz var.

Oldenborgerin yanından bu köpeklerden ikisini hiç ayırmadılar. (Onlardan biri - Makarov - Zemlyanskiy- adında, aynı müessesenin eski ve hırsız memuru, daha önce «uygunsuz eylemler sebebiyle» işten atıldıktan sonra, RKI'ye girmiş, ücreti daha yüksek diye, oradan Halk Komiserliğine atamış ve şimdi de, eski şefinden öç almak için, onu kontrola gelmişti.) İşçi sınıfının en kıymetli savunucusu, mahalli komite de uyumadı, idarenin başına komünistler geçirildi. «Baştakiler işçi olmalı, yalnız komünistler yetki sahibi olmalıdır görüşü, bu davada bir defa daha doğrulandı,» (**) diyor Krılenko. Moskova Parti teşkilâtının gözü hep Sular İdaresinde, (gerisinde de ÇEKA duruyordu). «Ordumuzu kurarken, o zaman da **sınıflar arası sağlam düşmanlık** hissinden yararlandık. Aynı sebeple, bizden olmayan kimseye yetki verirken, yanına bir komiser koşarız.» (***) Şimdi herkes başmühendise ders vermeyi, ona yol göstermeyi ve haberi dışında teknik personelin yerini değiştirmeye başlarmış. («iş görenlerin yuvasını bozdular»).

Yaptıklarına rağmen, Sular İdaresini düzeltmediler, işler kötüye yöneldi! - Böylelikle mühendisler grubu gizliden gizliye kötü niyetlerini uygulamayı başardılar. Daha fazlası: bir aydın olarak sınıf arası pozisyonunu unutan Oldenborger, ki bundan önce sert konuştuğu görülmemişti, Sular İdaresi yeni yöneticisi Zenük'in emirleri için «tersliğe varan delilik» tabirini kullanmıştı. (Oysa Zenük'in portresini çizen Krılenko, «iç yapısı bakımından cana yakın» demişti.)

«Mühendis Oldenbergerin işçi çıkarına bilerek ihanet ettiği ve emekçi diktatörüne karşı çıktığı,» o an anlaşılmıştı. Sular İdaresine denetçiler çağrılmış, fakat onlar suların normal aktığını, işlerde bir bozukluğun olmadığını bildirmişler. Rabkrinciler bununla yetinmediler, RKİ'ye rapor üzerine rapor yolladılar.

(*) Krilenko, sayfa 439, siyah benim A.S.
(**) Krilenko, sayfa 433
(***) » » 434

Oldenborger'in siyasi maksatla su şebekesini bozmak istediğini, fakat bunda başarılı olmadığını bildirdiler. Mümkün olan yerde hep onun isteklerine karşı geliyorlardı: Kazanların değişmesine, fıçıların beton kaplarla değiştirilmesine karşıydılar. Sular İdaresinin toplantılarında işçi konuşmacılar açıkça başmühendisleri için: «örgütlenmiş teknik sabotajın başı» diye söz etmeye başlamışlar. «Ona inanmamak ve karşı gelmek görevimizdir» demişler.

Böyle olmakla beraber işler düzelmedi, bozulmaya devam etti.

Rabkrincilerin ve sendikacıların «sülâleden gelme emekçi onurunu» en çok bereleyen yön, su pompalama istasyonlarındaki işçi çokluğunun (küçük burjuva inançlarıyle zehirlenmiş olacaklar!), Oldenborgerden yana çıkmalarıydı. Başmühendisin tutumunda sabotaj görmüyorlardı onlar. Üstelik Moskova Sovyetine seçim tarihi yaklaşınca, işçiler Oldenborgerin adaylığını bile koydurtmuşlar. Ona karşı komünist hücre kendi adayını ileri sürdüyse de, maşmühendisin karşısında onların ki zayıf kalıyordu. Komünist hücre boş durmamış, bölge sovyetine ve diğer resmi organlara yazıyla, genel kongrede ise açık olarak, «Oldenborger'in baş sabotajcı olduğunu, seçildiği takdirde Moskova Sovyetinde siyasi düşmanları» olacağını bildirmişler. İşçiler gürültülü bir protestoda bulunarak, «Yalan, yalan söylüyorsunuz» diye bağrışmışlar. O zaman parti komitesi sekreteri Sedelnikov, bin kişiyi aşan emekçiler kalabalığına dönerek, «Böylesine aşırı karşı devrimcilerle konuşmak dahi istemem!» demiş. Başka yerde konuşuruz, anlamı seziliyordu bunda.

Parti olarak başmühendise karşı şu tedbirleri almışlar: Kendisini Sular İdaresi İdare Heyetinden çıkarmışlar ve daimi sorguya çekilme havasını yaratmışlar. Çeşit çeşit komisyon ve alt komisyonlara hesap vermek ve cevap yetiştirmek zorunluğundaydı, bundan böyle. Davet edilip gelmediği günler için, ileride mahkemede kullanmak üzere, puantaj tutarlardı. Reisi yoldaş Lenin olan Çalışma ve Savunma Sovyeti aracılığıyla, Sular İdaresine «Özel Üçlü Heyet» getirtmişler (Rabkrin, Sendikalar Sovyeti ve yoldaş Kuybışev'i).

Oysa dört yıldır sular borulardan akar, Moskovalılara olağan dışı bir şey hissetirilmedi.

Bu defa Sedelnikov «İktisadi Hayat» dergisine bir makale yazmıştı: «Su şebekesinin feci durumuna ilişkin ve kamu oyunu tedirgin eden söylentilerle ilgili olarak», diye başlayan yazıya, daha başka dedikoduları da eklemiş ve hatta «Su kasıtlı olarak toprak altına basılmakta ve bütün Moskovanın temelleri çürütülmektedir» demişti. (Moskova, ki temeli İvan Kalita tarafın-

dan 14. asırda atılmış). Bu haber üzerine Moskova Sovyetinden heyet getirtmişler. Verilen rapordan «şebeke durumunun tatmin edici, yönetiminin rasyonel olduğu anlaşıldı. Oldenborger bütün suçlamalarda haklı çıktı. Bunun üzerine Sedelnikov, tüm iyiliği üzerinde: «sorunun etrafında **gürültü koparmak istedim**, durumu incelemek uzmanların işidir» demiş.

İşçi önderlerinin elinde silâh olarak ne kalıyordu şimdi? Son fakat sağlam çare neydi? ÇEKA'ya ihbar! Sedelnikov da öyle yaptı. «Su isale şebekesinin Oldenborger tarafından kasten tahribini görüyormuş». «Kızıl Moskovanın kalbinde, Sular İdaresinde bir karşı devrimci örgütün bulunuşundan hiç şüphesi yokmuş.» Rublev kulesinin feci durumu da caba!

İşler bu duruma gèlmişken Oldenborger, aydınların aracı sınıfına yaraşır, dürüstlükten uzak, kaba bir harekette bulunmuş: O ara Rusyada tamiri imkânsız olan eski buhar kazanları yerine, dışarıya vermek istediği siparişin yasaklanması üzerine, canına kıymış! (Bir kişi için yük fazla gelmiş, hele idmanları da yoktu onların).

Dava kapanmadı. Karşı devrimci örgüt başmühendis olmadan da bulunabilir. Onu bulma görevini Rapkrinciler üzerlerine alıyorlar. İki ay sürece karanlıkta bir şeyler dönüyor. Ancak yaklaşmakta olan NEP'in havası başka: «her iki tarafa da ders verilmelidir,» deniyor. Davanın Verhtribe ulaşması da ondandı. Krılenko gereği kadar sert. Gereği kadar merhametsiz. Anlayışlıdır aynı zamanda: «Rus işçisi, **kendisinden olmayan** birinde, dosttan önce düşman gördüyse, elbette haklıdır», (*) diyor fakat: «genel ve pratik siyasetimizin değişiminde belki daha büyük tavizler vermek, geri dönmek ve zigzaglar yapmak zorunluğunda kalacağız; belki de partimizin bundan sonra seçeceği taktik hat karşısında **dürüst fedakâr savaşçılarımızın** ilkel mantığı isyan edecektir», (**) diyor.

Sedelnikov ve Rabkrinciler aleyhine tanıklık yapan işçilere karşı mahkeme anlayışla davranmış, Sedelnikov ise fazla heyecan duymadan Krılenkoya cevablarını yetiştirmişti: «Yoldaş Krılenko, bu maddeleri bilirim ben, fakat burada yargılananlar **sınıf düşmanları** değil ki, oysa kanun maddeleri onlara ait.»

Ancak Krılenko da, delililler üzerine ağır basarak konuşur, «Bilerek Devlet Organlarına yapılan yalan ihbarlar... şahsî garaz ve öç alma maksadıyla davranışlar... görevden yararlanma... siyasî sorumsuzluk... iktidarı, Sovyet Devleti görevlileri ve Ko-

(*) **Krilenko, sayfa 435**
(**) **» » 438**

münist Partisi otoritesini kötüye kullanma... Sular İdaresinde iş düzenini bozma... Moskova Sovyetine ve Sovyet Rusyasına, bulunmaz bir uzmanı kaybettirmekle, zarar verdirme... «**Ve bunların dışında şahsen uğradığımız kayıp**... Savaşın hayatımızın özünü ortaya koyduğu zamanda buna benzer, geri çevrilmez olaylara alışkınız biz... (*) Yüksek Mahkeme kararını bütün ağırlığıyla bildirmelidir. Ceza merhametsizce verilmiş olmalı! Lâtife söylemek için gelmedik buraya...» diyor!

Vay babam, ne olacak şimdi? Acep? Okuyucum alıştı artık, bilir, kopya veriyor: HEPSİNİ K...

Tastamam. Hepsini kahkahadan geçirmek: temiz yüreklilikle yapılan itiraflara dayanarak, aleni takbih cezasına çarptırmak!

Çifte adalet.

Sedelnikov güya 1 yıl hapis cezasına çarptırılmış.

İzin verirseniz, buna inanmayacağız.

Gidi sizi yirminci yılların şairleri! Sayenizde kimi *onları* ışık huzmesi içinde sevinç raksını yaparken görür, kimi bizler gibisi, yandan [illegible]ifçe dokunarak geçenler. yalnız çocukluğumuzda onlara [illegible]leri, bir daha unutamaz olur. O sakil çehreler, o çirkin su[illegible]! Mühendisleri kovalayan suratlar - 20 yıllarında yağ bağlıyorlardı.

Buna 918 den başladıklarını göreceğiz.

Bundan sonraki iki davada, sevgili baş savcıdan uzak kaladağız: O şimdi sosyal devrimcilerinin büyük davasının hazırlığıyla meşgul. (**) Yüce davanın Avrupada yaptığı yankı üzerine Adalet Halk Komiserliğinin aklı başına gelmiş, 4 yıldan beri Mahkemelerimizin işler durumda olmasına karşılık, kanunumuzun, eski veya yenisinin henüz bulunmadığını hatırlamışlar. Kanun çıkarma işinde de herhalde Krılenkoya da bir görev düşmüş olmalı.

Sırada olan kilise davaları ise, **iç durumumuzla** ilgili olduğundan ilerici, Avrupanın merakını dahi uyandırmazdı. Kanun külliyatı elde olmadan da işler yürüyecekti.

Kilisenin Devletten ayırımının Devletçe ne manâya alındığını önceden görmüştük: kilisenin içinde asılı, çizgili, demirbaşı ve binası dahil herşeyi Devlete geçer, kiliseye ancak. İncilin de-

---

(*) Sayfa 458

(**) Taşrada, 1919 Saratov şehrindeki sosyal devrimci davasına benzer küçük davalar önceleri de görülürdü.

yimiyle, **gövdedeki kilise** (yani iman) kalır. 1918 Yılında, siyasi zaferin beklendiğinden önce elde edilmesi üzerine, kilisedeki mallara el komaya başladılar. Yalnız bu atılış halkın geniş reaksiyonuyla karşılandı. İç savaşın kızıştığı yıllarda, inanç sahiplerine karşı ikinci bir iç cephenin açılması doğru bulunmadığından, komünist - hristiyan dialogunun tarihi ileriye alındı.

Beklendiği gibi, iç savaşın sonucu olarak, Volga kıyıları boyunca görülmemiş bir açlık başgösterdi. Bu olay galip gelenlerin taçlarına fazladan bir süs katmadığından, haberi bir iki satır içine sığdırılarak verilirdi. Açlığa gelince - yamyamlık olaylarının görülmesi derecesindeydi. Ana babaların çocuklarını yediği olurmuş. Onyedinci Yüzyılın başında Rusyanın gördüğü açlıktan da betermiş. (Tarihçilerin anlattıklarına göre, o zaman kar ve buz toprak yüzünden birkaç yıl sürece kalkmadığından, tohumluklar da öyle kalmış). Bu açlığı canlandıran bir film, devrim ve iç savaş hakkında bildiklerimizi bize başka açıdan gösterir ,kanılarımızı değiştirebilirdi. Fakat ne film, ne roman ve ne de istastiki bilgi var - örtülmek istenen bir olay, tarihimizi süslemeyen bir olaydır. Üstelik her açlığın **sebebini «kulaklarda»** görmeye alışmışız. Ya genel ö[illegible] içinde kulaklar kim? V.G. Korolenko. «Lunaçarskiye m[illegible]pların» da (Lunaçarskiy'in vermiş olduğu söze rağmen, [illegible]mamış), (*). açlığın ve sefaletin sebeplerini izaha çalışır: «Herkes silâha sarıldığından üretimle uğraşacak kimselerin kalmadığından ve köylünün ürünün bir kısmının dahi kendisine verileceğinden ümitli olmadığındandır.» diyor. Bir gün gelir, Brest sulh antlaşması gereğince, yok demeye takatı kalmayan Rusyadan, ileride açlık çekileceği mıntıkalardan dahi, Kayzer Almanyasına yollanan zahire vagonlarının sayımını yapar. Aylarca süren sevkiyattan batı cephesinde henüz savaşan Almanlar yararlandı.

Mantık ve kestirme yoluyla sonuçları sebeplere bağladığımızda meydana çıkan gerçek: Kurucu Meclisle uğraşmaya sabrımız yetmediğindendir ki, Volga kıyıları boyunca oturan halk, çocuklarını yemeye zorlandı.

Siyasi deha, milli felâketten yararlanma yolunu bulmakla kendini belli eder. Üst tarafı - bir ilham meselesidir. İstakanın tek vuruşuyla bilârdo toplarının üçünü de yuvalarına sokmayı öğrendik. Şimdi de **Volga boyunu papazlar doyursun**, deriz: onlar hristiyan, iyi kalpli insanlar olmalıdırlar.

1 — Yok derlerse - hem açlıktan onları sorumlu tutar, hem de kiliseleri yağmalarız.

(*) Paris, 1922 ve Samizdat, 1967

2 — Olur derlerse - kiliselerdekileri alır götürürüz.

3 — Öylesine veya böylesine - döviz rezervemiz pekiştirilmiş olacak.

Buluş belki de kilisenin kendisinden çıkmadır. Patrik Tihon'un ifadesine göre, 1921 in Ağustosunda, açlığın başladığı tarihlerde, kilise gerek vilâyetlerde, gerekse memleket çapında komiteler kurarak, «açlıkla savaşmak için iane toplamaya başlamış. Fakat yardımın kiliseden direk olarak açlık çekenin ağzına ulaşması, devleti küçük düşürecekti. Komiteler yasaklandı, paralar hazineye devredildi. Patrik yardım için hem Papaya, hem de Kentenbury Başpiskoposuna başvurmuş, fakat burada da yolunu kesmişler: «Dışarıyla ilişki ancak Sovyet Hükümetinin işidir.» dediler. Gazeteler de yazdı: paniğe gerek yok, Hükümetimiz açlığın çaresini bulacak, dendi.

Volga kıyılarında halk o ara ot, kösele ve kapı doğramasıyla karnını doyuruyordu. Nihayet 1921 in Aralığında Pomgol (Açlık Çekenlere Devlet Yardım Komitesi) kiliseye başvurarak, yardım için kilisenin elinde olan kıymetlerin teslimini istemiş (hepsinin değil, ibadet sırasında kullanılmıyanları, yalnızca Patrik kabul etmiş. Pomgol tüzük çıkarmış - yardım yalnız bağış yoluyla olacaktı. 19 Şubat 1922 de Patrik yayınladığı bir genelgeyle, Toplum Sovyetlerine ibadette kullanılmayan eşyayı bağış olarak verilmesine izin vermiş.

Emekçilerin iradesine gölge düşüren taviz verme havasında herşey tatlıya bağlanıp çözümlenmek üzereyken, Kurucu Meclis sorununda veya Avrupa parlamentolarında adet olduğu gibi, fakat olmadı işte...

Fikir yıldırım çarpmasına da benzeyebilir, emirname kılığına da bürünür. İşte 28 Şubat tarihli VTSIK'in emri: «açlık çekenlerin yararına olmak üzere Kiliseden tüm malların alınması» şeklindedir.

Patrik Kalinin'e yazdı - cevap alamadı. O zaman Patrik 28 Şubatta yani, kötü sonuçlar doğuracak genelgeyle, böyle bir davranışın kilise gözüyle mukaddesata saldırıdan başka bir şey olmadığını ve makamınca bunun uygun görülemeyeceğini bildirdi.

Üzerinden Yüzyılın yarısı geçtikten sonra, serzenişte bulunmak insana kolay gelir. Haliyle Patrik ve kilise büyükleri fikirlerini dağıtmamalıydılar, acep Sovyet Hükümetinde açlıkla başa çıkmak için başka kaynak var mı, yok mu? diye düşünmemeliydiler. Veya Volga'daki açlığın **sorumlusu kimdir?** sorusunu akıllarına getirmemeliydiler. İş malda değil, malı teslim etmek gerekiyordu. İmanın dirilişi - eğer olacaksa - maldan olmayacaktı, elbette. Diğer yandan zavallı patriğin durumunu da gö-

zönünde bulundurmalıyız: makamına devrimden sonra seçilmiş, baskı altında bulundurulan, kovalanan, kurşuna dizdirilen kilisenin başına geçmiş ve emanete bakmak sorumluluğunu yüklenmişti.

Bu ara gazetelerde, Volga boyu halkının Patrik ve kilise büyükleri tarafından açlığa terkedildiğine değin haberler çıkmaya başladı. Patriğin direnişi sertleştikçe, durumu zayıflıyordu. Mart ayında ruhaniler içinde dahi, malların devlete verilmesi lehine cereyan başladı. Pomgol Merkez Komitesine seçilen piskopos Antonin Granovskiy, Kalininle [167] konuşurken, dinlerine bağlı halkın düşündüğü sakıncadan haber vermiş: «iman sahipleri, kilise varlığının özel ve inanışlarına ters düşen maksatla kullanılacağından korkuyorlar», demiş. (Yüce İlmin genel ilkelerini bilen tecrübeli okuyucularımız, iman sahiplerine hak verirler, değil mi ki uyanan Doğu ve Kominternin ihtiyaçları, Volga halkı ihtiyacından daha az önemli değildir.)

Petrograd metropoliti Benyamin de coşarak, kilise varlığını Hükümete teslim etmek istemiş: «Bu mallar Allahındır, kendi elimizle veririz» demiş. «Yalnız zorla alınma şekliyle olmasın, bağışımız olsun,» diye konuşmuş. O da din adamları ve cemaatin kontrolunu, kilise varlığının açlara dağıtılan ekmeğe dönüşeceği ana kadar başında bulunmak isteğinde bulunmuş. Açıklamayı yaparken patriğin görüşüne zıt olan düşüncesinden azap duymuş.

Petrogradta işler kavgasız yürüyordu. Görgü tanığının anlattığına bakılırsa, şehir Pomgol komitesinin 5 Mart 922 tarihli toplantısında çok sevinçli bir hava esmiş. Benyaminin: «Ortodoks Kilisesi açlık çekenlere bütün varlığını vermeyi kabul eder» şeklinde konuşmuş. Ancak zor kullanılarak alınması halinde mukaddesata tecavüz fiilini görecekmiş. Gönülden verdikten sonra da, ne diye zor kullanılsın? Komite başkanı, kilisenin bu davranışının Hükümet tarafından kilise lehine değerlendirileceğinden söz etmiş. (Ne gezer!). Hazır bulunanlar duygulanarak ayağa kalktılar. «En büyük zorluk - bölünmemizden ve biribirimize düşman olma halimizden geliyor. Fakat bir gün gelir - birleşir Rus halkı. Petrogradtaki Büyük Kazan kilisesinde duran Meryem Ananın ikonasını süsüleyen altını kendi elimle çıkarır, tatlı gözyaşlarımı döker ve teslim ederim» dedi Metropolit. Pomgol komitesi bolşevik üyelerini takdis ettikten sonra, gitmek için ayağa kalkan din adamını, komite üyeleri, başları açık, sokak kapısına kadar uğurlamışlar. «Petrograd Gerçeği» gazetesi, 8,9, ve 10 Mart tarihli (*) nüshalarında, konuşmaların dostluk havası için-

---

(*) «Kilise ve Açlık» ve «Kilise Varlığının Müsaderesi» makaleleri.

de geçtiğini onaylar, metropolit için hayırhahlıkla söz ederdi. «Smolnıy» ([168]) de anlaştılar, kilise vazo ve süs eşyası, cemaatın gözü önünde külçe altın durumuna getirilecek» diye yazdılar.

Fakat yoldan dönülüyor. Hristiyanlığın zehirli buharlaşması devrimin atılışını köstekliyor. **Böylesine bir anlaşma ve bu biçimde** yapılan devir, Volganın aç halkının **işini görmüyormuş!** Petrogradtaki Pomgol komitesinin zayıf kadrosu değiştiriliyor, gazetelerde «kalitesiz din adamlarından» ve «kilise prenseslerinden» söz edilmeye başlandı. Kilise temsilcilerine de: «**Fedakârlığınız** sizin olsun! Sizlerle **pazarlığa oturmayacağız! Her şey hükümete ait!** gerekeni elinizden alacak,» dendi.

Petrogradta ve başka yerlerde kilise malına el koma işlemi başladı, kimi yerde de dirençle karşılandı.

Kilise davalarına başlamak için kanuni sebepler vardı artık. (*)

g) **Moskova kilisesi davası** (26 Nisan - 7 Mayıs 1922). Yüksek Teknik Okulu müzesinde görüldü. Davaya bakan - Moskova Devrim Mahkemesi, başkan Bek, savcılar Lunin ve Longinov. Sanık sandalyasında 17 kişi, patriğin genelgesini yaymakla suçlandırılan başpapazlar ve siviller. Suçlama - kilise malının teslim edilip edilmemesinden daha önemli. Başpapaz A. N. Zaozerskiy **kendi kilisesindeki tüm kıymetli eşyayı teslim etmiş**, fakat ilke olarak, patrik genelgesinden yana çıkmış, zora dayanan müsaderenin mukaddesata saldırı anlamına geldiği görüşünü savunmuş. Bu tutumu yüzünden davanın baş sanığı olduktan sonra da şimdi **kurşuna dizilecekti.** (Onemli olan - açları doyurmak değil de, asıl maksadın kiliseyi uygun pozisyonda yakalayıp vurmak olduğunun ispatıdır bu.)

5 Mayısta patrik Tihon tanık olarak dinlendi. Salondaki dinleyiciler önceden elenip seçilen kimseler olmalarına rağmen, (bu bakımdan 1922 ile 1937 ve 1968 yılları arasında büyük fark yok), patrik girerken ve salondakilerini takdis ederken, hazır bulunanların yarısından fazlası ayağa kalkmış. Anlaşılan, eski maya etkisini henüz yitirmemiş, Sovyet cilâsı da daha sertleşmemişti.

Genelgenin yazılması ve yayınlanmasıyla ilgili bütün suçlamaları Tihon üzerine çekiyor. Başkan ısrar eder. «Buna imkân yok,» der. «Bütün satırları siz kendi elinizle mi yazdınız?» diye sorar. «Herhalde size imza atmak düştü, **yazan kim?** Danıştığınız

---

(*) «Kilise Anlaşmazlıklarının Tarihi» adındaki Anatoliy Levitan'ın eserinden Cilt 1, Samizdat, 1962. Ve Sudebnoye Delo dergisinde yayınlanan Patrik Tihon'un sorgu tutanaklarından edindiğim bilgilerdir.

kimselerin adları ne? Sonra gazetelerin **s i z e** karşı kampanya açtıklarından söz ediyorsunuz. Onu **b i z e** ne diye dinletiyorsunuz? Maksadınız neydi?»

Patrik: Onu kampanyayı açanlardan sorun, maksatları neydi?

Başkan: Fakat bunun dinle ilgisi ne?

Patrik: Tarihi kıymeti var

Başkan: «Pomgol la konuşmanız sırasında, **e l a l t ı n d a n** hükümetçe bir emirnamenin çıkarılmasından şikâyet ettiniz mi?

Patrik: Evet.

Başkan: Sovyet Hükümetinin yanlış hareket ettiğini mi sanıyorsunuz?

Yıkıcı isnat! Milyonlarca defa sorgu hâkiminin odasında onu bize diyecekler! hiç bir zaman da patriğin verdiği sade cevabını veremiyeceğiz:

Patrik: Evet.

Başkan: Devlette yürürlükte olan kanunların şahsınız için geçerli mi, geçersiz mi olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Patrik: D i n e b i r a y k ı r ı l ı ğ ı y o k s a o z a m a n g e ç e r l i .

(Herkes cevaplarını o şekil vereydi, tarihimizin seyri değişirdi!)

Konu dini kurallardan açılıyor. Patrik, kiliseye ait malın devri işinde seçilecek yollar arasındaki farktan söz ediyor: eğer kilise kendisi veriyorsa, mukaddesata saldırı sayılamayacağını, kilise isteğine karşı bir davranışın ise, mukaddesata saldırı niteliğinde olacağını anlatıyor. Genelgede ancak kilisenin iradesine karşı çıkmanın tenkidi yapılmış, demirbaşları vermeyelim diye bir ifade de yokmuş.

(Çok ilginç - isteğe karşı!)

Başkan yoldaş Bek hayret eder: Sizin için hangisinin daha fazla önemi var - kilise kaideleri mi? Sovyet Hükümeti kanunları mı?

(Beklenen cevap: Sovyet Hükümeti kanunları.)

— Savcı — kilise kanunlarına göre mukaddesata saldırı olduğunu kabul edelim, fakat merhametiniz nerede kaldı?

(Mahkemede siftah duyulan ve bundan sonra da 50 yıl sürecek bir defa daha duyulmayacak zavallı bir sözcük: **m e r h a m e t ...**)

Bu ara mukaddesata saldırı sözünün [109] filolojik tahlili üzerinde de duruluyor.

Savcı: Sovyet Hükümeti temsilcileri olan bizler bu durumda kilise demirbaşı hırsızı mıyız?

(Salonda kesilmeyen gürültü. Celseye ara veriliyor. İnzibat

görevlilerin faaliyeti görülüyor.)

Savcı: Sonuç olarak, Sovyet Hükümeti temsilcisi, VTSIK'e, siz hırsız diyorsunuz?

Patrik: Yalnızca kilise kayidelerini anıyorum.

Bundan sonra «mukaddesatı tahkir» tabiri inceleniyor. Vasiliy Kessariyskiy kilisesinden ikonalar kaldırılırken, birinin üzerindeki süsler sandığa girememiş. Girsin diye üzerine çıkılmış ve ayakla bastırılmış. Ancak patrik bu sahnenin tanığı değil.

Savcı: Nereden bilgi aldınız? Bunu size anlatan papazın adını söyleyin! (onu hemen içeri tıkarız manasına çıkar.)

Patrik söylemiyor.

O halde - haber yalandır!

Savcı hücumuna devamla: Bu adi yalanı ona söyleyen de kim ola?

Başkan: İkonarı ayaklarıyle ezenlerin adlarını söyleyin! (haliyle kartvizitlerini bırakmış olmalıdırlar.) Yoksa Mahkeme Heyeti size inanmayacaktır.

Patrik söylemiyor.

Başkan: Iddianız indi dir!

Şimdi sıra, Patriğin Sovyet Hükümetini düşürmek istediğinin ispatlamasına kaldı. Şu şekilde ispatlanıyor: «propagandayla belli bir hava yaratılıyor ki, ikinci kademesi düşürmedir».

Yargıçlar Heyeti Patriğe karşı dava açılmasına karar veriyor.

7 Mayısta karar bildiriliyor: 17 sanıktan onbirine kurşuna dizilme cezası. (Kurşuna dizdirilen beş kişi oldu.)

Krılenko'nun dediğine göre, şakalaşmak için gelmedik.

Bir hafta sonra patrik makamından uzaklaştırılarak tutuklanıyor. (Ancak bu sonu değildir henüz. Şimdilik Donskoy manastırına götürülerek, cemaatın yokluğuna alışana kadar, orada tecrit edilir. Hani Krılenko'nun bir süre önce hayretle, acep patrik için bir tehlike var mı diye sorduğunu hatırladınız mı?.. Doğru, tehlike geldikten sonra da çaresi bulunmaz, ne çanların ve ne de telefonun sesi para eder.)

İki hafta sonra Petrogradta metropolit Benyamini tutuklamışlar. Kilise en üst basamaklarında bulunanlardan değildi. Makamına tayin yoluyla da gelmemişti, öbür metropolitler gibi. 1917 Yılının ilkbaharında, eski Novgorod devrinden bu yana ilk defa, Moskova ve Petrogradta metropolit seçim ile makamına oturtulmuş. Kalbi herkese açık, halim tabiatlı insan olan metropolit sık sık fabrikalara gider, halk ve ruhaniler alt kademesi tarafından sevilen bir kimseydi. Onların oylarıyla makamına kavuşmuştu. Zamanın havasından pek anlamayan Benyamin, ken-

di görevini kiliseyi siyasetten uzak tutmasında bulurdu, çünkü «*önceden bundan çok zarar gördü*». İşte şimdi onu:

h) Petrograd kilise davasına çıkarılanlar arasında göreceğiz (9 Haziran - 5 Temmuz 1922). Kilise malını devretmeye direniş gösterenler arasında din ve kilise kanunu profesörleri, piskopos yardımcıları, papazlar ve cemaattan kimseler vardı. Hepsi birkaç düzine insan Mahkeme başkanı Semenov 25 yaşında (söylentilere göre fırıncı). Başsavcı - Halk Adalet Komiserliği heyetinden P. A. Krasikov - Lenin'in Krasnoyarsk'tan ve Avrupadan arkadaşı ve yaşıtı; Vladimir İlyiç onun keman çalışını çok severdi.

Nevskiy caddesi ve dönemecinde toplanan halktan birçoğu, metropolit geçirilirken, diz çöker ve ilâhiler söylerdi. (Pek ileri gidenleri hem sokakta hem de mahkeme binasında tutuklarlardı). Salondaki dinleyicilerin çoğu - kızıl ordu askeri, buna rağmen başında beyaz papaz külâhıyle metropolit girdiği zaman, ayağa kalkarlardı. Oysa savcı ve mahkeme başkanlığı kendisine halk düşmanı diyorlardı. (Dikkat, artık sık sık kulağımıza gelen kelimeler.)

Davalar biribirini izleyedururken, avukatların gitgide zorlaşan durumları meydana çıkıyordu. Krılenko bu konuda bize birşey bildirmez ama, bir görgü tanığının anlattıkları var: Avukatların başı Bobrişçev - Puşkin Mahkeme Heyetince tutuklanmayla tehdit edildiğinde, adı geçen altın saatını ve para cüzdanını avukat arkadaşı Guroviç'e vermiş; çünkü tehdidin yerine getirilmesi o zamanda ve koşullarda olmayacak şey değildi. Tanık profesör Yegorov'u, metropolit lehine tanıklık ediyor diye, hemen oracıkta tutuklamışlar bile. *Fakat Yegorov'un çantasından, başından geleceğini biliyormuş gibi*, yiyecek, çamaşır, havlı ve hatta hafif bir battaniye çıkmış.

Yargılamanın yavaş yavaş artık bizim bildiğimiz usule dönüştüğünü görüyorsunuz her halde.

Metropolit, Sovyet Hükümetiyle kötü niyete dayanan bir antlaşma yapmak suçundan yargılanıyor. Onun sonucu kilise elindeki malın alınmasıyle ilgili emirname yumuşak çıkmış. İkinci suçu, Pomgol'a yazdığı mektubu halk içinde yaymakla (Samizdat) işlemiş. Üçüncüsü - dünya kapitalizmiyle ahenkli çalışma.

«Yaşayan Kilise» taraftarı ve o grub'un en baştakilerinden, GPU ile anlaşmış papaz Krasnitskiy, öbür papazların aralarında anlaşarak ve açlığı öne sürerek, Sovyet Hükümetine karşı bir ayaklanma hazırlığı içinde olduklarını söyler.

Dinlenen - yalnızca suçlamanın tanıkları. Savunmanın tanıklarına söz verilmedi. (Gitgide benzeyiş artıyor, değil mi?)

Savcı Smirnov «onaltı baş peşinde». Savcı Krasikov bağırıyor: «Tüm ortodoks kilisesi - karşı devrimci bir örgüt. **Kilisenin tümünü cezaevine yollamamıza gerek var.»** diyor.

(Çok realist bir program. Kısa zamanda hemen bütünüyle gerçekleşti. **DİALOG** için sağlam bir temel.) [79]

Metropolit'in avukatı S.Y. Gureviç'in konuşmasından birkaç cümleyi buraya geçirmek fırsatından istifade edelim:

— «Suç delili yok, olay da yok, suçlama da yok... Tarih buna ne diyecektir? (Amma da korkuttu! Unutulur ve bir şey söylemez!) Kilise malının müsaderesi olaysız geçti, oysa Petrograd ruhanilerini sanık sandalyasında görüyoruz, birilerinin kolları da onları ölüme itiyor. İleri sürdüğümüz ana ilke - Sovyet Hükümetinin çıkarıdır. Fakat unutmayın - kilise, din uğruna hayatlarını verenler sayesinde filizlenir (Bizde filizlenmez ki!)... Başka söylenecek sözüm yok, fakat konuşmayı bırakmak da zor. Konuşmalarımız süresince - sanıklar hayattadır. Tartışmalar sonuçlanır - hayat da söner!!.

Devrim Mahkemesi on kişiyi ölüm cezasına çarptırdı. Ölümü bir aydan fazla, sosyal devrimci davasının sona ermesine kadar beklediler. (Adeta öbürleriyle birlikte kurşunlanmak için bekletildiler). Ondan sonra VTSİK altısını affetti, dördü ise 12 Ağustosu 13 Ağustosa bağlayan gece kurşuna dizildiler (metropolit Benyamin, piskopos yardımcısı Sergiy, eski Devlet Duması üyesi Hukuk Prof. Y. P. Novitskiy, avukat Kovşarov).

Okuyucularımızdan taşra çoğul ilkesini unutmamalarını çok rica ederiz. İki kilise davasının görüldüğü yerde, aslında yirmi iki olmuştur.

Sosyal devrimciler davasının hazırlığı yapılırken, Ceza Kanununu bir an önce çıkarmak için de çaba harcandı: kanundan granit kaya parçaları temele atılmalıydı, nihayet. Onceden konuşulmuş olduğu gibi, 12 Mayısta VTSİK'in Genel heyet toplantıları başladı, Ceza Kanununun taslağı ise henüz onu gözden geçiren Lenin'in elindeydi. Kanunun altı maddesi en ağır ceza olarak kurşuna dizilmeyi öngörüyordu. Tatmin edici değildi. 15 Mayısta İlyiç, derkenarla altı madde daha eklemiş (içlerinde 69 madde de vardı: propaganda, kışkırtma, hükümete karşı pasif direnme, toplu olarak askerlikten kaçmak, yine toplu olarak vergi ödemekten kaçınmak suçlarını kapsıyordu.) (*) Bun-

---

(*) **Çarlık zamanında aynı suç mahiyetinde olan «Vıborg çağrısı» için o zaman 3 ay hapis verilmişti.**

ların dışında ölüm cezasını gerektiren bir madde daha eklenmişti: İzin almaksızın dışardan Rusyaya dönme halini öngörüyordu (eskiden sosyalistlerin hep gitme gelme huyları hatırlarına geldi). Bir de ölüm cezasıyle eş değerde tutulan yeni bir infaz düşünüldü: Memleketten dışarı çıkarma cezası. (Vladimir İlyiç uzağı görüyordu: Avrupadan vatana dönmek isteyenlerin kuyruğa gireceği, vatandaşlarımızın da ancak sopa ile Batıya gönderileceği günler yakın olmalıydı herhalde). Ilyiç, Adalet Halk Komiserine gerekçeyi şöyle açıklamış:

«Yoldaş Kurskiy! Bence kurşuna dizilme cezasını, menşevik, sosyal devrimci ve benzerlerinin işleyecekleri bütün suçlara uygulamak gerekiyor. Bu suçları ULUSLARARASI KAPİTALİSTLERİNİN faaliyetine **bağlamak** için bir formül bulunmalıdır», demiş (siyah ve majisküller Lenin'in). (*) (Kurşuna dizilme cezası yerine - harice çıkarma cezası verilemezmi idi?).

Kurşuna dizilme cezasının uygulanacağı maddelerin çoğaltılması! Bunda anlamayacak ne var? (Kaç kişiyi memleketten çıkardılar?). «**Terrör - bir kanış verdirme aracıdır,**» (**) galiba anlaşıldı!

Fakat Kurskiy herşeyi anlayamamış. Herhalde formül arama işi onu yordu: Bağlantı nasıl kurulacaktı? Ertesi gün, izahat almak üzere, tekrar SNK Başkanına (Lenin'e) dönmüş. Arada konuşulanı bilmiyorduz. Fakat 17 Mayısta Lenin, bulunduğu Gorka'dan, Kurskiye ikinci mektubunu yollamış:

«Y. Kurskiy! Konuştuğumuza ilâveten Ceza Kanununa eklenecek maddenin taslağını yolluyorum. Ana fikir, müsveddenin kusurlarına rağmen, herhalde anlaşılmış bulunuyor: terrörün **gerekçesini, özünü** ve sınırını açıkça anlatmak ve onu yalnız hukukun dar açısından değil de, ilke ve siyaset açısından da açıkça desteklemek olacaktır.

Yargılama, terrörü kaldırmamalıdır. Bunu vaadetmek, ya kendini veya başkasını aldatmak olacaktır. Onu ilke olarak haklı göstermek, mübalâğaya kaçmadan, yapmacılığa sapmadan kanunlaştırmak gerekiyor. Formülü olabildiği kadar geniş tutmakta fayda var, çünkü uygulama sırasında ancak devrimcinin vicdanı ve devrimcinin hukuk anlayışı ilgililere kılavuzluk edecektir.

Kommünist selâmlarla

Lenin» (***)

(*) Lenin Külliyatı, 5. tabı, cilt 45, sayfa 198
(**) Lenin Külliyatı, 5. tabı, c. 39, s. 404 - 405
(***) Lenin Külliyatı, 5. tabı, c. 45, s. 190

Bu önemli dökümanı yorumlamak bize düşmez. Susmak ve düşünmek daha yerinde bir hareket olur kanısındayız.

Dökümanın önemi - Lenin'in bu Dünyada vermiş olduğu direktiflerinden en sonunculardan biri olmasındadır. Hastalık henüz vücudunu sarmamıştı, direktif - siyasi vasiyetnamesinin bir parçası sayılabilir. Bu mektup yazıldıktan beş gün sonra ilk inme geldi. Geçici olarak 922 yılının sonbaharında iyileşti. Kurskiye yazdığı iki mektup, bir ihtimalle, evin birinci katındaki köşe, hem kabul hem çalışma odası görevini yapan, beyaz mermer dekorlu, içinde şefin ölüm yatağı duran odasında yazılmıştı.

Mektuba ek maddenin çift varyantlı **müsveddesi** koşulmuştu. Birkaç yıl sonra bu maddeden hem 58-4 hem de bütünüyle anacığımız 58 inci madde oluştu. Okuyoruz, hayran kalıyoruz: **olabildiği kadarıyle geniş formüle etmek, kapsamı genişletmek** bu imiş! Okuyoruz, kapsamın genişliği hatıra geliyor, ne de genişti, sevgilimiz...

«...propaganda veya kışkırtma ,örgüte üye olma veya... faaliyetleri... karakter taşıyan... örgüt veya şahıslara yardımda bulunmaya... (objektif olarak veya **yardım edebilecek durumda bulunma**)...» gibilerden bir formül.

Bana Aziz Augustinus'u (Aurelius'u) [171] verin, hemen 58 inci maddeden mahkûm ederim kendisini.

Herşey yazıldı, çizildi, basıldı, kurşuna dizme cezası genişletildi ve VTSİK'in toplantısında 20 Mayıs tarihlerinde, Ceza Kanununun yürürlüğe giriş tarihi tespit edildi: 1 Haziran 1922.

Bundan böyle, iki ay sürecek davanın kanuna uygun olarak görülmemesi için bir sebep kalmamıştı.

i) **Sosyal devrimciler davası** (8 Haziran - 7 Ağustos 1922) Verthtrib'te görüldü. Herzamanki başkan Y. Karklin, (yargıç için güzel bir soyadı [172]) bu önemli, bütün sosyalist dünyasının izlediği dava için, yerini becerikli Georgiy Pyatakov'a bırakmış. (İhtiyatla davranan kader, alay etmesini sever! Düşünmek için pay da bırakır! Pyatakov'a 15 yıl bırakmış). Avukatlar yoktu. Sanıklar, hepsi tanınmış sosyal devrimciler, savunmalarını kendileri yaptılar. Pyatakov sertti, sanıkların sözünü kesiyordu.

Okuyucum ve ben, bu işte saç sakalımızı ağartmasaydık, her davada önemi olan unsurun **suç** olmayıp, çıkacak kararın **maksada uygun düşme** derecesinin olduğunu bilmeseydik, bu davayı anlamaz, bağrımıza basmazdık. **Maksada uygun düşmenin** ölçeği hiç şaşmaz: menseviklerden daha tehlikeli, dağıtılmamış, tam olarak yitirilmemiş kimselerdi, sosyal devrimciler. Yeni kurulmuş emekçilerin diktası için, sosyal devrimcilerin yok edilişi uygun gelecekti.

İlkeyi bilmeseydik, davayı pis bir oyun, partinin öç alması şeklinde yorumlayacaktık.

Bu davadaki suçlamalar ister istemez insanı düşündürür, çünkü onlara, Devletin uzun ve halâ da devam eden hayatını gözönünde bulundurarak, değer biçiyoruz. Parlamentolara ve demokrasiye dayalı, parmakla sayabileceğimiz yıllar dışında, memleketin tarihi, devrim ve iktidarı kapma olaylarının tarihıdir. Devrimi yapmayı beceren, o andan başlayarak, Kanunun temiz esvabına bürünür, attığı ve atacağı adımlar kanun yolunda atılmış sayılır, destanlara konu olur, oysa şanssız hasımlarının geçmişte ve gelecekteki tüm davranışları suç sayılır, davalara konu olduktan sonra, cezaya çarptırılır.

Ceza Kanununun kabulü üzerinden henüz bir hafta geçmesine rağmen, devrim sonu beş yılın tarihini kanun kapsamına sığdırmak istiyorlar. Yirmi, on, beş yıl öncesine kadar, çarlıkla yapılan mücadelede, devrimciler cephesinde, sosyal devrimciler bolşeviklere en yakın olan parti idi. Teröre başvurduklarından, hapishane ve kürek mahkûmu kadrosunu onlar doldururdu. Bolşeviklerin nasibine hemen hemen düşmezdi.

Şimdi ise ilk suçlama: İç savaşı başlatanlar - sosyal devrimciler! Evet, evet, onlardı! Ekim devrimine silâhla karşı çıkanlar - onlar. Sosyal devrimciler tarafından desteklenen ve kısmen onlardan kurulu Geçici Hükûmeti savunan - onlar. Bolşevikleri tutan deniz erleri, Geçici Hükûmeti makinalı tüfeklerin kanuni ateşiyle yıktıklarında - onlar, kanuna karşı gelerek, kanuni Hükûmetten yana çıktılar. (*) Hatta ateşe ateşle cevap verdiler! Hatta yenilen Hükûmetin emrinde olan Harp Okulu Talebesini de birlikte sürüklediler!

Silâhla mağlûp edildikten sonra dahi, siyasi yönden de pişmanlık getirmediler. Kendini Hükümet ilân eden Halk Komiserleri Şûrası önünde diz çökmediler İsrarla, bir önceki Hükûmetin, kanûni Hükûmet olduğuna ilişkin görüşlerini savundular. Yirmi yıldan beri izledikleri siyasi programın iflâs ettiğini (**) şimdi de kabul etmiyorlar, ancak merhamet dileyerek, gruplarını parti olarak kabul edilmemesini ve af edilmelerini istiyorlar. (***)

İkinci suçlarını 5 ve 6 Şubat 1918 tarihlerinde bir sokak gösterişini organize ederek, İç Savaş uçurumunu daha da derinleş-

(*) İsteksizce davranmaları - ayrı iş. Kararsızdılar, kararlarından dönüyorlardı bile - fakat suçları bundan hafiflemedi.
(**) İflâs durumu sayılan vardı, fakat ilk bakışta anlaşılmamıştı.
(***) Aynı sebeple tüm mıntıka ve sınıf bölgesi Hükümetler de kanuni değildi: Arhangelsk, Koban, Ural veya Güney Kafkasya Hükümetleri, çünkü kendilerini Hükümet saydırdıkları tarihte Halk Komiserleri Şûrası artık kurulmuştu.

tirdiler, kanuni İşçi - Köylü Hükûmetine karşı ayaklanmış oldular, kanun dışı olan (genel, eşitlik ilkesine dayanan, gizli oylamayla seçilen) Kurucu Meclisten yana çıkarak Meclisi ve gösterişçileri kanun namına dağıtmaya çalışan deniz eri ve kızıl ordu askerlerine karşı savaşmakla işlediler. (Kurucu Meclis toplanır da, sakin sakin yapacağı toplantılarla ulaşacağı hayırlı sonuç, ne olacaktı sanki? Yalnız üç yıl sürecek iç savaş! Memleketin tüm halkı birlik halinde ve aynı anda Halk Komiserleri Şûrası Hükûmetini tanımış olaydı, elbette iç savaş çıkmayacaktı).

İşte üçüncü suçları: Brest Sulh Antlaşmasını geçersiz saydılar. Kanuni ve kurtarıcı bu antlaşmayla Rusya vücudunun bir parçasını feda ederek başını kurtarmış oldu. Suçlamanın görüşü: «devlete ihanet ve devleti savaşa sürüklemek çabaları böylelikle ortaya dökülmüş oldu».

Devlete ihanet! O da başı kıçı olmayan bir nesne, konuş şekline göre...

Dördüncü ağır suçları - öncekinin bir sonucudur: 1918 in Yaz ve Sonbaharında, Kayzer Almanyası batıda can çekişirken, savaş sonuna birkaç ay veya hafta kalmışken, Brest Antlaşmasına sadık Sovyet Rusyanın Almanyaya tren dolusu yiyecek ve aylık taksitlerle altın taşınırken, sosyal devrimciler bir ihanetin hazırlığıyla (hazırlığıyla bile değil, kendilerine özgü alışkanlıkla, konuşmayla, acep yapsak mı, yapmasak mı? gibilerden) meşguldüler: altının bulunduğu trenin geçeceği yolda rayları uçurmak ve altını memlekette bırakmak istiyorlardı. Suçları: «Halk malı olan demiryolunu tahrip için nice plân kurmaktı».

(O tarihlerde Rus altınının ileride Hitler imparatorluğu olacak ülkeye gönderildiğini gizlemezlerdi ve bunu söylemekten utanç duymazlardı. O halde hukuk ve tarih fakültelerini bitiren Krılenko'nın aklına gelmedi mi, gelmediyse altın külçe nedir, diyemediler mi?)

Suçlamanın dördüncü maddesinden beşincisi adeta kendiliğinden çıkıyor: Demiryolunu uçurmaya yarar patlayıcı maddeyi sosyal devrimciler müttefiklerden aldığı parayla satın alacaklardı (Altını Vilhelm'e [173] verdirtmemek için parayı batılı müttefiklerden almak istemişler) - bu ise, ihanetin üst sınırıdır! (Krılenko ne olur ne olmaz diye sanıkları Ludendorf'un [174] kurmay heyetine dahi bağlamış ama, attığı taş başkasının bahçesine düştüğünden, tutmadı.)

Buraya geldikten sonra suçlamanın altıncı maddesi de bir karış mesafede: 1918 Yılında sosyal devrimciler batılı müttefiklerinin casuslarıydılar. Dün devrimci olanlar, bugün

casus oldular! O zamanları böyle bir iddia - heyecan yaratıldı, hep tekrar edildiğinden - bugün bıkkınlık getirir.

Yedinci, onuncu maddeler de var - Savinkov, [175] Filonenko. kadet veya «Diriliş» Birliğiyle ortaklık («Diriliş Birliği» nin var olup olmadığı bilinmiyor), hatta beyaz Ruslarla yakınlık ileri sürülüyor.

Bu suçlamalar zinciri savcı (*) tarafından iyice işleniyor. Derinden derine düşünerek mi, ani bir ilhamla mı bulduğu nota'yı Başsavcı bundan sonraki konuşmalarda ağzından hiç eksik etmez: Içten gelen, sanığın ızdırabını paylaştığını açığa vuran, suçlamayı da dostluk havasına bürüyen bir ifade tarzıdır, bu. Nota gitgide yükselecek ve 1937 de şaşırtıcı bir başarıyle doruğa çıkacaktır. Konuşmalarında bundan böyle kendisiyle sanık arasında bir bağın var olduğunu, savcı - sanık ikilisinin tüm Dünyaya karşı birleştiğini göstermeye çalışacaktır. Bu hava sanığın en hassas teliyle çalınacaktır: Savcı kürsüsünden sanık sosyal devrimcilere: «**Ama sizler ve bizler - devrimciyiz!** (Bizler! Sizler ve bizler - eşit bizler!). Kadetlerle birleşecek kadar nasıl alçaldınız? (yüreğiniz parçalanmış olmalı!) Ya subaylarla? Beyaz astarlılara [176] ne diye sizin gizli örgüt kurma yaman tekniğini öğretmeye kalktınız?»

Sanıkların cevapları bizde yok. Onlardan biri kalkarak, Ekim devriminin bir özelliğine parmak bastımı, acep? tüm partilere birden savaş açmak ve onlara aralarında birlik kurmayı yasaklamak özelliğine? («sana dokunmuyorlarsa sesin çıkmasın» ilkesi). Bize öyle geliyor ki, sanıkların bazılarında direnme yeteneği kalmamıştı, kimisi de pişmanlık getirmişti: Sahi, nasıl oldu da, bunca alçalmışlar? Karanlık hücreden getirilen sanığın üzerinde, savcının ışıklı salonda söylediği samimi ve dokunaklı sözlerin etkisi büyük olur.

Krılenko, mantığı için bir yol demeyelim de, bir patika buluyor (aynı patikayı sonraları Vışinskiy Kamenev ve Buharin'e karşı kullanacak) : Kapitalistlerle ilişkiler kurarak onlardan para yardımını aldınız. Önceleri parayı **iş** için aldınız, yalnız **iş** için, asla partiniz için almadınız - fakat **bunun sınırı nerede? Sınırı kim tespit edecek?** Nitekim **iş** de - bir parti işi değil midir? Buyurun cenaze namazına: sizleri, sosyal devrimcileri geçindirenler - kapitalistlerdir!! Devrimci gururunuz nerede kaldı?

Suçlar - gereğinden fazla, cabası da var. Yargıçlar heyeti toplanarak, artık herkese hakettiği cezayı kesebilir. Ne var ki, bir pürüz görüldü:

(*) Savcı kelimesinin tekrardan kullanılmaya başladığı günlerdir.

— Sosyal devrimcilrein tüm suçları - 1919 yılında işlenmiş.

— 27 Şubat 1919 da yalnız sosyal devrimcilere mahsus bir af çıkarılmıştı. Af kanununda, ileride faaliyet göstermemek şartiyle, bolşeviklere karşı işlenen bütün suçların affedildiğini yazıyordu.

— O TARİHTEN SONRA ONLAR MÜCADELE ETMEDİLER.

— 1922 Yılındayız!

İşin içinden nasıl çıkalım?

Onceden düşünülmüştü. Sosyalist Enternasyonal Sovyet Hükümetine başvurduğu ve sosyalist kardeşlerini yargılamamalarını rica ettiği zaman düşünülmüştü.

Kolçak ve Denikin tehlikesi karşısında sosyal devrimciler 1919 başında plânladıkları ayaklanmadan vazgeçmişler ve hakikaten bolşeviklere karşı o tarihten sonra bir harekete girişmemişler. (Ve hatta Samaradaki sosyal devrimciler komünist kardeşlerine Kolçak'ın cephesinin bir kısmını dahi açmışlar. Aslında onlara af bu yüzden çıkarılmıştı.) Burada ise sanık Gendelman, partisinin merkez idare Kurulu üyesi, şöyle demişti: «Vatandaşlara tanınan medeni haklardan hepsinden bizi istifade ettirin, kanuna karşı gelmeyeceğiz». (istifade ettirin, hem de «hepsinden» istiyor! Amma da palavracılar!)

Sovyetlere karşı mücadele etmekten vazgeçmeleri gibi, Sovyet Hükümetini de tanımışlar! (Demek kendi Geçici Hükümetten de, Kurucu Meclisten de vazgeçmişler.) İstedikleri - sadece serbest propaganda koşulları altında sovyetler seçimlerinin yenilenmesi! idi.

Duydunuz mu? duydunuz mu? Düşman kapitalist suratının nereden sırıttığını gördünüz mü? Olur mu hiç? Durum korkunç! Etrafımız düşmanla çevrilidir! (Yirmi yıl,, elli yıl, yüz yıl sonra da aynı durum olacaktır.) Ve şimdi de - partilere serbest propaganda hakkının tanınmasını istiyorsunuz, köpoğlu köpekler!

Siyasi görüş açısından kafaları ayık olanlar, Krılenko'ya göre, ancak omuz silkmek ve gülmekle bunun cevabını verebilirlerdi. Yerinde bir karar alındı: «Devletin elindeki tüm imkânlarıyle bu gruplara baskı yapmak ve hükümet aleyhtarı propagandaya meydan vermemek» (*) Başka bir deyimle, sosyal devrimcilerinin mücadeleden vazgeçme ve sulh içinde yaşama tekliflerine karşı, SOSYAL DEVRİMCİ PARTISİNİN MERKEZ İCRA KOMİTESİNDEN yakalanabilenler HAPSE ATILDI!

(*) **Krilenko, sayfa 183**

Bize yaraşan bir halledilış!

Üç yıla yakın bir süreyi hapiste geçirenlerin yargıçlar önüne çıkarılması gerekiyordu. Fakat suçlama ne olacak? Krılenko şikâyet eder. «Bu devre, soruşturma açısından tam aydınlığa kavuşturulmuş değildir,» der.

Ancak suçlamada sağlam bir ipucu yine vardı: Aynı 1919, yılının Şubat ayında sosyal devrimciler, Kızıl Orduda yapılacak gizli propagandayla, askerleri köylülere karşı yapılan tenkil hareketlerinden vazgeçirtmeyi kararlaştırmışlardı (karar olarak kaldı, hiç bir zaman uygulanmadıysa da, yeni kanuna göre suç sayılıyordu):

Tepeleme hareketlerine karşı çıkmak, Devrime karşı alçakça işlenmiş ihanetti!

Bir ipucu daha vardı: Onları, Avrupaya kaçmasını bilmiş ve orada sosyal devrimcilerin «Hariçteki Merkez Icra Komitesini» ortaya koyanların yaptıklarından, konuştuklarından ve yazdıklarından (daha fazla konuştuklarından ve yazdıklarından) sorumlu tutmak mümkündü.

Fakat bunlar hepsi azdı. O zaman şöyle düşünüldü: «T e r - r ö r y a r a t m a k a m a c ı y l a s u i k a s t l a r t e r t i b i n e ilişkin suçlama olmasaydı, şimdi sanık sandalyesinde gördüğümüz kimselerden bir çoğu burada olmayacaktı!» dediler. 1919 Affı çıkarıldığı zaman, «Sovyet Adalet makanizmasında bulunanların hiç birisinin, aklına sosyal devrimcilerin Sovyet Devletine karşı suikast tertipleyecekleri gelmemişti.» (Sahi, kimin aklına gelecekti? sosyal devrimciler - ve terör? Ya akla gelseydi, o zaman o suç da affa dahil edilecekti. Veya Kolçak'ın cephesindeki deliği kabul etmemek gerekecekti. O zaman akla gelmemesi bir şans eseridir. Gerektiği zaman akla geldi.) Şimdi ise b u suç affa dahil e d i l m i y o r. (Affa dahil olan suç - sadece m ü - c a d e l e). İşte Krılenko onunla suçluyor sanıkları.

Sosyal devrimci önderlerinin **söyledikleri nelerdi**- (*)

Ekim devrimi üzerine henüz birkaç gün geçti geçmedi, partisinin dördüncüsü kongresinde Çernov konuşmasında: parti bütün kuvvetiyle «Çarın zamanında yaptığı gibi, şimdi de halktan yana olacaktır, hukuku çiğnendiğinde, karşı koyacaktır», demişti. (Çarın zamanında yaptığını herkes hatırlar). Gots şöyle konuştu: «Eğer Smolnıydeki İmparatorlar (Lenin ve arkadaşları, demek istiyor.) Kurucu Meclise dokunulursa, sosyal devrimciler eski usüllerine başvurmasını bilirler».

Eski usüllerini belki hatırladılar ama, uygulamaya cesaret etmediler. Fakat yargılanmak için bu kadarı yeter.

(*) **Bu gevezelerin hayatları boyunca söylemedikleri ne kaldı ki!**

Krılenko yine şikâyet eder: «Araştırmanın bu sahasında gizlilik sebebiyle, tanık ifadeleri azdır. Bu bakımdan ödevim bana zor gelecektir. Terör ile ilgili sahada bazan karanlıkta yürüyeceğiz» diyor. (*)

Krılenko'ya ödev zor geldi, çünkü Sovyet Hükümetine karşı teröre başvurulup vurulmayacağı konusu sosyal devrimcilerin merkez icra komitesinin toplantısında 1918 de tartışıldıktan sonra **r e d d e d i l m i ş t i.** Yıllar geçtikten sonra şimdi, Sosyal devrimcilerinin kendi kendilerini aldatma yoluna saptıklarını ispat etmek gerekiyordu.

Sosyal devrimcilerin o zamanki parolası: Bolşevikler sosyalist kıyımına başladıktan sonra, ancak. Veya 1920 yılında dedikleri: Eğer bolşevikler bizden rehin olarak topladıklarını idam etmeye başlarlarsa, parti silâha sarılacaktır. (**)

Peki, neden şart koşuyorlar? Doğrudan doğruya neden vazgeçmiyorlar? Ellerine silâh almayı ne cesaretle **d ü ş ü n ü y o r l a r - »** Teröre karşı **k e s i n k o n u ş m a l a r ı n ı** neden duymuyoruz?» (Yoldaş Krılenko, terör onların «huyu suyusu» olmasın, acep?)

Krılenkonun suçlandırıcı konuşmasından dahi, sosyal devrimcilerinin teröre başvurmadıkları açık olarak anlaşılmaktadır. Ancak bazı olaylar dile düşüyor: Sanıklardan birinin aklına, Halk Komiserleri Heyetini Moskovaya götüren trenin lokomotifini havaya uçurtmak fikri gelmiş - dolayısiyle Merkez İcra komitesi terörden sorumludur. İvanova adında bir icracı bayan istasyon cıvarında **B İ R T E K** dinamit kalıbıyle yakalanmış - Trotskiy'in bulunduğu trene suikast anlamını taşır - Merkez İcra Komitesi terörden sorumludur. Veya: İcra Komitesinin üyesi Donskoy adında biri, F. Kaplan'ı, eğer Lenin'e ateş edecekse, partiden atılacağını söylemiş; neden doğrudan doğruya ve kesin olarak yasaklamamış? (ÇEKA ya niye haber vermediler?) Krılenko'nun horoz leşinden yolduğu o kadardı :sosyal devrimciler, işsizlikten canları sıkkın kendi savaşçılarını ferdi davranışlardan alakomasını bilememişler! Bütün terörleri bu kadar. (Canları sıkkın savaşçıların da bir şey yaptığı yok. Konopleva ve Semenov adında onlardan iki kişi, 1922 de, şüphe getirici bir istekle, canı gönülden yaptıkları itiraflarla GPU dosyalarına gereç sağladı iseler de, parti İcra Komitesi davasında kullanılamadı. Sonraları bu yaman savaşçıları, bilinmedik sebeplerle, tamamen serbest bırakmışlar.)

Tüm ifadeler desteğe muhtaç. Krılenko anlatır: «hayâl kur-

(*) Sayfa 236 (ama da dili uzun)
(**) Diğer rehinleri varsın temizlesinler...

maya hevesli biri dahi, bir hikâye uydururken, nasıl olur da tam noktayı bulur?» (*) (Çok kuvvetli ifade! Her düzmece ifadeye uyar.) Tanık Donskoy için şunu yazar: «Bu adamın acep uzağı görme özel yeteneği mi var? Savcılığın tam istediği ifadeyi veriyor». Konopleva hakkında tam tersini söylüyor Krılenko: «İfadesinin doğruluğu meydanda - savcılığın istediğinin **hepsini söylemiyor**». (Fakat kurşuna dizilme kararını çıkartacak kadar). «Konopleva'nın hepsini uydurduğunu kabul edersek, yapılacak bir şey yok, uydurmaya başladın mı, devam et, ispata mı başladın? - devam et» (**) Oysa hepsini söylemiyormuş! «Hiç yoktan Konoplevayı ölüm cezasına çarptırmak - herhalde Efimov'un işine gelmiyordu» (***) Bu da doğru, çok kuvvetli ifade Daha kuvvetlisi var: «Buluşma oldu mu?» - «İhtimal dahilindedir». **Ihtimal dahilinde mi? Oldu** demektir!

Bir «lâğımcı komandosu» da varmış sosyal devrimcilerin. Üzerinde uzunca konuşuluyor, sonra bu konu terkediliyor. İş olmadığından komandolar grubu dağıtılmış bulunuyormuş. Peki, niye dikkatimizi dağıttınız? Sovyet Müesseselerinden birkaç para alınma eylemi vardı (Sosyal devrimcilerin masrafı olmaz mı? Apartman tutmak, şehirden şehre gitmek gerekiyordu). Eskiden bunlar, devrimcilerin diliyle, zarif, asil bir **eylem** sayılırdı. Fakat şimdi? Sovyet Mahkemesi karşısındaki adı - «haydutluk ve çalıntı malın saklanmasına» çıktı.

Yasa'nın tuttuğu fenerin buğulanmış camından sızan sarı ışıkta, hiç bir zaman değerli lidere kavuşmamış sosyal devrimci partisinin salınımlı, karışık, kararsızlıklarla dolu tarihi önümüze seriliyor. Çok konuşan, yüksekten atan fakat aslında beceriksiz ve cansız partinin görünümü, savcılığın elindeki gereçlerden besbelli oluyor. Şimdi ise, önceden aldığı ve alamadığı kararları, coşkuları, atılışları veya gerilemeleri hep aleyhe yorumlayarak, delil olarak kullanıyor.

Davalarının görülmesine 10 ay kala, 1921 Yılı Eylûl ayında tutuklu olarak Butırki cezaevinde kalan partinin Merkez İcra komitesi, yerlerine seçilenlere mektup yazmışlar ve bolşevik diktasının devrilmesi konusunda gelişigüzel bir çözümün izlerini görmeyeceğini bildirmişler. Ancak propaganda ve emekçilerin birleşmesine dayanan usülün makbulleri olacağını yazmışlar (hapisten dahi terör veya komplo ile kurtulmaya razı olmadıklarını beyan etmişler). Bu durum dahi aleyhe kuvvetli bir delil sayıldı: Rejimin devrilmesine **rızaları** vardı!

(*) Krilenko, sayfa 251
(**) Sayfa 253
(***) Sayfa 258

Peki, rejimi devirmede suçları yok, terörde suçları yok, eylemler hemen hemen yok, üst taraf için affa uğradılar, o zaman? Sevgili savcımız dağarcığında saklı rezerv'i çıkarıyor: «Gerektiğinde **a d e m i i h b a r** da suç sayılır. O bakımdan sanıklarımızın tümü suçludur, çünkü suç unsuru hepsi için tespit edilmiş bulunuyor.» (*)

Sosyal devrimci parti **k e n d i k e n d i n i** ihbar etmedigi için suçludur! Yine turnayı gözünden vurduk! Yeni çıkan Kanun Külliyatında yeni bir hukuk anlayışıdır bu! Teşekkür borcu olacak geleceğin kuşakları bu döşenmiş yoldan Sibiryaya dökülecektir.

Kızdığı zaman basbayağı dökülüyor Krılenkonun ağzından «azgın ve ebedi düşmanlarımız», diyor sanıklar için. Gerçek buysa - yargılamaya da gerek yok, n'apacağımızı biliriz biz.

Kanun çok yeni. Karşı devrimciliğe ilişkin başlıca maddelerin kod numaralarını dahi ezberlemeye vakit bulamamış Krılenko. Fakat hep onlara atıflar yaparak konuşur. Metini okur, vukufla açıklamasını yapar! Giyotin'in bıçağı sanki yıllardan beri o maddelere asılı dururdu. Çok yeni ve çok önemli yan, çarlık zamanı yasasından farklı olarak, **u s u l** ile **a r a ç** arasındaki farkların yeni yasada **gözetlenmemesidir.** Suç türünün tespitinde ve Ceza ağırlığının şekil bulmasında etkileri görülmez. Bizim için bir suça niyetlenmekle o suçu yerine getirmek arasında **f a r k y o k .** Bir karar verildi?Yerine getirilmiş sayılarak davaya konu oluyor. «Ama karara uyuldu mu, uyulmadımı - bizi ilgilendirmez,» (**) Yatakta karının kulağına, «Sovyet Hükûmetini devirmek iyi olurdu» demenle, aynı şeyin propagandasını seçimlerde yapmanla veya bomba kullanman arasında fark yok! Cezanın türü **değişmez!**

Usta bir ressamın tuvale attığı birkaç el fırçadan sonra gelecek portrenin ana hatlarıyle belirmesi gibi, biz de 1922 nin krokilerinde 937, 945 ve 949 yıllarının panoramasını görüyoruz.

Fakat tam da değil! **S A N I K L A R I N T U T U M U** henüz sonrakine benzemiyor. Henüz insandırlar, terbiye edilmiş koyun değil. Sanıkların tutumu hakkında bildiklerimiz pek az, yine de birşeyler anlamak mümkün. Kimi vakit Krılenkonun ağzından, celsede söylediklerini öğreniyoruz. İşte sanık Berg, «5 Ocak kurbanlarının kanından bolşevikleri sorumlu tutuyordu» (Kurucu Meclis lehine yapılan mitingin ateş edilerek dağıtılması olayı.) Bir de sanık Liberov'un direk hücumu: «1918 de, bolşevik idaresini devirmek için yeterince çalışmadığımdan kendimi suçlu bu-

---

(*) Krilenko, sayfa 305
(**) Sayfa 185

luyorum». (*) Evgeniya Ratner de aynı şeyi söyler. Sonra tekrar Berg: «sözde işçi - köylü hükumeti olarak geçinenlere karşı var kuvvetimle savaşamadığım için, kendimi Rusya işçilerine karşı suçlu buluyorum, fakat zamanımın henüz geçmediğini de ümit ediyorum». (Geçti, kuzum, geçti.)

Bu sözlerde eski huy - caka satmak varsa da, metanet de var!

Savcının gerekçesi: **Tüm yaptıklarını hayır saydıklarından**, sanıklar Sovyet Rusya için tehlikelidirler. «Belki de içlerinden bazıları, **kendilerinin ve yargılamadaki** tutumlarının tarihe övgüyle geçeceğini ümit ediyor ve onda teselli buluyorlar».

Dava sonuçlandıktan sonra VTSIK'in yazdırdığı karar: Onlar «davaları görülürken bile eski faaliyetlerine devam hakkının kendilerinde kalmasını sağladılar», şeklindeydi.

Hukukçu olan sanık Gendelman - Grabovskiy, tanık ifadelerinin düzme olma hali konusunda Krılenko ile tartışarak dikkati üzerine çekmiş, «davadan önce tanıklara karşı kullanılan özel yöntemlerden söz etmişti». (GPU'nun ellerinden geçtiklerini anlatmak istemiş. Anlıyorsunuz ya, başladı, geliyor, ideale az kaldı). İlk soruşturmanın Krılenkonun nezaretinde yapıldığı da anlaşılıyor. Tanık ifadelerinin arasındaki tutmazlık o safhada giderilmek istenmiş. Celsede **ilk defa** yüzeye çıkan ifadeler de görüldü.

N'apalım, bunlar pürüz. Çalışmamızda eksiklik var. Fakat «**yaptığımız işe tarihin biçeceği değerin bizi ilgilendirmediğini**, bütün açıklığıyle ve soğukkanlılıkla ifade etmek yine bize düşer» (**)

Pürüzlere gelince - onları gördük, temizleriz.

Kendine yöneltilen hücumlardan sıyrılmak isteyen Krılenko, Sovyet yasamasında herhalde ilk ve son defa **zabıta soruşturmasından** söz açar! Asıl soruşturmadan önceki soruşturmadan! İddiasına göre, savcılığın yöntemi dışında yapılan ve sizin soruşturma sandığınız işlem, aslında bir zabıta soruşturmasıdır. Savcının gözü önünde ve eli altında, cıvataların artık sıkıştırıldığı ve uçların birbirine bağlandığı safhaya ise, soruşturma adı verilir. Siz onu soruşturmanın savcılık tarafından gözden geçirilmesi şeklinde anlardınız.

«Soruşturmayla denenmeyen zabıta tahkikatının (karışık) vesikalarının, soruşturmanın elindeki dökümanlara oranla, **çok daha az ispatlayıcı değerde olduğu bir ger-**

(*) Krilenko, sayfa 103
(**) Sayfa 325

ç e k t i r». (*) diyor Krılenko. Hele soruşturma ustalıkla yürütülürse..

Beceriklidir üstat. Havana at - parçalayamazsın onu.

İş olarak düşünürsek, Krılenko'nun bu davanın hazırlığı için harcadığı altı ayâ, konuşmalarla geçirdiği iki aya, suçlama konuşmasına ayırdığı 15 saata yazık oluyor. Çünkü bütün sanıklar, «bir defa değil, iki defa da değil olağan dışı yetki sahibi organların elinde bulunmuş fakat herhangi sebeple **h a y a t t a k a l m a s ı n ı b i l m i ş l e r** (**)». Şimdi hakkettikleri kurşuna dizilme cezasını Krılenkonun elinden alacaklardı.

Haliyle «karar herkes için aynı çıkacaktı - hepsinin idamı!» (***) Fakat, Krılenko'nun yüce gönüllülükle ilâve ettiğine göre, «savcının isteği yargıçlar için bir direktif değildir.» (****) Davanın da tüm Dünya gözü önünde görüldüğünü de unutmamak gerek.

Bir direktif değildir. Kaliteli bir yargıç heyeti olmalı ki, bu açıklamaya gerek görülsün!..

Yargıçlar kararı açıklarken edepsizce hareket ederler: Kurşuna dizilme cezasını, hepsine değil, ancak ondört kişiye uygularlar. Öbürlerine hapis, kamp ve ayrıca yüz kişilik bir grup için ayrı bir dosya açıldı.

Okuyucularım, lütfen unutmayın: Yüksek Devrim Mahkemesi «Cumhuriyetin bütün mahkemeleri için bir örnek durumundadır, kılavuzluk görevini yerine getiren o dur. (*****) Verhtrib'in kararları öbür mahkemeler için direktif niteliğindedir» (******) Taşrada hüküm giyeceklerinin sayısını, anlayın artık.

VTSİK'in temyiz kararında, davanın gösterdiği değerden galiba daha yüksek değer saklıdır: Kurşuna dizme kararı onaylanmakla beraber, yerine getirilmesi erteleniyor. Hüküm giymişlerin sonları dışardaki (bu arada dışarda kalan) sosyal devrimcilerin tutumuna bağlanıyor. Bize **k a r ş ı** davranışları olursa, berikileri temizleriz anlamını taşır.

Rusyanın tarlalarında sulh içinde geçen ikinci yılın ürününü topluyorlardı. ÇEKA'nın avluları dışında hiç bir yerde silâh konuşmuyordu (Yaroslavl'de - Perhurov, Petrogradta - metropolit Benyamin. Çok daha başkaları da). Mavi deniz üstünden, açık gök kubbesi altına ilk diplomat ve gazetecilerimiz dış ülkelere

(*) Sayfa 238
(**) Krilenko, sayfa 322
(***) Sayfa 326
(****) » 319
(*****) » 407
(******) » 409

gidiyorlardı. İşçi ve Köylü Depüteleri Merkez İcra Komitesi, ebedi **rehinleri** koynunda saklıyordu.

İktidar partisi üyeleri davayı anlatan Pravda gazetesinin 60 nüshasını okumuşlar (onlar hep gazete okurlardı) ve hepsi **DA, DA, DA** [177] demişler. İçlerinden **NYET** [178] diyen çıkmamış.

Peki, o zaman 1937 de olanlara niye şaşmışlar? Yakınmaları ne hakkında olacaktı? Adaletsizliğin temeli, önceleri ÇEKA'nın yargı dışı usülleriyle, sonraları erken görülen davalar ve körpe Ceza Kanunuyla atılmamış mı idi? 1937 Yılında gördüklerimiz de **MAKSADA UYGUN GELMİYOR MU İDİ?** (Stalinin maksatlarına, belki de Tarihin maksadına)?

Geçmişi değil, geleceği yargılıyorlar dediği zaman, kehanette bulunmuş Krılenko.

Tırpanla sadece ilk vuruşu yapmak zor gelir insana.

Boris Viktoroviç Savinkov 20 Ağustos 1924 tarihinde sınırı aşarak Sovyet topraklarına girmişti. Hemen tutuklanarak Lubyahkaya götürülmüştü. (*)

Bütün soruşturma bir tek sorguda tamamlandı. Gönül rızasıyle verilen ifade ve tutuklunun siyasî olumluluğunun gözden geçirilmesiyle yetindi. 23 Ağustosta suçlama evrakı hazırdı. (Şaşırtıcı hız, fakat etkisini yaptı: Uzun süreydi, işkence yoluyla yalan itiraflara zorlandığını düşünen çıkacaktı. Oysa şimdi düzmeceye vakit kalmamıştı).

Basma kalıp iddialarla işlenmiş suçlamada neler yoktu ki: «En fakir köylülerinin amansız düşmanı», «İmperyalist gayeler arkasından koşan Rus kapitalistlerinin yardımcısı», (Yani Almanya ile savaşa taraftar), «Müttefik komutanlık temsilcileriyle temas» (Millî Savunma Bakanlığındaki idare âmirliğinden kalma durum), Tahrik yoluyla askerler tarafından delege seçilme» ve sonunda, bübütün gülünç olan iddia - «çarlık taraftarı» olmakla suçlanıyordu.

(*) Bu dönüş hakkında çok tahmin yürütüldü. Ancak bundan bir süre önce, KGB arşiv ve şahıslarıyle ilişkisi olduğu belli olan Ardamatskiy adında biri, Neva dergisinin 1967 yıl 11. sayısında, görünüşte gerçeğe yakın hikâyeyi yayımlamış. Buna göre GPU, Savinkov'un ajanlarından bazılarını kandırarak, bazılarını ise ihanete zorlayarak Savinkov'a bir haber ulaştırmış. Güya Rusya'da çok güçlü yeraltı örgütü varmış da, ona baş arıyormuş. Savinkov'a daha cazip gelecek yem bulunamazdı, zaten. Heyecan ve macera dolu hayatının Nice şehrinde son bulması, anormal olacaktı. Bir daha kapışmak için kendisine verilen fırsattan yararlanmak istedi. Rusya'ya döndü ve öldü.

Eski tip suçlamalardı bunlar. Fakat yenileri de yok değildi, bundan sonra her siyasi davada tekrarlanacaklardan: Emperyalistlerden para alma, Polonya hesabına casusluk (Japonyayı unutmuşlar), ve siyanür de potassium ile bütün Kızıl Orduyu zehirlemeye kalkışma (bir tek kızıl ordu askeri ölmedi).

Dava 26 Ağustosta açıldı. Başkan - Ulrih (onunla ilk karşılaşmamızdır). Savcı ve avukat yoktu.

Savinkov kendini isteksizce savundu, deliller konusunda hemen hemen itiraz etmedi. Davayı lirik taraftan karşılıyordu: Rusya ile son buluşmasıydı, fikirlerini son defa açıkça söylemek için bir fırsattı. Pişmanlık getirmek için de (şimdi isnat edilen suçlardan değil, başkaları yüzünden).

(Sanığa çalınan: siz ve biz - eşit **biz** havası tam vaktinde yetişti, sanığı bozdu: **Siz ve biz - Rus değil mi yiz?** Rusyayı seviyorsunuz, hislerinizi takdir ederiz, kabul, fakat biz de severiz. Şu anda Rusyanın kuvvetini, şan ve şerefini temsil edenler bizler değil miyiz? Oysa bize karşı savaşmak istediniz! Pişmanlık getirin!..)

Karar? Hepsinden yabansıydı: «Devrimin rejimini savunma açısından en ağır cezanın uygulanmasına gerek düşünülmüyor, diğer taraftan öç alma duygusunun emekçilerin hakkaniyet anlayışıyle bağdaşamayacağı düşünülerek», kurşuna dizme cezasının on yıl hapis cezasıyla değiştirilmesine karar verilmişti.

Böylesine bir karar - heyecan yarattı. Akıllara durgunluk verdi. «N'oluyoruz, yumuşama mı? Yeniden doğuş mu?» diye soruldu. Pravda gazetesinde Ulrih, açıklama yaptı. Savinkovu kurşuna dizdirmediğinden özür diledi. Bir düşünün, 7 yıl içinde ne de kuvvetlendi Sovyet İdaresi. Bir Savinkov'tan mı korkacak? (Yirmi geçsin de, az zayıflasın, ve o zaman kusura bakmayın, yüzbinlercesini kurşunlamayı bileceğiz.)

Savinkov'un vatana dönüş bilmecesi çözümlenmeden, hakkında verilen kararın bilmecesi üstüne eklendi. Bu iki bilmece 1925 yılının Mayıs ayında bir üçüncüyle örtüldü: Hüzünlü bir gününde olan tutuklu, kendini Lûbankanın parmaklıkla emniyete alınmayan bir penceresinden cezaevinin iç avlusuna atmış. Yanındaki GPU görevlileri, koruyucu melekleri, iriyarı vücudunu yakalayıp tutmayı becerememişler. Bununla birlikte, vazifede ihmalleri görülmesin diye, Savinkov onları temyize çıkaran dört başı mamur döküman, bir mektup bırakmış. İntihar sebebini etraflıca anlatan mektup, Savinkovun uslubuyla yazılmış, onun iç dünyasını o kadar canlı bir şekilde aksettiriyordu ki, Paristeki oğlu Lev Borisoviç Savinkov mektuptan şüphe edilemiyeceğini, babası tarafından kaleme alındığını ve olayın siyasi iflâs sebe-

biyle meydana geldiğini herkese anlattı. (*)

Şimdi de, en tanınmış, en ünlü davaların ileride görüleceğini haber verelim.

(*) **Lubyânka'nın geç yılların tutukluları, bizim gibi ahmaklar, duyduklarımızı papağan gibi tekrarlayarak ve söylediklerimize inanarak, merdiven başlarında gerili çelik tellerin Savinkov olayından sona konduğunu düşünürdük. Güzel efsanenin etkisi altında kalırdık. Oysa uluslararası tecrübenin ürünüdür bu. Amerikan cezaevlerine bu yüzyılın başında konmuş. Sovyet tekniği geri kalır mı hiç?**
1937 yılında Kolima kampında can çekişen eski ÇEKA'cı Artur Prübel, yanında bulunan birine, Savinkov'u beşinci kat penceresinden atan dört kişiden birinin kendisi olduğunu söylemiş. (Ardamatskiy'in bugün anlattığına zıt düşmüyor) kenarı alçak bir pencere (odayı seçmiş olacaklar), koruyucu melekler. Yalnız Ardamatskiy'e göre melekler uyumuşlar, Prübel'e göre - üzerine çullanmışlar.
İkinci, olağandışı yumuşak karar bilmecesi, üçüncü bilmecenin kabalığıyla çözümlenmiş bulunuyor, bu suretle.
Gizlice anlatılan bu hikâye kulağıma kadar geldi, ben de onu 1967'de M. N. Yakuboviç'e aktardım. Gözleri parıldayan muhatabım, «Tastamam, buna inanırım, oysa Blümkin'e inanmadım, övünüyor sandımdı,» dedi. Durum anlaşıldı: 1930'a doğru Blümkin, çok gizli olarak, Yakuboviç'e, sözde Salinkov'un ölümünden önce yazdığı mektubun, GPU'nun emriyle, tarafından yazıldığını anlatmış. Savinkov hapis yatarken, Blümkin onu akşamları ziyaret eder, «eğlenirmiş». (Öbürü, misafirin ölümün ta kendisi olduğunu acaba fark etti mi) Dost postuna bürünmüş ölüm meleğinin işini nasıl göreceğini anlayamazsın, peşin. Bu durum Blümkin'e yaradı, Savinkov'un konuşma ve düşünme tarzını benimsedi, son durumlar üzerine ne düşündüğünü de anladı.
Sonralar, neden pencereyi seçmişler? Zehir olamaz mı idi? Belki de ceseti birilerine gösterdiler veya göstermek istediler.
Blümkin'in sonunu burada anlatmazsak, başka nerede anlatırız? Tanınmış bir ÇEKA görevlisi idi, bu durumda ona haddini Mandelştam bildirmişti. Erenburg onun hakkında kitap yazmaya başlamıştı, sonradan utandı, bıraktı. Oysa anlatılacak bir çok şey var. 1918'de sol sosyal devrimciler darmadağın edildikten sonra, Mirbah'ın (179) katili sosyal devrimcilerinin akıbetine uğramamış, Dzerjinskiy.den iltimas görmüştü. (Daha önce Kosırev'i de el altında bulundurmak istediğini hatırlarsınız). Sosyal devrimciler onu bolşevik yaptılar. Herhalde önemli ve kanla temizlenecek işler için tutuyorlardı onu. 1930 yıllarında Stalin'in eski sekreterlerinden, Paris'e kaçan Bajenov adında birini temizlemek Fransa'ya yolladılar onu. Bajenov'u gece trenden atmakla görevi yerine getirmiş. Ancak maceraperest ruh ve Troçki'ye olan hayranlığı onu İstanbul'a Büyükada'da (180) oturan Troçki'ye getirmiş. Troçki'yi bulmuş. Acaba Rusya için bir emri var mı? diye sormuş Troçki ona Radek için bir paket vermiş. Blümkin paketi Radek'e ulaştırmış, fakat sevincinden uçan Radek öbür taraftan Blümkin'i ihbar etmiş. O zaman da kendi beslemesi olan ejderhanın ağzında hayat yolunu tamamlamış oldu.

Hani, nerede o Batıdan, şuursuzca hudutlarımızın dikenli tellerine saldıran ve bizim Sovyet topraklarına (R.S.F.S.R.) izinsiz döndükleri için, Ceza Kanununun 71. maddesine göre kurşuna dizmek istediğimiz kitleler? İlmi tahminlere rağmen, bu kitleler meydana çıkmadı ve Kurskiy'ye dikte edilen madde, kullanılmamış olarak kalmaya mahkûm oldu. Bütün Rusya için yalnızca Sarinkov adındaki bir garip adam bulundu ise de, ona karşı bu maddeyi kullanmağa bir türlü karar verememişlerdi. Buna karşılık, tam bunun zıddı olan - Kurşuna dizme yerine, - hudut dışı etme cezası vakit geçirmeden ve yoğun bir şekilde uygulanmaya başladı.

Daha sıcağı sıcağına kanunların ele alındığı günlerde Vladimir İlyiç, aklına gelen parlak bir fikri, geri bırakmıyarak, 19 Mayısta şu yazıyla belirtmişti.

«Yoldaş Dzerjinekiy! İhtilâle karşı olanlara yardım eden yazar ve profesörlerle ilgisi, hudut dışı etme meselesine gelince; bu maddenin daha dikkatli hazırlanması gereklidir. Hazırlıksız girişirsek, akılsızca bir şey yapabiliriz. İşi o şekilde ortaya koymalıyız ki bu «askeri casusları» yakalamak, durmadan yakalamak ve sistematik bir şekilde hudut dışı etmek mümkün olsun. Bu yazımı Polit büroya gizli olarak gösterin ve Teksir ettirmeyin (*)

Çok tabiidir ki bu emirdeki gizlilik, tatbik edilecek tetbirin önem ve ders alma yönünden, tamamiyle yerindeydi... İdeolojik sahada gerçek askeri casus rolünde olan ve Sovyet Rusyadaki gün gibi görünen, sınıf kuvvetlerini yerleştirmesiyle ilgili çalışmaları engelleyen, bu donakalmış belirsiz bir leke gibi görünen, eski burjuva aydınlar toplumunu, mümkün olduğu kadar çabuk, yerinden kopartıp, sınır dışı edilmeliydi.

Artık hastalık pençesinde kıvranan Lenin, yatağa düşmüştü, fakat bu fikri benimseyen Politbüro üyeleri, yoldaş Dzerginekiy eliyle 1922 yılında yakalama ve hudut dışı etme taktiğini kullanılmışlar ve üçyüze yakın ünlü Rus hümaniteri-

(*) Lenin, 5. tabı, cilt 54, sayfa 265 - 266

ni bir mavnaya!.. Hayır bir vapura bindirerek Avrupa çöplüğü ne atmışlardı (atılmıştı). Bunların arasında isim ve şöhret sahibi filozof olarak N. O. Zooskiy, S. N. Bulgakov, N. A. Berdyagev. F. A. Stepun, B. P. Vışeslavtsev, Z. P. Karsavın, S. Z. Frank J. A. İlyin; sonra tarihci S. P. Melgunov, V. Z. Myakotin, A. A. Kizevetter J. J. Lapşın ve diğerler; edip ve yazar Y. İ. Ayhenrada A. S. Uzgoer, M. A. Dsorgin, A. V. Peşehonov vardı. 1923 yılı başında daha küçük gruplar halinde, meselâ Zeon Tolstoy'in sekreteri B. F. Bulganov gibilerini sınır dışı ediyorlardı. Kötü arkadaşlık yüzünden bunların arasına D. F. Selıvanov gibi matematikçiler de düşüyordu.

Bununla beraber, düşündükleri gibi **durmadan** ve **sistematik** bir şekilde bu işi yürütemediler. Mültecilerin «bizim için bu bir yüzel sürpriz oldu» diye şuursuzca attıkları naralardan galiba, bu cezanında pek iyi ceza olmadığı anlaşıldı ve kurşuna dizmek için ellerinde bulunan güzel malzemeyi, Avrupaya kaçırdıkları meydana çıkmakla beraber, oradaki çöplükte bunların zehirli çiçekler verebilecekleri kaygusu akıllarını kurcalamaya başlamıştı: Böylece bu metodu da bırakmak zorunda kaldılar. Ve son sıradaki temizliği ya **Duhanın'a**, [181] ve ya Gulag'a göndermek suretiyle sürdürdüler.

1926 yılında (ta Kruşçev zamanına kadar) yürürlüğe giren islah edilmiş ceza kanunu, eski siyasî maddeleri sinesinde topladı ve bir tek çok sağlam 58. madde insan avında kullanılmağa başlandı. Bu usulü, vakit geçirmeden, geniş bir çapta mühendis - Teknik dalındaki aydınlara uygulamaya koyuldular. Bu kitle çok tehlikeliydi, çünkü Millî sanayi sahasında önemli rolü vardı ve sadece Siyasî Oğretim sistemiyle kontrolü imkânsızdı. Şimdi ise Oldenborger'e savunmak için açılan davanın bir hata olduğu anlaşılmıştı. Oysa güzel bir ocakçık ortaya çıkmağa başlamıştı. Krılenko'nın da, onu serbest bırakmakla ilgili beyanatının da «1920 - 21 yıllarında dahi mühendislerin sabotajından söz edilmiyordu» (*) Pek acele olduğu anlaşılmıştı. Sabotaj değilse daha fenası - bozgunculuk. (Bu tabir galiba madenciler davasından sıradan bir savcı tarafından keşfedilmişti.)

Nelerin aranması gerekli olduğu pek anlaşılmıyordu. İnsan Tarihinde böyle bir anlam var olmadığı halde, her çeşit sanayi dalında ve münferit imalât merkezlerinde, zorluk çekmeden bu suçu meydana çıkarmaya başlamışlardı. Oysa Keşfettikleri bu bölük sözcük tasavvurlarda bir fikir birliği olmadığı gibi, kusursuz icraatın izleri de yoktu. Stalin'ın benliği Adliyemizin bütün araştırıcı kısmı, kararlı bir şekilde bunları bul-

---

(*) **Krilenko, sayfa 437**

maya çalışıyordu. En sonunda olgunlaşan Kanunumuz dünyaya gerçekten mükemmel bir eser gösterecekti. Benzerleri arasında tek, muazzam ve çok iyi uygulaması bir dâva, bu sefer mühendislerin aleyhine idi. Öylece tatbikata vardı.

j! (18 Mayıs - 15 Temmuz 1928) Madenciler Davası. Sovyet Yüce Mahkemesinin özel katılmasıyla açıldı. Başkan durumunda A. Y. Vışınkıy (Daha 1. Moskova Univers, Rektörü baş savcı N. Y Krılenko ilginç bir karşılaşma, sanki adaletin yarışında bayrak devrediyordu). (*) 53 tutuklu, 56 Tanık. Muazzam!!

Heyhat, bu davânın zayıf tarafı da bu azametin içinde idi: şayet her mahkûma sadece üçer iplik takıp çekecek olursak (Kukla Tiyatrosu Temsili olarak düşünmektedir) 159 ip meydana çıkar, halbuki Krılenko'nın da Vışınskıy'nın da sadece onar parmakları vardır. Şüphesiz ki «Tutuklular, biran önce, Topluma, kendi ağır suçlarını açıklamak isteğinde idiler, ancak hepsi değil - sadece onaltısı. On üçü çabalıyordu. Yirmidördüne gelince, umumiyetle kendilerini suçlu saymıyorlardı (**). Bu manzara, kabul edilmiyecek bir keşmekeş halini alınca kitlenin bunu anlaması zordu yeni Davânın (dava önceki mahkemelerde tatbik edilip başarılan) tutukluların ve avukatların beceriksizlikleri, hükmün ağırlığını hafifletmek veya birtaraf etmek hususunda gösterdikleri kabiliyetsizlikleri gibi, başarılı tarafları olmakla beraber, gözebatan zayıf cihetleriyle bu mahkemenin başarısızlığından kim olursa olsun affedilirdi, amma bu işde tecrübe sahibi olan Krilenko, asla.

Sınıfsız toplum yaratmak eşiğinde iken, en sonunda (rejimimizin iç yapısında, ihtilafı kabul etmeyen yönünü yansıtan) ihtilafsız mahkeme davâlarını ortaya çıkaracak kadar kuvvetliydik. Öyle davâlar ki, savcı, avukatlar mahkûmlar ve yargıçlar dostca tek bir hedefe yönelmiş olsunlar.

Sadece, Dombass ve Kömür işletmeciliğini içine alan Madenciler Davâsı, yoğunluk bakımından zamana uygun değildi.

Görünüşe bakılırsa, daha Madencilerin davâsı bittiği gün, Krılenko yeniden büyücek bir çukur kazmaya başlamıştı (Hatta bu çukura onun, Madenciler davâsında iddia makamında bulunan, iki arkadaşı Dsodçiy ve Şoyn de yararlanmışlardı). Artık Yagodanın sert ellerine geçmekte olan Ogpu Teşkilatının bütün elemaniyle ne derece heves ve ustalıkla onun yardımına

(*) Üye olarak eski ihtilâlci Vasilyev - Yujin ve Antonov - Saratovskiy. Onların basit soyadları, insanda sempati uyandırıyor ve akılda kalıyordu. Birde 1962 s. «İzvestiya»da, şiddet kurbanları hakkında yazılar çıkmış ve verilen kararlar kimin imzasıyla? Uzun ömürlü Antonov - Saratovskiy'nin.

(**) Pravda, 24.5.1928 s. 3.

koştuklarını, anlatmağa hacet yoktur. Bütün memleketi saran bir mühendisler organizasyonu yaratıp meydana çıkarmak gerekiyordu. Bunların başına şahıslardan bozguncu olarak bir kaç kişinin getirilmesine gerek vardı. Peter Akimoviç, Palçinskiy'yi mühendis çevresinde tanımayan varmıydı? Daha asır başında çok bilgili bir maden mühendisi olan bu kimse, I. Dünya harbinde Askeri Sanai Komisyonu başkan yardımcısı idi, bir kelime ile, bütun Rusyanın askeri sanayii kuvvetlerini idare ediyordu. Çarlık zamanında yaratılan boşluğu, kolaylıkla gidermeyi başarmıştı. Şubat ayından sonra o, Ticaret ve Sanayi Bakan yardımcılıgına getirilmişti. Çarlık zamanında, ihtilâlci faaliyetlerinden dolayı izlenen bu mühendis, Ekim ihtilâlinden sonra da üç defa (1917, 1918, 1922 yıllarında) hapse girip çıkmıştı. Ve 1920 den sonra Madencilik enstitüsünün profesörü ve Devlet Plânlanma Teşkilâtının müşaviri olarak vazife almıştı. (Tavsilât III. Kısım 10 Bölüm).

İşte bu Palçinskiy'yi, yeni sahneye konacak muazzam davâda, başlıca suçlu olarak göstermeye karar verdiler.

Bununla beraber, düşüncesiz Krilenko on yıllık şaşaalı savcılık faaliyetine rağmen, kendisi için yepyeni olan mühendislik sahasında biçim direncinden haberi olmadığı gibi ruhların göstereceği dirençten de bilgisi yoktu. Krilenko'nun adam seçmesinin hatalı olduğu meydana çıkmıştı. Palçenskiy O. G. P. U'nun bilip kullandıgı bütün işkence usûllerine dayandı, ve yenilmeden, saçma sapan evraklara imza atmadan öldü. Onunla birlikte işkenceden geçip onun gibi boyun eğmeyen N. K. Von Meck ve A. F. Veliçko vardı. İşkence altında mı, yoksa kurşuna dizilerek mi öldüklerini, henüz bilmiyoruz. Ancak direnmenin Mümkün olduğunu ve dayanmakta İmkânlar dahilinde olduğunu ispat ettiler. Kendilerinden sonra tutuklanacak önemli kişilere serzenişte bulundular, parlak bir örnek vermiş oldular.

Yenilgisini gizliyen Yagoda, 24 Mayıs 1929 yılında O. G. P. U'nun kısa resmi bir Tebliğiyle, bunların üçünün, büyük çapta zararlı faaliyetlerde bulunduklarından dolayı, kurşuna dizildiklerini, ayrıca adlarını bildirmedikleri daha bir çok kimselerin mahkûm edildiklerini, yazıyordu (*)

Ya, boşuna harcanan zamana ne demeli? Hemen, hemen kocaman bir yıl! Üstelik soruşturmak için de bu kadar uykusuz geceler, ya savcılığın uydurduğu sayısız fantaziler ne oldu? Hepsi boşuna. Krılenko için bu işe yeniden başlamaktan başka çare yoktu. Parlak ,kuvvetli, bununla beraber, dayanaksız ve uysal bir kimseyi bulmak lâzımdı. Fakat bu kahrolasıca mühendis-

---

(*) «Izvestiya» 24.5.1929.

ler sulâlesini birtürlü anlayamadığı için, böyle başarısız denemelere daha bir yıl harcamış oldu. 1929 yazından başlayarak Hzennikov adınaki birisiyle uğraşmaya giriştiyse de Krenikov böyle alçak rolü kabul etmiyerek ölüvermişti. Yaşlı Fedorovu kandırmış gibi oldular, fakat Fedorov fazla yaşlı ve bu iş için **önemsiz** bir dal olan tekstil mühendisiydi. İşte, daha bir yıl ziyan olup gitti! Vatandaşlar, memleketi baştan başa saran, muazzan bir sabotaj davâsını bekliyordu. Stalin yoldaş da beklemekteydi. Fakat Krılenko bu işi bir türlü beceremiyordu (*) Ancak, 1930 yılının yazında, bir kimseler Isıtma Teknik enstitüsünün müdürü Ramzın'ı bulup, teklif ettiler. Ramzın tutuklandı. Ve üç ayda hazırlanarak, muhteşem bir oyunu sahneye koyabildiler. Hukukçuluğumuzun gerçek mükemmel bir eseri, dünya Adliyesi için ise, erişilmez bir **örnekti**.

k) «Endüstri partisi» davası (25 Kasım - 7 Aralık) Yüksek Mahkeme üyelerinin huzuru ile, aynı Vışınkiy, aynı Antonov-Saratovskiy, aynı sevgilimiz Krılenko.

Şimdi artık, yabancı gazetecileri içeriye sokmak, veya okuyucuya davânın «Teknik sebepleri»ni ortaya dökmek yoktu. O... Kumar mı istiyorsun; işte buyur! (**)

Sanıklar sandalyesinde, bütün dallariyle memleketin tüm sanayii ve plânlanma Teşkilâtının organlarının bulunması davânın büyüklüğünü ortaya koyuyordu. (Sadece, bu temsili hazırlayanın gözleri, Maden sanaii'nin ve demir yolları nakliyeciliğinin, hangi deliklerde kayıp olup gittiğini, görebiliyordu.)

Bunun yanı başında, malzemenin azlığı göze çarpıyordu. Suçlu olarak yalnızca 8 kişi bulunuyordu. (Madenciler davasındaki hata göz önünde tutulmuştu).

Siz: «Tüm memleket sanayii sadece **sekiz** kişi ile temsil edilebilir mi?» diye haykırıyorsunuz. Evet, bizim için, fazla bile! Bunların üçü, çok önemli savunma dalı olan tekstil kısmındandır. O halde, kalabalık bir tanık kitlesi olacak? Yedi kişi, onlarda bunlar gibi sabotajcı olup, tutuklandılar. Fakat suçu ispatlayacak evrak yığını nerede? Nerede resimler, projeler, direktifler, icmal raporları, notlar raporlar? Hiç biri yok! Demek istiyorsunuz ki: **HİÇ BİR DÖKÜMAN YOK!** Nasıl oldu da, G.P.U. bunu gözünden kaçırabildi. Bu kadar kişiyi tevkif etti de hiç bir kâğıt parçası bulamadı? «Çok vardı» fakat hepsi yok edildi. Arşivi saklayacak yer yokluğunu ileri sürerek, da-

---

(*) Pek mümkündür ki, bu başarısızlık, önderin kötüye meyilli hafızasında yerleşmiş ve yıllar sonra, eski savcının sembolik olarak ölümünü aynı giyotin altında verilmesinde rol oynamıştı.

(**) Endüstri Davası, «Sovyet Kanunları» dergisinden 1931.

va sırasında yalnız, gazetelerde bizim ve mültecilerin tarafından kaleme alınan, bir kaç tane küpür gösterilmişti. O kadar! Peki suçlama nelere yükletilerek yürütülecekti. Ha evet, ortada Nikolay Vasilyeviç Krılenko var ya! Böyle mahkemelerce ilk defa karşılaşmıyorlardı ki! Her ne olursa olsun, böyle durumlarda «En iyi suçlayıcı delil, yine de tutuklunun itiraflarıdır.» (*)

Evet, itiraf! Fakat tehdit altında yapılmış itiraf değil; içten kopmuş, göğsünden pişmanlık belirtileriyle monologlar şeklinde dökülen, insanı durmadan konuşturan, itham edici, kendi kendini kamçılayıcı bir itiraf! Altmış altı yaşındaki ihtiyar Fedorov'a oturmayı teklif ediyorlar; Hayır, o daha izah etmek, konuşmak için direniyor ve beş celse ardı ardına, soru sormaya gerek görülmüyor.

Tutuklular durmadan konuşuyor, anlatıyor, sonra unuttuklarını ilâve etmek için söz istiyorlardı. Onlar itham edilmek için gerekli her şeyi sualsiz, dedüksyon yollu itiraflarda bulunuyorlardı. Ramzin geniş izahatlardan sonra, daha iyi anlaşılması için, karşısında alelâde bir üniversiteliler topluluğu varmış gibi, kısa hülâsalar çıkarmaya girişiyordu. Tututukluların her şeyden fazla korktukları, bir olayın iyi anlaşılmamış olması, bir kimsenin ihanetinin gizli kalması, bir kimsenin adının unutulmuş olması, bir kimsenin zararlı faaliyetinin iyice anlatılmamış bulunması idi. Kendi şahıslarına da «Ben sınıf düşmanıyım» «Ben satın alınmış kimseyim» «Bizim burjuva ideolojisi» diye sıralıyorlardı. Savcı «Bu o sizin hatanızdı, değil mi? Evet, ve suçumdu,» diyordu. Krılenko için beş celse boyu, hiç iş kalmıyordu. O sadece getirilen kurabiye ve başka buna benzer şeylerle çay içip duruyordu.

Fakat, tutuklular, duyguların patlamasına nasıl tahammül ettiler, hayret! Otomatik olarak konuşmalar, ifadeler, zaptedilmiyordu. Ve avukatları olan Otsep, tutukluların ifadelerini «Tutuklular itiraflarını, gayet ciddi, soğuk ve uzmanlara has sakinlikle sürdürüyorlardı» diye tarif ediyordu. Al sana! bu nasıl olur? Bu kadar candan itiraflar, ciddi, soğuk diye, nasıl vasıflandırılır? Durun daha var! Her halde, pürüzsüz olarak hazırlanmış olan itirafnameleri, onlar o kadar cansız gevelediler ki, savcı **V i ş i n k i y**, onlardan daha yüksek sesle daha açık konuşmalarını rica ediyor, zira sesleri hiç duyulmuyormuş.

D a v â n ı n ahengini, savunma mevkiinde bulunanlar da bozmuyorlardı... Onlar, savcının suçlama konuşmasını tarihi diye isimlendiriyorlar, kendi iddialarının etkisiz ve duygularına aykırı olduğunu, söylüyorlardı; çünkü «Sovyet avukatı, her şeyden

---

(*) **Aynı yerden 453. sayfa.**

önce vatandaşıdır» ve «bütün çalışan halkla beraber savunduğu mücrimlerin işledikleri suçlarından dolayı, öfke hissini duyduğunu ilân ediyorlardı.» (*) Mahkemede soruşturma sırasında, savunucular çekingen, iddiasız bazı sualler soruyor, ve Vışinskıy'in lâflarını kestiği dakikada, derhal onlardan vazgeçiyorlardı. Avukatlar sadece iki zararsız tekstil mensubunun müdafasını yapıyorlardı; suçun cinsine, ihtisas dahilinde zararlı faaliyetine dair münakaşaya girmiyor, yalınız! «acaba müvekkillerinin ölüm cezasından kurtarma imkânının olup olmadığını araştırıyor ve hâkimlere! «Yoldaşlar, suçluların cesedleri mi, yoksa canlı kaldıkları halde, işçilikleri mi memlekete daha faydalı olur.» diye sorup duruyorlardı.

Bu burjuva mühendislerin kokmuş suçları da nasıl şeylerdi, acaba? İşte bakın. İnkişaf Temposunun yavaşlaması için plânlar kuruyorlardı (mesele istihsalin artışı sadece 20 - 22 %, oysa ki işçiler bunu 40 - 50 % çıkarmaya hazır. Mahalli yakacak üretimi yavaşlamış. Kuzbaş'ta gereği kadar gelişme yok. Önemli problemlerin çözümünü engellemek için Donbass'ın elektrik enerjisini Dnepzo Ges'tenmi temin etmeli, yoksa ilâve olarak, Moskova - Donbass ana hattını döşemeli gibi Teorik - ekonomik tartışmayla zaman kaybederlerdi. (Mühendislerin münakaşa ettiği sürece işlerin durduğunu ,söylemeye hacet yok!) Mühendislerin tarafından hazırlanmış projelerin derhal imza etmiyerek, tetkikini geciktiriyorlardı. Biçim değnekçiye ayrılan derslerde antisovyetik tutum içinde idiler. Modası geçmiş Teçhizatı yerleştirip kuruyorlardı. Uzun vâdeli ve pahalı inşaatlara girişerek, sermayeyi donduruyorlardı. Lûzumsuz tamiratlar yapıyor, çeşit kesinliği yüzünden demir profillerinde israf görülüyordu. Kısımlar arasında oransızlık yaratıyorlardı. Ham madde ve onu işletme imkânlarındaki nispet hesaplarına aldırış etmiyor (bu ihmal bilhassa Tekstil dalında göze batıyordu, zira işlenmesi gereken elde edilen pamuğun miktarına göre - bir iki fabrika fazladan inşaâ edilmişti). Sonra plânlardaki hacım cihetinde, küçüklerle - büyükler arasında atlama sıçramalar yapılıyordu. Ve hep o, uğursuz tekstil sanainin gelişmesinde, apaçık zararlı, aceleci bir çalışım başlamıştı. En önemlisi enerji üretiminde kundakçılık plânları hazırlanıyordu. (Oysa, hiç bir yerde tatbike konmadı). Böylece zararlı çalışmalar (sabotajlar) kırma-dökme gibi bir şekilde değil, 1930 yılında bilumum bir krize götürecek hatta ekonomimizi felce uğratabilecek kadar plânlı ve ameli olarak organize edilmişti. Felç olmadık, çünkü halk yığınları ayrı plânlar yapmış, rakamları iki katına çıkarmıştı.

(*) Endüstri Partisi Davâsı sayfa 488.

Septik bir okuyucu; - olmadı, olmadı!» diye tutturabilir. Ne var? Az mı buldunuz? Fakat, mahkemede biz, her noktayı beş - sekiz defa tekrarlar ve çiynersek, o zaman olur değil mi?

Olmadı, olmadı, diye uzatıyor 60 cı yılların okuyucusu; sakın bunların hepse sizin o mahut, halk tarafından yapılan plân yüzünden çıkmasın? Şayet, herhangi bir ihtisaslılar toplantısında, devlet plânlama teşkilâtına sormadan, kendi arzu ettikleri şekilde bütün nispetleri karma karışık ederse, işte o zaman, oransızlık doğar.

Uf! Ne acı, ve zor şu savcılık mesleği! Ağızdan çıkan her kelimeyi neşretmeyi kararlaştırdılar! Demek oluyor ki, mühendisler de bunları okuyacaklar. Ne yapalım - Hamama giren -- terler. Ve Krılenko korkusuzca mühendislik mesleği ile ilgili ayrıntıla hakkında bilgi edinmek için soruşturma ve fikir beyanına girişti. Çok geçmeden, büyük çaptaki gazetelerin baş sayfaları, ilâve sayfaları, sekiz punto yazılarla, Teknik inceliklerini ifade eden terimlerle dolup taşmaya başladı. Bu havadisleri izleyebilmek için, her hangi bir okuyucunun ne akşamların ne de tatil günlerinin kâfi gelmiyeceğini, ancak bir kaç satır başlarını gözden geçirip, «Ne zararlı mahlûklar, sabotajcılar,» deyip geçeceklerini, hesaba katmışlardı.

— Ya her şeye rağmen, okumaya girişirlerse? Hem de her satırını?

İşte o zaman, acemice ve beceriksizce hazırlanan pürüzsüz, itirafların, kendi - kendini itham eden can sıkıcı beyanlarından, Lûbyanka cellâtlarının, boşuna ve kendi ihtisasları dışında bir işe giriştikleri, ve XX asrın hür ve sağlam kanatlı fikirlerinin nasıl, darağacının kaba ilmiğinden kurtularak uçup gittiğini görecekler. İşte onlar! Ezilmiş, uysal tutuklular! Onları yakalayabilirsiniz, fakat fikri asla - o uçup gidecektir. Hatta, sanıkların, korkudan tutulmuş, yorgun dilleri bile, fırsat bulup olaylar hakkında gereken bilgi ve isimleri döküp durmaktadır.

Gördüğünüz gibi onlar bu şartlar altında, (mühendisler) çalışmak zorundadırlar. Bunlardan Kalinikov, «Memleketimizde, teknik elemanlara karşı bir itimatsızlık yerleşmiştir.» Zarçiv: «İstesek de, istemesek de bu 42 milyon ton neften çıkarmaya mecburduk (yani yukarıdan boylu bir emir verilmişti)... Çünkü, nasıl olsa bu 42 milyon ton neftin hiç bir şartın içinde istishal etmek imkânı yoktu.) (*)

İşte bizim talihsiz mühendisler neslinin çalışması, böyle iki imkânsızlıklar arasında sıkıştırılmıştı. Isıtma Teknolojisi Enstitüsü, çok önemli ve yakacak kullanışı ile ilgili yeni bir keşifle-

(*) **Endüstri Partisi Davâsı, sayfa 325.**

riyle haklı olarak övünüyordu; yakacaktan yararlanma katsayısının yükseltilmesiyle bu usule dayanarak ilerisi için yapılacak plânlarda yakacak ihtihsalinde bir azalma olabilecekti. Yargıçların nazarında bu bir sabotajdı, zira: yakacak maddeler bilançodaki istihsal edilen miktar az gösterilmişti. Nakliyat plânında bütün vagonların otomatik olarak biribiriyle bağlanmasına karar verilmişti. Çünkü sermaye çalışılmaz hale sokulacak, dondurulacaktı. Gene Sabotaj, Otomatik usül kökleşirse yıllar sonra meyvesini verecek, oysa bize bugün gerekiyordu! Tek katlı demir yolundan daha iyi istifade etmek için, daha büyük boy lokomotif ve vagonların kullanılması kararlaştırılmıştı. Buna modernize mi denir? Hayır, bu bir sabotajdır. Çünkü Hat ve Köprülerin üst kısımlarını kuvvetlendirmek gerekiyordu, masraf yapılacaktı. Fedotov!.. Amerikanın parası çok - işçisi az; bizim ise iktisadi durumumuz tam tersidir, maymun gibi Amerikanın peşine takılmamalıyız. Ve böylece en yakın 10 yıl için, Amerikanın pahalı sürekli şeritleri değil daha az geliştirilmiş fakat daha ucuza alabileceğimiz İngiliz makinaları satın alalım ve başlarına daha kalabalık sayıda işçi koyalım. Bizim için böylesi daha elverişli olur.

10 yıl sonra, makinaları ne cinsten olursa olsun, muhakkak değiştirmek zorundayız; o zaman, daha pahalılarını satın alırız. dediyse de; Böylece düşündüğü için Sabotajcı sayıldı. Çünkü, Iktisaden daha uygun olur bahanesiyle memleket sanaisinde daha modern makinaların çalıştırılmasına karşı çıkılmıştır. 100 yıla kadar dayanabileceklerini öne sürerek, yeni kuracağımız fabrikaların inşaatında, eski ucuz beton usulü, yerine Çelik beton kullanmaya başlamıştık, gene sabotaj, - sermayeyi ölü bir işe yatırıyorduk. Pahalı demir profillerin yutulması. (Acep onlardan diş için köprü mü yapılsın?)

Sanık sandalyasından mühendis Fedotovi şayet, her kuruş bugün hesaplayacaksa ki şüphesiz, sabotaj, diyebilirsiniz! İngilizler «Ucuz şeyler alacak kadar zengin değilim» derler... O, mankafa savcıyı, yumuşak ifadeleri kullanarak:

— Her türlü teoretik hesaplar, bir normu ortaya çıkarır ve sizler, en sonunda bunları, zararlı faaliyet diye düşüneceksiniz(*). Korku ve dehşet içinde olan bir mahkûmun daha açık konuşması imkânsızdı! Bizim için nazariye olan bir şey, sizler için - zararlı faaliyet, sabotajdır. Sizler hiç yarını düşünmeden, hep bugün olmak istersiniz.

Yaşlı Fedotor, Memleketin 5 yıllık ylânların acele ve gayri tabii tatbikinden, yüzbinlerce, milyonlarca rublelerin nasıl mah-

(*) «Endüstri Partisi» davası. Sahife 365.

volduğunu tarif etmek için! Pamuğun yerinde kalitesine göre ayırım yapılmadan, her fabrikaya tespit edilen dalına uygun olarak değil, rast gele ve karma karışık bir şekilde gönderilmektedır. Söylüyor, ama savcının onu dinlediği yok. O, taş kesilmiş, put edasıyla, davâ boyunca belki onuncu defadır, en fazla göze çarpan sarayvari fabrikaların inşaatına neden girişildiği meselesine, dönüp dolaşıp tekrar dönüyoruz. Bu, yüksek tavanlı, geniş koridorlu, fazlasıyle iyi, havalandırma cihazlarıyle saraya benzeyen fabrikalara ne gerek vardı? Bu apaçık bir bozgunculuk faaliyeti değil de, nedir? Sermayenin, zararı doldurulamıyacak, ölü bir sahaya yatırılmasıdır. Buna cevaben burjuva sabotajcılar (Tutuklular) Çalışma bakanlığı, proletariyat memleketinde, işçiler için, geniş, bol hava alabilen inşaatlar yaptırılmasını istıyordu. (O halde Çalışma Bakanlığı da sabotajcı sayılır; not ediniz!) Doktorlar kat yüksekliğini 9 metre istiyorlardı, Fedotov bunu 6 metreye indirmeyi başarabildi. Niçin 5 metre değil de, ille 6 metre kabul etmişti? Gene zararlı faaliyet. (Eğer yüksekliği kazara 4 1/2 metreye düşürseydin, o zaman hareketin, kundakçı, sabotajcı halini alırdı, ve hür sovyet işçileri için, kapitalist fabrikalarının korkunç şartlarını uygulamakla suçlandırılırdın. Tutuklu, savcı Krılenkoya, inşaattaki, ferahlık veren değişikliğin, fabrikanın, bütün techizatiyle beraber tüm maliyetinin ancak % 3 e mâl olduğunu, anlatmak istediyse de, o inatla aynı şeyi tekrarlamakta idi. Ille yükseklik farkı diye tutturuyor, sonra böyle kuvvetli güzel havalandırmalara ne gerek vardı? Bunları yerleştirmek görülmemiş cür'et imiş. Ha, bunları en sıcak yaz günlerinde kullanmak hesabiyle mi yerleştirdiniz. Ne için? En sıcak günler için. En sıcak günlerde varsın işçiler bir az terleyiversinler; ne çıkar?

Oysa: - oransızlıklar kendiliğinden oluşmuştu... (Mühendisler Merkezi) meydana çıkmadan, beceriksiz teşkilât onu sağlamış bulunuyor.» (Çarnovskiy), (*) «Bozgunculuğa gerek yok **senden istediklerini yap**, üst tarafı kendilisinden gelir». (**) Çarnovskiy, daha açık konuşamazdı! Söylediklerini sanık sandalyasından ve Lubyânkada birkaç ay geçirdikten sonra formüle etmişti. Yukarıdan gelen emirleri yerine getirmek yeter - gerçekleştirmek imkânı olmayan plân kendi kendini yitirir. - Bozgunculuk şöylesine yapılıyordu: «Diyelim ki **imkânlarımız 1000 ton** için elverişli, oysa (ahmakların yaptığı plâna göre) 3000 ton olacaktı. Bu rakamı elde etmek için tedbir almamakla suçlanıyoruz».

(*) Sayfa 204
(**) Sayfa 202

O yılların resmi, gözden geçirilmiş ve ayıklanmış tutanakları için, kabul ediniz ki, az değil.

Çok defa Krılenko'nun artistlerine aynı saçmayı tekrar ettirmek suretiyle, onları yorgun duruma düşürdüğü, seslerinin tonundan anlaşılıyor. Oylesine bir saçma ki, dram yazarı hesabına utanç duymamak mümkün değil, fakat hayat ugruna artistliğe devam etmenin zorunluğu da meydanda.

Krılenko: — Kabul ediyor musunuz?
Fedotov: — Aynı fikirdeyim... Ancak genel olarak sanmam ki... (*)
Krılenko: — Doğrular mısınız?
Fedotov: — Aslına bakarsak... kısmen... genel olarak da galiba.. evet (**)

Mühendislerin (daha içeri girmemiş, hür, tüm meslektaşlarına mahkemece hakaret edildikten sonra dahi, metanetle işe devam etmek zorunluğunda olanların) - çıkar yolu yok. Herşey kötü. **Evet** de kötü, **hayır** da kötü. İleriye de kötü, geriye de kötü. Acele mi ettiler? İşi bozmak içindi. Acele etmediler mi? Endüstri hızının maksatlı kösteklenmesi anlamı çıkar. İhtiyatla mı hareket ettiler? - Maksatlı geciktirmeden başka bir şey değil, sabotaj. Coşkuyle mı? - işleri oransızlığa götürmek için çaba. Bakım, tamir köklü revizyona ayrılan zaman ve para - kapitali gömme gayreti, techizattan duruncaya kadar yararlanmak - sabotaj! (Saydığımız suçlar hakkında gerekli bilgiyi sorgu yargıçları kimlerden elde edecek? Kendilerinden. Hücrede uykusuz geçirtilen günlerden sonra emir: Kanış verici örnekler getirerek, bozgunculuk yapabileceğiniz yerleri gösterin!)
— Bozgunculuğunuza somut bir örnek verin! der, sabrı tükenen Krılenko.

(Alırsınız, somut örneklerinizi! O yıllara değin **Tekniğin tarihini** yazacak bir kalem çıkar herhalde. Ornekleri de mörnekleri de dökecek önünüze.. Dört yıla sığdırılmak istenen Beşyıllık plânın çırpınmalarına doğru değer biçmesini de bilecektir o, her kim ise. Boş yere harcanan, memleket halkına ait mal ve enerjinin miktarını da öğreneceğiz ondan. En parlak projelerden vazgeçilerek, en kötülerinin üstün tutulduğunu ve en kötü şekilde uygulandıklarını anlatacak o bize. Ne istersiniz, pır-

(*) Sayfa 425
(**) Sayfa 356

lanta gibi mühendislerin başına Kızıl Muhafızları (182) şef olarak koyduğunuz vakit, ne beklersiniz? Coşkuya kapılan, yani okumuşların verdirdiği zarar, kafasız şeflerin verdirdiğinden beterdir.).

Ayrıntılara girişmek - işlerine gelmez. İdamın kokusu onlardan daha zayıf gelir.

Fakat bekleyin, bitmedi. Endüstri partisinin başlıca suçları - önümüzde, işte buyurun, herkesin, okuması yazması dahi olmayanın anlayacağı suçlar: 1) Yabancı Devletlerin silâhlı müdahalesini hazırlıyordu 2) Emperyalistlerden para alıyordu 3) Casusluk yapıyordu 4) Gelecek Hükümette bakanları tayin ediyordu.

O kadar! Bütün ağızlar sustu. İtirazcılar sindi. Ancak rap rap yürüyen halk yığınlarının böğürtüsü geliyor dışardan: «ÖLÜM! ÖLÜM! ÖLÜM!

Daha ayrıntılı olamaz mı? - Detayları n'apacaksınız?.. Ama istiyorsanız, hayhay verelim, fakat daha korkunç bir manzara çıkacak karşınıza: Plânı Fransız Kurmayı idare ediyordu. Bilirsiniz, Fransanın hiç bir derdi yok, parti kavgası yok, güçlüğü yok. Islık çaldınız mıydı, tümenleri müdahaleye hazır, yürüyüşe geçer. Önceleri 1928 de yapmayı düşündüler, fakat aralarında anlaşamadılar. 1930 a ertelediler, aynı sebeple olmadı. 1931 için uyuştular. Aslında Fransa savaşa girmeyecek, genel organizasyon karşılığı, Ukrayna'nın Dniyepr nehrinin sağında kalan kısmının bir parçasını alacaktı. Hele İngiltere - o hiç savaşa girmeyecek, ancak korkutmak için Karadeniz ve Baltığa filosunu göndermeye söz vermişti. Bunun ücreti - Kafkasya petrolü» idi. Başlıca savaşçılar - 100 bin Rus göçmeni (çoktandır dağıldılar, Dünyanın her tarafına yayıldılar, fakat düdük sesiyle toplanacaklar). Sonra Polonya (Ukraynanın yarısı - ona). Sonra Romanya (ilk Dünya savaşındaki başarıları malûm, yaman savaşçılar), Lettonya ve Estonya! (Bu iki küçük Devlet, yeni kuruluşlarına değin angaryaları seve seve unutur, bütün ağırlıklarıyla üzerimize çullanacaklar). Fakat en kötüsü - istilânın alacağı yön. - Öyle mi, belli oldu mu? - Evet. Besarabyadan başlayacaktı, sağ kanadını Dniyepr nehrine dayayarak, **doğru** Moskovaya! (*) Bu meş'um anımızda, bütün demiryollarımızda... infilâklar mı olacak? - değil işte, **tıkanıklıklar yaratılacak!** Endüstri partisi aynı zamanda elektrik santrallarındaki sigortala-

---

(*) **Sigara paketi arkasına çizili ok'u Krilenko'ya kim vermiş? 1941 yılındaki savunma hattımızı çizen kişi olmasın?**

rı gevşetecek ve tüm memleket karanlığa gömülecekti! Makinalar, bu ara tekstil makinaları da duracaktı! Her tarafta sabotaj hareketi başlayacaktı. (Sanıklar, dikkat! Celse açık olduğundan, sabotaj usûllerinizi açıklamayın! Fabrikaları, coğrafik yerleri, insanların, ister bizimkilerin, ister yabancıların adlarını bildirmeyin!) Mensucata indirilecek öldürücü darbeyi de anlattıklarımıza ekleyin! İki veya üç mensucat fabrikası şimdi Beyaz Rusyada kurulmaktadır. Onlar **istilâcıların dayanak noktası!** (*) Mensucat fabrikalarını ellerine geçiren istilâcıları, Moskova yolunda artık kimse durduramaz! Fakat en sinsi plânları şu idi: Koban nehri ağzındaki, Pinsk şehri ve İlmen gölü civarındaki bataklıkları kurutmak istediler (Fakat zaman yetmedi. Vışinskiy yerlerin adlarını söylemeyi yasakladıysa da, sanıklardan biri ağzından kaçırmış). Bunda başarı gösterseydiler, istilâcılar ayaklarını ve atlarının tırnaklarını ıslatmadan Moskovaya ulaşacaklardı. (Tatarlar neden zahmet çektiler? Napoleon niye Moskovayı bulmadı? Hep Pinsk ve İlmen bataklıkları yüzündendi. Kuruttular mı - Ortüsüz kalır beyaz taştan kurulu şehir!) Dahası var, kereste fabrikası görünüşiyle ihtilâlcilerin uçakları için hangarlar yapıldı, yağmurda ıslanmasın diye, pilotlar direksiyonu doğru oraya kıracaklardı (yeri bildirilmez, sırdır). Bir de istilâ ordusunun askerleri için **barınaklar** hazırlanmış (Bundan önceki bütün savaşların berduş istilâcı askerleri nerede kalırlardı?) Yerleri söylenmiyecek. Yukarıda anılan konulara değin direktifleri sanıklar K. ve R. (sakın ha, ne bu yabancı bayların ve ne de memleketlerinin adları anılmayacak!) den alırlardı, (**) Son zamanları ise, «bazı Kızılordu birliklerinde ihanete davet olayları görüldü» (birlik cins, adların ve şahıs adlarının bildirilmemesi!). Gerçi sonuç vermedi ama, Ordu İdare merkezlerinden birinde, eski beyaz ordu mensubu subaylarından kurulu bir finansman hücresinin organizasyonu düşünülmüş (Beyaz ordu mu dediniz? adlarını veriniz, tutuklayalım). Sovyet aleyhtarı öğrenci hücrelerinin... (Oğrenci mi dediniz, yazın, tutuklayalım.)

(Bük, bük, kıramazsın. Sovyet Hükümetini uyutmuşlar, her şey bitti diye üzülen emekçilere, madalyanın öbür yüzünü de gösteriyorlar: **çok yapmak istediler ama az yaptılar. Endüstrinin hiç bir dalı önemli zarara uğramadı)** dediler.

(*) Endüstri Partisi Davâsı, sayfa 356. İşin içinde lâtife çok.

(**) Sayfa 409.

Peki, askeri müdahale niye olmadı? - Birçok karışık sebeplerden dolayı. Önceleri Fransada Puankare seçimi kazanamadı, sonraları Rus göçmen fabrikatörleri, eski fabrikalarının bolşeviklerce henüz tam onarılmadığı kanısına varmalarından olmadır. Bolşeviklerin biraz da gayret göstermelerini bekliyorlarmış! Polonya da Romanya ile tam anlaşamamışlar.

Peki, askeri müdahale olmadı ama, Endüstri partisi vardı! Rap rapı duyuyor musunuz? Ya «O L Ü M ! O L Ü M ! O L Ü M ! böğürtüsünü? Yürüyenler «savaş halinde hayatlarıyle, zahmetleriyle ve ızdıraplarıyla burada gördüğünüz adamların günahlarını ödeyecek olanlardır». (*)

(Oysa - aynanın karşısındaydı sanki: safderun göstericiler, 1941 yılında, hayatlarıyla, zahmetleriyle, ızdıraplarıyla - **İ Ş T E B U A D A M L A R I N** gördüğü işin karşılığını ödeyecekler! Fakat, bay savcı, parmağınız ne tarafa dönük? Parmağınız kimleri gösteriyor?)

Şimdi soralım - Neden «Endüstri **p a r t i s i ?**» Niçin parti, Mühendisler Teknisyenler Merkezi değil? Biz - **M e r k e z ' e** alışık kimseler.

Merkez de vardı. Fakat Partiye dönüşmek kararını vermişler. Daha oturaklı. Geleceğin Hükümetinde bakanlık sandalyasının kavgası daha kolay yürütülür. Parti hüviyetiyle «mühendisler ve teknisyenler kadrolarını, iktidar kavgasında, peşlerine daha kolay takarlar» - Ya iktidar kavgası kiminle olacak? - Öbür partilerle! İlk önce «İş - köylü partisiyle, onların 200 bin adamı var! Sonra - menşevik partisiyle! - Ya **M e r k e z ?** - İşte üç parti birleşerek, Birleşmiş Merkez'i kuracaklardı. Oysa GPU yetişti. Bizi tepelemekle çok iyi ettiler. (Tüm sanıklar buna memnun.)

(Stalinin gururunu da okşar - **üç P a r t i** tepelemek başka, «üç merkez» tepelemek başka!»

Parti olduktan sonra, onun Merkez İcra komitesi de olmalı, her ne kadar toplantı, seçim olmadıysa da. İsteyen komiteye üye oluyordu, hepsi beş kişi kadar. Biribirine yerlerini verirlerdi, başkan olmak da isteyen yoktu. İster İcra komitesinin, ister başka grupların toplantıları da yoktu. (Ancak Ramzin onları hatırlar, haberini verecek). Ortada adam yoktu, sanki. Çarnovskiy: «Endüstri Partisi adında bir kuruluş **y o k t u**» der. Üye sayısı ne ka-

(*) **«Endüstri Partisi Davâsı», Krilenko'nun konuşmasından, sayfa 437.**

dar? Lariçev: «Üye sayısını anlamak zor, tam sayısı belli değil.» der. Peki, zararlı faaliyetlerini nasıl uygularlardı, direktifleri nasıl bildirirlerdi? Dairede kim kimi görürse, ağızdan söylerlerdi. Ondan sonra bozgunculuğu herbiri bildiği gibi yapar. (Ramzin İkibin kişinin adını kesinlikle bildiriyor. İki olan yerde, beşi oturtmak kolay. SSCB inde, mahkemenin bildiğine göre, 30 - 40 bin mühendis var. Bu hesaba göre yedi kişiden biri tutuklanır, altısı korkutulur.) - İş - Köylü Partisiyle kontakt var mı? Evet. GOSPLAN'da buluşurlar ve «köy komünistlerine karşı sistematik tepeleme hareketleri düzenlerlerdi»...

Bunların hepsini bir yerde gördük ama, neredeydi? Tamam, oldu, «Ayda» operasında: Radamesi savaşa uğurluyorlar, orkestra çalıyor, ellerinde mızrak, başlarında çelik miğfer sekiz asker sahnede, gerilerinde keten bezi üzerinde daha ikibin askerin resimi.

İşte size Endüstri Partisi.

Fakat oluyor, oynanıyor! (İnanası gelmiyor insanın bugün, fakat ne ciddi korkunç görünümü vardı o vakit.) Üst üste tekrarlanan sahneler hafızamıza iyice yerleşiyor. Bu yüzden ruhumuz büsbütün korkuyla bağlanıyor. Bu defa, tekdüzenliği bozmak istercesine, sanıklardan biri on paralık bir şeyi «unutur» veya «inkâra sapar». Derhal «ifadelerin karşılaştırılmasına» geçilir, sahne, Moskova Sanat Akademik Tiatrosunda gördüğümüz canlılığı kazanır.

Fakat aşırılığa sapmış Krılenko. Endüstri Partisini bir yönden daha yıkmak istemiş, sosyal temellerinin çürüklüğünü ortaya koyayım demiş. Sağlam bir usüldür. Yalnız Stanislavskiy'in ([183]) sisteminden dönerek, rolleri önceden artistlerine dağıtmamış, işi irticalen halledeyim, demiş: sanıkları olumluklarını, devrimi nasıl gördüklerini ve bozgunculuk durumuna nasıl düştüklerini anlatmaya çağırmış.

Düşüncesizce araya sokulan sahne, bir insan hayatının sahnede görünmesi - dramın öbür beş bölümünü bozdu.

Bizleri ilk önce şaşırtan - kapitalist aydın azmanlarının, sekizinin de, fakir ailelerden gelmeleridir. Bir rençper çocuğu, bir kâtip, bir esnaf çocuğu köy okulu öğretmeni çocuğu, seyyar satıcı çocuğu... Hepsi fukaralıktan yetişme, okuma masrafını, çalışarak karşılarlardı. Hem de 12, 13, 14 yaşından başlayarak. Kimi ders vermiş, kimi lokomotifte çalışmış. Ve dehşet: Okumalarına karşı çıkan olmamış! Hepsi normal olarak fen lisesini bi-

tirmişler, sonradan yüksek okulları. Tanınmış ünlü profesörler olmuşlar. (Nasıl olur? Bize anlattıklarına göre, çar zamanında yalnız toprak ağası ve kapitalist çocuğu okuyabiliyormuş? Yoksa takvim yapraklarında yazılanlar yalan mı?)

Bugün ise, Sovyet zamanında, mühendisler güç durumda kaldılar: Kendi çocuklarına yüksek tahsil hemen hemen gördüremiyorlar (aydınlar çocukları - en düşük katagori değil midir, hatırlayın). Yargıçların itirazı yok. Krılenko'nun da. (Sanıklar, zaferlerin fonu üzerinde bunun pek önem gösteren bir şey olmadığını söylüyorlar.)

Sanıkları da yavaş yavaş tanımaya başlıyoruz. (Önceleri hep benzer şeyler söylerlerdi). Yaş bakımından onları birbirinden ayıran çizgi, aynı zamanda ahlâkı ahlâksızlıktan ayıran hattır. Yaşı altmışa doğru veya üstünde olanların ifadeleri, sempati uyandırıyor. 43 Yaşında olan Ramzin ve Lariçev ikilisiyle, 39 yaşında olan Oçkin (1921 de Glavtop'u ihbar eden), Endüstri Partisi aleyhine başlıca tanıklıklar ve askeri müdahale lâfı onlardan gelme. Üçü de canlı ve utanmaz. Ramzin mühendis olarak pek erken sivrilmiş, fakat hiç bir mühendis elini sıkmazdı, her nedense. Davada Krılenko lep demeden, üst tarafını tamamlar, gayet dakik formüller sunardı. Tüm suçlama Ramzinin hafızasında saklı bilgiler üzerinde kurulmuştu. O derece soğukkanlı ve atılgan ki, GPU'nun hesabına, askeri müdahale koşullarını Pariste tam yetkiyle konuşabilirdi. Oçkin de hayatta başarı sağlayanlardan biri: 29 yaşına rağmen, «STO ([184]) ve Halk Komiserleri Şûrasının tam güvenini kazanmıştı.»

62 Yaşındaki prof. Çarnovskiy hakkında aynı şey söylenmez: talebeler imzasız yazılarla duvar gazetesinde aleyhine kampanya açmışlardı. 23 Yıl sürece ders okuttuktan sonra, «hesap vermek üzere» talebe toplantısına çağrılmış, fakat gitmemiş.

Prof. Kalinnikov ise, 1921 yılında Sovyet hükümetine karşı direnişe geçmiş! Grev ilân eden profesörlerin başındaydı! Durumu açıklayalım: Daha Stolipin'in irtica zamanında MVTU ([185]) akademik bağımsızlığa kavuşarak, rektörünü kendisi seçer, vazifelileri tayin ederdi. 1921 de MVTU profesörleri Kalinnikov'u tekrardan rektör olarak seçmişler, oysa Narkomat ([186]) kabul etmeyerek, başkasını tayin etmişti. O zaman profesörler grev ilân etmişler, öğrenciler de onlardan yana çıkmışlar. (O devrede gerçek emekçi öğrenci yoktu henüz). Bu durumda, Hükümetin muhalefetine rağmen, Kalinnikov 1 yıl sürece rektör kalmıştı. (Ba-

ğımsızlıklarını ancak 1922 de kaldırmışlar, herhalde tutuklamalar da olmuştu.)

Fedotov - 66 yaşında, fabrika mühendisliği stajı, Rusya Sosyal Demokratik İşçi Partisinden II yıl daha büyük. Rusyanın bütün mensucat ve iplik fabrikalarında çalışmıştı. (Bu gibi insanları sevmeyiz, bir an önce kurtulmak isteriz onlardan). 1906 da Morozov [187] yanında müdür iken, istifa etmiş, yüksek maaşlı yeri bırakarak, kazaklar tarafından öldürülen bir işçinin «kızıl cenazesinde» tabutun arkasından yürümüştü. Şimdi hasta, gözleri iyi görmez, akşamları evden dahi çıkamıyor, hatta tiyatroya bile gidemiyor.

Yabancıların istilâsını, ekonomik bozgunu hazırlayan bunlar mıydı?

Çarnovskiy'in kaç yıldan beri bir boş akşamı yoktu, hem ders verir hem de yeni ilim dalları kurardı (işletme organizasyonu rasyanalizasyonu ilmi temelleri.) O yılların profesörlerini çocuk olarak hatırlarım, hep öyleydiler: Akşamları diploma üzerine çalışanlar, bir yerde vazife almak isteyenler, projeciler tarafından ziyaret edilirlerdi. Ailesine saat II den sonra kavuşurlardı. Bütün memlekette onlardan yalnız 30 bin var, beşyıllık plânı onlar başlatacak, iki plân arasındaki devreyi onlar düzenleyecek!

Memleketi buhrana sürüklüyorlardı? Bir sadakaya karşılık casusluk yapıyorlardı?

Ramzin'in celsede söylediği bir doğru lâfı vardı: «bozgunculuk, **mühendisliğin içdünyasına aykırı düşer**».

Krılenko, dava süresince, sanıklara «biz siyasetten anlamayız» veya «az anlarız» cümlelerini dedirtir, özür diletir. Siyaset, elbette metallografi veya türbin imalâtından daha zor, daha yüksek bir ilim! Burada ne tahsilinden, ne de kafandan yararlanırsın. Söyleyin bakalım, Ekim devrimini neyle karşıladınız? - Şüpheyle. - **Demek**, başından düşmanca? Niçin? Niçin? Niçin?

Teorik sorularla başlarını ağrıtıyor, Krılenko. Rolleri icabı söyledikleriyle değil de, ağızdan kaçanıyle davanın çekirdeğini örten sır perdesinin bir kısmı kalkmış oluyor - **İŞİN ASLINDA NE VAR**, balonun neyle şişirildiğini anlıyoruz.

Mühendislerin Ekim Devriminde gördükleri ilk şey - bir dağılma idi. (Doğru, üç yıl sürece yalnız dağılma). Gördükleri ikinci şey - en basit hürriyetlerin kısılmasıydı. (Bir daha dönmemek üzere imiş.) Bu durumda - demokrasiye dayanan bir cumhuri-

yeti **ARAMAMAK** onlar için imkânsızdı. Endüstride kendi yardımcıları olan **işçilerin** diktatörünü **mühendisler** nasıl kabul edeceklerdi? İhtisası olmayanların, işletmenin fizik ve ekonomik problemlerini kavramaktan aciz, fakat **mühendisleri** yönetmek üzere, kilit noktalarına kurulmuş olanların idaresi altına nasıl gireceklerdi? Toplumun başına, o toplumu idare edebileceklerin getirilmesini sağlayan düzen onlarca daha makbul olmayacak mı idi?

(Toplumun **ahlâk** yönünden idaresi sorunu dışında, sosyal kibernetiğin bugün seçtiği yol bu değil midir? Profesyonel siyasiler, toplumun vücudunda, başı çevirmeye, elleri oynatmaya engel olan boyundaki çıban durumunda değil midir?) Mühendislerin neden siyasi görüşleri olmasın? Kaldı ki siyaset bir ilim dalı da değil, tüm hesap makinalarına kapalı, fakat ampirizm'e (deneyciliğe) açık, üstelik bencilliğin ve kör ihtirasların etkisi altında bulunan bir sahadır. (Çarnovskiy bile celsede şunu söylemiş :«siyaset belli oranda teknik bilgiden yararlanmalıdır».)

Militan komünizmin delice hamlelerinden mühendisler olsa olsa nefret edebilirdi - kendilerini anlamsız işler içine atamazlardı. Böylelikle 1920 yılına kadar mağara adamı hayatını yaşadılar. NEP başlayınca memnuniyetle işe sarıldılar. Onu bir ayılma belirtisi saydılar. Ne yazık ki, koşullar değişik: Mühendisler şimdi şüpheleri üzerine çeken, kendi çocuklarını okutma hakkından yoksun, yaptıkları işe oranla ücretleri çok düşük bir ara sınıf durumunda. Disiplin ve imalâttan sorumluluk üzerlerinde olmakla beraber, disiplini sağlayacak müeyyideleri ellerinden almışlar. Rastgele bir işçi verilen emri yerine getirmekle yetinmeyerek, mühendisi tahkir de edebiliyordu, yumruğunu da atabiliyordu. Emekçi sınıfı temsilcisi olarak da, **DAİMA HAKLI ÇIKIYORDU.**

Krılenko itiraz eder: Oldenborger davasını hatırlar mısınız? (Ondan yana çıktıklarını söylemek istiyor).

Fedotov: «Evet. Mühendisin durumuna birinin eğilmesi için, hayatını kaybetmesi gerekti.»

Krılenko, (hayâl kırıklığına uğramışın edasıyla): Mesele o şekilde ele alınmamıştı.

Fedotov: O öldü, ***ve tek başına ölmedi. O kendi canın'a kıyarak öldü, fakat öldürülenler de çok oldu.*** (*)

(*) «Endüstri Partisi», sayfa 228

Krılenko susuyor. Demek doğru. (Oldenborger davasını bir daha gözden geçirin, o hırpalanışı bir daha gözönüne getirin! «Öldürülenler çok oldu» ekini de unutmayın.)

Anlaşılıyor, mühendis hiç bir hata işlememiş durumda dahi suçludur. Ya bir hata yaparsa, insan değil midir? - o zaman, arkadaşları hatasını örtmezse, parçalayacaklar onu. **Onların** samimiyetin değerinden anladıkları var mı? O halde parti büyüklerine arada bir yalan söylemek zorunluğu var.

Mühendisliğe eski otorite, şan ve şerefini iade etmek için, tüm mühendislerin birleşmesi gerekiyor, hepsi tehdit altında, biribirini kurtarmalıdırlar. Birlik kurmak için ne toplantılara, ne de üye kartına gerek var. Net düşünmesini bilen akıllı insanların karşılıklı anlaşmaları, normal sesle söylenen birkaç kelimeyle elde edilir, oylamaya başvurmak gerekmez. Karar sureti ve parti sopası ancak akılları kıt olanlar içindir. (Bu gerçeği ne Stalin, ne sorgu yargıçları ve ne de bütün avanesi anlayabildi! İnsanlar arası böylesine ilişkilerin tecrübesi onlarda yok, partilerinin tarihinde **böylesine** rastlamamışlar!) Zorbaların yaşadığı büyük cahil ülkede Rus mühendisleri arasında öyle bir birlik çoktan kurulmuştu, bunca yılların tecrübesinden geçmişti - fakat yeni hükümet şimdi farkına vararak telâşlanmıştı.

Bu ara 1927 yılına girdik. NEP'in ağırbaşlılığı nereye yok oldu? Şimdi anlaşıldı - meğer NEP, hayasız bir aldatmacaymış. Oysa, bugün süper endüstrinin sıçrayışı içinde bulduk kendimizi: abartmalı, gerçek ötesi plânlar yapılmakta, yerine getirilmesine imkân olmayan projeler çizilmekte ve endüstrimize yüklenen dev görevler ilân edilmektedir. Bu koşullar altında, Devlet Plânlamanın ve Devlet Ekonomisi Yüksek Sovyetinin, mühendis beyinlerinden oluşan İdare Kurulları n'apsınlar? Deliliğe boyun mu eğsinler? Kenara mı çekilsinler? Kendilerine bir şeyin olacağı yoktu, kâğıt her şeyi kaldırır, dilediğin rakamı yaz, fakat «pratik çalışmadaki yoldaşlarımız böyle ödevlerle çok fazla yüklenmiş olacaklardı», deniyor. Bu durumda plânların ılımlaştırılması, ölçülü biçili şekle sokulması, en aşırı olanların atılması işi kalıyordu. Baştakilerin hamakatını örtmek için, mühendislerin ayrı bir Devlet Plânlanması olmalıydı, adeta. Bu sistemden ilk önce mankafa başların yararlanması, işin gülünecek yanı idi! Zarar verdirici kararlardan dönülmesiyle, yere dökülüp saçılan milyonların geri kazanılmasıyla memleket endüstrisi ve halkı da fayda görmüş olacaktı. Plân ve süperplân konusunda gürültü koparanlara, **nicelik** peşine düşenlere karşı,

«tekniğin ruhunu - **kalite davasını»** savunmak, gençlere de aynı özlemi aşılamak görevi, yine onlara düşerdi.

İşte budur, hakikatın ince nazik dokusu. **Gerçek buydu.**

Ancak gazaba gelecek yığınlar için, o da azdı, göze çarpmıyacaktı.

1930 da bu gerçeği dile getirmenin karşılığı ise idamdı!

Bu yüzden mühendislerin sessiz, memlekete yarar sağlayan anlaşmalarına başka bir isim takılmalı, ona bozgunculuk ve yabancıları askerî müdahaleye davet denmeliydi.

Gerçeğin verimsiz ve bedensiz manzarasını ilâve yaprakla sundular bize. Rejisörün kurduğu program, düzenini artık kaybetmişti. Fedotov, hapiste kaldığı sekiz aylık sürede, uykusuz geçen gecelerden (!) **elini sıkan** GPU'nun baştaki görevliden (?) söz açmıştı (antlaştılar mı, yoksa? Rolünüzü iyi oynayın, GPU da sözünden dönmez gibilerinden mi?) Daha önemsiz rol oynayan tanıkların ifadelerinde bile sürçmeler başladı.

Krılenko: — Bu gruba karışmış mıydınız?

Tanık Kirpotenko: — İki üç kere, askerî müdahale sorunu görüşülürken.

Krılenko (hevesini arttırmaya çalışarak) : — Devam!

Kirpotenko (önce susuyor, sonra) : — **Bunun dışında bir şey** bilmiyorum.

Krılenko teşvik ediyor, hatırlatmaya çalışıyor.

Kirpotenko: **Askeri müdahale dışındakini bilmiyorum,** diyor. (*)

Kurpriyanov'la yüzleştirirken, olayların da tutmadığı anlaşılıyor. Krılenko kızıyor ve anlayışsız tutuklulara bağırıyor:

— **O vakit cevaplarınızın tutmasına çalışmak gerekiyor!** (**)

Verilen ara'da kulislerde oyun yeniden düzene sokuluyor. Sanıklar tekrar iplikle savcının parmaklarına bağlanıyor, herbiri alesta sırasını bekliyor. Krılenko sekiz ipliğin ucunu birden çekiyor, bakınız, diyor: Göçmen sanayiciler Ramzin ve Lariçev'le pazarlık edilmediğine, Endüstri Partisi hakkında bilgilerinin olmadığına, sanık ifadelerinin büyük bir ihtimalle işkenceyle elde edildiğine değin bir makale neşretmişler. Siz buna ne dersiniz?

(*) «Endüstri Partisi», sayfa 354

(**) Sayfa 454

Aman Allahım, sanıkların hiddetini bir görün! Her biri sırasını bozarak söz almak ister! Yerinmeyle geçen günlerin durgunluğuna n'oldu birden bire? Göçmenlere karşı olan öfkeleri içlerinden taşıyor! Gazetelere ortaklaşa yazılı beyanat vermek, **G P U u s ü l l e r i n i s a v u n m a k** isterler! (Taçı süsleyecek pırlanta değil mi). Ramzin: «Bize karşı işkence ve baskının kullanılmadığı, bizim burada bulunuşumuzla ispat edilmiştir», der (sanığı celseye çıkmaktan alıkoyan işkencenin değeri ne olacaktı sanki?). Fedotov: «Hapisin **f a y d a s ı n ı** gören yalnız ben değil... Hâtta hapiste kendimi **d a h a i y i** hissediyorum», diyor. Oçkin: **B e n d e ; b e n d e !**

Krılenko ve Vışinskiy, yüce gönüllülüklerinden ötürü, ortaklaşa verilecek yazılı beyanattan vazgeçiyorlar. Yoksa imza atıp vereceklerdi!

Şüphesi olanlar kaldı mı? Krılenko, parlak mantığından örnekler sunarak, onlara da kanış vermesini bilmişti: «Bir saniye için dahi bu adamların yalan söylediklerini kabul edersek - o **z a m a n n e d e n ö z e l l i k l e b u n l a r ı t u t u k l a d ı l a r** ve neden şimdi **a ğ ı z l a r ı n ı a ç t ı l a r ?** diye sordu. (*)

İşte mantığın gücü! - buraya kadar binlerce yıl geçti, kovuşturmacıların hiç biri, tutuklama fiilin suçu ispatlayıcı niteliğini akletmedi! Suçları olmasaydı, haliyle tutuklanmayacaktı. Değil mi ki, tutuklandılar, demek ki suçlu!

Sahiden, **N İ Ç İ N A Ğ I Z L A R I N I A Ç T I L A R ?**

«İşkence sorununu kenara atalım! Durumu psikoloji açısından görelim: Niçin itiraf ediyorlar? Ben sizden sorayım **y a p a c a k n e k a l m ı ş t ı o n l a r a ?**» (**)

Ne kadar da doğru! Psikolojik bir çözüm! O müesseseye misafir edilenler, düşünün bakayım, yapacak ne kalmıştı?..

(İvanov - Razumnik kitabında anlattığına göre, (***) kendisi 1938 yılında Butırki cezaevinde Krılenko ile aynı koğuşta kalmış. Krılenko'nun yeri de, sedirin altındaymış. Kendim de aynı durumdan geçtiğimden, manzarayı çok canlı olarak gözönüne getiriyorum: Ora sedirlerin çok alçak olmasıyla, ancak karnı pis asfalta sürerek altlarına sokulmak imkânı bulunuyordu. Yeni gelenler pek beceremiyorlardı, diz üzerinde sürünürlerdi. Başı

(*) Sayfa 358
(**) Sayfa 452
(***) İvanov - Razumnik - «Cezaevleri ve Sürgün» Çehov Yayınevi

girer, havaya kalkık kıçı dışarda kalırdı. Sanırım ki, Başsavcının yeni duruma alışması hiç de kolay olmamıştı. Zayıflamaya henüz vakit bulamayan kuyruk sokumu bölgesinin, Sovyet adaletinin şanının bir belirtisi olarak sediraltı dışında günlerce sivrildiğini düşünüyor ve gözönüne getiriyorum. Başkasının başına gelenden zevk almak günahı da bana ait olsun, fakat davaların uzun süren anlatımında, sedir altında sıkışıp kalan beden parçasının manzarası beni sakinleştiriyordu.)

Dahası var, diyor savcı. İşkence lâfında gerçeğin bir çekirdeği olaydı, istisnasız bütün sanıkların koro halinde biribirine tıpatıp uyan ifadeler vermelerine sebep ne ola?.. Aralarında anlaşarak o ahengi **n e r e d e** kuracaklardı? Hele soruşturma sırasında biribirini görmeye imkân yokken? (Birkaç sayfa ileride, hayatını kurtarabilen tanık, bize **o yeri** gösterecektir.)

Bu kere ben okuyucuya değil, okuyucu bana «930 dan sonra görülen Moskova davaları bilmecesinin» çözümünün nerede saklı olduğunu lütfen söylesin. (Önceleri «Endüstri Partisini» herkes merak etti, sonraları parti önderleri davaları da bilmece haline büründü.)

Suça karışan iki-üç bini değil, ikiyüz üçyüzü de değil, yalnızca sekiz kişiyi yargıçlar önüne sürdüler Sekiz kişilik koroyu idare etmek zor değil. Seçim yapmak için Krılenkonun emrinde bin kişi ve zaman olarak iki yıl vardı. Eğilmedi Palçinskiy - kurşuna dizildi. (Ölümünden sonra Endüstri Partisi lideri olarak tanıtıldı. Kendisinden tek kelime kalmadığı halde, ifadelerde ona atıflar var.) Gerekeni Hrennikov'tan elde etmek istediler - o da gevşemedi. Ondan da sekiz puntoyla basılmış not kaldı: «Hrennikov soruşturma yapılırken ölmüş», diyor. Sekiz punto - mankafalar için, oysa bizler anlarız, iki misli iriliğindeki harflerle geçiririz: **S O R U Ş T U R M A S I R A S I N D A İ Ş K E N C E Y L E C A N V E R M İ Ş !** deriz. (Ölümden sonra o da «Endüstri Partisi Önderi» ilân edilmiş. Koronun içinde ondan tek ifade, tek nota duyulmadı, çünkü **B İ R T E K İ F A D E V E R M E M İ Ş ! !** Derken bir buluş - Ramzin! İşte enerji, işte tutum! **H a y a t t a** kalmak için herşeye razı Ya istidadı? Sonu, davanın görülmesine az kala tutuklanmış, rolünü benimsedikten sonra, 'adeta piyesin yazarı kendisiymiş gibi bir davranışı olmuştu. Dava ile dolaylı şekilde ilgili materyellere de hâkim olmuş, her soruya doğru cevap, olayın oluş şekli hakkında tam bilgi, karışan-

ların soyadlarını vermişti. Kimi vakit **ü n e k a v u ş m u ş** artistlere özgü tumturaklı ifadeleri duyulurdu: «Endüstri Partisinin faaliyeti öylesine dallanmıştı ki, onbir celseli yargılamada dahi tüm yarıntıların içine sızabilmek imkânımız yoktur», (Arayın, daha da arayın anlamına gelir.) Veya: «Mühendisler çevresi içinde daha ufak bir anti sovyet grubunun bulunduğuna değin kanışım var» derdi. (Kovalayın, yakalayın!) Olağandışı kavrama yeteneğiyle, işin içinde **b i r b i l m e c e n i n** yattığını anlıyor. O halde çözümün de sanatçıya yaraşır şekilde sunulmasına gerek var: «Rus cürmün ana özelliği, işleyenin açık itirafla, ondan arınmak isteğinde yatar», (*) diyor. Oysa kendisi, meşe sopası kadar hissiz bir adam.

Krılenko ve GPU'nun yolunda biricik tehlike - insan seçiminde çürük tahtaya basmaktı. Fakat bunun riski büyük değildi - soruşturma ıskartasına mezar yolu daima açıktı. Kalburdan ve elekten geçenleri kalafat etmek, beslemek, sonra da celselere çıkarmak işi kalıyordu!

Bilmece bunun neresinde? Bu adamlar nasıl **i ş l e n e c e k - t i ?** İşte böylesine: «**Y a ş a m a k** *ister misiniz?* (Kendisi için istemeyen, bunu çoluk çocuğu, torunu için ister). GPU binası avlusundan dışarı çıkmadan kurşunlanmanız işten sayılmaz, onu bilirsiniz. (Hiç şüphe yok, anlamayanlar Lubyânkanın bütünleme kursunu görsünler). Ancak, bir sahne oyunun tertibi hem sizin hem bizim işimizi görür. Uzman olarak güftenin yazılması size ait, bizler, savcılar onu ezberler, teknik terimleri öğrenmeyi çalışırız. (Krılenko celsede bazı zaman karıştırır, lokomotif aksı yerine vagon dingili der). Sahneye çıkmak hoş gelmeyecek size, fakat ayıba katlanmalısınız, dayanmalısınız. «**Y a ş a m a k** da güzel şey.» - «Bizleri sonradan kurşunlamayacağınızın garantisi nedir?» - «Ne diye sizlerden öç alalım? Iyi uzmansınız, bir kabahatınız da yok, değeriniz bizce malûm. Sonra bir etrafa bakın, bozgunculukla ilgili nice dava görüldü, bize uyanlarını hayatta bıraktığımızı görüyorsunuz. (Önceki davanın uslu sanıklarını esirgemek - sonraki davanın başarısını sağlamak anlamını taşır. Ümit zinciri Zinovyev - Kamenev'e kadar uzanır.) Ancak **b ü - t ü n** şartlarımızı yerine getirin. Dava sosyalistik toplumun yararına sonuçlanmalıdır!»

(*) Rus hafızasında iz bırakmadan kaybolma haksızlığına uğramamalıydı Ramzin. Hayâsızlığıyle parlayan bir hain tipinin yaratıcısı, hainliğin havai fişeği. Kategorisinde yalnız değildi, fakat göze batan o idi.

Sanıklar **b ü t ü n** şartları yerine getirirler...

Akla dayanır mühendislik ilminin bütün inceliklerini, projelere karşı gelmenin sebeplerini bu kere, okuma yazması dahi olmayanın *kolayca anlayacağı bozgunculuk* hareketi olarak gösterirler. (İşçilerin yemek kaplarına konan cam tozundan daha lâf yok, savcılık henüz akletmedi).

Sonra - ideoloji sorunu da var. İşleri bozma yoluna mı saptılar? Düşmanca kanışlarından oldu. Şimdi hep birden suçlarını itiraf etmeye mi başladılar? Cezaevindeyken, Yüksek Fırınların yansımasında gördükleri üçüncü beşyıllık plânın başarısı sebebiyledir. Son sözleriyle hayatlarının bağışlanmasını istiyorlarsa da, onlar için başta gelen sorun değil, bu. (Fedotov - «Affedilemeyiz,» savcı haklıdır», der). Garip sanıklar için, ölümün eşiğindeyken, en önemli problem - kendi halkına ve bütün Dünyaya Sovyet Hükümetinin hataya düşemiyeceğini ve uzak görüşlülüğünü göstermektir. Ramzin özellikle «emekçi yığınlarının ve önderlerinin devrimci anlayışları» üzerinde durur. «Bu anlayış yüzünden iktisadî gelişmeye giden çok daha emin yolu bulmuşlar» der. İktisadî kalkınmanın temposunu âlimlerden önce tespit etmişler. Şimdi anladım,» ileriye doğru atlamak, bir sıçrayışta kaleyi almak gerekiyormuş», diyor (*) Lariçev: «Can çekişen kapitalizm Sovyet Birliğini yenilgiye uğratamaz», şeklinde konuştu. Kalinnikov: «Emekçiler diktatörü kaçınılmaz bir ihtiyacdır», dedi. Sonra: «Halkın ve Sovyet Hükümetinin çıkarları aynı noktada toplanır, aynı hedefe yönelmekle bulunur». «Kulakları ortadan kaldırma siyaseti çok doğrudur» diye konuşmalar yapıldı. İdamı beklerken düşünecek ve dedikodu yapacak kadar zamanları da vardı. Nedamet getiren aydının ağzından dökülen iddiaya bir göz atalım: «Toplum geliştikçe fertlerin hayatı daha dar bir çerçeveye girmelidir... Toplumun iradesi hayatın en üst şeklidir». (**)

Sonuç olarak sekizli koşumun çabasıyle davada güdülen hedeflerinden hepsine ulaşılmıştı:

1 — Ülkedeki tüm kusurlar, açlık, soğuk, elbise yokluğu, karışık durumlar, akılsızca işlenen hatalar - hepsi bozguncu mühendislerin hesabına geçirilmişti.

(*) **Endüstri Partisi, sayfa 504. 1930'da B İ Z D E böylesine konuşurdu. Mao o günlerde çok gençti.**

(**) **Endüstri Partisi, sayfa 510**

2 — Askeri müdahaleyle korkutulan halk yeni fedakârlıklara hazırlanmıştı.

3 — Batının solcuları kendi hükümetlerinin kurduğu entrikalardan haber almıştı.

4 — Mühendisler arasındaki fikir birliği dağılmış, tüm aydınlar korkutulmuş, biribirinden uzaklaştırılmıştı. Şüpheye yer bırakmamak için bu hedefi Ramzin bir defa daha açık olarak belirtiyor:

«Şimdi görülen davanın sonucu olarak, **a y d ı n l a r s ı n ı f ı n ı n k a r a n l ı k v e a y ı p l a r l a d o l u g e ç m i ş i ü z e r i n e m u m d i k i l m e s i n i i s t e r i m**» (*)

Lariçev de aynı fikirde: «Bu sınıf **yok edilmelidir**... Mühendisler arasında dürüstlük yok ve olamaz!» diyor. (**) Oçkin de: «Aydınlar sınıfı çamurdan başka bir şey değildir, cumhuriyet savcısının dediği doğrudur, omurgası olmayan bir nesnedir...» Emekçilerin koku alma yeteneği bilgilerinden çok daha üstün. (***)

Bu gayretkeşleri niye kurşuna dizelim?

Aydınlarımızın onyıllar içindeki tarihi böylesine yazılıyordu - 1920 yılı aforozundan (okuyucumuz hatırlar: «milletin beyni değil, b...», «siyah generallerin müttefiği», «kapitalizmin kiralık ajanından») sonra, şimdi de 1930 un aforozu.

Bundan böyle «aydınlar» sözünün bizde küfür yerini aldığına şaşalım mı?

Halka açık davalar işte böyle görülür. Stalin'in araştırıcı zekâsı en sonunda ideale ulaştı. (Eksik döllenme ürününe Hitler ve Göbbels imrensinler, Rayhstağı ([180]) yaktılar, yüzlerine gözlerine bulaştırdılar).

Norm bulundu - uzun yılların ihtiyacını karşılar. Baş Rejisör emrederse, her mevsim tekrarlanır, davalar. Keyifleri geldi, bundan sonraki temsili üç ay sonrası için buyurdular. Provalar için

---

(*) Sayfa 49

(**) Sayfa 508

(***) Sayfa 509 Emekçilerde nedense, koku alma yeteneği başta gelir. Bütün işlerini burun deliğinden görürler.

zaman kıt ama zararı yok. Görün ve dinleyin! Yalnız bizim tiyatroda! İlk temsildir.

Menşeviklerin birleşmiş bürolarının davası (1 - 9 Mart 1931). Yüksek Devrim Mahkemesi. Başkan, her nedense, Şvernik. Obürleri yerlerinde: Antonov - Saratovskiy; Krılenko, yardımcısı Roginskiy. Rejisör kendinden emin (konu da teknik değil, alışılan parti konusu), sahneye 14 sanığı çıkardı.

Her şey düzgün, hatta çok düzgün geçiyor.

O vakit 12 yaşındaydım, üç yıldır tüm siyasi haberleri büyük «İzvestiya» gazetesinden izlerdim. Her iki davanın steno edilmiş tutanakları baştan sonuna kadar okumuştum. Endüstri Partisi davasında bile, çocuk kalbimle yalanı, düzmeceyi, abartmayı görürdüm. Fakat orada hiç olmazsa dekorun azameti vardı: Askeri işgal; tüm endüstrinin felce uğratılması! Bakan sandalyalarının dağıtılması! Menşevik davasında ise, aynı dekoru solmuş olarak görüyoruz, artistlerin konuşmaları daha isteksizce oluyor ve bundan dolayı temsil, seyirciyi esnetecek kadar can sıkıcı, hep aynı tekerlemelerle geçiyor. (Gergedanınkine benzer cildiyle Stalin bunun farkına vardı mı acep? İş Köylü Partisi davasının ertelendiğini ve birkaç yıl sürece benzer davaların görülmediğini yoksa neyle izah edeceğiz).

Yine tutanağın kılavuzluğuyla anlatıma geçmek - canımızı sıkar. Fakat elimde baştaki sanıklardan birinin - Mihayl Petroviç Yakuboviç'in yakın tarihte bana anlattıklarıyle, yine kendisinin iadei itibar için verdiği istidanın sureti var ki, içinde mahkemede oynanan oyunun hikâyesi yazılıdır. Kurtarıcımız Samizdat tarafından da basıldığından, memleketimizde okuyanlar bulunur. (*) 930 - 940 yılları arasında Moskovada peşi sıra görülen davaların oluş şeklini anlatır bize Yakuboviç.

Var olmayan «Birleşmiş büro» nasıl kurulmuştu? GPU'ya, menşeviklerin anti devrimci maksatla birçok devlet memurluğu ele geçirdiklerini ispat etme görevi verilmişti. Gerçekte öyle bir şey yoktu: yüksek memurlar içinde menşevikler bulunmuyordu. Davaya da çıkarılmadı onlar. (Söylenene bakılırsa, V. K. İkov, canlılık göstermeyen, menşeviklerin yeraltı Moskova

---

(*) İadei itibar edemedi. Davası, tarihimizin bir parçası olmuştu. Yapının bir tuğlasını çekersin, bakarsın yapının kendisi çöker, M. P. Y.'nin giydiği hüküm aynen bırakılmış, fakat şahsına mahsus emekli maaşı bağlanmıştı (devrime yaptığı hizmetin karşılığı olarak). Ne acaiplikler olur bizde!

bürosunda kayıtlıymış, fakat yargılamada bu anlaşılmamış ve kendisi ikinci plânda kalarak, **sekiz** yılla kurtulmuştu.) GPU'ya verilen şema ile, Millî İktisat Yüksek Sovyetinden 2 kişi, Halk Ticaret Komiserliğinden 2 kişi, Kooperativ Birliğinden 1 ve Devlet Plânlamadan 1 kişi suçlanacaktı. (Buluş yetenekleri yok, ne can sıkıcıdır! 1920 de Taktik Merkez için emredilmişti: Diriliş Birliğinden 2, Toplum İdarecilerinden 2...) Şemanın gösterdiğini yerine getirmek için, görevleri uyanlarından seçildiler. Ama onlar menşevik mi, değil mi, söylentilere kulak asılırdı. Menşevik olmayan da vardı içlerinde, kendilerini menşevik olarak tanıtma emri verilmiş onlara. Sanıkların siyasî görüşleri GPU'yu ilgilendirmezdi. Sanıkların içinde biribirini tanımayanlar vardı. Ortalığı tarayarak buldukları menşevikleri tanık olarak getirmişler (*). (Sonradan tüm tanıklara hapis süresi verilmişti.) Yararlığını göstermek çabası içinde bulunan Ramzin yine tanık olarak dinlenmiş, ifadesi uzun sürmüştü. Fakat GPU ümidini daha fazla sanık Vladimir Gustavoviç Groman'a bağlamıştı. (Af karşılığı bu **davayı yaratmaya yardım** edecekti.) İkinci kozları kışkırtıcı Petunin idi. (Yakuboviç'in anlattıklarını naklediyorum.)

Şimdi M. P. Yakuboviç'i size tanıtalım. Liseyi bitirmeden devrimciliğe başlamıştı. 1917 Mart ayında Smolensk Sovyet temsilcilerinin başkanı idi. Kanışları köklü olduğu için iyi bir konuşmacı idi. Batı Cephesinde yapılan bir toplantıda, savaşa devam taraftarı olan gazetecilere, düşüncesizce, halk düşmanı demiş ki, henüz 1917 Yılının Nisan ayı idi. Onu kürsüden indirmek istemişler, özür dilemek zorunluğunda kalmış, fakat bir daha konuşma fırsatını geçirerek, mantığın ve belâgatın yardımıyle, dinleyicilere hâkim olmasını bilmiş. Bu kere aynı gazetecilere aynı şeyi söyleyince, genel alkışla karşılanarak, Petrograd sovyetine yollanan heyete seçilmiş. Gelir gelmez de, o zamanlara özgü tempo ile, Petrograd Sovyetinin askerî komisyonuna ayrılmıştı. Ordu komiserleri tayininde rolü olmuştu, (**) sonradan

---

(*) **Onlardan biri Kuzman A. Gvozdev'in sonu oldukça acıklıdır. Çar zamanında Askerî Endüstri Komitesinde işçi temsilcisiydi, 1916'da akılsızca davranan hükümet onu hapse attırmış. Şubat devrimi onu çalışma bakanı yapmıştı. Gulag'ta uzun kalma rekoru kıranlardan biridir. 1930'a kadar kaldığı zamanı bilemem ama, 1930'dan sonra hep oradaydı. Dostlarım onu 1952'de Spassk kampında (Kazakistan'da) görmüşler.**

(**) **Kurmay Albay Yakuboviç'le karıştırmamak gerek. Aynı toplantılarda Millî Savunma Bakanlığını temsil eden subay idi.**

kendisi de Güney Batı Cephesinin komiseri olarak cepheye gitmişti. Vinnitsi de, Kornilov ayaklanmasından sonra, kendi eliyle general Denikin'i tutuklamış ve şimdiki yargılamada, generali kurşuna dizdirmediğine pişmanlık getirmişti.

Kuvvetli görüş sahibi, her zaman samimi, doğru olsun veya yanlış olsun, fakat o sırada inandığına tam olarak kapılan, Yakuboviç menşevik partisi gençleri arasındaydı, zaten yaşı da öyle. Buna rağmen büyüklerine olur olmaz projelerle çıkıyordu: 1917 ilkbaharında sosyal demokratik hükümetin kurulmasını, 1919 da menşeviklerin Kominterne üye olmasını önerirdi. (Dan ve öbür başlar onu, biraz da hafife alarak, projelerini geri çevirirlerdi.) 1917 Yılında, Geçici Hükümetinin, başka sosyalistlere karşı kullanmak üzere, askeri kuvvet isteğine, sosyalist eğilimli Petrograd Sovyetinin «evet» demesine candan itiraz etmiş, böyle bir hareketin uğursuz hata olacağına inanmıştı. Ekim devrimi üzerine Yakuboviç kendi partisine bolşeviklerle birleşmeyi, onlara yardımda bulunmayı teklif etmişti. Yardımlarının yapıcı olacağına da inanmıştı. İşin sonunda Martov onu aforoz etmişti. 1920 de ise Yakuboviç menşevik partisini bolşeviklerle birleştiremiyeceğine inanarak, partisini bırakmıştı.

Ayrıntılı olarak bunları anlatmadaki maksadım, Yakuboviçin menşevik değil de, bolşevik olduğunu göstermek içindir. Bu yolda içtenli idi, çıkar peşinde de değildi. 1920 Yılında Smolensk şehrinde Vilâyet İaşe Komiseri idi, içlerinde bolşevik olmayan tek kişi olarak. Halk İaşe Komiserliğince de içlerinde **en iyisi** olarak tanımlanmıştı. (Tenkil ve tecziye birliklerini kullanmadığını, ancak korunma için asker kullandığını iddia ediyordu. Doğru olup olmadığını bilemem.) 1920 de «Ticaret Gazetesi» müdürlüğünü yapıyordu, başka önemli görevlerde de bulunmuştu. 1930 Yılında işte tam bu cinsten, önemli görevlere kadar sokulmuş menşevikler GPU'ca arandığı zaman, tutukladılar onu.

Okuyucularımız hatırlarlar, soruşturmalarda elde edilen karışık bilgileri düzenli sonuca bağlamak, Krılenko'nun ihtisasına girerdi. Şimdi de Yakuboviç'i sorgu için yanına çağırtmıştı. Eski tanıdık çıktılar. İlk davaların görüldüğü devrede, iki dava arasında Krılenko Smolensk vilâyetine gider, **yiyecek toplama işini sağlama** bağlarmış. Şimdi Krılenko lâfa şöyle başlamış:

«Mihayl Petroviç, açıkça söyleyim, sizin komünist olduğunuzu biliyorum! (Bu giriş Yakuboviçe moral vermişti.) **Suçsuz**

olduğunuzu da biliyorum. Fakat bu davayı sonuca bağlamak - sizin ve benim partiye olan borcumuzdur. (Stalin Krılenkoya emir vermiş, Yakuboviç ise ideolojik sebeplerle çırpınıyor - gayretli beygirin başını hamuta soktuğu gibi.) Soruşturmaya yardım etmenizi sizden rica ediyorum. Yargılamada beklenmedik bir pürüz çıkarsa, en kritik anda sözün size verilmesini başkandan rica edeceğim.

Yakuboviç söz vermiş. Bunu görev bilmiş. Sovyet Hükümetinden aldığı en önemli görevdi, herhalde.

Bu durumda sorgular sırasında Yakuboviç'e parmakla dahi dokunmamaları gerekiyordu. Ancak böylesine muamele, GPU için gereksiz incelik sayılacaktı. Kasap soyundan gelme sorgu yargıcı öbürleri gibi, Yakuboviç'e de işkencelerin **bütün serisini** uygulamış, soğuk hücre, kapalı sıcak hücre, cinsiyet organlarına dayak - hepsi vardı, içinde. Oylesine hırpaladılar ki, Yakuboviç ve dava arkadaşı Avram Ginzburg, ümitsizliğe düşerek, damarlarını kesmişler. Tedavileri bittikten sonra bir daha işkence yapmadılar, sadece iki hafta uykusuz bıraktılar. (Bir uykuya karşılık, vicdanı da, şerefi de satarım, diyor Yakuboviç.) Bu ara teslim bayrağını çekmiş başka sanıklarla yükleştirmeler yapılıyor. Sorgu yargıcı (Aleksey Alekseyiç Nasedkin) kendisi «Biliyorum, hiç bir şeyin olmadığını biliyorum, ama bizden istiyorlar!» diye yakınmış.

Sorgu yargıcının yanına bir çıktığında, Yakuboviç orada işkence edilmiş bir tutukluyla rastlaşır. Yargıç gülüyor: «takdim edeyim, Moşe İsayeviç Teytelbaum, sizin anti devrimci örgütünüze üye olmak ister, ben çıkayım, daha rahat konuşursunuz» diyor ve odadan çıkıyor. Doğru, Teytelbaum yalvarıyor: «Yoldaş Yakuboviç, lütfen beni menşeviklerin birleşmiş bürosuna kabul edin!. Beni yabancı firmalardan rüşvet almakla suçluyorlar, kurşuna dizeceğiz, diyorlar. Ben adi suç yüzünden ölmektense, anti devrimci olarak öleyim, daha iyi» diyor. (Herhalde karşıdevrimciyi öldürmeyeceğiz diye vaat almıştı. Aldanmadı da - çocuk tarifesinden kesmişler - 5 yılla kurtulmuş.) GPU elinde menşevik az olmalıydı ki, gönüllü avına çıkmışlar! (Teytelbaum a verilen rol, ufak değildi: dışardaki menşevikler ve İkinci Enternasyonal ile ilişki kurma! Fakat anlaşma gereğince - beş yıl. Dürüstçe hareket.) Yargıcın tasvibiyle Yakuboviç Teytelbaumu Menşevik Bürosuna **kabul etmiş**.

Celseye birkaç gün kala baştaki sorgu yargıcı Dmitriy Matveyeviç Dmitriyev'in odasında Menşeviklerin Birleşmiş Bürola-

rının **ilk** «kuruluş toplantısı» yapıldı: sanık ifadelerinin biribirinin tutmasının temini ve rollerin anlaşılması gerekiyordu. (Endüstri Partisinin İcra Komitesi de böyle toplandı. Krılenkonun **nerede** anlaşabilirlerdi dediği yer işte burası.) Ancak ortada o kadar yalan yığılmıştı ki, kafalara girmiyordu, sanıklar karıştırıyorlardı, ikinci provaya kaldı.

Celseye çıkarken, Yakuboviç ne düşünüyordu acep? Gördüğü işkence, içine sıkıştırılan yalanlara, Dünya çapında bir rezalet çıkararak, karşılık mı vermek? Fakat o zaman,

1) Bu hareketi, Sovyet İdaresini arkadan vurma niteliğini kazanacaktı. Hayatının ülkesinden, menşevikliğin yanlış yolundan çıkarak, bolşevikliğin doğru yoluna girmekten dönüş yapmak anlamını taşıyacaktı.

2) Böylece bir rezaletten sonra rahat ölüm de yoktu artık. Öç almak için işkenceyi cinnet getirene kadar uzatıp sürdürüleceklerdi, oysa beden arkada kalanlarla yıpranmış. Yeni işkenceye karşı, moral açısından dayanağı nerede arasın insan? Ya cesareti?

(Gerekçeyi kendi sıcak sesinden alarak kaydettim -davaya karışanlardan adeta «ölümden sonra» izahat almak gibi az bulunur bir fırsat. Sanırım, bu anlatımla Buharin ve Radek in esrara bürülü boyun eğmeleri de dolaylı bir şekilde çözümlenmiş olacaktır: aynı içtenlik, partiye bağlılık, aynı insani zaaf, direnişi sürdürmek için aynı dayanak yoksunluğu. Dayanaktan yoksunluk - kendi **bağımsız** görüşlerinin olmadığından geliyordu.)

Celsede Yakuboviç geviş getirerek, ondan istenen adi yalanları tekrar etmekle kalmamış, Krılenkoya verdiği söze uyarak, rolünü esinlenerek oynamıştı.

Menşeviklerin Hariçteki Delegasyonu adıyle tanınan örgüt (aslına bakılırsa - merkez Komitelerinin başları), «Vorwaerts» gazetesinde bir yazı yayımlayarak, sanık ifadelerini kabul etmediklerini, yargılamanın rezil bir komedya olduğunu, temelinde kışkırtıcıların (provokatörlerin) anlatımlarının yattığını, sanıkların terör metodlarıyla konuşturulduğunu bildirmişti. Ayrıca, sanıklarının çoğunun partiden 10 yıl önce çıktıklarını ve dönmediklerini yazmışlardı. Bir de, yargılamada ileri sürülen rakamların çok yüksek olduğunu, partinin emrinde hiçbir zaman o kadar paranın bulunmadığını ilâve etmişlerdi.

Makaleyi okuyan Krılenko, başkan Svernik'ten sanıklara söz

vermesini istemiş. (Endüstri Partisi davasında olduğu gibi), Krılenko bütün iplikleri birden çektiği anda, hepsi konuşmak istediler. Hepsi de GPU usullerini övdüler, Menşevik Merkez Komitesininkini yerdiler.

Verdiği **cevap** ile yaptığı konuşma hakkında Yakuboviç'in şimdi hatırladığı nedir? Yalnız Krılenkoya vaadettiğini yerine getirmekle yetinmediğini, yerinden fırlayarak, kızgınlığın verdirdiği coşkunlukla belâgatın son basamağına çıkarak veriştirdiğini hatırlıyor. Kızgınlığı kime karşıdır? Işkenceyi gördükten, damarını kestikten, ölüm eşiğine defalarca bastıktan sonra, içten gelen öfkesi şimdi savcıya karşı mıdır? GPU'ya karşı mı? Hayır! Hariçteki delegasyona karşıdır!!! İşte buyurun, ruhbilim alanında kutupların yer değişmesini görün! Tehlikeden uzak, lüks yaşayış içindeki (göçmenlerin dilenci durumları dahi Lubyânkanın yanında lüks hayat sayılır), vicdansızlar, kendilerinden memnun olanlar, **buradakilere** niçin acımadılar? Izdırap ve işkence çekenlerden uzaklaşmak, onları küstahça reddetmek işlerine mi geldi yoksa? (Cevap kuvvetli, dava tertipçileri memnun.)

1967 de bana bunları anlatırken dahi, Yakuboviç öfkeden titriyordu. Harici Delegasyonu hainlikle, sosyalistik devrime ihanet etmekle suçluyordu. 1917 de söylediklerinin aynısını söylüyordu şimdi.

Konuştuğumuz vakit davanın tutanağı elimizde değildi. Sonradan elime geçtiğinde, ilginç bir noktaya rastladım. Tüm ayrıntıları, tarihleri, insan adlarını hafızasında tutmak yeteneğine sahip Yakuboviç, bir yerde âtlamış, kendi ifadelerinden birini bana anlatmayı unutmuş. Meğer Harici Delegasyon aracılığıyla İkinci İnternasyonalden **işleri bozmak için direktif aldıklarını** mahkemede söylemiş! Şimdi de bunu hatırlamadı. Hariçteki menşeviklerde kendilerinden memnun olma hali görülmediği gibi, dava kurbanı zavallısına **ACIRLARDI** da, ancak *onların çoktandır* menşevik *olmadıklarını* yazarlardı ki, doğrudur. O halde Yakuboviç'in devamlı ve içtenli öfkeye sebep ne ola? Hariçteki menşevikler sanıkların kaderlerini **NASIL** değiştirebilirlerdi?

Cevap veremeyecek durumda olanlara, güçsüzlere kızmeyi severiz. İnsan huyudur. Haklı olduğumuzu gösterir gerekçe de el altında hazır durur.

Krılenko konuşmasında Yakuboviç'i karşı devrimcilik taassubuyla suçlamış, **kurşuna dizilme** cezasında ısrar etmişti. Kendisini alçaltmadığı, alaya almadığı için, o gün olduğu

gibi, bunca kamp ve cezaevi dolaştıktan sonra dahi, Yakuboviç Krılenko'nun gönül borçlusudur. Taasup dedi ise, o da doğru (yalnız ters yönden anlaşılmış), sonra kendisi için tüm ızdıraplara son verdiren şerefli kurşuna dizilme cezasını istemiş! Yakuboviç son sözünde kabullendiği suçların cezasının ancak idam olabileceğini, («kabullendiğim» sözüne aykırı bir değer biçiyordu, «işlediğim» manâsına gelmiyordu, kafası işleyen anlamalıydı), merhamet beklemediğini, hayatta bırakılmasını istemediğini bildirdi. (Yanıbaşında oturan Groman, paniğe kapılarak, «Delirdiniz mi? arkadaşlar da var, bu şekilde konuşmak hakkını nerede buldunuz?» diye serzenişte bulunmuş.)

Savcılık için bir buluntu değil mi idi?

1936-38 yıllarının davaları bununla çözümlenmiyor mu?

Bu dava Stalin için ders niteliğinde değil mi idi acep? Bundan böyle geveze başlıca düşmanlarını da benzer temsile sürebileceğini şimdi anlamış olmasın?

Hoşgörür okuyuçum bana acısın! Bugüne dek 15 yıl sürece ya kanuni devrimciliğin ya da devrimci kanunculuğun sağlam korunması altında kalemi korkusuzca kâğıt üzerinde gezdirir, kalbim burkulmazdı. Fakat bundan sonra acı duyacağız: Okuyucularımın hatırladığı, Kruşçev zamanından başlayarak bize nice defa tekrarlandığı gibi, «1934 yılından sonra Kanunda Lenin normlarına karşı çıkışlar başlamış».

Peki, o zaman bu kanunsuzluk deryasına ayağımızı nasıl sokalım?

O sulak, dikenli tarladan sürünerek nasıl geçelim?

Gerçi sanıkların ünü yüzünden **bundan** sonraki davalar Dünyanın gözü önünde görülecek, başkaların dikkatinden kaçırılmayacak, yazılara ve eleştirmelere konu olacak. Dedikodusu devam da edecek. Bize düşen - davaların temelinde yatan bilmeceye hafiften dokunmak işi kalıyor.

Yine hafiften parmağımızı bir noktaya basalım: steno ile tutulmuş, sonradan basılmış tutanaklar celselerde konuşulanları tam tutmuyordu. Seçkin dinleyiciler arasında izinle gelen bir yazar not tutmuş ve buna kanış getirmişti. Krestinskiy'in duraklaması gazetecilerin gözünden kaçmamıştı: İfadesine istenen yönü verdirmek için celseye ara vermek zorunluğu çıkmıştı.

(Kendi hesabıma durumu böylesine düşünüyorum: yargılamadan önce bir avarya paylaştırma protokolu kaleme alınır, birinci haneye sanığın adı, ikincisine, metinden şaşması halinde uygulanacak usul, üçüncüsüne o usulden sorumlu ÇEKA görevlisinin adı yazılır. Krestinskiy'nin sürçmesi halinde, yanına kimin gideceğini ve ne yapacağını bileceğiz).

Steno kayıtlarındaki tutmazlık manzaraya bir değişiklik veya özür katmıyor. Dünyanın hayretten açılmış gözü önünde peşi sıra üç oyun, pahalıya mal olmuş üç temsil oynandı ki, bütün Dünyayı tedirgin eden, altını üstüne getiren korkusuz komünist partisinin ulu önderleri bu kere boyunları iğik, terbiye edilmiş uslu keçiler misali, kendilerine emredileni melemiyor, kendi kusmuğu içinde kalarak köleye yaraşır eda ile kanışlarını ve özkişiliklerini yeriyor, yapmalarına ihtimal olmayan inayetleri itiraf ediyorlardı.

Tarih tarih olalı görülmemiş olay. Hele Laypsigte yeni görülen Dimitrov'un [189] davasına ne tezat! Dimitrovun Nazi yargıçlarına verdiği cevaplar, arslan kükreyişine benzerdi, oysa Dünyayı titreten, yenilmez seçkin alaydan arkadaşları, içlerinden iri kıyım olanlara «Lenin hassa alayı» denilen kimseler, yargıçlar önüne donlarını ıslatarak çıkıyorlardı şimdi.

O devirden bu yana derlemeler yapılmış (en isabetliler - Artur Köstlere aittir), birçok şey anlaşılmış, fakat - **bilmece** bir tek çözüme bağlanmamıştı.

İrade kuvvetini yitiren bir Tibet otundan, ipnotizmadan lâf edildi. Yabana atılacak fikir değil, NKVD'nin [190] elinde bu gereç varsa, onu kullanmaktan kendisini alakoyacak **HANGİ AHLÂKİ ETKENLER** bulunabilirdi? İradeyi neden zayıflatmayalım, kırmayalım? 1920 den sonra tanınmış ipnotizmacıların sahne hayatını terk ederek GPU hizmetine girdikleri biliniyor. 1930 - 40 arasında NKVD nin yanında bir ipnotizma okulunun bulunduğu katiyetle anlaşılmıştı. Kamenev'in karısı kocasıyle yargılamaların başlayacağı günlerden biraz önce randevu almış ve kocasını bir tuhaf, uyuşmuş görmüş. (Bunu, kendisi de tevkif edilmeden önce başkalarına aktarmış.)

Peki, Palçinskiy ve Hrennikov'u neden Tibet otu veya ipnotizmayla dize getiremediler?

Psikolojik etkenler gibi daha az basit sebeplere çıkmadan işimizi görebileceğimizi düşünemiyorum.

Şaşanlar daha fazla sanıkları eski devrimci, çarın işkence-

lerine boyun eğmemiş, sudan ateşten geçmiş, kaşarlanmış savaşçı olarak düşünürler. Bu basit bir hatadır. Berikiler o bildiğimiz eski devrimciler değil, o sıfata ancak, sosyal devrimciler, anarşistler veya «Halk İradesi Partisi» üyeleri ile (191) karıştırılarak, veraset yoluyla kavuştular. **Öbürler**, bombacılar ve komplocular, kürek cezasını da gördüler, uzun hapis süreleri de. Fakat gerçek, merhametsiz soruşturmayı onlar dahi görmediler, çünkü Rusyada yoktu ki. Berikiler ise, ne soruşturma ve ne de sürekli hapis gördüler. Bolşevikler ne Sahalin adasını, ne Yakutistanda kürek cezasını gördüler ve ne de «işkence odalarına» sokuldular. İçlerinde en fazla zahmet çeken en çok hapiste kalan, Dzerjinskiy dir. Oyle biliniyor. Oysa bizim ölçümüze göre, normal on yıllık hapisti onunki, basit bir altın. Bizim zamanımızda rastgele bir kolhozcunun hakkı. Gerçi onun altınına üç yıl kürek cezası dahildi ama, görülmedik şey değil, en sonunda.

936 - 38 yıllarında sanık sandalyasında gördüğümüz parti önderleri, devrim için uğraştıkları devrede kısa vadeli hapis cezası, kısa süreli sürgün gördüler ama, kürek cezasını görmediler. Buharin çok önemsiz sebeplerle birkaç kere tutuklanmış, fakat sürekli olarak bir yıl dahi hapis yatmamış. Bir kere de Onega'ya (*) kısa süre için sürgüne yollanmıştı. Propaganda maksadıyle bütün Rusya şehirlerini dolaşan Kamenev, iki yıl hapis yatmış, birbuçuk yıl sürgünde kalmıştı. Bizde 16 yaşındaki delikanlılara bile yekten BEŞ yıl veriyorlar. Söylenmesi gülünç ama, Zinovyet topu topuna üç ay hapis dahi yatmamış! Bir tek mahkûmiyeti yoktu! Takımadalarımızın sıradan bir yerlisiyle karşılaştırma yapıldığında, hepsi bebek gibi, hapis nedir bilmez onlar. Rıkov ve İ. N. Smirnov birkaç kere tutuklandılar, beşer yıla yakın hafif cinsten hapis gördüler, sürgünden kaçmakla veya affa uğramakla kurtuldular. Lubyânkaya gelene kadar ne gerçek cezaevini, ve ne de haksızlıkların yapıldığı soruşturma kıskacını gördüler. (Trotskiy in aynı kıskaca yakalanması halinde, karakterinin daha sağlam çıkacağını, yerinmiyeceğini düşünmek için hiç bir sebep yok. O da yalnız hafif hapis cezası ve Üst Kutta iki yıl sürgün görmüş. Devrim Askeri Sovyetinin başkanı olarak saldığı dehşet, kendisinin sağlamlığına delil sayılamaz. Pek çok kimseyi ölüme yollayanın, kendi ölümü kar-

---

(*) **Bütün bilgiler - «Granat» ansiklopedisinin 41'inci cildinden alınmıştır. Orada Rus Komünist Partisi tüm önderlerine ait otobiyografik veya sağlam kaynaklara dayalı biyografik bilgiler toplanmıştır.**

şısında su koyuverdiği görülmüştür! Bu iki sertlik arasında yakınlık yok.) Radek'e gelince, bir provokatör (kışkırtıcı) idi, (üç davada başkalarını da gördük). Yagoda ise - adi bir mücrim. (Milyonların katili bu adamın kafasına, onun üstündeki Katil'in kalbinde son anda bir dayanışma hissinin uyanmıyacağı girmiyordu bir türlü. Stalin sanki salonda varmış gibi, Yagoda ona hitap ederek ısrarla merhameti ondan dilemişti: «Ben Size hitap ediyorum! Ben S i z i n i ç i n iki büyük kanal inşaa ettim», diyordu. Salonda bulunanlardan biri anlatır: Salonun birinci kat pencerenin arkasında, loşlukta ve perdenin arkasında kibritin çakıldığı ve bir piponun gölgesi göründü. - Bahçesaray da bulunarak o şark buluşu gören var mı? Devlet Şûrasının toplandığı salonun birinci katında, salona bakan ve delikli saçla örtülü pencerelerin gerisinde loş bir koridor vardır. Orada birinin bulunup bulunmadığını salondakiler hiç bir zaman anlayamaz. Kırım Hanı gözükmez, Şûra herdaim o varmış gibi davranır. Stalinin mizacında Şark ağır bastığı için, Ekim Salonundaki komedyaları izlediğine inanırım. Bu temaşâdan, bu büyük zevkten kendini mahrum edebileceğine inanamıyorum.)

Bir taraftan sanıkların olağan dışı niteliklere sahip olduklarını düşünür, öbür yandan yargılamada gösterdikleri manzarayı gördük. Şaşkınlığımızın kaynağı budur. Sıradan bir vatandaş için tutulan sıradan bir tutanağı okurken, acep bu adam ne diye hem kendini yeriyor, hem de başkalarını suçluyor diye düşünmeyiz ,özür elimizin altında: İnsan zayıftır, baskıya boyun eğiyor, deriz. Oysa Buharin, Zinovyev, Kamenev, Pyatakov, I. N. Smirnov hakkında ön yargımız var, üstün insan sayardık onları.

Şimdiki temsilde rejisörün görevi oyuncu kadrosu darlığıyla güçleşiyor. Mühendislerin davalarında oyuncuyu sürüden seçmek imkânı varken, bugünkünde artist az, hepsi ünlü kişiler, seyirci de hepsini görmek ister.

Yine de ayıklanma yapıldı! Kurbanlıklardan uzağı görenler ve kararlı olanlar ele bile geçmediler, tutuklanmadan önce canlarına kıydılar (Skırpnik, Tomskiy, Gamarnik). Ele geçenler - yaşamak isteyenlerdi. Böylesinden ise, şal bile örülür. Böyle olmakla beraber, soruşturmada direnen, kararından dönen, ayılan, bundan ötürü de, sessiz sedasız temizlenenler olmuş. Hiç olmazsa ayıpsız kapanmıştı hesapları. Halka açık davalarda Rudzutak, Postışev, Yenukidze, Kosior, bildiğimiz Krılenko'yu görmememizin başka sebebi ne ola? Adları davaları pekalâ süsleyebilirdi.

En yumuşak olanları çıkardılar! Ayıklama yapmak imkânı vardı, demek!

Ayıklanan kitle büyük değildi ama, bıyıklı rejisör teker teker hepsini yakinen tanırdı. Tümü **zayıf**; bilirdi ayrıca herbirinin zayıf noktası hakkında da fikri vardı. Yaşayışın alt basamağında insani zâafları seçmedeki sıra dışı yeteneği, psikoloji plânında hayatta elde ettiği hedeflerinden biriydi.

Adları ayıpla örtülmüş olarak kurşuna dizilenler içinden, zamanın derinliğinden bize aralarında en üstün zekâ olarak görünen (Köstlerin de seçkin eserini ona ithaf ettiği anlaşılan) - N. İ. Buharin'ı dahi, Stalin yaşayışın alt basamağında çözmüş, içini kendi avucu kadar bilirdi. Uzun süre onunla fare - kedi oyununu oynamış, kimi vakit azıcık bırakır, sonra tekrar sıkardı.

Buharin yürürlükte olan (yürürlükte olmayan) ve kulağa hoş gelen Anayasamızı başından sonuna kadar kendisi yazmış, göklerde uçarak, Koba'yı (Stalini) atlattığını, dikta rejiminin bundan sonra yumuşayacağını hayâlinde canlandırmıştı. Oysa arslanın ağzına girmişti bile.

Buharin Zinovyev ve Kamenev'i sevmezdi. Kirovun öldürülmesinden sonra onları ilk defa yargıçlar önüne çıkardıkları vakit, Buharin yakınlarına: «Kim bilir, belki bir şeyler de olmuş, bu insanlardan beklenir» demiş. (O yılları yaşayanların klâsik formülü: «bir şeyler olmuş olacak, boş yere yakalamazlar bizde», deniyordu. Aynı şeyi 1935 te partinin baştaki teorisyeni söylüyor bunu.) Kamenev ve Zinovyev 1936 da ikinci defa yargılanırken, Buharin Tyanşan dağlarında avlanıyordu ve bir şeyden haberi yoktu. Frunze şehrinde dağlardan inince, gazetelerde Kamenev ve Zinovyevin idama mahkûm edildiklerini, kendisi için de yitirici ifadeler bıraktıklarını öğrendi. N'aptı? Onları kurtarmaya çaba mı harcadı? Korkunç şeyler oluyor diye, partiye çağrıda mı bulundu? Değil. Koba'ya tel çekerek, infazın ertelenmesini istedi... yetişip yüzleştirmede temize çıkarmak istiyordu kendisini.

Geç kaldı. Tutanaklar Koba'ya yetiyordu, yüzleştirmeyi n'apacaktı?

Bununla beraber Buharin e uzunca süre dokanmadılar. «Izvestya» gazetesindeki ve parti teşkilâtındaki görevleriyle Kremlin'deki apartmanı kaybetti. Altı ay adeta hapiste imiş gibiydi. (Fakat Sonbaharda yazlığa giderken, Kremlindeki nöbetçi askerler onu selâmlarlardı.) Evlerine artık kimse gelmez, telefonlarını çalmazdı. Bütün bu süre içinde Buharin Staline mektuplar yağdırırdı: «Sevgili Koba!.. Sevgili Koba!.. Sevgili Koba!.. Hiç birine cevap alamadı.

Stalinle dostça konuşmak için hala imkân arıyordu.

Oysa, **s e v g i l i K o b a** gözlerini kırpıştırarak, provalara çalışıyordu bile. Rollere göre artistleri çoktan seçmişti, **B u h a r ç ı ğ ı n** kendine verilecek rolü mükemmel oynayacağını biliyordu. Değil mi ki kendi talebe ve taraftarı olanlarından, (gerçi sayıları az) hapsedilenlerden ve sürgüne gidenlerden elini çekmiş, dağıtılmalarına sesini çıkarmamıştı. (*) İleri sürdüğü, henüz tam olgunlaşmamış kanışlarının alaylara konu olmasına da sesini çıkartmamıştı. «İzvestya» gazetesinin başmüdürü ve Politbüro üyesi olarak da, Kamenev ve Zinovyev'in kurşuna dizilmesine ses çıkarmamıştı. Gücenikliğini ne yüksek sesle, ne de fısıltıyla belli etmişti. İşte bunlar hepsi rolün provaları idi!

Bunlardan çok daha önceleri, ayrı ayrı zamanlarda fakat hepsini partiden atmak için Stalin onları tehdit ederken, görüşlerinden, kanışlarından dönmediler mi onlar? Partide kalmak onlar için daha kıymetli değil mi idi? Bu da ileride verilecek rolün provasıydı. Henüz özgür iken, henüz şan ve iktidarın doruğundayken bu kadarını yapanlar, vücudlarının, yiyeceklerinin ve uykularının Lubyânka suflörleri elinde bulunması halinde, dramın metnini elbette hatasız okuyacaklar.

Tutuklama öncesi devrede Buharin'in en büyük derdi neydi, bilir misiniz? Kesinlikle biliniyor: Partiden çıkarılmış olmak! Partisinden olmak! Hayatta, fakat parti dışı olmak! İşte **s e v g i l i K o b a**, kendisi Parti olduktan sonra, ruhlarının bu teli üzerinde (hepsinde aynı tel) çok iyi çalmayı bilmişti. Buharinde (ve öbürlerde) **K E N D İ N E Ö Z G Ü G Ö R Ü Ş Y O K T U**, muhalefete bayrak olacak ideoloji yoktu, ki birleşmeye temel olsun. Onlar muhalefet olamadan, Stalin onları muhalif ilân etmiş ve yekten iktidardan düşürmüştü. Bundan sonra bütün çabaları Partide kalmak ve Partilerine zarar verdirmemek gayreti üzerinde toplandı.

Özgür kalabilmek için gereğinden fazla koşul!

Buharine baş rol ayrılmıştı - o bakımdan Rejisörün ona ayırdığı çalışmada ihmal ve kusurların yer almaması gerekiyordu. Zamanın uygun düşmesi ve artistin rolüne alışması beklenecekti. Geçen kış onu Avrupaya, Marks'ın el yazılarını toplamak için yolladılar ki, hem ileride hariçtekilerle ilişki kurmakla suçlamak kolay olsun, hem de misafir sanatçılara tanınan bağımsızlığı tattırdıktan sonra onu sahneye çekme içindi. Suçlamaların

---

(*) Yalnız Efim Çeytlin'i kurtarmış, o da uzun sürmedi.

kara bulutların gölgesinde uzun, sona ermez, tutuklanmaksızın geçirilen devre ,kurbanın iradesini Lubyânkanın direkt baskısından daha fazla yıpratıyordu (Obürü nasılsa kaçmaz, o da bir yıl sürdürülecek.)

Günün birinde Kaganoviç Buharini yanına çağırtarak, iri kıyım ÇEKA'cıların yanında Sokolnikiv'la yüzleştirme yaptırmış. Obürü «Paralel Sağ Merkez» (trotskistlere paralel demek istiyor) ve Buharin'in yeraltı faaliyetinden söz etmiş. Kaganoviç yüzleştirmeyi enerjiyle sona erdirdikten sonra, Sokolnikov'ı götürmeleri için emir vermiş, sonra Buharin'e dönerek: «Hepsini uyduruyor o...» demiş.

Oysa gazeteler halk yığınlarının içerlemesinden söz ediyorlardı. *Buharin Merkez İcra Komitesine telefon açmış, mektuplar* yazmış: «Sevgili Koba!» demiş, suçlamanın kaldırılmasını rica etmiş. O zaman savcılığın oldukça belirsiz yazısı basıldı: «Buharin'i suçlamak için objektif deliller bulunmadı» demiş.

Sonbaharda Radek ona telefon ederek, buluşmak istemiş. Buharin karşı çıkmış, «İkimizi de suçluyorlar.», demiş, «Ne diye başka gölgeler düşürelim, üzerimize,» demiş. Ancak ikisinin sayfiye yeri yan yana olduğundan, Radek bir akşam uğramış: «Bundan sonra bir şey söylediğimi duysan bile, bil ki suçsuzum» demiş. «Trotskistlerle ilgin yok, dolaysiyle sağ kalırsın» diye ilâve etmiş.

Buharin de sağ kalacağına, partiden ihrac edilmeyeceğine kanı getirmişti - yoksa ürpertici olacaktı! Trotskistlere karşı olduğu doğru idi, işte onlar kendilerini parti dışı ilân ettiler, ve ne oldular! Herzaman birlik olmak, hataları hep birlikte işlemek gerekiyordu.

Cumhuriyet Bayramında Kasım ayında, karısıyla beraber, gazeteden aldığı davetiye ile Kızıl Meydanına gitmiş (Kızıl Meydana son gidişi idi) ve misafirlere ayrılan tribüne yönelmişti. Derken yanına silâhlı bir kızılordu askeri yaklaşmış. Korkmuş! Burada? Böyle bir anda mı? diye düşünürken, asker selâm vererek: «Yoldaş Stalin sizin buraya gelmenize şaşıyor, mozole üzerindeki kendi yerinize geçmenizi sizden rica ediyor» demiş.

Altı ay sürece bu şekilde, soğuktan sıcağa, sıcaktan soğuğa atılırdı Buharin. 5 Aralıkta Buharinin yazdığı Anayasa kabul edilmiş ve ona Stalin Anayasası adı verilmişti. Merkez Komitesinin Aralık ayı genel toplantısına Pyatakov'u dişleri dökük getirmişler, adamın beti benzi kalmamıştı artık. Arkasında dilsiz ÇEKA'cılar duruyordu (Yagoda'nın adamları, ÇEKA nın başı Yagoda da topun ağzındaydı, rolüne hazırlanıyordu). Pyatakov,

aynı toplantıda diğer şeflerle birlikte bulunan Buharin ve Rikov aleyhinde bulunarak alçakça yalanlar uydurdu. Kulağı ağır olan Ordjonikidze avucunu kulağına getirerek ondan sormuş: «Söyleyin, ifadelerinizi gönül isteğiyle mi veriyorsunuz?» (Not! Ordjonikidze de kurşunu yemişti). «Tamamen», sendelendi Pyatakov. Ara verildiği zaman Rıkov Buharin'e: «Tomskiy de irade kuvveti vardı, Ağustosta anladı, canına kıydı. Oysa senle ben, iki salak, yaşamaya devam ettik» demiş.

Bu ara Kaganoviç'in öfekli çıkışı duyuldu (Buharçığın suçsuzluğuna pek inanmak istiyordu, fakat başaramıyordu..! Molotov da lehe konuştu. Ya Stalin! - ne iyi kalpli insan! Kendisine yapılan iyiliği unutmayan kimse! - «Buharin'in suçunun ispat edilmediğini kabul ediyorum, Rıkov - belki, fakat Buharin suçsuz», dedi. (Onun isteği dışında biri suçu Buharine yüklemek istiyormuş!)

Buzluktan - sıcağa! İrade böylece kırılır. Kaybolmuş Kahraman rolüne böylesine alışılır.

Şimdi eve soruşturma tutanakları gelmeye başladı. Kızıl Profesörlük enstitüsünün eski talebelerinin, Radek'in ve diğerlerinin. Hepsi Buharinin kapkara ihanetinin ağır delillerini açığa vuruyordu. Bunları bir sanık evine getirmiyorlardı, oh hayır! Bir Merkez Komitesi üyesine, yalnız bilgisine sunmak üzere getiriyorlardı.

Çoğunlukla yeni posta geldiğinde, Buharin onu, kendisine daha bu İlkbahar bir oğlan doğurmuş 22 yaşındaki karısına iletiyordu: «Sen oku, ben yapamam» diyor ve kafasını yastık altına gömüyordu. Evinde iki tabanca vardı (amma da zaman vermiş ona Stalin)- canına kıyamadı.

Kendine verilmiş rolü benimsemiş olmuyor mu idi?

Halka açık bir dava daha sonuçlandı, bir paket insan daha kurşuna dizildi, fakat Buharine dokunmuyorlardı, alıp götürmüyorlardı...

1937 Şubatında evinde açlık grevine başvurmaya karar verdi, ki Merkez Komitesi durumu aydınlatsın ve suçlamaları üzerinden alsın diye. Kararını Sevgili Koba'sına bildirdi ve dürüstçe oruca oturdu. O zaman Merkez Komitesi toplantıya çağrılarak, gündemdeki iki maddenin görüşülmesi istendi: 1) Saz **Merkezin** cürümleri 2) Açlık grevi şeklini alan yoldaş Buharinin Partiye karşı çıkışı.

Duraksadı Buharin, acep sahiden partiye hakaret mi etmiş oldu?... Traşsız, zayıflamış, dış görünümüyle tutuğa benzemiş

haliyle genel kongreye sürüklenerek geldi. Sevgili Koba, içtenlikle: «Ne icat çıkarıyorsun, yahu» diye sormuş. «Ya n'apacaktım, suçlamalar bu şekil aldıktan sonra? Partiden atmak istiyorlar...» diye cevap vermiş. Bu tutmazlığı duyan Stalin, yüzünü buruşturmuş: «Kimse seni partiden çıkarmaz» demiş.

Buharin inandı, canlandı, Genel Heyet karşısında pişmanlık getirdi ve orucunu bozdu. (Evde: «bir parça salam kesiver bana, Koba partiden çıkarılmayacağımı haber verdi».) Oysa gene kongrede Kaganoviç ile Molotov (ne de küstah insanlar, Stalinin fikrine karşı çıkıyorlar!) (*) Buharin'e faşistlerin kiralık adamı diyorlardı ve kurşuna dizilmesini istiyorlardı!

Morali yine bozulmuş Buharin son günlerinde «geleceğin Merkez Komitesine «mektup yazmaya başlamış. Ezbere öğrenme yoluyla muhafaza edilebilen mektup yakın zamanda bütün Dünyanın bilgisine sunulmuştu. Fakat onu sarsmadı. (**) Bu ince düşünceli, parlak teorisyenin geleceğin kuşaklarına son sözleriyle duyurmak istediği neydi? Partiye geri getirilmesi için bir haykırışını daha! (Partiye bunca bağlılığını ağır çeken bir ayıpla ödemişti o). Bir de, 1937 yılına kadar (937 dahil) olup bitenleri «tamamen onayladığına» değin teminatı! Başka bir deyimle, âlemi alaya alan bundan önceki yargılamalarla, bizim büyük hapisane kanalizasyonundan akan çirkefi de onaylıyordu!

Aynı çirkefe atılacak değerde olduğuna değin imza atmıştı.

İşlek adaleli, avcı ve güreşçi olan bu adam, nihayet suflör ve reji asistanlarına teslim edilecek kıvama gelmişti. (Merkez Komitesi üyelerinin yanında, şakadan kapıştıkları zaman, Koba'nın sırtını nice kere mindere yapıştırmıştı! - Her halde Koba bunu da affetmemişti.)

Bu şekilde hazırlanmış ve bu şekilde yıpratılmış, artık işkenceye de gerek göstermeyen bir Buharin'in pozisyonu, neden Yakuboviçin 1931 yılı pozisyonundan daha kuvvetli olsun? Aynı iki gerekçenin etkisiyle hareket etmiyecek mi idi? Hatta Buharin daha zayıf, çünkü ölümden korkuyor. Oysa Yakuboviç ölmek istiyordu.

Vışinskiy [192] ile fazla zahmet verdirmeyecek ikili konuşmaya kalmıştı. Şemasını veriyoruz:

— Partiye muhalefet - Parti ile mücadele anlamını taşır mı?

(*) Molotov'un asil ihtiyarlık yıllarını rahatsız etmemekle ne kıymetli ifadelerden yoksun kalıyoruz.
(**) Geleceğin Merkez Komitesini de sarsmadı.

- Genellikle evet. Gerçekten - evet. Fakat partiye karşı mücadele, partiye karşı savaş şeklini alabilir mi? - Mantıken öyle. - Şu halde muhalefet kafasıyla hareket ettildiğinde Partiye karşı işlenen her alçaklık mübahtır. (adam öldürme, casusluk, vatanı parça parça satmak)? Öyle mi? -Ama müsaade buyurun, bunların hiçbiri yapılmadı ki! - Fakat **yapılabilirdi?** - Nazari olarak öyle diyelim... (hepsi teorisyen ya!) - En üstün tuttuğunuz şey Partinin çıkarı değil mi? - Elbette, elbette! - Şimdi aramızda fikir ayrılığı olarak arta kalan tek şeyi ortadan kaldırmak için bir görev bekliyor bizi: Bir ihtimale beden kazandırma görevi. Muhalefete ileride bayrak vazifesini yapacak fikri şimdiden rezil etmek için, nazari olarak **olabileceğini, olmuş** saymamış gerekiyor. Değil mi ki, **ihtimali vardı?** - Evet vardı... - Mümkün olanı, olmuş saymak gerekiyor, o kadar. Ehemmiyetsiz bir felsefi geçiş. Şimdi anlaştık mı? Bir şey daha var, size anlatmaya gereksiz ama, yine haber vereyim: celsede döner, başka bir şey söylerseniz, partinin zararına, uluslararası kapitalizmin yararına olacaktır. Haliyle ölümünüz de zahmetsiz olmayacak. Oysa herşey iyi geçerse, yaşamaya devam edeceksiniz, sizi gizli olarak Monte Kristo adasına yollayacağız. Orada sosyalizmin ekonomisi için çalışırsınız. - Güzel söylüyorsunuz ama, bundan öncekilerini kurşunlamadınız mı? - Amma da yaptınız, - **onlar** kim, **siz** kim! Sonra gazete habadisi bu, birçokların hayatını bağışladık.

Bilmecenin çözümü kolaylandı mı?

Değişik şekillerini nice davalarda duyduğumuz hep aynı karşı gelinmez melodi: **Siz ve biz komünist değil miyiz?** Yolu şaşırarak bize karşı nasıl geldiniz? Nedamet getirin! Sizler artı bizler - **biz** değil miyiz?

Tarih anlayışı toplumda yavaş yavaş olgunlaşır. Olgunlaştıktan sonra da - ne sade görünümü varmış! 1922 de, 1924 te 1937 de olsun, sanıkların ayrı bir görüşe sahip olacak kadar kuvvetleri yoktu ki, bu büyülücü ve dondurucu melodiye, başları dik, cevap versinler:

— Hayır, **SİZLERLE BERABER** devrimci değiliz biz! **SİZLERLE BERABER** Rus değiliz biz! Hayır, **SİZLERLE BERABER** komünist değiliz biz!

Sanılır ki, bir haykırış - dekorasyonların dağılmasına, makyaj sıvasının dökülmesine, rejisörün servis merdiveninden kaçmasına, suflörlerin fare deliklerine sığınmasına yeterli gelecekti. Takvimin yaprağı da 1967 yi gösteriyordu!

Parlak başarıya ulaşan temsilcilerin bile maliyetleri yüksek çıkıyordu, zahmeti fazlaca idi. Stalin halka açık yargılamalardan vazgeçmeye karar vermiş.

Daha doğrusu niyeti 1937'de davalardan bir serisini **taşrada** gördükmek idi, ki **halk yığınları** muhalefetin simsiyah ruhunu görsün. Fakat iyi rejisörler olmadığı gibi, titiz çalışmalara da güç yetmiyordu. Üstelik sanıklar da basit insanlardı. Neticede bu davranış bozuntuya dönüştü ise de, bilenler azdır. Bir iki dava fiyasko ile sonuçlandıktan sonra, vazgeçildi.

Bunlardan birinden söz açmak yerinde olur kanısındayız. **Kadıy** davasının raporları İvanovsk Eyaletinin gazetelerinde yayınlanmaya başlamıştı bile.

1934 Yılında, İvanovsk Vilâyetinin ıssız, Kostroma ve Nijniy Novgorod eyâletlerine bitişik köşesinde, yeni bir idari mıntıka kurulmuştu. İdare merkezi olarak eski, pek canlı olmayan, Kadıy isminde bir köy seçilmişti. Yeni idareciler çeşit çeşit yerlerden gelmiş, Kadıyda tanışmışlardı. Şimdi gözleri önünde son derece fakir, ürününü Devlete vere vere yıpranmış bölge bulunuyordu. Oysa para, makina ve işleri yürütecek akıllı idarecilere ihtiyacı olan bir yerdi. Raslantı eseri, bölge komitesi birinci sekreteri Fedor İvanoviç Smirnov'un, adalet hissi gelişmiş biri, mıntıka iktisat işleri yöneticisi Stavrov, rençperlikten yetişme ve 920 yıllarında tarım işinde ilimden yararlanmayı ihmal etmeyen bir köylü: Topraktan azami randıman alma peşinde olduğu için, onun gibisine «zorlayıcı» derlerdi. 920 - 30 Yıllarında Sovyet hükümeti onları teşvik ederdi. (Sonraları tüm «zorlayıcılar» toplanmışlardı). Stavrov vakti zamanında partiye üye olduğu için, kulakların sürgününden yakasını kurtarmıştı (belki de sürenler içindeydi?). Her ikisi yeni yerlerinde köylüler için bir şeyler yaratmaya çalıştılar, fakat yukarıdan gelen direktifler başladıklarına ters düşüyordu: Yukarısı adeta köylülerin yaşayışına acı ve zorluk katmak isteğinde. Kadıy idarecileri günün birinde Eyâlete istidayla başvurarak, kendilerinden istenen yıllık ürün miktarının **azaltılmasını** istemişler. Bunun yapılmaması halinde mıntıkanın kritik seviyenin altına düşerek fakirleşeceğini bildirmişler. 930 - 40 yıllarının havasını bilenler (yalnız o yılların mı?) bu davranışın Plân ve Hükümete karşı saldırı olarak nitelendirileceğini anlarlar. Fakat yine o günlerin modasına uyularak başvuruculara karşı tepeden ve direk bir hücuma geçilmedi, işin halli yerli liderlere bırakıldı. Smirnov izne çıktığı zaman ikinci sekreter Vasiliy Fedoroviç Romanov mıntıka komitesinin toplantısında şöylesine bir karar çıkartmış: «Trotskiy

taraftarı Stavrov olmasaydı, mıntıkadaki işlerimiz daha parlak (?) olacaktı», şeklindeydi. Stavrov için «dosya» açıldı. (Burada ilginç olan - hasımları bölme siyaseti: Smirnovu önceleri yalnız korkutmak gerekiyordu, sırası sonra gelecekti. Stalin'in yaptığının küçülmüş kopyası). Oldukça heyecanlı geçen parti toplantılarında, Stavrov'un trotskistliğinin, Roma cizvitçiliğinin ayarında olduğu anlaşıldı. Vasiliy Grigoryeviç Vlasov, istihlâk Kooperatifi yöneticisi, yarı okumuş fakat doğuştan istidatlı, konuşma yeteneği yerinde, kooperatifçilik için adeta yaratılmış, tartışmalarda hazırcevaplığıyla tanınmış, doğru saydığını heyecanla savunmasını bilen bir kimseydi. O da Stavrov'dan yana çıkarak, mıntıka sekreteri Romanov'u, ettiği iftira yüzünden, partiden atılmasını teklif etmiş! Romanov'a kınama cezasını vermişler. Genel havayı tanıtma ve bu tip insan karakteri bakımından Romanov'un son sözleri ilginçti: «Burada Stavrov'un trotskist olmadığı ispat edildi ise de, ben aksi fikirdeyim. Parti ona da çözüm bulur, benim işime de», demiş. Parti sorunu çözdü: mıntıka NKVD görevlileri Stavrov'u hemen, bir ay sonra da mıntıka icra komitesi başkanı Estonyalı Univer'i tutukladılar. Univer'in yerine Romanov başkan oldu. Stavrova eyalet NKVD sine götürdüler. Orada suçlarını itiraf etmiş: trotskist olduğunu, sosyal devrimcilerle beraber yürüdüğünü, kendi mıntıkasında yeraltı sağcı örgütte üye olduğunu söylemiş. (O zamanlara yaraşır bir çiçek demedi, İtilâf Devletleriyle ilişki eksikti sadece). Belki itiraf ettiği de yoktu - İvanovo iç cezaevinde işkence altında can verdiği için doğruyu öğrenemeyiz. Fakat yazılı tutanaklar duruyordu. Bir süre sonra hayâl edilen sağcı örgütün başı olarak birinci sekreter Smirnov'u, mıntıka veznedarı Saburov ve daha birilerini tutukladılar.

Vlasov'un sonunun bağlı olduğu etkenler ilginçtir: Yeni Mıntıka İcra Komitesinin Başkanını partiden ihraç etmek istemişti, Mıntıka savcısını ağır bir şekilde tahkir etmişti (Bölüm 4 te yazmıştık), mıntıka NKVD başkanı N. İ. Krılov'u, kendi görevlilerden iki kişiyi uydurma suçla tutuklanmalarına karşı çıkarak kızdırmıştı. (Tutuklanmak istenilenlerin sosyal menşei şüphe uyandırıyordu, fakat Vlasov yanına «eskiden adam olanları» almayı tercih ederdi, hem işi bilirlerdi, hem de gayretli idiler. Emekçilerden sivrilmişler ise çalışmasını bilmez, ve daha kötüsü, sevmezlerdi.) Bu durumda dahi NKVD, kooperatifle anlaşmaya taraftar! Mıntıka NKVD başkan yardımcısı Sorokin, kooperative gelerek, Vlasovdan NKVD ihtiyaçları için parasız 700 rublelik mensucat istemiş («bir yerden masrafa geçirirsin»). Vlasov için iki maaş ederdi bu. «Vermezseniz, pişman olursu-

nuz» diye tehdit de savurmuş. Vlasov onu kovmuş: «Bana, bir komüniste böyle bir şeyi nasıl teklif edersiniz» diyerek paylamış. Ertesi gün Vlasov'un yanına NKVD başkanı Krılov, parti delegesi sıfatıyla gelerek, (1937 yılına uyan maskeri balo havası ve adabı) partiyi toplantıya çağırmaya e m r e t m i ş . Gündemde Smirnov - Univer ikilisinin kooperatifçilikte bozguncu faaliyeti görüşülecekmiş. Raportör de yoldaş Vlasov olacakmış! Tüm usulleri - birer inci! Vlasovu şimdilik suçlamıyorlar. Fakat ağzını açıp eski sekreterin onun kooperatifçilik sahasında bozgunculuk ettiğini söylerse, hemen yapışacaklar: «S i z nerdeydiniz, niye zamanında bize gelmediniz» diyecekler. Bu durumun tehlikesini herkes kavrayamazdı. Fakat Vlasov öyle değildi. Hemen cevabını verdi: Raportörlüğünü Krılov yapsın, Smirnovla Univeri tutuklayan ve işlerine bakan o dur, demiş. Krılov reddetmiş. «İşin içini bilmiyorum,» demiş. Vlasov: «Eğer s i z işin içini bilmiyorsanız, o zaman ötekiler boş yere hapse atıldılar» dedi. Bu durumda toplantı yapılamadı. Her zaman böylesine kurtulmak imkânı olur mu idi hiç? (O akşam olanları anlatmazsak, 937 yılı havasını, kuvvetli insanların aldığı mertçe kararları gözden kaçırmış oluruz: Akşam geç vakit Vlasov'un yanına kooperativin baş muhasebecisi T. ve yardımcısı N. gelerek, önüne on bin ruble koydular: «Vasiliy Grigoryeviç, bu gece kaçın, yoksa mahvolursunuz!» dediler. Ancak komüniste kaçmak yaraşmaz diye düşünen Vlasov, kalmış.) Sabah çıkan mıntıka gazetesinde mıntıka kooperativini eleştiren kuvvetli bir yazı basılmıştı. (937 Yılında basının NKVD ile beraber yürüdüğünü söylememiz gerekir). Akşama Vlasov'tan hesap vermesi istendi. (Her adım atışlarında - tüm ülkede klâsikleşmiş usüller karşımıza çıkar.)

Bunlar hepsi 1937 de oluyordu. Mikojan - reformun ikinci yılında. Moskova ve diğer büyük şehirlerde görülmeye başlayan bolluk yazar ve gazetecilerin gözünden kaçmamış, onlar da halkın karın doyurmaya başladığını yazmışlardı. Haber tarihe mal olmuş, orada kalma riski belirmişti. Oysa 1936 Kasım ayında İvanovo eyâletinde (diğerlerinde de) **un satma yasağı çıkmıştı.** O yıllarda küçük şehirlerde, özellikle köylerde ekmek evlerde yapılırdı. Gizli olarak çıkarılan yasak, ekmek yemeyin anlamını taşıyordu. Mıntıka merkezi olan Kadıy'da o güne kadar görülmemiş uzunlukta ekmek kuyrukları görüldü (gerçi onların da önü alındı: 1937 Şubatında mıntıka idare merkezlerinde ucuz siyah ekmeğin yapılması yasaklandı, ancak pahalı beyaz ekmek çıkarılacaktı). Kadıy mıntıkasında başka fırın olmadığından, siyah ekmek peşinde olan millet, köylerden mıntıka merkezine üşüştü. Mıntıka koopera-

..ifinde un dururken, çifte yasakla halka iletilemiyordu!! Fakat Vlasov duruma bir çözüm bulmuş, Devletin kurnazca yasaklarına rağmen, o yıl halkı doyurmuştu. Şöyle yapmış: kolhozları dolaşarak onlardan sekizi ile anlaşmış: eskiden «kulaklara» ait ve şimdi boş duran, içinde Rus sobası olan izbeleri ekmek fırını haline sokmuştu. Basit bir işti, köylüler odun getireceklerdi ve karılarını işe koyacaklardı, un Vlasov'tandı. Fırınların şahsa değil, topluma ait olmaları halinde kanuna karşı çıkılmıyordu. Vlasov, fırın inşa etmeden, onları bir günde meydana çıkarmıştı. İnşaat yapmak için parası yoktu, zaten. Un ticareti yapmadan, onu depodan dağıtıyor, merkezden yeni partiler getirtiyordu. Merkezde siyah ekmek satmadan, köyleri siyah ekmekle doyuruyordu. Kanunun şekline dokanmamakla beraber, **r u h u n a** dokunmuş oldu, undan tasarruf etmek ve halkı sıkıntıya düşürmek ereği bozdu. Mıntıka komitesinde onu **e l e ş t i r e b i l i r l e r d i** şimdi.

Eleştiriden sonra bir gece evinde kalabildi, ertesi gün tutuklandı. Küçük haşarı horoza benzerdi Vlasov. (Kısa boylu, başı arkaya eğik, azamet satan birinin hali vardı üzerinde). Parti üye kartını ve kendisine dokunulmazlık* sağlayan delege vesikasını teslim etmek istemediyse de üzerine, çullanarak aldılar. (Oysa dünkü toplantıda partiden ihraç kararı verilmediği gibi, Mıntıka İcra Komitesinin dokunulmazlığının kaldırılmasına değin kararı da yoktu.) Milisler inceliklerden anlamazlardı ki, Kooperatiften onu NKVD'ye Kadıy sokağından geçirirlerken, komsomol üyesi genç emtea eksperi onu mıntıka komitesinin penceresinden görmüştü. O zamanlar tüm insanlar, hele köylerde oturanlar, akıllarına gelmediğini söylemeye alışmamışlardı henüz. Emtea eksperinin bağırdığı duyuldu: «Vay alçaklar, patronumu da götürüyorlar!» Odadan çıkmaya vakit bulamamıştı, komiteden de, komsomol'dan da çıkardılar ve tutukladılar onu. Bildiğimiz yoldan çukura yuvarlandı gitti genç adam.

Aynı suçtan tutuklananlar arasında Vlasov sonuncuydu, soruşturmalar aşağı yukarı bitmişti, halka açık olarak görülecek davanın hazırlıkları yapılıyordu. Onu İvanovo'nun iç hapishanesine götürdüler, sonuncu olduğu için de, işkence yapmadılar. Yalnızca kısa süren iki sorgusu yapıldı. Tanıklar çağrılmadı, dosyasında ancak kooperatifin bültenleriyle, yerli gazetenin küpürleri duruyordu. Vlasovun suçları: 1) Ekmek için halkı kuyruklara sokmak. 2) Mal çeşidini düşük seviyede tutmak (sanki malı Kadı'ya teklif eden vardı da, alınmamış). 3) Stokta fazla tuz bulundurmak (bu da eski alışkanlık, savaş halinde Rusyada hep tuzsuz kalmaktan korkulurdu).

Eylülün sonunda sanıkları halka açık olarak görülecek dava için Kadıy'ya götürdüler. Yakın değildi. (Kapalı yargılamalarının ve OSO'nun ucuzluğunu bir düşünelim!): İvanovo'dan Kineşma'ya kadar - Stolipin vagonuyla, Kineşma'dan Kadıy'ya kadar 110 Km. - otomobille. Ondan fazla otomobil vardı - boş şosede ilerleyen dizi halkta hayret, korku uyandırıyor, bir har-:n patlak vereceğini düşündürüyordu. Davanın organizasyon ve yıldırıcı görünüşü için, Eyalet NVKD'inin karşı devrimcilik hareketleriyle uğraşan özel kısmın şefi Klügın sorumluydu. Kırk kişilik muhafız grubu atlı milis yedekleri idi. 24 ilâ 27 Eylül tarihleri arasında sanıkları her gün, yalın kılıç, tabancalar elde, Mıntıka NKVD'sinden inşaası henüz bitmemiş kulüp binasına, az önceleri kendilerinin idaresi altında bulunan Kadıy sokağından geçiriyorlardı. Kulübün pencereleri takılmiş, fakat sahne tarafı henüz tamamlanmamıştı. Elektriği yoktu, fakat Kadıy'de de henüz yoktu. Mahkeme heyeti akşamları petrol lâmbalarının ışığı altında iş görürdü. Dinleyicileri kolhozlardan sırayla getirirlerdi. Tüm Kadıy da orada. Yalnız sıra ve pencere altlarını değil, halk geçitleri de dolduruyordu. Seyirci sayısı her celsede 700 ü buluyordu (Rusyada bu gibi temsiller sevilir). En ön sıralar komünistlere ayrılmıştı ki, yargıçlara destek olsunlar.

Eyalet özel yargıçlar heyetinde başkan vekili Şubin, üye olarak Biçe ve Zaozerov bulunuyorlardı. Derpt üniversitesi mezunu Karasik savcılığı temsil ediyordu. (Sanıklar avukat istemediler, fakat savcı bulundurabilmek için, kendilerine resmi avukat verdiler). Savcının uzun suçlaması, korkutucu ve tantanalı idi. Kadıy mıntıkasında, kökü İvanovo'da bulunan, (orada da tutuklamaları bekle!) yeraltı sağcı - Buharinci örgütün bulunduğunun, maksatlarının bozgunculuk yoluyla, Kadıy'daki Sovyet Hükümetinin devrilmesi olduğunun haberini veriyordu. (Bir başlangıç için **sağcılar** daha kuytu yer bulamamışlar.)

Savcı isteğini öne sürdü: Stavrov cezaevinde öldü ise de, ifadelerinin burada okunarak, geçerli sayılmasına karar verilmeli idi. (Grubu suçlama temelinde Stavrov'un ifadesi yatıyordu!) Mahkemece onaylandı: Stavrov hayatta imişçesine ifadesinin okunmasına karar verildi (suçlayıcının avantajı: sanıklarda hiçbiri Stavrova ifadesini geri aldıramıyacaktı).

Kadıy cahilleri ilmin bu inceliklerinden anlamadıkları içi sonunu bekliyorlar: Ölenin ifadeleri okunuyor ve celse tu' ana larına yeniden geçiriliyor. Sanıklardan düşündükleri so' ruluy

ve bozuntu meydana çıkıyor: **HEPSİ** soruşturmada verdikleri ifadeleri **REDDETTİLER!**

Birlik Evinin Ekim salonunda bu durumda neyin yapılacağı pek bilinmez ama, burada sanki bir şey olmamış gibi, yargılamaya devam edildi! Yargıç sitem ediyor, soruşturmada niye değişik ifade verdiniz diye soruyor. Kuvvetten düşmüş, ancak duyulur sesiyle Univer cevap veriyor: «Komünist olarak NKVD soruşturma usullerini açık celsede açığa vuramıyorum» diyor. (İşte size Buharin davasının modeli! Ellerini kollarını bağlayan o: Halkın parti için kötü düşünmelerinden çekinirler: Yargıçlarının o endişeleri çoktandır kalmadı.)

Celseye ara verildiğinde Klügin sanıkların hücrelerini dolaşmış. Vlasov'a: «Smirnov ve Univer'in kalleşliğini gördün mü? Alçak herifler. Kendini suçlu saymak ve doğruyu söylemek sana düşer», demiş. Kuvetten henüz düşmemiş Vlasov: «yalnız doğruyu, sizlerin Alman faşistlerinden bir farkınızın olmadığını söyliyeceğim» demiş. Klügin çileden çıkarak: «Hesabı kanınla ödersin, o...» diyor. (*) Bu andan başlayarak Vlasov, **grubun ideolojik** başı olarak ikinci rollerden birinci role geçiriliyor.

Geçitleri tıkayan halk ancak bundan sonra bir parça daha açık görmeye başlıyor. Mahkeme heyeti korkusuzca ekmek almak için kuyruğa giren halktan söz açıyor ki, herkesi en çok ilgilendiren konu (yargılamalardan önce ekmeği tahditsiz satıyorlardı ve sıra beklenmiyordu). Sanık Smirnov'tan soruyorlar: «Bölgenizdeki ekmek kuyruklarından haberiniz var mı idi?» - «Evet, dükkândan ta mıntıka komitesine kadar uzanırdı». - «Peki, n'aptınız?» - işkencelere rağmen Smirnov tanınan sesini ve nefsine güvenini kaybetmemişti. İriyarı, sarışın adam acele etmeden cevabını veriyor: «Eyâlete başvurmalarımızdan bir sonuç çıkmayınca, raporu doğrudan doğruya yoldaş Staline yazmak için Vlasova emir verdim» - «Pekalâ, neden yollamadınız?» (Henüz bilmiyorlar! Dalga geçmişler!) - «Yazdık ve yolladık, Eyâlete uğratmadan onu Merkez İcra Komitesine elden yolladım. Kopyası dosyada duruyor,» demiş.

Salonda çıt yok. Yargıçlar endişeli, başka soruya ihtiyac duyulmamalıydı. Fakat yine de biri soruyor:

— Ve ne oldu?

(*) **Pek, pek yakında kendi kanın dökülecek! - Klügin GB'cilerin Yejov sürüsüne kapılarak kampa yollanmış, orada muhbir Gubaydulin'in eliyle can vermişti.**

Aynı soru salonda bulunanların hepsinin dudağında: Ve ne oldu?

Smirnov idealinin yokolmasına ağlamıyor, pofurdamıyor (Moskova davâlarında işte bu yoktu). Sâkin ve yüksek sesle cevap veriyor:

— Hiç. **C e v a p g e l m e d i .**

Yorgun sesinde sanki, bunu bekliyormuş gibi bir eda vardı.

C E V A P G E L M E D İ ! Baba ve Hocadan cevap gelmedi! Halka açık davâ doruğuna erişmişti artık! Halk yığınına Yamyamın doymaz kursağını göstermişti! Yargılama orada sonu bulmalıydı. Fakat buna ne akılları yetiyordu, ne de itidalleri elverişli. Islattıkları yerde daha üç gün tepindiler.

Savcı küplere biniyor: İkiyüzlülük, diyor! Bir yandan burada bozgunculuk yaparken, öbür yandan yoldaş Staline mektup yazmak cesaretinde bulundunuz! Bir de ondan cevap beklediniz? Sanık Vlasov cevap versin, un satışını durdurtmak, çavdar ekmeğini mıntıka merkezinde çıkartmamak gibi bozgunculuk hareketlerini nasıl akletmiş?

Vlasov horozcuğunu yerinden kaldırmaya gerek yok, fırlıyor, avaz avaz bağırıyor:

«Yargıçlar önünde bunu anlatmaya hazırım, eğer siz, savcı Karasik, yerinizi bırakır ve benim yanımda oturursanız!»

Ortalık karıştı, çağrışmalar, bağrışmalar. Düzen sağlandıktan sonra -

«Ne dediniz?»

Konuşmak hakkına kavuşan Vlasov, izah ediyor:

«Unun satışı ve çavdar ekmeğinin çıkarılması Eyâlet İcra Komitesince yasaklanmıştı. Eyâlet savcısı Karasik İcra Komitesinin daimi üyesidir. Yasak - bir bozgunculuk ise, savcı olarak niye veto hakkınızı kullanmadınız? Bu durumda sizin bozgunculuğunuz benimkinden eski!»

Savcı nefessiz kaldı, darbe çok kuvvetli ve tam yerine oturmuştu. Mahkeme de şaşırdı. Eveleyerek geveleyerek:

— Gereği olursa (?) savcıyı da yargılayacağız. Bugün ise sizi yargılıyoruz.

(Çifte gerçek - durum mevkiye bağlı)

— Onu savcılık kürsüsünden uzaklaştırmanızı istiyorum! der, hızını alamamış Vlasov.

Ara.

Bu şekilde görülen davanın halkın eğitimi açısından bir değeri var mı ki?

Onlar bildiklerini okumaya devam ederler; sanıkların sorgusu bittikten sonra sıra tanıklara geldi. Muhasebeci N.

— Vlasov'un bozguncu davranışları konusunda bildikleriniz nedir?

— Hiç.

— Nasıl olur?

— Tanıklara ayrılan odada idim, konuşulanı duymadım.

— Duymaya gerek yok! Evrak elinizden geçiyordu, bilmez olamazsınız.

— Evraklar hepsi tamamdı.

— İşte buyurun. Mıntıka gazetelerinden bir deste, orada bile Vlasov'un bozgunculuğundan haberler var. Siz ise bir şey bilmiyorum, dersiniz?

— Makaleyi yazanlardan sorun!

Ekmek satan dükkânın yöneticisi, kadın.

— Söyleyin, Sovyet Hükümetinin ekmeği çok mu?

(Haydi bakalım, ne cevap verirsiniz? Ben saymadım diye cevap verecek kahraman var mı içinizde?)

— Çok.

— Sizdeki kuyrukların sebebi ne ola?

— Bilmiyorum.

— Buna kim karışır?

— Bilmiyorum.

— Bilmez olur musunuz? Yöneticiniz kimdi?

— Vasiliy Grigoryeviç.

— Ne Vasiliy Grigoryeviçi, sanık Vlasov! Demek ona bağlıydı.

— Sanık susuyor.

Başkan kâtibe dikte ediyor: Cevap. Vlasov un bozguncu hareketleri sebebiyle, Sovyet Hükümeti elindeki muazzam stoklara rağmen, ekmek için kuyrukta durulurdu.

Kendi şahsına ilişkin korkuyu yenen savcı uzun ve öfkeli konuşmasını yaptı. Avukat aslında kendini savundu, vatan yararını düşünmede, sıradan bir Sovyet vatandaşından farkının olmadığını söyledi.

Son sözünde Smirnov kendisi için bir şey istemedi, pişmanlık da getirmedi. Bugün anladığımız kadarıyle, açık yürekliliği ve bükülmezliği sayesinde, başını kazaya uğratmadan, 1937 yılını geride bırakmak şansı olmayacaktı onun.

Saburov hayatının bağışlanması için söz aldığında - «Kendim için istemiyorum, küçük çocuklarım için» - Vlasov kızararak onu ceketinden çekmiş, «N'apıyorsun, salak», demiş.

Küstahça bir çıkış yapmak için, Vlasov son şansını kaçırmadı:

— Sizleri Mahkeme Heyeti olarak tanıyamam, önceden dağıtılmış rollerle temsil veriyorsunuz. Siz - NKVD'nin alçak tertibinin icracısısınız. Ne desem beni kurşuna dizdirmek için karar vereceksiniz. Yalnız bir şeye inanırım - günlerden bir gün yerimize geçeceksiniz. (*)

Akşam yediden gece bire kadar yargıclar kararlarını uyduruyorlardı, yargılamanın yapıldığı salonda petrol lâmbalarının ışığı altında sanıklar yalın kılıçların muhafazasında sıralarda oturuyorlardı, dağılmamış halkın uğultusu duyuluyordu.

Yazılması ne kadar sürdü ise, okunması da o kadar sürdü. Kararın içinde bozgunculukla ilgili hayal mahsulü olay, ilişki ve maksatlı davranışların alayı vardı. Smirnov, Univer, Saburov ve Vlasov ölüme çarptırıldılar. İki kişi 10, bir kişi sekiz yıla ceza yedi. Bununla iş bitmiyordu: Yargıçların kanısına göre Kadıy'da komsomol çevrelerinde bir gizli örgüt bozgunculuk hareketlerinde bulunuyormuş (Bir üyesini hemen tutukladılar - emtea eksperini hatırladınız mı?). Ayrıca İvanovo'da, Moskovaya bağlı yeraltı örgütlerinin merkezi bulunduğuna değin kanı gelmiş yargıçlara. (Buharin'in altına mayın koma çabası).

Tantanalı bir şekilde söylenen «Kurşuna dizilme» sözlerinden sonra, alkış için ara vermişti yargıç ama, salonda hüzün verici bir sessizlik ve gerilimden başka bir şey yoktu. Sonra yabancıların iç çekme ve ağlamaları, yakınların bayılmaları ve bağırmaları duyuldu. Partililerin ön iki sıradan dahi alkış yoktu ki, büsbütün rezalet. Salondan yargıçlara bağırıyorlardı: «Vay anam, n'apıyorsunuz?». Univerin karısı kriz geçiriyordu. Salonun loşluğunda bir hareket farkedildi. Vlasov önde oturanlara bağırıyordu:

— Ya siz alçaklar, niye alkışlamıyorsunuz? Komünistler!

Muhafız takımı siyasi yöneticisi koşarak Vlasov'un yanına geldi, tabancasını yüzüne dayadı. Vlasov tabancayı elinden kapmak istemiş, fakat milis askeri, hata yapan kendi yöneticisini gerilere itti. Muhafız grubu komutanı «silâhbaşı» komutunu verdi, milisin otuz karabini ve NKVD görevlilerin tabancaları sanıklara ve dinleyicilere doğruldu. (Sanıkları kurtarmak için saldırıya geçeceklerinin görünümü vardı).

Salonda ancak birkaç petrol lâmbası yanıyordu, loşluk ge-

(*) Genel durumu düşünürsek - bir burada aldandı.

nel kargaşayı daha da büyütüyor, korku verdiriyordu. Yargılama ile değil de, üzerlerine doğrulu namlularla ikna edilen halk, panik içinde kapılardan ve pencerelerden kendini dışarı atıyordu. Çatlayan kereste, kırılan cam sesi duyuldu. Ezilmekten kıl payı kurtulan Univer'in baygın karısı sabaha kadar sandalyaların altında kalmış.

Alkışsız geçti bu kere. (**)

Hükümlüleri daha büyük dikkatle muhafaza etmek gerekti şimdi, çünkü kaybedilecek bir şeyleri kalmamıştı, infaz için de Eyâlete götürülmeleri gerekiyordu.

NKVD'ye kadar götürülme problemi şöyle halledildi: her hükümlüyü beş muhafız götürüyordu. Biri feneri tutuyordu. Diğeri tabanca elde önde yürüyordu. İkisi kollarından tutuyorlardı, serbest kalan ellerde birer tabanca. Biri de silâhı tutuklunun sırtına dayayarak, arkadan geliyordu.

Halkın saldırısına karşı gelmek için öbür milisler yolda diziliydi.

Şimdi aklı başında herkes, halka açık mahkemelerinin yaygınlaşmaları halinde, NKVD'nin onlarla başa çıkamıyacağını anlamıştır.

İşte bunun için dir ki, siyasi davalarda halka açık yargılama usulünün uygulanması memleketimizde kök salmadı.

(**) Ufak bir no[illegible]uzu 8 yaşında bir kız olan Zoya Vlasova'ya ithaf edelim. Babasına delicesine tutkundu. Okula devam edemedi, çocuklar alaya alırlardı: «Baban bozguncu» derlerdi. Kavga eder «Babam iyidir» cevabını verirdi. Bundan önce hiç hasta olmayan kız yargılamadan sonra bir yıl yaşadı. Bir yıl içinde BİR TEK DEFA GÜLMEMİŞ. Hep başı eğik gezermiş, yaşlı kadınlar: «Toprağa bakıyor, yaşamaz» derlermiş. Beyin uhmmasından öldüğü zaman, «Babam nerede, babamı verin» diye bağırırmış. Kampta ölenlerin sayımını yaptığımızda, bulduğumuz sayıyı iki ile, üç ile... çarpmaya unutuyoruz.

11 En Yüksek Cezaya Doğru

Rusya'da ölüm cezasının tarihi zikzaklar çizerek geçmişe doğru uzanır. Çar Aleksi Mihailoviç'in kanunlarında darağacı ile cezalandırılan elli kadar suç vardır. Deli Petro'nun düzenlediği askeri oturumlarda bu suçların sayısı ikiyüze kadar çıkartılmıştı. İmparatoriçe Elizabeth ise ölüm cezasını kaldırmamış ama bunu uygulamaya da hiç yanaşmamıştı. Tahta gelirken kimseyi idam etmeyeceğine yemin ettiği söylenir onun. Gerçekten de hüküm sürdüğü yirmi yıl boyunca bu yemininden hiç ayrılmadı. Yedi yıl savaşına katıldığı halde bu cezayı uygulamaya gerek duymadı. 18. yüzyılın ortaları için şaşılacak bir örnek; Jakobin, vari kafa uçurmalardan önce sakin bir yarım asır! Her şeye rağmen bütün geçmiş olaylara çamur sıçratmak, bunların hiç bir iyi yanını bırakmamak alışkanlık halini aldı bizde. Bu yüzden Elizabeth'i de kırbaçlatmak, hırsızları damgalamak, Sibirya'ya bitip tükenmeyen sürgünler yapmak gibi şeylerle itham edebiliriz; amma onun lehinde bir söz söylemeden de geçmeyelim. Türlü akımlara kararlı bir şekilde karşı çıkmak için başka ne yapabilirdi? Ölüm cezasına çarpılan kimseler bugün bile sırf güneşi görmekten yoksun olmamak için bütün bu davranışlara katlanmaya seve seve razı olmazlar mı? Ama biz insanlığımızın etkisiyle böyle bir teklifte bulunmaya çekiniyouz. Belki bu kitabı okuyan kimse de kamplarımızda Elizabeth usulü cezaların uygulanmasını öngörecektir.

Bugünkü bilgimize dayanarak Elizabeth'in II. Katherina'ya kıyasla insancıl bir sınıf görüşünü temsil ettiğini söyleyebiliriz. Hiç kimseyi idam etmemek ona garip geldiği gibi devlet yönetiminin de pek işine gelmiyordu. Böylece gerek kendini, gerekse tahtı ve rejimi korumak için darağacını kaldırmadı. Siyası suçlular için (Miroviç, Moskova'da veba sırasında çıkan huzursuzluklar, Pupatşov) idam sehpası hazır bekliyordu. Ama adi suçlar için ölüm cezası kaldırılmış sayılabilirdi. (Neden olmasın?)

I. Paul zamanında ölüm cezasının kaldırıldığı doğrulandı.

Birçok savaş yapılmasına rağmen savaş mahkemeleri kurulmadı. I. Alexandr'ın imparatorluğu boyunca ise 1812 seferinde işlenen birkaç askeri suç için uygulandı ölüm cezası. Şimdi bize - Hepsi aynı kapıya çıkmaz mı?- diyeceksiniz. Tabii gizli cinayetler işlenmiştir, bunu kimse inkâr edemez. Hatta bir sendika toplantısı yüzünden de ölüme itilebilir insan. Her şeye rağmen Pugatşov'dan dekabristlere kadar yarım yüzyıl süreyle ülkemizde devlete karşı suç işleyenlerden hiç birisi mahkeme kararıyla götürülmedi ölüme.

Beş dekabristin akan kanları devletimizin ağzını sulandırmıştı! O günden Şubat ihtilâline kadar devlet suçlarına uygulanan ölüm cezası ne kaldırıldı, ne de bir kere olsun ihmal edildi. 1845 ve 1904 yıllarının kanun kitaplarında bu cezanın uygulanması askeri sorunların yanısıra deniz hukuku sorunlarını da kapsayacak şekilde genişletildi.

Bu devrede Rusya'da kaç kişi idam edildi? Liberal siyaset adamlarının 1905 - 1907 yıllarında açıkladıkları hesapları anlatmıştık. (8. bölüm.) Bu sayılara Rus ceza kanununu pek iyi bilen N. S. Taganzev (*) nı kontrol edilmiş açıklamalarını da eklemek mümkündür. 1905 yılına kadar ölüm cezası Rusya'da (istisna,) bir tedbir olarak kullanıldı. 1876 dan 1904 e kadar geçen yıllarda (terrörizmin, Narodnaja Wolja'nın gelişme devresi, açıklanmayan niyetlerin, kütle grevlerinin, köylü başkaldırmalarının devresi, ilerideki ihtilâlde rol oynayan bütün partilerin kuruldukları ve yerleştikleri devre) adi suçlar da dahil olmak üzere 486 kişi idam edildi. Yani yıl başına 17 idam düşüyordu. (**) İlk ihtilâl ve bunu izleyen devrede idamların sayısı daha da kabardı. Halk bunları üzüntüyle karşılıyordu. Olaylar Tolstoy'u ağlatıyor, Korolenko'yu birçok kişi ile birlikte baş kaldırmaya itiyordu. 1905 - 1908 yılları arasında 2200 kişi idam edildi. (Ayda - 45 kişi!) Taganzev'in yazdığı gibi bu adeta bir idam salgınıydı. (Taganzev'in bu yazısından) hemen sonra salgın da birden kesildi!)

Geçici hükümet iş başına gelince ölüm cezasını tamamen kaldırdı ama 1917 yılının Temmuz ayında o zamanlar işgal altında bulunan bölgeler için yeniden koydu. Askeri suçlarla, cinayet, ırza geçme, hırsızlık ve yağma gibi olayların cezası ölüm-

---

(*) N. S. Taganzev: Smertnaja kazn (Ölüm cezası.) St. Petersburg, 1913.

(**) Schlüsselburg Kalesinde 1884 - 1906 yılları arasında 13 kişi idam edildi. İsviçre için korkunç bir sayı.

dü. (O sıralarda bu tür olaylar çok yayılmıştı.) Geçici hükümetin sonunda devrilmesine yol açan, halkın nefretini uyandıran kararlardan birisi de buydu. Bolşevikler «Kahrolsun ölüm cezası! Kahrolsun onu yeniden koyan Kerenski!» nidaları ile ayaklandılar.

25 Ekimi 26 Ekime bağlayan gece Smolni 54 de ilk açıklanacak bildirilerden birisi ile ölüm cezasını kaldırıp kaldırmamak konusunda bir toplantı yapıldığını otaya koyan bir belge var bugün elimizde... Lenin burada yoldaşlarının ütopist fikirlerine haklı bir horgörüyle karşı çıktı; çünkü tasarladığı yeni toplum düzenine ölüm cezası olmadan bir adım bile yaklaşamayacağını ondan daha iyi bilen kimse yoktu. Ama solcu sosyal - ihtilâlcilerle yapılan koalisyon görüşmeleri sırasında onlara karşı biraz hoşgörü ile hareket etmek gerekti ve 28 Ekim 1917 de ölüm cezası her şeye rağmen kaldırıldı .Bu yumuşak gelişmeden olumlu bir sonuç beklemenin saçmalığı ortadaydı tabii. (Nasıl mı yapılıyordu? 1918 yılının başında görevine daha yeni atanmış bulunan Amiral Alexi Stşastny Baltık donanmasını batırmayı kabul etmediği için Troçki'nin emriyle mahkemeye gönderildi. Obtrib'in başkanı Kraklin işi hiç uzatmadan bozuk Rusçasıyla kararı bildirdi: «Yirmidört saat içinde kurşuna dizilecek!» Salonda huzursuzluk başgösterdi. «Kaldırıldı!» diye bağıranlar oldu. Bunun üzerine savcı Krilenko atıldı: «Ne heyecanlanıyorsunuz? Kaldırılan ölüm cezasıdır. Halbuki Stşastny idam edilmeyecek, kurşuna dizilecek.» Ve hüküm yerine getirildi.)

Eğer resmi belgelere inanmak gerekirse ölüm cezası 1918 yılının Haziran ayında yeniden konuldu, daha doğrusu yeni bir idam devri başladı. Lazis'in (*) tahmininin eksik olduğunu değil, yeterince bilgiye sahip olmadığını ve ihtilâl mahkemelerinin adlî işlemlerinde ÇEKA'nın adalet dışı çalışmalarına eşdeğer bir çaba gösterdiklerini kabul edersek Rusya'da yirmi ayrı merkez hükümetinin işbaşında bulunduğu 16 ay için (Haziran 1918 - Ekim 1919) 16.000 den fazla kimsenin öldürüldüğü sonucunu çıkartırız. Bu da ayda 1.000 kişiden fazla demektir. (**) (1905 yılında Petersburg'da kurulan İlk Rus işçi görüşmelerine başkanlık eden Chustaljow - Nosarj ile halk savaşı için folklor çizgileriyle

---

(*) Daha önce sözünü ettiğimiz eser: «İki Yıl Savaş» Sayfa 75.

(**) Karşılaştırma yaptığımıza göre şunu da ekleyebiliriz: İspanya'da engizisyonun en şiddetli olduğu seksen yıl (1420 - 1498) içinde ancak 10.000 kişi, yani ayda on kişi kadar diri diri yakılmaya mahkûm ediliyordu.

süslü, sivri, miğfere benzeyen başlıklı kızıl ordu üniformasının modelini çizmiş olan sanatçı da! bu devrede kurşuna dizildiler.)

Fakat belki de 1918 yılında başlayarak bütün Rus yurttaşlarını titreten bu idam salgınının kendini belli etmesinde ve sonraları asıl önemli rolü oynayan, sayıları sonradan kabararak binlere varan açıklanmış veya açıklanmamış bu mahkeme kararları değildir. Bizi asıl korkutan savaşı yöneten partilerin ve kazananların moda halini alan korkunç alışkanlıklarıdır: Sayısı belli olmayan, bir defa bile anılmayan insanlarla dolu mavnaları batırmak. (Finlândiya sularında deniz subayları, Akdeniz, Karadeniz ve Hazar Denizinde, 1920 yılında da Baykal Gölünde bir rehin grubu.) Bütün bunların bu daracık adalet tarihi derlemesinde yeri yok ama onu da kapsayan gelenekler tarihindeki yeri yalanlanamaz. Devletimizin ilk günlerinden beri Rüzik'ten başlayarak sivil savaşta görülen dehşet ve cinayet fırtınasına benzer bir birikme ile nerede karşılaşılmıştır?

Ölüm cezasının 1920 yılının Ocak ayında kaldırıldığından (gerçekten!) söz etmezsek önemli bir gelişmeyi ihmal etmiş oluruz. Bazı araştırıcılar diktanın böylesine saflıkla ve korunma olanağından uzak davranmasını bir çeşit bilmece olarak niteliyeceklerdir. Daha Danikin Kuban'da, Wrangel ise Kırım'da iken Polonyalılar yeni bir sefer için atlarını eğerlemeye başlamışlardı... Böyle bir zamanda cezaları uygulayan kılıcı kaldırmak düşünülebilir miydi? Fakat kararname çok dikkatle hazırlanmıştı, askeri mahkemeler için geçerli değildi. (Yalnız ÇEKA'nın mahkemelere geçirilmeyen harekâtları ve taşra mahkemeleri için geçerliydi.) İkinci olarak hapishaneler plânlı bir şekilde boşaltıldı. (Tutuklulardan sonradan idamdan kurtulur diye düşünenler derhal öldürüldüler.) Ama işin en ilginç ve hoş yanı bu kararın sadece dört ay gibi kısa bir süre uygulanacak olmasıydı. (Yani hapisanelerin yeniden dolmasına yetecek kadar) 28 Mayıs 1920 bildirisi ile ÇEKA kurşuna dizme hakkını tekrar elde etti.

İhtilâl bütün kuruluşların yeniymiş gibisi için aceleyle her şeyin adını değiştiriyordu. Böylece ölüm cezasının adı da «Baş ceza» olmak üzere değiştirildi. Üstelik buradaki - aşırı - sözü cezayı değil, sosyal korunma kavramını yansıtıyordu. Ceza kanununun 1920 yılında yayınlanan temellerinden çıkarttığımız sonuca göre bu baş ceza Merkezî Uygulama Komitesince tamamen kaldırılıncaya kadar uygulanmak üzere geçici bir statüye sahipti.

Gerçekten 1927 yılında bu kaldırılmaya başlandı. Baş ceza

yalnız devlete ve orduya karşı işlenen suçlar ile (58 ve askerî paragraflar) haydutluk suçuna uygulanmaya başlandı. (Haydutluk kavramının gerek o zamanlar, gerekse bugün geniş anlamlı, politik değerlendirilmesi herkesçe bilinmektedir. Türkmen bazmaçlardan Litvanya'lı partizanlara kadar merkezî kuvvete karşı çıkan her silâhlı milliyetçi bir haydutttu; bu paragraftan vazgeçilemeyeceği kolayca anlaşılabilir. Kamplardaki, sokaklardaki ayaklanmalara katılmak da «haydutluk» tu.) Evet, ölüm cezası sivilleri koruyan paragraflardan ihtilâlin onuncu yıldönümünde kaldırıldı.

Fakat onbeşinci yıldönümünde yavaş yavaş kendini belli etmeye başlayan, yurttaşlara, devletten çalınan her katkı kırıntısına karşılık (kurşun) vadeden sosyalizm akımının en önemli kanunu olan «Yedinci Sekiz» kanununa ölüm cezası da eklendi.

Kanun her zaman olduğu gibi yine başlangıçta, 1932/33 yıllarında sık sık uygulandı. Kurşuna dizilenler birbirini izliyordu. Bu sakin devrede (Kirov henüz yaşıyordu) yalnız Leningrad'daki Kresti cezaevinde 1932 yılının Aralık ayında 265 ölüm tutuklusu cezalarının yerine getirilmesini bekliyorlardı. (*) Bunların sayısı bir yıl içinde binin üzerine çıkacaktı.

Bu kimseler ne suç işlemişlerdi? Bu kadar suikastçı ve kötü ruhlu adam nereden çıkmıştı? Meselâ hükümlülerin arasında bulunan Zarskoje Selo dolaylarından gelen altı tane çiftçinin suçları şuydu: Kendi elleriyle işledikleri tarladaki ekin biçildikten sonra toprak tepeciklerinin üzerlerinde arta kalan otları kendi inekleri için toplamışlardı. WZIK bu altı köylüden hiç birini affetmedi ve hüküm yerine getirildi.

Hangi kana susamış Saltytschicha, hangi adi ve iğrenç derebeyi birkaç tutam ot için altı köylüyü öldürebilirdi? Böyle birisinin onları bu sebepten kırbaçlatması bile onun ismini unutmamamız ve okullarda lânetle anmamız için yeterli sebep olurdu. (**) Bize de sadece yaşayan şahidimin ifadelerinin belgelerle doğrulanacağı günü ümitle beklemek kalıyor. Eğer Stalin sonradan hiç kimseyi öldürtmemiş olsaydı bile sadece Kresty'deki bu altı çiftçi yüzünden benim gözümde diri diri kesilmeyi hak

(*) **Ölüm hücrelerinde yemek dağıtan B... nin ifadesi.**

(**) **Yazık ki Saltytschicha'nın kötülüklerinden dolayı bir sınıf mahkemesi tarafından mahkûm edilerek İvanova Manastırının yer altındaki bir hücresinde onbir yıl geçirdiğini öğrencilerinden gizlerler. (Prugarin, Monastyrksie tyur'my (Manastır Hapishaneleri) Sayfa 39.**

etmiş sayılırdı, ... onun adı anılınca homurdanarak bizi haşlayanlar (... ekin'de, Tiran'da, Tbilissi'de, hattâ Moskova dolayları ... nuzlar yeter): «Onun gerçek yüzünü ortaya çıkartma ası ... et ettiniz?.. Büyük gölgeyi rahatsız etmek!.. Stalin Dünyay ... ran komünizm akımına aittir.» Ama bana kalırsa o yalnız za kanununa aittir. «Dünyadaki milletler onu sevgiyle anarla... »Tabii arabasına koştuğu ve kırbacıyla kamçıladığı kimseler dışındakiler.

Bu kadar yeter, soğukkanlılığa ve tarafsızlığa dönelim. Tabii WZIK söz verdiği için (Baş Ceza) yı tamamen kaldırdı. Ama işin kötüsü 1936 yılında WZIK da Babamız ve hocamız tarafından tamamen kaldırıldı. yerine Yüksek Sovyet geldi. İmparatoriçe Anna Yoannowna'yı andırıyordu. Kısa zamanda ceza olarak (Başceza) yeniden konuldu. Bu artık o eski korunma anlamını taşımıyordu. 1937 8 yıllarındaki kurşuna dizilmeler Stalin'in sözlerinde bile korunma kisvesiyle örtülemiyordu.

Bize bu kurşun dizilmeler hakkında kabul edilen istatistiki kim verecek? hangi hukukçu, hangi suç tarihçisi? Karşı ... açılıp önümü sayıları serecek olan özel arşivi nerede bula... Böyle bir arşiv yok. Ve hiç bir ... ın da olmayacak. Bu yüzden biz hiç de ... se o zamanlar 19... yıllarında Butırki'de taze bilgiyle hücr... en hücreye fısılda... sayıları tekrarlayalım. Kısa bir süre önce görevlerinden alındıktan sonra aynı hücrelerden geçen yüksek ve orta rütbeli Jeşov taraftarlarından birinin anlattıkları söyl... tileri (Onların bilgilerinin doğruluğu şüphe götürmez.) Bu Jeşov taraftarları sözünü ettiğimiz iki yıl içinde bütün Birlikte y... rım milyon siyasi ve 480.000 adi suçlunun kurşuna dizildiğini ... tılar. (Adi suçlular 59.3 paragrafı altında Yagoda'yı deste... r diye temizlendiler. Böylece eski «onurlu serseriler dü ya... ölüm darbesi indirilmiş oldu).

İnanılmaz ... mı görülüyor? Neden? Kurşuna dizilmelerin iki değil, birbuçuk yıl sürdüğünü hesaba katarsak ayda ortalama 28.000 idam yapılması gerekirdi. Tabii bütün ülkede! Peki, kurşuna dizme c...asının uygulandığı kaç yer vardı? En az 150. (Bunların sayısı tabii daha çoktu. NKWD, yalnız Pskow'da birçok kilisenin bodru...larındaki keşiş odalarını işkence ve kurşuna dizme odalarına dönüştürmüştü. 1953 yılından sonra bu kiliselerin ziyaret edilmesine izin verilmedi. «Dur, arşiv!» olduğu söylenen bu yerlerin yıllarca tozu bile süpürülmedi. Restorasyon çalışmaları başlamadan önce de içerideki kemikleri arabalarla taşıdılar. İstatistiğimiz h... gün her ölüm merkezinde altı kişinin

idama götürülmüş olması gerektiği sonucu ... : Bu pek mi hayali? Ne münasebet, belki de gerçek sa... da fazlaydı. (Başka söylentilere bakılırsa 1 Ocak 1939 ... lar 1,7 milyon kişi öldürülmüştü.)

Savaş yıllarında ölüm cezası çeşitli s... eplerle ...enelleştirildi ve (meselâ demiryollarının ordunun el...ine verilmesi) yeni uygulama metotlarıyla zenginleşti. (1943 yılının Nisan ayında idam asılmakla da uygulanmaya başlandı.)

Bütün bu olaylar ölüm cezasının söz verildiği gibi kesin ve sürekli olarak kaldırılmasını geciktirdiler. Fakat sonunda halkımız sabır ve bağlılıkla beklemesinin ödülünü aldı. 1947 yılının Mayıs ayında Josef Wissarionoviç aynanın karşısında kolalı jabo taktı, kendi aksini memnuniyetle süzdü. Gördüğü hoşuna gitmişti) Yüksek Sovyet Presidyumuna hitabe... barış zamanlarında ölüm cezasının kaldırıldığını dikte ettirdi. (...nun yerine yirmibeş yıl hapis geçmişti. Yeni süze türü için iyi ...ir vesile.)

Ne yazık ki nankör, kötü ruhlu ve iy...leri değerlendirme yeteneğinden yoksundur halkımız! Bu yü...n liderlerimiz ik buçuk yıl ofladıktan pofladıktan sonra 12 ...k 1950 de yen... bildiri yayınladılar: «... Cumhuriyetlerimi...n, (Ukrayna ... sendikalardan, (ah, ...i sendikalar, ne ge...ktiğini ...an bilirler.), köylü cemiy...rinden, (Bunu he...lde uykuda yazdırmış olmalılar. Lûtufkâr liderimiz köylü c...iyetlerinin hepsini daha kollaktivizm yıllarında ezip dağıtmıştı...), ve kültür hayatımızın çeşitli kişilerinden aldığımız birçok ya... ve rapor gözönünde tutularak «Vatan hainleri, casuslar ve ...satçı muhalifler» için ölüm cezası yeniden konulmuştur. (Yirmi...ş yıllık süre bu arada gözden kaçmış olmalı ki o da olduğu ...i kaldı.)

Eh, alışılmış, tipik kafa kesme metod... ...n kurulduktan sonra geri kalan maddeleri de kendine k...sı ...r olmadı. 1954 yılında cinayet de ölümle cezalandırıla... ...ar... klendi, 1961 yılının Mayıs ayında devlet malını kötü... kulla...na, sahte para basma ve cezaevlerinde terör yaratmak (yani bir muhbiri öldürmek veya cezaevi yöneticilerini tehdit etm...), 1961 Temmuzunda döviz kurallarına karşı çıkmak, 1962 ni... Şubat ayında ise bir milis üyesinin ya da gönüllü bir milis ya...ımcısının hayatına kastetmek, (el kaldırmak) ırza geçmek ve ...üşvet de içine girdi. Ama bütün bunların hepsi ceza tamam... kaldırılıncaya kadar geçici olarak uygulanacak kâğıt üzeri...de böyle yazıyor. (*)

(*) Vedomosti: Verchovnogo Soveta SSSR ...SSCB'nin en büyük sovyetinden haberler.) Nr. 1. SSCB C...a Kanununun Temelleri, Sayfa 22.

Bütün bu anlattıklarımızdan ölüm cezasının yokluğuna en uzun zaman Elizabeth'in idaresi altında katlandığımız anlaşılıyor.

Düzenli ve kör varlığımız içinde ölüm cezasına çarpılanları toplum dışı, kötü ve zavallı kişiler olarak tanırız. Kendimizin ölüm hücresine hiç bir zaman düşmeyeceğimizden içgüdüsel olarak eminizdir. Çünkü bunun için ağır bir suç değilse bile olağanüstü bir yaşayış gerekir. Değişik düşünmeyi öğrenebilmemiz için beynimizi çok zorlamamız gerekecek. Ölüm hücrelerinde alışılmış, sıradan suçlar işlemiş, birçok alışılmış, sıradan insan vardı. Bunlardan şansı olan affediliyor, ama çoğu Vışka (*) ya mahkûm oluyorlardı. Tutuklular aşırı tedbire bu adı verirler: (Vısşaya mera.) Uzun sözlere dayanamadıkları için her şeye kısa, ve kesin adlar takarlar.

Bir Tarım mühendisi bazı ekin nümunelerini incelerken hatalar yaptığı için ölüm cezasına çarpılmıştı. (Belki de onun yaptığı analiz şeflerinin işine gelmemişti.) 1937.

İplik çıkrığı yapan sanatkârlar cemiyetinin başkanı Melnikov atelyede makinadan atlayan bir kıvılcım yüzünden yangın çıktığı için ölüm cezasına çarptırılmıştı. - 1937 (Sonradan affedildi ve on yılla kurtuldu.)

1932 yılında aynı Kresti'de Feldman adında birisi (evinde yabancı döviz bulunduğu için) ile Faiteleviç adında müzik eğitimi gören bir öğrenci (kalem ucu yapılmak üzere çelik şeritler sattığı için) de bulunuyorlardı. Musevilerin tarihin ilk devirlerinden beri benimsedikleri geleneksel ticaret türü de ölüm cezasını gerektiren bir suç olarak nitelenmişti.

Öyleyse Iwanow'lu genç çiftçi Gerassim'in ölüme mahkûm edilmesine neden şaşalım? İlkbaharda bir dini bayram sırasında komşu köydeki eğlencede içkiyi biraz fazla kaçırdıktan sonra milis üyesinin atının (kendisinin değil, atının) sağrısına bir tekme atmıştı. (Aynı milis üyesine inat için sonradan «Şeytan alsın!» diye bağırarak köyün Sovyet anıtından bir parça ve daha sonra da resmi telefon kablosunu koparttığını da ekleyelim.)

Ölüm hücresine girip girmemek konusundaki kaderimiz bir

(*) **Vışka — Başceza.**

şeyi yapıp yapmamış olmamıza göre belirlenmez. Karar, gücünü büyük kudretli dış etkilerden alan o dev çarkın dönmesi ile verilir. İşte bir örnek: Leningrad kuşatılmış. Eğer bu zor aylarda hiç idam edilen olmazsa şehrin en büyük yetkilisi yoldaş Şdanov ne düşünür? Tabii resmi organların hiç bir şey yapmadan oturduklarını. Doğru mu? Oyleyse büyük kanunsuz suikast hazırlıklarının bulunup çıkarılması gerekir. Çünkü 1919 yılında Stalin'in yönetimi sırasında mümkün olan şeyin 1942 de Şdanov'un hüküm sürdüğü devrede eksik kalması düşünülemez! Hemen harekete geçilir, Almanların yönetiminde gelişen, iyice yayılmış birkaç yeraltı örgütü ortaya çıkartılır. Söz konusu edilen kişiler şimdilik Leningrad'ın ısıtılmamış odalarına dağılmış uyumaktadırlar. Ama kara el kıvrık tırnaklarını onlara doğru uzatmaya başlamıştır bile. Olayların akışını değiştirmek artık onların ellerinde değildir. Kurbanlar çoktan seçilmiştir. Tümgeneral Ignatowski'nin evinin pencereleri Newa'ya bakar. Bu pencerelerden birisinde bir kere aksırmıştı, o sırada elindeki beyaz mendilini kullandı. - işte bu bir sinyaldi! - Üstelik gerçekte mühendis olan Ignatowski sık sık gemicilerle teknik problemleri konuşurken de görülür! Ignatowski ağa yakalanmıştır! «Haydi bakalım şimdi her şeyi anlatın ve önce örgütünüze katılmış olan kırk kişinin adlarını sayın!» Ignatowski sayar. Operada yer gösteren birinin adının söylenmesi ihtimali pek zayıftır, buna karşılık Teknik Üniversitede görevli bir profesörün listeye girmesi hemen hemen kaçınılmaz gibidir. (Yine o lânet olasıca entelektüeller!) Evet, siz olsanız karşı koyabilir misiniz? Adı böyle bir listede geçen kimsenin kurşuna dizilmesi gerekir.

Ve hepsi dizilir. Ünlü rus hidrodinamik bilgini Konstantin Ivanoviç Stachoviç'in hayatta kalması ise şöyle olmuştur. Gizli Devlet Güvenlik örgütünün yüksek makamlarında görevli olanlardan biri listeleri kısa bulmuş, kurşuna dizilenlerin sayısının az olması hoşuna gitmemiştir. Bu yüzden Strachoviç meydana çıkartılacak bir örgütün uygun sorumlusu olarak gözaltına alınır. Altsculler adında bir yüzbaşı onu yanına çağırtır: «Ne oluyor? Neden bu kadar çabuk itiraf ettiniz? Anlaşılan kanunsuz hükümetinizi maskelemek için hemen öbür dünyaya kaçmak istiyorsunuz. Görevleriniz neydi, anlatın!» Böylece hâlâ ölüm hücresinde oturan Strachoviç için yeni bir sorgu devresi başlar. (Herşeyin çabuk bitmesini, bu azaptan çabuk kurtulmak istediği için) Yeni kuracakları hükümette eğitim bakanı olarak görev almayı tasarladığını anlatır. Ama bu Altschuller'e yetmez. Sorgu devam eder, bu arada Ignatowski komplosuna katılanlar

kurşuna dizilirler. Nihayet sorgulardan birinde Strachoviç öfkelenir. Yaşamayı arzuladığı için değil, ölümü beklemekten bıktığı için. En son ortaya atılan yalan onun çileden çıkmasına yetmiştir. Olay çıkartır, yüksek yetkilinin yanında masaya vurarak: «Asıl sizi kurşuna dizecekler, hepinizi! Artık yalan söylemek istemiyorum. Bütün ifadelerimi geri alıyorum!» diye bağırır. Bu hiddet belirtisi işe yarar. Sorgular kesilir, daha da fazlası Strachoviç hücresinde uzun zaman unutulur.

Toplu boyun eğme havası içinde bir ümitsizlik patlaması çoğunlukla faydalı olur.

Demek ki bu kadar çok insan kurşuna dizilmiştir. Önce binlerce; Sonra yüzbinlerce... Biz ise bölüyoruz, çarpıyoruz, üzülüyoruz, lânetliyoruz. Ama ne olursa olsun bunlar birer sayıdan ibaret. Bizi hayrete düşürür, sarsar ve sonunda unutulurlar. Fakat kurşuna dizilenlerin aileleri bu suretle kaybettiklerinin bütün fotoğraflarını bir yayınevine gönderseler ve bu yayınevi de fotoğrafları biçok ciltlik albüm halinde yayınlasa bunun sayfalarını çevirirken o solmuş gözlere dikeceğimiz her bakışta bize kalan hayat hakkında çok şey kazanabilirdik. Hemen hemen hiç yazısız bu eser kalplerimizde silinmeyecek izler bırakırdı.

Bazı üyeleri eskiden tutuklanmış olan tanıdığım bir ailede şöyle bir gelenek yerleşmiştir: En büyük katilin öldüğü tarih olan 5 Mart günü aile mensuplarından kurşuna dizilenlerin ve kamplarda ölenlerin bulunabilen birkaç fotoğrafı masalara dizilir. Evin içinde bütün gün bir kilisenin, müzenin neşeli havası hüküm sürer. Ölenleri anmak için cenaze müziği çalınır, dostlar gelir fotoğraflara bakarlar, susarlar, dinlerler, alçak sesle birbirleriyle konuşurlar, veda etmeden giderler.

Her yerde böyle olsaydı... Bütün o ölülerden kalbimizde hiç değilse küçük, minicik bir iz kalırdı.

Ve o kadar boşuna ölmemiş olurlardı.

Benim elimde tesadüfen birkaç resim var. Bari onları görün.

Pokrovski, Viktor Petroviç, 1918 yılında Moskova'da kurşuna dizildi.

Schtrobinder, Aleksander, öğrenci, 1918 yılında Petrograd'da kurşuna dizildi.

Aniçkov, Vassili Ivanoviç, 1927 de Lubyânka'da kurşuna dizildi.

Swetşin, Aleksander Andreyeviç, Genelkurmayda profesör, 1935 yılında kurşuna dizildi.

Reformatski, Mihail Aleksandroviç. Tarım mühendisi, 1938 de Orjol'de kurşuna dizildi.

Aniçkova, Jeilsaveta Gevgenyevna, 1942 de Yenisey kıyılarındaki bir kampta vuruldu.

Bütün bunlar nasıl oluyor? Bu insanlar nasıl bekliyorlar? Neler hissediyorlar? Neler düşünüyorlar? Zihinlerinde hangi kararlar olgunlaşıyor? Hücrelerinden nasıl alınıyorlar? Son dakikalarında neler duyuyorlar? Ve o... şey... nasıl oluyor?

İnsanların hastalık derecesindeki perdelerin arkasına bile bakmak tutkusu anlaşılabilir mi? (Tabii bizim çabamız için geçerli değil.) Sağ kurtulanların en son an hakkında bir şey anlatamamalarını da normal karşılamak gerekir. Çünkü onlar affedilmişlerdir.

Geri kalanı da ancak cellâtlar bilir. Ama cellâtlar konuşmayacaklardır. (Kresti'nin kurbanlarının kollarını arkalarında bağlayan ve geceleyin götürülürlerken karanlık koridorlara son bir defa «Hoşça kalın, arkadaşlar!» diye seslenmek isteyenlerin ağızlarını tıkamak için avucunda hazır bir tıkaç bulunduran ünlü Lyoşa Amca bunları neden anlatsın? Herhalde hali vakti yerinde bir pansiyoner edasıyla bugün bile Leningrad sokaklarında geziniyordur. Bir birahanede ona rastlarsanız sorun bakalım.)

Ama her şeyi sonuna kadar cellât bile bilmez. Tetiği çektiği anı izleyen patlamalar arasında kurşunları tabancadan bir enseye gönderirken o da yarı sağır, hissiz, olanlardan bir şey anlamamaya mahkûmdur. Bu yüzden sonuna kadar o da bilmez. Her şeyi sonuna kadar yalnız öldürülenler bilirler, başka hiç kimse bilmez.

Evet; sanatkâr! O da bir şeyler bilir. Kesin değil, sadece tahmin yoluyla, ama kurşuna, ipe kadar bir şeyler bilir.

Hayalimizde canlandırdığımız ölüm hücresini de onlara borçluyuz. Affedilenlere ve sanatkârlara. Meselâ geceleri uyunmayıp bekleneceğini, ancak sabahleyin tekrar rahata kavuşulabileceğini böylece öğrendik.

Marokov (Martşenko) (*) nun her şeyi Dostoyevski gibi tarif etmek ve ölüm hücresini Dostoyevski'den de beter bir şekilde aşırı duygularla tıka basa doldurmak çabası yüzünden bozulmuş olan «Hayali Kavramlar» adlı kitabında asıl kurşuna dizil-

---

(*) **Mnimye Velicniy, Çehov Publishing Corp. New York.**

.ne sahnesi kanımca fevkâlade anlatılmıştır. Tabii doğruluğunu araştırmak mümkün değil ama insanı inandırıyor.

Leonid Andreyev'in düşündükleri gibi daha eski sanatçıların anlattıkları bugün Kzilov zamanlarına aitmiş gibi karşılanıyor. 1937 yıllarının ölüm hücrelerini hayalinde canlandırabilecek insan yoktur. Ama her sanatçı mutlaka zihninde o psikoloji zincirini kurmuş, - nasıl bekliyorlar? Dışarıyı nasıl dinliyorlar? - diye sormuştur. Yoksa ölümü bekleyenlerin bilinmeyen duyguları nasıl düşünülebilir, nasıl tarif edilirdi?

1. Ölüme mahkûm olanların en büyük şikâyetlerinden birisi soğuktur. Uyumak için beton yere yatarlar, pencerenin yanı eksi üç derecedir. (Strahoviç) Hücreden alınıncaya kadar donarsın.

2. Ölüme mahkûm olanlar hava ve yer sıkıntısı çekerler. Bir kişilik hücrede yedi kişi sıkışır. (Daha az olduğu görülmemiştir.) Ama bu sayı on, onbeş, yirmisekız de olabilir. (Strahoviç, Leningrad, 1942) Bu sıkışıklık içinde haftalar ve aylar geçirirler. «Asılmış yedi kişinin kâbusu bunun yanında nedir ki?!» İdam edilmeyi düşünmezler bile. Artık ölüm korkusunu da unutmuşlardır. Bütün sorunları. «Acaba ayaklarımı uzatabilecek miyim? Obür yanıma dönebilecek miyim? Biraz hava alabilecek miyim?» gibi düşüncelerdir.

1937 yılında Iwanowo'daki kapasiteleri ancak üç, dörtbin kişiyi bulan dört hapisanede - 1. numara, 2. numara ve KPS - toplam olarak kırkbin kadar mahkûm varken 2. numaralı cezaevinde bütün tutuklular birbirlerine karıştırıldı. Sorguları devam edenler, müebbet hapse veya ölüme mahkûm edilenler, cezaları affedilenler ve hırsızlar hep birlikte birkaç gün süreyle kollarını bile kıpırdatamayacak surette sıkışık büyük bir hücreye tıkıldılar .Demir parmaklıkların yanına düşenler bir de dizlerinin kırılmamasına dikkat etmek zorundaydılar. Mevsim kıştı ama mahkûmlar boğulmamak için pencerenin camını kırdılar. (1898 yılından beri Bolşevik olan ve «Nisan tezleri»ni yayınladıktan sonra partiden ayrılan bembeyaz saçlı Alalikin burada ölüm cezasının yerine getirilmesini bekliyordu.)

3. Ölüm cezasına çarpılanlar açtırlar. Ölüm cezası kararlarının verilmesinden sonra o kadar uzun zaman beklerler ki çektikleri azabı doğuran sebep ölüm korkusundan açlığa dönüşür, Aleksandr Babiç 1941 yılında Krasnoyarsk cezaevinin ölüm

hücresinde 75 gün geçirdi. Artık tamamen teslim olmuş, değersiz, umduğunu bulamadığı zavallı hayatına uygun tek sonun kurşuna dizilme olduğuna inanmıştı. Olüm cezası onyıla çevrildiğinde ise açlıktan şişmişti. Yeni kamp hayatına böylece başladı. Olüm hücresinde geçirilen günlerin rekoru ne kadardır? Bunu bilen var mıdır?... Olüm hücreleri yıldızı! Wsewolod Petroviç Golizin içeride 140 gün kalmıştı. (1938) Acaba en uzun süre bu mudur? Bilim dünyamızın gurur duyduğu anılardan: Akademi üyesi Nikolai Wawilow hakkındaki kararın yerine getirilmesi için bir yıl değilse bile birkaç ay beklemişti. Olüme mahkûm olarak Saratov'a gönderilmiş ve penceresiz bir hücreye kapatılmıştı. 1942 yazında affedilerek bir koğuşa nakledildiği zaman yürüyemediği için diğer mahkûmlar onu taşıyarak gezdiriyorlardı.

4. Olüm cezasına çarpılanlar hastalanırlar ve yardım görmezler. Oşrimenko ölüm hücresindeki uzun bekleyişi sırasında ağır hastalanmıştı. (1938) Hastaneye gönderilmesi söz konusu olmadığı gibi doktor hanım da bir türlü gözükmedi. En sonunda geldiği zaman da parmaklıklı kapının dışında durup hiç muayene etmeden, soru bile sormadan içeriye birkaç tane hap uzattı. Strahoviç'in sıhhati büsbütün bozuldu, gardiyana şişmiş su toplamış bacaklarını gösterdi ve adam da ona bir dişçi gönderdi.

Doktor müdahale etse bile... Bir insanı idam edilmeden önce tedavi ederek onun ölümü bekleyişini uzatmalı mıdır? Yoksa bu sonu daha çabuklaştırmak doktorun insani görevlerine daha mı uygundur? İşte Strahoviç'ten yeni bir sahne: Doktor tutukluyu hücresinde muayene etmiştir. Şimdi de yanında duran görevli subayla konuşmaktadır. Parmağını tutukluya doğru uzatarak «Ölüyor!.. Ölüyor!.. Ölüyor!.. diye söylenir. Bunun anlamı şudur: Subayın adına sıhhati en fazla bozulanları seçiyor. İnsanlara böylesine işkence etmenin doğru olmadığını, artık onları öldürmenin daha iyi olacağını ısrarla anlatmak istiyor.

Evet, gerçekten mahkûmlar neden bu kadar uzun bekletiliyorlardı? Cellâtlar mı yetmiyordu? Birçok ölüm cezalısının affedilmek için üst makamlara başvurduğunu, hattâ böyle bir anlaşma temeli hazırlamak istemiyenlerin yerine diğer tutukluların yazıyı hazırlayıp onun adıyla imzaladıklarını da hesaba katmak gerekir. Tabii yazının, mekanizmanın! bütün kademelerinden geçmesi için ayları bulması da normaldir.

Burada iki ayrı resmi kurum çatışıyordu. Sebep bu olmalıydı. Halbuki (Askeri kollokyum üyelerinin de doğruladığı gibi) tam bir birlik içindeki adalet ve soruşturma mercileri korkunç ve kötü niyetli suçların ortaya çıkartılması ve suçluların gerektiği gibi - kurşuna dizilmek! - cezalandırılması ile yükümlüydüler. Ama ölüm hükmü açıklanıp mahkeme ve soruşturma dosyalarına geçtikten sonra bu suçlular onlar için önemlerini kaybediyorlardı. Çünkü gerçekte işlenmiş bir suç olmadığı için bu kimselerin ölmeleri veya hayatta kalmaları devlet işlerinde en ufak bir değişikliğe bile yol açmıyordu. Böylece bu kimseler hapisanelerin sorumluluğuna teslim ediliyorlardı. GULAG üyesi olan hapisaneler ise ekonomik görüşe fazla önem verdikleri için - mümkün olduğu kadar çok kimseyi kurşuna dizmek - değil - takımadalara mümkün olduğu kadar çok iş gücü göndermek - düstüruna göre hareket ediyorlardı.

Strahoviç'in anlattığına göre, Büyük Merkezdeki iç cezaevinin müdürü de aynı düşüncelerle hareket ettiği için, ölüm hücresinde bunalan Strahoviç sonunda bilimsel araştırmalar için kâğıt ve kalem isteğinde bulundu. İlk doldurduğu defterin adı «Sıvı ile onun içinde hareket eden bir katı cismin etkileşmeleri üzerine» idi. Başka iki örnek: «Yay, amartisör ve mancınık hesapları,», «Stabilite teorisinin temelleri». Böylece daha iyi durumdaki bir bilimsel hücreye alındı. Kısa zaman sonra da Leningrad cephesinden talimat geldi, onlar için yeni bir hava savunma sistemi hazırladı. Sonunda Şdanov ölüm cezasını onbeş yıla çevirdi. (Mektup kademeler arasında pek yavaş ilerliyordu. Bu arada Moskova'dan alışılmış af bildirisi geldi. Onlar Şdanov'dan daha eli açık davranmış,. sadece on yıl ile yetinmişlerdi.) (*)

Sorgu yargıcı Kruşkov, (evet, evet o eli uzun!) N.P. adındaki matematik doçentini gözüne kestirmişti. Çünkü Kruşkov aynı zamanda öğrenciydi de. Ölüm hücresindeki doçentten faydalanmak hiç de fena fikir değildi. Böylece P. hücresinden alındı ve soruşturma yargıcının ödevlerinde kompleks değişkenlerin fonksiyonlar teorisi üzerine problemler çözmeye başladı:

O halde ölümden önce çektiklerinden Dünya edebiyatı ne anlar?

(*) Strahoviç hapishanede yazdığı bu defterleri günümüze kadar saklamıştır. Ama parmaklıklar arasındaki bilimsel kariyeri böylelikle daha yeni başlamış oluyordu. Gelecekte Sovyetler Birliği'nin geliştirdiği ilk türbojetlerden birinin imalini yönetecekti.

kimse onlara elini uzatmazdı. Yemekler de o küflü rutubette bozulurdu.

Gündüzleri ölüm hücresinin hayat dolu olduğu söylenebilir. Blok komutanı (ya asık suratlı Tarakanov, ya da iyi niyetli Makarov) içeriye gelecek çeşitli başvurmalar için kâğıt dağıtır veya sigara siparişlerini kaydederdi. Sorular ya aşırı ölçüde çelişir veya son derece insancıl anlam taşırdı. Onlar da adi mahkûmlar gibi - yaşayacaklarmış - davranırlardı.

Mahkûmlar koparılmış kibrit kutusu kapaklarına noktalar çizerek domino oynarlardı. Vlassov ise hücre arkadaşlarına eğlenceli hikâyeler anlatarak vakit geçirirdi. (*)

1917 ilkbaharından beri bolşevik olan Sudogda Bölge İnfaz Komitesinin başkanı olan Jakov Petroviç Kolpakov on gün hiç kıpırdayıp şeklini bozmadan başı ellerinin arasında, dirseklerini dizlerine yaslamış halde oturdu ve hep duvardaki aynı noktaya baktı. (1917 yılının ilk baharı kimbilir o gün ona ne kadar eğlenceli ve basit gelmiştir.) Vlassov'un gevezeliği onu kızdırıyordu. «Nasıl bu kadar konuşabiliyorsun?» deyince Wlassov «Ya sen? Kendini cennete mi hazırlıyorsun?» diye karşılık verdi. «Bir tek gayem var: Cellâda 'Sen', diyeceğim 'Ne Yargıç, ne de savcılar... ölümümden sorumlu olan yalnız sensin. Bugünden sonra bu sorumluluğu sen taşıyacaksın. Sizin gibi gönüllü cellatlar olmasaydı ölüm kararları da olmazdı.' Ondan sonra beni öldürsün, pis domuz!»

Kolpakov kurşuna dizildi. Bir zamanlar Aleksandrovski bölgesinde (Vladimir bölgesi) arazi yönetiminden sorumlu dairenin başkanı olan Konstantin Sergeyeviç Arkadyev de kurşuna dizildi. Onun vedalaşmaları nedense çok güç olmuştu. Gece yarısı altı nöbetçi hızla içeriye dalıp bağırarak onu kaldırdılar. Ama yumuşak, iyi huylu Arkadyev birkaç saniye daha kazanmak, yeryüzündeki son insanın yanında birkaç saniye daha kalmak için uzun uzun şapkasını düzeltti. Son «Hoşça kal» sözünü söylerken sesi hemen hemen hiç duyulmadı.

Onlar kurbanlarını işaret edince diğerleri önce rahat bir nefes alırlar. (Ben değil!) Ama o götürüldükten hemen sonra kalanlar da en az koridorda ilerliyen kadar üzüntü duyar. Ertesi gün hiç biri konuşmaz ve yemek yemez.

[illegible]un tüketim kooperatifi hakkındaki hikâyeleri dikkate değer ve [illegible]l olarak ayrıca anlatılması gerekir.

Yalnız milis üyesine saldıran Gerassim tipik köylü mantığıyla burada bile kendini evindeymiş gibi hissederek bol bol yemek yiyip uyuyordu. Kurşuna dizileceğine bir türlü inanmıyordu. (Gerçekten de dizilmedi ve yalnız on yıla mahkûm oldu.)

Bazıları hücre arkadaşlarının saçlarının üç, dört gün içinde beyazlaştığına şahit oldular.

Bu sürekli bekleme sırasında mahkûmların saçları uzuyordu. O zaman hücredekiler berber salonu ve hamama. Yani hapisanenin günlük hayatı sürer, hükümler yüzünden değişikliğe uğramazdı.

Bazıları mantığını, aklını kaybeder ama kaderini bekleyerek olduğu yerde kalırdı. Ölüm hücresinde delireni deli olarak kurşuna dizerlerdi.

Affedilenlerin sayıları da az değildi. 1937 sonbaharında, İhtilâlden sonra ilk defa onbeş ve yirmi yıllık cezalar konuldu. Bir hayli kurşuna dizilme cezası bunlara dönüştürüldü. On yıl hapis cezası da işe yaradı. İdam yerine bazı mahkûmlara beş yıl bile verildiği görüldü. Bu harikalar ülkesinde böyle mucizeler de olur. Dün gece ölüme mahkûmdun, bu gün cezanı hafifleten bir yazı geldi. Artık kampta göz hapsinde tutulmayan bir suçlu muamelesi görmen bile mümkündür!..

Hücrede eski Kazaklardan yüzbaşı altmış yaşındaki «hücrenin ruhu» şayet bir ölüm hücresinin ruhu olursa - W. N. Homenko oturuyordu. Gülümsüyor, şakalaşıyor, ne kadar üzgün olduğunu belli etmiyordu. Japon harbinden sonra işe yaramaz sayıldığı için at üretimi işinde çalışmaya başlamış, hükümetin Semstwo idaresinde bulunmuş 1930 yılından sonra «Kızıl Ordunun at üretimi bölge müfettişliği» ni yapmıştı. Bu görev en iyi atların süvarilere ayrılmasını temin etmekti. Tevkif ve ölüme mahkûm edilmesine yol açan olay ise cins atları üç yaşına varmadan önce hadım etmek yolundaki tavsiyesiydi. Bu tavsiyenin «Kızıl Ordunun Savaş gücünü zayıflatmak» gayesiyle ileri sürüldüğü iddia edilmişti. Homenko affedilmek için dilekçe vermişti. Ellibeş gün sonra blok komutanı onun yanına gelerek mektubu yanlış merciye gönderdiğini bildirdi. Homenko sanki sigara sipariş edermiş gibi adresi çizdi ve yerine başka bir adres yazdı. Böylece düzeltilen dilekçe altmış gün daha merciler arasında dolaştı durdu ve Homenko dördüncü ayı da ölümü beklemekle geçirdi. (Yıllarca bekleseydi de... aynı şey değil miydi?.. Ne de olsa hepimiz ölümü bekliyoruz. Sanki bütün dünya

bir ölüm hücresinden başka bir şey değilmiş gibi.) Sonunda cevap geldi. Bütün cezası affedilmişti. (Bu arada Voroşilov kendiliğinden atların dört yaşından önce hadım edilmelerini emretmişti.) Bir gün - kafası kesilsin! -, ertesi gün - Yaşasın! - Bugün keder ,yarın sevinç!

Affedilmelerin sayısı arttıkça birçok tutuklunun ümıtleri de ranışlarını diğerleriyle karşılaştıran Vlassov aleyhinde çok şey ranışlarını diğerleriyle karşılaştıran Wlassov aleyhinde çok şey biriktirdiğinin farkındaydı. Zaten nasıl olsa birisinin de kurşuna dizilmesi gerekiyordu. Artık mahkûmların aşağı yukarı yarısı da öldürülmez miydi? Bu yüzden yolundan dönmeye gerek görmedi ve her zamanki taşkınlığı ile yavaş yavaş yeniden öfke dolarak onlara sonuna kadar karşı çıkmaya karar verdi.

İlk fırsat kısa zamanda doğdu. İvanov güvenlik teşkilâtının araştırma bölümü şefi olan Tşinguli hapisaneyi ziyarete geldi. Ve kimbilir neden (herhalde sinirleri gıdıklamak için) onların hücresinin kapısını açtırdı. Kapının önüne dikilerek sordu:

«Kadıy olayı yüzünden içeriye atılan kim?»

Üzerinde o zamanın en son modasına uygun, bazılarının halâ kadınca buldukları kısa kollu, ipek bir gömlek vardı. Üstelik ya ondan, ya da gömlekten yayılan tatlımsı bir parfüm kokusu bütün hücreyi kaplamıştı.

Vlassov hemen yataklardan birinin üzerine sıçrayarak cırlak bir sesle:

«Bu ne biçim müstemleke subayı? Defol buradan, katil!» diye bağırdı ve olanca gücüyle Tşinguli'nin yüzüne doğru tükürdü.

Ve isabet ettirdi!

Karşısındaki yüzünü silerek geri çekildi. Çünkü aslında hücreye girmesine izin verilse bile bu ancak altı tane nöbetçinin eşliğinde olabilirdi.

Sağduygusu olan ada tavşanı böyle bir davranışa cesaret etmemeli. Ya dosyası şu anda Tşinguli'de, yani affedilmesi onun elinde ise ne olacaktı? Canı tesadüfen mi Kadıy Olayı yüzünden içeri atılanları görmek istemişti adamın; bunun için oraya gelmişti?

Ama bir noktadan sonra, insan sağduyu sahibi bir tavşan olmaktan çıkıyor. Çünkü tavşanın düşüncelerine, ne kadar za-

man kazanırsa kazansın, sonunda bütün tavşanların mukadderatının etini ve postunu vermek olduğu bilinci ışık tutar. «Allah cezanızı versin, çabuk ateş edin!» diye haykırmak ister insan. Orada geçirdiği kırkbir günde Vlassov'u gittikçe daha şiddetle pençesine alan işte bu kızgınlıktı. Iwanov cezaevinde ona iki kere affedilmek için ilgili yerlere başvurmasını teklif etmişler, o da iki seferinde de reddetmişti. Ama kırkikinci gün hücresinden alındı ve Yüksek Sovyet Presidyumunun ölüm cezasını çalışma kamplarında geçirilecek yirmi yıllık tutukluluğa ve bundan sonra da beş yıl vatandaşlık haklarından mahrum kalmaya çevirdiğini bildirdiler.

Vlassov sırıttı. Rengi solmuştu ama yine de çenesini tutamadı.

«Garip şey! Beni bir ülkede sosyalizmin galip geleceğine inanmadığım için mahkûm ettiler. Ama yirmi yıl sonra da ülkemizde kamplara gerek duyulacağını düşündüğüne göre acaba Kalinin onlara inanıyor mu?»

O zamanlar bu gerçekten akıl almaz gibi görülüyordu: Yirmi yıl sonra! Ama gariptir ki otuz yıl sonra bile kamplara hâlâ gerek duyuluyor.

12 TÜRZAK(*)

«Ostrog» güzel bir rusça kelimedir. Güçlü, oturaklı, anlamlı! Anlaşıldığına göre hem cezaevi duvarlarının kalınlığı, hem de buradan kaçışın imkânsızlığı bu kelimede gizlidir. Bu altı harfin içinde bütün aşağıdaki kavramlar birikmiştir:

Sertlik anlamına gelen Strogost ile balıkçı zıpkını ve mızrak demek olan Ostroga, keskinlik anlamındaki Ostrota (dikenleri saplanan kirpi gibi, soğuktan donmuş yüzü ve gözleri kamçılayan kar gibi, avlunun ilerisindeki sivriltilmiş kazıkların ve dikenli telin yırtıcı keskinliği gibi) ve dikkat (mahkûmların dikkati) demek olan Ostorojnost; hepsi bu kelimenin içindedir. Ve tabii Rog, boynuz! İleri doğru uzanan ve dosdoğru bizi gösteren boynuz.

Ama Rus hapisane teşkilâtını, cezaevi alışkanlıklarını ve tüm düzeni bir bütün halinde gözönüne alırsanız son doksan yıldan günümüze bir değil ,iki boynuz uzandığını görürsünüz: Azgın bir boğanın iki boynuzu. Norodnaja Wolja teröristlerinin mahkûmiyetleri tam o boynuzun ucunda, saplandığı, karşısına göğsünüzle dikilmenin dayanılmaz acılar verdiği zamanda başladı. Bundan sonra her şey daha yumuşadı, yuvarlandı, köke doğru iniş başladı ve boynuzdan çok yumuşak, açık bir plâtoya benzedi. (20. yüzyılın başı.) Ama dur; ikinci kemik yığınının yivlerinde ilerlemeye başladı. (1917 den sonra), yükselerek, çaprazları, yasakları aşarak (Hakkınız yok!..) yine dar, sert ve boynuzumsu olan yerlere ulaştı ve 1938 yılında insanların tam boğazının başladığı yerdeki boşluğa saplandı: Türzak! Geceleri çok uzaklardan, her yılda bir tek defa çan kulesinden gelir gibi bir ses duyulur: **T O N - n - n!..** (**)

Eğer bu parabolü herhangi bir Schlüsselburg mahkûmu (***)

(*) **Türzak — Türmnoye zaklüçeniye = Hapis.**
(**) **TON: Türma Osobogo Naznaçeniya: Özel gayelerle kullanılan cezaevi.**
(***) **Vera Figner, Zapeçatlennyt trud «Hatıralarda ölümsüzleşen iş».**

için tamamlamak istersek önce korkuyla irkiliriz: Her mahkûmun bir numarası vardır, asla adıyla çağırılmaz. Jandarmalar Lubjankada eğitilmiş gibi idiler. Kendiliklerinden bir kelime bile konuşmazlardı. Biri «Biz...» diye söze başlamaya kalkarsa «Sadece kendinizden bahsedin!..» Her tarafta ölüm sessizliği. Hücreler daima loş, pencere camları mat, yer beton. Havalandırma deliği günde ancak kırk dakika açılabilir. Yemek olarak lâpa ve hemen hemen sırf sudan ibaret lâhana çorbası dağıtılırdı. Kütüphaneden bilimsel kitaplar verilmezdi. İki yıl bir tek insan yüzü bile göremezsin. Ancak üç yıl sonra eline numaralı kâğıtlar verilirdi. (*)

Ama daha sonra sertlik yavaş yavaş şiddetini kaybediyor. Beyaz ekmek, şekerli çay, herkese hakkı olan yemek dağıtılıyor. Parası olan şunu bunu satın alabiliyor. Sigara içmek de artık yasak değil. Camlara normal pencere camı takılıyor, havalandırma deliği daima açık kalabiliyor, duvarlar açık renge boyanıyor. Sanki Petersburg kütüphanesinden kitap getirtmek bile mümkün. Ondeki bahçelerin arasında demir parmaklıklar var, mahkûmlar birbirleriyle konuşabiliyor, isterlerse konferans bile verebiliyorlar. Tabii mahkûmların arzuları da hemen çoğalıyor: «Daha fazla toprak istiyoruz! Daha fazla!» İki hapisane avlusu daha yeşil saha haline getirilmek üzere parselleniyor. Kısa zamanda dörtyüzelli çeşit çiçek ve sebze yetişiyor. Bilimsel koleksiyonlar, marangozhane, demir atelyesi kuruluyor. Para kazanıyoruz, kitaplar satın alıyoruz, bunların arasında rusça ve siyasi olanlar bile var. (**) Dergiler geliyor. Akrabalara mektup yazmaya izin var. Mahkûmlar isterlerse bütün gün gezebiliyorlar da!

Ve Vera Figner'in yazdığına göre yavaş yavaş durum değişiyor. «Artık gardiyan bizi değil, biz onu azarlıyoruz.» 1902 yılında gardiyan onun bir şikâyetini ilgili yere iletmeyi kabul etmeyince Vera Figner de onun apoletlerini kopartmıştı. Ya sonra? Askeri bir sorgu yargıcı hemen oraya koştu ve Vera Figner'den bu nazik olmayan gardiyanın davranışı için özür diledi.

Boynuz nasıl böylesine kaymış, gevşemişti? Figner hatıra-

(*) M. Novorusski'nin anlattığına göre, Slüsselburg Kalesinde 1884 yılından 1906 yılına kadar üç mahkûm intihar etti, beş kişi ise aklını kaybetti.

(**) P. A. Krasikov (Başpiskopos Venyamin'i ölüme mahkûm eden kişi) Slüsselburg'da Kapital'i okuyor. (Ama yalnız bir yıl, sonra serbest bırakılıyor.)

larında bazı şeyleri komutanların insanlığıyla, bazı şeyleri ise «Nöbetçiler ile tutukluların uzun zaman beraber olmaları ve birbirlerine alışmaları» ile açıklıyor. Hiç şüphesiz tutukluların metaneti, gururları ve davranışları da bu gelişmeyi etkilemiştir. Ama bunlara rağmen benim fikrimce buna yol açan asıl etken hava, su, fırtına bulutundan önce hissedilen canlılık, topluma yayılan bu hürriyet soluğudur. Bu esinti olmasa jandarmalar haftanın belirli gününde «Kısa Öğrenim» 56 yı uygularlar, mahkûmlara türlü eziyetler ederlerdi. Vera Figner ise, apoletleri kopartmasına karşılık hatıra defterini yazabilecek yerde bodrumda ensesine dokuz gram yerdi.

Çarlığın hapisane sisteminin gevşemesi ve zayıflaması bütün toplumun ihtilâlcilerle birlikte olanca gücüyle onu sarsıp çekiştirmeleri yüzünden olmuştur. Çarizm davasını, Şubat ayındaki sokak kavgalarında değil, yıllarca önce seçkin ailelerin çocuklarında cezaevinde yatmış olmayı bir çeşit şeref kabul eden ordunun subaylarında ise bir jandarmaya el uzatmayı şerefsizlik sayan görüş belirmeye başladığı zaman kaybetmişti. Cezaevi sistemi şiddetle sarsıldıkça siyasi tutukluların maneviyatı gittikçe daha netleşiyordu. İhtilâlci partilerin üyeleri ise devletin değil, kendilerinin koydukları kanunların gücünü gittikçe daha çok hissediyorlardı.

Böylece Rusya'da 1917 yılı geçti, 1918 geldi. Neden mi 1918'e ilgi duyuyoruz? Çünkü araştırma konumuz 1917 de duraklamamıza izin vermiyor. Şubat ayında bütün siyasi cezaevleri-ıssızlaştı, ceza ve soruşturma için tutuklamalar bitti, Kürek mahkûmlarının tutulduğu yerler boşaldı. İnsan cezaevi gardiyanlarının bu yılı nasıl atlattıklarına şaşıyor!.. Herhalde bostanlarda patates ekerek. 1918 den sonra durumları yeniden düzeldi. Şpalernayja Caddesinde 1928 yılına kadar yeni rejime hizmet ettiler ve niçevo: Her şey yolunda gitti.)

Fakat 1917 yılının son ayı meseleye ışık tutmaya başlamıştı bile. Hapisanesiz olmuyordu. Belki de yeni toplumda kendilerine yer olmadığı için parmaklıkların arkasından başka yerde bulunmamaları gereken birileri ortaya çıkıyordu. Böylece ceza infaz işlemi boynuzların arasındaki yumuşak plâtoyu aştı ve boğanın ikinci boynuzunu tırmanmaya başladı.

Tabii çarlık zamanındaki cezaevlerinin dehşetinin hiç bir zaman tekrarlanmayacağı söyleniyordu. Can sıkıcı baskı yapıl-

mayacak, konuşma yasağı, tek kişilik hücre, ayrı ayrı gezmeler, sıra halinde dizilip avluda uygun adımla daireler çizmek gibi şeyler olmayacak, hatta hücrelerin kapıları bile kilitlenmeyecekti. (*) İstediğiniz gibi hareket edin, misafir kabul edin, canınızın istediği gibi konuşun, birbirinize bolşeviklerin sizlere yaptıkları eziyetlerden yakının. Ceza infaz makamlarının da başka işleri vardı. Dış koruma teşkilâtlarının savaş kabiliyetini yükseltiyor. Çarın mirası cezaevi mali işlerini yola komaya çalışıyorlardı. (Bu dağılıp yeniden kurulmak zorunda olan devlet organlarından değildi.) Neyse ki durum kısa zamanda çözümlendi, en önemli cezaevleri «Zentral» ler ve «Ostrog» lar iç savaştan zarar görmediler. Her tarafa bulaşan o eski terimlerin ne olursa olsun ortadan kaldırılmaları gerekliydi. Artık cezaevlerine yeni bir ad bulunmuştu: «Politizolatörler.» Bu terim zamanların siyasi partilerinin niyetlerinin politik rakip olarak görüldüğü anlamını yansıtıyor ve hapisanenin cezalandırıcı karakterini değil, sözü edilen modası geçmiş ihtilâlcileri ilerliyen yeni toplumdan ayırmak (bunun da geçici olduğu söyleniyordu.) zorunluğunun ön plânda tutulduğunu ifade ediyordu. Bu kavramlar altında sosyaldemokratlar ve anarşistler tekrar eski Zentral'ın zindanlarına tıkıldılar. (Hatta Susdal'da iç savaşın sonuçlanmasından bile önce.)

Mahkûmların hepsi sahip oldukları hakların bilinciyle silâhlandılar, bunları korumak için eski bir gelenekten güç duyarlardı. (Çarlık zamanında zorlukla kazanılan şeyi ihtilâl doğrulamıştı..) Siyasi «mahkûmlar için öngörülen porsiyon (günde yarım paket sigara dahil), pazardan kendi aldıkları şeyler (süt, peynir), avluda rahatsız edilmeden istediği kadar gezinmek, mahkûmlara «Siz» diye hitap edilmesi (memurların önünde ayağa kalkmazlardı), karı - koca olanların aynı hücreye konulmaları, hücrede dergi, gazete, kitap, yazı malzemesi, şahsi eşyalar, traş takımı ve makas bulundurmak hakkı. Ayda üç kere mektup almak ve göndermek, ayda bir kere ziyaret edilmek ve parmaklıksız pencereler, hücreden hücreye serbestçe gidip gelebilmek, dolaşmak için yemyeşil çayırlar, beraber gezineceği kimseyi serbestçe seçmek, mektup dolu torbaların avluların birinden diğerine atılması, hamile kadınların doğumdan iki ay önce cezaevinden çıkartılarak sürgüne gönderilmesi. (**)

Fakat bunların hepsi polirejime aitti. Yirmi yılda politika ile

---

(*) **«Ceza ve Islâhevleri» adlı eserden.**

(**) **1918 yılından sonra ihtilâlci kadınlar hamile dahi olsalar hapsedilmeye başladılar.**

uğraşanların akıllarında kendilerini yönetmek düşüncesi belirmiş, cezaevinde bir bütünün parçası, toplumun bir azası olmak arzusu şekillenmişti. Bu kendi kendini yönetmek sistemi (mahkûmların sözcülerinin serbestçe seçilmesi) oraya kapatılmış olmanın baskısını hafifletiyor, her protestoyu bütün seslerin birlikte karşı çıkmaları ile çoğaltıyordu.

Ve bütün bu hakları için sonuna kadar direnmeye karar verdiler. Cezaevi idarecileri de bunların hepsini kaldırmak için çalışmaya koyuldular. Böylece sessiz bir boğuşma, top atılmayan bir savaş başladı. Orada burada bir tüfek salvosu, kırılan camların şangırtısı duyuluyordu, ama bu sesleri birkaç yüz adım uzaktan kim işitebilirdi ki? Hürriyet kırıntıları uğrundaki bu bunaltıcı boğuşma neredeyse yirmi yıl kadar sürdü. Hiç bir yerde sözü edilmeyen sessiz bir savaş. Bugün bu savaşın devreleri, zaferleri ve yenilgileri hakkında geniş bilgi elde etmemiz hemen hemen imkânsız. Çünkü takımalarda yazılı belgeler kullanılmaz, ağızdan ağıza anlatılanlar ise ölümlerle kesiliyor. Ayışığının çıplak aydınlığında o savaştan bize doğru uçuşan paçavraların belirsiz hatlarının gözümüze çarpması ise sadece tesadüften ibaret.

O zamanlardan beri çok ilerledik. Tank savaşlarına, atom bombası patlamalarına şahit olduk. Bunların yanında hücre kapılarının kilitlenmesi ve haberleşme haklarını korumak isteyen mahkûmların duvarları vurmaları, pencereden bağırmaları, camlardan birbirlerine mesajlar sallandırmaları ve hiç değilse politik kısımların sözcülerinin hücrelere serbestçe girmelerine hak tanınması için ısrar etmeleri de savaş mı sayılır? Hapishane müdürü hücreye girdiği zaman anarşist Anna G-wa (1926) ile ihtilâlci Katya Olizkaya (1931) nın ayağa kalkmayı reddetmeleri ne biçim savaştır? (Rohfing de buna bir ceza düşünmüştü: ona hücrenin dışında bulunan tuvaleti kullanmasına izin vermemek.) Mahkûmların fısıldayarak konuşmalarını gerektiren ezici hapisane kuralına karşı çıkmak isteyen Şura ve Vera (1915) adındaki kızların yüksek sesle şarkı söylemeye başlamaları (bir ilkbahar şarkısı) ve hapisane müdürü tarafından saçlarından yakalanıp koridora sürüklenerek tuvalete kapatılmalarına da mı savaş diyeceğiz? Yahut da yük vagonlarındaki öğrencilerin Leningrad'dan geçerken ihtilâl şarkıları söylemeleri üzerine (1924) nöbetçilerin onlara su vermemelerine? Daha sonra öğrencilerin «Çarın jandarmaları bile bunu yapmazlardı!» diye bağırınca nöbetçilerden dayak yemelerine? Veya sosyal devrimci

Koslov'un Kem kampında nöbetçilere avazı çıktığı kadar «Cellâtlar!» diye bağırdıktan sonra ceza olarak yerlerde sürüklenip götürülmesine?

Cesaret kavramı altında yalnız askeri cesareti (tabii bir de uzaya uçanları), madalyaları şıngırdayan kimseleri anlamaya alışmışızdır. Diğer cesaret türünü - ya da medeni cesareti - unuttuk. Halbuki toplumumuzda eksik olan yalnız odur. Odur! Odur! Bir tek onun kıtlığını çekiyoruz.

1923 yılında sosyal devrimci Struşinsk bazı yoldaşları ile birlikte (Kaç kişi? Adları nedir? Neyi protesto ediyorlardı?) Vyatka cezaevinin bir hücresine barikat kurarak şiltelere benzin döktüler ve tam Schlüsselburg geleneğine uygun şekilde (tarihe daha fazla geçmemek için) kendilerini diri diri yaktılar. O zamanlar ne gürültü kopar, bütün rus toplumu ne kadar hislenirdi. Halbuki şimdi olay ne Vyatka ile Moskova'ya yayıldı, ne de tarihe geçti. Yalnız insan eti o zamanlar gibi yine ateşte cızırdıyordu.

Ünlü Solovezk düşüncesinin temeli de buydu. En iyi yer altı ay dışarısı ile ilişkisi olmayan yerdir. Orada istediğin kadar bağır, seni kimse duymaz, istersen kendini bile yak. 1923 yılında Pertominsk'deki (Onega denizinde bir yarımada) sosyalistler buraya gönderildiler ve üç ayrı manastıra kondular.

Savatius manastırı - hacılar için yapılan otelin iki bloku, - gölün bir kısmı kampa ait. İlk aylarda her şey yolunda gibi göründü. Siyasi mahkûmlar hakkında kararlara uyuldu, tek tük akraba ziyaretlerine göz yumuldu, cezaevi yöneticileri ile yapılan bütün görüşmelere üç grubun liderleri katıldılar. Evet, grupların içi bir çeşit serbest bölge sayılırdı. İçeridekiler istedikleri gibi konuşup, düşünmekte, istediklerini yapıp yapmamakta serbesttiler.

Ama daha o zamanlar, takımadaların ilk yıllarında daha Paraşa adı verilmeyen, sert, inatçı söylentiler ortaya çıktı. Polirejim tasfiye edilecekti. Ve gerçekten Aralık ayının ortalarında gemi seferleri durdurulup Dünya ile bütün bağlantısı kesildikten sonra Solovki kampının başkanı Eichmans (*) rejim hakkında yeni kararlar geldiğini açıkladı. Tabii ki her şey birden kaldırılmayacaktı. Hayır! Yalnız mektuplaşmanın kısıtlanması gibi tedbirler düşünülüyordu, ama en önemlisi şuydu: 20 Aralık 1923 gü-

(*) Eichmann'ın aynısı, değil mi?

nünden itibaren binadan istenildiği zaman çıkmak hakkı kaldırılıyor, mahkûmların sadece gündüzleyin saat 18 e kadar dışarıya çıkmalarına izin veriliyordu.

Bölümler bildiriyi protesto etmeye karar verdiler. Sosyal devrimciler ile anarşistler gönüllü topladılar. Yasağın uygulanacağı ilk gün saat 18 den sonra gezmeye çıkılacaktı. Savatius grubunun şefi Nogtyov'un canı zaten biraz ateş edilmesini istiyordu. Bu yüzden nöbetçiler yasaklanan saatten daha önce (Belki saatler yanlıştı? Ne de olsa o zamanlar radyo saat ayarı vermezdi.) ellerinde tüfekleri ile bahçeye doldular ve yasaklanmayan saatta gezinenlere ateş açtılar: Üç salvo! Altı ölü, üç ağır yaralı.

Ertesi gün Eichmans koşarak oraya geldi. Bu üzücü bir yanlış anlama olmuştu .Nogtyov görevinden alınacaktı. (Alındı ve daha yüksek bir mevkiye getirildi.) Ölüler gömüldü. Koronun sesi ebedi Solovezk sessizliğini bastırıyordu.

«Ölmez kurbanlarımız siz toprağa inerken...» (Acaba öldürülenlerin tabutlarının başında bu melodi de son defa mı söyleniyordu.) Mezarın üzerine büyük bir taş yerleştirildi ve üzerine ölülerin adları yazıldı. (*)

Burada basının gizleme çabasından söz etmemek de haksızlık olacak. «Pravda» haberi küçük harflerle verdi. Mahkûmlar nöbetçilere hücûm etmiş, altı kişi öldürülmüştü. Dürüst «Kızıl Bayrak» ise Solovki'de bir isyandan bahsediyordu. (**)

Fakat polirejim başarıyla kurulmuştu. Bir yıl boyunca değişikliklerden söz edilmedi.

1924 yılı böyle geçti. Ancak yüzyılın sonlarına doğru inatçı rivayetler yeniden ortaya çıktı. Aralık ayında yeni bir sistem uygulanacağı söyleniyordu. Canavar acıkmış, yeni kurbanlar arıyordu.

Ayrı ayrı adalara dağıtılmış oldukları halde sosyalist gruplar hep birlikte yeni kararlara vardılar ve Savatius, Troçki ve

---

(*) **1915 yılında taş yazısı alta gelecek şekilde çevrildi. Bugün Solovki'de gezinenler isterlerse bakabilirler.**

(**) **Savatius grubundaki ihtilâlcilerin arasında Yuri Pedbelski de vardı. Olay hakkındaki belgeleri günün birinde yayınlatmak umuduyla topladı. Ama ertesi yıl Sverdlovsk geçici cezaevinde bavulunun altındaki gizli bölmeyi keşfettiler ve içindekilere el koydular. Böylece Rus tarihi tökezlendi.**

Muksalma gruplarının bütün politik bölümleri aynı gün içinde Moskova'ya ve Solovki yönetimine hitaben bir ültimatom yayınladılar: Ya gemi seferleri sona ermeden bütün mahkûmları karaya çıkartırsınız, ya da eski sistem devam eder! Eğer ültimatomun gerektirdikleri iki hafta içinde yerine getirilmezse bütün gruplar birden açlık grevine başlıyacaklardı.

Kaynaşma dinleyici buldu. Böyle bir ültimatoma kulak asmamak olmazdı. Süre dolmadan bir gün önce Eichmans hücreleri dolaştı ve Moskova'nın mahkûmların isteklerini geri çevirmiş olduğunu açıkladı. (Bu arada birbirlerinden ayrılmış olan) üç grup da kararlaştırılan günde açlık grevine başladılar. (su içmek serbestti.) Savatius grubunda ikiyüz kişi aç oturuyordu. Hastalar greve katılmıyorlardı. İçlerinden bir tutuklu doktor da her gün grevcileri dolaşıyordu. Toplu açlık grevini yürütmek tek kişilik açlık grevinden zordur. En kuvvetliye değil, en zayıfa uymak gerekir. Bu davranışın da ancak herkes kesinlikle kararlıysa, ve herkes yanındakini şahsen tanıyorsa ve ona güvenebileceğinden eminse anlamı vardır. Siyasi bölünmelerin olduğu yerlerde yüzlerce kişi vardır, anlaşmazlıklar önlenemez, başkası yüzünden manevi ıstırap çekersin. Onbeş gün sonra Savatius grubunda greve devam edip etmemek konusunda gizli bir oylamaya gidildi. (Oyların atıldığı kap hücreden hücreye taşındı.) Moskova ve Eichmans bekliyorlardı. Onlar toktu, Başşehir gazeteleri haberleri vermiyordu. Kazan katedrali yanında öğrenci mitingi de yapılmıyordu Kapalı geçmek ilkesi artık tarihimize şekil vermeye başlamıştı.

Gruplar açlık grevine son verdiler. Kazanamamışlardı. Ama sonradan anlaşıldığı gibi kaybetmemişlerdi de. Bütün kış eski sistem uygulandı. Yalnız buna ormanda odun kesmek eklendi - ki bu da mantığa büsbütün aykırı değildi! 1925 ilkbaharında ise açlık grevi sanki zaferle sonuçlanmış gibi bir gelişme oldu. Üç gruptaki mahkûmlar da Solovki Adalarından alındılar. Karaya! Kutup gecelerinin, altı ay süren yalnızlığın olmadığı yerlere!

Buna karşılık onlara eşlik eden muhafız birliği çok sert (zamandan beklenmeyecek şekilde), yolluklar çok kıttı. Kısa zamanda olaylar birbirini izlemeye başladı. Askerlerin vagonunda daha rahat edecekleri gerekçesiyle liderler grupların yanından alındılar Liderlerin bulunduğu vagon Vyatka'da trenden ayrıldı ve kafile oradan Tobolsk'deki toplama kampına götürüldü. Ge-

çen sonbaharda yapılan açlık grevini kaybettiklerini ancak şimdi anlamışlardı. Geride kalanlara daha sıkı bir sistem uygulayabilmek için etkili ve güçlü liderleri onlardan koparmışlardı. Solovski mahkûmlarının uzun zamandır hazır olan ama o güne kadar boş bekleyen Verkhne - Uralsk toplama kampının parmaklıklı bölmelerine yerleştirilmesine bizzat Yagoda ile Katanyan nezaret ettiler. 1925 yılının ilk baharında böylece «açılışı yapılan »bu cezaevi yıllarca adıyla dehşet salan en önemli merkezlerden birisi olacaktı.

Eski Solovki mahkûmlarının hareket serbestlikleri yeni yerlerine geçer geçmez hemen ellerinden alındı. Artık hücre kapıları kilitli kalacaktı. Liderler oy kullanma hakkına sahiptiler, ama artık onlar da hücreden hücreye gezemeyeceklerdi. Eskiden göz yumulan hücreler arasında para, eşya ve kitap alıp verme işlemi de yasaklandı. Mahkûmlar birbirlerine pencereden sesleniyorlardı. - Kuledeki nöbetçinin - pencereden içeriye ateş ettiği güne kadar. Onlar da baş kaldırdılar, camları kırdılar, içerideki eşyaları parçaladılar. Fakat bizim hapisanelerde cam kırmadan önce iyice düşünmek gerekir. Çünkü kışın bile kırılanların yerine cam takmayabilirler. (Camcının hemen geldiği devir çarlık devriydi.) Savaş devam ettiriliyordu, fakat ümitsizlikle ve elverişsiz koşullar altında.

1928 yılında (Pyotr Petroviç Rubin'in anlattıklarına göre) Verkhne - Uralsk toplama kampında bilinmeyen bir sebepten ötürü yeni ve herkesin katıldığı bir açlık grevi yapıldı. Ama bu sefer o önceki disiplnili neşe, birbirlerine arkadaşça cesaret verenler, özel doktorun viziteleri yoktu. Derken birkaç gün sonra nöbetçiler hücrelere daldılar. Üstelik sayıları da zayıf düşmüş mahkûmlar da çoktu. Sopalarla onlara vurup tekmelemeye başladılar. Açlık grevi iyice bir dayak yedi ve sona erdi

Açlık grevinin gücüne olan safça inancımızı geçmişteki tecrübelerden ve benzer olaylardan, geçmişe ait edebiyattan almısızdır. Buna karşılık açlık grevinin sırf ahlâki değer taşıyan bir karakteri vardır. Fakat ancak zindancının içinde bir vicdan kırıntısı kaldığına inanıyorsanız veya o herkesin düşüncesinin açıklanmasından korkuyorsa etkili olur.

Çarlık devrinin zindancıları gerçekten toydular. Mahkûm-

lardan birisi aç durmaya başlarsa paniğe kapılır, (ne felâket!) onu hastaneye gönderirlerdi. Buna çok sayıda örnek vardır. Ama çalışmamızı onlara bağlayacak değiliz. Valentinov'un oniki gün aç durmakla ufak tefek haklar elde etmek değil, hakkındaki tutuklama kararının kaldırılmasını sağlaması adeta gülünçtür. (Bundan sonra hemen İsviçre'ye Lenin'in yanına gitmişti.) Orlovsk Cezaevinde, Katorga Zentral'de tutuklanma sistemi yumuşatılmış, 1913 de ise bütün siyasî mahkûmların birlikte gezmeleri ile ilgili yeni bir hafifletici kararname yayınlanmıştı. Bu yeni gezme sisteminde nöbetçiler öylesine umursamaz davranıyorlardı ki mahkûmlar (Katorga - Merkez cezaevinin mahkûmları!) «Rus halkına mektup» adını verdikleri bir yazıyı dışarıya göndermeyi ve yayınlatmayı başardılar. (Bize de hayretle bakmak düşüyor? Bunların aklı başında mı yani?) «Katorga'dan ve sürgünden Haberler» (Nr. 1. yıl 1914) (*) kısmında bu olayı okumak mümkün. (Zaten haberler başlı başına bir bölümdür. Acaba biz de benzer açıklamalarda bulunsak mı? İstersen bir dene...) 1914 yılında Dserşinski ile dört arkadaşı sadece beş gün su dahi içmeden açlık grevi yapmakla (hapisane kuralları hakkındaki) birçok arzularının gerçekleşmesini sağladılar.

O yıllarda açlık grevi mahkûm için açlık çekmekten başka eziyete ve şikâyete yol açmazdı. Kimse onu bu yüzden dövemez, ikinci defa mahkemeye çıkartamaz, hapiste daha uzun tutamaz, kurşuna dizemez veya sürgüne gönderemezdi. (Bütün bunlar sonradan gerçekleşti.)

1905 ihtilâli sırasında ve bundan sonraki yıllarda mahkûmlar kendilerini zindanların hakimi saydıkları için artık açlık grevine kalkışmak yerine devletin eşyalarını tahrip etmeyi veya basit grevlere (aç durmadan) gitmeyi tercih ettiler. Halbuki «grev yapan mahkûm» sözü saçmalıktan başka bir şey değil gibi gözükür. Nikolayev cezaevindeki 197 mahkûm da 1906 yılında - tabii dışarısı ile konuştuktan sonra - greve başladılar. Dışarıdaki arkadaşları da bu maksatla bildiriler dağıttılar ve hapisanenin önünde her gün gösteriler yaptılar. Bu gösterilere mahkûmlar da pencerelerin önünde toplanıp katılıyorlardı. Sonunda cezaevi müdürlüğü mahkûmların isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine de bir kısmı caddede, diğer kısmı binanın içerisinde ,beraberce ihtilâlci savaş şarkıları söyleme-

---

(*) **Gernet, Istorija Carsskioi tjurmi (Çarlık hapishanelerniin hikâyesi), Mcskova 196 - 1963, Cilt 5, Bölüm 8.**

ye başladılar. Bu durum (İhtilâlden iki yıl sonra kimsenin engelleme teşebbüsüne rastlamadan) sekiz gün sürdü. Dokuzuncu gün ise mahkûmların bütün istekleri gerçekleşti. Odessa'da, Çherson'da, Jelisavetgrad'da da aynı şeyler oldu. O zamanlar zafer kazanmak bu kadar kolaydı.

Bu fırsattan faydalanarak geçici hükümet zamanındaki açlık grevleri ile kıyaslama yapmak ilginç olacaktır. Ama Temmuz ayından Kornilov isyanına kadar içeride oturan birkaç bolşevik (Kamenev, Troçki, Raskolnikov) grev yapmak için sebep bulamamışlardı.

1920 yılından sonra neşeli açlık grevi tablosu kararmaya başladı. (Tabii bu görüş açısına göre değişir...) Herkesçe bilinen ve faydalanılan bu savaşma aracı sadece sayılan siyaset adamları tarafından değil, her türlü tesadüfi katılanlar tarafından da uygulanmaya başlandı. Fakat bir zamanlar o kadar isabetli olan oklar artık garip bir şekilde körleşmiş, tetiğe basan parmaklar sanki demirden bir pençeye yakalanmışlardı. Evet, gerçi hâlâ yazılı açlık grevi bildirileri kabul ediliyor, üst makamlar da bunda kışkırtıcı bir yön görmüyorlardı, ama yeni kurallar konulmuştu: Açlık grevi yapan tek başına özel bir hücreye alınıyor, (Butyrka'da bu hücre Pugatşov Kulesindeydi.) grevi kimsenin haber almamasına çalışılıyordu. Böyle gösterileri merakla bekleyen hür dünya, yandaki hücreler, o kimsenin kendi hücresi, hiçbirisi yoldaşlarından birinin açlık grevi yaptığını bilmeyeceklerdi. Çünkü bu hücreler bile bir çeşit alenilik sayılırdı. Bu tedbiri açıklamak için de müdürlüğün grev yapan kimseye arkadaşları tarafından yemek yedirilmediğinden emin olması için bu yola başvurulduğunu söylüyorlardı. (Peki önceleri nasıl emin oluyorlardı? Şeref sözü üzerine mi?)

Fakat bütün bu yıllarda açlık grevi sayesinde yine de bazı istekler gerçekleştirilebildi.

1930 dan sonra devletin açlık grevleri karşısındaki tutumu yeni bir döneme girdi. Kolayca görüleceği gibi bu zayıf, kısmi, yarı boğulmuş açlık grevlerinin devlete hiç bir yararı dokunmuyordu. Acaba mahkûmların kendi arzuları diye bir kararın olamayacağı, karar vermeye hakları bulunmadığı kabul edilse düşünmek ve yönetim müdürlüğe bırakılsa daha iyi olmaz mıydı? Eğer düşünülürse yeni toplumda sadece bu türden mahkûmlar için varlığını sürdürmek hakkı vardı. Bu yüzden yüksek makam-

lar 1930 yılından sonra açlık grevi bildirilerini bile kabul etmemeye başladılar. 1932 yılında Yekaterina Olizkaya'ya ve daha birçok kimseye «Artık savaşma aracı olarak açlık grevi diye bir şey yok,» diye cevap verildi. Açlık grevlerini hükümsüz kıldık işte o kadar! Ama Olizkaya onları dinlemedi ve greve başladı. Onun grevine onbeş gün göz yumduktan sonra hastaneye kaldırdılar, önüne süt ve peksimet koydular. Ama Olinkaya dayandı ve ondokuzuncu gün zaferi kazandı. İstekleri şunlardan ibaretti: Daha uzun gezebilmek, Siyasî Kızılhaç örgütünden gönderilen gazete ve paketlerin kendisine verilmesi (yani hakkı olan bir şeyi alabilmesi için bunlara katlanması gerekiyordu.) Çok pahalıya malolan, hiç bir şeye değmeyecek bir zafer! Olizkaya diğer mahkûmların da buna benzeyen anlamsız açlık grevlerini anlatır. Kendilerine gönderilen bir paketi alabilmek veya beraber gezdikleri kişinin değiştirilmesini sağlamak için yirmi gün aç duranlar olmuştur. Acaba değer miydi? Çünkü yeni tip cezaevlerinde insanın kaybettiği gücünü bir daha toplayamayacağı hatırdan çıkartılmamalıdır. Bir tarikat mensubu olan Koloskov da bu şekilde açlık grevine kalkıştıktan sonra yirmibeşinci günde ölmüştü. Yeni tip cezaevlerinde açlık grevine insan kendi kendine izin verebilir mi? Çünkü kapalılık ve gizlilik sayesinde artık gardiyanların elinde açlık grevine karşı çok güçlü silâhlar vardı:

1. Cezaevi müdürlüğünün sabrı (Yukarıda anlattıklarımız buna güzel bir örnektir.)

2. Hile. Bu da saklılık sayesinde gerçekleşmiştir. Yoksa gazeteciler atılan her adımı dışarıya taşıdıkça aldatmak da zorluklar yaratır. Ama bizde durum böyle olmadığı için herkes istediği gibi yalan söyler. 1933 yılında S. A. Şebotaryov Habarovsk cezaevinde onyedi gün süren bir açlık grevine kalkıştı. Nerede bulunduğunun ailesine bildirilmesini istiyordu. (Doğu Çin demiryollarından gelirlerken birdenbire ortalıktan «yok olmuştu.» Şimdi de karısının sonu hakkında telâşlanıyordu.) Onyedinci gün bölgedeki GPU'nun şefi Zapadnıy, Habarovsk savcısı ile birlikte onu ziyarete geldi (uzun süren açlık grevlerine pek sık rastlanmadığı gelenlerin rütbelerinden belli oluyor), Şebotaryev'e bir posta makbuzunu gösterdiler. (Karısına çekilen telgraf makbuzuydu), o da yemek yemeye razı oldu. Ama makbuz sahteydi. Öyleyse neden buna kalkışmışlardı? Herhalde Şebotaryev'in hayatına değer verdikleri için değil. (Anlaşılan 1930 yıllarının ilk yarısında inatçı açlık grevi karşısında halâ belirli bir özel sorumluluk duyuluyordu.)

3. Zorla besleme: Bu metot hiç şüphesiz hayvanat bahçesi alışkanlıklarından türetilmiştir. En önemli temel şartı da gizliliktir. 1937 yılında suni besleme usulü hemen hemen her yerde uygulanıyordu. Faraza Yaroslav merkezî cezaevinde sosyalistlerin toplu açlık grevlerinin onbeşinci gününde mahkûmları zorla beslemeye başladılar.

Bu davranış birçok yönden ırza geçmeye benzer, prensip olarak başka bir şey değildir. İriyarı dört herif bir yasağı kırmak, kurbanı bir tek kez zorlamak için hırsla zayıf bir yaratığın üzerine çullanırlar. O zavallının daha sonra ne olacağı umurlarında bil değildir. Burada da aynı ırza geçmede olduğu gibi iradesini kırmak söz konusudur. «Biz istediğimizi elde edeceğiz, senin işin boyun eğmek.» Mahkûmun ağzına bir levha sokarlar ve dişlerinin arasındaki açıklık yeteri kadar genişleyince içeriye bir lâstik hortum tıkarlar: «Yut!» Eğer mahkûm yutmazsa hortumu sıvı onun yemek borusuna dökülecek kadar zorla içeriye iterler. Ondan sonra da mahkûmun kusmasını önlemek için karnına masaj yaparlar. İnsan kendini kirlenmiş hisseder. Midesinin hazla doldurğunu, ağzında hoş tatların biriktiğini duyar. İlim ilerliyordu, başka usuller de bulundu: Makattan tenkiye, burundan damla.

4. Yeni görüş açısı: Açlık grevi karşı ihtilâlci faaliyetlerin hapisanede sürdürülmesi anlamına gelir ve yeni cezalar gerektirir. Yeni tip cezaevlerinde bu görüşten önemli kazançlar beklendiği halde, sonuç tehditlerin ötesine geçemedi. Bu yöntemin başarıya ulaşamamasının sebebini aşırı mizah anlayışında değil, basit tembelliklerde aramak gerekir. Sabırla beklenince her şey çok daha kolay sonuçlanırken bütün bunlara ne lüzum vardı? Sabır... Yine sabır. Aça karşı tokların sabrı.

1937 yılının ortalarında yayınlanan bir bildiri ile cezaevi müdürlüklerinin **açlık grevi yüzünden ölen kimselerin ölümlerinden hiç bir şekilde sorumlu tutulmayacakları** açıklandı. Artık gardiyanlar şahsî sorumluluk kırıntılarından kurtulmuşlardı. (Artık Şebotaryov bile savcıyı uzun uzun beklemek zorundaydı!) Sorgu yargıçlarının ruhlarının huzura kavuşması için de yeni bir adım atıldı. Açlık grevinde geçirilen günler cezaya eklenecek, varlıkları inkâr edildiği gibi suçlu o kadar günü hür olarak geçirmiş sayılacaktı. Yani açlık grevi diye bir şey kabul edilmeyecek, bundan sağlanacak tek sonuç mahkûmun zayıflaması olacaktı.

Bir başka deyimle: «Gebermek mi istiyorsunuz? Geberin öyleyse!»

•

Arnold Rappoport'un şanssızlığı Arhangelsk iç cezaevinde açlık grevine tam bu direktiflerin geldiği sırada başlamasıydı. Seçtiği grev türü çok zordu ve bu yüzden o ölçüde etkili olması bekleniyordu: «Kuru açlık grevi!» onüç gün sürdü. (Bunu Dserşinski'nin beş günü - Üstelik o grev tek kişilik hücrede de değildi - ve kazandığı zafer ile kıyaslayın.) Bütün bu onüç gün içinde tek kişiiik hücrede olduğu için yanına sadece sağlık memuru uğradı. Ne bir doktor, ne de açlık grevi ile ne elde etmek istediğini sormak üzere müdürlükten bir kişi gözüktü. Zaten bu soru sonuna kadar sorulmadı. Resmi yönden ona gösterilen birtek ilgi hücresinin didik didik aranması ve sakladığı tütün ile birkaç kibritin bulunması oldu. Halbuki o bu şekilde sorgu yargıcının uyguladığı aşağılayıcı olaylardan vazgeçilmesini istiyordu. Bu açlık grevine çok bilimsel bir şekilde hazırlanmıştı. En son aldığı paketten sadece tereyağ ile simit yemiş, kara ekmeği haftalık gıdalarının arasından tamamen silmişti. Açlığı öylesine ileri götürdü ki sonunda elleri ışığa tutulunca şeffaflaştılar. O sıralarda kendini son derece hafif, zihninde ise bir berraklık hissettiğini anlatır. En sonunda bir gün candan, iyi huylu bir kadın gardiyan olan Marusya gizlice onun hücresine girdi ve «Artık vazgeçin, hiç bir şeye yaramıyor, öleceksiniz. Evet, bir hafta önce olsaydı...» diye fısıldadı. O da kadının sözlerine uyarak greve son verdi. Tabii hiç bir şey de kazanmadı. Ona sıcak kırmızı şarap ile ekmek verdiler, sonra da gardiyanlar toplu hücreye taşıdılar. Birkaç gün sonra da sorgular yeniden başladı. Fakat açlık grevi tamamen de boşuna olmadı. Rappoport iradesini ispatlamış, sorgu yargıcı da onun ölmeye hazır olduğunu anlamıştı. Bu yüzden sorguyu yumuşattı. Tekrar karşılaştıkları zaman «Meğerse sen bir kurtmuşsun,» dedi. Rappoport da «Evet, kurtum ve sizler için hiç bir zaman köpek olmayacağım,» diye cevap verdi.

Rappoport sonradan Kotlas cezaevinde bir kere daha açlık grevine kalkıştı ama bu daha ziyade gülünç bir şekilde sonuçlandı. Yeni bir soruşturma açılmasını yoksa yemek yemeyeceğini söyledi. Üçüncü gün onu almaya geldiler: «Hazırlan, gidiyorsun!» «Hakkınız yok! açlık grevindeyim.» Görevlerini bilen dört adam yaklaşarak onu karga tulumba kaldırdılar, hamama götürdüler. Oradan da aynı şekilde nöbetçi şefliğine götürüldü. Artık elinden ayağa kalkıp ilerleyen mahkûm kıtasının peşine

takılmaktan başka ne gelirdi? Çünkü ensesinde köpekler ve süngüler vardı.

Böylece yeni tip cezaevleri burjuvaların açlık grevlerine karşı zafer kazanmış oldular.

Kuvvetli bir kimse için bile cezaevi mekanizmasına karşı zafer kazanmış oldular.

Kuvvetli bir kimse için bile cezaevi mekanizmasına karşı koyacak bir yol kalmamıştı. İntihar hariç! Ama intihar savaş mıdır, yoksa boyun eğmek mi?

Sosyal devrimci Yekaterina Olizkaya'ya göre eski bir savaş aracı sayılan açlık grevinin prestijinin sarsılmasına yol açanlar Troçki taraftarları ile onları izleyen komünistlerdir. Onlar bu usulü çok sık uygulamışlar ve sık sık da yarısında vaz geçmişlerdir. Hatta onun anlattığına göre Moskova davasından önce dört gün aç duran liderleri I. N. Smirnov bile kolayca boyun eğerek grevden vaz geçmişti. Rivayetlere göre Troçki taraftarları 1936 yılına kadar «Sovyet gücüne karşı» her türlü açlık grevini kesinlikle reddetmişler, grev yapan sosyal devrimcilere ve sosyal demokratlara asla yardım etmemişlerdi. (*)

Bu suçlanmanın haklı olup olmadığına tarih karar versin. Üstelik açlık grevine karşı kimse Troçki taraftarlarından daha yüksek bir bedel ödemek zorunda kalmadı. (Bundan daha sonra cilt III te söz edeceğiz.)

Fazla düşünmeden açlık grevine kalkışmak ve grevden o ölçüde kolay vazgeçmek atak, huysuz, kolay öfkelenen insanların karakteristik özelliği olsa gerek. Böyle kimseler hiç şüphesiz eski rus ihtilâlcilerinin arasında olduğu gibi İtalya'da ve Fransa'da da vardı. Ama ilgili merciler hiç bir yerden Sovyetler Birliğinde olduğu gibi açlık grevi eğilimini kökünden silmek başarısını gösterememişlerdi. Yüzyılımızın ikinci dörttebirinde de açlık grevleri yüzünden kaybolan hayatlar ve görülen manevi direnişler ilkinden daha az değildi. Ama ülkede düşünce hürriyeti yoktu. Bunun sonunda da yeni tip cezaevleri ve kolay kazanılan zaferlere eklenen ağır azap verici yenilgiler doğdu.

(*) Halbuki onlardan kendilerine yardım etmelerini istiyorlardı. 1936 yılında mahkûmlar Karaganda'dan Kolima'ya götürülürken Kalinin'e gönderilen protesto yazısını imzalamak istemeyen herkesi «Hain ve karşı ihtilâlci» olmakla suçlamışlardı. Protesto «Troçkicilerin Kolima'ya gönderilmelerine karşıydı.» (Makotinski.)

Yıllar geçti, zaman kendine düşeni yaptı. Açlık grevi tekrardan mahkûmun en tabii ve temel hakkı sayılmaya başladı. Ama bu arada mahkûmlar greve yabancılaşmışlardı; böyle bir yola başvurmak isteyenlerin sayısı gittikçe azalıyordu. Gardiyanların gözünde ise bu aptallıktan ve kötü niyetli itaatsizlikten başka bir şey değildi.

Adi suçlu Gennadi Smelov 1960 yılında Leningrad Cezaevinde açlık grevine başlayınca savcı onu ziyaret etmek lûtfunda bulundu. (Belki de bu alışılmış taktik gezisiydi.) «Bunu neden yapıyorsunuz?» diye sorunca Smelov.

«Benim için gerçek, hayattan daha değerlidir,» diye karşılık verdi.

Bu cümlenin saçmalığı savcıyı pek şaşırtmış olmalı ki Smelov ertesi gün kendini Leningrad Cezaevi Hastanesinin özel bölümünde (Tımarhane) buldu ve doktor tarafından şu sözle karşılandı:

«Şizofrenik olmanızdan şüphe ediliyor.»

Ceza uygulamasının kıvrımlarını izlemeye devam edersek tarif ettiğimiz boynuzun genç bölümünde bir zamanların Zentral'leri ile yeni Spesyal izolator'lara rastlarız. Yıl 1937 dir. Gevşeklik devrinden kalan her şey ezilmiş, pompa duvarların arasındaki son hava ve ışık kırıntılarını bile boşaltmıştır. Bu yılın başlarında Yaroslav tecrit evindeki yorgun sosyalist grubunun hep birlikte kalkıştığı grev en son ümitsiz denemelerdendir.

Her şeyin eskisi gibi olmasını, sözcüler seçilmesini istiyorlardı. Ama başarıya ulaşacaklarını kendileri de sanmıyorlardı. Onbeş gün süren ve hortumla beslenme suretiyle son bulan grevden sonra eski düzenin bir, iki unsurunu kurtarmayı başardılar: Bir saatlik gezinme, bölge gazetesi, yazı yazmak için kâğıt. Bu belki bir başarıydı ama karşılığında bütün giyeceklerini teslim etmek ve bir örnek mahkûm elbiselerini sırtlarına geçirmek zorunda kaldılar. Daha sonra da gezinti süreleri yarıya indirildi. Sonra bir kere daha! Artık sadece onbeş dakika gezmelerine izin vardı.

Büyük iskambil falı kaidelerine uyularak hapisaneden hapisaneye, sürgünden sürgüne gönderilenler hep bu aynı kişilerdi. Aralarında on, hattâ onbeş yıldan beri normal insan yaşayışının ne demek olduğunu bilmeyen kifayetsiz yemekle, açlıktan

başka şey tanımayanlar vardı. İhtilâlden önce İstediklerini gardiyanlara zorla yaptırmaya alışmış olanlardan bile yaşayanlar bulunuyordu. Yalnız o sıralarda, zaman onlar için çalışıyordu düşmanları gücünü kaybediyordu. Şimdi ise gittikçe güçlenen düşman ile zaman onlara karşı birleşmişti. Aralarında gençler de vardı. (Bugün bize garip geliyor.) Sosyal dervimci, sosyal demokrat veya anarşist olduklarını, ancak partiler yıkılıp dağıldıklarından sonra anlayan ve şimdi hapse atılmaktan başka çaresi kalmayan gençler.

Parmaklıklar arkasındaki sosyalistlerin yalnızlığı her geçen yıl daha ümitsiz bir hal alıyor, onları çeken kuvvet gittikçe daha artıyordu. Artık neredeyse çevrelerinde mahkûmdan başka bir şey kalmayacaktı. Çarın yönetiminde ise durum başkaydı. Hapisanenin kapıları aralanıp birisi dışarıya çıkar çıkmaz halk onu çiçeklerle karşılardı. Şimdi ise mahkûmlar kendilerine nasıl insafsızca veriştirildiğini, küfür edildiğini okuyorlardı. (Çünkü Staline bu sosyalistler, kendi sosyalizminin baş düşmanı olarak görünürlerdi). Oysa halk susuyordu. Halkın bir zamanlar kurucu meclis için oylarını verdiği bu kimselerin hallerine acıdıkları, dertlerine ortak oldukları inancını kuvvetlendiercek hiç bir belirti yoktu. Fakat birkaç yıl sonra gazeteler küfür etmeyi kestiler. Rus sosyalistleri dış dünya için bu kadar önemsiz, tehlikesiz, hattâ varlıkları bile inkâr edilen bir hal almışlardı. Artık adları sadece geçmişten bahsedilirken anılıyordu. Gençler halâ yaşayan sosyal devrimciler ve Menşevik'ler bulunabileceğini düşünmüyorlardı bile. Çikment ve Çerdinsk sürgünleri Verskne - Uralsk ve Vladimir tecrit evlerinin karşısında, parmaklıklarla çevrili, karanlık hücrelerinde nasıl inançları sarsılmaz, acaba yanlış mı davrandıklarını, programlarının, taktiklerinin, uygulamalarının, liderlerinin inandıkları ve yaptıklar şeylerin hatalı mı olduğunu nasıl düşünmezlerdi? Bu yüzden bütün yaptıklarını sonsuz bir nafilelik, uğrunda acı çektikleri hayatı ise meşum bir sapma olarak görmeye başladılar.

Onların cezaevi duvarları ardındaki yalnız savaşları aslında hepimizi, gelecekte mahkûm edilecek olan bizleri de kapsıyordu. (Bunun farkında olmadıkları halde.) Mesele bizim sonradan cezaevinde ne şartlar altında oturacağımızı, cezaevi rejimini belirlemekti. Ve eğer savaşı onlar kazansalardı başımıza gelenlerin, bu kitabın 7 cildinde yazılanların hiç biri olmayacaktı.

Ama onlar yenildiler ve eski haklardan ne kendilerine, ne de bizlere bir şey kaldı.

Yalnız kalmalarının bir sebebi de, devrim ertesi ilk yıllarında, GPU'dan **siyasî** lâkabını kazandıktan sonra, GPU ile şu hususta anlaşmışlardı: Meşrutiyet taraflısı demokratlardan başlayarak, «sağlarında» olan herkese karşı devrimci, tarihin gübresi sayılacaktı. Hazreti İsa'nın dini yüzünden çekenler, onlar da karşı devrimci oluyorlardı. «Sağı» ve «solu» bilmeyenler de, (ileride bizleri, hepimizi kapsayan anlam) karşı devrimci. İsteyerek veya istemeyerek, kendilerini başkalardan ayrı tutarak, geleceğin «Elli Sekizinci» sini takdis ettiler, bir hendek ki, sonradan içine kendileri de atıldılar.

İnsan bulunduğu tepeyi değiştirirse cisimler ve davranışlar da göze başka türlü görünürler. Bu bölümde sosyalistlerin ne şartlar altında tutuklu kaldıklarını kendi açılarından anlattık. Ve birden bunun üzerine trajik bir ışık hüzmesi düştü. Solovki'deki - siyasî - lerin yanlarına bile yaklaşmamaya dikkat ettikleri o Karşı devrimciler sözünü ettiğimiz devreyi şöyle anıyorlar: - Siyasîler mi? Nedense pek sevimsizdiler. Burunları yukarıda, bizden uzakta kalmaya dikkat eder, kendi gruplarından ayrılmazlardı. Yemekler ve kanuni hakları konusunda istekleri hiç bitmezdi. Üstelik aralarında da hep çekişirlerdi.» Bu sözlerde de gerçek payı olmadığı ileri sürülebilir mi? Korkusuz, bitip tükenmek bilmeyen, zaman zaman gülünçleşen çekişmeler... Diğer açlık ve sefalet çekenlerin yanında kendi hakları için bu kadar direnmeleri... Sovyetlerin devrinde - siyasî - ünvanı zehirli bir hediye sayıldı. Birden karşımıza yeni bir suçlama daha çıkıyor: Çarlık devrinin tasasız kaçakları olan sosyalistler sovyet cezaevlerinde neden bu kadar uysallaşmışlardı? Neden çivilenmiş gibi içeride oturdular? O zamanlar kaçmalar, kaçma teşebbüsleri hiç de ender değildi. Ama bir sosyalistin hapisaneden kaçtığını duyan var mıdır?

Buna karşılık sosyalistlerin solunda yer alan Troçki taraftarları ve komünistler - onlar da sosyalistleri karşı devirmci sayar, yanlarına sokulmazlardı - de yalnızlık hendeğini bir daireye tamamlayan unsur oldular.

Troçkiciler ile komünistlerden her grup kendi yolunu doğru ve üstün saydığı için aynı binanın parmaklıkları arkasında yer aldıkları, aynı avlularda gezdikleri halde sosyalistlerden (ve birbirlerinden) nefret ederlerdi. Böylece Olizkaya'nın hatırladığı gibi Vanino - Körfezindeki geçici kampta - erkek ve kadın kısımlarındaki sosyalistler çitlerin üzerinden birbirlerine sesle-

nirlerdi; tutuklu bulunanların adlarını sayarlarken - Lisa Kotik ile Maria Krutikova adlarındaki iki komünist kız bu yüzden herkesin cezalandırılabileceğini düşünerek bu sorumsuz davranışa çok kızdılar. «Her kötülük bu rezil sosyalist yılanlarından doğuyor. (*) Onları gebertmek lâzım!» diye bağırdılar. 1925 yılında Lubyanka'da leylâk şarkısı söyleyen iki kızın ise bu yola başvurmalarının sebebi birisinin sosyal devrimci, diğerinin ise karşıt KP - grubundan olmasıydı. Bu yüzden beraberce siyasi şarkılar söylemeleri mümkün değildi. Çünkü KP - mensubu kız bir ihtilâlci ile aynı protestoya katılmakla bile yanlış davranmış oluyordu.

Çarlık zamanında cezaevindeki grupların sık sık birleşerek mücadele etmelerine karşılık (Sıvastopol Hapisanesinden kaçmayı düşünelim.) sovyet yönetiminde her akım kendi bayrağının asaletini bağımsızlıkla diğerlerinden korumaya çalışıyordu. Troçkiciler sosyalist ve komünistlerden ayrı olarak mücadele ediyorlar, komünistler ise hiç mücadele etmiyorlardı. Çünkü kendi güçlerine ve kendi cezaevlerine nasıl başkaldırabilirlerdi?.

Bu yüzden tecrit ve cezaevlerinde komünistler diğerlerinden daha çok *sıkıntı* çektiler. 1928 de sosyalistler gürültülü münakaşalar düzenlerlerken Yaroslav merkez cezaevinin avlusunda tekli sırada gezdirilen mahkûmlardan komünist Nadeşda Surovzeva'nın konuşması yasaklanmıştı. Bir süre sonra avluda daha önceki savaşan mahkûmlardan artakalan çiçeklere bakmasına da izin verilmedi. Hemen ardından gazete okuması da yasaklandı. (Marx ile Engels'in, Lenin'in ve Hegel'in toplu eserleri hariç. Bunları GPU'nun gizli siyasi bölümünün özel izni ile hücresinde bulundurabilirdi.) Annesi ile konuşmasına izin verilen ziyaretçi odası hemen hemen tamamen karanlıktı. Ümitsiz annesi onunla görüştükten kısa zaman sonra öldü. (Kimbilir kızının içinde bulunduğu şartlar ona ne kötü gelmiştir.)

Tutuklulara karşı görülen bu köklü davranış farkı ödüllerde de kendini belli etti. Çünkü 1937 - 38 yıllarında içeride sosyalistlerden on yıla mahkûm olanlar vardı. Ama onlar bu sebepten mahkûm oldukları halde özel gayelerini hiç gizlemedikleri için çoğunlukla kendilerini lekelemeye zorlanmazlardı. Fakat ayrı görüşleri olmayan komünist suçlanacağı delilleri kendisi ortaya dökmezse nasıl mahkeme huzuruna çıkartılabilirdi?

(*) (Derin bir açıklama. Üstelik nasıl da diyalektik!)

Dev takımadalar büyüdükleri ve genişledikleri halde diğer cezaevleri bu yüzden boşalmadılar. Cezaevi geleneklerinin gayretkeşleri hiç de kıt olmadığı gibi geleceği yenileyenler de o ölçüde boldu. Takımadalarının kitlelerin eğitilmelerine yeni ve inanılmaz katkısını mükemmelleştirmek için belirli bir ahenge lüzum vardı. TON ([193]) lar ve diğer cezaevleri de işte bu tamamlayıcı unsuru temsil ediyorlardı.

Büyük çarkın yuttuğu herkes takımadalarının geleneksel sakinlerinin arasına karışmıyordu. Tanınmış bir yabancı, veya fazla ünlü bir kişi, gizli bir tutuklu veya gözden düşmüş bir Gebist gibi kimselerin ortalıkta açıkça gezinmesine izin verilmezdi. Bu zorlukla bulunan araba kamuoyunun ahlâki - politik (*) yükünü taşıyamazdı. Hakları için mücadele eden sosyalistlerin kitlelerle karışmalarına da aynı şekilde göz yumulamazdı. Onları imtiyazlarının ve haklarının çerçevesinde göstermek ve ayrı boğmak daha rahattı. Sonradan gördüğümüz gibi 1950 den bu yana kamplarda başkaldıranlar da TON'lara götürülürlerdi. Hırsızların dürüst yola dönecekleri hakkında hayal kırıklığına uğrayan Stalin çete liderlerinin de kamplara değil, Cezaevlerine gönderilmeleri için emir verecek ve sonunda zayıf bünyelerinden ötürü kamplarda hemen ölerek ceza çekmekten kurtulacak durumda olan suçlular devlet tarafından parasız besleneceklerdi. Veya orada yapılan işlere uymaları mümkün olmayan kişiler (Meselâ Kopeykin, Volga kıyısında Jurjevez pazar meydanında oturarak şarkı ve şiirler söylediği için KRD suçuyla on yıla mahkûm olan yetmiş yaşındaki bir adam) ile kamp cezaları hapiste yatmaya dönüştürülenler.

Romanov hanedanından miras kalan eski cezaevi bünyesi kaidelere uygun olarak korundu, yenilendi, güçlendirildi ve mükemmelleştirildi. Bazı Zentral'ler (meselâ Yaroslavl) öylesine emin ve rahat yapılmıştı ki (demir kaplı kapılar, her hücrede yere tesbit edilmiş bir masa, bir tabure ve bir yatak) artık iş yalnız pencerelere parmaklık koyulması ve eski hapisane avlusundaki hücre büyüklüğündeki gezinme bölgelerinin çitlerle ayrılmasından ibaret kalmıştı. (1937 yılına kadar hapisanelerde bütün ağaçlar kesilmiş, çimen ve sebze ekili yerler çevrelenmiş, her toprak parçası asfalt kaplanmıştı.) Bazıları ise (Susdal gibi) eskiden kalma manastırvari inşa tarzları yüzünden kısmen ye-

---

(*) Bu kelime gerçekten vardır. Gök mavisi - bataklık grisi gibi bir şey!

niden inşa edilmiş ama vücudun manastıra kapanması ile adalet temeline dayanan hapisaneye kapatılma işlemi yapı bakımından paralel anlam taşıdıkları için bir güçlük yaratmamıştı. Suhanov manastırının hapisaneye çevrilmesi de bu şekilde oldu. Ne de olsa bazı kayıpların karşılanması gerekliydi. Petropavlos kalesi ile Schlüsselburg'un meraklıların gezmesi için halka açıldığını unutmayalım. Vladimir Zentral'ı da genişletildi. ve restore edildi. (Yejov'un idaresinde yeni bir blok) Sonraki yıllarda en kalabalık cezaevlerinden birisi oldu. Tobolsk'deki Zentral'in de faaliyetine devam ettiğini biliyoruz. 1925 de Verkhner - Uralsk da daimi surette açıldı. (Ne yazık ki bütün bu tecrit evleri hala yaşadıkları gibi bu satırların yazıldığı gün bile aynı gaye ile kullanılıyorlar) Tvardovski'nin «Uzaklıklar üstünde uzaklıklar» adlı şiirinden Stalin zamanında Aleksandrovsk'un da boş kalmadığı anlaşılıyor. Orlov hakkındaki bilgiler ise daha az. Oradaki Zentral'ın savaşta geniş ölçüde hasara uğramış olduğu söyleniyor. Zaten hemen yakında her bakımdan örnek olarak donatılmış Dmitrov cezaevinin kurulması onun eksiklerini tamamlayıcı anlam taşıyordu.

1920 yılından sonraki on yıl boyunca siyasi tecrit mahkûmlarının yemekleri oldukça kaliteliydi. Her öğlen yemeğinde et, taze sebze verilir, kantinde süt satılırdı. Yalnız 1931 - 33 yılları arasında durumda çok bozulma görüldü ama o zamanlar zaten dışarıda da yiyecek kıtlığı vardı. O zamanlar tutukluların arasında skorbut'a tutulmuş [194] ile açlıktan bayılanlar hiç de az değildi. Sonradan her şey yeniden düzeldi, ama bir daha eskisi gibi olmadı. 1947 yılında Vladimir TON'unda yatan I. Korneyev devamlı açtı. Ona bütün verilen dörtyüzelli gram ekmek, iki parça şeker, iki sıcak ama kıt yemek ve içebildiği kadar sıcak sudan ibaretti. (Evet, bu yılın da pek bereketli olmadığını söyleyeceksiniz. Bütün ülkede açlık hüküm sürüyordu. Buna karşılık cezaevindekileri beslemek serbest bırakılmış, paket kısıtlamaları kaldırılmıştı.)

Hücrlerde ışık zaten kıttı. 1930 dan 1950 ye kadar parmaklıklar ve tel ile kaplı kirli pencere camlarının sayesinde hücrelerde devamlı bir loşluk hüküm sürerdi. (Karanlık ruhsal boyunduruk için önemli bir faktördür.) Parmaklıkların da üzerine çoğunlukla bir kafes geçirilir ve kışın bu kafesi kaplayan kar son ışık huzmesini de yutardı. Okumak zaten ağrıyan gözleri bozmaktan başka şeye yaramazdı. Vladimir'deki TON'da gündüzleyin görülen ışık kıtlığı geceleyin giderilirdi. Hücrelerdeki lâmbala-

rın parlak ışığı uyuyanlara rahat vermezdi. Dimitrov cezaevinde ise 1938 yılında (N. A. Kosirev) biricik ışık kaynağı hücrenin bütün havasını tüketen tavana asılı bir yağ kandiliydi. 1939 da kırmızımsı yanan garip lâmbalar ortaya çıktı.

Hava da kısıtlıydı. Vasistaslarda asma kilitler vardı. Bunlar yalnız tutuklular dışarıdayken açılırdı. (Dimitrov ve Yaroslavl'daki tutukluların anlattıklarından.) (J. Ginsburg: Sabahleyin dağıtılan ekmeğin üzeri öğlene kadar küf tabakasıyla kaplanırdı, yatak örtüleri nemli, duvarlar küften yeşermişti.) 1948 de Vladimir'de hava kısıtlaması kaldırıldı, havalandırma delikleri gece gündüz açık bırakıldı.

Gezi süresi yıla ve cezaevine göre onbeş ile kırkbeş dakika arasında değişiyordu. Schlüsselburg veya Solovki'de olduğu gibi toprakla ilgi kesilmiş, yetişen her şey kopartılıp ezilerek toprak kısımların üzeri beton ve asfalt kaplanmıştı. Gezinirken birisi bulutlara bakacak olsa hemen «Gözler yere!» diye bağırıyorlardı. (Kazan cezaevinde Kosirev ile Adamova'nın hatırladıkları.)

Akraba ziyaretleri 1937 de yasaklandı ve bir daha da izin verilmedi. Yakın akrabalara ayda iki kere mektup yazılabiliyor, aynı sayıda mektup da alınabiliyordu. (Ama Kazan'da «Okuyun ve ilgililere geri verin!») Aynı şekilde sınırlı para havalelerinin izin verdiği ölçüde kantinden alışveriş yapmak da serbestti.

Ceza işleminin önemli bir kısmı da hücre donanımının doğru seçilmesine bağlıdır. Adamova gündüzleri duvara katlanan yataklardan ve yere tesbit edilmiş iskemlelerden sonra Susdal'daki hücresinde saman şilteli basit bir yatak ile tahta masa gördüğü zaman duyduğu sevinci çok güzel anlatır. Vladimir'deki TON'da Korneyev iki ayrı rejim gördü. İlkinde (1947 - 48) tutukluya kendi elbiseleri bırakılıyor, gündüzleri de yatmalarına izin veriliyor, gardiyan gözetleme deliğinden bakmaya bile gerek duymuyordu. Diğer rejim sırasında ise hücreler iki kere kilitlenirdi. (Gardiyan ile görevli subay tarafından), yatmak yasaktı, yüksek sesle konuşmak yasaktı (Kazan'da sadece fısıldayarak konuşmak serbestti), özel elbiseler teslim edilir, şiltelik kumaştan dikilmiş, çizgili mahkûm elbiseleri giyilirdi. Yılda ancak iki mektup almaya izin vardı. Bu günler de cezaevi müdürü tarafından tesbit edilir ve önceden açıklanmazdı. (O günü kaçıran bir sonrakini beklemek zorundaydı.) Mektuplar bir parşömen kâğıdının yarısından daha uzun olamazdı. Günlük hayata

muayeneler de dahildi. Hiç beklenmedik bir anda bastırır, mahkûmları çırılçıplak soyarak koridora çıkartır, dizerlerdi. Hücreler arasında haberleşmeyi önlemeye aşırı dikkat gösterirler, hattâ tuvaleti kullanan her mahkûmun arkasından içeriye gardiyan girer, her köşeyi araştırırdı.

Duvara yazı yazan olursa koğuşta herkes zindana atılırdı. Zindanlar TON'larda özellikle korkunçtu. Oksürmek bile zindana atılmak için yeterli sebep olabilirdi. («Oksürürken başınızı örtünün altına sokun!»), Ya da hücrenin içinde oradan oraya gezinmek (Kosirev: O zaman insanı kudurmuş sayarlardı) veya hızlı yürümek (Kazan'da kadınlara 44 numara erkek ayakkabısı verilirdi.) Geri kalanlarda Ginsburg haklıdır! Hücre cezası suçlulara göre değil, programa göre verilirdi. Herkes, hücrenin ne olduğunu anlaması için sırayla bir kere içeriye girmek zorundaydı. Üstelik cezaevi yönetmenliğinde bu konuda lâstikli bir madde daha vardı: «Mahkûmun zindanda disiplinsiz davranması halinde cezaevi müdürü zindan cezasını yirmi güne kadar uzatmaya yetkilidir. «Peki bu» disiplinsizlik» neydi?.. İşte Kosirev'in başına gelenler: (Zindan ile rejimin birçok özelliği hakkında anlatılanların hepsi birbirine uymaktadır. Rejim bir alâmeti farika gibi adalet tarafından da korunuyordu) Hücresinde gezindiği için beş gün zindanda kalmaya mahkûm edilmişti. Mevsim sonbahardı, zindanlar ise ısıtılmazdı. Kosirev feci halde üşüyordu. Zindana atılanların elbiseleri ile ayakkabılarını alırlardı. Tozlu yerde bir tabure duruyordu. (Bazen yer ıslak çamurla kaplı da olabilirdi. Kazan'da mahkûmlar suyun içinde ayakta dururlar, oturacakları tabure bulunmazdı. J. Ginsburg.) Kosirev daha başlangıçta donarak öleceğini düşünmüştü. Ama nasılsa içinden kurtuluş anlamına gelen esrarengiz bir sıcaklık yayıldı. Oturarak uyumayı öğrendi. Günde üç kere sıcak su dolu bir maşrapa getiriyorlar o da bununla adeta sarhoş oluyordu. Bir keresinde hakkı olan üçyüz gram ekmeğin arasında bir parça şeker buldu. Gardiyanlardan birisi yasağa rağmen şekeri ekmeğin içine tıkmıştı. Kosirev zamanı ekmek parçalarını sayarak ölçüyor, koridorlarının lâbirenti arasında yer alan kimbilir hangi pencereden içeriye düşen zayıf gün ışığı huzmesi de ona yardım ediyordu. Beş gün dolmuştu, ama onu zindandan çıkartmaya gelen olmadı. Artık kulakları en zayıf sesi bile kolayca duyuyordu. Altıncı gün koridorda fısıltılar işitti. Tutuklular böyle kışkırtılıyorlardı: Şikâyet edecek, serbest bırakılmayı isteyecek, onlar da disiplinsizlik yaptığı için cezasını uzatacaklardı. Ama o sesini bile çıkartmadan sabırla bekledi ve er-

tesi gün hiç bir şey olmamış gibi zindandan alındı. (Belki de cezaevi müdürü herkesi böyle itaatkârlık denemesine tabi tutmuştur! Zindan boyun eğmeyi benimsememiş olanlar için hâlâ vardır.)

Zindandan sonra hücre ona saray gibi geldi. Altı ay kulakları bir şey duymadı, boynu ise iltihaplandı. Üstelik hücre arkadaşı zindana atılmak yüzünden çıldırdığı için hücresini bir yıldan fazla bir deli ile paylaşmak zorunda kaldı. (Nadejda Surovzeva da tecrit edilen siyasi mahkûmların arasında birçok kişinin çıldırdığını hatırlıyor. Bir tek onun hatırladıklarının sayısı bile hemen hemen Novorusski'nin Schlüsselburg'daki kayıtlardan bulduğu sayıya eşit.)

Okuyucu yavaş yavaş ikinci boynuzun zirvesine tırmandığımızı, hem de bu boynuzun birinciden daha yüksek, daha keskin olduğunu farketti mi acaba?

Artık fikirler çelişmeye başlıyor. Tecrübeli kamp sakinleri Vladimir'deki TON'un 1950 den sonraki on yıl boyunca durumunu bir çeşit «kür yeri» olarak anlatırlarken, Abes'den gelen Vladimir Borisoviç Seldeviç ile Kamerov kamplarından oraya gönderilen (1956) Anna Petrovna Skripnikova başta olmak üzere herkes bu görüşe katılıyor. Skripnikova'nın en çok hoşuna giden şeyler her on günde bir düzgün olarak mahkûmlardan istida alınması (UNO ya istida yazmaya kalkışmıştı) ile içinde yabancı dil kitapları bile bulunan zengin kütüphaneydi. Bütün eserleri kapsayan kataloğu hücreye getiriyorlar ve her mahkûm yıllık kitap siparişlerini bildiriyordu.

Fakat adalet mekanizmamızın ne kadar kolay değişik kalıplara girebildiğini de unutmayalım. Hapise mahkûm edilen binlerce kadın vardı. Yukarıdan bir işaret, ani bir dönüş ve ceza kampta çalışmaya dönüştürülüyordu. (Kolima'da altın çıkartma programı zorlukla ilerliyordu.) Emredilen her şey mahkeme kararına gerek görülmeden yerine getiriliyordu.

Öyleyse hapis cezası denilen bir şey var mı? Yoksa, kamplara giriş yeri midir o?

Yazdığımız bölümün başı işte burada olacaktı. Bu bölümde, Ermişlerin misali, zamanla her tutuklu ruhunun bürüneceği ha-

leden çıkan hafif, yanıp sönen ışığı üzerinde duracaktık. Aniden ve kesinlikle alışılmış hayattan tüm bağları kopan tutukluya bundan böyle geçecek dakikalar bile onu Evrene sımsıkı bağlar gibi görünecek. Her tutuklu, ruhunun duru hale gelmesini önleyen eski hayatının tüm kirinden arınmalıdır. Parmakları asil bir hareketle sebze bahçesinin topaç olmuş toprağa uzanır (ne gezer, asfalt). Başı ebedî ve ecel'i olmayan Göğe döner (oysa, yasak), Pencerenin pervazında zıplayan serçeyi görünce içinde nasıl bir duygu ve dikkat uyanır? (Kaldı ki arada parmaklıklar ile kafes vardır ve havalandırma deliğinde de demir bir kilit asılıdır...) Ya zaman zaman önündeki kâğıda ne berrak düşünceler, ne şaşırtıcı buluşlar dökülür? (Kaldı ki kâğıdı ancak zorlukla bulabilirsin ve tam yazıyla doldurduğun zaman «Saklanmak üzere cezaevi müdürlüğüne teslim edilecek!» derler.)

Homurdanmamız işe yaramıyor, yolumuzdan alakoyuyor. Bölüm taslağımızın çatısı gıcırdıyor, çatırdıyor, gümbürdüyor. Bir süre sonra yeni tip cezaevinde mi, yoksa özel gayelerle (hangi gaye?) kullanılan cezaevlerinden birisinde mi bulunduğumuzu şaşırıyoruz. Burada insanların ruhu arınır mı, yoksa kesinlikle yok mu olur?

Her sabah uyanır uyanmaz ilk gördüğün şey çıldıran hücre arkadaşının gözleri olursa yeni başlayan o gün kendi kendini nasıl kurtarabilirsin? Astronomi alanındaki parlak bilimsel kariyeri tevkif edilmekle kesilen Nikolai Aleksandroviç Kojirev kurtuluş yolunu yalnız sonsuzu ve ölümsüzlüğü düşünmekte, dünya düzenini ve en yüksek düzenleyiciyi, yıldızları, onların iç yapılarını, zamanın gerçekte ne olduğunu, ve akışını düşünmekle buldu.

Böylece önünde fiziğin yeni bir alanı açıldı. Ve Dimitrovu cezaevinde hayatta tutan sadece bu oldu. Ama düşünceleri kısa zamanda unutulmuş sayılara takıldı, çok fazla sayı gerektiği için düşünce binasını kurmakta güçlük çekiyordu. İçine bir tek kuşun bile gelemiyeceği minik kandilden başka şey bulunmayan hücrede bu sayıları nereden bulacaktı? Sesini göğe yükseltti: «Tanrım! Elimden gelen her şeyi yaptım. Ama artık senin yardımına ihtiyacım var! Bana yardım et!»

O zamanlar on günde bir, bir kitap almaya hakkı vardı. (Artık hücrede yalnız kalmıştı.) Cezaevinin fakir kütüphanesinde Demjan Bednij'in «Kızıl Konser» adlı eserinden birkaç cilt vardı.

Bunları tekrar tekrar hücresine getiriyorlardı. Duayı ettiğinden yarım saat kadar sonra kütüphaneden birisi kitabı değiştirmeye geldi ve - her zamanki gibi sormadan - masanın üzerine «Astrofizik ders kitabı» adında bir eseri fırlattı. Bu nereden gelmişti? Kütüphanede böyle bir eser bulunacağı kimsenin aklından bile geçmezdi. Bu hoş raslantı uzun süremezdi. Kosirev hemen okumaya koyuldu. Bugün gerekli veya daha sonra gerekecek olan her şeyı yutmak, ezberlemek, iyice bellemek için okumaya sarıldı. Daha aradan iki gün geçmemişti ki - yani kitabı daha sekiz gün okumaya hakkı vardı - birden cezaevi müdürü hücreleri dolaşmaya başladı. Atmaca gözleriyle kitabı hemen farketti. «Siz meslekte nastronom değil miydiniz?» «Evet.» «Bu kitabı kaldırın!» Ve kitabı aldılar. Ama onun bu esrarengiz ortaya çıkışı araştırma yolunu açmıştı. Kosirev aynı yolda ilerlemeye daha sonra Norilsk kampında da devam etti.

Demek ki ruhlarla parmaklıkların «Büyük mücadelesi» başlıklı bir bölüme geçebiliriz.

Ama dinleyin! O da ne? Kilitte utanmaz bir gürültüyle dönen anahtarın çıkarttığı ses! Elinde uzun bir liste bulunan asık yüzlü bir bölük komutanı: «Soyadın? Adın Doğum tarihi? Paragraf? Mahkûmiyet süresi? Ne zamandan ne zamana?.. Eşyalarınızı toplayın! Çabuk! Çabuk!»

Evet sevgili dostum, naklediliyoruz... Gidiyoruz... Ama... Kimbilir nereye? «Tanrım, bize yardım et! Acaba sağ salim kurtulacak mıyız?»

Şöyle diyelim: «Eğer hayatta kalırsak bir başka sefer sonuna kadar anlatırız, dördüncü ciltte. Daha sonra. Eğer...»

Birinci Cildin Sonu

İKİNCİ BÖLÜM

İkinci Kısım

Sonsuz Hareket

Bunu tekerleklerden görüyoruz,
Tekerleklerden!

Durmak istemiyorlar,
Tekerlekler!..

O taşlar, ağırlıklarına rağmen,
Taşlar!

Sevinçle dansediyorlar...
Taşlar...

Wilhelm Müller.

1 Takım Adalarının Gemileri

Melun takımadalar topluluğunun binlerce adası Bering Caddesinden nerede ise Istanbul Boğazına kadar uzanırlar. Görülmezler ama vardırlar. Her biri bir vücut, bir yoğunluk, bir ağırlık demek olan görünmeyen kölelerin de aynı şekilde gözükmeden devamlı olarak oradan oraya taşınmaları gerekir.

Hangi yoldan götürülürler? Neyle?

Bu gayeye hizmet eden büyük limanlar vardır: Geçici cezaevleri ve geçici kamp merkezleri. Bu gaye ile kullanılan çelik kaplı, kapalı gemiler - Zak ([195]) vagonları - vardır ve bunları tekneler ve romorkörler yerine yine çelikten yapılmış, kapalı ve seri «Cezaevi arabaları» karşılarlar. Zak - vagonlarının tarifeleri bellidir. Eğer gerekirse kırmızı hayvan vagonlarından oluşan uzun kervanlar düzenlenir, bu özel kırmızı trenler takımadaların arasında limandan limana giderler.

Tok ve en iyi şekilde donatılmış kişilerin yıllarca, hattâ onyıllarca süren titiz çalışmaları sonunda yarattıkları bu sistem iyice oturmuştur. Kineşme nöbet bölümü tek tarihli günlerde saat 17 de Moskova'nın Kuzey istasyonuna giderek Butyrka, Presnja ve Taganka cezaevlerinden gelen - sevkiyatı - teslim almakla görevliydi. Iwanov bölümü ise çift tarihli günlerde sabahleyin saat 6 da istasyona giderek Nerechta, Başezk ve Bologoye'ye gitmek üzere aktarma yapan tutuklulara bekçilik ederdi.

Bunların hepsi sizin yakınınızda, hattâ yanıbaşınızda olduğu halde siz görememişsinizdir. (Hele gözlerinizi kapattınızsa.) İstasyonlarda bu mahzun yüklerin bulunduğu vagonlar halkın kullandığı peronlardan çok uzakta, ancak makasçıların ve demiryolu bekçilerinin görebilecekleri yerlerde durdurulur, boşaltılır. Küçük istasyonlarda da böyle seçilmiş yerler, iki büyük depo binası arasında çıkmaz raylar vardır. Buralarda «Cezaevi arabası» geri vitesine takarak Zak - vagonunun basama-

ğına kadar yanaşır. Mahkûma istasyonu görecek zaman bile kalmaz ancak «hapisane arabası» nın merdivenlerini tırmanmaya uğraşır. (Zaten en alt basamak belinin hizasındadır. Kendini yukarıya çekecek kuvveti nereden bulsun?) Ama vagon ile «araba» arasındaki dar koridorun iki yanında bekleyen nöbetçiler havlar, bağırırlar: «Çabuk! Çabuk! Haydi! Haydi!» Eğer ardına bir de süngü ucu saplanmazsa kendini şanslı sayarsın.

Aralarında sizlerin de bulunduğunuz istasyondaki çocuklu, bavullu, alış veriş çantaları taşıyan halk «Trende neden iki yük vagonu var?» diye düşünemeyecek kadar telâş içindedir. Vagonun üzerinde tabela bulunmaz, tıpatıp diğerine benzer, yalnız pencerelerinde çapraz demir çubuklar, bunların ardında ise karanlık vardır. Yalnız her istasyonda askerler, güçlü vatan koruyucuları trenden iner, kimbilir neden, tekerleklerin altına dikkatle bakarak dolaşırlar.

Tren harekete geçer, bir araya tıkılmış yüz mahkûmun kaderini, yüz tane acı çeken kalbi aynı yılana benzer rayların üzerinden, aynı dumandan bayrağın peşinden, tarlaların, ağılların, samanlıkların yanından sürükler, belki gerekenden birkaç saniye erken bile hedefe varır. Ama geçip giden bu ızdırap ve keder konvoyu sizin pencerenizin ardında, soluduğunuz havada suda gezinen bir parmaktan daha az iz bırakır. Tanıdığınız, diğerlerinden hiç bir farklılık göstermeyen tren yaşayışında - yatak takımlarını açarken, biletçiye sıcak çay ısmarlarken - ve dehşet'in Oklid uzayındaki aynı noktadan daha üç saniye önce geçtiği nereden hatırınıza gelir? Kompartımanın darlığına kızan siz... «Ah, dört yer de dolu!» biraz önce bunun aynısı bir kompartımanın içinde ondört kişinin aynı yerden geçtiğine nasıl inanırsınız? (Acaba bunu okuyunca inanıyor musunuz?) Veya yirmibeş kişinin? Belki de otuz...?

Zak - vagonu: Ne korkunç kısaltma! Cellâtların yarattığı kısa kelimelerin hepsi gibi. Bu sözle bunun mahkûmların vagonu, yürüyen bir cezaevi olduğunu anlatmak isterler. Ama bu kelime cezaevi kayıtlarının başka hiç bir yerinde geçerli olmamış, mahkûmlar başka bir deyimi benimsememişlerdir: Stolypin - vagonu, veya sadece Stolypin. [196]

Ülkemizde raylar üzerinde hareket eden taşıt araçları yayıldıkça mahkûm taşımalarının şekli de değişmiştir. Geçen yüzyılın sonlarına kadar tutuklular Sibirya'ya yürüyerek veya at

arabaları ile götürülmüşlerdi. 1896 da Lenin Sibirya'ya sürgüne normal 3. sınıf bir tren vagonunda (hür kimselerin arasında) gitmiş, üstelik bu dayanılmaz sıkışıklık yüzünden biletçiye söylenmişti. Yaroşenko'nun «Her yerde hayat» adlı ünlü tablosu 4. sınıf yolcu vagonlarının mahkûm vagonu haline dönüştürülmesinin çok basit bir şeklini gösterir. Herşey olduğu gibi kalmıştır. Mahkûmlar normal insanlar gibi seyahat ederler, yalnız pencereler iki taraftan parmaklıklarla örtülmüştür. Bu vagonlar rus demiryollarında uzun zaman sefer yaptılar. Bazıları - tabii kadınlar ve erkekler ayrı ayrı - 1927 yılında bu vagonlarda yolculuk yaptıklarını hatırlayacaklardır. Ama ihtilâlci Truşin daha Çarlık devrinde bu arabaya bindiğini anlatır. - tabii eski usul, bir kompartımanda altı kişi. -

Bu tip vagonlar herhalde 1911 den önce Stolypin'in Başbakanlık yaptığı devrede sefere konmuş olsa gerekir. Bu ismin takılmasında ve yerleşmesinde öğrencilerin ve ihtilâlcilerin kızgınlığı rol oynamıştır. Ama vagon asıl şöhretini 1920 yıllarında kazandı, genel anlamda, her gaye için 1930 dan sonra bütün hayatımızı eşitlik kapladığı zaman kullanıldı. Bu yüzden ona Stolypin değil, Stalin demek daha doğru olurdu. Fakat lisana karşı çıkmak beyhude olur.

Stolypin beşi mahkûmlara ayrılan (takımadaların her yerinde olduğu gibi her şeyin yarısı hizmet edenlere aittir.) sekiz kompartımanlı normal bir tren vagonudur. Mahkûmların kompartımanlarını koridordan ayıran duvarın yerinde içerisinin görülmesine imkân veren parmaklıklar vardır. İstasyonlardaki çimen kaplı yerleri çevreleyen parmaklıklara benzeyen bu çapraz demir çubuklar tavana kadar uzanır. Koridorun pencerelerinin diğer vagonlardan tek farkı dıştan parmaklıklı olmalarıdır. Mahkûmların kompartımanlarında ise pencere yoktur. Yalnız ortadaki ranzanın üzerinde küçük ve tabii parmaklıklı bir delik yer alır. (Pencere yoktur; bu yüzden Stolypin'i yük vagonuna benzettik.) Kompartımanın önünde aynı şekilde parmaklıklı, demir çerçeveli bir sürgülü kapı bulunur.

Koridordan bakılınca her şey şaşılacak derecede hayvanat bahçesine benzer. Yerde ve ranzalarda kıvrılan, insana benzeyen, acınacak yaratıklar parmaklıkların arasından yalvararak bakarlar, su ve yiyecek dilenirler. Ama hayvanat bahçelerinde hiç bir zaman bir kafese bu kadar çok hayvan tıkılmaz.

Serbest çalışan mühendislerin hesapladıklarına göre Stoly-

pin'in bir kompartımanı onbir kişi alabilir. Bunlardan altısı aşağıda oturur, üçü orta ranzada yatar (iki kuşet sabit ranzalara çevrilmiş, oraya tırmanmak ve inmek için kapının yanına ayak basacak yerler yapılmıştır.) Bu onbir kişinin yanına bir onbir kişi daha tıkılınca (gardiyan sonuncuları ayaklarıyla iterek içeriye sokar.) tutuklu kompartımanının normal kapasitesine erişilmiş olur. Üst ranzalarda yarı katlanmış ikişer kişi oturur beş kişi ortadakine yerleşirler. (Bunlar en talihli beş kişidir. Çünkü o yerler savaşarak elde edilir. Eğer kompartımanda canlı varsa mutlak o kazançlı çıkacaktır.) Geri kalan onüç kişiye de alt kat kalır. Sıralarda beşer kişi, aradaki ayak basılacak yerde ise üç kişi oturur. Eşyalar hepsinin üzerlerine, sağa sola dağılmıştır. Böylece sıkışmış, bacaklarını toplamış halde günlerce, günlerce giderler.

Hayır, bu kimselere ızdırap çektirmek gibi özel bir gaye yoktur. Tutuklu, sosyalist çalışma cephesinin bir askeridir, işe yarayacağına göre ona neden eziyet edilsin? Ama ne de olsa kaynanasını ziyarete gitmiyor, - bunu herhalde siz de kabul edersiniz? - yani sonunda hür yaşayanlar daha iyi şartlarla seyahat ettiği için ona gıpta ile mi baksınlar? Ulaşım konusunda çektiğimiz zorlukları herkes bilir. Nasıl olsa yolda ölmezler.

Tarifelerin düzenlendiği 1950 yıllarında böyle bir yolculuk uzun sürmezdi. Birbuçuk, olsa olsa iki gün. Savaşta ve savaştan sonra durum daha kötüleşti. Stolypin, Petropavlovsk'tan (Kazakistan) Karaganda'ya kadar yedi günde gidiyordu. (Her kompartımanda yirmibeş mahkûmla), Karaganda'dan Swerdlovsk'a ise sekiz günde (kompartımanda yirmialtı kişi). Susi 1945 yılının Ağustos ayında Kubyşev'den Çeljabinsk'e kadar bile birkaç günde gitti. Ve kompartımanda otuzbeş kişi vardı; birbirlerinin üzerine yığılmış, çırpınan, aralarında savaşan bir insan yumağı. (*) 1946 yılının sonbaharında ise N. W. Timofeyev - Ressovski Petropavlovsk - Moskova arasını otuzaltı kişilik bir kompartımanda gitti. Bir kaç gün insanların arasında ayakları yere değmeksizin asılı kaldı. Sonra bazıları ölmeye başladılar. Ölenleri ayakların arasında dışarıya çekiyorlardı. O zaman içerisi biraz daha rahatladı. Moskova'ya kadar yolculuğu tam üç hafta sürdü. (**)

(*) Bunu savaşma içgüdüsünün eksikliğine kızan ve kusur bulanları memnun etmek için söz konusu ettik.

(**) Ah mucizeler ülkesinin hârika kanunları! Moskova'da onu subaylar dışarıya taşıdılar. Bir otomobil onları bekliyordu. Timofeyef - Ressovski ilme hizmet etmeye gidiyordu.

Acaba otuzaltı kişi en son limit miydi? Otuzyedi sayısına rastlanmamıştır ama biz yegâne bilimsel metoda ve limitçilere karşı girişilen savaşa uyarak bu soruyu yalanlayacağız. Bu bir limit değildir. Belki başka bir yerde olabilirdi ama bizde hayır! Kompartımanda ister omuzların, ister başların veya ayakların arasında dışarıya taşmamış birkaç santimetreküp hava kaldığı sürece komaprtıman daha mahkûm almaya hazırdır. Hesaplanabilen limit olarak kompartımanın tüm yoğunluğu içine düzenli ve hesaplı bir şekilde istif edilebilecek ceset sayısını verebiliriz.

Vera Korneyeva Moskova'da içinde otuz kadın bulunan bir kompartımana konuldu. Bunların çoğu «dinî inançları yüzünden» sürgüne gönderilen ihtiyar kadınlardı. (gidecekleri yere vardıktan sonra iki kişi hariç, hepsi hastaneye kaldırıldı.) Kompartımanda ölen olmamasını aralarında bulunan birkaç genç, güzel ve uyanık kıza borçluydular. (Onlar da yabancılarla arkadaşlık ettikleri için mahkûm olmuşlardı.) Kızlar nöbetçilerle konuşarak onların vicdanlarına hitap etmeye çalıştılar: «Utanmıyor musunuz? Böyle davrandığınız kimseler sizin anneniz sayılır!» Bu sözler taşıdıkları ahlâki anlamdan çok kızların güzellikleri yüzünden dinleyici buldu, birkaç kadın zindana gönderildi. Ama Stolypin'de zindan ceza değil, sefadır. Tutuklulara ait beş kompartımandan yalnız dördü toplu hücre olarak kullanılır; beşincisi ise ikiye bölünmüştür. Böylelikle normal olarak biletçilerin oturdukları türden iki küçük bölme oluşur. Aşağıda oturacak bir sıra, ortada ise yatmak için bir ranzara vardır. Bu zindan mahkûmları tecrit etmeye yarar. İçinde üç, dört kişi ile yolculuk yapmak ise büyük bir konfor sayılır.

Hayır, yarı ezilmiş, yarı boğulmuş bu kimselere seyahatin her gününde tuzlu ringa balığı ve tütsülenmiş balık verilmesindeki amaç onlara bilhassa susuzluk çektirerek işkence etmek değildir. (Bu daima böyle olmuştur. 1930 larda da, 1950 lerde de, kışın da, yazın da, Sibirya'da ve Ukrayna'da, buna örnek vermeye dahi gerek yok.) İnsanlara eziyet etmek için değil, ama sizin daha iyi bir teklifiniz var mı? O gürûhu yolda ne ile beslesinlerdi yani? Vagonda sıcak restoran yoktur. (Stolypin'in bu kompartımanındaki mutfak yalnız nöbetçiler içindir.) Kuru buğday mı dağıtsınlar? Olmaz ki! Çiğ balık mı? Olmaz! Konserve et mi? Yani bir de şişmanlatsınlar mı? Tuzlu ringadan daha iyi bir şey bulamazsın; yanında da bir parça ekmek, insan daha başka ne isteyebilir?

Al onu, yarım ringanı al ve memnun ol! Eğer aklın varsa balığı cebine tıkar, onsuz dayanmaya çalışırsın. Geçici kampta bütün balıkları birden yiyebilirsin çünkü orada su vardır. Ama kaba tuzda yatırılmış, yaş Asow - hamsisi dağıtılırsa o zaman fena! Çünkü cebinde bozulurlar. Onun için en iyisi balığı hemen ceketinin kenarıyla, mendilinle veya avucunla yakalayıp ye! Hamsi birisinin ceketinin üzerinde paylaşılır. Kuru tütsülenmiş balıkları ise nöbetçiler doğrudan doğruya yere dökerler, sıranın veya dizlerin üzerinde parçalanarak yenir. (*)

Balığı alınca ekmek de alacağın mutlaktır, hattâ belki bir parça da şeker. Fakat işin kötüsü bazen de nöbetçi gelerek, mahkûmlar için yemek gelmediğini bildirir. Söyledikleri belki doğrudur, cezaevi kâtiplerinden biri kayıtları karıştırmıştır. Fakat belki de yemek geldiği halde kendi yemekleri yetmediği için (çünkü onların da yiyecekleri pek bol değildir.) ekmekleri aşırmışlardır. Tabii o zaman tuzlu yarım ringayı da dağıtmazlar çünkü bu ekmeksiz şüpheli görülür.

Tabii balıktan sonra mahkûma (ne soğuk, ne kaynatılmış, ne de musluktan akan) su vermemeleri de onlara eziyet etmek için değildir. Sebebi meydandadır; nöbetçilerin sayısı azdır. Bir kısmı koridorda nöbet bekler, bir kısmı da istasyonlarda vagonun damına tırmanır, delik delinip delinmediğine bakarlar. Birisi de silâhları temizler. Tabii siyasi eğitim de ihmal edilemez, bu yüzden hizmet talimatı da okunmalıdır. Bu arada üçüncü vardiya uyur. Sekiz saatleri vardır, ne de olsa savaş bitmiştir. Ayrıca uzaklardan kovayla su taşımak yalnız zor değil, aynı zamanda aşağılatıcıdır da. Bir sovyet askeri halk düşmanları için neden bir eşek gibi yük taşısın? Üstelik Stolypin vagonu bazen itilirken veya başka bir trene bağlanırken sapa bir rayda unutulur. (gözlerden uzak olsun da!) O zaman kızıl ordunun mutfağı da susuz kalır. Tabii bir kurtuluş yolu vardır: Lokomotifin kazanından bir kova doldurmak. Suyun üzerinde sarı, bulanık yağlar yüzer. Ama mahkûmlar bunu seve seve içerler. Zaten kompartımanın loşluğunda iyice de görünmez ya! Pencere yoktur,

---

(*) P.F. Yakuboviç («Dokunulmazların Dünyasında». Moskova 1964, Cilt 1) geçen yüzyılın son on yılını anlatırken o korkunç devirde Sibirya'da sürgünde bulunanların günde yemek için 10 kopek aldıklarını söyler. Fiatlar ise şöyleydi: Üç kiloluk ekmek beş kopek, bir testi (iki litre kadar) süt üç kopek. «Mahkûmlar bolluk içinde yaşıyorlardı» diye yazar. Buna karşılık Irkurtsk'da fiatlar daha yüksekti. Bir kilo et on kopekti. «Mahkûmlar kıtlık çekiyorlardı.» Günde adam başına yarım kilo et; yarım ringa değil.

lâmba da yoktur, koridordan gelen ışıkla yetinmek zorundadırlar. Bir sakınca daha var: Su dağıtmak oldukça güçlük yaratır çünkü mahkûmların kendi bardakları yoktur. Bardağı olan da onu nöbetçilere teslim etmek zorundadır. Bu yüzden devlet malı iki kaptan içmeleri gerekir. Yani onlar içerken sen yanlarında durur, doldurur, doldurur onlara bir de hizmet edersin. (Bari hiç değilse aralarında anlaşsalar! Ama hayır: «Önce sağlamlar içsin!» diye bağıranlar olur. «Daha sonra veremliler, sonra da frengililer!» Sanki yandaki hücrede her şey yeniden başlamayacakmış gibi» Önce sağlamlar...»)

Her şeye rağmen şu domuzlar içer içmez tuvalete gitmek için bağırmaya başlamasalar bütün bu su taşıma ve dağıtma zahmetine de katlanılabilirdi. Çünkü bu işin bir kuralı vardır: Onlara su vermezsen tuvalete gitmek gereğini duymazlar, günde bir kere su verirsen bir kere tuvalete girmeleri gerekir, iki kere verirsen iki kere giderler. Onun için en iyisi onları susuz bırakmaktır.

Nöbetçilerin onların tuvalete gitmelerinden hoşlanmamalarının sebebi tuvaleti korumak arzusu değil, bunun sorumluluk taşıyan, hattâ askeri bir harekât olmasıdır. Birisi tuvaletin kapısında, öbürü koridorun ucunda (kimse kaçmasın diye)' iki nöbetçi bekler. Onbaşı geri döneni içeriye, bir sonrakini dışarıya bırakmak için hiç durmadan kompartımanın kapısını açıp kapar. Birkaç kişiyi bir anda dışarıya bırakmak yasaktır; ayaklanma, kaçma teşebbüsleri olabilir. Yani bu şekilde tuvalete giden bir kişi kompartımandaki otuz, vagondaki yüzyirmi mahkûmu ve bütün nöbetçi birliğini bekletir. Onun için «Haydi! Haydi! (Çabuk! Çabuk!)» Onbaşı iter, asker çeker, mahkûm sanki tuvalette geçirdiği bu dakikaları devletten çalıyormuş gibi sendeleyerek, düşe kalka koridorda ilerler. («Haydi» sözünün ne anlama geldiğini kısa zamanda öğrenen tek bacaklı Alman Schulz 1949 da Moskova - Kubişev Stolypin'inde tek bacağının üzerinde zıplayarak tuvalete gidip gelirken kahkahadan kırılan nöbetçiler onu daha da hızlı hareket etmeye zorluyorlardı. Tuvalet kapısının önündeki nöbetçi bir sonraki defa onu hızla itince Schulz düştü. Buna kızan nöbetçi de onu dövmeye başladı. Üzerine inen darbelerin altında doğrulamayan Schulz çareyi ellerinin üzerinde sürünerek pis tuvalete sığınmakta buldu. Nöbetçiler gülmekten katılıyorlardı.) (*)

(*) Bugün ona «Stalin'in şahsına tapınma» derler, galiba.

Tuvalette geçirilen saniyeler içinde kalkışılacak kaçma teşebbüslerini önlemek ve gidip gelmeyi daha hızlandırmak için tuvaletin kapısı da kapatılmaz ve koridordan içeriyi gözleyen nöbetçi de «Haydi! Haydi!.. Tamam! Artık yeter!» diye söylenir. Bazen de önceden «Azıcık ha!» diye uyarırlar. O zaman dışarıdaki bu emrin yerine getirilmesine özel dikkat gösterir. Tabii eller de asla yıkanmaz: Su az, zaman kıttır. Mahkûm elini daha musluğa değdirirken nöbetçi «Hey, çek elini! Çık dışarı!» diye atılır. (Torbasında bir parça sabun veya havlu bulunan da utancından bunu meydana çıkartamaz, çünkü Frajer - olmakla suçlanabilir.) Tuvalet pislik içinde yüzer. Mahkûmların ayaklarına ıslak, yumuşak pislikler yapışır. Çabuk! Daha çabuk! Mahkûm zorlukla kompartımana döner, başkalarının ellerinin, omuzlarının üzerinden yukarılara tırmanır, pis ayakları en üst ranzadan aşağıya sallanır, damlarlar.

Nöbet kanununa ve mantık kurallarına göre tuvaleti kadınlar kullanırlarken de kapının açık kalması gerekir ama bunu her zaman o kadar sıkı şekilde uygulamazlar. «Pekâla, kapat bakalım!» (Kadınlar kullandıktan sonra tuvaleti temizlerler.)

Bütün bu hızlı tempoya rağmen yüzyirmi kişinin dışarıya çıkması iki saatten, yani sekiz saatlik vardiyanın dörtte birinden fazla sürer. Üstelik sonunda her şey boşuna olur. Her hücrede nasıl olsa tuvalet faslı bittikten yarım saat sonra yeniden sızlanmaya başlayan mızmız bir ihtiyar bulunur. Tabii artık dışarıya çıkartılmaz ve kompartımanın içini kirletir. O zaman onbaşı ona hepsini avuçlarıyla toplatarak dışarıya taşıtır.

Kısacası: Her tuvalete gitme angaryadır. Bu yüzden mahkûmlara daha az su ver. Yemeği de azalt... O zaman ishalden şikâyet etmekten ve havayı kirletmekten vaz geçerler. Dayanılacak gibi değil, vagon leş gibi kokuyor!

Daha az su! Halbuki ringa verilir. Su vermemek bir mantık kuralıdır, ringayı vermemek ise görevini yerine getirmemek olur.

Kimsenin, kimsenin gayesi bize eziyet etmek değildir. Nöbetçilerin davranışları da mantığa uygundur. Ama biz ilk hristiyanlar gibi kafeste otururuz. Yaralı dilimize tuz serperler.

Aynı şekilde nöbetçilerin «ellisekizinci paragraf suçluları» nı adi suçlularla bir araya koymalarında kasit aramamak gerekir. Yetersiz sayıdaki vagon ve kompartımana sığdırılması ge-

reken çok fazla mahkûm vardır. Bu yetmiyormuş gibi her şeyin aşırı bir çabuklukla yapılması lâzımdır. Dört kompartımandan birisi kadınlara ayrılmıştır. Geri kalan üçüne ise mahkûmları inecekleri istasyonlara göre yerleştirmek suretiyle onların daha çabuk boşalmaları sağlanır.

İsa Pilâtus onu aşağılamak istediği için mi iki haydudun arasında çarmıha gerilmişti? O gün yalnızca çarmıha germe günüydü, Golgotha sadece bir tekti, zaman da yetersiz olduğu için acele davranmak gerekiyordu. Böylece O DA CANİLERDEN SAYILDI.

Eğer mahkûmların arasında özel bir yere sahip olmasaydım başıma kimbilir neler geleceğini düşündükçe tüylerim ürperir... Bize eşlik eden nöbetçiler bana ve arkadaşlarıma candan bir nezaketle davranırlardı... Siyasi mahkûm olarak Katorga'ya oldukça rahat gittim sayılır. Aradaki geçici cezaevlerinde ise bana diğer suçlulardan ayrı bir oda verildi. Bir arabam vardı, 1 pud eşyam arabadaydı.

Önceki bölümde okuyucunun dikkatinin dağılmasına engel olmak için zaman zaman tırnak işaretlerini kullandım. Tırnak işaretleri daima ya hiciv veya ayırma anlamındadır. Buna karşılık paragraf tırnak işaretleri olmadan şaşırtıcı bir nitelik kazandı, değil mi?

Anlatım P. F. Yakuboviç'in geçen yüzyılın son on yılı hakkında yazdığı eserlerden alınmıştır. Kitap son zamanlarda o kötü üzücü devrin olaylarının öğrenilmesi amacıyla yeniden yayınlanmıştır. Eserden siyasi mahkûmların kendilerini götüren gemide birer kamaraları olduğunu ve güvertenin bir bölümünde *gezebildiklerini öğreniyoruz.* (*Tolstoy'un «Diriliş» ini de okuyun.* Yetkileri elinden alınan Prens Nehlyudov'un siyasi mahkûmlarla uzun uzadıya konuşmasına izin verilir.) Ve sırf Yakuboviçin adının karşısına (Siyasi mahkûm) sihirli sözü yazılmadığı için (böyle yazar) Ust-Kar'da «Katorga müfettişi tarafından... adi bir suçlu gibi karşılandı: Kaba, küstahça, meydan okurcasına. »Sonradan bu yanlış anlama mutlu bir şekilde çözümlendi.

Ne inanılmaz devir? Siyasi mahkûmları adi suçlularla karıştırmak da hemen hemen ağır bir suç sayılırdı. Adi suçlular

halkın alayına hedef olmaları için caddelerden geçirilir, siyasi tutuklular ise istasyona arabayla giderlerdi. (Olminski, 1899.) Siyasi mahkûmlar hapisanenin yemeğini yemezler, harçlık alır ve özel yemek listesinden yemek ısmarlarlardı. Bolşeviklerden Olminski kötü bulduğu için hasta yemeğini bile geri göndermişti. (*) Butyrka'daki kısım komutanı Olminski'ye «Sen» diyen bir gardiyan yüzünden ondan özür dilemek zorunda kalmıştı: «Lünfen anlayışlı davranın, buraya siyasi mahkûmlar pek ender gelir. Gardiyan bilmiyordu...»

Ender mi?.. Butyrka'da mı?.. Bu rüya mı? Oyleyse neredeydiler? Lubyanka ile Lefortovo'da hiç olmadığına göre?

Radişşev yolçuluğuna zincire vurulmuş ve hava soğuk olduğu için üzerine gardiyana ait koyun postu örtülmüş olarak başladı. Bu arada İmparatoriçe Katerina hemen bir emir yayınladı ve zincirlerin çıkartılarak yolculuk için gerekli her şeyin temin edilmesini emretti. Anna Skripnikova 1927 nin Kasım ayında Butyrka'dan Solovki'ye nakledilirken yazlık bir elbise ile hasır şapka giymişti (Yazın tevkif edildiği zaman üzerinde bu kılık vardı ve o günden sonra kimseye mühürlü odasından kışlık giyeceklerini almasına izin verilmemiştir.)

Siyasileri adi mahkûmlardan ayırdetmek, onların değer taşıyan karşıt fikirli kimseler olduğunu, insanların kendilerine özgü görüşlere sahip olabileceklerini kabul etmek demektir. Tutuklanan siyasi mahkûm bile politik özgürlüğünün bilincine varmıştır.

Fakat hepimiz karşı devrimci sayıldığımızdan ve sosyalistler de - siyasi - liklerini sürdüremediklerinden beri - siyasi mahkûm olarak adi suçlularla kıyaslanmak istemediği - yolundaki itirazlarına alacağın cevap ancak diğer mahkûmların kahkahaları ve gardiyanların şaşkınlığı olur. Gardiyanlar «Bize göre herkes adi suçludur,» derler.

Bu karışma, hayret verici bu ilk temas «Hapisane arabasında» da, veya Stolypin'de de görülür. Daha önceki sorgularda ne kadar dayak yemiş, işkence görmüş, yaralanmış olursa olsun karşındaki asıl faillerin insanlıkla hiç bir ilgisi bulunmayan mavi şeritliler olduklarını bilirsin; onların aslında kibirli cellât çırakları olduklarını görürsün. Ama belki senden daha az okumuş, daha başka tecrübeler geçirmiş olan hücre arkadaşlarının hep-

---

(*) Bu sebepten meslekten ihtilâlci olanlar adi suçlular tarafından «uyuz kişioğlu» diye tanımlanırlardı. (P. F. Yakuboviç.)

si ister onlarla kavga et, isterse seni ispiyonlasınlar, yine de içinde, arasında ömrünü geçirdiğin aynı alışılmış, geleneksel, günahkâr insan kütlesinin mensubudurlar.

Onlar seni Stolypin'in kompartımanına iterlerken burada da ızdırabını paylaşacağın kimselerle karşılaşmayı beklersin. Bütün düşmanlarının, seni ezen herkesin parmaklıkların öbür tarafında kaldığını düşünür, burada olacaklarını aklından geçirmezsin. Ama dikkat et, bakışlarını ranzadaki kare şeklindeki biçime, üzerindeki bu yegâne göğe kaldırınca orada üç, dört - hayır, yüz değil; hayır, iğrenç maymun suratı da değil, maymunlar çok daha iyi kalpli ve düşünceli görünürler.Hayır, hatlar da değil, çünkü bu söz de çehreyi hatırlatır. - korkunç, iğrenç ağız ve üzerlerinde yer alan hırs, aç gözlülük ve eğlence ifadesini görürsün. Hepsi sinek bekleyen birer örümceğe benzerler. Onların ağları bu parmaklıklardır ve sen de ağın içindesindir. Sanki seni arkandan ısıracaklarmış gibi ağızlarını büzerler, konuşurken tıslarlar. Bu tıslamayı lisanımızın sesli harflerine tercih ettikleri için konuşmalarında ancak kelimelerin sonu rusçaya benzer, yoksa anlaşılmaz bir dildir.

Bu garip goriller mayo ile oturmayı tercih ederler, çünkü Stolypin'in içi çok sıcaktır. Kalın, kırmızı enselerine, adaleli omuzlarına, dövmeli, yanmış göğüslerine bak... Tutukluluk devresinde bizi kemiren şeylere onlar hedef olmamışlardır. Kimdirler? Nereden gelmişlerdir? Ama durun, bu boyunların birinden bir haç sallanıyor. Evet, bir ipin ucunda küçük bir aluminyum haç. Hem şaşmış, hem de biraz olsun rahatlamışsındır. Aralarında dindarlar da var. Sana kötülük etmezler. Sen bunu düşünürken o dindar birden harekete geçer, (küfür ederken kısmen rusçadan faydalanırlar) uzattığı iki parmağını gözlerine sokar. Tehdit etmez, parmakları gözlerinin içine gömülür «Gözlerini oyarım, pis herif!» der ve küfürü basar, dinine, imanına... Tehdit değil, gözlerini sümüklüböcek gibi yuvalarından çıkartmaya hazır olduklarına göre yanında ve üzerinde bulunan şeyler için onlardan merhamet bekleyemezsin. Haç sağa sola sallanır, sen henüz oyulmamış gözlerinle bu vahşi maskaralığa bakar, dayanak noktanı kaybedersin: Hanginiz delidir? Kim delirecektir?

İnsanlığın bütün bilinen alışkanlıkları bir anda parçalanmış, yıkılmıştır. O güne kadar geçen hayatında - bilhassa tevkif edilmeden önce, ama sonra da, hattâ kısmen sorgun sırasında -

başka insanlara kelimeler söylemiş, karşılığında onlardan kelimeler duymuşsundur. Bu kelimeler etkili olmuş, inandırmış, red veya kabul edilmişlerdir. Daha değişik insanca ilişkileri hatırlarsın: Rica etmek, emretmek, düşünmek! Ama burada karşılaştığın şey bu kelimelerin, bu ilişkilerin dışındadır. O suratların elçisi olarak çoğunlukla arsız ve iğrenç tavırlarıyla o ölçüde can sıkıcı olan sevimsiz bir çocuk aşağı iner. Yanına sokulan bu yarım porsiyon şeytan sanki hepsi kendininmiş gibi senin çıkınını açar, ceplerini tersine çevirir. Senin saydığın şeyler artık senin değildir. Sen bile artık doldurulmuş, üzerine gereksiz elbiseler asılmış, yontulmuş bir varlıktan başka bir şey değilsindir. Üstelik elbiselerin öyle kalmayacaktır. Ne o kötü kalpli küçük tarla faresine, ne de yukarıdaki suratlara kelimelerle hiç bir şey anlatamazsın. Bütün ricalar, yalvarmalar, reddetmeler boşunadır. Onlar insan değildir. Bu birden kafana dank eder! Ancak bir tek çare vardır: Vurmak! Beklemeden, vakit kaybetmeden, boşuna dilini yormadan vurmak! Karşısındaki bu çocuğa veya yukarıdaki daha büyük hayvanlara hücum etmek.

Ama o üç kişiye nasıl vuracaksın? Senden yüksekte duruyorlar; yukarıya doğru uzanmak lâzım. Çirkin bir tarla faresi bile olsa çocuğu dövmek de doğru olmaz... Sadece bir tokat mı atsan?.. En iyisi hiç deneme, çünkü daha önce yukarıdakiler beynini dağıtmazlarsa o burnunu ısıracaktır. (Yanında bıçakları da vardır ama seni bıçağa lâyık görmezler.)

Yanındakilere bakar, arkadaş ararsın. Hiç sesimizi çıkartmadan buna göz mü yumacağız? Fakat ellisekizinci paragraf kurbanlarına bak! Sen gelmeden önce aynı şekilde birer birer soyulmuş olan arkadaşların sıralarında pısırık, tevekkülle oturmuşlar, gözlerini senden kaçırmaya çalışırken sanki bir şiddet hareketi, bir soygun değil ,bir tabiat olayı seyrediyormuşcasına bakınırlar: yetişen ota, yağan yağmura.

Çünkü, sevgili baylar, yoldaşlar ve kardeşler, fırsat kaçmıştır. Kim olduğunuzu o zamanlar, Struşinski Wyatka'daki hücresinde kendini yaktığı veya daha önce, karşı devrimci sayıldığınız zamanlar hatırlamanız gerekirdi.

Böylece sen sessiz sedasız otururken fare paltonu alır, ceketinin astarına diktiğin yirmilik bulunur ve gider, yiyeceklerinin bir kısmı da aynı sonuca uğrar. Bu arada çıkının yukarıya verilmiştir. Hakkındaki hüküm belli olduktan sonra hisli karının bu uzun seyahat için çıkına koyduğu her şey yukarıda kalır, sana yalnız diş fırçanı torbaya koyarak atarlar.

1930 ve 1940 yıllarında her yüz kişiden doksandokuzu böyle boyun eğiyordu. (*) Bu nasıl oluyordu? Erkekler! Subaylar! Askerler! Cephe savaşçıları!

Cesaretle savaşabilmek için insanın savaşa hazırlıklı olması, onun anlamını kavraması gerekir. Ama burada bu ön şartlar sağlanmamıştı. Serserilerle hiç ilişki kurmamış olan bir insan bu savaşa hazırlıklı değildir. Daha da önemlisi, mücadelenin zorunluğunu kavrayamaz çünkü o güne kadar hep düşmanlarının yalnız maviler olduğunu sanmıştır. Dövmeli bir göğsün mavi şapkalıların kıçından ibaret olduğunu ve üniformalıların «Bu gün sen öl, yarın ben» sözünü açıkça söylemekten çekindikleri prensibini itade ettiğini anlaması için uzun bir eğitim geçirmesi gerekir. Hapisaneye yeni gelen mahkûm için uzun bir egitim geçirmesi gerekir. Hapisaneye yeni gelen mahkûm kendini «Siyasi» olarak görmek ister. Yani kendisi halkın yanında, devlet ise karşısında yer almaktadır. Ama bu noktada farkına bile varmadan çaresizliğe düşer. Her şey arkasında, yanında, içinde birikir, yükselir. Kavramları biribirinden ayırdedemez, bütün netlik parçalanır, önünde birikir. (Mahkûm o suçluların gardiyanlarla işbirliği yaptığını da hemen farkedemez.)

Cesaretle savaşabilmek için insanın arkasının emniyette olması, yardımcı bir omuz, ayakların altında sağlam bir zemin gereklidir. Ellisekizinci madde kurbanları için bu şartların hiç biri yoktur. Politik sorguların kıyma makinesi vücudunun dayanma gücünü kırmıştır. Aç kalmış, geceler boyunca uyuyamamış, günlerce buz gibi zindanda üşümüş, dayak yemiş, keşke yalnız bedeniyle! - ruhuyla da yemiş. Hiç yorulmadan ona hayatta yaptığı, düşündüğü, başkalarına karşı duyduğu her şeyin yanlış olduğunu, bu yüzden başarısızlığa uğradığını zorla beynine işlemişlerdir. Adaletin makine dairesinden dışarıya atılan bu yığının içinde yalnız yaşamak arzusu kalmış, anlayış yok olmuştu. - Herkesi kesinlikle kırmak ve yanındakilerden kesinlikle koparmak - ellisekizinci paragrafa göre sorgusu yapılanlarda erişilmesi istenilen amaçdır. Mahkûmlar serbest olanların arasında bile her anlaşma ve birleşme denemesinin parti sekreterinin, sendika başkanının veya idari makamların denetimi altında yapılması gerektiğini bunun aksinin suç sayılacağını bilme-

(*) **Bana üç genç adamın bu suçlulara karşı koydukları anlatıldı. Ama bu genel adalet için değil, kendi çıkarları için, diğer soyulmuş mahkûmları korumaksızın atılmış bir adımdı.**

lidirler. Böylece hapisanede mahkûm her türlü birleşmeden korku duyacak hale getirilir. Çünkü aynı şikâyeti iki kişinin birden, beraberce yapması veya aynı kâğıt üzerinde başkasının imzasının yanına imza atmak gibi suç sayılır. Uzun zaman her türlü birleşme şeklinden mahrum kalan güya siyasîler, artık adî suçlulara karşı da birleşemezler. Yolculuk veya geçici hapisane için bıçak ve muşta gibi bir silâh edinmek fikri de onlara aynı ölçüde uzaktır. Birincisi, niçin? Kime karşı? İkincisi, eğer ellisekizinci paragrafın ağırlığı altında ezilirken bir de silâh kullanırsan ikinci duruşma sonun olabilir. Üçüncüsü daha önemlidir; Arama sırasında seni bıçak için adî suçlulardan daha ağır cezalandırırlar. Onların yanında bulunan bıçak serserilik, alışkanlık ve sorumsuzluk anlamı taşır, sende ise terör.

Kaldı ki ellisekizinci paragrafın kapsamına girenlerin çoğu sakin, kendi halinde insanlardır. (Çoğu yaşlı ve hastadır.) O güne kadar dillerinden fadyalanmışlar, yumruklarını kullanmamışlardır. Bunun nasıl yapılacağını bugün bile bilmezler.

Adi suçlular ise başka türlü sorguya çekilmişlerdir. Tutuklu kaldıkları süreyi iki sorgu, kısa bir mahkeme safhası ve hafif bir ceza ile, ya da kaçarak hapisten çıkarlar. (*) Adi suçluların hakları olan o zengin, dışarıda bulunan hırsız arkadaşlarının haraç toplayarak gönderdikleri paketlerin onlara verilmesine engel olan çıkmaz. Zayıflamaz, ızdırap çekmez, yolculuklarda Frajer'lere katılırlar. (**) Hırsızlık ve soygunculukla ilgili paragraflar onlara sıkıntı vermez. Bunlarla övünür ve bu gurur mavi şeritli şefler tarafından da hoş görülür. «Nitschewo! Sen gerçi haydut ve katilsin ama vatan haini değilsin, iyileşeceksin.» Hırsızlık hakkındaki maddelerin onbirinci bendi yoktur; teşkilâtlanma hakkında. Organizasyon yasaklanmamıştır. Neden yasaklansın? Bırak dursunlar! Böyle şeyler toplumumuz için gerekli; birleşme ruhunu kamçılar. Onların silâhlarını ellerinden almak bir oyundan ibarettir. Silâhlar yüzünden cezalandırılmazlar, çünkü kendi kanunlarına uygundur. (Onlar başka türlü yapamaz). Koğuşta işlediği cinayet de o mahkûmun cezasının uzamasına yol açmaz, bilâkis başına taç geçirir.

(Bunların hepsi çok gerilerde kaldı. Geçen yüzyılın eserle-

(*) V. İ. İvanov (Uchta'da) dokuz kere 162. maddeden (hırsızlık), beş kere de 82. maddeden mahkûm olmuş. Öngörülen 37 yıldan ancak beş, altı yılı içeride geçmiştir.

(**) Frajer hırsız değil, insan bile değildir. Kısaca tarif etmek gerekirse serserilerin dışında kalan insanlar.

rinde sefiller proleteryası belirli bir sebatsızlık ve kararsızlık yüzünden cezalandırıldı. Stalin ise adi suçlulara karşı başından beri sempatiyle davranmıştı. Onun hesabına bankaları soyanlar kimlerdi?) Daha 1901 yılında parti ve hücre üyeleri tarafından siyasî muhaliflere karşı adi suçluların desteğini, kullandığı gerekçesiyle tenkit edilmişti. 1920 den sonra uygun bir terim bulundu: Sosyal yarınlar, dendi. Makarenko da aynen düşünüyordu. «Bunlar kazanılabilir» (Makarenko'ya (*) göre karşı ihtilâlci yeraltı örgütü suçluları besleyen yegâne kuruluştur.) Kazanılamayacak, düzelmeyecek olanlar diğerleridir; mühendisler, papazlar, sosyal devrimciler, Menşevikler.

Öyleyse bu davranışa karşı çıkan olmadığına göre neden hırsızlık yapılmasın? Birleşen üç, dört utanmaz serseri düzinelerce çekingen, şaşkın, sarsılmış güya siyasî mahkûmun üzerinde hakimiyet kurarlar.

Üst makamların teşvikiyle! İleri bir Teoriden desteklenerek.

Ama yumruklarıyla bir şey başaramayan kurbanlar neden şikâyet etmeyi denemezler? Içerideki her gürültü koridordan duyulur. Nöbetçi de o sırada ağır adımlarla parmaklıkların önünden geçmektedir.

Evet, doğru! Her ses, her acı hıçkırığı duyulur. Asker de ileri geri yürür. Öyleyse neden ilgisiz kalır? Kompartımanın alaca karanlığında bir insan soyulmaktadır. Bir adım ileride... Devletin maaşlı nöbetçisi neden müdahale etmez?

İşte bu yüzden! Ona da işlenmiştir.

Dahası da var: Bereketli varlık yıllarından sonra nöbetçi de hırsızların tarafına geçmiştir. Refakatçi bölüğün tümü hırsız olmuştur.

1935 den 1945 e kadar süren canilerin istedikleri gibi hüküm sürdükleri, siyasî mahkûmların ise en şiddetle baskı altında bulundukları devrede bir tek olay bile bilmiyoruz ki nöbetçiler ister hücrede olsun, isterse, vagonda veya «Hapisane arabasında» siyasîlerin soyulmasına engel olmuş olsunlar. Buna karşılık nöbetçilerin bu şekilde ele geçirdikleri mallara sahip çıktıkları ve karşılığında hırsızlara votka, yemek (günlük karavanadan daha kalitelisi) ve tütün verdikleri yolunda sayısız olay anlatılır. Bu anlaşma çoktan kabul edilen bir gerçektir.

Nöbet bekleyen baş çavuşun bütün varlığı: Silâh, kaput, ta-

(*) «Kuledeki Bayraklar»da.

yın ve karavana. Pahalı kürklere bürünmüş, ayağına deri çizmeler geçirmiş ve pahalı şehirli elbiseleri giymiş olan halk düşmanlarının karşısında ondan bu eşitsizliğe boyun eğmesini beklemek haksızlık olur. Onların bütün lükslerini almak da hiç şüphesiz sınıf kavgasının bir şekli sayılabilir. Başka hangi normlar vardır ki?

1945/46 yıllarında mahkûmlar Avrupa'dan en güzel elbiselerini giymiş, yanlarında da yedek giyeceklerle birlikte geldikleri zaman subaylardan bile buna dayanamayanlar olmuştu. Onları cepheden uzak tutan aynı resmî kader savaşın sonunda ganimetten de uzak tutuyordu. Bu adalet miydi?

O halde nöbetçilerin Stolypin'in her vagonunda adî suçlular ile «siyasîleri «bir araya koymaları tesadüf değil, acele, yer kıtlığı değil, kazanç hırsıydı. Canilere güvenilirdi. Kunduz (*) dan aldıklarının hepsi nöbetçilerin bavuluna yerleşirdi.

Ama ya Kunduzlar vagona güzelce yerleştikten, tren de harekete geçtikten sonra içeride bir tek hırsız bile yoksa ve programda hırsızların takviyesi beklenen bir istasyon da bulunmuyorsa, o zaman ne olur? Bildiğimiz birkaç tane böyle olay var.

1947 yılında bir tutuklu treni Wladimir'e gitmek üzere Moskova'dan hareket etti. Bir grup yabancı mahkûm cezalarını çekmek üzere oradaki merkezî cezaevine gönderiliyorlardı. Bavulların ilk kontrolundan bunların varlıklı kimseler oldukları belli olmuştu. Bu şartlar altında nöbetçiler mecburen eşyalara el koymak için sistematik olarak harekete geçtiler. Gözden hiç bir şey kaçmaması için her mahkûm çırılçıplak soyuldu ve tuvaletin karşısında yere oturtuldu. Bu arada eşyaları gözden geçiriliyor, işe yarayan şeyler seçiliyordu. Yalnız nöbetçiler bu mahkûmların kampa değil, doğru dürüst bir cezaevine gittiklerini unutmuşlardı. A. I. Korneyev oraya vardıktan sonra olayı şikâyet etti ve her şeyi bütün ayrıntılarıyla anlattı. Nöbetçiler bulundu, eşyaları arandı. Alınanların bir kısmı duruyordu. Bunlar sahiplerine geri verildi ve bulunamayanlar da tazmin edildi. Nöbetçilerin bu yüzden on ile onbeş yıl arasında hapis cezasına çarptırıldıkları söylenir. Doğruluğunu incelemeye değmez, çünkü nasıl olsa hırsızlık suçundan mahkûm oldukları için hapiste çok kalmayacaklardı.

(*) Kunduz zengin tutukluya takılan addır. Çalınacak şeylere sahip olan, şişman, besili adamlar.

Fakat bu istisnai bir olaydı ve konvoy komutanı hırsını frenlemeyi bilseydi mutlaka bu işin kötü sonuçlanabileceğini de hesaba katardı. Şimdi bizi ümitlendiren bir başka örnek görelim. 1945 yılının Ağustos ayında Moskova'dan Nowosibirsk'e giden Stolypin'de (A. Susi bundaydı) de hiç hırsız yoktu. Buna karşılık seyahat uzun, vakit boldu. Konvoy komutanı acele etmeden, uygun zamanı kollayarak arama yapılacağını bildirdi. Herkes eşyalarıyla koridora çıkacaktı. Dışarıya çıkanlar cezaevi kanunlarına uygun şekilde soyuldular. Ama bu da önemli değildi. Çünkü arandıktan sonra yine aynı tıklım tıklım hücreye atılıyorlardı. Böylece her bıçak, yasak her eşya hücrede elden ele geçebilirdi. Aramanın asıl gayesi herkesin özel eşyalarını, elbiselerini ve seyahat çuvallarını gözden geçirmekti. Konvoy komutanı olan subay da orada durmuş, yardımcı baş çavuş ile birlikte bu işlemi yorulmadan izliyordu. Hırsın pençesine kapılmıştı ama suni ilgisizliğin maskesi yüzündeydi. Küçük kızları kollayan ama hem yabancılardan, hem de küçük kızdan utanan, nasıl harekete geçeceğini bilmeyen yaşlı bir ahlâksız gibiydi. Hırsızlara nasıl da ihtiyacı vardı! Ama ortada hırsız yoktu.

Evet, bu partide hırsız yoktu fakat cezaevinde yeraltı dünyasının soluğunu duymuş ve ona bulaşmış olanlar vardı. Çünkü hırsızlık öğretici ve çekici bir olaydır. Hapisanede de kolay yaşanabileceğini gösterirler. Kompartımanlardan birinde iki eski subay vardı: Sanin (deniz kuvvetlerinden) ile Mereşkov. İkisi de ellisekizinci maddeden mahkûm olmuşlar, fakat bu kılığı değiştirmek istiyorlardı. Sanin Mereşkov'un da desteğiyle kompartımanın lideri olduğunu açıkladı ve nöbetçiye konvoy komutanı ile konuşmak istediğini bildirdi. (Bu kibirli tavrın ardında ne gizli olduğunu anlamıştı.) İnanılmaz gibi gelirse de arzusu kabul edildi. Görüşme yapıldı. Yandaki kompartımandan da birisi onu taklit etti. O da kabul edildi.

Ertesi gün o zamanlar yolculuk sırasında talimatnamenin verilmesini gerektirdiği beşyüzelli gram ekmek yerine ikiyüzelli gram dağıtıldı.

Herkes ekmeğini alınca hafif bir huzursuzluk baş gösterdi... Siyasi mahkûmlar «kollektif hareketlere» karşı duydukları korkudan ötürü daha fazlasına cesaret edemiyorlardı. Yalnız bir kişi ekmekleri dağıtan askere:

«Amir yoldaş, bu porsiyon ne kadar?» diye sormak cesaretini gösterdi.

«Talimatnamenin emrettiği kadar!»

Pervasız mahkûm yüksek sesle «Bunun tartılmasını istiyorum. Yoksa almayı reddederim,» diye kararını bildirdi.

Bütün mahkûmlar nefeslerini tuttular. Birçoğu kendi tayınlarına el sürmediler. Belki onlarınki de tartılacaktı. O sırada subay doğruluk ve namus timsali gibi masum bir tavırla içeriye girdi. Herkes susuyordu .Ağzından çıkan kelimeler sessizlikte o ölçüde şiddetle çınladı.

«Burada Sovyet gücüne başkaldıran kim?»

Herkes dondu. (Bunun her yerde uygulanan bir numara olduğunu, dışarıda da her Şef'in kendini Sovyet gücü saydığını söyleyebilirler. Ama o şaşkın, korku içindeki, kısa bir süre önce Sovyet aleyhtarı faaliyetlerinden ötürü cezalandırılmış olan mahkûmlar için bu söz korkunç bir anlam taşır.)

Subay üsteledi: «Burada Sovyet gücüne isyan etmek isteyen kim?»

«Teğmen Yoldaş, ben sadece...» Her şeyin suçunu taşıyan asî kendini haklı çıkartmaya çalışıyor.

«Ya! Demek sensin ha, domuz! Sovyet gücünü sen beğenmiyorsun?»

(Neye başkaldırırsın? Neye kavga edersin? Sanki eksik porsiyonu yiyip açlığını bastırarak çeneni tutmak daha kolay değilmiş gibi?.. Al işte, düştüğün durumu gördün mü?..)

«Ahlâksız herif! İhtilâlci yaratık! Asıl seni ipin ucunda tartmak lâzım, ekmeği değil! Sovyet gücü seni besliyor, yine de beğenmiyorsun. Buna karşılık seni neyin beklediğini biliyor musun?..»

Nöbetçilere emir: «Götürün!» Kilit sesi. «Çık! Ellerini arkada kavuştur!» Talihsiz mahkûm götürülür.

«Başka memnun olmayan var mı? Porsiyonu başka kim az buluyor?»

(Sanki ispat edilebilirmiş, sanki teğmenin beşyüzelli demesine karşılık senin ikiyüzelline inanacak bir merci varmış gibi!)

Dayak yemiş köpeğe kamçıyı göstermek yeter. Geri kalan herkes memnundu. Böylece sonraki günlerin cezalandırma payı da dolmuş oluyordu. O günden sonra şeker de almadılar, ona da nöbetçi el koydu.

V.P. Pokrovski

A.Ştrobinder

V.I.Antişkov

A.A.Sveçin

M.A.Reformatski

J.J.Aniçkova

(Bu olay Almanya'ya ve Japonya'ya karşı iki büyük zafer kazandığımız yaz içinde oldu. Ülkemizin tarihine şerefle geçen, torunlarımıza ve onların torunlarına okutulacak olan o iki büyük zaferi)

Bir gün aç durdular, ikinci gün aç durdular ve sonunda Sanin kompartımandaki arkadaşlarına fikrini belirtti: «Beyler, bu böyle devam edemez. Kıymetli şeylerimizi verirsek daha iyi olacak. Ben onları değiştirir, karşılığında size yiyecek bir şeyler getiririm.» Büyük bir ciddiyetle verilen parçalardan kimini aldı, kimini iade etti. Sonra da Mereşkov ile beraber hücreden çıkartılmayı istediler. Garip şey! Nöbetçi sözlerini dinledi. Ellerinde topladıkları şeylerle nöbetçilerin kompartımanına doğru ilerliyerek gözden kayboldular, kesilmiş ekmek ve Machorka ile geri döndüler. Bunlar mahkûmlardan kesilen yedi kilo ekmekti ama bu sefer herkes değil, ancak mallarını verenler birer parça alabildiler.

Bu gayet haklı bir davranıştı. Herkes porsiyonun verilmemesine boyun eğmişti. Bu yüzden ancak verilen eşyaların karşılığında bir şey almak normaldi. Üstelik o eşyaları nasıl olsa üzerlerinde kalmayacak, kampta ya zorla alınacak, ya da çalınacaktı.

Machorka ise nöbetçiye aitti. Ama nöbetçiler kendi mallarını mahkûmlarla paylaşmakta sakınca görmüyorlardı. Çünkü onlar da mahkûmların ekmeğini yiyor, çaylarına onların şekerini atıyorlardı. Sanin ile Mereşkov'un da kendileri hiç bir şey vermedikleri halde en büyük payı almaları normaldi, çünkü onlar olmasa bu iş hiç gerçekleşmeyecekti.

Böylece karanlıkta oturmuşlar, birisi yanındakinin hakkı olan ekmeği kemirirken yanındaki onu seyrediyordu. Nöbetçi her iki saatte bir onların sigaralarını yakıyor, o zaman vagon sanki yangın varmış gibi duman içinde kalıyordu. Mallarını vermeyenler pişman olmuşlar, birbirlerinin ardından Sanin'e gelerek ellerinde ne varsa vermek istiyorlar ama Sanin onlara «Daha sonra!» diyordu.

Trenlerin ve Stolypin'lerin sümüklü böcek hızıyla hareket ettikleri, istasyonlarda durdukları, aktarma yaptıkları savaş sonrası yıllarda olmasaydı bu harekât de bu kadar rahat ve sürtüşmesiz sonuçlanmazdı. Ama savaş sonrası olmasaydı böylesine çabaya değecek mallar da bulunmazdı. Kubişev'e kadar yol-

culuk bir hafta sürdü ve bu hafta boyunca devlet her gün ikiyüzelli gram ekmek (Bunun Leningrad kuşatması sırasındakinin iki misli olduğunu da belirtelim), işte kurutulmuş balık ve su dağıttı. Daha fazla ekmek isteyen bunu mal karşılığında almak zorundaydı. Arz talebi aştığı için nöbetçiler isteksizce davranarak malı seçmeye başladılar. Kubişev geçici cezaevinden kalındıktan sonra bütün mahkûmlar yine aynı listelere göre aynı kompartımanlara konuldular. Nöbetçiler değişmişti ama öncekilerden trende uygulanan usul hakkında bilgi topladıkları belli oluyordu. Günlük yemek hakkını satın almak prensibi varlığını Nowosibirsk'e varılıncaya kadar korudu. (Bu bulaşıcı deneyin nöbetçi birlikleri arasında birçok taklitçi bulduğunu düşünmek hiç de zor değil.)

Nowosibirsk'te yeni bir subay trenden yeni inmiş, rayların arasında bekleyen mahkûmların önüne dikilip de nöbetçilerden şikâyetleri olup olmadığını sorunca öylesine gafil avlandılar ki ona kimse cevap vermedi.

İlk konvoy komutanının hesabı tamamdı - Rusya burası!..

Stolypin'in yolcularının normal tren yolcularından diğer farkları seyahatin nerede son bulacağını, nerede ineceklerini bilmemelerindedir. Biletleri yoktur, vagonlara asılı, nereye gidildiğini gösteren levhaları ise okumazlar. Moskova'da perondan o kadar uzakta trene bindirilirler ki aralarındaki Moskova'nın yerlileri bile kentin sekiz istasyonundan hangisinde bulunduklarını anlayamazlar. Saatlerce kalabalıkta, pis kokular içinde otururlar, yeni lokomotifin gelmesini beklerler. Lokomotif sonunda gelir ve Zak - Vagonunu yolcu alan trene götürür. Yayılan oparlörlerin sesini duyarlar: «Moskova - Ufa treni üç numaralı perondan... Taşkent'e gidecekler, lütfen bir numaralı perona...» Tamam, o halde burası Kasan istasyonudur. Takımadaların coğrafi yapısını bilenler hemen arkadaşlarına izahat vermeye başlarlar. Gittikleri yer Workuta ile Petşora olamaz, çünkü oralara Yaroslawl'dan gidilir. Aynı şekilde Kirov ve Gorki civarındaki kamplar da silinir. (*) Moskova'dan Byelo bölgesine, Ukrayna'ya,

---

(*) Yabani otun şöhretler mahsulüne karışması işte böyle oluyor. Yabani ot mu, dersiniz? Puşkin, Gogol, Tolstov kamplarının olmamasına karşılık, avuç dolusu Gorkiy kampı var! Ayrıca «Maksim Gorkiy» Elgen'den 40 km. yakınında, ancak kürek mahkûmları-

Kafkaslar'a zaten hiç bir zaman sevkiyat yapılmaz. Zaten oralarda kendi adamlarına bile yer yok. Dinlemeye devam ediyoruz. Ufa'ya giden tren kalkıyor, bizimki ise hâlâ duruyor. Taşkent'de öyle. «Nowosibirsk treni birkaç dakika sonra kalkacaktır. Refakatçilerin...» Kalkıyoruz! Bu bizimki! Ama ne ifade eder? Şimdilik hiç bir şey. Orta Volga'ya da gidebiliriz, güney Ural'lara da, Kazakistan'a, Teşeskazgan'daki bakır madenlerine veya Tayşet'teki travers fabrikasına. (Orada kreozot deriden vücuda işler, kemiklere yerleşir ve buharları ile ciğerleri zehirler. Bu da mutlak ölüm demektir.) Bütün Sibirya sizi bekliyor. Kolima bizim. Norilsk'de öyle.

Ama kışın pencereler kapalıyken oparlörlerin sesi içeriye kadar gelmez. Nöbetçiler de kurallara uyarlarsa onlardan yolculuğun hedefi hakkında bir tek kelime bile öğrenemezsin. Böylece hareket eder, vücutların kargaşalığı, tekerleklerin sesi arasında uykuya dalar, steplerden mi, yoksa ormanlardan mı geçtiğimizi ancak ertesi gün öğreniriz. Çünkü koridorda bir pencere vardır. Ortadaki ranzada oturanlar şanslıdır. Parmaklıklar, koridor, çift pencerenin camları ve bir kere daha parmaklıklar. Bütün bunların arasından istasyonların yan hatlarını ve trenin içinden geçtiği dünyanın bir parçacığını görmek mümkündür. Eğer camlar daha buz tutmamışsa bazen istasyonun adını bile okuyabilirsin. Avsyunino veya Undol. Bu istasyonlar da neredededir?.. Hiç duymamışsındır. Bazen de kuzeye mi, yoksa güneye mi doğru gittiğiniz güneşten belli olur .Veya Tufanowo'nun birinde içeriye üstü başı paramparça bir herifi atarlar, o da size adi suçlu olarak Danilow'a mahkemeye götürüldüğünü ve iki yıl ceza yemekten korktuğunu anlatır. Böylece o gece Yaroslawl'ı geçtiğinizi, yani sizi bekleyen ilk geçici cezaevinin Wologodsk olduğunu öğrenirsiniz. Aranızda mutlaka orayı da bilen birisi vardır. Korkulu bir tavırla hemen atılır: «Wologodsk şakaya gelmez?»

Bütün bunları öğrendiğiniz halde hiç de bir şey kazanmış sayılmazsınız. Daha bir çok cezaevi geçecek, düğüm noktalarını aşacaksınızdır. Bunların hepsinden saptırabilirler. Uhta'yı, istemiyorsun, Inta ile Workuta'dan çekiniyor. 501. noktada seni daha iyi şeylerin beklediğini mi düşünüyorsun? Sibirya'nın en ku-

---

nın çalıştırıldığı altın madeni ocakları. Evet, Aleksey Maksimoviç, «sizin, yoldaşımız, kalbiniz ve adınızla!» sözleriyle açılmıştı. Fakat düşman teslim olmuyorsa... fazladan bir kelime ve işte - edebiyatın dışındasın...

zeyinde, tundraları aşan bir demiryolu yapıyorlar. Oradaki zorluklar diğerleri ile kıyaslanamayacak kadar fazladır.

Savaş bittikten beş yıl sonra, mahkûm selleri açılan kanallarda, taşmadan ilerlerken (veya MWI personeli genişletildiği zaman?) Bakanlıktaki milyonlarca dosya nihayet belirli bir şekilde düzenlenmişti. Her mahkûmun yanına konvoy komutanına teslim edilmek üzere içinde hapisane kayıtları bulunan kapalı bir paket veriliyordu. Bunun üstünde mahkûmun gideceği yön yazılıydı. (Nöbetçilerin bundan fazlasını öğrenmelerine gerek yoktu. Dosyaların içindeki bilgiler «bozucu» nitelik taşıyabilirdi.) O zaman ihtimal daha fazlaydı. Tabii eğer orta ranzada oturuyorsanız, eğer çavuş tam karşınızda duruyorsa ve eğer yazıları tersten okuyabilirseniz; evet, o zaman belki bir başkasının Knyaj - Pogost'a, kendinizin ise Kargopollag'a gönderildiğinizi anlamaya muvaffak olabilirdiniz.

Dertlerin sonu gelmez. Tahminler yeni başlamaktadır: Bu da ne demek: Kargopollag? Duyan var mı?.. Oradaki işler nasıldır? (İşlerin arasında öldürücü olanlar vardır. Ama daha hafifleri de bulunur.)

İmha Kampı mı, değil mi? Ah, seyahatin telâşı arasında akrabalarınıza haber vermediniz, değil mi? Onlar sizi halâ Tula'daki Stalinogorsk, Kampında sanacaklardır. Eğer çok üzüldüyseniz ve aynı zamanda becerikli iseniz belki bir hal çaresi bulunur. Birisinin yanında bir santim uzunluğunda bir kurşun kalem içi parçası, bir diğerinin üzerinde ise buruşmuş bir parça kâğıt bulunacaktır. Nöbetçiyi korku dolu bakışlarla süzerek (ona tamamen arkanızı dönemez, ayaklarınızı kapıya, başınızı pencereye uzatamazsınız) ondan saklanmaya çalışır ve sonunda o berbat sarsıntıya rağmen kâğıda birkaç satır karalamayı başarmış olursunuz. Bulunduğunuz yerden beklenmedik bir şekilde alınmış olduğunuzu, gideceğiniz yeni kampta belki de yılda ancak bir tek mektuba izin verileceğini, hazırlıklı bulunmalarını yazarsınız. Şansınıza güvenerek üçgen şeklinde katladığınız mektubu tuvalete giderken yanınıza alırsınız. Artık iş tuvalete gitmek sırasının size bir istasyona varmadan ya kısa zaman önce, ya da istasyondan ayrıldıktan hemen sonra gelmesini ayarlamanıza kalmıştır .Nöbetçi başka tarafa bakarken sifon görevi yapan pedala bir anda basıp mektubu açılan delikten aşağıya atarsınır. Islak ve kirlenmiş mektup biraz da şansın yardımıyla rayların arasına düşer. Veya belki de kuru olarak uçar ve trenin

çevresindeki havanın akışına kapılarak tekerleklerin altına girer. Ama belki de rayların arasına veya demiryolunun dışına da düşebilir. Belki orada yağmura, kara, tabiat tarafından parçalanıncaya kadar öylece kalır. Yahut da bir insan eğilerek onu alır. Eğer bu insan fikren rejim adamı değilse adresi güzelce baştan yazar, ya da kâğıdı alıp bir başka zarfa koyar ve mektup yerine ulaşır. Evet, bu mektuplar bazen sahibinin eline geçerler: Ödemeli rengi atmış, buruşmuş, yazısı okunmayacak, fakat yazanın acısını net olarak yaşatacak halde.

En iyisi böyle bir Frajer olmaktan vazgeçersiniz. Komik bir acemi, av ve kurban olmayacaksınız. Yüzde beşyüz mektup yerine varmayacaktır. Varsa bile gittiği yere hiç bir zaman sevinç götürmez. Saatlere ve günlere göre yaşamayı bırak! Artık destanların ülkesine girdin. Burada gelmek ile gitmek arasında onlarca yıl, bazen dörttebir asır yer alır. Sizler için artık eski dünyaya dönüş yoktur. Geride kalanlara karşı duyduğunuz özlemin üstesinden ne kadar çabuk gelirseniz, geride kalanları zihninizden ne kadar çabuk silerseniz - ve onlar sizi - o kadar iyidir. O kadar kolay olur.

Elinizdekilerin de az olmasına dikkat edin. O zaman titremenize gerek kalmaz. Bavulunuz olmazsa, nöbetçi siz binerken parçalayacak bir şey bulamaz. (Kompartımanda yirmibeş kişi sıkışmışken parçalamaktan başka ne yapabilirler?) Yeni çizmeleriniz, modaya uygun ayakkabılarınız, hattâ yün elbiseleriniz bile olmasın. Ya Stolypin'de veya Cezaevi arabasında, ya da en geç geçici cezaevinde çalınacak, kopartılarak üzerinizden alınacak veya en iyi ihtimalle değiş tokuş edilecektir. Onun için mücadele etmeden ver, ruhun utanç çekmesin! Eğer karşı koymaya kalkarsan olsa olsa dişlerin kırılır. Bu utanmaz suratlardan, alaycı tavırlardan, iki ayaklı aşağılık mahlûklardan iğreniriz. Ama mallarımız elimizden gidecek diye titremekten her zaman ele geçmeyen fırsatları kaçırmayalım: Gözlemeyi ve anlamayı unutmayalım. Biliyor musunuz? Kipling ile Gumilyovun en tumturaklı dilleriyle övdükleri yağmacılar, korsanlar ve dünyayı dolaşan kâşifler... onlar da aynı mücrimler dünyasının fertleri değil miydiler? Evet, tabii, aynı cinsten kişiler... Romantik resimlerde o kadar cazip iken neden burada, bizde nefret uyandırıyorlar?

Onları da anlamaya çalışın. Cezaevi onların baba evidir. Yüksek makamlar onları ne kadar kayırırsa kayırsın, ne kadar

hafif cezalar verirse versin, ne kadar affederse etsin, içgüdüleri onları cezaevine iter... Takımadaların kanunlarında ilk söz; neden onlara ait olmasın? Bizde bir süre mülkiyet hakkına karşı başarıyla savaşıldı (sonra bizzat savaşçılar mülkiyetten haz duymaya başladılar), o halde niçin buna parmaklıkların ardında göz yumulsun? Dikkat etmemiş, domuz yağını zamanında yememiş, pintilik etmiş, arkadaşlarına şeker ve tütün vermemiştin. Ama bak, bu ahlâki hatan hemen düzeltildi. Caniler torbanın içindekileri ranzanın üzerine döküyorlar. Sana el yapısı çizmelerinin yerine bir çift sefil ayakkabı, kazağının yerine ise pis bir yelek fırlattıktan sonra el koydukları bu ganimetleri yanlarında da tutmuyorlar. Çizmelerin bir iskambil oyununda elden ele geçen mükâfat olarak pek uygun. Kazağın da yarın bir litre votka ve bir kangal sucuk ile değiş tokuş edilecek. Yarın seni soyanların elinde de bir şey kalmayacak. Termodinamiğin ikinci prensibi bu temele dayanır: Bir seviye diğerine uydurulmalı, daimî bir denge yaratılmalıdır...

Mülk sahibi olmayın! Buda ile İsa, Zenon'cular ve kinik'ler hep bize mülksüzlüğü salık vermişlerdir. Bu basit uyarı biz açgözlülerin arasında neden dinleyici bulamıyor? Malın ruhumuzu boğduğunu neden kabul etmek istemiyoruz?

Ringa balığı geçici kampa kadar cebinde kalsın ki su dilenmeyesin. İki günlük ekmek ve şeker aldın mı? Hepsini bir lokmada yut! O zaman kimse onları çalamaz, sen de dertten kurtulur, gökteki kuşlar kadar hür olursun.

Her seyahatin sende bıraktığı şeylere sahip çık! Diller öğren, ülkeler, insanlar tanı. Seyahat torban hafızan olsun. Hiç bir şeyi unutma! Hiç bir şeyi! Günün birinde yalnız bu acı tohumlar yükseklere fışkıracaktır.

Çevrene bakın! Seni saran insanlar var. Belki şu karşıdakini ömrün boyunca unutamayacaksın. O zaman ona soru sormadığın için pişman olursun. Daha az konuş ki daha çok dinleyebilesin. İnsan hayatlarının ince iplikleri takımadaların arasında adadan adaya gerilidir. Bükülürler, bir gece böyle sarsıntılı bir vagonda birbirlerine değerler ve bir daha ebediyen buluşmamak üzere ayrılırlar. Ama sen kulağını onların zayıf vızıltısına ver ve vagonun altındaki biteviye tıkırtılara dinle. Bu duyduğun tıkırtı ve gıcırtılar hayatın eksenidir.

Burada ne garip hikâyeler anlatılmaz, ne gülünç olaylar görülmez.

Parmaklığın yanındaki o ufak tefek, açıkgöz Fransız, hiç

durmadan ne kıpırdanıyor? Onun huzurunu kaçıran nedir? Anlamadığı ne? Ona açıkla! Bu arada soru sormaktan da çekinme: İçeriye nasıl girmiş? Biraz Fransızca bilen birisi çıktı ve öğreniyoruz: Max Santerre, Fransız askeri. Dışarıda, «douce France» da da aynı böyle huzursuz ve meraklıymış. Ona hep «Yerinde kıpırdama, rahat dur!» diye söylerlermiş! Ama nasihat kaç para eder? Sabahtan akşama kadar Vatana iade edilen Rusların toplantı yerlerinde vakit geçirirmiş. Sonunda Ruslar onu içmeye davet etmişler. Belli bir andan sonrasını da hatırlamıyor. Kendine geldiğinde bir uçağın içinde yerde yatıyormuş. Üzerinde ise kızıl ordu pantalonu ve gömleği. Yanında ise nöbetçi dikili. Şimdi ise on yıl kampa mahkûm olduğundan filân söz ediyorlarmış ama bu kötü bir şakadan ibaretmiş, değil mi? Herşey aydınlığa kavuşacakmış... Evet, sevgili dostum, sen bekle! (*) (Böyle şeyler 1945/46 yıllarında pek boldu.)

Bu Fransız - Rus süjesinden sonra bir de Rus - Fransız... Hayır, hayır, daha doğrusu sırf Rus hikâyesi anlatalım. Çünkü bir Rus'tan başka kim bu kadar saçmalığı bir araya küreyebilir. Her devirde çevrelerini dar bulan kimseler olmuştur. Meselâ Surikow'un tablosunda sürgünün temsilcisi Menşikov gibi. İşte tıknaz, orta boylu olan ama hiç bir kaba sığmayan Ivan Kovertşenko. Halbuki şeytan huyuna vodka katmamış olsa o süt ye kandan ibaret bir adamcağız sayılırdı. Başından geçenleri hiç nazlanmadan, espri içinde anlatırdı. Böyle hikâyeler bulunmaz bir hazinedir ,onun için iyice dinle! Onu niçin tevkif ettiklerini ve neden «siyasi» sayıldığını bir türlü anlayamayacaksın ama «siyasi» sözünün üzerinde bu kadar durmana da gerek yok zaten. Sanki hangi tırmığa takıldığının önemi varmış gibi.

Herkesin bildiği gibi kimya savaşına önem verenler Almanlardı, biz değil. Bu yüzden Kuban'dan çekilirken cephane birliğindeki birkaç aptalın ihmalciliği sayesinde alanın birinde kimyasal bomba yığınları bırakılması bizim için çok kötü oldu. Almanlar bu sayede uluslararası bir olay yaratabilirlerdi. Bu yüzden Krasnodar'lı üsteğmen Kovertşenko o Allahın cezası bombaların hepsini gömmesi emri ile yirmi paraşütçüyle birlikte Alman hatlarının arkasına atıldı. (Okuyucular sonucu şimdiden tahmin ettiler, esniyorlar: O zaman savaş esiri, şimdi vatan haini. Hayır hiç ilgisi yok!) Kovertşenko emri kesinlikle yerine getirdi, hiç

(*) Onu kampta bir daha yargıladılar, 25 verdiler. Oserlag'dan 1957'de serbest bırakıldı.

kayıp vermeden yirmi askeri ile beraber cepheyi geçerek geri döndü ve Sovyet kahramanı sayılması teklif edildi.

Ama kararın çıkması bir, iki ay sürer. Sen bu arada kahramanlık kabına sığmıyorsan, ne olur? Kahramanlık ünvanı sessiz çocuklara, siyasi eğitimin ve savaş eğitiminin seçme öğrencilerine verilir. Ya sen? Senin ruhun bir yudum votka için tutuşmaktadır. Ama nereden bulacaksın? Haydi canım, bütün birliğin kahramanı olduğuna göre sana neler vermezler. Böylece Kovertşenko atına bindi, o güne kadar Caligula adını hiç duymadığı halde, atıyla şehrin komutanının yanına, ikinci kata çıktı: «Votka ver! Fişini yazın!» (Bu davranışın ona daha uyduğunu, bir kahramana daha çok yaraşacağını düşünmüştü.) Bu yüzden hapise mi atıldı? Allah korusun, ne münasebet! Sadece kahramanlık ünvanı «Kırmızı madalya sahibi» ne indirildi.

Kıtlık yayılmış, votka bulunmaz olmuştu. Polonya'da Almanların bir köprüyü havaya uçurmalarına engel oldu. Sonra da bu köprüyü kendi malı saymaya başladı. Ben olmasaydım köprü de olmayacaktı! Böylece bir gün Polonyalılardan geçiş ücreti almaya başladı. (Votka karşılığında.) Sonra yola devam etmesi gerekti ve köprüyü Polonyalılara satmayı teklif etti. Nasıl yani, bu adil bir çözüm yolu değil mi? (Bu yüzden ceza mı gördü? Hayır!) İstediği ücret de çok değildi ama Polonyalılar buna yanaşmadılar. O zaman köprüyü olduğu gibi bıraktı. Canınız çıksın, ne haliniz varsa görün! 1949 da Polozk'da bir paraşütçü alayının komutanlığını yaptı. Tümen siyasi kısım tarafından sevilmezdi, çünkü siyasi eğitim üzerine Y A P A R D I. Bir keresinde askerî akademi için bir tavsiye yazısı istedi. Yazı geldikten sonra okuyunca fırlatıp masanın üzerine attı. «Bununla akademiye değil, olsa olsa Bendera'ların arasına girilir!» (Bu yüzden mi?.. Evet, yazı gerçekten on yıl mahkûm edilmek için yeterliydi. Ama o sefer kurtuldu.) Fakat sonra daha da azıtıp askerlerden birine talimatnameye aykırı izin verdikten ve körkütük sarhoş halde askerî kamyonlardan birisini parçaladıktan sonra on... gün alayda hapsedildi. Ama başında nöbet bekleyenler de kendi askerleriydi, bu yüzden köyde serbestçe gezmesine göz yumdular. Bu hapis cezasını da sineye çekerdi ama mahkemeye verilmekle tehdit edilince kızdı. İş bomba saklamaya gelince ondan iyisi yoktu, eski püskü bir kamyon yüzünden hemen hapse atılması mı gerekirdi? Bu onurunu zedelemişti. Bir gece pencereden atladı, Dwina'ya gitti. Orada bir arkadaşının deniz motörünün durduğunu biliyordu. Ve ortalıktan kayboldu.

Alkolik olmasına alkolikti, fakat hafızası yerindeydi. Siyasi kısmın kendisine yaptıklarına karşı öç almak istiyordu. Motörü Litvanya'da bıraktı ve köylülere başvurdu: «Beni partizanlara götürün! Kazançlı çıkarsınız. Onlara gösteririz!» Fakat köylüler onu casus sandılar.

Paltosunun astarına para saklamıştı. Tren bileti alarak Moskova'ya döndü. Trende iyice içmişti. Bu yüzden indiği zaman şehrin güzelliğine bakmadan doğru bir taksiye binerek şoföre kendisini elçiliğe götürmesini söyledi. «Hangi elçiliğe?» «Birisine götür, hangisi olursa olsun!» Şoför sözüne uydu. «Hangisine geldik?» «Fransız elçiliğine.» «Güzel, pekalâ.»

Belki düşünceleri karıştı, ya da başlangıçta elçiliğe daha değişik bir sebepten gitmeyi düşünüyordu. Ama becerikliliğine ve gücüne diyecek yoktu. Kapının önündeki milis nöbetçisini görünce yandaki sokağa daldı ve iki adam boyu yüksekliğindeki duvara tırmandı. Bundan sonrası kolaydı: Kimseye görünmeden binaya girdi, kapılardan birisini açtı ve birden donanmış bir sofrayla karşılaştı. Masanın üzerinde her şey vardı fakat onu en çok çeken şeyler uzun zamandır özlediği armutlar oldu. Hemen bütün ceplerine armut doldurdu. O sırada ev sahipleri de içeriye girdiler. Kovertşenko «Hey! Fransızlar!» diye bağırdı. Birden gözlerinin önünde Fransa'nın son yüzyıl içinde hiç iyi bir atılım yapmadığı canlandı. «İhtilâliniz nerede kaldı? Başa de Gaulle mü geçecek? Ya biz? Biz de size buğday mı vereceğiz? Yanılıyorsunuz.» Fransızlar şaşkın şaşkın «Siz de kimsiniz? Nereden geldiniz?» diye sordular. Kovertşenko hemen - hemde gereken ses tonu ile - hazırcevaplığını gösterdi: «İzin verirseniz kendimi tanıtayım: MGB Binbaşısıyım.» Fransızlar heyecanlandılar «Buna rağmen böyle... doğruca... içeriye dalamazsınız. Mesele nedir?» Kovertşenko birden olanca samimiyetiyle, içten gelerek «Ha, ha! ben sizin ağzınızı!» diye bağırdı. Bu oyun bir süre daha devam etti. Yandaki odada birisinin telefon ettiğini farkedinceye kadar. Geri çekilmeyi düşünecek kadar aklı başındaydı ama ah o armutlar! Ceplerinden döküldüler, arkadan küçük düşürücü gülüşler duyuldu.

Fakat yine de işini biliyordu. Yakalanmadan kaçmayı başardı ve Kiev istasyonuna vardı. Ertesi gün orada uyandı (acaba kaderi onu Batı Ukrayna'ya mı çekiyordu?) ve hemen sonra da yakalandı.

Soruşturma sırasında Abakumov onu bizzat dövdü, sırtında-

ki kırbaç izleri parmak gibi şişti. Bakanın onu pataklamasının sebebi armutlar veya Fransızlara karşı haklı suçlamaları değil, kimin tarafından ve ne zaman orduya alındığını öğrenmekti. Daha sonra da beklendiği gibi yirmibeş yıla mahkûm edildi.

Hikâyelerin sonu gelmez ama bir vagon gibi Stolypin de gece olunca susar. Geceleyin ne balık ve su verilir, ne de tuvalete gitmeye izin vardır.

Sonra da her vagon gibi tekerleklerin biteviye tıkırtısı başlar ama bu yine de sessizliği bozmaz. Eğer koridordaki nöbetçi de yerini terkederse o zaman üçüncü erkekler kompartımanından alçak sesle kadınlar kompartımanı ile konuşmak mümkün olabilir.

Cezaevinde bir kadınla konuşmak alışılmış bir konuşmaya benzemez. Maddeler ve ceza süreleri hakkında bile konuşsanız bu sözlerde bir soyluluk gizlidir.

Bir keresinde böyle bir konuşma bütün gece sürmüştü. Şartlar şöyleydi: Tarih 1950 yılının Temmuz ayı. Kadınlar kompartımanı pek tenhaydı. İçeride tek başına genç bir kız vardı. Moskova'lı bir doktorun 50.10 uncu maddeden mahkûm olan kızı. Buna karşılık erkekler epeyce gürültü ettiler ve nöbetçiler de üç kompartımandaki mahkûmları iki kompartımana sıkıştırdılar. (Artık içeride kaçar kişi bulunduğunu sormayın.) Boş kompartımana da mahkûma hiç benzemeyen bir adam konuldu. Bir defa saçları kesilmemişti, sarı, dalgalı övünülecek gibi saçları vardı. Onu koridordan geçirirlerken nöbetçilerin tavırlarında bile bir saygı seziliyordu. (Onun dosyasına eklenen emirleri okudukları zaman nöbetçiler bile korkmuşlardı.) Bunların hiç biri kızın gözünden kaçmamıştı. Ama genç adam onu görmedi. Sonradan buna çok pişman oldu.

Gürültüden ve telâştan kendisi için bir kompartıman boşaltıldığını anlamıştı. Kimseyle görüştürülmek istenmemesi tabii idi. Buna karşılık mahkûmların onunla konuşmak için duydukları ilgi de o ölçüde artmıştı. Stolypin'in bir kompartımanından diğerini görmek imkânsızdır. Ama sessizlikte konuşmak öyle değil. Akşam geç vakit, bütün gürültüler dindikten sonra genç kız hücresinin parmaklıklarının yanına kadar gelerek hafifçe ona seslendi. (Belki de başlangıçta kendi kendine şarkı söylüyor gibi davranmıştır. Aslında bu bile cezayı gerektirirdi. Fakat nöbetçiler artık bağırmaktan usanmışlardı. Koridorda da kimse yoktu.) Yabancı onu duydu ve kendisine söylenene uyarak oturdu.

Şimdi onları ayıran iki santimlik tahtadan duvarın iki yanında sırt sırta oturmuşlar, parmaklıkların arasından fısıldaşıyorlardı. Birbirlerine o kadar yakın, adeta öpüşür gibi ağız ağızaydılar ama birbirlerine değemiyor, değmek ne kelime, birbirlerini görmüyorlardı.

Erik Arvid Andersen Rusçayı konuşulanları anlayacak kadar ilerletmişti. Gerçi kendisi konuşurken yanlış yapıyordu ama derdini de anlatabiliyordu. Kıza başından geçen ilginç olayları anlattı. (Bunları geçici kampta duyacağız.) Kız da ona kendi mütevazi macerasını, Moskovalı, Üniversite öğrencisi genç bir kızın nasıl olup da 58.10 a göre mahkûm olduğunu anlattı. Fakat Arvid sırf kulak kesilmişti. Kızdan Sovyet gençliği, Rusların yaşayışları hakkında bilgi soruyordu. Oğrendikleri Batı solcu gazetelerden okuduklarından ve resmi ziyareti sırasında gördüklerinden çok farklıydı.

Bütün gece konuştular. Bu gecede Arvid için her şey bir noktada birleşti: Yabancı ülkede alışılmamış bir mahkûm vagonu, tekerleklerin gecenin karanlığında kalbimizi esir alan tıkırtıları, o müzik gibi ses, fısıltı, kızın kulağına gelen nefesi. Onu göremiyordu. Görmesine izin yoktu. (Üstelik birbuçuk yıldır bir tek kadın sesi duymamıştı.)

Bu görünmeyen (ve büyük bir ihtimalle, mutlaka, şüphesiz çok güzel.) Rus kızı ve Rus sesi ona bütün gece boyunca gerçekleri anlattı. İnsan bir ülkeyi böyle de tanıyabilir... (Sabahleyin pencereden koyu renk samandan damları görecek, gizli arkadaşının üzgün fısıltıları ona rehberlik edecekti.)

Çünkü bütün bunlar Rusya'dır. Şikâyet etmeye cesaretleri olmayan, raylar üzerinde duran mahkûmlar, Stolypin kompartımanının tahta duvarı arkasındaki kız, hepsi istirahate çekilen nöbetçiler, ceplerden düşen armutlar, gömülen bombalar ve atıyla komutanlık binasına çıkan merdivenleri tırmanan binici.

Mahkûmların, «Jandarmalar! Jandarmalar!» diye sevinç çığlıkları attıkları duyuldu. Bu sevincin sebebi bundan böyle bir yerden bir yere nakledilirken yanlarında asker değil, jandarma bulunacağını öğrenmiş olmalarıydı.

Yine tırnak işaretlerini koymadım. Bize bu bilgiyi veren Korolenko'dur. (*)

Ama bizler o mavi şapkaları görünce pek sevinmezdik. Stolypin'de o salınıma kapılınca her şey birden değişirdi.

Normal olarak küçük bir ara istasyonda yolcular trene binerken zorluk çekerler. Trenden inmek en kolay şeydir: Eşyalarını atar, arkadan da sen atlarsın. Ama tutukluysan iş değişir. O bölgedeki nöbetçi birliği veya milis onu almaya gelmezse, veya iki dakika gecikirse tren mahkûmla birlikte yoluna devam eder ve zavallı soluğu bir sonraki geçici cezaevinde alır. Oraya kadar olsa yine iyi, çünkü orada sana yemek verirler. Asıl yolculuğun sonuna kadar trende kalırsan fenadır. Çünkü o zaman onsekiz saat boş vagonda oturur, yeni bir sevkiyatın getirilmesini beklersin. Sonunda belki de seni emanet edecek birisini yine bulamazlar ve bütün bu zamanda da yemek yiyemezsin. Zira sana ancak gideceğin yere kadar yemek verileceği hesaba katılmıştır. Eğer hapisanedekiler uyuduysa suç defter tutanların değildir. Sen ise artık (Tulun'un malı olmuşsundur. Nöbetçilerin sana kendi yemeklerinden vermelerini de bekleyemezsin. O halde altı defa sallanabilirsin. Irkutsk - Krasnoyarsk, Krasnoyarsk - Irkutsk, Irkutsk - Krasnoyarsk. Tulun'daki peronda mavi bir şapka görür görmez içinden onun sahibinin boynuna atılmak gelir. Sağol, kurtarıcı!

Stolypin iki günde seni sıkılmış, boğulmuş bir yığın haline getirmiştir. Büyük bir şehire geldiğin zaman bu eziyete bir süre daha katlanıp gideceğin yere daha çabuk varmanın mı, yoksa geçici kamplardan birinde bir süre beklemenin mi daha iyi olduğunu bulamazsın.

O sırada nöbetçiler harekete geçer, ayak sesleri duyulur, hepsi birden kompartımanlarından çıkarlar. O zaman bütün vagonun boşaltıldığını anlarsın.

Önce vagonun kapısının karşısında yarım daire şeklinde dizilirler. Sen aşağıya düşüp, inip, yuvarlandığın anda hep bir ağızdan avaz avaz (Öyle terbiye edilmişlerdir) bağırmaya başlarlar: «Otur! Otur! Otur!» Birçok gırtlaktan birden çıkan bu ses etkili olur. Başını kaldırıp bakmana izin yoktur. Sana sanki top ateşi altında kalmışsın gibi gelir. Elinde olmadan büzülür, koşardın. (Şimdi neden acele ediyorsun?) Senden önce inmiş olanların yanına ulaşınca kendini yere atarak toprağa yapışırsın.

(*) **Istoriya moego sovremennika, Moskova 1955. Cilt 7. Sayfa 166**

«Otur!» Kesin, açık bir emir. Ama daha yeni olduğun için hemen kavrayamazsın. Ivanowo'da bavulumu koltuğuma sıkıştırarak (Kampta değil, dışarıda yapılan bavulların en kritik anda sapları kopar) koştum ve diğer mahkûmlara bakınmaksızın ölü bir hattın üzerinde bavulun üstüne çöktüm. Yeni, uzun subay paltomla o koyu renk, yağlı kumların veya rayların üzerine nasıl otururdum? Kırmızı yüzlü, tam Rus tipi konvoy komutanı âdeta hız aldı - ne yapmak istediğini anlamamıştım - ve kutsal çizmesi ile lânetlenmiş kamburumu nişanlamak istedi. Fakat nedense bundan vaz geçti ve pırıl pırıl çizmelerinin çizileceğini düşünmeden bavulumun kapağını parçaladı. «Oo-turr!» diye tekrarladı. Oturan mahkûmların arasında kule gibi ayakta durduğumu ancak o zaman farkettim ve ne yapmam gerektiğini sormadan anladım. O üzerine titrediğim palto ile birlikte herkes gibi oturdum. Kapının önünde köpekler, kediler böyle oturur.

(Bavulu halâ saklarım. Onu gördüğüm zaman parmağımı o şekilsiz deliğin kenarında gezdiririm. O bir canlı gibi, vücutça, ya da kalben iyileşemez. Eşyalar - unutamamakta - bizden ileridirler.)

Bu oturma da düşünülmüştür. Yere oturur, dizlerini göğsüne doğru toplarsan ağırlık merkezin arkaya kayar, ayağa kalkman zorlaşır, zıplaman imkânsız olur. Eğer mahkûmlar birlik olarak nöbetçilere hücum etmek isterlerse sıkışıklıktan birbirlerine engel olsunlar diye herkesi yanındakine çok yakın otururlar. Ayağa kalkana kadar, hepsi kurşunu yer.

Hapisane arabasını (Araba mahkûmları parti parti taşır) veya yürüyerek götürüleceğimiz saati beklediğimiz için otururuz. Bunun için çoğunlukla gizli yerler arar, hür kimselerin görmelerine engel olmak isterler. Ama bazen de açık bir yer veya peron ile yetinmek zorunda da kalırlar. (Kuhişev'de böyledir.) O zaman hür kişilerin durumu hiç de hoş olmaz. Bizler dürüst bakışlarımızı onlara dikeriz. Ama onlar nasıl davranmalıdırlar? Nefretle mi süzmeli? Buna vicdanları izin vermez. (Çünkü karşılarındakilerin mahkûm olmayı hak ettiklerine ancak Jermilov'lar inanır.) Anlayışla mı? Üzüntüyle mi? Ama ya isimleri yazıyorlarsa? Aleyhte delil toplamak için! Ve böylece gururlu hür vatandaşlarımız («Okuyun, beni kıskanın, bakın ben kimim: Sovyet vatandaşı») başlarını eğer, sanki hayvanmışız gibi bizi hiç görmemeye çalışırlar. Yaşlı anneler daha cesurdur: Onlara fazla bir şey yapmazlar, onlar Allaha inanırlar. Küçük çıkın-

larından bir ekmek çıkartır, bir parça kopartırlar. Eskiden kampta kalmış olanlar, adi suçlular da korkmazlar tabii. Kampta kalmış olanlar bilirler: «İçeriye girmemiş olan girecektir, içeriye giren unutmaz!» Onlar da sana ilerde senin onlara aynı davranışta bulunman için bir paket sigara fırlatırlar. Yaşlı annelerin attıkları bize kadar ulaşmaz, biraz ileride yere düşer. Sigaralar ise havada süzülür, tam ortamıza düşer. Nöbetçiler gürültüyle tüfeklerinin emniyetlerini açarlar: Yaşlı kadına, iyiliğe, ekmeğe karşı. «Defol oradan, ihtiyar!» Ekmek parçası, o mubarek, kopartılmış ekmek biz götürülünceye kadar tozların arasında kalır.

Genel olarak - bir istasyonun çıplak toprağı - bu dakikalar bizim en iyi anlarımızdır. Omsk'ta olduğu gibi. Bizi iki uzun yük katarının arasına, traveralere oturtmuşlardı. Aradan geçen yoktu. (Herhalde iki uca da birer nöbetçi koymuşlardı: «Dur! Yasak!» Eh, vatandaşlarımız hürken de üniformalıların sözüne uyarlar.) Hava kararıyordu. Aylardan Ağustostu. Öğleden sonraki güneşin sıcaklığını hala koruyan kumlar ve çakıl taşları arkamızı ısıtıyordu. Görünmeyen istasyonun trenlerin biraz ilerisinde olduğu belliydi. Bir hoparlörden neşeli şarkılar yükseliyor, kalabalığın gürültüsü müzik sesine karışıyordu. Kimbilir neden, yerde, bu sıkışık, pis yığının içinde oturmak kimseyi üzmüyordu. Yabancı gençlerin dansları bize alay gibi gelmiyordu. Halbuki biz bu dansları bir daha hiç yapamayacaktık. İleride peronda birisinin bir başkasını - belki de elinde çiçeklerle - beklediğini veya uğurladığını düşünmek bizi hiç rahatsız etmiyordu. Bu yirmi dakikayı hemen hemen hür geçirmiş sayılırdık. Akşam koyulaştı, ilk yıldızlar çıktılar, demiryolunun kırmızı, yeşil ışıkları yandı, müzik devam etti. Hayat bizsiz devam ediyordu. Fakat bu artık bizi üzmüyordu. Böyle anları sevmeyi öğren! O zaman hücreye daha kolay dayanılır. Yoksa hiddet seni parçalar.

Tutukluları «hapisane arabasına» kadar götürmek tehlikeli ise (çevrede peronlar ve insanlar vardır) bir başka komut kullanırlar: «Kolkola yürüyün!» Bu alçaltıcı bir şey değildir. Koluna gir! Yaşlı gencin, genç kız büyükannelerin, sağlamlar sakatların. Eğer çıkınını sol kolunda taşıyorsan senin bu koluna destek olurlar, sen de sağ elinle yanındakine tutunursun. Artık iki misli sıkışmış, üstelik oldukça da ağırlaşmışsınızdır. Tek taraflı ağırlık yüzünden felçli gibi çarpılarak, üzerinizdeki bütün eşyalarla birlikte çaresizce sendeleyerek ilerlersiniz. Pis, gri,

anlamsız yaratıklar. Sadece bir içtenlikle birleşmiş bir sürü kör gibi yürürsünüz. İnsanların karikatürü.

Ama belki de hapisane arabası hiç gelmeyecektir. Konvoy komutanı da sizi yol ortasında kaybetmekten korkan bir ödlekse kendinizi ve birbirinizi sürükleyerek, eşyalarınıza takılıp tökezlenerek bütün şehri geçer, hapısanenin önüne kadar yürürsünüz.

Sözünü etmediğimiz bir komut daha vardır. Bu ise bir kaz karikatürü. «Eller topuğa!» Yani bir eli boş olan herkes bununla ayak bileğinin biraz üzerinden ayağını tutacaktır. «İleri!» (Evet, sevgili okuyucumuz. Kitabı bir an için elinizden bırakıp odada böyle bir tur atın!.. Nasıl? Hızlı mı? Çevrenizde nelere dikkat ettiniz? Kaçmaya ne dersiniz?) Böyle üç, dört düzine kazı gözünüzde canlandırabiliyor musunuz? (Kiev, 1940.)

Her zaman da Ağustos olmaz tabii. Belki de 1946 yılının Aralık ayında sizi Cezaevi arabası olmadan eksi kırk derecede yürüterek Petropavlovsk geçici cezaevine götürürler. Kolayca tahmin edeceğiniz gibi trendeki nöbetçi birliği yolculuğun son saatlerinde yeni bir tuvalet faslı organize etmeye yanaşmamıştır. Sorgulardan zayıf düşmüş, don'un etkisiyle - bilhassa kadınlar - artık kendinize hakim olamazsınız. Öyleyse? Bir at durur, arka ayaklarını açar, köpek olsa bir direk bulup ayağını kaldırır. Ama siz insanlar yürürken de yapabilirsiniz. Kendi Vatanınızda kimden utanacaksınız? Gittiğiniz yerde kurur... Vera Korneyeva yana doğru bir adım atarak ayakkabısını bağlamak için eğildi. Asker hemen bekçi köpeğini onun üzerine saldı ve hayvanın dişleri kışlık elbiseleri delerek kalçasına saplandı. Sakın geri kalmayın! Bir Özbek yere düştü. Adamı dipçiklerle, çizmelerle döverek ayağa kaldırdılar.

Kimin umurunda? Nasıl olsa civarda «Daily Express» in foto muhabiri yoktur. Konvoy komutanı ile de nasıl olsa kimse mahkemelik olamaz.

Hapisane arabaları da tarihî bir mirastır. Balzac'ın tarif ettiği mahkûmları götüren kupa arabası «bizimkinden» daha mı başka bir şeydir? Yalnız daha az adam alır, daha yavaş giderdi, o kadar.

1920 den sonraki yıllarda mahkûmlar şehirlerden sıra halinde geçerler, Leningrad'da bile trafiği tıkarlardı. (Yayalar «Ahlâksız hırsızlar! Nihayet bileklerinize kelepçe vuruldu mu?» derlerdi. Daha büyük kanalizasyon plânını bilen yoktu...)

Tekniğin her yeni gelişmesine severek ayak uyduran Takımadalar, sevgiyle Voronok [197] diye andıkları «Cezaevi arabalarını» hor görmediler. Bozuk caddelerimizi Kargacıkları ile kamyonlar beraberce fethettiler. Yaylanmaları çok kötüydü, sallanır, sarsılırlardı ama yeni mahkûmlar da camdan değillerdi. Karöseri ise daha o zamanlar, 1927 de, en iyi haline ulaşmıştı. Hiç aralık kalmaz, içeride minik bir lâmba bile yanmaz, değil görecek, nefes alacak şey bile bulunmazdı. Hapisane arabaları o zamanlar da patlayacak gibi tıka basa doldurulurdu. Içeride ancak ayakta durulabilinirdi. Bütün bu sıkışıklık bilhassa yaratılmazdı tabii, yalnız... tekerlek kıtlığı vardı.

Yıllar boyunca gri renkteki bu çelik arabalar apaçık bir cezaevi demirbaşı görüntüsündeydi. Büyük şehirlerde ancak savaştan sonra akıllarını başlarına topladılar ve bunların dışlarını hoş renklere boyayıp üzerlerine «Ekmek» (İçindekiler gerçekten büyük inşaatların ekmeğiydi.) «Et» (Kemik demek daha doğru olurdu) hattâ «Sovyet şampanyası iç!» diye yazılar yazdılar.

Hapisane arabasının içi basit zırhlı bir kutu, hayvanlar için ağıl. Duvarlarda çepeçevre sıralar olabilir. Bu konfor değil, eziyet kaynağıdır. İsti'ap haddi basılmış, ezilmiş insanlara göre hesaplanmıştır. Bu yüzden herkesi eşya gibi, top gibi, üstüste yığarlar. Bazı arabaların arka kısmında bir - kutu - vardır: Tek kişilik dar bir çelik dolap. Bazı arabalar da tamamen kutu - kutu - dur. Sağda ve solda yanyana tek tek dolaplar dizilmiş, aradaki koridor ise gardiyana bırakılmıştır.

Şen şakrak birisi «Sovyet şampanyası iç!» diyerek size kadeh kaldırırsa acaba bu karışık, arı kovanına benzeyen nesnelerden birisi gözünüzün önüne gelir mi?

«Araba» ya doldurulurken her taraftan nöbetçilerin avazları yükselir: «Haydi! Haydi!! Çabuk!» Etrafınıza bakınıp hemen bir kaçış plânı yapmamanız için çıkınınız kapıya sıkışsa da, başınızı kapının kenarına vurup yarsanız da itile kakıla içeriye tıkılırsınız. Arkadaki çelik kapı zorlukla kapanır ve araba harekete geçer.

Tabii Cezaevi arabasındaki yolculuğun birkaç saati bulması enderdir. Hattâ çoğunlukla yirmi, otuz dakika sürer. Ama buna

karşılık hiç de fena sarsmaz. Yarım saat içinde ruhunuz vücudunuzdan çıkar. Üstelik kemikleri de kırmaya meraklıdır. Boyu uzun olan başını eğsin! Dikkat et, biraz sonra o rahat Stolypin'i arayacaksın.

Ayrıca «Kargacık» kâğıt oyunundaki gibi yeniden karıştırmak anlamına da gelir. Yeni rastlaşmalar. Tabii bunların arasında zihninize en fazla tanıştığınız adi suçlular yerleşir. Belki tren kompartımanında bir rastlantı sonucu onlardan kimseyle karşılaşmamışsınızdır. Ama burada onların elindesinizdir.

Bazen içerisi o kadar sıkışıktır ki Urka'lar, yani caniler bile istediklerini elde edemezler. Bacaklarınız, kollarınız, vücutlar la torbaların arasında gerilmiş kalmıştır. Vücutlarınızın duruşu yalnız herşeyin iyice sarsıldığı, büyük çukurlara girildikçe değişir.

Bazen de daha tenha olur ve Urka'lar yarım saat içinde seyahat torbalarınızı karıştırır, içinde işe yarar ne varsa alırlar. Onlarla dövüşmek istemezsiniz; mantıklı ve çekingen fikirler beyninizi kaplamıştır. (O ölmez ruhunuzun taneciklerini birer birer kaybedersiniz, çünkü en kötü düşmanlarınızın ve en önemli olayların daha önünüzde olduğunu, bunun için kuvvetinizi toplamak gerektiğini düşünürsünüz.) Belki de yumruk vurmak için kolunuzu kaldırırsınız ve o anda kaburgalarınızın arasına bir bıçak saplanır. (Böyle şeylerin soruşturması yapılmaz. Yapılsa bile mücrimler dünyası mensuplarının korkacakları bir şey yoktur. En fazla geçici cezaevinde kalır, uzaktaki kampa gitmezler. Herhalde kabul edersiniz; sosyal - yakınlar ile sosyal - yabancılar arasında devlet ikinci grubun tarafını tutamaz.)

Osovlakim'deki büyüklerden albay A. D. Lunin 1946 da Butyrka'daki hücresinde 8 Mart'ta Moskova'da kadın mahkûmları mahkemeden Taganka'ya getiren Cezaevi arabasında da Urka'ların genç bir kıza sırayla tecavüz ettiklerine bizzat şahit olduğunu anlattı. («arabada» bulunan diğer mahkûmlar ellerinden bir şey gelmediği için susmuşlardı.) Nişanlı olan genç kız daha o sabah hür olarak mahkemeye çıkmıştı. (Amiri ile yatmayı reddettiği için adam onu iş yerini zamansız terketmekle suçlamıştı.) Kız hemen beş yıla mahkûm edildi ve aradan bir saat geçmeden «Cezaevi arabasına» tıkıldı. Ondan sonra da güpegündüz Sodovaya yolu üzerinde (Sovyet şampanyası iç!) tecavüze uğradı. Bunu canilerin yaptığını söylemek doğru mu? Yoksa gardiyanları veya sözünü ettiğimiz amiri mi suçlamalı?

Nazik serseri vicdanı! Zavallı kızı hemen orada soydular da. Hakimlerin gözüne girmek için giydiği ayakkabıları ve ceketini alarak bunları da nöbetçilere verdiler. Onlar da arabayı durdurdular, votka aldılar ve içeriye uzattılar. Urka'lar kurbanlarının hesabına bir de kadeh kaldırdılar.

Taganka'ya vardıkları zaman ağlamaktan bitap düşmüş olan kız olayı subaya şikâyet etti. Subay onu dinledi ve esneyerek cevap verdi:

«Devlet hepinize tek kişilik araba tahsis edemez. Nakliye olanaklarımız kısıtlı.»

Evet, hapisane arabaları gerçekte takımadaların arasında birer «dar geçittir.» Stolypin'de nasıl siyasileri canilerden ayırmak mümkün değilse Cezaevi arabalarında da erkeklerle kadınları ayırmak imkânı yoktur. Mücrimlerin iki cezaevi arasında hayatın tadını çıkartmak istemeleri şaşılacak bir şey mi?

Aslında mücrimler bulunmamak şartiyle kadınlarla bu kısa rasiantı için hapisane arabalarına teşekkür etmek gerekir. Eğer burada da olmazsa mahkûm onları nerede görecek, duyacak, dokunacaktır?

Bir keresinde, 1950 yılında bizi Butyrka'dan istasyona her zamanki gibi kalabalık bir kafile halinde götürmediler. İçinde sıralar bulunan bir «arabada» da sadece ondört kişiydik. Herkes oturdu ve birden arkadan yalnız başına bir kadın sendeleyerek içeriye girdi. Önce korkuyla en geriye, kapının yanına çöktü. Karanlık kutuda ondört erkek vardı ve kendini koruyacak hiç bir şeye sahip değildi. Ama biraz konuştuktan sonra arada yabancı olmadığı hep ellisekizinci paragraf kurbanları olduğumuz ortaya çıktı.

Kadın adını söyledi: Repina. Bir albayın karısıydı. Kocasından biraz sonra o da tutuklanmıştı. O sırada o ana kadar susmuş olan çok zayıf, çok genç, hemen hemen teğmen olacak kadar genç bir adam atıldı «Baksanıza, Antonia İ. ile aynı cezaevinde bulundunuz mu?» «Ne? Siz onun kocası mısınız? Oleg mi?» «Evet.» «Frunse Akademisinden Yarbay İ. öyle mi?» «Evet.»

Bu «Evet» ne anlamlıydı! Öğrenme korkusunun sevinci bastırdığı sıkışık bir boğazdan çıkmıştı. Gidip kadının yanına oturdu. Arka kapıdaki iki küçük parmaklığın arasından belirsiz aydınlık lekelerini içeriye taşıyan güneş ışığı «arabanın» her dönüşünde onların yüzünü okşuyordu. «Sorgu sırasında dört ay

onunla aynı hücrede kaldım.» «Şimdi nerede?» «Hep sizi düşünüyordu. Hep sizin için korkuyordu. Önce tevkif edilmemeniz için dua etti, sonra da hafif bir ceza almanız için.» «Peki, ya şimdi, şimdi nasıl?» «Tevkif edildiğiniz için kendini suçladı. Çok zor anlar geçirdi.» «Şimdi nerede?» «Ne olur korkmayın!» Repina onu yatıştırmak ister gibi ellerini adamın göğsüne dayamıştı. «Bu kadar üzüntü onun için fazlaydı. Onu götürdüler... Biraz saçmaladı... dayanamadı. Anlıyor musunuz?»

Çelik kutu altı şeritli yolda sakin sakin ilerliyor, lâmbaların önünde duruyor, sapmadan önce işaret veriyordu.

Oleg I. ile biraz önce Butyrka'da şöyle tanışmıştım: Bizi istasyonda toplayıp emanetten eşyalarımızı getirmişlerdi. İkimizin adı da aynı anda çağırılmıştı. Koridordaki açık kapının arkasında gri önlüklü bir kadın memur onun bavulunu araştırırken o ana kadar nasıl kaldığı bilinmeyen altın yıldızlı bir yarbay apoleti yere düştü, kadın da farkına dahi varmadan çizmesiyle yıldızların üzerine bastı.

Apoleti ayaklarıyla ezdi! Aynı filmlerdeki gibi.

Ben orayı gösterdim: «Bakın, Yoldaş. Yarbay Yoldaş!»

Yüzü birden karardı. Bu onu çok etkilemişti. Daha kendini kusursuz hizmet etmiş bir subay sayıyordu.

Şimdi de bu olay. Karısı...

İkisi de bir saatin içinde olmuştu. Ve ikisine birden de dayanması gerekiyordu.

2 Takım Adalarının Limanları

Ülkemizin bir haritasını alıp masanın üzerine ya;ın. Bütün bölge merkezlerine ,demiryollarının düğüm noktalarına, demiryollarının bittiği, bir nehrin kıvrıldığı veya bir patikanın başladığı aktarma noktalarına birer iri siyah işaret koyun. Gözlerinize inanamıyor musunuz? Kâğıdın üzerine bir sürü hastalık nakleden sinek çöktü. Şimdi elinizde bulunan şey takımadalarının limanlarının muhteşem haritasıdır.

Bunlar Aleksander Grin'in bizi götürdüğü, tavernalarında *rom içilen, güzel kızlara kur yapılan o büyülü limanlar değildir.* Burada sıcak, mavi deniz de yoktur. (Yıkanmak için adam başına bir litre, veya bir döküşte hepsinin yıkanmaları için dört kişiye dört litre su düşer.) Ama limanların diğer romantizminin kıtlığı çekilmez: Pislik, böcekler, vahşi bir kalabalık, çeşitli küfürler, karmakarışık konuşmalar ve ardı kesilmeyen kavgalar.

Üç, beş etap tanımamış Tutuklu bulmak zordur. Çoğu bir düzine yer hatırlarlar. GULAG'ın oğulları ise kolayca elli yer adı sayabilirler. Yalnız ortak benzerliklerden ötürü bunlar birbirlerine karışabilir: Çaba, yontulmamış nöbetçiler, evraklar için bağırışmalar, güneşin veya sonbahar yağmurunun altında aptalca bekleyişler, soyulup aranmalar, sıkıcı saç kesmeler, soğuk, kaygan hamamlar, kokan tuvaletler, rutubetli koridorlar, daima sıkışık, daracık, karanlık ve nemli hücreler, ister yerde ol, ister sıranın üzerinde, iki yanında insan vücutlarının sıcaklığı, sıranın baş koyulacak yerinin keskin kenarları, iyi pişmemiş, lâpa gibi ekmek, silos'tan [196] yapılmışa benzeyen pis kokulu çorba.

Ama hafızası kuvvetli olan, hatıralarını zihnine teker teker yerleştiren bundan sonra seyahat etmese de olur. Geçici cezaevleri sayesinde ülkemizin bütün coğrafyasını ezberlemiştir. Novosibirsk mi? Biliyorum, orada kaldım. Kalın ağaçlardan blok apartman gibi inşa edilmiş sağlam barakalar. Irkutsk mu? Oranın bütün pencereleri defalarca örülerek kapatılmıştır. Bu işle-

me çarlık devrinde başlanmış, sonra duvar üstüne duvar örülmüştür. Öyle ki şimdi ancak hava delikleri kalmıştır. Vologda mı? Evet, kulelerle süslenmiş eski bina. Tuvaletler üstüstedir, tahta yerler de çürüdüğü için yukardakiler aşağıya damlar. Usman mı? Malûm! Pis, sefil bir cezaevi. Tavan kemer şeklinde. Üstelik bunları taşacak kadar doldururlar. Bir grup dışarıya çıkarılınca bunların hepsinin oradan çıktıklarına inanamazsın. Kuyruk, şehrin yarısını kaplar.

Bu işleri böylesine iyi bilen birin geçici cezaevi bulunmayan bir şehir bildiğinizi söylemeyin akın! Böyle şehirlerin olmadığını size açıkça, kesinlikle ispat edecek ve haklı çıkacaktır. Salsk mı? Ha, orada geçici mahkûmlar sorgusu yapılanların hücrelerine kapatılırlar. Her bölge merkezinde durum böyledir. Bu aktarma geçici cezaevinden başka bir şey midir? Sol - Ilezk'te mi? Tabii, orada da aynı şey var. Rybinsk'te? Ya eski manastırdaki 2 numaralı cezaevi? Dillere destan sessizliği, taş kaplı, boş avluları, eski yosun tutmuş taş bloklar ve hamamı temiz, tahta fıçılar. Tşita'da? 1 numaralı cezaevi. Nauşki'de? Orası cezaevi değil, geçici kamptır: Ne fark eder? Torşok'ta? Dağın tepesinde, yine manastırda.

Artık anla, insanoğlu; geçici cezaevi bulunmayan şehir olamaz. Sanki o kadar adamı havadan kamplara dağıtmak mümkünmüş gibi!

Tabii her aktarma, hapishanesi öbürüne benzemez. Fakat hangisinin daha iyi, hangisinin daha beter olduğunu tartışmak zordur. İki, üç mahkûm biraraya geldikleri zaman her biri mutlaka kendininkini örnek verir.

«Evet, Ivanovodaki aktarma cezaevi ünlü değildir. Ama 37 - 38 kışında orada bulunan birisine sor... Bina ısıtılmazdı ama kimse üşümezdi. Üşümek ne demek, üstteki ranzalarda çıplak yatardık. Pencerelerdeki bütün camları kırardık, yoksa boğulurduk. Yirmibirinci koğuşta öngörülen yirmi kişi yerine - üçyüzyirmiüç kişi vardı. Ranzaların altında su vardı. Üzerine tahta konur yatılırdı. Pencereden giren buz gibi rüzgâr tam onların üzerine eserdi. Ranzaların altı ise zaten kutup gibiydi. Üstelik bu da yetmiyormuş gibi ranzalarda yatanlar ile ranzaların arasında ayakta duranların aralarından bir damla ışık bile sızmadığı için gündüz da göz gözü görmezdi. Tuvalet görevini gören kovaya gitmek isteyen ranzalara tutunup tırmanarak ilerlerdi. Yemekler adam başına değil, on kişiye verilirdi. Ölen olursa onu ranzanın altına

rı..ın alt T ıkarlar, kokuncaya kadar orada kalırdı. Geri kalanlar böyle ... nun hakkını da kendileri yerlerdi. Eğer gardiyanlar, kıçlarına neft yağı sürülmüşcesine milleti hiç durmadan sebepsiz yere koğuştan koğuşa atmasalar bütün bunlar da çekilirdi. Ama daha yerleşmeden «Ayağa kalk! Obür koğuşa geç!» Hemen bir yer kapmaya çalışırsın. İçerisi neden böylesine aşırı doludur? Üç ay hamama gidilmez. Bitler ürer, bit yüzünden mahkûmların ayaklarında urlar belirir, tifüs olurlar. Bu tifüs yüzünden karantinaya alındım. Dört ay aramızdan kimse başka yere gönderilemedi.

«Haydi canım. Yalnız Ivanovo mu? O yıl her yer öyleydi. 1937/38, tabii. Mahkûmlardan söz etmeye gerek yok. Taşlar bile aktarmaları gördükçe inliyorlardı. Meselâ Irkutsk. Oyle özel bir ce...aevi olmadığı halde 1938 de doktorlar bile koğuşlara bakmaya cesaret edemiyorlardı. Onlar sağa sola bakmadan koridorda ilerlerken gardiyan 'Baygın olan dışarıya çıksın!' diye bağırırdı.»

«Sevgili dostlarım 1937 de bütün kafileler Sibirya'yı aşıp Kolyma'ya gitti. Ama Ohotski Denizi ile Vladivostok civarında işler bozuldu. Gemiler ayda en çok otuzbin kişiyi Kolyma'ya taşıyabildikleri halde Moskova hiç aldırmadan gönderdikçe gönderiyordu. Sonunda yüzbin kişi toplandı anladın mı?»

«Kim saymış ki?»

«Merak etme işini bilen birisi!»

«Eğer Vlodivostok'taki aktarmayı kastediyorsan 1937 nin Şubat ayında orada olsa olsa kırkbin kişi vardı.»

«Ve aylarca orada kaldılar. Sedirler üzerinde tahtakuruları - çekirge sürüsü. Su mu? Günde yarım kap. 'Ne suyumuz var, ne de su getirecek kimse,' derlerdi. Korelilerin kampı ayrıydı. Hepsi dizanteriden öldüler, hepsi! Bizim kısımdan da hergün yüz kişiyi dışarı taşırlardı. Cesetleri koymak için yapılan bina inşa edilirken taş arabalarını tutuklular çekti. Bugün sen çek, yarın seni çekerler. Sonbaharda bir de tifüs salgını başladı. Biz de herkes gibi yapar, ölüleri kokuncaya kadar dışarıya vermezdik. Herkesin gözü onların yemek hakkındaydı. İlâç ne gezer! Dikenli [illegible] gidip bağırırdık. Bize ilâç verin! Ya onlar? Onlar da kulelerden ateş ederlerdi. Daha sonra tifüslüleri ayrı bir barakaya apartılar. Oradan pek azı geri dönebildi. İçeride birkaç katlı ranzanın bütün [illegible]rdı. Tuvalete gitmek isteyen ateşli hasta oradan nasıl

insin? Olduğu yere, alttakinin üzerine yapıyordu. [illegible] binbeş yüz kadar vardı. Sağlık memurluğu görevini yük[illegible]n adi suçlular ölülerin altın dişlerini söküyorlardı. Ama geri kalanları, yaşayanlara acımıyorlardı...»

«Of, sizin bu otuzyedi, otuzsekizinizden bıktım, 1949 dan bir örnek istemez misiniz? Vanino Körfezinde, beşinci bölgede otuzbeşbin kişi vardı. Kolima'ya götürülmeyi bekliyorlardı. Aylarca! Her gece barakanın birinden diğerine, bölgenin birinden diğerine nakledilirdik. Sebebini sormayın. Faşistlerde olduğu gibi, ıslıklar, bağırmalar: «Sona kalmadan çıkın (*) Her şey koşarak yapılırdı. Daima koşarak. Ekmek almaya yüz kişi; Çabuk, çabuk! Çorba taşımaya; Çabuk, çabuk! Tabak çanak yoktu. Çorbayı istediğin gibi tutardın. Paltonun kenarıyla, avucunla. Suyu sarnıçtan alırlardı. Ama nasıl dağıtsınlar? Ucuna bir hortum bağlar fışkırtırlardı, ağzını suya rastlatabilen içmiş sayılırdı. Yer kapmak için itişmeler başlayınca kuleden ateş edilirdi. Aynı faşistlerdeki gibi. USVITL'ın (**) başkanı tuğgeneral Derevyanko teftişe geldiği zaman savaş pilotlarından birisi sıradan dışarıya fırlayıp gömleğinin önünü yırttı: «Savaşta yedi madalya kazandım. Size içeriye ateş etmek hakkını kim veriyor?» Derevyanko hiç duraklamadan cevap verdi: «Ateş ettik ve siz doğru dürüst davranmadığınız sürece de edeceğiz. (***)»

«Hayır çocuklar, bunların hiç biri aktarma ceza evi değil. Asıl aktarma K[illegible]v'dakiydi. O özel yılları da bir kenara bırakın. Normal yıllardan birini alalım. Meselâ 1947. O yıl iki gardiyan milleti çizmelerle iterek içeriye tıkıyorlardı. Kapı başka türlü kapanmıyordu. Eylülde bütün mahkûmlar üzerlerinden ter damlayarak, çıplak, ranzaların üzerine çömelirlerdi, çünkü yatmak için yer yoktu. (Kirov Karadeniz kıyısında değildir.) Ranzaların baş tarafında bir sıra, ayak tarafında bir sıra, arada yerde ise iki sıra halinde otururlardı. Bir süre sonra yer değiştirilirdi. Çıkınları ya kollarımızda taşır, ya da dizlerimizin üzerine koyardık. Başka ne yapabilirdik ki? Mücrimler canlarının istediği

---

(*) **Bu söz çok ciddiydi. Sona kalan öldürülür demek istiyorlardı. Gerçekten sona kalan en azından dayak yerdi. Herkes geride kalmamak için birbirini iterdi.**

(**) **USVITL — Kuzeydoğu'daki (yani Kolima'daki) ıslah çalıştırma kampının yönetim merkezi.**

(***) **Bertrand Russell'ın «Savaş suçları yargılaması»nda bundan söz edilir mi? Böyle şeyleri neden kaçırıyor? Yoksa işlerine gelmiyor mu?**

yerde otururlar, çoğunlukla pencerenin yanındaki orta ranzaları tercih ederlerdi. Tahtakuruları öyle çoktu ki insanı gündüzleyin bile rahatsız ederlerdi. Tavan sırf onlarla doluydu. Böylece bir hafta veya bir ay geçirilirdi.»

Burada ben de lâfa karışıp 1945 (*) in Ağustos ayında zafer kazandığımız yaz içinde Krasnaja Presnja'nın halini anlatmak istedim ama utanıyorum. Geceleri nasılsa bacaklarımızı uzatırdık. Tahtakuruları da daha medeni davranırlardı. Geceleri lambanın parlak ışığında çıplak, ter içinde yatarken tahtakurularının bizi ısırmalarından şikâyet etmek haksızlık... hattâ gülünç olur. Her kıpırdayışta üzerimizden ter fışkırır, yemeklerden sonra ise dere gibi ter akardı. Orta büyüklükteki bir oturma odası kadar olan hücrede yüz kişi bulunurdu. Herkes yanındakine yapışır, yerde boş bir leke bile kalmazdı .İki küçük pencereye demir plâkalar takılmıştı. Güneye bakan hücrede bu plâkaların içeriye hava bırakmadıkları yetmiyormuş gibi güneşte kızarlar, bütün sıcaklığı hücreye aktarırlardı.

Bu konudaki konuşmalar da aynı geçici cezaevleri gibi karışık ve saçmadır. Herhalde bu bölüm de öyle olacaktır. İnsan hemen nereye döneceğini, neyi seçeceğini, neden başlayacağını bilemiyor. Aktarmada ne kadar çok kimse tıkılırsa karışıklık da o ölçüde büyüyor. Bu yerler insanlar için dayanılmaz, GULAG içinse kazanç sağlamayan kuruluşlardır ... ları burada aylarca kalırlar. O zaman aktarma ce... ... fabrikaya benzer. Ekmekler amelelerin harç ve tuğla taşıd... ... ile taşınır ve dökülür. Buharları tüten çorba ise a... ... tahta fıçılarla taşınır.

Kotlas geçici kampta gerilim daima diğerlerinden daha fazla olurdu, ve işler daha açık görülürdü. Doluydu çünkü Rusya'nın Avrupa'daki topraklarının bütün ... onun kapsamına girerdi. İşler açıkta görülürdü; ... adaların derininde yeraldığı için her türlü g... ... gereksiz buluyorlardı. İçinde her biri ,çitlerle çevrili, ... ayrı bölmeler bulunan çıplak bir toprak parçasından ibaretti. 1930 dan sonra sürgüne gönderilen bütün çiftçiler buraya konuldukları halde (onların hiç birinin üzerinde dam yoktu. Galiba ama bunları anlatacak kim

---

(*) **İhtilâlci adı taşıyan bu geçici kampı Moskovalıların çoğu bilmezler. Rehberler de buraya kimseyi götürmezler. Nasıl götürsünler, kamp hâlâ faaliyettedir. Üstelik gidilmesi de kolaydır. Novokoroşevsk Şoşesinden tramvayla kısa bir mesafe.**

hayatta kaldı ki?) 1938 yılında mahkûmlar bu kapaklardan (199) yapılmış, üzerine çadırbezi gerilmiş alçak barakalara sığamadılar. İster sonbaharda nemli kar altında, ister kışın her yer donmuş olsun mahkûmlar ilk çağlardaki gibi toprak üstünde yaşarlardı. Fakat donmalarına fırsat kalmazdı çünkü sayımlar (bazen orada bir yığında yirmibin kişi bulunurdu) veya beklenmedik gece aramaları ile donmaları önlenirdi. Sonraları [illegible] içine çadırlar kuruldu, birkaç katlı binalar yapıldı. Bu [illegible]lar inşa edilirken ucuza çıkması için odalardaki tavanlar yapılmadı. Bunun yerine yanlarında merdiven bulunan altı katlı ranzalar kule gibi dizildi. Mahkûmlar gemici gibi yukarı, aşağı tırmanırlardı. (Bir limana değil, gemiye yaraşır tesis.) 1944/45 kışında herkesin üzerinde bir dam varken kampta 7500 mahkûm bulunmaktaydı. Hergün bunlardan elli kişi ölüyordu; mahkûm taşıyan sedyeler hiç rahat durmazdı. (Bunun normal bir şey olduğunu, ölüm oranının günde % 1 in altında bulunduğunu ve bu şartlar içinde bir kişinin beş ay kadar dayanabileceğini söyleyecekler çıkacaktır. Doğru. Ama asıl ölüm değirmeninin - kampta çalışmanın - o sıralarda henüz kurbanları öğütmeye başlamadığını da hatırınızdan çıkarmayın. Günde 0,66 oranındaki bu kayıp hiç bir sebze deposunda bile göz yumulamayacak olan, kurumadan ileri gelen fire anlamına gelir.)

Takımadaların de[illegible]lerine girdikçe beton duvarlı limanlardan kazıklı [illegible] geçiş de o ölçüde hayret verici oluyor.

[illegible] aktarma'nın adını kötüye çıkartan Karabas kampı[illegible]ç yıl içinde yarım milyon insan geçti. (Yuri Karbe 1942 yılında oraya 433 binli numaralardan biriyle kaydedilmişti.) Kamp sert toprağın üzerinde yer alan alçak, kerpiç barakalardan meydana gelmişti. Mahkûmlar her gün eşyalarıyla birlikte bar[illegible]larından dışarıya çıkartılır, kampın ressamları girerek yerle[illegible] halı resimleri yaparlardı. Akşamleyin bunların üz[illegible]e ya[illegible] [illegible]ıklular boyaların hepsini vücutlarıyla silerlerdi. (*)

Knyaş - Pogost geçici kampı (63. kuzey enleminde) bataklık üzerinde kurulan Şalaşlardı. Uzun sırıklardan yapılan iskelete çepeçevre yırtık bir çadırbezi gerilir, yere yakın geniş bir kısım açıkta kalırdı. İçeride dallı budaklı sırıklardan yapılmış iki kişi-

---

(*) Bütün kampların arasında müze olmayı en çok hakeden Karabas'tı. Ama ne yazık ki artık yok. Şimdi yerinde prefabrika parça imal eden bir fabrika var.

lik ranzalar bulunurdu. Yerde bunların arasına sıralanmış olan dalların içinden gündüzleri bataklığın çamurlu suyu fışkırırdı. Geceleri ise su donardı. Kampın başka yerlerinde de bitkin mahkûmlar iğreti, dar kalasların üzerinde cambazlık yapmak zorunda kalırlardı. Bazen suya veya batağa düşmelerine neden şaşmalı? 1938 de Knyaş - Pogost'ta Kara buğday bulamacı ve balık kılçıklarından başka yiyecek hiç bir şey bulunmazdı. Kampta tencere, tabak ve kaşık bulunmadığı, mahkûmların yanında da artık hiç bir şey kalmadığı için bu tür beslenme en rahatıydı. Onlar; onar kişilik gruplar halinde kazanın başına getirirler, herkesin şapkasına veya elbisesini çukur yaparak uzattığı kısmına bir kepçe dökerlerdi.

Buna karşılık Vogvosdino'da (Üst - Vym'den birkaç kilometre ileride) beşbin kişi vardı. (Bunu hiç duydunuz muydu? Benzeri birkaç duyulmamış kamp gibi minicik bir kamp ve her birinde beşbin TUTUKLU... Bir çarpın bakalım.) Evet, Vogvosdino'de çorba kabı bulunmadığı halde sulu çorba pişerdi. Bir çözüm yolu bulmuşlardı: (yaratıcı zekâmızın eşi yoktur.) Çorba on kişiye birden bir hamam tasına konularak veriliyordu. Yarış edercesine kaşıklasınlar. (*)

Fakat Vogvosdino'da kimse bir yıldan uzun kalmazdı. (Bir yıl! Bu ancak birisi ölüm yolculuğuna başlamış ise ve onu hiç bir kamp kabul etmek istemezse olurdu.)

Takımadaların yerlilerinin günlük hayatı karşısında yazarların hayal güçleri çok yetersiz kalır. Hapisanelerin hakkında bu kötü, en aşağılayıcı şeyleri yazmak isteyen herkes «idrar kovasını» hedef alır. Köşedeki o kovayı! Bu kova edebiyatta cezaevinin, tutuklu olmanın, göğe yükselen, kokusu dünyayı saran haksızlığın sembolü olmuştur .Ah siz düşüncesizler! Sanki o kova mahkûmlar için kötü bir şeydi! Onu icat edenler merhametli gardiyanlardır. Çünkü dehşet kova hücrede bulunmadığı zaman başlar.

1937 yılında Sibirya'daki cezaevlerinin hiç birinde oturak yoktu. Zamanında sipariş verilmediği için Sibirya'daki endüstri kuruluşları cezaevi teşkilâtının geniş ihtiyacını karşılayamadı-

---

(*) Galina Serebryakova. Boris Dyakov. Aldan - Semyonov. Hiç on kişi birden hamam tasına kaşık attınız mı? Tabii böyle anlarda İvan Denisoviç'in hayvanî ihtiyaçlarına kadar da alçalmadınız. O sıkışıklıkta yalnız sevgili partinizi düşünecektiniz?

lar. Depolarda da yeni açılan hücrelere konulacak kovalar yoktu. Eski hücrelerin oturakları ise bu kalabalığa, küçük geliyordu. Minussinsk'teki cezaevi beşyüz mahkûma göre hesaplanıp inşa edildiği halde (Vladimir İlyiç burada kalmadı, malûm, Sibirya'da sürgüne serbestçe gitti) şimdi onbin kişi almak zorundaydı. Öyleyse her oturağın yirmi misli büyütülmesi gerekiyordu. Ama bu yapılmadı tabii...

Rus kalemleri çapı büyük işlerden bahsederler, memleketimizde çok şeyler oldu zaten, ama bunların hemen hemen hiç biri anılmaz ve açıklanmaz. Acaba Varlığın en küçük hücrelerini bile büyülteçle inceleyen, elde ettikleri mikroskopik bilgileri projektörlerin ışığına döken batılı yazarlar için bu bir destan olmaz, «Kaybedilmiş zaman» hakkında on cilt daha yazılmasına yol açmaz mıydı? Hücre normalin yirmi misli doldurulmuş, idrar kovası yok ve günde ancak bir kere tuvalete gitmeye izin verilirken insan ruhunun çektiği eziyetler anlatılmaz mıydı? Tabii o yazarların bilmedikleri bazı şeyler vardır. Yağmurluğun kapişonuna işenilebileceği akıllarına dahi gelmez, hatta aynı iş için çizmenizi kullanmanızı tavsiye eden komşunuzun sözlerini anlamazlar bile. Ama bu iyi bir tavsiyedir. Tecrübe ve bilginin ürünü. Çizmeye hiç bir şey olmaz, sadece «idrar kovası» görevini yüklenmekle kalır. Şöyle: Çizmeyi çıkartır, ters döndürür, koncun içini dışına çevirirsiniz. O özlenen yuvarlak kap artık hazırdır Ya yine Minussinsk cezaevindeki o diğer gelenekler?.. Batılı yazarlar edebiyatlarını zenginleştirmek, tehlikesizce ünlü ustaları taklit etmek için bunlardan ne çok pisikolojik sonuç çıkartabilirlerdi. Orada yemek için kaplar da dağıtılırdı: Dört kişiye bir kap. İçme suyu için ise herkesin kendi kabı vardı. Ama sonra... Sonra dört kişiden biri ortak kabı rahatlamak için kullanırdı. Bu da güzel! Ama yemekten önce su hakkını kabın yıkanması için vermeye razı olmayınca işler karışırdı. Ne anlaşmazlık! Dört karakter çarpışıyor! Ne nüans bolluğu! (Şaka etmiyorum. İnsan karakterinin temeli bu şekilde ortaya çıkar. Ne yazık ki Rus kalemlerinin bunu yazacak zamanı olmadığı gibi Rus gözlerinin de okuyacak boş vakti yoktur. Şaka etmiyorum. Çünkü böyle bir cezaevinde geçirilmiş birkaç ayın - Yeşov'un devrinde kurşuna dizilmemiş, Kruşçev'in zamanında da haklarını yeniden kazanmamış da olsa - insanı nasıl hayatı boyunca sakat kalmaya mahkûm edeceğini yalnız doktorlar söyleyebilir.)

Ya! Halbuki limanda biraz nefes alabileceğimizi ummuştuk. Kavrulmuş vücutlarımızla Stolypin'e sıkıştığımız zamanlar

aktarma cezaevinin nasıl özlemini çekmiştik! Ah, o zaman her şey ne kadar rahat olacaktı! İstediğimiz gibi su ve kaynar su içtiğimizi görür gibi oluyorduk. Orada kimse bizi hakkımız olan ekmeği kendi eşyalarımızla nöbetçilerden satın almaya zorlamayacaktı. Orada öğlenleri sıcak yemek yiyecektik. Üstelik hamamı olacaktı. Biraz sıcak su dökününce bütün kaşıntılar ve karıncalanmalar dinecekti. «Hapisane arabasında böğrümüzü çürütene kadar dövmüş, «Kolkola yürüyün!» «Eller topuklara, marş! marş!» diye bağırışmışlar ama biz birbirimize cesaret vermiştik: Ziyanı yok, niçevo. Hedefe varıyoruz. Aktarma hapisanesi şuracıkta...

Evet, hedefe vardık. Ama kurduğumuz hayallerden gerçekleşen olsa bile, bunun tadını kaçırmayı bilirler.

Hamamda bizi ne beklemektedir? Bunu asla bilemezsin. Birden kadınların saçlarını kökünden kesmeye başlarlar. (Krasnaja Presnja, Kasım 1950) Ya da bizi, bir yığın çırılçıplak erkeği kadın berberlerin önüne dizerler. Vologda'nın buhar hamamında tombul teyze Motya «Ayağa kalkın, erkekler!» diye bağırarak bütün sıranın üzerine buhar püskürtür. Ama Irkutsk'taki aktarmada daha iyi metotlar uygulanır. Orada banyolarda erkek personel kullanmayı daha uygun görürler. Erkek görevliler kadınların bacaklarının arasına dezenfekte maddeleri sıkarlar. Veya Novosibirsk'te, kışın soğuk banyoda musluklardan yalnız soğuk su akar. Mahkûmlar sonunda görevli subayı çağırmaya cesaret ederler. Bir yüzbaşı gelir ve elini suyun altına tutar. «Bu soğuk mu? Bana göre sıcak. Anlaşıldı mı?» İnsan zamanla hiç suyu olmayan hamamlar bulunduğunu, elbiselerin etüvden yanmış geldiklerini, mahkûmların hamamdan sonra kar üstünde çıplak ayakla ve çırılçıplak elbiselerine kadar koştuklarını anlatmaktan da bıkar. (2. Byelorus Cephesi savunması, Brodnika, 1945.)

Aktarma Cezaevındeki ilk adımlardan sonra burada hakimiyetin gardiyanların, üniforma ceketlerinin ve apoletlerin elinde olmadığını ki, onların arada sırada yazılı kanunu hatırladıklarını anlarsın. Burada ise sen Pridurki [209] nin elindesindir.

Sizin grubu almaya gelenler, o aksi banyo amiri: «Haydi yıkanmaya, faşist Baylar!», elindeki karatahtaya göz atıp sizin sırayı dikkatle süzen o grup şefi, bakışlarını sizin çıkınlarınızın üzerinde gezdirirken elinde yuvarladığı gazete ile dizinde tempo tutan o sinekkaydı traşlı, uzun kâhküllü memur ve şaşı gözleriy-

le röntgen ışını gibi sizin bavulunuzu delen bir sürü tanımadığınız Pridurki, hepsi birbirine ne kadar benzerler. Kampa kadar olan kısa seyahatinizde onlara nerede rastlamamışınızdır? Her zaman bu kadar düzgün, her zaman bu kadar temiz olmasalar da yine aynı merhametsiz sivri dişlere sahip aynı iri hayvanlar değiller midir?

Evet, yine mücrim dünyasının mensupları, yine Utyossov'un övdüğü Urka'lar. Yine bir Şenko - Şogol, Hayvan Sergoya ve Şişko Dimka. Ama artık parmaklıkların arkasında değil, yıkanmış, temizlenmiş, resmi hüviyet kazanmış olarak dikkatle disiplini - sizin disiplininizi - kolluyorlar. Bu suratlara dikkatle bakılırsa biraz da hayal gücünün yardımıyla bunların bizim Rus ırkından, babalarının adları Klim, Prochor veya Guri olan bir zamanların köylüleri olduklarını, hattâ bizimle aynı özellikleri taşıdıklarını - iki burun deliği, gözlerinin üzerinde iki kaş, yemekleri yutmak ve yeni kelimeler eklemek üzere bazı Rusça sesler çıkartmak için pembe bir dil - düşünebiliriz.

Aktarma Cezaevinin komutanı eninde sonunda personel listesindeki maaşları evde oturan akrabalarına ve Cezaevi personeline dağıtmayı akıl eder. O zaman yalnızca sosyal yakın elemanlara gerek kalır ve hiç bir karşılık görmeden hizmet etmek, bu sayede kapağı cezaevine atabilmek için gönüllüler sürüyle gelirler. Böylece Taiga'daki kömür madenlerine veya maden ocaklarına gönderilmekten kurtulmak isterler. Bütün bu nöbetçiler, yazıcılar, kâtipler, denetleyiciler, banyo şefleri, berberler, anbarcılar, ahçılar, yamaklar, çamaşırcı kadınlar ve terziler aktarmaların ebedi sakinleridirler. Karavanayı alırlar, kayıtları koğuşlarda-geçer. Canları başka şey çekerse bunları da personele haber vermeden ya müşterek kazandan, ya da üzerleri aranan mahkûmların çıkınlarından sağlarlar. Geçici kampın bütün bu Pridurki'leri haklı olarak başka hiç bir kampta daha iyi bir hayatı bulamayacaklarına inanırlar. Oyleyse bizimle istedikleri gibi oynarlar. Gardiyanın yerine bizi soyup elbiselerimizi bile arayabilirler. Paramızı emanet vermemizi söyleyip bunu bir de listeye yazarlar. Liste bir daha hiç görünmemek üzere para ile birlikte ortadan kaybolur. «Biz para verdik!» Gelen subay şaşkınlıkla «Kime?» diye sorar. «Ee, orada biri vardı...» «Kesin söyle! Kim?» Pridurki'ler hiç bir şey görmemişlerdir. «Neden verdiniz?» «Düşündük ki...» «Hindi [201] düşünür. Düşünmeyi boş verin!» Tamam! Bu kadar. Elbiselerimizi banyonun kapısının önünde bırakmamızı söylerler. «Onları kim çalacak? Kim ne yapsın?»

Bırakırız. Zaten nasıl olsa elbise tomarı ile içeriye giremeyiz. Banyodan dönüş: Kazaklar, kürklü eldivenler gitmiştir. «Senin kazağın nasıldı?» «Ee, açık gri...» «Ha, o yıkanmaya gitti!» Bazen de eşyalarımızı dürüstçe alırlar. Meselâ bavulu emanet olarak saklamak için teslim alırken yahut birisini içinde cani bulunmayan hücreye koymalarına karşılık, ya da birisinin daha çabuk yola çıkartılmasına veya bir diğerinin burada daha uzun kalmasına karşılık rüşvet. Yalnız bizi doğrudan doğruya soymazlar.

İşi bilenler açıklarlar: «Ha, bunlar Urka (202) değildir! Bunlar Suka'dır, (203) Natşalnik'leri satın alan pis hırsızlar. Dürüst hırsızların düşmanıdırlar. Dürüst hırsızlar hücrelerde otururlar.» Tavşan beynimiz önce bunları birden kabul etmek istemez. Tavırları aynıdır. Dövmeleri de öyle. Belki de onların düşmanı oldukları gerçekten doğrudur ama bizim de dostumuz sayılmazlar, mesele bu...

Bir ara bizi avluda hücrelerin pencerelerinin hemen altına oturttular. Pencerelerdeki sık parmaklıklardan içerisi görünmez ama arkadan bize kısık sesle tavsiyeler geliyordu: «Dinleyin dostlar. Burada arama sırasında neyiniz varsa vermeniz gerekir. Yanında çay ve tütün bulunan pencereden içeriye atsın, biz size sonra geri veririz.» Nereden bilelim? Daha tavşan ve Frajer'iz. Belki de çay ile tütünü gerçekten elimizden alırlar. Edebiyatta genel mahkûm dürüstlüğü hakkında çok şey okuduk, bir mahkûm diğer mahkûmları aldatamaz. Bize hitap etmeleri de çok hoştu «Dostlar!» Böylece tütün torbalarını pencerelere doğru atarız. Katıksız hırsızlar onları tutar tutmaz «Ha, Ha! Sizi gidi faşist sersemler!» diye bağırırlar.

Aktarma cezaevleri bizi şu sloganlarla karşılar: «Burada boşuna adalet arama.» «Neyin varsa vermek zorundasın.» Bu parolalar duvarlarda yazılı değildir ama gardiyanlar, nöbetçiler, caniler hepsi zorla kafana yerleştirirler: «Neyin varsa, hepsini ver!» Sen mahkûmiyetinin üzüntüsü altında ezilmiş henüz kendini toplayamamışsındır. Seni soymak ise onların müşterek amacıdır. Her şey sanki onlar kendilerini yeterince terkedilmiş ve üzgün hissetmiyorlarmış gibi siyasî mahkûmları baskı altına almak gayesini güder. «Neyin varsa hepsini ver!..» Gorki geçici kampında gardiyan ümitsiz bir şekilde başını sallar ve Ans Bernstein rahatlayarak subay paltosunu ona bırakır. Boşuna değil, iki soğan karşılığında. Krasnaja Presnja'da bütün gardiyanlar üniforma ile ilgisi olmayan Krom serpili deriden çizmelerle kasılarak

gezerlerken canilerden şikâyet etmek neye yarar? Bu çizmeler caniler dünyasının mensupları tarafından hücrelerde çalınmış ve sonra da gardiyanlara verilmiştir. Kemperpunkt kampında kültür bölümünün yöneticisi adî suçludur ve siyasîlerin karakteristiklerini bildiren odur. (Kem aktarma cezaevi). Bu durumda gardiyanlardan şikâyet etmek niye? Caniler sana rahat vermedikleri için Rostow geçici cezaevinde hakkını mı aramak istiyorsun? Burasının onların çok zaman önce yerleştikleri sevgili, değerli, malları sayıldığını ocak olduğunu bilmiyor musun?

1942 yılında Gorki geçici kampında birkaç subayın (tekniker Gavrilov, Ştşebetin ve diğerleri) birleşerek hırsızları dövdükleri ve mallarının bir kısmını geri aldıkları anlatılır. Ama buna rağmen bize destan gibi gelir. Serseriler güruhu yalnız bir tek hücrede mi yenilgi görmüş? Ne kadar sürmüştür? Mavi şapkalılar, sosyal uzak olan kişilerin sosyal yakın olan elemanları dövmelerini nasıl kabul etmişlerdir? Ama 1940 da Kotlas aktarma kampında dükkânın önündeki kuyrukta caniler siyasîlerin ellerinden paralarını kapınca siyasîlerin hepsi bir olup engellenemeyecek şekilde onlara saldırdıkları zaman nöbetçilerin haydutları korumak için makineli tabancalarla olaya müdahale ettikleri anlatılırsa - o zaman inan - her şey anlatıldığı gibi olmuştur.

Düşüncesiz akrabalar. Dışarıda koşuşmaktan bacakları ağırır, borca girerler (çünkü kimsenin evinde bu kadar para yoktur) ve sana giyecek bir şeyler gönderirler, yiyecek yollarlar. - Bir dulun son hediyesi fakat zehirli bir hediyedir. Çünkü seni aç ama hür bir mahkûm iken huzursuz ve çekingen bir korkağa dönüştürür. Uçuruma düşmeden önce sana faydası dokunacak tek şey olan, o zihin açıklığını yeni yerleşen katılığı senden çalar. Ah, deve ile iğne deliğinin kıyaslanması ne kadar ibret vericidir. Hürriyetine kavuşmuş ruhun dünyasına bu eşyayla giremezsin. Cezaevi arabasında da seninle beraber olanların yanlarında da aynı benzer çıkınları gördüm. Orada da caniler «Serseri eşyası!» diye küfrettiler ama onlar iki kişiydiler biz ise elli. Bu yüzden sataşmaya cesaret edemediler. Bu arada iki gündür Presnya istasyonunda, yerde pisliğin ortasında, dizlerimizi göğsümüze çekmiş oturuyoruz. Fakat kimse çevremizdeki hayata bakmıyor bile. Herkesin kafasında bir tek fikir var: Bavulu emanete nasıl ulaştırmalı. Bu bizim hakkımız olduğu halde nöbetçiler sadece cezaevi Moskova'da ve üst makamların gözünün önünde olduğu ve bizim Moskova kabuğumuz daha tamamen çökmediği için buna yanaşıyorlardı.

Ve sonunda rahatlarız! Eşyalarımızı emanete vermişizdir. (Yani onlar elimizden bu cezaevinde değil, bir sonrakinde alınacaktır.) Kollarımızda artık yalnız o zavallı yiyecek paketleri vardır. Aramıza da daha birçok «Kunduz» katılmıştır. O halde: Bölüşelim! Ve koğuşlara. Bir yere itiliyorum. Aynı günde OSO - hükmünü imzalarken içlenerek bana kampta yeni bir hayata başlamayı teklif eden o Valentin de benimle birlikte. Daha koğuş tıka basa dolu değil. Aralarda ve ranzaların altında yer var. Klâsik düzene göre üst ranzalarda caniler: Yaşlı olanlar pencereye yakın, gençler daha uzak oturuyorlar. Alttaki ranzalara ise gri, tarafsız kütle sıkışmış. Üzerimize kimse çullanmıyor. Hiç düşünmeden hemen ranzanın altında asfalt zemine yerleşmeye çalışıyoruz. Ranzalar alçak. Yetişkin bir insanın bunların altına girebilmesi için karnının üzerinde sürünmesi lâzım. Başarıyoruz! Burada sessiz sedasız yatmak, gürültü etmeden konuşmak istiyoruz. Ama hayır! Bu alaca karanlıkta hafif bir hışırtı ile «ufaklıklar» iri tarla fareleri gibi sürünerek bize yaklaşıyorlar. Daha çocuk denecek yaştalar. Kimisi onikiden büyük değil. Ama ceza kanunu tarafından hor görülüp düzene uygun hüküm giydiklerine bakılırsa dolandırıcılık ve hırsızlık stajlarının kalan kısmını hapisanede tamamlayabilirler. Bize onları göndermişler. Gürültü etmeden her yandan yanımıza yaklaşıyorlar ve bir düzine el sahip olduğumuz her şeyi çekiştirmeye başlıyor. Bütün bunlar bir tek kelime bile söylemeden, yalnız kötü niyetli solumalar arasında oluyor. Aradan bir dakika geçmeden içinde yağ, ekmek ve şeker bulunan çıkınımızı alıp çekiliyorlar. Biz ise şaşkın bakakalıyoruz. Rızkımızı verdiğimize göre artık rahatlıkla yatabiliriz. Ama hayır! Bu büsbütün imkânsız. Bacaklarımızla çırpınarak, geri geri sürünüp ranzanın altından çıkıyoruz.

Ben bir korkak mıyım? Eskiden bu soruya «Hayır» diye cevap verirdim. Açık bir çayırda bomba hücumuna yakalanmak beni korkutmazdı. Tank mayınları ile döşenmiş bir caddenin karşısında duraklamazdım. Birliği kuşatmadan kurtarmak, daha sonra da hasara uğrayan arabayı almak için geri dönmek gerektiği zaman soğukkanlılığımı korurdum. O halde neden bu fare - insanlardan birini yakalayıp pembe çenesini asfaltta parçalamıyorum? Küçük olduğu için mi?.. Güzel, öyleyse büyüğünü al! Hayır! Cephede gücümüzü herhangi bir ilâve bilinçten (Belki de yanlış bir bilinçtir) alırız. Orduya dayandığımızdan mı? Kendimizi haklı hissettiğimizden mi? Görevini yapmaktan mı? Ama burada hiç bir görev, kural yoktur. Yani kavramları arayarak bulman gerekir.

Tekrar ayağa kalkınca aralarında en yaşlı olana, Babaya dönüyorum. Çalınan şeyler üst ranzada, pencerenin önüne dizilmiş. Tarla fareleri kendi ağızlarına bir tek lokma dahi sokmamışlar; disipline çok dikkat ederler. Tabiat, Babanın başının, iki ayaklılarda çoğunlukla yüz diye anılan ön kısmını yaratırken herhalde son derece isteksiz, işinden nefret ediyor olmalıydı. Belki haydutluk hayatı da onun böyle yaratılmasına katkıda bulunmuştu. Çarpık gözlü, gevşek, basık alnının üzerinde kimbilir ne zamandan kalma çapraz bir yara, ön dişlerde modern çelik kronlar. Ancak önündeki bildiği eşyaları tanıyacak ve dünyanın güzelliğine şaşmayacak büyüklükteki iki delikten bana domuzun geyiğe baktığı gibi bakıyor. Beni her an yere serebileceğinden emin olduğu belli

Bekliyor. Ya ben ne yapıyorum? Ona hiç değilse bir kere vurup tekrar geriye sıçramak için zıplıyor muyum? Ne yazık ki hayır!

Ben bir alçak mıyım? Şimdiye kadar olmadığımı sanırdım. Ama soyulmuş ve alçalmış halde tekrar karın üzeri sürünerek ranzanın altına giremiyorum. Böylece bütün hırsımla Babaya dönüyorum. İşine yaradığımıza göre bizim için hiç değilse ranzaların üzerinde bir yer açtıramaz mı? (Bir şehirli, bir subay için bu rica o kadar garip mi?)

Ya sonra? Baba razı oluyor.Nasıl olmaz? Elimdekileri ona verdikten, yüksek gücüne boyun eğdikten, tanıdığı bir inancı ortaya koyduktan sonra? O da zayıflara hücum etmez mi? İki gri tarafsıza alt ranzanın pencere tarafında bize yer açılmasını emrediyor. Onun sözünü dinleyerek kalkıyorlar. En güzel yerlere yerleşiyoruz. Daha bir süre kayıplarımız için üzülüyoruz. (Üzerimdeki üniforma pantolonu haydutların zevklerine göre değil, hoşlarına gitmiyor. Fakat Valantin'in yün pantolonu beğeniliyor. Hırsızlardan biri şimdiden kumaşı inceliyor.) Komşularımızın suçlayıcı konuşmaları ancak akşama doğru kulağımıza geliyor: Canilerden nasıl korunma dilenir ve kendinizden iki kişiyi nasıl yerinize ranzanın altına gönderebilirsiniz? Alçaklığımın bilinci işte o anda zihnime işliyor ve kan yüzüme hücum ediyor. (Bunu düşünür düşünmez daha çok yıllar kızaracağım.) Alt ranzadaki grî mahkûmlar... Aslında onlar benim kardeşlerim. 58. 1 b'nin kurbanı savaş esirleri. Onların kaderini yüklenmeye yemin ettiğimden beri çok mu zaman geçti? Şimdi ise onları ranzaların altına gönderiyorum. Evet, geçici hırsızlara kar-

şı bize yardım etmediler ama kendi malları için yapmadıklarına göre neden bizim yiyeceklerimiz için dövüşsünler? Savaş esirliği boyunca geçirdikleri çok sayıda zorlu kavga onları asaletten şüphe eder duruma getirmiş. Her şeye rağmen bana kötü bir şey yapmadılar. Ama ben onlara - Evet!

Böylece hiç değilse yıllar geçtikçe insan olmak için kaburgalarımızı ve burunlarımızı yaralayıncaya kadar birbirimize vuruyoruz... İnsan olmak için! İnsan olmak...

Ama bu aktarma cezaevlerinin seçtiği ve yaraladığı yeni acemi için bile faydalıdır. Hem de nasıl? Kampa geçişte zorluk çekmemesine yardım eder. Hiç kimsenin kalbi bu değişikliğin yokten olmasına dayanamaz. Bilinci bu sıkıntıya birden ayak uyduramaz. Değişimin yavaş yavaş olması gerekir.

Bundan başka geçici cezaevi onun evi ile olan ilişkisini de belli bir ölçüde sürdürmesine yardım eder. Hakkı olan ilk mektubu burada yazar: Bazen kurşuna dizilmediğini, bazen de oradan nereye gönderileceğini. Bunlar daima üzerinden sorguların sabanı geçmiş bir insanın evine gönderdiği ilk alışılmamış kelimelerdir. Orada, evinde onu hala bir zamanlar olduğu ama bir daha hiç olamayacağı gibi tanımaktadırlar. Bu fikir, şimşek gibi aklından geçer, iğri büğrü satır şeklinde mektupta yer alır. Yazı iğri büğrü çünkü avluda asılı duran posta kutusuna rağmen ne kâğıt, ne de kalem bulmak mümkündür. Kalem yontacak şey ise hiç bulunmaz. Fakat sonunda düzeltilmiş bir sigara kâğıdı, eski bir şeker külâhı ve bir de her şeye rağmen yanında kalem olan bir koğuş arkadaşı bulunur. Böylece ailelerin birliğinin devam etmesini veya bölünmesini belirleyen okunmaz karalama meydana gelir.

Bazı düşüncesiz kadınlar böyle mektuplardan sonra, aktarma cezaevinden ayrılmadan önce kocasına yetişmek için düşüncesizce oraya koşarlar. Ama ziyaretlere asla izin verilmez. Yalnız belki talihi yardım ederse yanında getirdiği şeylerle onun yükünü arttırabilir. Bana öyle geliyor ki kadınlardan biri bir heykel için model oldu ve hatta bu heykelin dikileceği yeri bile gösterdi: Evde kalan mahkûm karılarının heykelinin.

1950 de Kuibişev geçici kampındaydı. Kamp bir vadiye ku-

rulmuştu. (Volga'nın kıyısındaki Jiguli Dağları görünürdü.) Hemen arkasında kampın doğu tarafını çevreleyen yüksek, otlarla örtülü bir tepe vardı. Burası kamp sınırının dışında ve yukarısındaydı. Oraya dışarıdan nasıl gidildiğini biz aşağıdakiler bilmezdik. Zaten üzerinde pek kimse gezinmezdi. Bazen dolanan keçiler, koşuşan çocuklar görürdük. Derken kapalı bir yaz gününde şehirli elbiseleri giymiş bir kadın tepenin kenarında gözüktü. Durdu ve ellerini gözlerine siper ederek kampın içini gözlemeye başladı. O sırada kampın çeşitli avlularında üç ayrı mahkûm grubu gezdiriliyordu. Kadın bu durumda uçurumun aşağısındaki o üçyüz yüzü belirsiz böceğin içinde birisini, kendine ait olanı tanımak istiyordu. Acaba kalbinin doğru kimseyi kendiliğinden bulacağını mı sanıyordu? Herhalde ziyaret etmesine izin verilmemiş, o da tepeye tırmanmıştı. Fakat aşağıdakiler onun farkına varmışlar, hepsi başlarını kaldırmış ona bakıyorlardı. Aşağıda hiç rüzgâr yoktu ama yukarısı oldukça esiyordu; uzun elbisesinin nasıl dalgalandığını, saçlarının nasıl uçuştuğunu görüyorduk. Rüzgâr onun içindeki bütün sevgiyi ve üzüntüyü açığa vuruyordu.

Tam orada, aktarma cezaevinin bitişiğindeki tepenin üzerinde, aynı onun gibi, yüzü Şiguli Dağlarına dönük duran bir kadının heykelinin torunlarımıza hiç değilse azıcık bir şeyler anlatabileceğine inanıyorum. (*)

Kadını kimbilir neden, uzun zaman oradan kovan olmadı. Belki de nöbetçiler tepeye tırmanmaya hevesli değillerdi. Nihayet sonunda bir asker oraya yaklaştı, kollarını sallayarak bağırıp çağırdı ve kadın kayboldu.

Geçici cezaevinde mahkûmun uzağı görme yeteneği gelişir. Aynı atasözündeki gibi: «Midesi boş ama vicdanı rahat.» Bu bitip tükenmeyen hareketlerin değişen düzinelerce, yüzlerce yüzün, anlatılan ve konuşulan şeylerin açıklığının (kamp'ta daha değişik konuşulur. Çünkü orada herkes Oper'lere ([204]) avlanmaktan korkar) arasında ruhun gittikçe berraklaşır olduğunu da-

---

(*) Çünkü takım adalarımızın bu gizli, neredeyse kaybolmuş hikâyesi sonunda yeniden yansıyacaktır. Meselâ ben başka bir şey daha düşünürüm.: Kolyma'nın herhangi bir yerinde dev, kendini öyle görmeyi istediği kadar büyük bir Stalin heykeli. Metrelerce uzun

ha iyi anlamaya başlarsın. Koğuşta sana hiç bir kitapta okumadığın şeyleri anlatan garip bir insan ile karşılaşman mümkün.

Bir gün hücremize harika bir yaratık getirdiler. Bu uzun boylu, genç bir subaydı. Romalılar gibi bir profili, açık sarı, kıvırcık saçları vardı. İngiliz üniforması giymişti. Sanki Normandiya çıkarmasından buraya bir subay getirmişlerdi. Adeta hepimizin ayağa kalkmamızı bekler gibi otoriter bir tavırla yürüyordu. Sonradan öğrendiğimize göre burada dost kimselerle karşılaşacağını beklememişti. İki yıldır daima tek kişilik hücrelerde hapis yatmış, buraya da esrarlı bir şekilde Stolypin'in özel bir kompartımanında getirilmişti. Ve yanlışlıkla mı, yoksa bilhassa mı bilinmez, müşterek ağılımıza konulmuştu. Ortalığı dolaştı, Alman üniformalı subayı gördü yanına gitti ve Almanca bir kavga başladı. Ellerinde silâh olsa birbirlerini vuracaklardı. Savaş biteli beş yıl oluyordu, bu karşılıklı hiddet bizi şaşırtmıştı. Alman aramızda bulunduğu sürece biz Ruslar onunla gayet iyi geçinmiştik. Sadece zaman zaman şaka olsun diye kızdırırdık.

Eğer makastan kurtardığı o harika saçları - Erik Arvid Andersen'in - bu saçların varlığını sürdürmesi GULAG'ın adalar diyarında bir mucize sayılırdı - ve yabancı davranışları olmasa ve Almanca, İngilizce ve İsveççeyi rahatlıkla konuşmasa onun anlattıklarına kimse inanmazdı. Söylediklerine bakılırsa İsveçli bir milyoner değil, milyarderin oğluydu. (Acaba birazcık atmıyor muydu?) Anne tarafından ise Almanya'daki işgal bölgesinin komutanı İngiliz generali Robertson'un yeğeni oluyordu. İsveç vatandaşı olduğu halde savaş sırasında gönüllü olarak İngiliz ordusunda çarpışmış ve gerçekten Normandiya'ya da çıkmıştı. Savaştan sonra da İsveç ordusunda subay olmuştu. Yalnız sosyal sorunlar yüzünden bir türlü rahat edememiş, sosyalizm'e olan eğilimi babasının servetine duyduğu ilgiyi aşmıştı. Sovyet sosyalizminin yapısını merakla incelemiş ve bir askeri seyahat sırasında bu akımın gelişmesini kendi gözleriyle izlemek imkâ-

---

bıyığı, yüzünde kamp komutanlarının vahşi hayvana benzeyen sırıtması ile bir elinde dizginler, diğerinde ise bir an sonra önünde sıra halinde duran yüzlerce insanın tepesine inmeye hazırlanan kalkmış kılıcı ile.. Çukotka'nın kenarında, Bering Caddesinde de fena durmazdı. (Aldanov - Semyonov'un 'Taş Kabartmaları' adlı eserini okuduğumda bu satırlar yazılmıştı. Öyleyse bu fikirde iş var! Siguli Dağlarının Mogutovo tepesinde, Volga'nın yükseklerinde ve bizim kamptan bir kilometre uzakta geçen gemilerin görmeleri için kayalara böyle dev bir Stalin resmi yapıldığı anlatılır.)

nını bulmuştu. Bu seyahatte İsveç heyeti için kabul resimleri düzenlenmiş, geziler yapılmış, basit Sovyet vatandaşları ile bağlantı kuramamalarına karşılık işe geç kalmaktan korkmak zorunda olmayan güzel artistler onların her yönden hoş vakit geçirmelerine yardımcı olmuşlardı. Düzenimizin zaferinden böylesine emin olunca İsveç'e döndükten sonra basında Rus sosyalizmine karşı yönelen iftiraları yere vuran etkili yazılar yayınlamıştı. Ama bunu yaparken aşırı davranmış ve kendi mezarını da kazmıştı. O yıllarda (1947/48) batı Dünyasından kopmaya hazır olan bütün genç batılılar seçiliyordu. (Görünüşe bakılırsa bunların sayısının birkaç düzine daha artması batıyı çökertmeye yetecekti.) O sırada kendisi Batı Berlin'de görevli olduğu, karısı ise İsveç'te kaldığı için Erik, erkeklerin hoş görülür zayıflığı yüzünden genç bir Doğu Alman kızı ile sürekli ilişki kurdu. Bir gece onu kadının yanında yakaladılar. (Bu da bir atasözüne uyar: Su testisi su yolunda kırılır. İlk çağlardan beri durum böyledir. Yakalanan ilk erkek o değildi.) Onu Moskova'ya getirdiler. Bir zamanlar babasının evinde yemek yemiş olan ve kendisini o zamandan tanıyan Gromiko [205] eskiden gördüğü yakınlığa nazik bir karşılık olmak üzere babası ile birlikte bütün kapitalizmi lânetlemesini teklif etti. Genç adama karşılığında ülkemizde tamamen kapitalist bir hayat vaadediliyordu. Ama Erik Gromiko'yu çok şaşırtıcı bir davranışla bu teklifi hiddetle ve tahkir edici sözlerle geri çevirdi. Dayanabileceğine pek ihtimal vermedikleri için onu Moskova'da bir Datşa'ya hapsettiler ve masallardaki prensler gibi beslediler. (Bazan kötü kısıtlamalar yapılırdı. Menüyü kendi seçmesine izin verilmezdi. Piliç yerine antrkot ile yetinmek zorunda kalırdı.) Ona Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in eserlerini vererek bir yıl bu yeni eğitimin olum'u sonucunu beklediler. Ama gariptir ki bu sonuç ortaya çıkmadı. O zaman yanına bir arkadaş verdiler: Norilsk kampında iki yıl geçirmiş olan tümgeneral. Genç adamı generalin korku verici açıklamaları ile hizaya getirmeyi tasarlıyorlardı ama general görevini iyi başaramadığı için mi, yoksa başarmak istemediği için mi bilinmez, bu hesap da tutmadı. Beraber oldukları on ay boyunca ancak Erik'e bir parça Rusça öğretebildi ve onun mavi şapkalılara karşı içinde uyanan nefreti sağlamlaştırdı. Erik 1950 yazında bir daha Vyşinski'ye götürüldü ve tekrar reddetti. (Varlığının bütün kurallarına karşı bilinci ile galip gelerek.) Bunun üzerine Abakumov bizzat hakkındaki hükmü okudu: Yirmi yıl hapis! (Ne için?) Bu çocukla maceraya atıldıklarına onlar da pişman olmuştu ama elden ne gelir? Gerisin geriye batıya gönderemezlerdi ya! Bu şekilde seyahatteki özel kompartıman ger-

çekleşti, yandaki kompartımandan Moskova'lı kızın sözlerini dinleyebildi, sabahleyin pencereden köhne, saman damlı Ryazan Rusyasını gördü.

Bu iki yıl onun batıya olan bağlılığını sağlamlaştırmıştı. Körükörüne inanıyor, zayıf yanlarını görmek istemiyor, batıdaki orduları yenilmez, politikacıları şaşmaz sayıyordu. Ona birkaç ay önce Stalin'in Berlin'i abluka altına aldığını ve bundan zararlı çıkmadığını söyledik. Biz Churchill veya Roosevelt ile alay edince Erik'in beyaz yüzü öfkeyle kızarıyordu. Batı ülkelerinin kendisinin böyle hapsedilmesine göz yummayacaklarından emindi. Yalnız gizli ajanlar Kubişev geçici cezaevinden onun Şpze nehrinde boğulmayıp Sovyetler Birliğinde hapse atıldığını öğreninceye kadar biraz vakit geçeceğini düşünüyordu. O zaman kendisini ya kefaletle geri alacaklarından, ya da bir başka mahkûmla değiştireceklerinden emindi. (Diğer mahkûmlara karşı kendi kaderinin ayrı bir özellik gösterdiğine olan inancı bizim ortadokslara benziyordu.) Şiddetli söz kavgalarımıza rağmen arkadaşım ile beni ilk fırsatta kendisini Stockholm'de ziyaret etmeye davet etti. (Üzgün bir gülümseyişle «Orada bizi herkes tanır. Babam neredeyse, kralın etrafındakilerinin maaşlarını karşılar» dedi.) Ama milyarder oğlunun o sırada kurulanacak bir bezi bile yoktu. Ona parçalanmış bir havlumu verdim. Kısa süre sonra da başka bir yere götürülmek üzere aramızdan alındı. (*)

(*) O zamandan beri İsveçlilere veya İsveç'e giden tandıklara bu aileyi nasıl bulabileceğimi sorarım. Acaba kaybolan Andersen'den söz edildiğini duymuşlar mıdır? Cevap olarak yalnız üzgün bir gülümseme ile karşılaşırım: İsveç'te Andersen adı Rusya'da İvanov gibidir. Bu adda bir milyarder de yoktur. Ve ancak şimdi, 22 yıl sonra, bu kitabı son defa okurken birden aklıma geldi: Tabii! Asıl adını söylemesini yasaklamış olmalılardı. Abakumov söylenenin aksine davranırsa 'yok edileceğini' anlatmış olmalıydı. Böylece o da İsveçli İvanov olarak aktarmalıların arasında gezindi. Ve ancak biyografisinin yasak olmayan yanları sayesinde tesadüfi konuşma arkadaşlarının hafızalarında mahvolmuş hayatının izlerini bıraktı. Aslında her insan gibi, bu kitaptaki milyonlarca tavşancık gibi o da kurtulmayı ümit etmekten hiç bir zaman vaz geçmemişti: Bir süre dayanmalıyım, sonra Batılılar beni çıkartacaklardır. Doğunun dayanıklılığını bilmiyordu. Zevzek Batıdan gelen kimselerden umulmayacak şekilde böylesine karşı koyma gücü gösteren böyle şahitlerin asla serbest bırakılmayacağını da bilmiyordu. Ama kimbilir, belki bugün bile yaşıyordur. (1972'nin notu.)

Bu rada değişim hiç durmadan devam eder: Yeniler içeri, eskiler dışarı. Tek tek veya beraberce. Herhangi bir yere gönderilmek üzere. Hareket dışarıya o kadar kesin, plânlı ve düşünülmüş gözükür ki insan ardında ne kadar manasızlık gizli olduğuna inanmak istemez.

1949 yılında özel kamplar kuruldu. Bu yüzden ileri mevkilerdeki birisinin aşırı hamaratlığı kadınları Avrupa'nın Kuzeyindeki ve Volga'nın arkasındaki kamplardan alıp Sverdlovsk'taki geçici cezaevi üzerinden Sibirya'ya, Tayşet'e ve Oserlag'a gönderdi. Fakat 1950 de yukarılardaki birinin aklına kadınları Oserlag'ta değil, Temniki'de Dubrovlog'da toplamanın daha doğru olacağı geldi. Böylece bütün bu kadınlar GULAG seyahatlerinin tüm konforu içinde Sverdlovsk'taki aynı aktarma üzerinden batıya gönderildiler. 1951 de Kemerov bölgesinde yeni özel kamplar kuruldu. (Kamyşlag.) Bak sen, orada da kadınlara göre işler vardı. Aynı talihsiz kadınlar yine aynı Sverdlovsk aktarması üzerinden bu sefer Kamerov'a doğru yola çıkartıldılar. Daha sonra da cezaları bitti. - Tabii hepsinin değil - Bu kadınlardan daha sonra Kruşçev'in baskısız devrinde cezasını sonuna kadar çekmek için geride kalanlar da yine Sverdlovsk geçici cezaevi üzerinden Sibirya'dan Mordovya'ya gönderildiler. Hepsini bir noktada toplamak onlara daha emin geliyordu.

Eh, ne de olsa kendi ülkemizdeyiz yabancı adalar kiralamamıza gerek yok. Rusya'daki mesafelere alıştıktan sonra uzun yolculuklardan da korkmuyoruz.

Bazı mahkûmların başına da böyle şeyler gelmiştir. Şendrik adındaki neşeli, güçlü bir genç adam aklına hiç bir kötülük getirmeden dürüst ve çalışkan bir şekilde Kuibişev kampında süresini doldurmayı bekliyordu. Ama belâ çok yaklaşmıştı. Kampa acele bir tamim geldi. Herhangi birisinden değil, bizzat İçişleri Bakanlığından. (Şendrik'in varlığından İçişleri Bakanı nasıl haberdar olmuştu?): Şendrik'in derhal Moskova'ya, 18 numaralı cezaevine gönderilmesi emredilmişti. Onu hemen aldılar, Kuibişev'deki aktarmaya sürüklediler ve vakit geçirmeden Moskova'ya gönderdiler. Fakat emredildiği gibi 18 numaralı cezaevine değil, diğer herkesle birlikte ünlü Krasnaya Presnya'ya götürüldü. (Şendrik kendisinin 18 numaraya gitmesi gerektiğini duymamıştı. Nereden duysun? Sanki birisinin nereye gönderileceğini kendisine bildirirlermiş gibi!) Ama belâ uyumuyordu. Aradan iki gün geçmeden onu yeniden yola çıkartıp Peçoza'ya gön-

derdiler. Pencerelerin ardında tabiat gittikçe daha fakir ve daha korkunç bir hal alıyordu. Genç adam korkmaya başladı. Bakanın emrini biliyordu. O halde böyle hızla kuzeye gönderilmek Bakanın elinde Şendrik'in aleyhinde şiddetli deliller bulunduğundan başka ne anlama gelirdi? Seyahatin zorlukları yetmiyormuş gibi yolda bir de üç günlük ekmeği çalındı. Peçoza'ya vardığında ayakta duracak halde değildi. Karşılanışı da hiç hoş olmadı. Aç ve bakımsız, derhal ıslak kar altında çalışmaya gönderildi. İki gün içinde daha gömleği kurumadan yeniden yola çıkartıldı: Vorkuta'ya. Her şey Bakanın Şendrik'in canına okumaya - yalnız onun değil bütün grubun - niyet ettiğini ortaya koyuyordu. Vorkuta'da onu bir ay rahatsız eden olmadı. Daha dinlenmeden diğer mahkûmlar gibi ağır işlerde çalışmaya mecbur oldu fakat şikâyet kaç para eder? Yavaş yavaş bu kutup kaderine de alıştı. Bir gün onu güpegündüz aceleyle çalıştığı yerden alarak cezaevi elbiselerini teslim etmesini söylediler. Bir saat sonra güneye doğru yola çıkmıştı. Artık bu şahsi bir öçten başka ne olabilirdi? Yolculuğu Moskova'da 18 numaralı cezaevinde son buldu. Bir ay hücrede kaldı. Sonra albayın huzuruna çağırıldı ve azar işitti: «Bu kadar zamandır neredesiniz? Makine teknisyeni olduğunuz doğru mu?» Şendrik doğruladı. Ve hemen cennet adalarına gönderildi. (Evet, takımadaların arasında böyleleri de vardır.)

İnsanların, kaderlerinin, anlattıkları şeylerin bu resimli kitabı geçici kampta hayatı çok güzelleştirir. Kampta pişmiş olanlar da hep bunu öğütlerler: Sessiz dur, sokulma! Yemek için porsiyonun verilecektir. Kendini üzmene gerek yok. Eğer çok sıkışık değilse uyuyabilirsin de. Uzan ve çorba saatinden çorba saatine kadar yat. Midende gürültü, eklemlerinde gıcırtı. Yalnız kampta genel çalışmaları tatmış olanlar aktarma dinlenme yeri, yolunuzda bir lütuf olarak değerini bilirler. Öbür meziyetini de iyi belle: Gündüzleri uyursan ceza süren daha çabuk dolar. Mesele günü geçirmektir, geceyi nasıl olsa görmezsin.

Geçici cezaevlerinin komutanları bu geçici insan gücünden faydalanmayı bilirler. İster cezaevi hizmeti olsun, ister cezaevine gelir sağlayacak işler, belledikleri bir şey vardır: İnsan çalışarak yaratılmıştır ve bir suçlu ancak çalışma ile düzelebilir.

Savaştan önce Kotlas'taki aynı aktarma yaptırılan çalışmalar kamplardaki genel çalışmadan daha kolay değildi. Bir kış günü altı, yedi yorgun mahkûm bir traktör römorkunun önüne

geçip bunu Dwina'dan oniki kilometre uzaktaki Vitşegda kavşağına kadar çekmeye mecbur edildiler. Karlara battılar, yığılıp kaldılar ve römork da durdu. Bundan daha büyük bir yorgunluk düşünülemezdi. Ama aslında bu daha çalışma değil, ısınma faslıydı. Vitşegda kavşağında on metreküp odun yüklenip römorkun aynı adamlar tarafından (bu artık sanatkârlar için cezbedici bir süje değil) Peresylka'ya geri götürülmesi gerekiyordu. O halde seni kampta ne korkutabilir? Daha kamptan önce kar ile karşılaşmışsındır. (Koluayev adında birisinin denetimi altında koşulu at görevini yüklenenler elektrik mühendisi Dimitriyev, levazım yarbayı Belyayev, tanıdığımız Vasili Vlassov ve bugün bulamayacağımız diğerleriydi.)

Arsamas'taki geçici cezaevinde mahkûmlara savaş boyunca pancar yaprağı verildi. Buna karşılık çalışma programı sağlam ve sürekli temellere yerleştirilmişti. Cezaevinde terzi ve çizme atelyeleri vardı. (Sıcak, asit ile karışık suda keçe çiğnenirdi).

1945 yılının yaz aylarında Krasnaja Presnya'nın kokulu koğuşlarından kurtulmak için çalışmaya gönüllü olarak giderdik. Ciğerlerimize bütün bir gün temiz hava çekebilmek, rahatsız edilmeden, acele etmeye zorlanmadan tuvalet kulübesinde oturabilmek (teşvik edici faktöre çoğunlukla önem verilmez.), Ağustos güneşinin hoş sıcaklığını duyabilmek (Potsdam ve Hiroşima günleriydi), bir arının neşeli vızıltısını dinleyip akşamleyin ilâve yüz gram ekmek alabilmek için bütün bunlar gözümüzde çalışmanın değerini arttırıyordu. Çalıştığımız yer Moskova Nehrinin kıyısında odun boşalttığımız rıhtımdı. Odunları bir yığından indirip diğer yığına sürükler, ve bunun üzerine yerleştirirdik. Harcadığımız kuvvet aldığımız mükâfattan çok fazlaydı. Ama yine de seve seve giderdik.

Çoğunlukla gençlikteki hatıralarımdan kimisi aklıma geldiği zaman kızardığım olur. (Eğer orada değilse gençliğimi nerede geçirmiş sayılırım?) Dayak yemekle akıllanır insan. Subay apoletlerimin omuzumda sadece iki yıl kaldığı süre içinde, zehirli altın toz kaburga kemiği arasındaki boşluğu doldurmuş meğer. O nehir iskelesi de bir kamptı ve etrafında nöbetçi kuleleri bulunurdu. Bizler tesadüfen oraya gelmiş geçici insan gücü sayılırdık, bütün cezamızı orada tamamlayacağımız söz konusu değildi. Ama asker gibi dizilerek nöbetçi aramızdan geçici çavuş seçtiği zaman değersiz kalbim adeta üniformanın altından ona doğru sıçramak, «Beni! Beni seç!» diye bağırmak isterdi.

Seçilmedim. Zaten neden istemiştim ki? Nasıl olsa daha çok ayıbı silinmez hata yapardım.

Ah, iktidardan vazgeçmek ne zor!.. Bunu herkes anlamalı.

Kresnaya Presnaya'nın adeta GULAG'ın başkenti sayıldığı devirler vardır. Nereye gönderilirseniz gönderilin, Moskova gibi oradan da geçmeden olmazdı. Taşkent'ten Sotşi'ye, Çernikov'dan geçerek Minsk'e gitmek en rahat yolculuk olduğundan her yerden gelen mahkûmlar her tarafa Presny'a üzerinden dağıtılırlardı. Bu devirde ben de oraya gittim. Presnya dolmuş, taşmış inliyordu. Yeni bir blok inşa edilmekteydi. Karşı casus örgütlerince mahkûm olanları taşıyan hayvan trenleri Moskova'nın içine girmeden çevresinde dolaşır, Presnya'nın hemen yanından geçerken lokomotiflerin düdükleri adeta bizi selâmlardı.

Ama aktarma yapmak için Moskova'ya gelirsek cebimizde biletimiz bulunurmuş gibi er geç başka bir yere gideceğimizi düşünürdük. Yalnız savaşın son yıllarında ve daha sonra Presnya'da değil yeni gelenler, büyükler, hatta GULAG'ın başındakiler bile kimin nereye gideceğini bilmezlerdi. 1950 den sonraki gibi bir ulaştırma düzeni daha yerleşmemişti. Kimseye gideceği yön ve yer önceden söylenmez, kâğıtlarda olsa olsa «Sıkı kontrol altında bulundurulmalıdır!» «Yalnız genel çalışmalara katılacaktır!» gibi kayıtlar yer alırdı. İçinde cezaevi dosyaları bulunan paketler, o yarı parçalanmış, iplerle tutturulmuş çantalar görevli nöbetçi çavuşu tarafından cezaevi müdüriyetinin yandaki binasına götürülür ve orada herhangi bir rafın, masanın üzerine veya koltuğun altına ya da doğrudan doğruya yere atılır (koğuşlara atılan sahipleri gibi), bağları çözülür, içindekiler dökülür, her şey birbirine karışırdı. İki üç oda dosyalarla dolardı. Cezaevi bürosundaki sekreterler, renkli elbiseli tok, tembel, hür kadınlar sıcaktan terler, yelpazelenir, idare veya nöbet bölümündeki subaylarla cilveleşirlerdi. Hiç birinin bu karışıklıkta bir şeyler aramaya ne gücü ne de niyeti vardı. Ama haftada bir kaç trenin gitmesi gerekiyordu. Her gün yüzlerce insanın otomobille yakındaki kamplara gönderilmesi de öyle. Ve her Tutuklunun yanında mutlaka dosyası bulunmalıydı. Bunları düzenleyecek, dosyaları sıralayacak ve sevkiyatları ayarlayacak olan kimdi?

Bütün işler oradaki pridurki'lerin arasında işe yaramaz veya

«alaca» (*) diye tanınan birkaç kişiye verilirdi. Koridorlarda serbestçe gezerler, idari büro ile koğuşlar arasında gidip gelirlerdi. Bir dosyayı «kötü» bir sevkiyatın arasına atmak ya da eğilip aramak ve «iyi» bir grubun içine karıştırmak onların elindeydi. (Yeniler feci kamplar olduğunu düşünürken yanılmıyorlardı. Onların yanıldıkları nokta iyi kampların da bulunabileceğini düşünmeleriydi. Hiç bir kamp iyi değildi. Yalnız bir kimseye o kampta isabet eden şans iyi ya da kötü olabilirdi, ama bu da ancak yerinde belli olurdu.) Bütün geleceğinin senin gibi bir mahkûmun elinde olması, onunla bir konuşma fırsatı yaratmak zorunluğu (meselâ hamamcı vasıtasıyla), belki ona bir şeyler vermek (meselâ kâtip aracılığıyla kaderinin tamamen gömülmesinden daha iyi idi. Bir deri cekete karşılık Norilsk yerine Nalçige gitmek, bir kilo yağ karşılığında Tayşet'e gideceğine Moskova'da kalmak gibi bu görünmez, kolayca kaçırılan fırsat) (belki de deri ceket ile yağı bir hiç uğruna kaybederdin) yorgun kalplerimizde acı bir dikendi. Belki buna kalkışan olmuştur, belki başaran da olmuştur ama verecek birşeyleri olmayıp böyle atılımlara girişmek olanağını bulamayanlar daha talihliydiler.

Hangi mahkûm kaderine uysallıkla boyun eğer yaşayışını istediği gibi düzenlemekten tümüyle vaz geçer ve iyilik ile kötülüğü önceden ayırmanın imkânsız, ama sonradan pişmanlığa yol açacak adımı atmanın çok kolay olduğunu kabul ederse ancak o bu zincirleme yükün bir kısmından kurtulup huzura ve rahata kavuşur.

Hücrelerde bir araya tıkılmış mahkûmlar ile müdürlük binasında aşılmaz kâğıt yığınları böylece bekliyor, ilgililer kendilerine en yakın olan çantaları alıyorlardı. Tutuklularından bir kısmının bu Allahın cezası Presnya'da iki, üç ay çürümeye bırakıldıkları, başkaların bu cezaevini şimşek hızıyla aştıkları görülürdü. Bu sıkışıklık ve acele, müdürlükteki bu karışıklık yüzünden Presnya'da (diğer geçici cezaevlerinde olduğu gibi) da ceza sürelerinin değişmeleri görüldü. Ellisekizinci paragraf kurbanlarının süreleri büyükler tarafından tasarlanmış, uzun vadeli cezalardı. Sonunun yaklaştığını düşünen olsa bile bu fik-

---

(*) «Alaca» diye fikir yönünden mücrimler Dünyasına bağlı olan, ona uymaya çalışan, ama daha canilerin kanunlarını tamamen benimsememiş olan veya mücrimler Dünyası tarafından henüz kesinlikle kabul edilmemiş kişilere denir.

ri doğrulayacak bir belirti görülmezdi. Halbuki ünlü hırsız ve katiller ufak çaptakilerle yer değiştirmek için can atıyorlardı. O zaman seçtiklerinin yanına ya kendileri yaklaşırlar, ya da bir aracı gönderirlerdi. Tabii kurbanları kısa cezalara mahkûm olanların çenelerini tutmayı tercih ettiklerini bilmedikleri için onlara - o kadar da içten sorarlardı ki - meselâ adının Vassili Parfyoniç Yevraşkin olduğunu, 1913 yılında Semidubya'da doğduğunu, orada yaşadığını ve 109 uncu paragraf yüzünden bir yıla mahkûm olduğunu anlatır. Bundan sonra o Yevraşkin yatar uyur, uyanık kalsa da olur. Ama koğuşta öyle bir gürültü vardır ki insan kendi sesini duymaz. Herkes birden de ortadaki masanın başına üşüşüp yolu tıkadıklarından kapıya yaklaşıp bir sonraki gidecek gruba katılacakların hızla sıralanan adlarını duyamaz. Daha sonra kapıdan bazı adlar tekrardan hücreye bağırılır ama Yevraşkin bunların arasında yoktur. Çünkü koridorda adı ilk defa anılır anılmaz mücrimlerden birisi suratını dışarıya uzatıp (gerekince şunu iyi becerirler) tıslamıştır: «Vassili Parfyoniç, 1913 te Semidubye'de doğdum, 109 uncu paragraf, bir yıl!» Tamam, hemen koridora fırlamış, eşyalarını almaya gitmiştir bile. Asıl Yevraşkin ise esner, ranzasında gerinir ve ertesi gün kendisini almaya gelmelerini bekler. Ancak bir hafta, bir ay sonra blok komutanına gideceği yere neden gönderilmediğini sormaya cesaret eder (Bu arada nöbetçiler hücrelerde Zvyaga diye birisini arar dururlar.) Eğer bir ay veya altı ay sonra bütün dosyaları karıştırmaya kalkışırlarsa geride bir tek Zvyaga adındaki suçlunun dosyası kalır: İki cinayet ve soygun; on yıl! Adının Yavraşkin olduğunu söyleyen ama aslında (tabii!) Svyago'dan başkası olmayan (Resimden hiç bir şey belli olmaz) ve Iwdellag ceza kampına gönderilmesi gereken bir Tutuklu vardır. Öyleyse derhal gönderilmelidir, yoksa aktarmada yanıldıklarını itiraf etmek zorunda kalacaklardır. (Daha önce gönderilen Yevraşkin'i bulmak ise artık mümkün değildir. Listeler de beraber gitmiştir. Bir yıllık cezayı çekmek üzere herhangi bir yere varmıştır. Göz altında tutulmadan çalışır, üç günü bir gün sayılır. Hattâ belki de çoktan kaçmış, evde oturuyordur. Ya da yeni bir suç işlemiş, tekrar hapse girmiştir. Kısa cezalarını bir, iki kilo yağa karşı satanlar da vardır. Onlar bunun sonradan ortaya çıkacağını ve kimliklerinin belli olacağını düşünürler. Hesapları bazen tutar da! (*)

Mahkûmların nereye gitmeleri gerektiğinin dosyaların üze-

(*) Yakuboviç'in anlattığına göre ceza satmak geçen yüzyılda da rağbet gören eski bir cezaevi hilesiydi.

rinde yazmadığı devirlerde geçici cezaevleri köle pazarlarına dönmüştü. «Alıcı» lar geçici cezaevlerinin gözde misafiriydi. Bu söz koridorlarda ve koğuşlarda gittikçe daha sık duyuluyordu. Gulag'ın durumu bir bakımdan fabrikalarınkine benzerdi. Merkezden gelecek malzemeyi bilmezlik içinde beklemektense, fabrikalar merkeze adamlarını yollardı, onlarda bürokrasi çarkını yerinde döndürürlerdi. GULAG'ta durum aynı idi. Fazla para etmemekle beraber, GULAG'ın yerlileri ölüyordu, plânın aksamaması için yenilmeleri gerekiyordu. Alıcılar maldan anlar, açıkgöz kimseler olmalıydılar, ki İdarece kendilerine malûl ve artık ahret yolunu tutanlar sokuşturulmuş olmasın. Tutukluları dosya üzerine seçenler iyi tüccar değildi. Açıkgöz alıcılar malın canlı ve çıplak olarak gözleri önünden geçirilmesini isterlerdi! «Mal» kelimesini aynen, gülümsemeden kullanırlardı. Butırki istasyonunda onyedi yaşındaki bayan İrina Kalina'yı ayrıntılarıyla tetkik ederek, «ne mal getirdiniz» diye soruyordu alıcı.

Eğer insan tabiatı değişirse bu dünyanın jeolojik çehre değişiminden daha çabuk olmaz. İkibinbeşyüz yıl önce köle tüccarları dişi bir malın seçimi sırasında nasıl merak, zevk ve hırs duyuyorlar idiyse GULAG memurları da aynı hislere yabancı kalmadılar. 1947 yılında Usman cezaevinde MVD üniformalı iki düzine adam üzerlerine beyaz yatak örtüleri örtülmüş masaların arkasında yer almış (bu örtüler bilhassa getirilmiş, onlar olmadan ciddi hava kurulmayacağı düşünülmüştü.), yakındaki bir kulübede soyunan mahkûm kadınların çıplak ve yalınayak önlerinden geçmelerini seyrediyorlardı. Kadınlar onların önünde durmak, dönmek, sorulara cevap vermek zorundaydılar. Antik heykellerin klâsik korunma pozunu takınanlara «Ellerini indir!» diye bağırılıyordu. (Subaylar hem kendileri için, hem de arkadaşları için metres seçerlerdi.)

Bir gün sonraki kamp kavgasının kara gölgesi yenilerin geçici cezaevinden duydukları manevi sevinci işte böyle örter.

Bir «özel emirli» iki geceliğine bizim hücremize konuldu ve yanıma uzandı. Özel emir sözü merkez müdüriyette onun için belge doldurulduğunu gösteriyordu. Belgede onun inşaat teknisyeni ve her gittiği yerde sadece bu işte kullanılması gerektiği yazılıydı. Belge de onunla birlikte kamptan kampa geziyordu.

Özel emirliler de aynı Stolypin'de yolculuk ettikleri ve aynı müşterek hücrede kaldıkları halde korkmalarına gerek yoktur. Belge onların koruyucu meleğidir, onu kimse odun kesmeye götüremez.

Cezasının büyük kısmını geride bırakmış olan bu mahkûmun yüzünde sert ve kararlı bir ifade vardı. İlk göze çarpan özelliği buydu. (Aynı ifadenin zamanla hepimizin yüzüne işleneceğini daha bilmiyordum. Bu sert, kararlı ifade GULAG adaları sakinlerinin milli simgeleridir. Yumuşak, uysal iradeli kişiler adalarda çabucak ölüyorlardı.) İlk debelenme çabalarımızı sırıtarak seyretti. İki haftalık köpek yavrusuna da ancak böyle bakılırdı.

Kampta bizi neler bekliyordu? Acırcasına bilgi verdi:

«Oraya adımınızı attığınız andan itibaren herkes sizi aldatmak ve üzerinizdekileri çalmak isteyecektir. Kendinizden başka hiç kimseye inanmayın. Dikkatli, daima tetikte olun. Sizi ısırmak üzere yaklaşan olup olmadığını kollayın. Sekiz yıl önce ben de böyle tecrübesiz Kargopollag'a gitmiştim. Bizi trenden indirdiler, nöbetçiler bizi götürmeye hazırlandılar. Kampa kadar daha on kilometre diz boyu karda yürüyecektik. Yanımıza üç tane kızak yaklaştı. Uzun boylu bir herif «Arkadaşlar, eşyalarınızı kızaklara koyun, biz götürürüz,» diye bağırdı. Nöbetçiler seslerini çıkartmadılar. Birden hatırlar gibi olduk: Kitaplarda mahkûmların eşyalarının kızaklarla taşındığı yazmaz mıydı? Oh, diye düşündük, o kadar da insanlıktan uzak bir kamp değilmiş; bize nasıl davrandıklarına baksanıza! Eşyalarımızı kızağa taşıdık ve kızak gitti. Hepsi bu kadar. Eşyaları bir daha hiç görmedik. Boş bavulları bile.»

«Nasıl olur? Orada kanun yok mu?»

«Saçmalamayın! Saçma sapan şeyler sormayın. Kanun tabii var. Kanun Tayga'dır. Ama GULAG da hak ve doğruluk görülmemiştir ve bu böyle kalacaktır. Kargopollag'taki bu örnek GULAG'ın basit bir sembolüdür. Kaldı ki buna alışmanız gerekir. Kampta hiç kimse iyilik olsun diye karşılıksız bir şey yapmaz. Her şey, ama her şey için bir karşılık vermeniz lâzımdır. Eğer size karşılıksız bir yardım teklif ederlerse bilin ki tuzaktır, kışkırtmadır. En önemlisi, genel çalışmalardan kaçının! İlk günden bunlardan kurtulmaya bakın. Daha ilk gün bu işlere koşulan ebediyen mahvoldu demektir.»

«Genel çalışmalar mı?»

«Bunlar o kampta yapılan, kampın kurulmasında hedef tutulan asıl çalışmalardır. Mahkûmların yüzde sekseni bu işe verilir. Ve hepsi ölürler. Hepsi! Yeni gelenler de onların yerine geçer. Son gücünüzü orada bırakırsınız. Ve daima aç kalırsınız. Sırılsıklam, ayakkabısız, yemeksiz, aldatılmış. En kötü barakalarda yatarsınız. Hasta olursanız sizi tedavi eden bulunmaz. Kampta ancak genel çalışmaya katılmayanlar yaşayabilir. Ne pahasına olursa olsun oraya seçilmemeye çalışın! İlk günden!»

Ne pahasına olursa olsun!

Ne pahasına?..

Kresnaja Presnya'daki bu katılaşmış özel emirlinin hiç mübalağaya kaçmadan açıkladığı tavsiyeleri iyice belledim. Hepsini adeta yuttum. Yalnız bedelin karşılığının nerede olduğunu sormaya unutmuştum. Bir de sınırının...

3 Köle Kervanları

Stolypin'de yolculuk berbattır, cezaevi arabası lânetlidir, aktarma kışa zamanda çekilmez bir işkence olur. Bu yüzden en iyisi kırmızı vagonlarla doğrudan doğruya kampa gitmektir.

Devlet ile bireylerin çıkarları daima olduğu gibi burada da birleşir. Mahkûmları doğruca kampa götürmek devletin de işine gelir. Böylece birçok aktarma işleminden ve bunlardan doğan halka açık ulaşım araç ve yollarının kullanılmasından kurtulmak devletin de işine yarıyordu. GULAG bunu çoktan anlamış ve güzel bir çözüm yolu bulmuştu. Kırmızı kervanlar (Kırmızı hayvan vagonlarından oluşmuş), römorkör kervanları ve ne ray, ne de nehir bulunmayan yerlerde de yaya kervanları düzenleniyordu. (mahkûmların at ve develeri sömürmeleri yasaktı.)

Mahkemelerin harıl harıl çalıştıkları veya geçici kampların dolu oldukları yerlerde bu kırmızı trenler çok randımanlıydılar. Büyük mahkûm kütleleri böylelikle bir defada sevkedilebiliyordu. 1929 - 1931 yılları arasında milyonlarca çiftçi bu şekilde nakledildi. Leningrad'dan böyle sürdüler. 1930 dan sonra trenler Kolima'ya taşınmaya başladılar. Ülkemizin başkenti her gün böyle kırmızı bir hayvan trenini sevkederdi. Bu trenlerin hedefi uzakdoğudaki Sovyet limanı Vanino idi. Her bölge merkezi de oraya kırmızı bir tren gönderirdi, fakat her gün değil. 1941 de Volga'daki Alman Cumhuriyeti Kazakistan'a böyle taşındı. O günden beri geri kalan milletlere de aynı şekilde davranıldı. 1948 de Rusya'nın kayıp oğulları ve kızları böylece yapılan nakliyatla gittiler. Almanya'dan, Çekoslavakya'dan, Avusturya'dan, hattâ kendiliğinden batı sınırının yakınına gelenlerden bile bu sevkiyatlara katılanlar oldu. 1949 da ise kırmızı vagonlar ellisekizinci paragraf mahkûmlarını özel kamplara taşıdılar.

Stolypin'lerin o alışılmış tarifelere uymaları gerekir. Kırmızı trenler de önemli GULAG generallerinin imzalarını taşıyan önemli emirlere uyarlar. Stolypin bomboş bir yere gidemez. En

ıssız yerde bile olsa bir son istasyonun bulunması gerekir. Aynı şekilde bu son istasyonda dört duvarı ve bir de damı olan bir hapisane bulunmalıdır: Kırmızı bir tren boşluğa doğru da yol alabilir. Durduğu yerde denizden derhal - step denizinden, Tayga denizinden, herhangi bir yerden - takımadaların yeni bir adası türer.

Kırmızı vagonların hepsi mahkûm ulaşımına uygun değildi. Belli bir değişiklik gerekir. Tabii okuyucunun düşündüğü her anlamda hazırlanmasına ve değiştirilmesine lüzum görülmez. Meselâ içinde insanlar yolculuk edecek diye kömür tozları veya kireç süpürülmese de olur. Eğer mevsim kışsa duvarların takviye edilip soba kurulmasını da beklemeyin. (Demiryolu Knyaj - Pogost'tan Ropça'ya kadar yapılmış ama daha diğer şebekeye bağlanmamışken bile mahkûm nakliyatında kullanılıyordu.) Hepsini içinde ne soba, ne de ranza bulunmayan vagonlara doldururlar, mahkûmlar kışın kar kaplı zeminde oturur, tren mesafeyi daima yirmidört saatten daha az zamanda aştığı için yolculuk boyunca sıcak hiç bir şey verilmezdi. (Bu onsekiz saati gözönüne getirerek canlandıran, yolculuğu da atlatır!) Gerekli görülen onarım şunlardı: Duvarlar, tavanlar ve tabanların sağlam olup olmadıkları kontrol edilir, pencerelere demir kafes takılır zemin delinerek bir boru geçirilir ve ucuna bir teneke kap bağlanır, bütün trene uygun aralıklarla (makineli tüfekli) nöbetçiler için yerler hazırlanır, gerekirse plâtform ısmarlanır, dama çıkmak için merdivenler yapılır, projektörleri yerleştirmek için plân hazırlanır, arıza yapmayan bir elektrik tertibatı döşenir, uzun saplı tahta çekiçler yapılır, trenin arkasına konvoy komutanı, kamp yöneticisi, ve nöbetçiler için ya bir normal vagon, ya da (bulunamazsa) iyi döşenmiş, kaloriferli bir yük vagonu bağlanır. mutfaklar - hem nöbetçiler, hem de mahkûmlar için - bulundurulur. Ancak ondan sonra vagonların yanında yürünüp üzerlerine tebeşirle «Ozel malzeme» veya «Kolay bozulur,» diye yazılabilirdi. (Yevgenya Ginsburg «Yedinci vagon» hakkındaki raporunda bu kırmızı nakliyatların çok ayrıntılı bir anlatımını vermiştir. Bu yüzden birçok küçük teferruata inmeye gerek duymadık.)

Vagonun hazırlanması bitince bir tek tutukluların yüklenmesi sırasındaki zorlu askerî harekâtın üstesinden gelmek kalır. Bu sırada iki temel kaideye dikkat edilmesi şarttır:

— Olayın halktan gizlenmesine ve

— Mahkûmların dehşete düşürülmesine.

Tren bir seferinde yaklaşık olarak bin kişiyi alabildiği için (en az yirmibeş vagondur) birinci şart doğmuştur. Halbuki Stolypin seyircilerin önünde dahi getirilip götürülebilecek küçük bir grubu nakleder. Tabii her gün, her saat tutuklamaların yapıldığını bilmeyen yoktur ama bunların hepsini bir arada gösterip halkı korkutmaktan kaçınılır. 1938 de Oryol şehrinden içinden en az bir kişi almadıkları ev yokken olayı nasıl saklasınlardı? Cezaevinin önündeki meydan aynı Surikov'un asi Streletzler'in [206] idamını gösteren resmindeki gibi arabaları ile oraya gelmiş ağlayan çiftçi karıları ile doluydu. (Ah, acaba bunun resmini kim yapar? Ümidi bırak gitsin... Bugünün modasına uymaz.) Ama yine de Sovyet vatandaşlarımıza her yirmidört saatte tam bir tren kadrosunun toplandığını göstermek yerinde olmazdı. (Oryol'de o yıl bu başarıldı.) Gençlerin de bunu görmelerine gerek yoktur. Gençler bizim geleceğimizdir.

Bu yüzden geceyi severler. Aylarca her gece yapılacak sevkiyatlara katılan mahkûmları yaya olarak sıra sıra cezaevinden istasyona götürürler. (Cezaevi arabaları tutuklamalarda görevli.) Fakat: Kadınlar tetiktedir. Kadınlar öğrenirler ve geceleyin şehrin dört bir yanından istasyona gelir, yandaki peronlardan birinde treni bekler, kırmızı trenin yanında koşar, raylara basamaklara takılır, düşer, her vagona aradıkları adı bağırırlar: «Şu içeride mi?.. Şu ve şu?» Ve bir sonrakine koşarlar, arkalarından yenileri gelirler «O içeride mi?»... Ve birden kilitli arabadan bir ses yükselir: «Burada! Ben buradayım!» veya «Aramaya devam edin. Öbür vagonlardan birinde!» ya da «Kadınlar beni dinleyin! Karım yakında oturuyor, istasyonun hemen yanında. Ne olur onu buraya çağırın!»

Şahit olduğunuz bu tatsız sahneler yalnız ve yalnız sevkiyattan sorumlu olan kimselerin yetersizliklerini gösterir. Hatalardan gerekli dersler alınır. Ve bir gece - tabii daha sonraki geceler de - kadınlar hırlayan azgın köpeklerin çemberiyle karşılaşırlar.

Moskova'da da eski Sretenka - aktarmasından gelen (orasını bugün mahkûmlar dahi hatırlamazlar) veya Krasnaya Presnya'dan gönderilen mahkûmları istasyona daima geceleri götürmek adet halini almıştı.

Konvoy normal güneş yerine gecenin suni güneşini (projektörleri) tercih eder. Bunların iyiliği hepsinin birden mahkûm grubunun oturduğu ışığı yansıtabilmelerinde. Mahkûmlar ko-

mut beklerler: «Beş kişi daha! Sonraki beş! Çabuk! Çabuk! Koşarak vagona!» (Daima koşarak. Çevresine bakınmamalı, düşüncelerini toplamaya fırsat bulamamalıdır. Kovalanıyormuş gibi soluyarak o takış tukuş zeminde koşacak, merdiveni tırmanacaktır.) Bu düşman huzmeler yalnız ışıklandırmaya yaramazlar. Mahkûmlarda uyandırılmak istenen dehşetin, o keskin bağırma ve tehditlerin, geride kalanlara indirilen dipçiklerin, «Otur.» komutunun (veya bazen Oryol'de istasyon alanında olduğu gibi, «Diz çök!» Binlerce kişi o anda dua ederlermiş gibi diz çöker), gereksiz ama korku uyandırmak için kaçınılmaz olan acelenin, köpeklerin kızgın havlamalarının, kullanılan silâhların, (devre göre tüfek veya makineli tabanca), evet, hepsinin önemli bir parçasıdır. En önemli şey, mahkûmların içlerinde kaçma fikri uyanmaması için iradelerinin bir darbede kırılması, onların hapisanenin kalın taş duvarlarının yerine hayvan vagonunun tahtalarının geçtiğinin bilincine varmalarına fırsat verilmemesidir.

Bin mahkûmun geceleyin trene yüklenmelerini gerçekleştirmek için cezaevinde hazırlığın bir gün önceden başlaması gerekir. O gün nöbetçi birliği başını kaşıyacak vakit bulamaz. Cezaevinden ayrılacak olanlar sıkı kontroldan geçirildikten sonra koğuşlarına geri dönmez ve saatlerce avluda toprağın üstünde beklerler. Mahkûmlar için geceleyin trene bindirilmek yorucu bir günün rahat sonucudur.

Normal toplanma ve kontrolların, traş edilme, fırın ve banyo safhalarının yanında hazırlığın en önemli bölümü «genel arama» dır. Bu aramanın sorumluluğu cezaevine değil, mahkûmları devralan nöbetçi birliğine aittir. Kırmızı vagonlarla nakliyat sisteminin kurallarına ve özel stratejik harekât tasarılarına göre bu arama sonunda mahkûmların üzerinde kaçmalarına yardımcı olacak hiç bir şeyin kalmaması gerekir. Delici veya kesici herşey alınır, kırıntı ve toz halinde olan maddelere (diş temizleme tozu, şeker, tuz, tütün, çay) de askerlerin gözlerine atılmaması için el konur. Bütün ipler, sicimler, bağlar, kuşaklar ve kemerler de kaçmaya yardımcı olabilecekleri düşüncesiyle toplanırdı. (Tabii kayışlar da! Bu yüzden tek bacaklılarının takma ayaklarındaki protezleri tutan kayışları. Sakat mahkûm da takma ayağını eline alır, yanındakilerin yardımıyla zıplaya zıplaya trene koşardı.) Geri kalan değerli eşyaların ve bavulların da kurala göre özel bagaj vagonuna konulması ve seyahatin sonunda tekrar sahiplerine verilmesi gerekirdi.

Ama Moskova'nın kurallarına Vologda ve Kubişev'teki kon-

voylarda pek kulak asan olmazdı. Konvoyların mahkûmlara hakimiyeti daha etkiliydi. Bu yüzden sevkiyat işleminin üçüncü temel ilkesi uygulanır, adaletin gerektirdiği gibi işe yarar eşyalar halk düşmanlarının elinden alınarak, halk çocuklarına verilirdi.

«Yere otur!» «Çök!» «Elbiselerini çıkart!» Bu konvoy emirleri karşı koyulamayacak olan gücü ortaya koyarlar. Çıplak bir insanın kendine olan güveni kaybolur. Gururla ayağa dikilerek karşısındaki ile eşit şartlar altında konuşamaz. Arama başlar (Kuibişev, 1949 yaz ayları.) Çıkarttıkları elbiseleri ile eşyalarını ellerinde tutan mahkûmlar sıra halinde dizilmiş, tetikte bekleyen silâhlı askerler de onları çevrelemiştir. Sahne yolculuk hazırlığına değil, sanki mahkûmlar o anda kurşuna dizilecek veya gaz odasına götürülecekmişe benzer. Böyle durumlarda insan malını düşünmekten kendiliğinden vazgeçer. Nöbetçiler bilhassa sert ve haşin davranırlar, dudaklarından insan sesine benzeyen hiç bir kelime çıkmaz. Zaten niyetleri de budur. Korkutmak ve zorlamak! Bavullar tersine çevrilerek boşaltılır (herşey yere dökülür) ve yandaki bir yığına fırlatılır. Sigara kutuları, cüzdanlar ve diğer küçük kıymetli «mahkûm eşyaları» ayıklanır ve üzerlerine isim yazılmadan hazır duran bir bidonun içine atılır. (İşte çıplak mahkûmları en çok üzen şey, kimbilir neden, bunun kasa, sandık veya kutu değil, bidon olmasıdır. Artık itiraz etmek neye yarar?) En iyi ihtimalle ancak yere saçılmış duran paçavralarını toplayıp bir beze sarmaya fırsat bulabilirsin. Çizmelerin mi? Bize verebilirsin, getir, şurayı imzala! (Onlar sana fiş vermezler, sen imzalar ve çizmeleri yığının üzerine attığını doğrularsın.) Hava kararır ve son mahkûm kamyonu da cezaevi avlusunu terkederken askerlerin bidonun başına koştuklarını ve deri bavul yığınından en iyilerini seçtiklerini görürsün. Daha sonra sıra gardiyanlara gelir, onlardan sonra da cezaevindeki Pridurki'lere.

Evet, hayvan vagonlarına ulaşana kadar zor bir gün geçirirsiniz. Ama artık rahatlamışsınızdır. Şimdi ranzaların rahatsız tahtalarının üzerine uzanabilirsiniz. Fakat acele etmeyin. Böyle bir karma vagonda nasıl rahatlayabilirsiniz? Soğuk ve açlık, susuzluk ve korku, caniler ve nöbetçiler arasında yine sıkışmış kalmışsınızdır.

Eğer vagonda mücrimler dünyasının temsilcileri varsa (Onlar tabii kırmızı vagonlarda ayrı yere konulmazlar) o zaman üst ranzaların pencere taraflarındaki geleneksel yerlerini alırlar. Ya kışın nerede otururlar? Tabii küçük sobanın etrafını çepeçevre sararlar. Eski hırsızlardan Mianyev'in anlattığı gibi (*) 1949 kışında Voroneş'ten Kotlas'a kadar yolculuk boyunca (birkaç gün sürer) o dondurucu soğukta «sıcak vagon»larında üç kova kömürleri vardı. O zaman caniler sadece sobanın etrafını sarıp tutukluların üzerlerindekini alıp giymekle kalmayıp ayakbezlerine bile sahip çıkmışlardı. Kendi hırsız ayakları söz konusu iken neden nazlı davransınlar? Sen bugün geber, ben yarın! Yemek zaten çoğunlukla dağıtılmaz. Dağıtıldığı zaman da hepsini caniler alır, seçerek yer ve ancak kalanı öbürülere verirler. Loştşilin 1937 yılında Moskova ile Perebory arasındaki üç günlük yolculuğunu anlatır. Üç gün için trende yemek pişirmek zahmetine değmeyeceğine göre herkese kuru kumanya verildi. Şekerin hepsine caniler el koydular. Ekmek ile ringayı bölüşmeye izin verdiler. Hırsızlar aç değildi. Eğer sıcak bir şeyler bulunursa (tabii yine caniler kârlı çıkarlardı) Balanda dağıtırlardı. Kişinev'ten Petşora'ya üç hafta süren yolculuk da böyle yapıldı. Yolculuk sırasında caniler mahkûmları soymayı da unutmadılar: Bir Estonyalı'nın altın dişleri olduğunu görünce onu yere yatırıp dişlerini maşa ile söktüler. Kırmızı vagonlarla yolculuk, tutuklularca tercih edilir, çünkü küçük kuytu istasyonlarda sıcak çorba ve lâpa dağıtılır. Zaten sıcak yemekleri de insanın zevkini kaçıracak şekilde dağıtmayı bilirler. Ya (yine aynı Kişinev seyahatinde olduğu gibi) çorbayı içinde biraz önce kömür duran kovaya dökerler. Çünkü kovayı yıkayacak bir şey yoktur. Trende su kıt ve yemekten bile daha kıymetlidir. Böylece çorbayı kaşıklarken kömür parçacıklarını da beraber tadarsın. Veya Balanda ile Kaşa getirirler ama kap vermezler. Kırk kişiye karşı yirmibeş kap vardır. «Çabuk! Çabuk! Daha işimiz var. Trende yalnız siz yoksunuz!» diye bağırırlar. Nasıl yemeli? Nasıl bölüşmeli? Hepsini aynı miktarda kâselere koymak olmaz. O halde göz kararı ile dağıtılır. Sondakilere de kalması için hiç biri ne aşırı doldurulmaz. (Baştakiler bağırırlar: «Biraz karıştır!» Sonrakiler ses çıkartmaz. «Tortu dibinde kalsın!» Oncekiler yerler, diğerleri aç oldukları için, Balanda soğuduğu için, dışarıdakiler hiç durmadan «Haydi, bitti mi?» diye üsteledikleri için öfkeyle beklerler. Şimdi iş ikinci gruba da yemeği aynı birinci gibi, ne daha az, ne daha çok, ne daha koyu, ne daha sulu dağıtmaya kalmış-

(*) **Bana Literaturnaja Gaseta'ya gönderdiği mektuptan, 29.11.1962**

tır. Artanlar da birer kaba ikişer kişilik doldurulur. Tabii herkes rahat rahat yiyemediği gibi yemek yemekten fazla başkasının yediğine bakıp, ızdırap çekerler.

Bizi ısıtmak, canilerden korumak, su ve yemek vermek muhafızların umurlarında bile değildir. Ama uyumamıza da izin vermezler. Nöbetçiler gündüzleri bütün treni görebilir, aşağı atlayan olup olmadığını anlayabilirler. Ama karanlıkta uyanık olmak zorundadırlar. Her duraklamada uzun saplı tahta çekiçleriyle (GULAG standardına uygun bir imalât) vagon duvarlarının her tahtasına vururlar. Acaba yerinden sökülen tahta var mıdır? Bazı istasyonlarda kapı açılır, içeriye bir fener veya projektör tutulur: «Kontrol!» Bu, derhal ayağa fırlamak, emre göre ya sağ veya sol tarafa dizilmeye hazır durumda beklemek zorundasın demektir. Çekiçli askerler vagona binerler. (Geri kalanlar makineli tabancaları ile dışarıda yarım daire şeklinde dizilmişlerdir. «Herkes sola!» Yani solda bulunanlar yerlerinde kalır sağdakiler hızla onların üzerlerine yığılır. Pire gibi biribirinin üzerinden atlarlar. Çabuk! Kim çabuk davranmaz veya dikkat etmezse çekiç böğrüne, sırtına iner. Çabuk! Asker çizmeleri vagonda gezinmeye başlar, ışık yanar, neyiniz varsa yerlere dökülür, çekiçle tahtalara içeriden vurulur. Tamam! Bu sefer nöbetçiler ortada durur, siz de sâyılmak üzere onların önünden soldan sağa geçersiniz.

«Bir!.. İki!.. Üç!..» Basitçe saymak yeterdi. El ile küçük bir işaret, tamam! Ama o zaman korku uyanmaz. Hayır! Sayıyı yine o aynı çekici omuzunuza, başınıza, nereye rastlarsa indirerek tekrarlamak daha iyi, eğlenceli ve çabuk olur. Saymak bitmiştir. Kırk! Bu sefer sol taraftaki eşyalar alınır, boşaltılır, incelenir. O da biter. Giderler ve vagonu kilitlerler. Sonraki istasyona kadar uyuyabilirsiniz. (Nöbetçilerin telâşını gülünç diye tanımlamak haksızlık olur. Biraz da şanslarının yardımıyla kırmızı vagonlardan kaçmayı başaranlar olmuştur. Tahtanın birini çekiçlerken birisinin onu eğelediği ortaya çıkar. Bir başka seferinde de sabahleyin çorba dağıtılırken bir sürü traşsız yüzün arasında birkaç tane de traşlı görürler. Hemen vagon sarılır: «Bıçağı verin!» Bütün mesele birkaç caniler dünyası mensubunun aptal bencilliğidir. Traşsız oturmaktan bıkmışlar, traş bıçağı olanlardan bunları zorla almışlardır.)

Kırmızı trenin diğer aktarmasız trenlerden farkı içine binenlerin tekrar aşağı inip inmeyeceklerini bilememelerindedir.

Solikamsk'ta Leningrad cezaevlerinden gelen bir sevkiyat boşaltılırken (1942) bütün peron cesetlerle doldu. Mahkûmlardan pek azı yaşıyorlardı. 1944/45 kışlarında kurtarılan bölgelerden (Baltık, Polonya, Almanya) Şeleşnodoroşni (Knyaş - Pogost) ve Kuzeydeki diğer düğüm noktalarına gelen mahkûm gruplarında bir iki vagon dolusu ceset bulunurdu. Bu ise ölülerin yolculuk sırasında mahkûmların arasından alındığını gösteriyordu. Suhobezvodnaya (Suholezvodnaya) istasyonunda kaç kişinin ölü, kaçının diri olduğunun ancak vagon kapıları açıldıktan sonra ortaya çıktığı çok görülen olaylardandı. Sürünerek dışarıya çıkmayan ölü demekti.

Kışın yolculuk korkunç ve öldürücüdür. Çünkü konvoydaki askerler mahkûmları ancak kontrol edebilirler. Yirmibeş sobaya kömür yetiştirmeye kimsenin gücü yetmez. Ama sıcakta seyahat etmek de hoş değildir. Dört küçük pencereden ikisi hava bile geçirmeyecek şekilde kapatılmış, dam iyice kızmıştır. Nöbetçilerden bin kişiye su taşımalarını istemek fazla olur. Onlar Stolypin'e bile su getiremezler. Bu yüzden mahkûmlara göre yolculuk için en elverişli mevsim - Nisan ve Eylüldür, fakat yolculuk üç ay sürerse (Leningrad - Vladivostok, 1935.) en iyi mevsim bile yetmez. Fakat bu kadar uzun sürmesine rağmen yolculuk iyice düşünülmüş, plânlanmıştır. Hiç değilse, konvoydaki askerlerin politik eğitimi ve mahkûmların manevi yönden ıslahı ihmal edilmedi sayılır. Böyle yolculuklarda trene operasyon yöneticisi (Baba) için de bir vagon eklenir. «Baba» hazırlıklarına daha cezaevinde başlamış, mahkûmlar trene gelişi güzel değil, onun tarafından gözden geçirilmiş listelere uygun şekilde yerleştirilmişlerdir. Her vagondaki mahkûm liderini o tayin eder, mahkûmların arasına katılan muhbir ondan talimat alır. Uzun duraklamalar sırasında bu muhbirlerinden bazılarını yanına getirtmek mümkün olur ve böylece konuşmalar hakkında rapor alır. «Operasyon» yöneticileri seyahat boyunca bir şeyler elde edemezlerse, ayıp olur. Onun için birisini seçer ve araştırır, araştırır, kurcalar. Bir de bakarsın trenden indirilirken mahkûma yeni bir ceza tebliğ edilir.

Allah onu da kahretsin, lânet olsun kırmızı hayvan vagonlarından oluşan tren! Aktarmasız olsa da yine de lânet olsun! İçinde bulunmuş olan onu unutamaz. Bari, kampa varsak! Bundan daha beter olamaz! Bir an önce yerimize varsak.

İnsan ümit ve sabırsızlıktan meydana gelmiştir. Sanki kampta yöneticiler daha insancıl, ispiyoncular bu kadar utanmaz de-

ğillermiş gibi. Tam aksine! Sanki oraya varınca bizi aynı tehditler, aynı köpeklerle yere yığmayacaklarmış gibi! «Oturun!» Sanki aşağı indirilirsek yolculuk sona erecekmiş gibi. Daha dekovil hattında açık vagonlarla yolculuk var. Mahkûmları açık vagonlarda nasıl naklederler, başlarında nasıl nöbet tutarlar? Konvoydaki askerler için zor bir görev. İşte çözümü: İyice çömelip üstüste oturmayı emreder, sonra da «Potemkin» deki gemicilere kurşuna dizilmeden önce yapıldığı gibi üzerimize büyük bir çadır bezi örterler. Bu bez için onlara teşekkür etmemiz gerekir. (Olenyov kuzeyde Ekim ayında arkadaşları ile birlikte bütün bir gün vagonun üzerinde açıkta bırakıldı. Mahkûmların hepsi yüklenmiş, ama lokomotif daha gelmemişti. Önce yağmur yağdı, sonra soğuk çıktı. Tutukluların üzerlerindeki paçavralar bile dondu.) Vagon yolda iyice sarsılır, kenardaki tahtalar çatırdarlar, bir süre sonra, sarsıntıdan birisi tekerleklerin altına düşer. Şimdi de bir bilmece: Dekovil hattı Dudinka'dan yüz kilometre ileriye kadar uzanır. Bu bölge kutup dairesinin içindedir. O halde; caniler açık plâtformların üzerinde nereye yerleşirler? Cevap: «Hayvanların» kendilerini her yandan ısıtmaları ve tekerleklerin arasına düşmek tehlikesinden kurtulmaları için tam ortaya. Evet, doğru bildiniz. Bir soru daha: Bu dekovil hattının sonunda mahkûmlar ne ile karşılaşırlar? (1939) Bina var mıdır? Hayır! Toprağa oyuklar mı açılmıştır? Evet. Yalnız bunlar çoktan kapılmıştır. O halde hemen toprağa çukurlar kazmaları mı gerekir? Hayır. Kutupta kış mevsiminin ortasında nasıl kazılır? Bunun yerine dağdaki madende kazma sallarlar. Ya nerede yaşarlar? Ne! Yaşamak mı?.. Ha, yaşamak!.. Çadırlarda yaşarlar.

Daima dekovil hattı bulunması da gerekmez... İşte vardığımız yer: 1938 yılının Şubat ayında Yerzovo istasyonu. Vagonlar geceleyin açılıyor. Tren boyunca yakılan ateşler boşaltma işlemi, karın üzerinde dizilme, yeniden sayım için gerekli aydınlığı sağlıyor. Dışarısı eksi otuzyedi derece. Mahkûmlar Donbas'tan geliyor. Çoğu hapise yazın girdikleri için ayaklarında sandallar veya iskarpinler var. Ateşlerin yanında ısınmaya çalışıyorlar ama kovuluyorlar. Ateşler ısıtmak için değil, aydınlatmak için. Ayak parmakları derhal hissizleşiyor. Hafif ayakkabılara kar dolmuş, ve erimiyor. Merhamet hiç aramayın. Bir emir duyuluyor: «Dizilin!.. Bir adım sola!.. İhtarsız ateş edilecek!.. Marş!..» Köpekler zincirlerinin ucunda uluyorlar. Nihayet sevdikleri komutu duydular, heyecanlı an geldi. Grup yürümeğe başlar. Nöbetçiler kürkler içinde, mahkûmlar ise yazlık elbiseleri ile karlı, kimsenin ayak basmadığı caddede karanlık Tayga'da bilinmeyen bir yere doğru ilerlerler. Önlerinde hiç bir meskûn bölge

yoktur. İlk ve belki de son olarak Kuzey fecrini görüyoruz... Çam ağaçlarının buzları tıkırdar. Yalınayak mahkûmlar ayaklarına sardıkları donmuş bezler ve uyuşuk dizleriyle ilerlemeye çalışırlar.

Veya 1945 yılının Ocak ayında Petşora'ya varış: (Birliklerimiz Varşova'ya zaferle girdiler!.. Birliklerimiz Doğu Prusyayı ele geçirdiler!) Boş bir kar tarlası. Mahkûmlâr vagonlardan boşalır boşalmaz altışar kişi yanyana kara oturmak zorundalar. Sayım başlıyor. Yanlış sayıyorlar ve yeniden başlıyorlar. Sonra ayağa kalkarak üzerinde yol izi bulunmayan kar çölünde altı kilometre yürünüyor. Bu grup da güneyden geliyordu. Hepsinin ayaklarında deri ayakkabılar var. Köpekler ise en son sıranın hemen arkasından geliyor, geride kalanların omuzlarına sıçrayıp kulaklarının dibinde soluyorlar. (Bu sırada iki rahip vardı. Yaşlı, kır saçlı Fyodor Florya ile ona yardım eden genç Viktor Şipovalnikov. Köpeklerin bu davranışlarına ne dersiniz? Hayır, kendine hakim olup ısırmamak konusundaki örnek iradelerine!

Sonunda gidecekleri yere varırlar. Once hamama girilmesi gerekir. O halde elbiseler çıkartılır ve avluda çıplak koşulur. Soyunma odası ile hamam başka kulübelerdedir. Buna rağmen katlanırlar; en zor devre atlatılmıştır. Önemli olan gelmiş olmalarıdır. Hava kararır. Birden kampta yer olmadığı, yeni grubun alınamayacağı açıklanır. Böylece yeni gelenler yıkandıktan sonra tekrar dizilir, sayılır, eşyalarını toplar ve köpekler peşlerinde, karanlıkta aynı altı kilometrelik kar tarlasını aşarak trene geri götürülürler. Ama vagonların kapıları bu arada ardına kadar açık durmuş, içerisinin o hoş ılıklığı kaybolmuştur. Kömürler ise zaten daha yolculuk sona ermeden bitmiştir. Yeni kömür bulmak da mümkün değildir. Geceyi donarak geçirirler, ertesi sabah yiyecek olarak kurutulmuş balık kemirirler (Susayan olursa: «Kar ye!») ve aynı yoldan geri dönülür.

Ama bu bile mutlu bir durumdur. Çünkü kamp orada idi. Bugün mahkûmları kabul etmediyse bile yarın kapılarını açacaktır. Kırmızı sevkiyatların belirsiz yerlere gitmek ve hiç bir yere varmamak gibi özelliklerine karşılık yolculuğun sona ermesinin orada yeni bir kamp kurulmasına vesile olduğu örnekler de az değildir. O zaman sizi Tayga'da kuzey aydınlığında durdurup çamlardan birisine üzerinde «İlk OLP» yazan - yani hemen hemen «ilk kamp şubesi» anlamına gelen - bir tabelâ çakarlar. Orada bir hafta boyunca kurutulmuş balık yer ,unu kar ile karıştırırsınız.

Eğer kamp hiç değilse iki hafta önce kurulmuşsa biraz konfor ve sıcak yemek bulabileceğinizi hesaba katabilirsiniz. Kamp bulunmamasının önemi yoktur. Birinci ve ikinci yemeği beraber yersiniz. Altı kişilik hamam tasları alırsınız; altı kişi tasın etrafında toplanır (masa ve iskemle de yoktur), iki kişi kabı sol elleriyle yukarıya kaldırır, sağ elleriyle de yerler. Tekrar mı? Hayır, bu olay 1937 yılında Perebory'de oldu. Loştşilinin hikâyesi. Tekrarlayan ben değilim, GULAG'dır.

Bundan sonra mahkûmlara eski tutuklulardan çavuşlar verilir. Bunlar yeni gelene yaşamayı öğretir, nasıl çalışıldığını, kaytarıldığını ve hile yapıldığını gösterirler. İlk günden itibaren çalışmaya gidilir, devrin yelkovanları durmaz hiç durmadan ilerlerler. Çarlık zamanında Akatui'deki Katorga'da yeni gelenlerin üç gün istirahat ettikleri devirler artık geçti. (*)

Adanın ekonomisi yavaş yavaş gelişir, yeni demiryolu hatları döşenir, önceleri yalnız denizden ulaşılabilen yerlere trenle gidilmeye başlanır. Işma nehrini eski rus tipi korsan gemilerine benzeyen gemilerin her birinde yüz kişi kürek çekerekten nasıl aştıklarını anlatacak kimseler daha yaşıyor: Uchta, Ussa ve Petşora'da balıkçı tekneleri ile nasıl yol aldıklarını, Vorkuta'daki kampa kadar mavunalar, Vorkutlag'taki dağıtım noktası Adsvar'a kadar büyük tekneler ve oradan da on gün süren kısa bir etap ilerideki Üst - Usa'ya sığ su tekneleriyle gidildiğini söylerler. İçerisi bit dolu olduğu için nöbetçinin mahkûmları birer birer güverteye çıkartıp bitlerini suya silkelettiğini anlatırlar... Gemi sevkiyatları da aktarmasız olmuyordu. Bazen mahkûmların yürümeleri gerekiyordu:

Üst - Uso, Pomosdina, Şuşelya - Yur'da kulübelerden, çadırlardan oluşan geçici kamplar vardı. Kuralları da kendine göreydi. Özel emirler, özel hileler ve mahkûmlara özel angaryalar vardı. Bu gariplikleri herhalde hiç bir zaman tarif edemeyiz. Onun için hiç denemeyelim:

Kuzey Dwina, Obi ve Yenisey nehirleri, gemi sevkiyatlarının ne zaman başladığını bilirler. Kulakların tasfiyesi sırasında. Akıntı dosdoğru kuzeye doğru; mavunalar büyük ve genişti. O kalabalık gri kütlenin yaşayan Rusya'dan yaşamayan Rusyanın kuzeyine taşınması bu sayede çabucak gerçekleşti. Mahkûmlar mavunalardan birinin geniş gövdesine dolduruluyor, yığın ha-

---

(*) Yakuboviç.

kerler ise yukarılarda adeta kaya üzerinde imiş gibi duruyorlinde yatıyor, sepetteki yengeçler gibi hareket ediyorlardı. Aslardı. Bazen de açıkta götürülürler, daha iyi saklamak için mi, yoksa daha iyi kontrol edebilmek için mi bilinmez (*ama mutlaka* yağmur yüzünden değil), üzerlerine çadır bezi örtülürdü. Böyle bir mavunada seyahat yolculuk değil, ölüm piyangosuydu. Mahkûmlara yiyecek pek az şey verilir, kuzeyde Tundralarda karaya çıkartıldıktan sonra ise hiç bir şey verilmezdi. Tabiat ile karşı karşıya ölüme terkedilirdi.

Kuzey Dwina'da mavna seferleri (Vitşegda'da aynı) 1940 yılında bile devam ediyordu. A.J. Olenyov bu şekilde yolculuk yaptı. Mahkûmlar birbirlerine yapışık duruyorlar, yolculuk ise birkaç gün sürüyordu. Küçük ihtiyaçlarını kavanozlara görürler, elden ele *uzatılan* bu kavanozlar lombozdan suya dökülürdü. Daha önemlisi pantalonlara yapılırdı.

Yenisey'deki bu yolculuklar yıllardır yerleşmişti. Krasnoyarsk'ta kıyıya açık sundurmalar yapılmıştı. Mahkûmlar bunların altında oturur, günlerce gemiye bindirilmeyi beklerlerdi. (*) Mavnalarda üç katlı anbarlar vardı. Burada içeriye ışık sadece ortadaki merdivenden sızar. Nöbetçiler ise güvertedeki bir kulübede otururlar. *Bütün görevleri* merdiven başlarını ve suyu gözlemekten ibarettir. Belki birden suyun üzerinde bir baş belirir. Mahkûmlar ne kadar inleyip yalvarırlarsa yalvarsınlar nöbetçiler asla aşağıya inmez veya onları güverteye çıkartmazlar. 1937/38 ve 1944/45 yıllarındaki seferlerde aşağıda doktor yardımı da bekleyemezdiniz. Mahkûmlar «katlara» iki *sıra* halinde dizilmişlerdir. Yanyana, ters yönde yatarlar. Tuvalet kovalarına ulaşmak için insanların üzerinde ilerlemeniz gerekir. Bu kovaların *her* doluşunda dışarıya taşımanıza izin vermezler (İçi pislik dolu o kovayı merdivenden çıkartmayı gözlerinizde canlandırmaya çalışın.) Taşınsa bile bir kısmı yere dökülür, tahtaların arasından aşağıya damlar. Çorba da mahkûmlar tarafından taşınır ve en arkada, karanlığın en koyu olduğu yerde bir fenerin titrek ışığında dağıtılır. (Belki bugün elektrik koymuşlardır.) Bu taşıtın Dudinka'ya kadar bir ayda gittiği olmuştur. (Tabii bugün bir hafta yeter.) Beklenmedik engeller yüzünden seyahat daha da uzayabilirdi. Eğer alınan malzeme yetişmezse mahkûmlara hiç yemek verilmezdi. (Tabii mahsubu da yapılmazdı.)

(*) 1897'de Lenin «Sankt Nikolus» gemisinde serbest olarak yolculuk etti.

Tecrübeli bir okuyucu bundan sonrasını yazara gerek olmadan da zihninde canlandırabilir. Yukarıları, ışık ve hava oluğunun bulunduğu kısımları caniler ele geçirirler. Ekmek dağıtmak onların görevidir. İstedikleri gibi davranır, hattâ yolculuk zor geçiyorsa herkesin hakkına birden el koyarlar. Zamanlarının çoğunu iskambil oynayarak geçirirler. Kartları kendileri yaparlar, (*) ortaya konulan şeyleri ise diğer mahkûmlardan alırlar. Gemide kimin üzerinde işe yarar bir şey varsa onların ellerine geçer. Toplanan bu eşyalar bir süre aralarında ondan ona gidip geldikten, kaybedilip tekrar kazanıldıktan sonra hepsi birden yukarıya nöbetçilere verilir. Evet, doğru bildiniz. Nöbetçiler ile mücrim dünyasının temsilcileri ortaktır. Eğer nöbetçi bunları yanında tutmak istemezse rıhtımlardan birinde satar ve karşılığında aşağıdaki ortaklarına biraz yiyecek gönderir.

Karşı koymak mı? Evet bazen olur. Ama çok seyrek. İçi bunun aynı olan ama daha büyük ve denize dayanıklı bir gemide Vladivostok ile Sachalin arasındaki sefer sırasında görülen bir olayı anlatalım: Yedi silâhsız genç adam birleşerek canilere karşı koymaya karar verdiler. Sayıları seksen kadar olan caniler (tabii her zaman olduğu gibi bıçakları da vardı) Vladivostok-taki «Üç-On» aktarmasında bütün grubu soymuşlardı. Bu işi hemen hemen gardiyanlar kadar iyi bilir, bütün hileleri tanırlardı. Ama hiç kimse her şeyi bir defada bulacak kadar iyi arama yapamaz. Bu yüzden bulamadıklarını da ortaya çıkartmak amacıyla «Parası olan tütün alabilir,» demişlerdi. Mişa Glarşev de ceketinden üç ruble çıkarttı. Tatar lâkabıyla tanınan Volodka adındaki cani hemen «Ne? Pis herif, vergi ödemeyecek misin?» diye bağırarak atıldı. Tam paraları onun elinden kapmak üzereyken eski askerlerden Pavel (soyadı bize ulaşmadı) onu itti. Volod'ka parmaklarını Pavel'in gözüne sokmak isteyince Pavel onu yere yuvarladı. Yirmi otuz tane adi suçlu hemen harekete geçtiler. Ama bu arada Pavel ile Gratşev'in çevrelerinde de koruyucu bir çember oluşmuştu. Bunu oluşturanlar eskiden orduda yüzbaşı olan Volodya Şpakov, Seryotşa Potapov, Volodya Roynov, Volodya Treyuhin (bunların hepsi eski askerlerdi.) ve Vasya Kravtsov'du. Peki sonuç ne oldu? Hafif bir itişme, o kadar. Artık bu canilerin korkaklığına bir örnek miydi (gerçekten o saldırganlıklarının ve cakalarının ardında korku gizlidir.) yoksa nöbetçilerin yakın olmasından mı çekinmişlerdi (olay tam hava deliğinin altında olmuştu) bilinmez. Çünkü onları bekleyen

---

(*) Salamov'un «Suçluların Dünyasından Çizgiler» adlı eserindeki geniş tarife bakınız.

daha önemli bir toplumsal görev vardı: Dürüst serserileri Aleksandrovsk aktarmasından ve Sahalin bölgesinden (Çekov'un anlattığı yerden) kaçırmıştı. Böylece geri çekildiler ve «Karaya çıkınca biz sizin yuvanızı yaparız» demekle yetindiler. (Sonradan da kavga edilmedi. Yuva yapan olmadı. Aleksandrovsk aktarmasında canileri tatsız gerçekler bekliyordu. Dürüstler cezaevine hakim olmuşlardı.)

Kolima'ya giden gemiler dıştan bunlara benziyorlardı. Yalnız daha büyüktüler. Size garip gelecektir ama 1938 ilkbaharında ünlü «Krassin Görevi» ne atanan mahkûmlardan bugün hayatta olan vardır. Krassin'in buzları kırarak açtığı yolda dört gemi ilerliyordu: Dşurma, Kulu, Nevostroy ve Dnyeprostroy. Bu gemilerin de soğuk, karanlık anbarları üç katlıydı. Ama her katta tahtadan yapılmış ranzalar vardı. Her taraf karanlık değildi. Arada yağ kandilleri, fenerler asılıydı. Parti parti güverteye çıkartılmak da mümkündü. Her gemide üç, dört bin mahkûm vardı. Yolculuk bir haftayı aştı, Vladivostok'tan alınan ekmek küflenmeye başladı, porsiyonlar altıyüzden dörtyüz grama indirildi. Balık da vardı ama içme suyu... Tenkit etmeyi bırakalım; içme suyu yönünden geçici zorluklar vardı. Deniz yolculuğunun nehirdeki yolculuktan bir diğer farkı da şiddetli fırtınalar ve deniz tutanların yarattıkları pislikti. Doğrulacak gücü kalmamış bitkin insanlar yerleri kaplayan kusuklar üzerinde, içinde yatıyorlardı.

Yolculuk sırasında belirli bir politik olay oldu. Gemiler Japon adalarının hemen yanından La-Pérouse yolundan geçmek zorundaydılar. Bu yüzden köprüdeki makinalı tüfekler söküldü, askerler sivil elbiseler giydiler, anbarlar kapandı, güverteye çıkmak yasaklandı. Geminin resmî kayıtlarında Vladivostok'tan mahkûm değil (Allah korusun!), işçi yüklendiği yazılıydı. Bir sürü Japon teknesi ve gemisi hiç bir şey farketmeden geminin çevresinde dolanıyorlardı. (Dşurma'nın bir başka seferinde de şu olay oldu: 1939 da caniler ambardan giyinme odasına geçmişler, işlerine yarayan ne varsa aldıktan sonra odayı ateşe vermişlerdi. Bu da Japon kıyısının yakınında olmuştu. Dşurma'dan dumanlar tütmeye başladı, Japonlar yardım teklif ettiler, ama kaptan bunu reddetti ve ambar kapaklarını bile açtırmadı. Japonlar gözden kaybolduktan sonra dumandan boğulanlar denizê atıldılar, yanmış, bozulmuş gıda maddeleri ise kamplara dağıtıldı.) (*)

(*) O günden beri yıllar geçti ama şimdi de mahkûmlar değil, Sovyet vatandaşları Dünyanın çeşitli denizlerinde zor durumda kaldıkları

Magadan önlerinde konvoy buzlara sıkıştı kaldı. Artık «Krassin» in de elinden bir şey gelmiyordu. (Oralarda mevsim kıştı, ulaşım için daha erkendi ama Kolima'da acele çalışacak mahkûmlara ihtiyaç vardı.) İki Mayısta mahkûmlar kıyıdan çok uzakta buzun üzerine çıkartıldılar. Önlerinde o zamanki Magadan'ın hiç de cesaret verici olmayan görünüşü seriliydi. Ölmüş volkanlar, hiç bir yerde bir tek ağaç yok, bir tek fidan yok, kuş yok. Birkaç acınacak tahta kulübe ve Dalsroi'un tek katlı binası. Her şeye rağmen sanki Kolima bölgesine döşenecek bir kemik yığını değil de, yaratıcı hayata dönüş ümidi olan Sovyet vatandaşlarından bir grup geçici bir süre için gelmiş gibi bando ile karşılandılar. Dalstroi orkestrası marşlar ve valslar çalarken acı çeken, yarı ölü insanlar buzun üzerinde gri sıralar halinde sendeleyerek ilerliyor, Moskova'dan beri getirdikleri eşyalarını sürüklüyor (bu siyasi grup daha canilerle hiç tanışmak fırsatını bulamamıştı), insandan çok cesede benzeyen romatizmalı veya bacağı kesilmiş arkadaşlarını omuzlarında taşıyorlardı. (Bacağı kesilenlerin cezaları da indirilmezdi.)

Fakat kendi kendimi tekrarlamaya başladığımı farkettim. Böyle giderse yazmak beni, okumak ise okuyucumuzu sıkacak. Çünkü artık nasıl devam edeceğimi herkes biliyor: Kamyonlarla yüzlerce kilometre yol alacak, ondan sonra düzinelerce kilometre de yaya gidecekler. Oralarda yeni kamplar kuracaklar, ilk andan başlayarak çalışacak, balık ve un yiyecek, su yerine kar yutacaklar ve çadırlarda uyuyacaklar.

Evet, hepsi doğru! Ama şimdilik Magadan'da o ileride kullanacaklarına benzeyen kutup çadırlarında kalacak ve muayene edilecekler (ve hepsi de çalışabilir durumda görülecek.) Tabii banyoya da gidecek, deri paltolarını, kürklerini, yün ceketlerini, ısmarlama elbiselerini, deri çizmelerini soyunma odasında bırakacaklar (Oraya gelenler mujik değil parti üyeleriydi. Gazete müdürleri, fabrika müdürleri, partinin ileri gelenleri, profesörler. Onlar daha 1930 yıllarında iyi bir gardrobun değerini öğrenmişlerdi.) Merakla «Bunları kim bekleyecek?» diye sorarlar. «Hah, sanki herkes sizin elbiselerinizi çalacak!» Personel gücenmiştir. «İçeriye girin, üzülmenize gerek yok!» Girerler. Ama çıkış başka kapıdandır. Orada hepsine siyah pamuk pantolon ve

---

zaman «millî gurur» adını verdikleri o gizlilik yüzünden her türlü yabancı yardımı reddediyorlar. İsterse köpek balıklarına yem olalım, sizin elinize ihtiyacımız yok! Bizi kemiren kanser işte bu gizliliktir.

gömlek, cepsiz pamuklu ceketler, domuz derisinden ayakkabılar verilir. (Bu önemsiz bir şey değildir. Bu eski hayata, sahibi olduğun ünvanlara, görevine, kendini beğenmişliğe veda demektir.) «Eşyalarımız nerede?» diye inlerler. Şeflerden birisi «Eşyalarınız evinizde kaldı!» diye bağırır. «Kampta sizin malınız olan hiç bir şey yoktur! Kampımızda komünizm egemendir. Haydi! Marş ileri!»

Komünizm sözü geçtiğine göre... Ne cevap verebilirler? Hayatlarını ona adamamışlar mıdır?..

Bundan başka at arabası veya yürüyerek de yolculuk türleri vardı. Güneşli bir günde cezaevinden istasyona nasıl yürüdüklerini «Diziliş» (Tolstoy'un romanından) hatırlarsınız. Ama 1941 yılında bir yıldan beri avluda gezmelerine izin verilmeyen, yürümeyi, nefes almayı, gün ışığını unutan mahkûmlar sıra halinde dizilerek Abakan'a kadar yirmibeş kilometreden fazla yol yürümek zorunda bırakıldılar. Yolda on kişi kadar öldü. Bu olay hakkında değil büyük bir roman, bir bölüm dahi yazılamaz: Musalla taşı yanıbaşında oturanın, tüm cenazeler için göz yaşı yetmez.

Yaya sevkiyat raylı nakliyatın, Stolypin'in ve kırmızı hayvan vagonunun büyükbabasıdır. Bugün gittikçe seyrekleşmiş ve yalnız makinalı nakliyatın mümkün olmadığı bölgelerde devam eder. Leningrad kampında cezaları kesinleşen mahkûmlar böyle götürürldüler. Bekleyen kırmızı trenlere kadar bir süre Ladoga Gölünün üzerinde yürüdüler (Kadınlar Alman savaş esirlerinin yanında yürüyorlardı. Rus mahkûmların kadınların ellerindeki ekmeği almamaları için askerler onları süngülerle uzaklaştırıyorlardı. Düşüp bayılanın derhal ayakkabıları çıkartılıyor, ölü veya diri bir kamyona atılıyordu). 1930 dan sonra Kotlas kampı da aynı usulü uyguladı. Hergün yüz kişilik bir grup Üst - Vym'e (300 km.) bazen de Çibyü'ya (500 den fazla) gitmek üzere yola çıkıyordu. Bir keresinde 1938 yılında bir kadın grubu da yürüyerek gönderildi. Günde yirmibeş kilometre yol alıyorlardı. Konvoyda bir, iki köpek de vardı ve geride kalanlar dipçiklenerek ilerlemeye zorlanıyorlardı. Mahkûmların eşyaları, mutfak ve yiyecek arkadan gelen at arabalarındaydı. Böylece geçen yüzyılın klâsik kervanlara olan benzerlik tamamlanmış oluyordu. Mola verilen yerler de yok değildi: Eski Kulak'ların ter-

kedilmiş, soyulmuş, kapısız, penceresiz yarı harap Isba'ları. Kotlas'taki idare merkezi seyahat için mümkün gecikmeleri hesaba katmadan teorik bir zaman hesaplar, konvoya yemek bu hesaba göre verilirdi. (Asla bir gün fazla değil. Bizdeki yönetimin genel prensibi.) Eğer yolda gecikmeler olursa ya porsiyonlar azaltılır, ya da hiç bir şey verilmezdi. Tabii bu klâsik düzenden biraz farklıydı.

1940 yılında Olenyev grubu gemilerle taşındıktan sonra Taiga'da (Knyaş - Pogost'tan Çibyu'ya kadar.) yürütüldü, bütün bu sürede de yemek verilmedi. Mahkûmlar bataklıklardaki suları içtiler, kanlı ishal oldular, bitkin düştüler, köpekler de yere yığılanların elbiselerini parçaladılar. Işma'da pantalonları ile balık yakalayıp çiğ çiğ yediler. (Herhangi bir orman açıklığında da şu emri aldılar: «Burada Kotlas - Vorkuta demiryolunu yapacaksınız!»)

Avrupa'daki topraklarımızın kuzeyinde bu yürüme faslı aynı yollardan, bölgelerden, ilk gruptaki mahkûmların kurdukları istasyonlardan ikinci grubu taşıyan kırmızı trenler geçinceye kadar devam etti.

Sık sık ve çok sayıda mahkûm gönderilmesi gerektiği zamanlar onları yürütmek tercih edilirdi. Tam bir mahkûm grubu ormandan geçerek Knyaş - Pogost'tan Veslyana'ya gönderilirken birisi yere yığılır, yola devam edemezse ne olur? İyice düşünün, ne olur? Bütün grup durmalı mı ya? Her geride kalanın, yere yığılanın başında bir nöbetçi de bırakılamaz. Öyleyse?.. Asker kısa bir süre geride kalır, sonra aceleyle koşa koşa, yalnız başına gelir.

Yürüme metodunun en uzun uygulamalarından biri de Karabas ile Spassk arasında görülmüştür. Yol otuzbeş, kırk kilometreden uzun değildi, ama bir günde aşılması gerekiyordu. Grupların da bin kişi olduğunu düşünürseniz güçlük ortaya çıkar. Artık yolda birçok kişinin düşeceğini, tehditleri bile etkisiz bırakan o öldürücü isteksizlik ve vurdumduymazlık içinde orada kalacağını, üzerine ateş bile etsen ilerlemeyeceğini de hesaba katmak gerekti. Artık ölümden korkmazlar ama ya sopadan? O yorulmayan, hiç durmadan üzerlerine inen sopadan? Sopadan korkarlar. Bak, sürünerek ilerliyorlar! Bu denenmiştir. Daima başarıya ulaşır. Ve bu yüzden mahkûm konvoyunu yalnız elli metre uzaktan çevrelemek zorunda olan makineli tüfekli nöbetçiler değil, daha yakından, silâh yerine sopa taşıyan ikinci bir nöbetçi zinciri de sarar. Geride kalanlar dayak yerler (Yol-

daş Stalin'in önceden söylediği gibi), üzerlerine sopalar yağar. Toplayacak güçleri yoktur, ama giderler ve bir çoğu mucize kabilinden hedefe ulaşırlar. Bunun «Sopa denemesi» olduğunu ve dayağa rağmen yatıp kalanların geriden gelen at arabaları tarafından toplandığını bilmezler. Bir teşkilâtlanma tecrübesi! (Haklı bir sorudur: Neden herkes arabalara bindirilmez?.. O kadar at ve araba nereden bulsunlar? Biz traktöre biniyoruz. Kaldı ki yem kaç para biliyor musunuz?..) Bu ulaşım şekli 1948/50 yıllarında pek popülerdi.

1920 den sonraki on yıl içinde ise yaya kervanları en geçerli yoldu. O sıralarda küçük olduğum halde Don kıyısında Rostov'dan nasıl geçtiklerini gayet iyi hatırlıyorum. O ünlü komutun başka bir şekli o zamanlar zihnime işlemiş: «İhtarsız ateş açılacaktır!» yerine o zamanki tekniğe uygun şekilde nöbetçilerin bir kısmının elinde kılıç bulunduğundan «Gruptan ayrılana ateş edilecek, kılıçla vurulacak!» İşte bu bir anlam taşıyor: «Ateş açmak!.. Kılıçla vurmak!» Kafatasını arkadan nasıl ikiye böldüklerini zihninde canlandır istersen.

Evet, 1936 yılının Şubat ayında bile Nişni Novgorod'dan gri sakallı bir mujik grubu Volga'nın öbür kıyısına gönderildi. El örgüsü köylü ceketleri, uydurma ayakkabılarının üzerine sardıkları paçavralar ile «batan Rusya»nın temsilcileri. Birden üç otomobil yoldan geçti. Bunlardan birinde VTSİK (Merkez Yönetim Kurulu) - Başkanı Kalinin vardı. Konvoy durdu. Kalinin hiç önemsemeden geçti gitt.

Biraz gözlerinizi kapatın, sevgili okuyucumuz! Tekerleklerin sesini duyuyor musunuz? Bu uğultu Stolypin'lerden geliyor. Bu geçenler kızıl trenler. Gece, gündüz, her an. Yılın her mevsimin de. Ya şimdi! Su sesi mi duyuyorsunuz? Bunlar ilerleyen mavunalar. Ya cezaevi arabalarının inleyen motörleri? Onları duyuyor musunuz? Hep birilerini içeri, dışarı, oradan oraya taşıyorlar. Ya bu boğuk mırıltı? Aktarma cezaevlerinin tıklım tıklım koğuşları. Ya bu bağırtı? Malı çalınanların, ırzına geçilenlerin, yaralananların yakınmaları.

Bütün ulaşım yollarını gözden geçirdik ve hepsinin biri birinden beter olduğunu gördük. Geçici cezaevlerini dolaştık ve iyisini bulamadık. Ve insanların son ümidi işlerin ileride düzeleceği, ümidi, kampta durumlarının daha iyi olacağı, düşünceleri - boşuna bir umuttur.

Kampta durum daha da kötü olacaktır.

Tutuklular adadan adaya yalnız seferlerle de gönderilirler. Buna özel konvoy adı verilir. En rahat, serbest seyahate en benzeyen yolculuk şeklidir ve pek az kişiye nasip olur. Tutuklu bulunduğum süre içinde başımdan üç defa geçti.

Ozel konvay önemli kişiler için düzenlenir. Yine yüksek yerlerde imzalanan özel emir ile karıştırılmaması gerekir. Özel emirliler normal kafilelerin arasına katılırlar ama onların da yolculuklarında hoş bölümler vardır. (O zaman zevki daha iyi çıkar.) Meselâ Ans Bernstein özel emirle tarım işlerinde kullanılmak üzere Kuzeyden Aşağı Volga'ya getirilirken bütün alçaltıcı davranışlara, havlayan köpeklere takılmış süngülere, alışılmış «Bir adım sağa... bir adım sola!» kükremelerine şahit oldu. Ta ki Janjevetka adında küçük istasyonda indirilip tek, bir tek ve silâhsız gardiyan tarafından karşılanıncâya kadar. Adam «Güzel, bu gece benim evde yatarsın, istersen biraz da gez, yarın seni kampa götüreceğim,» dedi. Ve Ans gezdi! Gezmenin ne demek olduğunu siz biliyor musunuz? On yıl hapise mahkûm olan, hayata sayısız defa veda eden, daha o sabah Stolypin'de oturan ve yarın kampa gidecek birisi için! Yürürken istasyonun bahçesinde tavukları gördü, köylü kadınların tren yolcularına atılmayan tereyağ ve kavunlarını toplamalarını seyretti, yana doğru üç, dört, beş adım attı ve kendisine «Dur!» diye bağıran olmadı, parmaklarını inanmazcasına akasya yaprağına değdirdi ve ağlamamak için kendini güç tuttu.

Özel konvoy ise başından sonuna kadar bir hârikadır. Toplu grupların zorluğuna katlanmaz, ellerini arkanda kenetlemek, yere oturmak, soyunmak zorunda kalmazsın. Hattâ arama bile yapılmaz. Nöbetçi naziktir. Sana «Siz!» diye hitap eder. Yalnız bir tek uyarı vardır: «Kaçma teşebbüsünde ateş edilir. Tabancalarımız doludur cebimizde duruyor. Ama uslu uslu gidersek daha iyi, değil mi? Rahat davranmaya bakın. Sizin mahkûm olduğunuzu kimsenin anlamasına gerek yok.» (Burada da hep olduğu gibi bireylerin çıkarlarının devletinkilerle tamamen uyuştuğuna işaret etmek isterim!)

Kamp hayatım, bir sabah sayımında bükülmüş parmaklarımla (ağır çalışmalar yüzünden artık parmaklarımı düzeltemiyordum) dururken nöbetçi tarafından çağırılıp beklenmedik bir nezaketle söylenen şu sözleri duyduğum anda, birden değişti: «İçişleri Bakanının kararı ile...»

Şaşkın bakakalmıştım. Çalışmaya gidenler avludan çıktılar. Çevremi bir sürü Pridurki sardı. Bir kısmı «Sana yeni bir ceza var» derken diğer bir grup da «Serbest bırakılacaksın» diyordu. Ama hepsi Bakan Kruglov'dan kurtulamayacağımda birleşiyordu. Böylece yeni bir ceza yeme ile tahliye edilmek ihtimalleri arasında bocalamaya başladım. Altı ay önce kampa bize GULAG'ın kontrol kartlarını doldurmak üzere birisinin geldiğini tamamen unutmuştum. (Savaştan sonra yakındaki bütün kamplarda bu işlem başlamış, ama daha sonuca ulaşılmamıştı.) Bu belgenin içindeki en önemli soru meslek hakkındaydı. Mahkûmlar değerlerini arttırmak için GULAG da en geçerli meslekleri yazmışlardı: «Berber,», «Terzi,», «Fırıncı.» Ben de alnımı kırıştırmış ve «Atom fizikçisi» yazmıştım. Tabii hiç bir zaman böyle bir mesleğim olmamıştı. Yalnız savaştan önce bu konuda bir konferans dinlemiştim. Atomların parçacıklarını ve simgelerini sayabilirdim. Böylece yazdım. Yıl 1946 idi. Atom bombasına rağbet pek fazlaydı. Ama doldurduğum belgeye pek önem vermediğim için kısa zamanda unutmuştum.

Kamplarda belirsiz, inanılmaz, kimsenin doğrulamadığı bir efsane dolaşır. Bu Takım Adalarının herhangi bir yerinde cennet gibi adaların bulunduğu! Bunları gören, orada yaşayan yoktur. İnanmayanlar susmayı tercih ederler. Bu adalarda şarap ve bal aktığı, mahkûmların en azından kaymak ve yumurta yedikleri anlatılır. Ortalık tertemiz, hep sıcaktır, görülen işler ise çok, çok gizli zihin çalışmalarıdır.

Yarım kalmış cezam ile işte bu cennet adalardan (mahkûm dilinde Şaraşka) [207] birine gönderildim. Hayatta kalmamı orasına borçluyum. O sekiz yılı kampta tamamlayamazdım. Bu olayı yazmamı da oraya borçluyum. Detaylara inmiyorum; çünkü «İlk Çenber»de bu konuda ayrıntılı bilgi verilmiştir. İşte bu adaların arasında birinden diğerine, ondan bir başkasına özel konvoy ile gönderildim: İki nöbetçi ve ben.

Eğer ölmüşlerin ruhları farkına varılmadan, görülmeden, hissedilmeden çevremizde dolaşıp, bizi görüyor, küçük arzularımızı kolayca fark ediyorlarsa özel konvoy ile yolculuk da buna benzer.

Hür «Dışarısı» nın parklarını seyrederek, bekleme salonunda gezinir, dalgın dalgın seni hiç bir yönden ilgilendirmeyecek yazıları süzersin. Yolcuların yanına bekleme sıralarına oturup, garip önemsiz konuşmalara kulak misafiri olur, bir kadının kocası tarafından dövüldüğünü veya terkedildiğini, kaynananın kimbilir neden gelini ile dargın olduğunu, komşuların fazla elektrik kullandıklarını, üstelik ayaklarını da silmediklerini, birisinin bir diğeriyle anlaşamadığını, herhangi birine herhangi bir yerde iyi bir mevki vadedildiğini ama bukadar eşyası ile oraya gitmesinin çok zor olduğunu... Hepsini duyarsın ve birden sırtında vazgeçme ürpertisi gezinir. Çevrendeki dünyanda oluşan olayların gerçek ölçüsünü artık böylesine belirli farkediyorsundur. Bütün zaafların ve tutkuların ölçüsünü! Halbuki yanındaki günahkârlar onu farketmek yeteneğinden yoksundurlar. Gerçekten yaşayan, gerçek hayat süren sensin, vücudu olmayan sen. Onlar, diğerleri ise sadece yaşadıklarını sananlar.

Aranızdaki uçurum aşılamaz. Onları çağıramaz, yakınamaz, omuzlarından yakalayıp sarsamazsın: Sen bir ruh, bir hayalsin, elle tutulur vücutlar ise onlar.

Onlara nasıl anlatmalı Telepati yoluyla düşünce aşılayarak mı? Rüyada mı? Kardeşler! İnsanlar! Hayat size neden armağan edildi? Ölüm hücrelerinin kapısı gece yarısı açılır ve büyük ruhlu insanlar idama götürülürler. O saatte, o anda ülkenin bütün demiryollarında insanlar yolculuk etmektedir. Ringayı yedikten sonra kuru dillerini kuru dudaklarında gezdirir, uzatılmış ayakların rahatlığını hayal eder, tuvaletten döndükten sonraki ferahlıklarını düşünürler. Orotukan'da donmuş toprağın buzları ancak yazın bir metre derine kadar çözülür. Ve kışın ölenlerin kemikleri ancak o zaman gömülebilir. Ama sizin üzerinizde mavi gökyüzü vardır. Sıcak güneşin altında kaderiniz hakkında karar vermek, gidip su içmek, oturmak, bacaklarınızı iyice uzatmak, istediğiniz yere peşinde nöbetçi olmadan gitmek elinizdedir. İnsan ayakkabılarını silmezse ne olur? Ya kaynana, onun ne önemi var? Hayatta en önemli şeyi, hayatın bütün bilmecelerini hemen şimdi önünüze sereyim mi? Aldatıcı şeyler, mal ve ünvan kazanmak için uğraşmayın: Bunların bedelini sinirlerinizle ödersiniz. Yıllarca çalışıp elde ettiğiniz şeyler bir tek gecede elinizden alınır. Hayata sakin bir üstünlükle bakın, felâketlerden korkmayın, mutluluğa özlem duymayın; hepsi aynı şeydir. Acı şeyler ilelebet devam etmez, tatlı olaylar ise sizi doyurmaz. Eğer üşümüyorsanız, açlık ve susuzluk içinizi parçalamıyorsa memnun olun. Eğer belkemiğiniz kırık değilse, ayakları-

nızın üzerinde yürüyebiliyor, iki elinizle birden tutabiliyor, iki gözünüzle görüp, iki kulağınızla duyabiliyorsanız, daha neyi kıskanacaksınız? Niçin? Bizi en çok kemiren şey kıskançlıktır. Gözlerinizi iyice uvuşturarak uyanın, vicdanınız temiz olsun. O zaman sizi sevenlere, size ilgi duyanlara daha çok değer verirsiniz. Onlara kötülük etmeyin, haklarında kötü şey söylemeyin, hiç birinin kavga sonucu sizden ayrılmasına izin vermeyin: Bunun tevkif edilmeden önce yaptığınız en son şey olmayacağını nasıl bilebilirsiniz? Onların anılarında böyle kalmak ister misiniz?

Fakat benden sorumlu olan nöbetçiler ceplerindeki tabancaların siyah kabzalarını sevgiyle okşuyorlardı. Üçümüz de bir sırada, yanyana oturuyorduk. Üç samimi adam, üç canciğer arkadaş!

Alnımı uvuşturuyorum, gözlerimi kapatıyorum ve açınca aynı rüyayı görüyorum: Başlarında kimsenin nöbet beklemediği bir insan yığını. Geçtiğimiz gece bir hücrede uyuduğumu, yarın da başka bir hücrede olacağımı biliyorum. Bu kontrolör elindeki aletle ne istiyor? «Biletiniz lütfen?» «Arkadaşta!»

Vagonlar dolu (Hür insanların kavramlarına göre dolu. Sıraların altında kimse yatmıyor, koridorlarda çömelenler yok.)

Bana dikkati çekmemem söylenmişti. Sözlerine uyuyorum. Elimden geldiği kadar dikkati çekmemeye çalışıyorum. Yandaki kompartımanda pencere yanında boş bir yer görünce hemen oraya yerleşiyorum. Ama bu kompartımanda nöbetçilere yer yok. Onlar yerlerinde kalıyor ve asık bakışlarla beni süzüyorlar. Perebory'de karşımdaki yer boşalıyor, ama daha nöbetçi yerinden kalkmadan başka birisi oturuyor. Yeni yol arkadaşım buldog suratlı bir adam. Üzerinde bir kürk ceket, kürk bir şapka, elinde ise basit ama sağlam bir tahta bavul var. Bavulu tanıdım. Kamp mamulâtı: Made in Takım Adalar.

Adam «Ufff!» diye inliyor. Hava loş ama yüzünün mosmor olduğunu farkediyorum. Herhalde binerken epeyce itişmiş olmalı. Bir şişe çıkartıyor: «Bir yudum bira ister misin, yoldaş?» Yan kompartımandaki nöbetçinin korkuyla titrediğini biliyorum. Alkol içmeme izin verilmez, bu kesinlikle yasaktır. Ama dikkati çekmeyecek değil miydik? O halde aldırmaz gibi «Fena fikir değil, memnuniyetle içerim,» diye karşılık veriyorum. (Bira? Bira! Üç yıl boyunca boğazıma bir damla bira bile girmedi. Yarın hücrede böbürlenebilirim: «Bira içtim!») Adam birayı dol-

duruyor, titreyerek yutuyorum. Bu arada hava kararıyor. Vagonda ışık yok. Savaş sonrasının güçlükleri. Sürgülü kapının üzerindeki fenerin içinde dört kompartımana yetmesi için bir mum yanıyor. Dostça konuşuyoruz. Birbirimizi görmememiz bizi rahatsız etmiyor. Nöbetçim ne kadar öne eğilirse eğilsin tekerleklerin tıkırtısına karşı elinden bir şey gelmez. Cebimde eve göndermek istediğim bir kart var. Birazdan karşımdakine kendimi tanıtacağım ve ondan kartı postaya atmasını rica edeceğim. Bavula bakılırsa o da hapis yatmış. Ama o benden önce davranıyor: «Zorlukla bir izin koparabildim. İki yıl bir yere bırakmadılar. Bıktım be, ne biçim meslek!» «Hangi meslek?» «Sen bilmezsin. Ben MVD yim, bir Asmedey. Mavi şapkalılardan. Hiç görmedin mi?» Hay Allah kahretsin! Nasıl da düşünemedim? Perebory Volgolag'ın merkezidir. Vavulu da mahkûmlara zorla yaptırmıştır. Ne garip tecelli! Sanki iki kompartımanda iki Asmodey yetmemiş gibi üçüncüsü de geldi. Acaba bir yerlerde bekleyen dördüncüsü de var mı?.. Ya da trende özel konvoy ile giden bizden birisi?..

Yol arkadaşım kaderinden yakınmaya devam ediyor. Ben de atılıyorum: «Ya senin başlarında beklediğin o hiç, ama hiç bir şey yapmadıkları halde on yıla mahkûm olanlar? Onların işi daha mı kolay sanıyorsun?» Hemen pısıyor ve ertesi sabaha kadar susuyor. Daha önce alaca karanlıkta üzerimde garip, yarı askeri bir elbise bulunduğunu görmüştür. Belki de savaştan dönen basit bir kişi sandığı ben görevli bir kimseyimdir. Kaçakları yakalayan, vagonda bu yüzden bulunan birisi? Ah, keşke kamp hakkında böyle ileri geri konuşmasaydı!

Mum hemen hemen bitmiş, titrek alevi sönmek üzere. Yukarıda, eşya koyulacak rafta yatan bir genç hoş sesiyle savaşı - kitaplarda yazdığı gibi değil, gerçek savaşı - anlatıyor, doğru olduğunu bildiğim şeylerden söz ediyor. Her şeye rağmen gerçeğin birilerinin kulağına gittiğini duymak güzel şey.

Benim de anlatabileceğim şeyler vardı... Hattâ anlatmak isterdim... Ama hayır, bir daha asla! Savaşta geçirdiğim dört yıl artık yaşanmamış gibi. Bunların varlığından şüphe ediyor, hatırlamak istemiyorum. Buradaki, Takım Adalarındaki iki yıl cephedeki zor yılların, orada gördüğüm arkadaşlığın önüne geçti. Çivi çiviyi söker.

Bak sen! Hislerime kavuşmam için hür insanların arasında bir kaç saat geçirmek yetermiş: Dudaklarım sessiz, kendimi bağlı

ve ağzıma tıkaç tıkanmış gibi hissediyorum. Serbestçe konuşmanın özlemini çekiyorum. Yurdumu özlüyorum. Herşey beni evime, Takım Adalarına çekiyor.

Sabahleyin posta kartını üst ranzada «unutuyorum.» Temizleyici kadın vagonda çalışırken onu bulacak, posta kutusuna atacaktır. Insan değil mi?

Kente kuzey istasyonundan giriyoruz. Nöbetçilerim acemiliklerini tekrar gösterip Moskova'yı iyi bilmediklerini söylüyorlar. Ben onların namına B-tramvayına binmeye karar veriyorum. Durakta bir itiş kakıştır gidiyor. Tam iş saati. Nöbetçilerden birisi vatmana MVD hüviyet kartını gösteriyor. Sovyeti Moskova azaları gibi ön plâtforma gururla dikiliyor, bilet dahi almıyoruz. Arkamızdan binmek isteyen yaşlı bir adam gerisingeriye aşağıya itiliyor: «Malûl değilsin, arkadan bin!» Novoslobodskaya'ya geliyor ve iniyoruz. Bu dördüncü girişim olduğu haled Butirka Cezaevini ilk defa dışarıdan görüyorum. Halbuki içerisinin plânını kolaylıkla çizebilirim. Oho! İki bloku saran şu ürkütücü yüksek duvara bak! O açılan çelik kapıları gördükçe Moskova'lıların yürekleri donar. Ama ben hiç üzülmeden Moskova'nın kaldırımlarından ayrılıyorum. Bu kavisli nöbetçi kulübesinin öbür yanı benim yuvam: İlk avluda gülümsüyor, işlemeli ana kapıları tanıyorum. Beni hemen sonra yüzüm duvara dönük dikmeleri ve soru yağdırmaları da hiç rahatsız etmiyor. Oldu bile: «Adınız?.. Soyadınız?.. Doğum yılı?..»

Adım!.. Ben yıldızlar alemi sakini. Vücudum zincire vurulmuştur ama düşüncelerime hükmedemezler.

Biliyorum, önüne geçilmez birçok işlemlerden, arama, makbuz verilmesi, giriş kartının doldurulması, etüv ve hamamdan sonra iki kubbeli, ortasında çapraz bir kemer bulunan (bütün hücreler aynıdır), iki büyük penceresi, dolabı ve masası olan hücreye götürüleceğim. Orada insanlar göreceğim. Tanımadığım ama mutlaka akıllı, ilginç insanlar. Bana dostça davranacak, anlatacaklar; ben anlatacağım ve akşamleyin hemen uyumak istemeyeceğim.

Fakat teneke kapıların üzerinde (kimse kampa götürmesin diye» «Bu Tür» yazacak. Bizim şakadan Butür Sanatoryomu adını taktığımız yazı. Şişko önderler bu sanatoryomu bilmezler. Zayıflamak için Kislovodsk'a gider, belirli patikalarda yürür, Cimnâstik yapar, iki, üç kilo zayıflamak için bir ay terlerler. Halbuki hemen köşeyi dönünce yer alan Butür Sanatoryomunda hepsi de hiç zorluk çekmeden haftada sekiz kilo verebilirler.

Bu denenmiştir, hiç şaşmaz!

Cezaevinde edindiğim algılardan birisi de Dünyanın küçük, çok küçük olduğudur. Tabii Sovyet Birliği de aynı sahayı kaplayan Takım Adalarındaki nüfus da ülkeninkinden çok daha azdrı. Ne kadar olduğunu bilemeyiz. Kamplarda aynı zamanda oniki milyondan fazla kimse bulunmadığı kabul edilebilir. (*) (bir kısmı toprak olunca, makine yenilerini getirirdi.) Bunların yarısı (daha fazla değil!) ise siyasi mahkûmdu. Altı milyon! O kadar fena değil. İsveç veya Yunanistan gibi küçük bir ülkede çok kimse birbirini tanır. Öyleyse geçici cezaevinin hücresinde bir süre konuşulanları dinledikten, koğuş arkadaşları ile birkaç kelime konuştuktan sonra beraber tanıdıkların ortaya çıkmasına neden şaşmalı? (Evet, D. nin tek kişilik hücrelerde bir yıl geçirdikten, Suhanovka'da Ryumin'den öldüresiye dayak yedikten sonra Lubyanka'nın hastalar koğuşunda adını söyler söylemez F. tarafından tanınmasında şaşılacak bir şey yoktur. «A, ben sizi tanıyorum!» «Nereden? Yanılıyorsunuz.» D. tetiktedir. «Asla. Siz, hakkında burjuva basının yalan yazılar yayınladığı ve TASS'ın da olayı yalanladığı, kaçırılan Amerika'lı Alexsander D. siniz. Ben o zaman dışarıdaydım, okudum.»)

Hücreye yeni birinin getirildiği anları severim. (Acemi değil. Öyle ise korkuyla, çekinerek içeriye süzülür. Ben tecrübeli bir tutukludan bahsediyorum.) Kendim de yeni bir hücreye girmekten hoşlanırım. (Ama Allah korusun, bundan sonra istemem, yeter!). Yüzümde tasasız bir gülümseme, elimle selâm vererek: «Merhaba, dostlar!» Çıkınımı bir ranzaya attıktan sonra: «Eh, geçen yıl içinde burada ne yenilikler var bakalım?»

Herkes kendini tanıtır. Genç bir adam, Suvorov, 58 inci madde. İlk bakışta bir özelliğini görmezsin ama dikkat et, dikkatli ol: Krasnoyarsk aktarmasında Mahotkin adında biriyle beraber yatmıştır...

«Ne, kutup pilotu Mahôtkin mi?»

«Evet, evet Adını...»

« ... Taymir Körfezinde bir adaya verdiler. O da 58.10 dan içeriye girdi. Söylesenize onu Dudinka'ya bıraktılar mı?»

«Siz bunu nereden biliyorsunuz? Evet, bıraktılar.»

Çok güzel! Hiç tanımadığım Mahotkin'in hayat zincirinden yeni bir halka. Onunla hiç karşılaşmadım, belki hiç bir zaman da karşılaşmayacağız; ama hakkında duyduğum her şey hafıza-

---

(*) Nikolayevski ve Dallin adındaki sosyal demokratların yazılarına göre kamplarda 15 - 20 milyon mahkûm bulunduğu hesaba katılmalıydı.

ma iyice yer etmiş. Mahotkin on yıla mahkûm olmuştu, fakat artık adanın adını değiştirmek mümkün değildi. Dünyanın bütün haritalarına o adla geçmişti. (Ne de olsa GULAG adası değildi.) Bolşino'daki uçak şaşırtmacasına gönderildi. Orada hep mühendisler, uçmağa izin yok ama uçmadan durmak da onu tatmin etmiyordu. Şaşırtmaca bölündü, Mahotkin, Taganrogun yarısında kaldı ve ondan bir süre haber almadık. Sonradan Ribinskin yarısında bana onun kuzeyde uçmak için izin istediğini anlattılar. Şimdi de gerçekten izin verildiğini öğreniyordum. Bütün bunların bana hiç bir yararı dokunmaz ama yine de bellerim. On gün sonra da yıkanma hücresinde (bunlar hamamı aşırı kalabalıktan kurtarmak için yapılmış küçük, musluklu, fıçıya benzeyen bölmelerdir.) R. adında birisine rastlayacağım. Bu R. yi de hiç tanımıyorum, ama ne önemi var? Altı ay Butırka'da revirde yattığını ve şimdi de Ribinsk şaşırtmacasına gideceğini öğreniyorum. Üç gün sonra Ribinsk'in mahkûmlarının Dünya ile bütün ilişkilerinin kesik olduğu «kapalı posta kutusunda» Mahotkin'in Dudinka'da bulunduğunu ve benim nereye gittiğimi öğrenecekler. Mahkûmların postası da budur işte: Dikkat, hafıza, rastlantılar!

Ya şu bağa gözlüklü sempatik adam? Hücrede gezinirken bariton sesiyle Schubert'in bir şarkısını söylüyor!

«Gençlik tekrar sıkar beni,
Oysa kabrin yolu uzaktır...»
«Zarapkin, Sergey Romanoviç!»

«A, bir dakika, ben sizi tanıyorum. Yurda dönmeyi reddeden biyolog değil misiniz? Berlin'den?»

«Nereden biliyorsunuz?»

«Nasıl bilmem? Dünya çok küçük, 1946 da Nikolay Vladimiroviç Timofeyev - Ressovski ile...»

Ah, o ne biçim hücreydi! Belki de bütün cezaevi hayatımın en güzel koğuşu. Aylardan Tammuzdu. İçişleri Bakanının esrarlı emri ile kamptan Butirka'ya getirilmiştim. Oraya öğle yemeğinden hemen sonra varmıştık. Ama giriş işlemi kalabalık yüzünden onbir saat sürdü ve ancak gece saat üçte yorgunluktan bitkin halde 75 numaralı koğuşa girebildim. Kubbelerin altındaki iki çıplak ampulün aydınlattığı hücre derin uykudaydı. Pencerelerdeki parmaklık ve tellerin arasından sıcak Temmuz

havası bile sızmadığı için içerisi boğucuydu. Gezinen huzur bozucu sinekler zaman zaman uyuyanların üzerlerine konuyor, onlar da kıpırdanıp dönüyorlardı. Bazıları gözlerinin üzerine ışığa karşı mendiller örtmüşlerdi. Tuvalet kovasından keskin bir koku yayılıyordu; sıcağın bozulmayı çabuklaştırdığı mutlaktı. Yirmibeş kişilik hücre çok aşırı dolu değildi. İçeride olsa olsa seksen kişi vardı. Sağdaki ve soldaki ranzalar ile aradaki boşluğu kaplayan tahtaların üzerleri tamamen doluydu. Ranzaların altlarından dışarıya bacaklar taşmıştı. Butirka'nın geleneksel mobilyaları olan yarı masa, yarı dolap şeklindeki cisim tuvalet kovasının yanına çekilmişti. Tam arada, yerde bir parça boşluk vardı. Ben de gidip oraya yattım. Tuvalet kovasına gitmek isteyenlerin hepsi sabaha kadar üzerimden atladılar.

Sabahleyin «Ayağa kalk!» kükremesi duyulunca bütün hücre birden harekete geçti. Ek yatak vazifesi gören tahta plâkalar kenara, masada pencerenin yanına çekildi. Meraklılar yanıma gelerek doğruca dışarıdan mı, yoksa kampların birinden mi geldiğimi sordular. Hücrede iki ayrı grubun birleştiğini öğrendim. Yeni mahkûm olup kampa götürülmelerini bekleyenlerin alışılmış grubu ile hepsi birer uzman olan - fizikçi, kimyager, matematikçi ve mühendisler - ve henüz nereye gideceklerini bilmeyen, yalnız herhangi bir bilimsel araştırma enstitüsünün kendilerini beklediğini sananlardan oluşan bir grup. (Şimdi rahatlamıştım. Demek bakan bana yeni bir ceza daha vermemişti.) Yanıma bir adam yaklaştı. Yaşlı değildi. İri yarıydı (ama çok zayıflamıştı), atmaca gagasına benzeyen aşağıya kıvrık bir burnu vardı.

«Yetmişbeşinci hücrenin 'teknik - bilimsel grubu'nun başkanı Profesör Timofeyev - Ressovski. Grubumuz her sabah yemek dağıtımından sonra soldaki pencerenin önünde toplanır. Bize bilimsel bir açıklamada bulunabilir misiniz? Evet ise hangi konuda?»

Başımda kışlık şapkam, üzerimde eskimiş uzun subay paltomla karşısında dikiliyordum. (Eğer kışın tevkif edilirsen bu sefer yazın da kışlık elbiseleri giyersin.) Yaralı ellerim yumruk halinde kasılmıştı. Onlara bilimsel ne açıklamada bulunabilirdim? O anda aklıma kısa zaman önce kampta Smith'in içeriye gizlice sokulan kitabını okuduğum geldi: Amerikan Savaş Bakanlığının ilk atom bombası hakkındaki resmî raporunu! Kitap İlkbaharda yayınlanmıştı. Acaba hücrede onu okumuş olan var mıydı? Saçma soru, yoktur tabii. Talihin oyunu beni GULAG'ın kâğıtlarına yazdığım gibi atom fiziğine sürüklüyordu.

Teknik - Bilimsel grup yemek dağıtımından sonra sol pencerenin önünde toplandı. Hepsi on kişi kadardı. Açıklamamı yaptım ve üyeliğe kabul edildim. Bazı şeyleri unutmuş, bazılarını da iyice anlamamıştım. Bir yıldan beri içeride olduğu ve atom bombası hakkında hiç bir bilgisi olmadığı halde Nikolay Vladimiroviç her seferinde anlattıklarımdaki boşlukları doldurmayı bildi. Kara tahtam boş bir sigara kutusuydu. Üzerine yasak bir kalem parçası ile yazıyordum. Nikolay Vladimiroviç ikide birde onu elimden alıp sanki Los Alamos araştırma grubunun üyelerinden birisiymiş gibi şekiller çizip ilâveler yapıyordu.

Gerçekten Avrupa'daki ilk siklotronlardan birinde çalışmıştı. Ama sinekleri ışınlandırma denemesinde! Biyologdu ve hiç şüphesiz zamanın en değerli genetik uzmanlarındandı. Jebrak, onun cezaevinde yattığını bilmeden (belki de bilerek) bir kanada dergisi için yazdığı makalede: «Rus biyolojisi Lyssenko'dan sorumlu tutulamaz. Rus biyolojisi Timofeyev - Ressovski demektir.» demişti. Fizikçi Erwin Schrödinger yayınladığı «Hayat nedir?» adındaki yazıda iki yerde, çoktan hapse girmiş olan Timofeyev - Ressovski'nin açıklamalarına değiniliyordu.

O şimdi karşımızdaydı, birçok ilim dallarından misaller getirerek bilgisinin çok yönlü olduğunu ıspatlıyordu. İlim adamlarının ondan sonraki kuşağı bu çok yönlülüğe ya sahip çıkmak istemez, veya o imkânlara kavuşamazdı. Soruşturmalar onu o derece yıpratmıştı ki, yaptığımız alıştırmalardan sonra yorgun düşüyordu. Annesi Kaluga bölgesinin soylu ailelerine mensuptu, Ressa Nehrinin kıyılarında arazileri vardı. Baba tarafından ise Stepan - Razin sülâlesinden geliyordu. Kazak soyu her şeyiyle kendini belli ediyordu. Kemiklerin iri yapısıyla titizliğiyle sorgu hakimine inatla karşı koymasıyle ve açlığın onu bizden daha fazla rahatsız etmesiyle!

Olayın başlangıcı ise şöyleydi: Alman tıp adamı Oskar Vogt Moskova'da beyin araştırma enstitüsünü kurduktan sonra 1922 yılında oradan iki yetenekli öğrenciyi beraberinde götürmek için izin istemişti. Böylece Timofeyev - Ressovski ile arkadaşı Zarapkin'e zamanı sınırlanmayan bir seyahat izni verildi. Dış ülkelerde ideolojik tahriklere kapılmadıkları halde önemli bilimsel başarılar elde ettiler ve 1937 (!) yılında ülkeye geri çağırıldıkları zaman bu emre uymadılar. Çalışmalarının ürününü, öğrencileri, aletleri hepsini bırakıp gidebilirler miydi? Üstelik ülkelerinde varlık kazanabilmek için (Acaba?) Almanya'da onbeş yıl süren çalışmalarını açıkça lekelemek zorunda olmaları da onları

alakoyuyordu. Böylece milliyetçiliklerinden vaz geçmeden geri dönmeyi reddettiler.

1945 de Sovyet Birlikleri Berlin'e girdiler. Onlar, savaştan zarar görmeyen enstitüsünü gösteren Timofeyev - Ressovski'yi sevinçle selâmladılar. Artık her şey mutlu bir sonuca ulaşmış, enstitüsünden ayrılmasına gerek kalmamıştı. Memurlar geldiler, çevrelerine bakındılar ve «Hm! Her şey sandıklanıp Moskova'ya gidecek!» dediler. Timofeyev «İmkânsız!» diye atıldı. «Hepsi mahvolur. Bunları çalıştırmak yıllar aldı.» «Hm, Hm!» ileri gelenler çok şaşırmış gibi davrandılar. Ve bir süre sonra da Timoreyev ile Zarapkin tevkif edilerek Moskovaya getirildiler. O budalalar kendileri olmazsa enstitünün çalışmayacağını sanıyorlardı. Fakat mesele çalışıp çalışmamak değil, Parti siyasetinin ana hatlarının tutulmasıydı. Tutuklanan bilim adamlarına Lubyanka'da vatan haini oldukları göz açıp kapayıncaya kadar ispat edildi ve ikisi de onar yıla mahkûm oldular. Artık 75 inci hücrenin teknik - bilimsel başkanına neşeyle «Hiç bir yerde asla yanlış yapmadığını» tekrarlamaktan başka ne kalmıştı?

Butirka'nın hücrelerinde alttaki ranzalar çok alçaktır. Bunların altında mahkûmların uyuyabileceği müdürlüğün bile aklına gelmemiştir. Yanındakine paltonu uzatır, onun paltoyu yere sermesini beklersin. Sonra da yere yapışıp sürüne sürüne ranzanın altına girersin. Yerde gezilir, ranzaların altları en iyi ihtimalle ayda bir kere süpürülür. Ellerini ancak akşamları yıkayabilirsin. Sabun ise zaten yoktur. Vücudunun Allahın kabı olduğunu hissettiğini söylemek yalan olur. Buna rağmen mutluydum. Orada köpek ini gibi ranzaların altında, sedirlerden üzerimize toz kırıntıları yağarken kesin, sınırsız bir mutluluk duyuyordum. Epikür'ün «Değişiklikten yoksun olmak daha önce geçirilen birçok değişik zorluklardan sonra zevk sayılır» sözü haklıymış. Kamptan kurtulmuştum, günde on saat çalışmak, soğuk, yağmur, bel ağrısı hepsi bitmişti. Ah, bütün gün yatıp uyumaktan ve iki sıcak yemekle (yunus eti) birlikte altıyüzelli gram ekmeği almaktan daha güzel şey olabilir miydi? Tek kelimeyle: Butür Sanatoryomu.

Uyku en önemli şeylerden biridir. Yüzükoyun yatıp sırtınla örtülüp uyumak! Uyurken gücünü harcamazsın, kalbin sıkışmaz, ama zaman - zaman geçer, cezan yavaş yavaş dolar. Hayatımızda kıvılcımlar çıkarken sekiz saat boyunca hiç bir şey yapmadan uyumayı lânetleriz. Ama sefalet içindeyken yaşasın ondört saatlik uyku!

Ben o hücrede iki ay kaldım, bir yıla yetecek kadar uyudum. Bu arada ranzaların altında pencereye kadar yer değiştirdim, ranzaların üzerinden tuvalet kovasının yanına döndüm ve sonunda orta ranzalara yerleştim. Daha az uyumaya, hayat iksirini yudumlamaya, rahat etmeye başladım. Sabahları teknik - bilimsel grup toplantısı, ondan sonra satranç, kitaplar (Seksen kişiye üç, dört işe yarar kitap düşer, herkes kuyruğa girer), avluda yirmi dakika tur atmak. Sağnak halinde yağmur bile yağsa, bundan çekinmezdik. Asıl mesele insanlarla beraber olmaktı. İnsanlar, insanlar! Dinyeper'deki santralı kuranlardan biri olan Nikolay Andreyeviç Semyonov. Onun savaş esirliği sırasında arkadaşı olan mühendis F. F. Karpov. Keskin dilli fizikçi Viktor Kagan. Besteci ve konservatuar öğrencisi Volodya Klempner. Vyatka ormanlarından gelen bir oduncu ve avcı. Ortodoks rahip Yevgeni İvanoviç Divniç. Sadece teoloji çerçevesi içinde kalmaz, Marksizmden söz eder, bu akımı artık Avrupa'da kimsenin ciddiye almadığını anlatırdı. Ben de Marksizmi savunurdum, çünkü Marksisttim! Bir yıl önce olsa bu sözleri duyunca mutlaka bir düzine karşılık verir, söyleyen ile alay ederdim. Ama şimdi cezaevinde geçirdiğim bu ilk mahkûmiyet yılı - nasıl olmuştu hiç farkına varmamıştım - içimde o kadar çok yeni olay, anlam biriktirmişti ki artık «Öyle şey olmaz! Bu halkın uydurması» diyemiyordum. Düşüncelerim değişmişti, artık kabul etmek zorundaydım. Anlatılanlar doğruydu. Tabii savunma zincirimdeki bu zayıf halka yüzünden kolayca yeniliyordum.

Yeni savaş esirleri geliyordu. Tekrar tekrar! Avrupa'dan gelen bu akın ikinci yılda da aynı şekilde devam ediyordu. Avrupa'dan ve Mançurya'dan gelen Rus mültecileri de vardı. Tanıdık mı arıyorsun? Birisine sor, yeter. Nereden? Şunu, şunu tanıyor musunuz? tabii tanır. (Albay Yaseviç'in kurşuna dizildiğini böyle öğrendim.)

Ya bir zamanlar Doğu Prusya'da (ikiyüz yıl önce mi?) bavulumu taşımaya zorladığım o yaşlı, tombul, şimdi ise sıska ve hastalıklı olan Alman? Dünya ne kadar küçük!.. Ona tekrar rastlayacağım hiç aklıma gelmemişti. Bana gülümsüyor. Tanıdı ve üstelik sanki sevindi bile. Beni affetmiş! On yıla mahkûm olmuş, ama nasılsa o kadar yaşamaz... Bir başka Alman daha: iriyarı, genç, içine kapanık. Sanki burada değilmiş gibi. Belki de hiç Rusça anlamadığı için öyle davranıyor. Alman olduğu da ilk bakışta anlaşılmıyor zaten. Eşyalarını caniler almışlar, üzerinde solmuş bir Sovyet asker elbisesi var. Ünlü bir Alman pilotu. İlk katıldığı harekât Bolivya ile Paraguay arasındaki Chako

Savaşı imiş, ikincisi İspanya'da, üçüncüsü Polonya, dördüncüsü İngiltere, beşincisi Kıbrıs ve altıncısı da Sovyetler Birliği'nde. Ünlü bir pilot olduğuna göre havadan çocuklarla kadınların üzerine ateş yağdırmış olmalı. Öyleyse savaş suçlusu: On yıl hapis ve beş yıl da sürgün!

Tabii hücrede bir de olumsuz bulunmasını tabiî karşılamak lâzım. «Siz içeriye tıkılmayı mutlaka hak etmişsinizdir, anti ihtilâlci domuzlar! Tarih hepinizin kemiklerini öğütecektir.» «Sanki seninkileri öğütmeyecek mi, pis herif?» diye karşılık verirler. «Hayır benim davamı görecekler. Suçsuz yere mahkûm oldum.» Koğuş için için kaynar. Gri saçlı Rusça öğretmeni yalınayak ranzanın üzerine tırmanır ve yeni bir İsa gibi kollarını açarak: «Çocuklar sakin olun... Çocuklar!» Kükremeler bu sefer onu hedef alır: «Senin çocukların Bryansk ormanında. Biz artık kimsenin çocuğu değiliz. Yalnız GULAG'ın...»

Akşam yemeğinden ve tuvalete gitmeden sonra gece, pencerelerden içeriye süzülür, tavanda sıkıcı ışıklar yanar. Gün mahkûmları böler, gece ise birbirlerine yaklaştırır. Geceleri kavga olmaz, konferanslar verilir, konserler düzenlenir. Tabii Timofeyev - Ressovski yine kendini gösterdi. Gecelerce İtalya'yı, Danimarka'yı, Norveç'i ve İsveç'i anlattı. Mülteciler de Balkanlar ve Fransa halkkında konferans verdiler. Kimi Le Corbusier [206], kimi arılar hakkında konferans verdiler. Herkes sigara içiyordu. bütün hücreyi sis gibi kaplayan duman penceredeki burunsalıktan dışarıya sızmıyordu. Yuvarlak yüzlü, mavi gözlü Kostya Kiula masanın yanına giderek hapiste yazdığı şiirleri okudu. «İlk Paket,» «Karıma», «Oğluma»... adları böyleydi. Aynı cezaevinde yazılmış şiirleri dinlerken şairin vurguları iyi yerleştirip yerleştirmediği, mısraların gerektiği gibi son bulup bulmadığı insanı pek az ilgilendirir. Bu şiirler kendi öz kalbinin kanı, kendi karısının gözyaşlarıdır. Dinlerken birçok kişi ağlardı. (*)

O koğuştan sonra ben de cezaevindeki hayat hakkında şiir yazmayı denedim. Yesenin savaştan önce yasak edilen şiirlerini yüksek sesle onlara okudum. Bir zamanlar yanılmıyorsam öğrenci olan genç Bubnov gözlerini konferansçıların ağzından ayırmazdı. Hiç bir konuda uzman değildi. Kamptan gelmiyordu. kampa gidecekti. Bu ise onun için ölüm demekti. Böylesine temiz ve doğru kimseler için orada yaşamak mümkün değildi. Onun ve onun gibilerin ölüm uçurumu yolunda geçici olarak yavaşla-

---

(*) **Kostya Kiulu'dan hiç bir haber alamıyorum. Ortalıktan yok oldu. Artık yaşamadığından korkuyorum.**

yan sürüklenmeleri içinde 75 numaralı hücrede geçirilen bu akşamlar o değerli Dünyanın beklenmedik birer görünüşüydü. Ne yazık ki kötü kader onların bir tek yıl, kısacık bir yıl bile bu hayatı yaşamalarına izin vermiyordu.

Yemek deliğinin kapağı açıldı ve belirsiz bir gardiyan suratı görüldü: «Yat!» Hayır, savaştan önce de iki yüksek okul öğrenimine, ders vermeye, ilk yazma denemelerine rağmen o yaz yetmişbeşinci hücrede olduğu gibi böyle heyecanlı, ilginç günler geçirmedim.

«Affedersiniz!» diyerek Zarapkin'e döndüm. «Uzun zaman önce daha onaltı yaşındayken Sovyet aleyhtarı tahrik gerekçesiyle beş yıla mahkûm olan Deul adındaki gençten...»

«Ne, siz onu tanıyor musunuz? Karaganda'ya bizimle birlikte gitti...»

«...Sizin bir tıp laboratuarına verildiğinizi ve Nikolay Vladimiroviç'in de bütün bun zaman boyunca **genel işlerde** çalıştırıldığını öğrenmiştim.»

«Bu devrede çok zayıf düştü. Stolypin'den Butirka'ya geldiğinde ölü gibiydi. Şimdi revirde, Dördüncü Ozel Kısım'dan (*) tereyağ ve şarap tahsisatı bile var ama kurtulup kurtulmayacağı şüpheli.»

«Siz Dördüncü Özel Kısma mı çağırıldınız?»

«Evet. Karaganda'da altı ay geçirdikten sonra enstitümüzü ülkede yeniden kurmaya razı olup olmadığımız soruldu.»

«Siz de razı oldunuz!»

«Tabii. Bu arada hatamızı anlamıştık. Ustelik bütün aletler sökülüp sandıklara konularak biz olmadan da buraya getirildi.»

«Gördünüz mü? MVD bilim uğrunda hiç bir şeyden kaçınmaz. Bir Schubert şarkısı daha rica edebilir miyim?»

Ve Zarapkin pencereleri üzgün üzgün süzerek yumuşak bir sesle şarkısını söyler. (Pencerenin parmaklıklarının aksi gözlüklerinin camında belirir.)

«Akşam yemeğinden gün doğuncaya kadar
Bazı saçlar ağarır.
Kim inanır? Benimki ağarmadı
Bütün seyahat boyunca.»

(*) MVD'nin Dördüncü Özel Kısmı mahkûmların bilimsel araştırma çalışmalarına katılmalarını kontrol eder.

Tolstoy'un rüyası gerçek oldu: Artık mahkûmlar tanrıya ibadete zorlanmıyorlar. Cezaevi kiliseleri kapalı. Tabii kilise olarak kapalı. Yoksa cezaevlerinin genişletilmesine katkıda bulunuyorlar. Butirka Kilisesine bu şekilde ikibin kişi yerleştirildi. Her kafilenin de ortalama iki hafta kaldığı düşünülürse böylece yılda ellibin kişilik bir ek bina sağlandığı ortaya çıkar.

Butirka'ya dördüncü veya beşinci defa geldiğimde hücreme çabucak kavuşmak için hücre blokları arasındaki koridorda emin ve hızlı adımlarla ilerlerken ,aynı, yem kokusu alarak dizginsiz ve kamçısız yerine dönen at gibi) kare şeklindeki avlunun ortasında yer alan dikdörtgen şeklindeki, üzerinde sekiz katlı bir kule bulunan kiliseye bakmayı unutmuyorum. Pencerelerindeki burunsalıklar tekniğin şartlarına uymuyor. Binanın ikinci sınıf olduğunu ortaya koyan gri tahtalar çakılmış. Kilise aynı zamanda yeni karara bağlanan davalar için bir çeşit Butirka içindeki aktarma cezaevi olarak da kullanılıyor.

Ama o zamanlar, 1945 de bunu çok büyük ve önemli bir adım saymıştım. OSO - hükmünden sonra kiliseye götürülmüş (Tam zamanında! Dua etmenin sırasıydı.), ikinci kata çıkartılarak sekizgen holdeki hücrelere konulmuştuk. Ben güneydoğudaki hücreye düşmüştüm.

Büyük kare şeklinde bir koğuştu. İçinde ikiyüz kişi kadar vardı. Uyumak için her tarafa konulan ranzalardan başka (tek katlı) beton zemin vardı. İkinci sınıf olan yalnız burunsalıklar değildi. Her şey sanki Butırki oğulları için değil, üvey oğulları için hazırlanmıştı. İçindekilere ne satranç tahtası, ne de kitap veriliyor, kimsenin kampa bir şey götürmemesi için alüminyum kaplar ile tahta kaşıklar her yemekten sonra toplanıyordu. Maşrapa vermek bile onlara zor geliyordu. Çorba tasları çorbadan sonra çalkalanır, çay bunlarla içilirdi. Evden bir paket almak mutluluğuna veya bahtsızlığına uğrayanlar için özel yemek kabı bulunmaması daha da acıydı. (Çünkü tam yola çıkılmasından birkaç gün önce akrabalar ellerindeki son kuruşu bile içerideki yakınlarına birşeyler göndermek için harcarlardı.) Akrabaların hapishane stajı yoktu. Cezaevindeki enformasyon bürosundan da bilgi edinemedikleri için biricik izin verilen tür olan plâstik tabak ve çatallar yerine cam veya metal yemek takımları gönderirlerdi. Pakette ne varsa, bal, marmelât, süt, ne olursa olsun, kapıdaki yemek deliğinden içeriye dökülür, mahkûma bunların altına bir şey tutması söylenirdi. Tabii hücrede tutulacak kap bulunmadığı için deliğin altına ya avuçlar, ya

ağız uzatılır, ya da mendilden veya paltonun çukur yapılan kenarından medet umulurdu. Bunda GULAG için şaşılacak bir şey yoktur, ama Moskova'da, merkezin tam ortasında...? Ve tabii «Çabuk! Çabuk!» diye de bağırılır, gardiyan sanki trene yetişecekmiş gibi acele ederdi.· (Acelenin sebebi vardı. İçeriye bırakılmayan kutulardakini kendisi yalayacaktı.) Kilise hücrelerinde her şey geçiciydi. Soruşturması devam eden tutuklular ile davaları karara bağlanmamış olanların bulundukları hücrelerde görülen kalıcılık sihirinden eser yoktu. Buradaki mahkûmlar - et makinesinden geçmiş GULAG'ın yarı mamûlu - ancak Krasnaja Presnja'da kendileri için bir yer boşalıncaya kadar kalmak zorundaydılar. Biricik hakları kendi kendilerine çorba almaktı (Burada hiç Lâpa verilmez, buna karşılık günde üç defa çorba dağıtılırdı. Bu mide için çok daha sıcak ve doyurucuydu.) Kilisede asıl cezaevi binasındaki gibi asansör bulunmadığı, gardiyanların ise kazanları merdivenden taşıyamayacakları ileri sürülüyordu. Kazanlar gerçekten çok büyük ve ağırdı. Ustelik oldukça uzaktan getirilmesi gerekliydi. Once avlu aşılacak, sonra da dik merdiven tırmanılacaktı. Ama yine de yeşil avludan bir kere daha geçmek, kuş sesleri duymak için kazanı taşımaya gönüllüler çıkardı.

Kilisedeki hücrelerin havası da kendine özgeydi. Bu havada gelecek aktarma cezaevinin ilk akımı kutup kamplarının ilk buzlu nefesi sezilirdi. Bütün sorun kendini alıştırmaktan ibaretti. Karar açıklanır açıklanmaz ne kadar zor olursa olsun yeni bir hayata atılmaya hazırlanır, beynini bunu kabul etmeye zorlarsın!

Soruşturma boyunca çevredekilerle sanki bir aile olunmasına karşılık, hücrelerdeki topluluk da kalıcı değildi. Her gün yeni mahkûmlar birer birer veya grup halinde getirilir, hücreden alınanlar olurdu. Bu yüzden ranzalar ve yerde devamlı yerler değişir, insan iki günden fazla aynı kimsenin yanında yatamazdı. Eğer ilginç bir insanla karşılaşırsan onu tamamen kaybetmeden önce öğreneceklerini öğrenmek zorundaydın.

Otomobil teknisyeni Medvedev'in de başından böyle bir olay geçmişti. Konuşmamızın başında onun adını daha önceden duyduğumu hatırlamıştım. Evet, «Rus halkına çağrı» yı okuyan ilk kimselerden biriydi. Buna rağmen gülünç denecek kadar az ceza almış, - 58 inci paragrafa göre beş yıl bile komik sayıldığı halde - üç yıla mahkûm olmuştu. Anlaşılan liderleri deli sayıldığı için geri kalanlara sınıf işlemi uygulanmış ve hoş görülmüş-

lerdi. Hemen Medvedev'i almaya geldikleri zaman durumun nasıl olduğunu öğrenmek istedim. Stalin affının ilk söylentileri onun serbest bırakılacağı ihtimali ile birlikte belirmişti. **Hiç kimseyi** kapsamına almayan, sayesinde ranzaların altlarının biraz bile tenhalaşmayacağı bir af.

Ranza arkadaşım Schutzbund üyesi Avusturyalı Veski yanımdan alınarak götürüldü. (Muhafazakâr Avusturya'da boğulduklarını sanan bu kişiler 1937 yılında proleterlerin ülkesinde onar yıla mahkûm olmuş ve kendilerini Takım Adalarında bulmuşlardı.) Onun yerine yanık tenli, siyah saçlı ve genç kız gözüne benzeyen koyu, kiraz gibi gözlü bir adamcağız geldi. Aşırı büyük olan burnu yüzüne karikatür görüntüsü veriyordu. Bütün bir gün yan yana oturup sustuk. Sonunda ertesi gün soru sormak için bir bahane buldu: «Siz beni kim sanıyorsunuz?» Rahat ve yanlışsız Rusça konuşuyordu ama hafif bir aksan seziliyordu. Acaba Kafkasyalı mıydı? Ermeni mi? İkisine de benziyordu. Gülümsedi: «Kendimi kolaylıkla Gürcü olarak tanıttım. Bana 'Yaşa' derlerdi. Herkes benimle alay ederdi. Sendika aidatlarını toplardım.» Onu daha dikkatli süzdüm. Gerçekten komik bir tipti. Kısacık boylu, yüzü orantısız, safça gülümseyen bir adam. Ama birden doğruldu, hatları keskinleşti, gözleri çizgi halini aldı ve ağzından çıkan sözler beni yumruk yemişçesine sarstı:

«İzin verirseniz kendimi tanıtayım. Ben Rumen Genel Kurmayının gizli ajanı Teğmen Vladimirescu!»

Önümde sanki dinamit patlamış gibi şaşırmıştım.

İkiyüz kadar sözde casus ile tanıştıktan sonra gerçek bir casusla karşılaşacağımı hiç ummamış, hatta böyle kimselerin bulunmadığına inanmıştım.

Anlattıklarına bakılırsa aristokrat bir aileden geliyordu. Üç yaşındayken Genel Kurmay'a katılmaya seçilmiş, altı yaşında Gizli İstihbarat Teşkilâtında eğitilmeye başlanmış. Yetişince kendisin çalışma alanı olarak Dünyanın en güçlü savunma teşkilâtına sahip olan ve içinde herkesin herkesten şüphelendiği, ajanların büyük zorluklarla karşılaştıkları Rusya'yı seçmiş. Başardığı işlerden memnundu. Savaştan önce Nikolayev'de tersanenin zarar görmeden Rumenlerin eline geçmesini sağlamış, sonra Stalingrad'daki traktör fabrikasında, daha sonra da Ural'da Sverdlovsk'ta Ağır Makina Fabrikasında çalışmış. Sendikaları için aidat toplarken de büyük bir firma şefinin odasına girip kapıyı arkasından yavaşça kapatmış ve o anda yüzünden silinen aptalca gülümsemenin yerini o keskin ifade almış: «Ponomaryev, Stalingrad'dan beri hareketlerini izliyoruz. Oradaki gö-

revinizden ayrıldıktan sonra (Adam Stalingrad traktör fabrikasında önemli görev sahibi idi) sahte isimle buraya girdiniz. Hangisini tercih edersiniz: Kendi adamlarınız tarafından kurşuna dizilmeyi mi, yoksa Rumenlerle çalışmayı mı?» Ponomaryev Rumenlerle çalışmayı tercih etti. Onun gibi başarıya ulaşmış bir şişkodan da bu beklenirdi zaten. Teğmen çalışmak üzere Podolsk'a gönderilinceye kadar da onun kontrolunda kaldı. Vladimirescu'nun anlattığına göre ajanlar birçok yönden eğitildikleri halde her birinin de kendi belirli özel branşları vardı. Vladimirescu'nun özel branşı da paraşütlerin ana ipini belli etmeden kesmekti. Podolsk'ta paraşüt birliğinin nöbetçi subayı (Kimdi? Ne biçim insandı?) tarafından karşılanarak sekiz saatliğine depoya kapatıldı. Küçük bir merdivenle paraşüt yığınlarına tırmandı, hiç bir şeyin yerini değiştirmeden paraşütlerin iplerini buldu ve özel makasla paraşüt ana kordonunun kalınlığını beşte dört oranında inceltti. Oyle ki paraşüt açıldığı zaman ip kopacaktı. Sırf o gece için yıllarca eğitim ve tatbikat görmüştü. İşte zaman gelmişti. Vladimirescu o gece hararetle çalışarak ikibine yakın paraşütü bozmayı başardı. (Paraşüt başına onbeş saniye?) «Bütün bir Sovyet paraşüt tümenini mahvettim,» derken gözleri zevkle parlardı.

Tevkif edildikten sonra her türlü ifade vermeyi reddetmiş ve Butirka'nın tek kişilik hücresinde sekiz ay ağzını bile açmamış. «Peki size işkence edilmedi mi?» Bu soruya sanki işkence ihtimali Sovyet vatandaşı olmayan kimseler için var değilmiş gibi, ağzını büzerek «Hayır!» diye cevap verirdi. (Yabancıların korkmayı öğrenmeleri için kendi adamlarını döv!.. Fakat casus altın gibidir. Belki değiştirilmesi gerekir.) Bir gün ona gazeteler getirdiler: Romanya teslim oldu. Artık konuş! O susmaya devam etti. (Gazeteler sahte olabilirdi.) Rumen Genel Kurmayının emrini gösterdiler: Ateş kes şartlarına göre bütün gizli ajanların çalışmayı kesmeleri bildiriliyordu. Susmaya devam etti. (Emir sahte olabilirdi.) Sonunda amirini karşısına getirdiler ve o da artık inattan vaz geçip itiraf etmesini emretti. Bunun üzerine Vladimirescu soğukkanlılıkla her şeyi anlattı. Artık önemi kalmadığı için bana bile casusluk hayatından bölümler anlatmaktan çekinmedi. Böylece hücrede günler geçiyordu. Mahkemeye bile çıkarılmamış, hüküm bile giymemişti. (Zaten buralı değildi. Benim mesleğim casusluk, ölüme kadar da öyle kalacak. Bu yüzden bana kötülük etmezler.)

«Ama kendinizi bana tanıttınız,» diye atıldım. «Yüzünüzü hafızama iyice işlemiş olabilirim. Eğer bir gün sokakta benimle karşılaşırsanız...»

«Eğer beni tanımadığınızdan emin olursam yaşarsınız. Yoksa 'ya sizi öldürürüm, ya da bizimle çalışmaya zorlarım.»

Ranza arkadaşı ile arasını bozmak istemez, bunu açıkça söylemekten çekinmezdi. Ama gerekirse beni öldürmenin de onu hiç sarsmayacağına inandım.

Tutuklu hayatını anlatan bu uzun derlemede ,onun gibi bir kahramana bir daha hiç rastlamayacağız. Benim kamplarda, cezaevlerinde ve sürgünde geçirdiğim onbir yıl boyunca bu tür tek karşılaşmam bu oldu. Hiç casusa rastlamayanlar ise daha çoktur. **Organların** yalnız bu gibilerini yakaladıklarını yazan yüksek tirajlı dergilerimiz ise, sadece gençliğimizi aldatmış oluyorlar. Aslında yakalanmayı tercih ettikleri grubun gençlik olduğunu anlamak için kilise hücresinde çevreye bakmak yeterdi. Savaş sona eriyordu. Artık gözaltına alınan herkes tevkif edilebilirdi: Askere ihtiyac kalmamıştı. 1944/45 yıllarında küçük Lubyanka'dan bir «Demokratik Parti» nin geçtiği söylenir. Bunlar elli kadar okul öğrencisiydi. En büyükleri Moskova okullarından birinin onuncu sınıfına gidiyordu. Bu sanık kanunsuz partinin genel sekreteri olmakla suçlanmıştı. Savaşın son yıllarında Moskova cezaevinde üniversite öğrencileri de vardı. Hattâ ben birisiyle beraber bulundum. Ben de yaşlı sayılmazdım ama onlar daha da gençti.

Ne kadar da belli etmeden olmuştu! Bizler, ben ve yaşıtlarım dört yıl cephede çarpışırken burada yeni bir nesil yetişmiş. Üniversite salonlarını doldurduğumuz, kendimizi Dünyadaki herkesten daha akıllı saydığımız günlerin üzerinden o kadar çok zaman mı geçmişti? Ama şimdi birdenbire hücrelerde karşımıza soluk, kendini beğenmiş gençler çıkıyor, artık en genç, en akıllı kimselerin biz değil, onlar olduğunu hayretle öğreniyorduk. Ama bu beni gücendirmiyordu. Yerimi onlara vermeye hazırdım. Tavırlarıyla sanki «Biz doğru yolu seçtik, pişman değiliz,» diyorlardı. Gururlarını anlıyordum. O bebek yüzlerinde cezaevinin acıklı ifadesini görmek mümkündü.

Bir az önce hasta odası gibi döşenmiş bir Butirka hücresinde - daha yer aramak için içeriye adımımı atmamıştım - yalvarırcasına konuşan, soluk tenli, ince yüzlü, yaz olduğu halde titreyerek eski, delinmiş asker paltosuna sarınan bir genç yolumu kesti. Adı Boris Gammerov'du. Bana birçok şey sordu ve sonunda hayatlarımız ile politika hakkında konuşmaya başladık. Herhangi bir sebepten o sıralarda gazetelerde yayınlanan ölen Başkan Roosevelt'in bir duasından söz ettim ve bunun - öyle değil miydi? - yapmacık bir gösteriden ibaret olduğunu söyledim.

O zaman genç adam birden kaşlarını kaldırdı, gerilen dudaklarından kan çekildi, sanki üzerime sıçrayacakmış gibi dikildi.

«Neden?» diye sordu. «Neden bir devlet adamının da içten, Allaha gerçek bir inancı olabileceğini kabul etmek istemiyorsunuz?»

Hepsi bu kadar! Daha fazla bir şey söylemedi. Ama hücumun geldiği yön! Böyle bir şeyi 1923 de doğan birisinden duymak!.. Ona çok bilinçli sözlerle cevap verebilirdim. Ama cezaevinde kendime olan güvenim sarsılmış, daha da önemlisi, içimdeki inançlardan ayrı, temiz bir his bana biraz önce söylediklerimin inandığım için değil, belleğime sokulduğu için ağzımdan döküldüğünü haber vermişti. Bu sese verecek cevap bulamadım. Sadece susmakla yetindim:

«Allaha inanıyor musunuz?»

Rahatlıkla «Tabii,» diye cevap verdi.

Tabii? Tabii!.. Evet, evet. Komsomol gençliği bu yolda. Bunu ilk farkedenlerden birisi de NKGB idi.

Boris Gammerov genç yaşına rağmen savaşta tanksavar çavuşluğu yapmış, kırkbeşlik bir topu kollanmış, bu arada akciğerlerinden yaralanmış, onu da verem izlemiş. İşe yaramayacağı gerekçesiyle çıkarılınca Moskova Üniversitesinin Biyoloji Fakültesine girmiş. Böylece onun içinde iki ayrı kişilik gelişmiş. Birisi askerlik devrinden, diğeri ise savaş sonrası öğrencilik hayatından geliyordu. Aynı şekilde düşünen, tartışabileceği çevreler buldu. (Geleceği düşünüyorlardı) Fakat resmi organların av arayan gözlerinden hiç bir şey kaçmaz. Bu kişilerden üçü hemen oltaya takıldılar. Gammerov'un babası 1937 yılında cezaevinde öldüresiye dövülmüş, sonra da kurşuna dizilmiş. Şimdi de oğlu aynı yoldaydı. Sorgu sırasında Gammerov hakime şiirlerinden birkaçını - etkili bir şekilde - okumuş. (Ne yazık ki bunlardan hiç biri hatırımda kalmadı. Burada yazmak isterdim. Ama şimdi nereden bulayım?)

Birkaç ay içinde aynı davadan tutuklu olan 3 arkadaşla yollarımız kesişti. Bir başka Butırka hücresinde Vyaçeslav D.'ye rastladım. Gençler tevkif edildiği sürece onun gibilerden de hep bulunur. Kendi çevresinde **demirdendi**, sorgu sırasında gevşemiş, bozulmuştu. Hepimizden daha az ceza aldı: Beş yıl. Anladığımıza göre nüfuzlu babası sayesinde bunun kısaltılmasını bekliyordu.

Sonradan yine Butirka kilisesinde en yaşlımız olan Georgi İngal ile karşılaştık. Genç yaşına rağmen Yazarlar Birliğinin adayıydı. Şık zikzaklarla süslü yazı yazardı. Eğer politik yönden resmi görüşleri kabul etseydi önünde parlak, fakat değersiz edebî alanlar açılacaktı. Debussy hakkında yazdığı bir roman hemen hemen sona ermiş, başucunda duruyordu. İlk başarıları onu bozmadı, öğretmeni Yuri Tinyanov'un cenaze töreninde bir konuşma yaptı, zehirlendiğini söyledi ve sekiz yıl kamp cezasına mahkûm oldu.

Ondan sonra Gammerov bize yetişti. Krasnaya Presnya'ya gitmeyi beklerken kendimi onların görüşleri ile karşı karşıya buldum. Bu yüzleşme benim için kolay olmadı. O zamanlar bilinen etiketlerden birisiyle bezenmedikçe yeni bir gerçeği kabul etmenin, yeni bir görüş kazanmanın mümkün olmadığına kesinlikle inanıyordum. Bunun adı küçük burjuvanın tereddütlü davranışı veya çürümüş aydın sınıflarının militan nihilizmi olabilirdi. İngal ile Gammerov'un Marx'a hücûm edip etmediklerini bilmiyorum ama Tolstoy'a hücum ettiklerini hatırlıyorum. Hem de *ne yönden?* Tolstoy kiliseyi reddetmişti. Ama kilisenin mistik ve teşkilâtlandırıcı rolünü hesaba katmamıştı. Kutsal Kitapta yazılanı kabul etmedi. Sanki yeni bilim Kutsal Kitapta çelişkiler bulmuş gibi. Ne münasebet! Yaradılış tarihinin ilk satırlarında böyle şeyler bulamaz. Devleti reddetti. Ama devlet olmazsa karışıklık alır, yürür. İnsanların bedensel ve zihinsel çalışmalarının birleşmesini salık verdi. Halbuki bu, yeteneklerin bir hizaya gelmesi olacaktı. Stalin'in keyfi muamele örneğinde görüldüğü gibi tarihi kişiler çok kuvvetli olabilirler. Tolstoy'un bu konu ile alay etmesi (*) gerekmezdi.

Gençler bana şiirlerini okudular ve benden de bir şeyler dinlemek istediler. Ama benim okuyacak bir şeyim yoktu. En beğendikleri yazar Pasternak'tı. Onu göklere çıkartıyorlardı. Bir zamanlar «Kızkardeşim - Hayat» adlı eserini okumuştum. O zamanlar etkilenmemiş, çok süslü, gerçek insanca davranışlardan çok uzak bulmuştum. Şimdi ise onlardan Pasternak'ın şiirlerinden birinin sonunda Teğmen Schmidt'in sözlerini duyuyordum. Bu bize, durumumuza, tıpatıp uyduğu için beni etkiledi:

(*) Cezaevine girmeden önce ve orada geçirdiğim yıllarda ben de Sovyet devletçiliğini ve o uğursuz yöne inenin Stalin olduğuna inanmıştım. Artık Stalin sessizce aramızdan ayrıldı ama ya yolumuz? Gerçekten çok şey değişti mi? Olaylara Stalin'in kattığı renk neydi? - kalın kafalılık, zorbalık, kendi kendini övme. Üst tarafı - o da gösterilen yoldan yürüyordu.

«Otuz yıl boyunca ben
Yurt sevgisini taşıdım,
Sizin merhametinize inanmıyorum,
Lütfunuz sizin olsun.»

Gammerov ile Ingal de aynı hissi duyuyorlardı: Sizin lütfunuza ihtiyacımız yok! Cezaevinde olmak bizim için yük değil. Bundan gurur duyuyoruz. (Sanki bunun yük olmadığı kimse varmış gibi. Ingal'in genç karısı birkaç ay sonra ondan ayrıldı. Gammerov ise ihtilâlin kargaşalığı arasında bir kız ile tanışacak vakit bile bulamamıştı.) Asıl büyük gerçek burada, cezaevi koğuşlarında kazanılmaz mı? Koğuş dardır ama Hür Dünya belki de daha dardır? Yanımızdaki ranzalarda, yerlerde yatanlar bizim yaralı, aldatılmış halkımız değil midir?

Tüm Yurtla kalkmamak
Daha ağır gelir bana
Acımam ben bugün
Geride kalan yollara.

Siyasi sebeplerle zindanlara atılan gençlik, ülkenin ortalaması değil, öbürlerden daha ileriydi. O yıllar - «çürümenin», hayal kırıklığına uğramanın, hissiz kalmanın ve tatlı hayata doğru kayışın arifesiydi. Ondan sonra, belki yirmi yıl sonra bu tatlı uçurumdan yeni bir zirveye doğru yeni bir yükseliş başlar; belki yirmi yıl sonra! Oysa 1945 yılının genç mahkûmları, 58.10 uncu madde kurbanları bu hissizlik uçurumunu yekten aştılar ve şimdi, metin adımlarla, başlarını yukarıya doğru - baltanın altına götürüyorlar.

Hüküm giymiş ve hayattan kopartılmış olan Moskova'lı öğrenciler Butirka kilisesinde besteledikleri bir şarkıyı hava kararmadan önce o genç sesleriyle söylerlerdi:

«Günde üç kez çorba almak,
Akşamları eski şarkılar söylemek,
Gizlice getirdiğimiz iğne ile
Yolculuk için çuvallar dikmek.
Şimdi çevremiz tasasız:
İmzalandı - Her şey bitti!
Ne zaman? Ne zaman döneceğiz?
Sibirya'nın uzak kamplarından?»

Allahım, her şey bizim haberimiz dışında mı oldu? Bizler

ayağımızla cephenin çamurunu karıştırırken, merminin açtığı çukurda gizlenirken, dürbünlerimiz çamlıklardan yükselirken - bir kuşak daha yetişti, yola çıktı bile! Acep, **O R A Y A** mıdır yolu? Bizim cesaret edemediğimiz yere mi? Cesaret edemezdik; gördüğümüz terbiye başkaydı.

Bizim neslimiz, göğsümüzdeki madalyaları şıngırdatarak döner, silâhları teslim eder, gururla savaş hikâyeleri anlatır - oysa küçük kardeşlerimiz, sırıtarak: Gidi sizi, beceriksizler!.. derler.

İkinci cildin sonu.

Çevirenin Notları

(1) Stalin'in ölümü.
(2) Ministersvo Vnutrennih Del — İç İşleri Bakanlığı kelimelerinin baş harflerinden oluşmuştur.
(3) Orşa: Rusya'nın Batısında bir şehir.
(4) Suzdal Hapishanesi: Viladimir vilâyetinde bir kaza olan Suzdal'daki bir hapishane.
(5) Şeynin, Lev Romanoviç (1906 - 1967) Sovyet Araştırma İcra Komitesi üyesi. 1950 yılından sonra casus hikâyeleri yazmağa başladı. Tur Kardeşler ise iki Sovyet piyes ve casus hikâyeleri yazarının, Leonid Davidoviç Tubelski (1905 - 1961) ve Piyotr Lvoviç Rizahi (1908 -), yazılarında kullandıkları takma isimleri.
(6) Kadet Partisi: 1905'te kurulan Demokrat Parti.
(7) Haşere: Partiden olmayan tüm Rus yurttaşları.
(8) Sarı Kart: Rusya'da eskiden fahişelere verilen vesika. Ayıbı temsil eder.
(9) Zem'tsi: Devrimden önceki Rusya'da bir çeşit muhtar idare temsilcileri.
(10) Fanni Kaplan adındaki sosyal devrimci bir Musevi kızı. Bu tarihte Lenin'e bir suikast tertip etmiş, fakat sıktığı kurşun yerini bulamamıştı.
(11) Korolenko, Vladimir Galaktinoviç (1870 - 1918) Tanınmış bir Rus yazarı. Bolşeviklere göre demokratik bir köy burjuvası. Çar zamanında sık sık takibe uğrardı.
(12) İlyiç: Lenin'in adı.
(13) Novoçerkarsk: Rostov gibi Don bölgesinde bir şehir.
(14) Solovki: Aynı zamanda Solovetski Adaları olarak bilinen bu yerler Beyaz Deniz'de bir grup adadır. Ada'da sayısız manastır bulunmaktadır. Orta Çağ'da isyankâr papazların sürgüne gönderildiği yerdi. 1917 İhtilâlinden sonra ilk çalışma kampları (SLON) bu adalarda kuruldu.
(15) Petropavlov: Leningrad'da sonradan hapishaneye dönüştürülen eski ve tarihî bir kale.
(16) Özel Komisyon: Kısaca ÇEKA denilen örgüt.
(17) Yaşayan Kilise: Kilisenin Komünist İdare'nin emrine girmesine taraftar din adamlarıdır; bir tarikat değildir.
(18) Sosyalizm Habercisi: Paris'teki menseviklerin çıkardığı bir dergi.
(19) Plehanov, Georgi Valentinovic (1856 - 1918) Marksist düşünür ve tarihçi. 1917 ayaklanmasında Bolşeviklere karşı çıktı; daha sonraları Menseviklere lider oldu.
(20) Politizolator: Devrimi izleyen yıllarda başka anlayış içinde bu-

lunan sosyalistler için kurulmuş hapishaneler. Daha sonraki yıllarda buralarda genel hapishane sistemleri uygulanmağa başlandı.

(21) Limni: 1920'de Beyaz Rusların yenilgisinden sonra Kazaklar, işgal altındaki İstanbul'dan geçirilerek, İtilâf Devletlerince bu adada enterne edildiler.

(22) Asalet Ünvanı: Eski Rusya'da yüksek öğrenimi bitiren kişilere asalet ünvanları verilirdi.

(23) 1870 yıllarında Çarlık rejimine karşı çıkan edebî ve politik bir akımın üyesi. Bunlar toplumun yapısını değiştirmek, halkı aydınlatmak ,halka inmek), geleneksel Rus Köy Birliklerini (Mir) yaşatmak istiyorlardı.

(24) Schlüsselburg: Neva nehrinin Ladoga gölü ağzında bir kale olup Çarlık devrinin en ünlü düşmanlarının zindan cezalarının çekildiği yer.

(25) Mayakovski, Vladimir Vladimiroviç (1893 - 1930) ilericiliği ile tanınmış bir Rus şâiri. Öldürüldü.

(26) Aynen çevrilirse: «misilleme» demektir. Mayakovski'nin şiirleri *Hugo Huppert tarafından Almancaya çevrilerek yayınlanmıştır.* Berlin 1966.

(27) Komsomol: Komünist Gençlik Teşkilâtı.

(28) Baltık Denizi'ne Kuzey Denizi'nden açılmak istenen (Belamor Kanalı) 1931 - 32. Kanal ki cezalı esirlerden büyük bir kısmı buraya gönderilmiştir.

(29) Lise ve Pravoved okulları Çarlık Rusyasında üniversite dışında hukukun öğretildiği iki ayrı okuldur. Bu okullara yalnız asillerin çocukları alınırdı. Puşkin de bu liseden çıkmaydı. Bildiğimiz lise karşılığı *ise eski Rusya'da 'gimnazyum' kelimesi kullanılırdı.*

(30) Puşkin Günü: Zarskoje Selo lisesinin en ünlü mezunu Aleksander Puşkin'dir; bu yüzden 1937'den sonra oranın ismi böyle değiştirilmiştir.

(31) SLON: Özel maksatlı Solovetsk Kampı deyiminin baş harflerinden oluşmuş bir kod olmakla beraber Rusçada gerçek anlamı fil'dir.

(32) VSNH ve Gosplan: Tüm Rusya Halk Ekonomisi Birliği anlamına gelen kelimelerin baş harfleri alınarak yapılan kod; devlet plânı.

(33) Seksot: Muhbir.

(34) Promparti: Endüstri Partisi.

(35) Milükov: Paris'te yaşayan Kadet Partisi başkanı.
Robuşinski: Tanınmış iş sahiplerinden; büyük kapitali vardı.
Deterding: Tanınmış petrol krallarındandı ve eşi Beyaz Rus'du.
Poincaré: Fransa Cumhurbaşkanı.

(36) Yosif Vissarinoviç: Stalin.

(37) Nepman: Nep sisteminin kabulü ile ortaya çıkan «iş» adamları.

(38) Moden: Goethe'nin Faust Operasından bir mısra.

(39) Kulak: Rusça yumruk demektir; iyice yumulmuş el anlamına da kullanılır.

(40) Kombed: Fakirler Komiseri; köy yoksullarını savunan organ.

(41) Selsovyet: Köy Sovyeti.

(42) Kolhoz: Kollektif Çiftlikler.

(43) Kirov, (Kostrikov) Sergei Miranoviç: (1886 - 1934) Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi. Stalin'in yakın dostu. Leningrad'da düzenlenen bir suikastta öldü.

(44) Rürik: 9. yüzyılda yaşadığı söylenen Kiev Prensi; Rus hanedanlığının ilk kurucusu.
(45) Osetiya: Kuzey Kafkasya'da bir Cumhuriyet.
(46) KVJD: Doğu Çin Demiryolları.
(47) Yudeniç, Nikolay Nikolayeviç (1862 - 1933) : Çar zamanının Beyaz Rus askeri generali. 1918 - 1920 yıllarında Estonya'da Anti-Bolşevik kuvvetlere kumanda etti.
(48) O tarihlerde tuvalet kâğıdı yerine gazete kâğıdı kullanmak yaygın bir usuldü.
(49) Bir Pud: 16 kg.
(50) Urka: Suçları genel ahlâk kaidelerine göre değerlendirilen tutuklular; hırsız, katil, haydut vs.
(51) Ukaz: Kanun yerine geçen kararname.
(52) Vlasov; Gn. Andray Andreyeviç (1900 - 1946): Kızıl Ordu subayı idi; 1942 yılında Almanlara esir düştü. Esir düşen Rus askerlerinden bir ordu kurup Almanlarla birlikte Sovyet Rusya'ya karşı çarpıştı. Savaş sonunda Müttefikler tarafından geri verildi ve Sovyetlerde öldürüldü.
(53) Krasnov, Piyotr Nikolayeviç (1869 - 1947): Don Kazakları lideri, Çar zamanı generallerinden ve yazar. Şiddetli Sovyet aleyhtarlığı ile tanınmıştır. 1919 yılında göçmen olarak geldiği Almanya'da 2. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'ne karşı savaştı. Savaştan sonra Müttefikler tarafından Sovyetler Birliğine teslim edildi ve orada öldürüldü.
(54) Mikolayçik, Stanislav (1901 - 1966): Polonyalı milliyetçi general, Polonya Köylü Partisi Başkanı. Polonya'da yönetim komünistlerin eline geçtiğinde A.B.D.'ne kaçtı.
(55) Mahorka: Rusya'da öteden beri sevilen sert ve acaip kokulu bir tütün türü.
(56) Genetik: Belli bir felsefî görüş; doğuştancılık, seleksiyon ve Mendelistler — başka bir görüş savunucusu.
(57) Cervonets: 10 Rublelik tek altın.
(58) Bir çeyrek: Yüzyılın çeyreği — 25 yıl.
(59) 10'luk: 10 yıl.
(60) Bender, (Bandera) Stepan (1909 - 1959): Ukraynalı milliyetçi; 1947 yılında 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Anti-Sovyet kuvvetlerini Ukrayna'da yönetti. Münih'te bir Sovyet ajanı tarafından öldürüldü.
(61) Pogrom: Yağmalama.
(62) RSDRP: Rusya Sovyet Demokrat İşçi Partisi.
(63) Aleksey Mihaloviç (1629 - 1676): Rus Çarı.
(64) Biron (Biren): Kont Ernst Johann Bühren (1690 - 1772): İmparatoriçe Anne İvanovna'nın sevgililerinden, canice yönetimi ile tanınmıştır.
(65) Kişiye Tapma: Stalin'e Tapma.
(66) Kolima: Beyaz Denizi Baltık Denizine bağlayan kanal inşaatında Kolima altın madeninde çok sayıda tutuklu ölmüştü.
(67) VÇEKA: Ülkenin bütün ÇEKA'larını kontrol eden makam.
(68) Vişinski, Andrei Yanuaryeviç (1883 - 1954): Hukukçu ve diplomat; önceleri Menşevikti sonradan Bolşevik oldu. 1936 - 1938 S.S.C.B. Başsavcısı; Dışişleri Başkomiseri ve Bakanı 1939 - 1949 ve 1953 - 1954. Stalin Hukuku'nun teorisyeni.

(69) Yaguar — Jaguar'ın Rusçası: Kaplan cinsinden yırtıcı bir hayvan. Yaguaryeviç — Yaguar'ın oğlu.
(70) Diyalektik: Tartışma sanatı.
(71) Suç ve Ceza: Dostoyevski'nin romanı.
(72) Kolçak: Amiral, iç savaşt aDoğudan (Sibirya'dan) Moskova üzerine yürüyen Beyazların başı.
(73) Klim Voroşilov, Çar zamanında tutuklu Sovyet büyüğü.
(74) Suvarov: Şanlı Rus generali ve millî kahraman. 18. yüzyılda yaşadı.
(75) Ortodoks: Burada körü körüne komünist doktrine bağlı olanlar anlamında kullanılmıştır: Doğmatik görüş sahipleri.
(76) Kamenev: Lenin'le birlikte devrimi yapanlardan. 1938'de idam edildi.
(77) Metropolit: Patrik ile başpiskopos arasındaki rütbe.
(78) Şeşkovskiy: Çariçe İkinci Ekaterina zamanında başsavcı.
(79) Radişçev: Tanınmış yazar ve devrimci.
(80) Dekabristler: 1825 Aralık ayında Çar Birinci Nikola'ya karşı suikast tertip edenler. (Dekabr - Rusça Aralık ayı). Hepsi Rusya'nın en üst tabaka mensuzu, Rılayevğ Pestel, Obolenskiy, Trubetskoy, gibi.
(81) Griboyedov: Tanınmış yazar, Rus klâsiklerinden.
(82) Gogol: Rus klâsiklerinden, 1809 - 1852.
(83) İ, Erenburg: Tanınmış Sovyet yazarı.
(84) Vrangel: Sivil savaşta Güney'den Moskova üzerine yürüyen Beyazların önderi, general.
(85) Stahanov: Maden işçisiyli, iş verimi arttırıcı sistemler bularak İdarenin gözüne girmişti. Stahanovculuk — İş verimini en yüksek seviyeye çıkararak çalışmak anlamına gelir.
(86) Kelime oyunudur. Rusça kişi'nin tekil ve çoğul yalın halleri ayrı kökten gelmedir. Kişi - çelovek, kişiler- lüdi.
(87) Politsay: Almanca'dan bozma söz, Alman işgalindeki topraklarda işgal kuvvetleriyle işbirliği yapan yerli halktan polisler.
(88) Çelik: Çelik çomak oyunundaki.
(89) General Serov: Devlet Emniyeti'nin en baştaki adamı.
(90) Trutnev: Trutan'dan gelme, erkek arı, yani asalak.
(91) Şkurkin: Şkura'dan gelme, post'tur. Çoğu deha bizdeki «deriyi sökme» anlamına gelen tabirde kullanılır: Haksız menfaat sağlama karşılığı.
(92) Balandin, (Balanda): Hapishane karavanası, çorba.
(93) Skorohvatov: Tez kapan anlamına gelir.
(94) Volkopyalov: Kurt gözü anlamına yakındır.
(95) Grabişçenko: Grabit'ten gelme - yağmalamak.
(96) Yejov ve Yagoda: Halef, selef - Devlet Emniyet Organlarının en baştaki şefleri, gaddarlıklarıla ünlü kimseler. Yagoda 1934 - 36 arasında, Yejov 1936 - 38'de görevde idiler, İdam edildiler.
(97) Silindir şapka başına... Buyrun cenaze namazına anlamına gelir.
(98) Lermontov: Rusya'nın, ikinci büyük şâiri. 1814 - 1941.
(99) Apoletler ihya edilmeden önce, Rusya'da subay rütbe işareti yakaya konurdu. Kare biçimindekiler - altı eşkenar dörtgen - yüksek rütbedekiler için.

(100) İkona — Ortodoks Hıristiyanlarda tahta pano üzerine yapılan dinî resim.
(101) Çorap yokluğunda onun yerine ayağa sarılan bez. Rusya'da yaygın usuldü ve, usulünce sarıldığında çorabı aratmazdı.
(102) Malüta Skuratov — Çar Müthis İvan'ın eli altındaki örgüt - «Opriçnina»nın şefi idi ve gaddarlığıyla ün salmıştı. Opriçnina ise, bugünkü «Organların» prototipi. Hem muhafız alayı, hem polis. 1565'te kurulmuş, Çar'ın ölümü ile dağılmıştı!
(103) Kuluçka — İdare tarafından koğuşa yerleştirilen ajan. Daha önce, argo olan bu sözü, Türk argosuyla çevirdim - radarcı - olarak geçti.
(104) Burunsalık — Köpeklerin ağzına, ısırmasınlar diye takılan kafes. Burada - pencerenin iç kısmına, tutuklunun yaklaşmasını önlemek için.
(105) Manifest — Çar tarafından milletine yapılan beyan.
(106) Birinci devrimde - 1917'de Çar devrilerek, mutedil bir hükümet başa geçmişti. İkinci devrim - 1918 Ekiminde - Lenin ve arkadaşlarının yönettiği devrimdi.
(107) 28 Ekim 1917 — Bolşevik ihtilâlinin tarihi.
(108) Mosgoroformleniye — Moskova Nazım Plânı — Şehrin gelecekte alacağı şekli tâyin eden idare.
(109) V. G. Belinskiy, 1810 - 1848, tanınmış eleştirici.
(110) M. V. Lomonosov, 1711 - 1765, çok yönlü ilim adamı ve yazar. Rusya'da dâhi sayılır.
(111) Saşa — Aleksandr'ın küçültülmüşüdür.
(112) Puşkin'e atfedilen müstehcen şiirlerden, bir mısranın başıdır.
(113) Potemkin — 1739 - 1791, Feldmareşal, Çariçe II. Ekaterina'nın yakını, Rusya'ya şimdiki Avrupa Rusya'sının bütün güney kısmını kazandırmıştı. Bomboş olan bu yerleri Çariçe'ye cazip göstermek için, yalnız Çariçe'nin geçeceği yolda iğreti köyler ve âbideler kurdurmuştu.
(114) Tavşan — Güneşin veya herhangi bir ışığın duvar, tavan v.b. dolaylı yansımasına Ruslar «zayçik» - tavşancık derler.
(115) Yudeniç — Baltık Denizi yönünden Leningrad'a saldıran Beyaz general. 1918 - 1919 yıllarında mağlûp olmuş.
(116) Çunha: Rusların tüm Fin halklarına taktıkları alaylı ad.
(117) Neandertal insanı — Yontma Taş Devrinin ortalarında yaşamış atalarımız.
(118) Azimut — Bir yıldızın gök kubbesindeki yerini gösteren açı.
(119) Salamanka — İspanya'da bir şehir.
(120) Neva — Leningrad'tan akan nehir.
(121) Lotofaglar — Nilüfer çiçeğiyle beslendiği söylenen ve Libya'da eskiden oturduğu bilinen yarı efsanevî halk.
(122) Mihaylov — Komsomol'un Genel Sekreteri.
(123) Lozovskiy — Bakanlardan biri.
(124) Sçerbakov — Sovyet Ordusunun siyasî yönetiminin başı.
(125) Ost — Alman işgalindeki Rus topraklarından Almanya'da çalıştırılmak üzere zorla götürülen işçiler.
(126) Buhenvald — Hitler Almanyasının ölüm kampı.
(127) Soljenitsın haklı, yanlış isim hali kullanılmış, Detif yerine, Genetif: Rusça: izmennik rodinE (datif,e hali kullanılması gerekiyor,) oysa izmennik rodinI (genetif,in hali kullanılmış).

(128) Borodino — Moskova dolaylarında bir yer. 1812'de Moskova'yı teslim etmeden önce, Rusların Napoleon'a karşı yaptıkları meydan muharebesinin yeri. İki taraf da galip çıktığını iddia etti. Lev Tolstoy'un «Savaş ve Barış» romanında derinine işlenen konulardan biri.
(129) Madde 58, bent 1 - B demek isteniyor.
(130) Çinli gönüllüler iç savaşta Sovyetler tarafındaydılar.
(131) Nemezis — Mitolojide Adalet İlâhesi.
(132) Lunaçarskiy: Devrinden sonra ilk eğitim Bakanı
(133) Merejkovskiy ve Z. Gippius — Tanınmış Rus yazarlar.
(134) Denikin — Beyaz Rus antikomünist hareketinin önderi. General. 1872 - 1947.
(135) Sulgin — Tanınmış yazar, gazeteci ve siyaset adamı.
(136) VÇİK — Komünist Partisi'nin Merkez İcra Komitesi.
(137) Petropavlovsk Kalesi: Leningrad'da bile kale, siyasi tutukluların hapsedildikleri hapishaneye dönüştürüldü.
(138) Gıdıklama — Türk argosunda «arama» anlamına gelen kelimeyle metindeki «şmon» - Rus argosunda aynı anlam taşıyan kelimeye çevrildi.
(139) Altın — 10 rublelik altın - 10 yıl anlamına gelir.
(140) Troyka — Üçlü koşumun Rusça adı.
(141) TSK — Komünist Parti Merkez Komitesi.
(142) V. Dal — 1801 - 187?. Bugün dahi kullanılan Rus dili ansiklopedik lûgatın tertipçisi. Ayrıca 30.000 Rus atasözünü bir araya getirmiş.
(143) Zemskiy Naçalnik — 1889 yılından başlayarak, Valilerce az çok varlıklı kişioğlu içinden seçilen, köy muhtarı ve kâtiplere karışan, 1000 rublelik davaları halleden, birçok vilâyetlerde sulh yargıcı pozisyonunda olan devlet memurları.
(144) Gertsen — 1812 - 1879, yazar, 19. yüzyıl Rusyasının tanınmış siması, Rus dilini en iyi kullananlardan biri.
(145) İntihar maksadıyla yutulmasına karşı çare.
(146) Derjavin — 1743 - 1816, Büyük Rus şâirlerinden, Puşkin'in hocası sayılabilir.
(147) «İvan Denisoviç'in Bir Günü» — Soljenitsın'ın eseridir. Kampta kalan tutuklunun 24 saatini anlatır.
(148) RSFSR — Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti.
(149) Tribun — Romada M.Ö. 494 Y. ihdas edilen makam. Tribun'un dokunulmazlığı vardı. Senato toplantılarına katılırlardı Görevleri — halkı Konsolosların nüfuz suiistimalinden korumaktı. İmparatorluk ilân edilince — hakları Sezarlara geçti.
(150) Savinkov — 1879 - 1945. Sosyal Devrimci Partisi önderlerinden. Komünist düşmanlığı ve cesaretiyle tanınmıştır. Paris'te oturur, gizlice Rusya'ya gider gelirdi. Bir defasında yakalanarak hapse atılmıştı.
(151) Metropol — Merkez İcra Komitesi'nin bulunduğu Metropol Oteli.
(152) Yar — Ünlü bar.
(153) VSNH — Birliğin Halk Ekonomisi Şûrası.
(154) Eduardoviç; Dzerjinskiy.
(155) Subay adayı — Krilenko'nun Devrim yılındaki (1917) rütbesi.
(156) Duma — Parlamento.

(157) Sinod — Kilise işlerini idare eden ve din adamlarından kurulu heyet.
(158) Samizdat — Kendi kendine yayınevi anlamına gelir. Yazılar, kitaplar, dergiler, daktilo veya el yazısıyla çoğaltılarak, gizliden gizliye okutulur.
(159) Verhtrib — Üst mahkeme anlamına gelen kısaltma - Verhniy tribunal.
(160) Fanni Kaplan, sosyal devrimci. Bu kız 1918'de Lenin'e suikast yaptı ve idam edildi.
(161) Glavtop — Yakacak Genel Müdürlüğü.
(162) Rıkov — Halk Komiserleri Şûrasında Reis olan Lenin'in vekili.
(163) Rabkrin — İşçilerden ve köylülerden oluşan denetleme organı. Rabkrinciler — O kuruluşun denetçileri.
(164) SNK — Halk Komiserleri Şûrası.
(165) ÇKVRKİ — Rabkrin anlamına gelir: İşçi - Köylü Denetleme Organı.
(166) Nep — Yeni ekonomik politika anlamına gelir. Geçici olarak kabul edilen serbest ticaret sistemine dönüş.
(167) Kalinin — Merkez İcra Komitesi Başkanı.
(168) Smolnıy — Çok eskiden manastır, sonradan asîl kızların okuduğu yatılı okul, Devrimden sonra siyasî toplantıların yapıldığı yer. Bolşeviklerin karargâhı.
(169) Mukaddesata saldırı tabirinin Rusça karşılığı - svyatotatstvo -, iki kelimeden oluşmuştur: Svyatoy -mübarek- tat - hırsız (eski Rusça'da). Tercümesi yapılamayan bir kelime oyunudur.
(170) Bolşevikler — Hıristiyanlar dialogu demek isteniyor.
(171) Aziz Augustin (veya Aziz Aurelius) 354 - 430, Katolik kilise babalarından.
(172) Karklin — «Karkat» fiilinden. Uğursuzluk getirdiğine inanılan kargaların kar.. kar.. sesinden onomatop.
(173) Savinkov ve Filonenko — Tanınmış sosyal devrimciler, Paris'te kalırlardı.
(174) Vilhelm — Alman İmparatoru.
(175) Ludendorf — Almanya'nın en tanınmış generallerinden.
(176) Beyaz astarlılar — Çarlık Rusyasında üstsubay ve yüksek memurların kaput astarları beyaz renkteydi.
(177) Da — Rusça evet demektir.
(178) Nyet — Hayır veya yok demektir.
(179) Mirbah — Almanya'nın Rusya elçisi. Blümkin tarafından öldürüldü.
(180) Troçki, Büyükada'da Çankaya Cad. 52 No.'daki Arap İzzet Paşa'nın köşkünde oturmuştu.
(181) Duhonina gönderilmek — Kurşuna dizmek demektir.
(182) Kızıl Muhafızlar — Çin Kültür Devrimini yöneten Mao'nun askerlerine telmih Yazar Çince adlarını kullanmız: Hun - Vey - Bin demiş.
(183) Stanislavskiy — Dünyada ünlü Rus rejisörü ve tiyatro adamı.
(184) STO — Çalışma ve Savunma Birliği.
(185) MVTU — Moskova Yüksek Teknik Okulu.
(186) Narkomat — Halk Komiserleriği - Eğitim Bakanlığı.
(187) Morozov — Eski Rusya'nın en zengin adamlarından biri sayılırdı. Fabrikatör ve tüccar.

(188) Rayhstag — Almanya parlamento binası. Naziler tarafından yakıldı, suçu başkasına atıldı.
(189) Dimitrov G. 1882 - 1949 Bulgar siyaset adamı, 1905'ten beri komünist. Hayatı Bulgaristan ve Rusya'da geçti, 1933'te Almanya'da Rayhstag'ı yakmakla suçlandı. 1946'da Bulgaristan'da başbakan idi.
(190) NKVD — İç İşleri Bakanlığı - ÇEKA ve GPU'nun varisi.
(191) Halk İradesi Partisi — 1878'de kuruldu ve Çar iradesine karşı yalnız terrörle savaşan gizli örgüt. 1880'de dağıtıldı.
(192) Vışinskiy o sıralarda SSCB'nin Başsavcısı. Sonradan Dış İşileri Bakanı.
(193) TON — Özel maksatlı cezaevi.
(194) Skorbut — Vitamin C yokluğunda başgösteren hastalık.
(195) Zak — Zaklüçennıy — Tutuklu.
(196) Stolıpin — Çar Rusyasında Başvekil. Fakir köylüleri Sibirya'ya yollardı. O zaman da aynı yük vagónları kullanılırdı.
(197) Voronok — Kargacık - Rus argosunda hapishane arabası.
(198) Silos: Mayalaştırılmış hayvan yemi. Toprakta kazılmış çukurlarda hazırlanır.
(199) Kapak — Tomruğun, tahta çıktıktan sonra, arta kalan kısmı.
(200) Pridurki - temarüz ederek ağır işten veya kamplara gönderilmekten kaçan, fakat karşılık olarak cezaevlerinde bazı görevler gören mücrimler.
(201) Hindi düşünür - bir deyim. Düşünmek yerine, bir aksyon göstermek gerektiğini anladı.
(202) Urka — Mücrim, argo.
(203) Suka — Kancık anlamına - İdarenin hizmetine giren mücrimler. Argo.
(204) Oper — Kamp yöneticisi.
(205) Gromiko — Bugün SSCB'nin Dış İşleri Bakanı.
(206) Streltzi — Müthiş İvan'ın 1550'de kurduğu muhafız kıtası Deli Petro tarafından 1689'da lâğvedilmiş. Davranışları ve sonları Yeniçerilerinkilerine benzer.
(207) Şaraşka — Şaşırtmak anlamına gelen «oşaraşivat» fiilinden uydurulmuş bir söz. Türkçe aslından - şaşırtmaktan - geldiği için, şaraşka'yı şaşırtmaca olarak tercüme ettik. Tutuklu argosunda da aynı anlamda kullanılmaktadır.
(208) Le Corbusier — Ünlü Fransız mimar.

KİM, KİMDİR?

Abakumov, Viktor Semyonoviç (1894 - 1954): Stalin çağının Devlet Emniyet Teşkilâtı Bakanı (1946 - 1952). Krucev zamanında 1954 yılının Aralık ayında öldürüldü.

Agranov, Yakov Savloviç (? - 1939): Yagoda ve Yeşov devrinde İç İşleri Bakanlığı Halk Komiserliği Başkomiseri. 1936 - 38 yıllarında tertiplenen Gösteri - Mahkemelerinde önemli rol oynadı. Vurularak öldü.

Aykenvald ,Yuri İsayeviç (1872 - 1928): Makale yazarı ve eleştirici. Şopenhavr'ı (Schopenhauer) Rusçaya çevirdi. 1922 yılında sürgüne gönderildi.

Ahmetova, (Gorenko), Anna Andreyevna (1889 - 1966) Şâir Nikolay Gumilyev'in karısıydı. 1946 yılında Sovyet Halk Düşmanı ilân edildi. Yazı ve şiirlerinin Sovyetlerde yayınlanması uzun süre yasaklandı; bazıları 1956 yılından sonra yayınlandı.

Aldonov, (Landau), Mark Aleksandroviç (1886 - 1957): Tarihî roman yazarı 1919'da Parise daha sonra New York'a göçtü.

Aldonov Semyanov, Andrei Ignoteyviç (1908) : Sovyet yazarı 1938 - 1953 yılına kadar Uzak Doğu'da kamplara sürgün edildi.

Aliluyevs: Stalin'in ikinci karısı, Nadezda Sergeyevna'nın aile ismi.

Anfiteatrov, Aleksander Valentinoviç (1862 - 1938) Rus yazarı 1922 yılında Rusya'dan göçtü.

Anders Vladislav (1892 - 1970): Polonyalı General, Sovyetler Birliğindeki Polonya askerî birliklerini yaptı ve 1943 yılında onları İran'a götürdü.

Andreyev, Leonid Nikolayeviç (1871 - 1919): Oyun ve kısa hikâye yazarı. Finlandiya'da öldü.

Andreyuşkin, Pakami İvanoviç (1865 - 1887): Naradnaya Valya terörist grubu üyesi, 1887'de 3. Aleksandır'a suikast teşebbüsünden asıldı.

Antonov - Saratovski, Vladimir Pavloviç (1884 - 1965): Eski bolşevik Sakti ve Promparti'de (1930) hakim olarak görev aldı. Vişinski'nin adamı.

Babuşkin, İvan Vasiliyeviç (1837 - 1906): Rus ihtilâlcisi.

Baktin Mikail, Mikailoviç (1895 -): Dostoyevski edebiyat öğrencisi

1930 - 1963 yılları arasında, Sovyetler Birliğinde eserleri basılmıştır.

Bakunin, Mikail Aleksandroviç : (1814 - 1876) Anarşizmi bulanlardan.

Bandera, Stefan : (1909 - 1959) Ukrayna'lı milliyetçi, 2. Dünya Savaşında Ukrayna'da anti - Sovyet kuvvetlerini, 1947'ye kadar, yönetti. Bir Sovyet ajanı tarafından, Münih'te öldürüldü.

Bedni, Demyan : (1885 - 1945) Sovyet şairi.

Belinski, Vissaryen Gregoryeviç : (1811 - 1848) Edebî tenkitçi ve liberal.

Benua, Aleksandır Nikolayeviç : (1870 - 1960) 1926'de Paris'e göç etti.

Berdyayev, Nikolai Aleksandoviç: (1874 - 1948): Filozof, dinî düşünür; ateizm ve materyalizm'e karşı çıktı. 1922'de yurt dışına çıkarıldı. 1924'den sonra Paris'te yaşadı.

Beria, Lavrenti Pavloviç : (1899 - 1953) Gürcü bolşevik; 1938'de ulusal emniyet ve gizli polisle ilgili olarak Stalin'in yakın adamı oldu; Stalin'in ölümünden sonra asıldı.

Biron veya Biren : Kont Ernst Johen Bühren'in (1690 - 1772) Rusça adı. İmparatoriçe Anna İvanove'nın bir gözdesi, onun devrinde despot bir yönetim uygulamıştır.

Blok, Aleksandr Aleksandroviç : (1880 - 1921) Sembolist şair.

Blüçer, Mareşal Vasili Konstantinoviç : (1890 - 1938) Uzakdoğu askerî bölgesi komutanı (1999 - 1938); vuruldu.

Blyümkin, Yakov Grigoriyeviç : (1898 - 1929) Solcu Sosyalist İhtilâlcisi, 1918'de Moskova'da, Alman büyükelçisi Mirbah'ı öldürdü; sonra ÇEKA'ya katıldı; Trotski'den Radek'e mesaj taşıdıktan sonra öldürüldü.

Boki, Gleb İvanoviç : (1879 - 1941) Gizli polis memuru; 1927'den sonra yüksek mahkeme üyesi; 1937'de tevkif edildi.

Bonç - Bruyeviç, Vladimir Dimitriyeviç : (1873 - 1955) Bolşevik ihtilâlci, Halk Komiserliği Komisyonu memuru, 1917 - 1920.

Bondarin, Sergy Aleksandroviç : (1903 -) Çocuk kitapları yazar.

Buderi, Mareşal Semyen Mikailoviç : (1883 - 1973) İç Savaş kahramanı; Bolşevik komutanı, İkinci Dünya Savaşı başında, güney batı cephesi komutanı.

Bukarin, Nikolay İvanoviç : (1888 - 1938) Ekonomi teoricisi; 1924'den sonra Politbüro üyesi ve 1926'dan sonra komitern Genel Sekreteri, 1929'da partiden çıkartıldı. 1938'de göstermelik mahkemeden sonra asıldı.

Bulgakov, Mihail Afanasiyeviç : (1891 - 1940) Yazılarından çoğu Sovyetler Birliğinde yayınlandı.

Bulgakov, Sergey Nikolayeviç : (1871 - 1944) Dinci Filozof, 1922'de sınır dışı edildi ve Paris'te yaşadı.

Bunin, İvan Alekseyeviç : (1870 - 1953) Yazar; 182'de Paris'e göçtü, 1933'de Nobel ödülünü kazandı.

Bunyaçenko, Sergey K. (? - 1946) 2. Dünya Savaşında, Vlasov Kuvvetleri'nin birinci bölüğünün komutanı; 1946'da Sovyetler Birliğinde asıldı.

Çarnovski N. F.: (1868 - ?) Sovyet ekonomi subayı. 1930 yılındaki Prom partı davası sanıklarından.

Cekovski, Vladimir Morseyeviç: (1877 - ?) Ukraynalı milliyetçi.

Cernov, Viktor Mikailoviç: (1875 - 1952) Sosyalist İhtilâl Partisi lideri, 1920'de Sovyetlerden göç etmiştir.

Çubar, Vlas Yakovleviç: (1891 - 1939) Yüksek Sovyet Ukrayna subayı, vuruldu.

Çukovskaya, Lidya Korneyevna: 1907 -) Sovyet edebî eleştirmeni ve yazar.

Dal (Dahl) Vladmir İvanoviç: (1801 - 1872) Rus Lügat yazarı

Dan (Gürviç), Fiyodor İliyiç: (1871 - 1947): Menşevik lideri, Fizikçi; 1922'de sınır dışı edildi.

Denikin, Anton İvanaviç: (1872 - 1947) Çarcı askerî lider, güneydeki antî bolşevik kuvvetleri (Beyaz) yönetti (1918 - 1920), göçtü.

Derzavin, Gavril Romanoviç: (1743 - 1816): Yazar ve 2. Katerina devrinde devlet adamı,

Dimitrov, Georgi Mikailoviç: (1882 - 1949): Bulgar, Komünist lideri; Leipzig'deki Reichstag davasının baş sanığı.

Dolgun, Aleksandr M. (Aleksandr D.): (1926 -) *Amerikan doğumlu;* Moskovadaki Amerikan Elçiliği kâtibi; (1948 - 1956) yıllarını kapsayan sekiz yılı Sovyet işçi kamplarında ve hapiste geçirdi; 1971 yılında Sovyetler Birliğinden çıkmasına izin verildi.

Donskoy, D. D. (1881 - 1936) *Sağcı Sosyalist İhtilâlci.*

Doyarenko, Aleksei G.: Rus Tarım Mühendisi; Çalışan Köylü Partisi davası (1931) sanıklarından.

Dukonin, Nikolay Nikolayeviç: (1876 - 1917) Çar Ordusu Başkomutanı idi, askerler tarafından öldürüldü.

Diyakov, Boris Aleksandroviç: (1902 -) Çalışma Kampları Hatıraları kitabının yazarı.

Dizerzinski, Feliks Raimundoviç: (1877 - 1926) (ÇEKA - GPU - OGPU) gizli Polis teşkilâtının başı; daha sonra onun yerine Menzinski geçti.

Erenburg, İlya Grigoryeviç (1891 - 1967): Sovyet gazetecisi ve yazarı; uzun yıllarını Pariste geçirdi. Stalin Çağı Hatıraları'nın yazarı.

Etinger ,Y. G. (? - 1952): Sovyet fizikçisi, 1952 yılında «Doktorlar Davası» adı verilen düzmece dava için tutuklandı. Tutukluluğu sırasında öldü.

Fedotof A. A. (1864 - ?): Bir Sovyet memuru; Şakti Davası sanıklarından.

Figner, Vera Nikolayevna (1852 - 1942): Narodnaya Volya Gurubu başkanı; 1881 yılında 2. Aleksandr'ın katledilmesinde önemli rol oynadı.

Filonenko, Maksimilyan Maksimilyanoviç: Sağcı Sosyalist İhtilâlci: 1918'de Arhangelsk'teki anti - Bolşevik kuvvetleri idare etti.

Frank, Semyon Ludvigoviç (1877 - 1950) : Dinci düşünür; Solovyev'in talebesi; 1922 de sürgün edildi.

Fiyodor İvanoviç (1557 - 1598) : Müthiş İvan'ın yarım akıllı oğlu; 1584 de babasının yerine geçti.

Gaaz, Fiyodor Petroviç (Haas Fredrik Yosef) (1780 - 1853) : Moskova Hapishanesi hastahanesinin Alman doğumlu doktoru,

Gamarnik, Yan Borisoviç (1894 - 1937) : Sovyet askerî liderlerinden.

Garin, N. (Mihailovski Nikolay Giyorgiyeviç) (1952 - 1906) : Çarın Mühendislerini suçlayan Marksist yazar.

Gernet, Mihail Nikolayeviç (1874 -) : Ölüm Cezası'nın yazarı.

Ginzburg, Lugenya Semyonovna (1911 -) : «Yeldeğirmenlerine Seyahat» isimli, çalışma kamplarını anlatan hatıraların yazarı.

Gippius, Zinayda Nikolayevna (1869 - 1945) : Mereçkovski'nin karısı, tanınmış yazar; 1920 göç etti.

Golikov, Mareşal Filip İvanoviç (1900 -) : Sovyet askerî liderlerinden, Kızıl Ordu askerlerinin Almanya'da imhasını istedi.

Golyakof, İvan Terentyeviç: Stalin devrinde Yüksek Mahkeme Yargıcı.

Gorki, Maksim (Peşkof, Aleksay Maksimoviç) (1868 - 1936) : Yazar; ilk önceleri Bolşeviklere karşı koydu ve dış ülkelerde yaşadı; 1931 yılında Rusyaya döndü; ölümü her zaman esrarını korudu.

Gots, Abram Rafailoviç (1882 - 1940) : *Sağcı Sosyalist ihtilâlci lider, 1922* yılı davası sanıklarından,

Goverof, Mareşal Leonid Aleksandroviç (1897 - 1955) : Sovyet askeri lideri,

Griboyedof, Aleksandır Sergiyeviç (1795 - 1829) : Diplomat ve oyun yazarı.

Grigorenko, Piyotr Grigoryeviç (1907 -) : Kızıl Ordunun ilk generallerinden; 1961 de muhalif oldu; 1969 danberi bir akıl hastahanesinde tutuklu.

Grigoryef, Yosif Fiyodoroviç (1856 - 1881) : Jeolojist.

Grin, (Grinovski) Aleksandr Stepanoviç (1880 - 1932) : Hikâye yazarı.

Grinevitski İgnoti Yoakimoviç (1856 - 1881) : Narodnaya Volya gurubunun ihtilâlci üyesi, 1881 yılının 3 Mart'ında 2. Aleksandr'ın ölümüne sebep olan bombayı attı ve kendisi de ciddi şekilde yaralandı.

Gromau, Vladimir Gustovoviç (1873 - ?) :Yüksek Sovyet iktisatçısı, 1931 yılındaki Menşevikler davası sanıklarından.

Gromiko, Andrey Andreyeviç (1909 -) : *Sovyet diplomatı, Sovyetlerin A*merika'ya ve Birleşmiş Milletlere gönderdiği ilk büyük elçi ve delege, 1957 yılından beri Sovyet Dış İşleri bakanı.

Gul (Goul) Roman Borisoviç (1896 -) : Tarih kitapları yazarı; kendisi aslen göçmendir. New Yorkta çıkan Novi - Jurnal'in editörüdür.

Gumilyev, Mikalai Stepanoviç (1886 - 1921) : Ahmetovanın ilk kocası; tanınmış Rus şâiri; Anti - Sovyet hareketleriyle suçlandı ve idam edildi.

Hertzen, Aleksandır İvanoviç (1820 - 1870) : Liberal yazar.

İlin, İvan Aleksandroviç (1812 - 1870) : Dinci düşünür; 1922 de sürgün'e gönderildi.

İvan Kalita (? - 1340) : Büyük Moskova Hanedanlığının kurucusu.

İvanof, Rezumnik; (İvanof, Rezumnik Vasilyeviç) (1876 - 1946) : Solcu Sosyalist İhtilâlci; 1901'de Çar Hapishanelerinde ve Sovyet Çalışma Kamplarında görev aldı; 1941 yılında Almanyaya geçti.

İzgoyev (Lande), Aleksandr Solomonoviç (1872 - 1938) : Sağcı Kadet yazar; 1922'de Sovyetler Birliğinden dışarı çıkarıldı.

İsmailof, Nikolay Vasilyeviç (1893 -) : Tanınmış Sovye :debiyatçılarından; Puşkin'in edebî çalışmalarının editörlüğünü yap, ştır.

Kazanoviç, Lazar Mosiyeviç (1893 -) : Stalin'in yakın arkadaşı; demiryollarının yönetimine bakardı. 1957 de liderlikten uzaklaştırıldı.

Kalinin, Mihail İvanoviç (1875 - 1946) : Sovyetler Birliğinin başkanı; 1922 yılına kadar Tüm Sovyet Merkez İcra Komitesi Reisi; daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Merkez İcra Komitesi Gn. Sk. 1938 den sonra Yüksek Sovyet Presidium'unun Gn. Sk.

Kamenef (Rosenfeld), Lev Bosiroviç (1883 - 1936) Müzmin Bolşevik Lideri: 1927 de Partiden atıldı, tekrar Partiye alındı ve tekrar atıldı; 1936 da göstermelik bir muhakemeden sonra kurşuna dizildi.

Karakozof, Dimitri Viladimiroviç (1840 - 1866) : İhtilâlci; 1866 da 2. Aleksandra yapmış olduğu başarısız bir suikastten sonra kurşuna dizildi.

Karsavin, Lev Platonoviç (1882 - 1952) : Dinci düşünür. Ortaçağ Tarihi Profesörü; 1922 de sürgüne gönderildi.

Kassa, Lev Aristodoviç (1865 - 1914) : 2. Nikolas zamanının muhalif Eğitim Bakanı.

Katanyan, Ruber Pavloviç (1881 - 1966) : Sovyet Ceza Dairesi memurlarından 1920 ve 1930'larda; 1938'de tutuklandı.

Kazakof, İgneti Nikolayeviç (1891 - 1938) : Doktor, Sovyet yüksek rütbeli memurlarını «lisat» denen kimyevi madde ile zehirlemekle suçlandı; bir göstermelik mahkeme sonunda kurşuna dizildi.

Kerenski, Aleksand Fiyodoroviç (1881 - 1970) : Sosyalist İhtilâlci Lider; 1917 de Temmuzdan Kasıma kadar Mecliste bulundu; Fransaya kaçtı; New York'ta öldü.

Kuruştalev - Nosar, Yorgi Stepanoviç (1877 - 1918) : 1905 de St. Petersburg Sovyet İşçileri Reisi seçildi, 1908 de Ukraynada Bolşeviklere karşı çıktı ve Bolşevikler tarafından kurşuna dizildi.

Kişkin, Nikolai Mihailoviç (1864 - 1930) : Anayasal Demokratik Partinin lideri; 1921 davası sanıklarından.

Kizeveter, Aleksand Aleksandroviç (1866 - 1933) : Kadet lideri ve tanınmış Tarihçi; 1922'de Sovyetlerden çıkarıldı; Pragda yaşadı.

Kuluçevski, Vasil Osipoviç (1841 - 1911) : Tarihçi.

Kuluyef, Nikolay Alekseyeviç (1887 - 1937) : Halk Ozanı; eski Rus değerle-

rini övüp Batı Kültürünün etkilerini yerdi; 1930 yılının başında Sibiryaya sürgün edildi.

Kolçak, Aleksandr Vasiliyeviç (1873 - 1920): Çar zamanı amirallerinden Sibiryada Anti - Bolşevik kuvvetlerini örgütledi (1918 - 1920); öldürüldü.

Koltsof, Nikolay Kostantinoviç (1872 - 1940) :Biyolojist; Rusya'da ilk Biyoloji Deneme Okulunun kurucusu.

Kornilof, Lavr Yorgiyoviç (1870 - 1918) : Pravisyonel Hükümet sırasında Rus Kuvvetleri Baş kumandanı, 1917 Ağustosunda Kerenskiy'e karşı ayaklanmaları yönetti; Don Blögesinde Bolşeviklerle çarpıştı; bir savaşta şehit düştü.

Kosaref, Aleksandr Vasilyeviç (1903 - 1939) :1929'dan 193ue kadar Komsomol lideri.

Kosyor, Stenislav Vikentyeviç (1889 - 1939) : Ukraynalı Bolşevik lideri; öldürüldü.

Koziref, Nikolay Aleksandroviç (1908 -) : Feza bilgini, 1937'den 1948'e kadar hapishanede tutukluydu.

Krosikof, Pujotr Auauyeviç (1870 - 1939) : Eski Bolşeviklerden 1920 - 1930 Adliye ve Ceza Organları memuru.

Krasnof, (Levitin), Anatoli Emanuiloviç (1915 -) : Dinci Yazar; Stalin devrini tutuklu geçirdi. 1960'dan sonra görüş ayrılığı hareketlerine başladı.

Krestinski, Nikolay Nikolayeviç (1889 - 1938) : Bolşevik Partisi memuru ve diplomat; 1938 de göstermelik mahkeme sonucu kurşuna dizildi.

Kruglof, Sergey Nikiforoviç (1903 -) :1946 - 1956 arası İç İşleri Bakanı.

Krilenko, Nikolay Vasilyeviç (1885 - 1938) : Eyalet Baş Cezacısı 1918 - 1931; daha sonra Adliye Halk Komiseri; 1938 yılında kurşuna dizildi.

Kubişef, Valergan Viladimiroviç (1888 - 1935) : Ekonomik Plânlama Daimî üyesi; ölümü esrarını korur.

Kupriyanof, G. N. : Kerelyan Parti üyesi; 1949'da tutuklandı.

Kurski, Dimitri İvanoviç (1874 - 1932) : Adli Halk Komiseri 1918 - 1928; İtalya'ya gitti 1928 - 1932.

Kuşkova, Katerına Dimitriyevna (1869 - 1958) : Önceleri Kadet daha sonra SR; 1921 davası baş oyuncusu; 1922 de sürgün.

Kuznetsof, Aleksay Aleksandroviç (1905 - 1950) : Leningrad Savunmasını hazırlayanlardan; Ordu kumandanı; Merkez Komitesi Sekreteri; daha sonraları Leningrad olayı ile ilişkisinden dolayı suçlandı.

Kuznetsof, Kor. Gnl. Vasil İvanoviç (1894 - 1964) : 2. Dünya Savaşının meşhur Rus generali.

Lapşin, İvan İvanoviç (1870 - 1948) : Filozof; 1922 yılında Prag'a sürgüne gönderildi ve orada öldü.

Lariçef, Viktor A. (1887 - ?) : Yakacak Komitesi Bş. 1930 yılındaki Promparti davasının kuklası.

Larin, Y. (Lurye Mihail Aleksandroviç) (1882 - 1932) : Tarım ekonomisti; önceleri Menşevik; Sovyet Plânlama sisteminin kurucusu.

Latsis (Lakis), Martin İvanoviç (Sudraps, Yan Fridrikoviç) (1888 - 1941) : Eski ÇEKA üyesi 1917 - 1921; Plakonof Ekonomi Enstitüsü direktörü 1932 - 1937; 1937 yılında tutuklandı.

Liyuşenko, Dimitri Deniloviç (1901 -) : 2. Dünya Savaşı Sovyet lideri,

Lermontof, Mihail Yuryeviç (1814 - 1841) : Liberal şâir.

Levina, Reveka Salofna (1899 - 1964) : Sovyet İktisatçısı.

Levitan, Yuri Bosiroviç (1914 -): Tanınmış Sovyet Radyo Spikeri. Güzel sesli 2. Dünya Savaşında devamlı Sovyetlerin başarılarını konuşması ile tanınır.

Likaçef ,Nikolay Petroviç (1862 - 1935) : İkon ressamı ve tarihçi.

Lordkipanitze G. S. (1881 - 1837): Gürcü yazar. Bir ayaklanmada öldü.

Loski, Nikolay Onufriyeviç (1870 - 1965) : Felsefeci, 1922'de sürgün edildi.

Lozofski, A. (Dridzo, Salamon Abramoviç) (1878 - 1952): İhtilâlci, Ticaret Birliği Enternasyonali Bş. 1921 - 1937; Dış İşleri Halk Komiserliği Reis; 2. Dünya Savaşı sırasında Savinformburo Bş; Musevilere karşı bir ayaklanmada vurularak öldü.

Lunaçarski, Anatoli Vasilyeviç (1875 - 1932) : Marksist Kültürün teorisyeni; Halk Eğitim Komiseri 1917 - 1929.

Lunin, Mihail Lergiyeviç (1787 - 1845) : Aralık İhtilâlcilerinden biri, Sibirya sürgünü hakkında felsefi ve siyasi yazılar yazdı.

Lisenko, Trofin Denizoviç (1898 -) : Tarım biolojisti; Stalin devrinde 1940 'tan sonra Tabiat ilminin ve 1964'te Kruşcef zamanına kadar biyolojinin tek sözcüsü.

Maiski, İvan Mihailoviç (1884 -) : Tarihçi ve diplomat; önceleri Menşevik; 1932 - 1943 yıllarını İngilterede geçirdi; Dış Komiserlik Reis 1943 - 1946.

Maharenko, Anton Semyonoviç (1888 - 1939) : Öğretmen ve terbiyeci, Çocuk Suçları için Rehabilitasyon kolonileri kurdu.

Malinovski, Roman Vatsolovoviç (1876 - 1918) : Bolşeviklerin arasına sızdırılmış Çar Polisi; 1914 de göç etti; 1918'de gönüllü olarak Rusyaya döndü; yaşlılığı sırasında öldürüldü.

Mandelstam, Osip Emilyeviç (1891 - 1938) : Şair; transit Kamp'ta öldü.

Markos, General Afiyades (1906 -) : Yunanlı Solcu İsyancı lider, 1947 - 1948

Martof (Sederbaum), Yuhi Osipoviç (1873 - 1923) : Menşevik Lideri 1921 yılında Lenin tarafından sürgüne gönderildi.

Mayakovski, Viladimir Viladimiroviç (1893 - 1930) : İlerici şair, cinayete kurban gitti.

Meck, Nikolai Karloviç von (1863 - 1929) Çarlık devrinde demiryolu sanayicisi, 1917'den sonra Bolşevik'ler için çalıştı; ihtilâlin aleyhinde faaliyet göstermekle suçlandı ve kurşuna dizlidi.

Melgunov, Serg Petroviç (1879 - 1956) : Tarihçi ve tanınmış sosyalist lideri; 1923'te sürgüne gönderildi, Paris'te yaşadı.

Menşikov, Aleksandr Daniloviç (1673 - 1729). Askerî lider ve devlet adamı; Büyük Petro ve I'inci Katerine tarafından çok tutuluyordu.

Merzinski, Viaçeslav Rudolfoviç (1874 - 1934). Gizli polis görevlisi; OGPU' nun başında bulundu. 1926 - 1934.

Merelskov, Mareşal Kiril Afanasyeviç (1897 - 1968): 2'nci Dünya Savaşı lideri.

Merzekovski, Dimitri Sergeviç (1865 - 1941): Filozof ve yazar; Simolisk hareketinin lideri; 1919'da Paris'e yerleşti

Mihkailof, Nikolay Aleksandroviç (1906 -) : Komsomolu'un Başkanı, 1938 - 1952; sonraları Polonya ve Endonezya'da memleketini temsil etti, Kültür Bakanı, Devlet Basın Komitesi'nin Başkanı; 1970'te emekli oldu.

Miholyazik, Stanislav (1901 - 1966) :Polonyalı Köylü Parti lideri; 2'nci Dünya Savaşı sırasında hükümet tarafından sürgüne gönderildi. Savaştan sonra Polonya hükümetinde bulundu. 1945 - 1947.

Mikoyan, Anastas İvanoviç (1895 -) : Stalin'in yakın iş arkadaşı tüketici - mal mıntıkasını kontrol ediyordu; Kruşçev'in dış polikita danışmanı; 1966' da emekli oldu.

Milyakov, Pavel Nikolayeviç (1859 - 1943): Anayasal Demokratik Parti'nin lideri ve tarihçi; 1920'de göç etti. Birleşik Amerika'da öldü.

Miroviç, Vasili Yakovleviç (1740 - 1764) : 2. Katerina zamanında 4'üncü İvan Antonoviç'in lehine bir ayaklanma hazırladı.

Molotov (Skryabin), Viaçeslav Mihaliloviç (1890 -): Stalin'in yakın iş arkadaşı; Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak görev aldı; 1947'de parti aleyhindeki ayaklanmadan sonra Stalin tarafından azledildi; emekli.

Miakotin, Venedik Aleksandroviç (1867 - 1937): Tarihçi ve tanınmış Sosyalist Partisi kurucusu; 1922'de sürgüne gönderildi.

Nabakov (Sirin) Vladimir (1899 -) : Rus - Amerikalı yazar: 1919'da göç eden Kadet lideri F. D. Sirin'in oğlu.

Narokov (Marsenko), Nikolai Vladimiroviç (1887 - 1969): Göçmen yazar; 2'nci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ni terketti; Kaliforniya'nın Montrey şehrinde yaşadı.

Natanson, Mark Andreyeviç (1850 - 1919) : Toplumcu, sonra Sosyalist ihtilâlci; I'inci Dünya Savaşı'nda Bolşeviklerin tarafını tuttu; İsviçre'de öldü.

Nekrasov, Nikolai Alekseyeviç (1821 - 1878): Millî şâir.

Novikov, Nikolai İvanoviç (1744 - 1818): Yazar ve sosyal eleştirici. II'nci Katerina zamanında Schlüsselburg Kalesinde katledildi.

Novorusski, Mihail Vasilyeviç (1861 - 1925): İhtilâlci, 1887'de III'üncü Aleksander'i öldürme teşebbüsünde bulunduktan sonra Aleksandr Ulyanov'la birlikte mahkûm oldu; ölüm cezası Schlüsselburg'da hapise çevrildi.

Obolenski, Yevgeny Petroviç (1796 - 1865): Aralık'çılardan biri. Ölüm cezası 20 yıl Sibirya'ya sürgüne çevrildi.

Olitskaya, Yakaterina Sovna (1898 -) : Hapis - Kamp Anıları Samidzat'ta sirküle edilen, sonra de, 1971'de Batı Almanya'nın Frankfurt şehrinde bulunan, Rusça yayınlar basan Possev tarafından yayınlanan muhalif Sovyet yazar.

Olminski, (Aleksandrov) Mihail Stepanoviç (1863 - 1933): Profesöyonel ihtilâlci, gazeteci.

Ordonikidze, Grigory (Sergo) Konstantinoviç (1886 - 1937): Stalin'in yakın iş arkadaşı; ağır sanayicilikle suçlandı; intihar etti.

Osorgin (İlin) Mihail Andreyeviç (1878 - 1943): Yazar; 1922 'de sürgüne gönderildi.

Palçinski, Pyotr Akimoviç (1878 - 1929): Ekonomist ve maden mühendisi; 1928'deki Şankti davâsında baş sanık; kurşuna dizildi.

Pasternak, Boris Leonidoviç (1890 - 1960): Şâir ve roman yazarı; 1958'de Nobel kazandı.

Perhurov, Aleksandr Petroviç (1876 - 1922): Bolşevik aleyhtarı askerî kumandan; Yaroslavl'de 1922'de kurşuna dizildi.

Pasçanov, Aleksay Vasilyeviç (1867 - 1931) : Yazar; 1922'de sürgüne gönderildi.

Peşkova, Vinaver, Yakaterina Palvovna (1876 - 1965): Maksim Gorki'nin ilk karısı; Siyasî Kızıl Haçın başkanı oldu.

Pestel, Pavel İvanoviç (1793 - 1826): Aralık'çılardan biri, radikal kanadın lideri; asıldı.

Peters, Yakov Hrotoforoviç (1886 - 1942): Satvianlı ihtilâlci; gizli polis üst görevlisi. Yok edildi.

Petlura, Simon Vasilyeviç (1879 - 1942): Ukraynalı milliyetçi lider; 1918 - 1919 yıllarında Ukrayna'da anti - Bolşevik kuvvetlerin başındaydı; Paris'te sürgünde iken bir suikast sonucunda öldürüldü.

Pilnak (Vogan), Boris Andreyeviç (1894 - 1937): Sovyet yazarı; ihtilâl olaylarını yanlış aksettirmekle suçlandı; hapiste öldü.

Platonov, Serj Fiodoroviç (1860 - 1933): Tarihçi, 1930'un başlarında gözden düştü.

Plehanov, Gorgi Valentinoviç (1856 - 1919): Marksist filozof ve tarihçi; Menşevik lideri oldu, 1917'deki ayaklanmada Bolşeviklere karşı çıktı.

Pletnev, Dimitri Dimitriyeviç (1872 - 1953): Fizikçi; 1938'de gösteri mahkemesinde 20 yıla mahkûm oldu.

Pobedonostsev, Konstantin Petroviç (1827 - 1907): Avukat ve politikacı; Kutsal Sinod'un başkanı; Rus milliyetçilik görüşleriyle 3'üncü Aleksander'i ve 2'nci Nikolas'ı etkiledi.

Portişev, Pavel Petroviç (1887 - 1940): Ukraynalı Bolşevik lideri; 1938'de tutuklandı; hapiste öldü.

Potemkin, Grigori Aleksandroviç (1739 - 1791): Askerî lider ve Büyük Katerina'nın çok tuttuğu adamlardan biri.

Prohopoviç, Serj Nikolayeviç (1871 - 1955): Ekonomist ve Kadet lideri; Açlığı Önleme Komitesi davâsında vardı; 1922'de azledildi.

Pituhir, General Yevgeny Saviç (1900 - 1941): Sovyet Hava Kuvvetleri Komutanı; Sovyetler Birliğine karşı girişilen Alman saldırısından sonra öldürüldü.

Poguşev, Gamelyan İvanoviç (1742 - 1778): 2'nci Katerina'ya karşı girişilen büyük köylü ayaklanmasının lideri; öldürüldü.

Radek, Karl Berngardoviç (1885 - 1939): Komüntern görevlisi; sonradan gazeteci. 1937'de gösteri davâsından sonra kurşuna dizildi.

Radişçev, Aleksander Nikolayeviç (1749 - 1802): Yazar ve sosyal eleştirici; 2'nci Katerina tarafından Sibirya'ya sürüldü.

Rakovski, Kristian Georgiyeviç (1873 - 1941): Ukrayna Başbakanı olarak vazife gören Bolşevik görevlisi ;1919 - 1923, ve diplomat, 1923 - 1927. 1938'deki gösteri mahkemesinden sonra hapsedildi; kızı Yelena 1948'de tutuklandı.

Ramzin, Leonid Konstantinoviç (1887 - 1948): Enerji mühendisi; 1930'daki Promparti Davâsında baş sanık; ölüm cezası 10 yıla indirildi; 2'nci Dünya Savaşı sırasında tekrar faaliyet gösterdi.

Ransome, Arthur (1884 - 1967): İngiliz gazeteci; Bolşevik İhtilâli hakkında yazılar yazdı.

Raskolnikov (İlin), Fyodor Fyodoroviç (1892 - 1934): Bolşevik diplomat; Fransa'ya gitti; esrarengiz şartlar altında öldü.

Rasputin, Grigori Yeftimoviç (1872 - 1916): Maceracı, 2'nci Nikola'nın ailesi üzerinde etkisi çoktu; öldürüldü.

Rajin, Stephan Timofeyeviç (Stenka), (1630 - 1671): Orta ve Aşağı Volga bölgelerinde Kozal ve köylü ayaklanmalarının başında bulundu; Mağlûp olup, öldürüldü. Rus millî şiirlerinde efsanevî bir karakter.

Reilly, Sidney George (1874 - 1925): İngiliz İstihbarat görevlisi, Sovyet - Fin sınırını gezerken öldürüldü.

Repin, İlye Yefimoviç (1844 - 1930): Tanınmış ressam; eserlerinden biri Volga sandalcılarını sergiler.

Rokosovski, Mareşal Konstantin Konstantinoviç (1896 - 1968): Sovyet 2'nci Dünya Savaşı lideri; Polonya'da Savunma Bakanı, 1949 - 1956.

Romanov, Panteleimon Sergeyeviç (1884 - 1938) Sovyet mizah yazarı.

Rudzotak, Yan Ernestoviç (1887 - 1938): Stalin'in yardımcısı, 1937'de tutuklandı. Hapiste öldü.

Ryabuşinski, Pavel Pavloviç (1871 - 1924): Rus sanayicisi ve anti - Bolşevik lideri; 1930'da Promparti davâsında adı geçiyor.

Rijkov, Aleksi İvanoviç (1881 - 1938): Stalin'in yakın arkadaşı; Sovyet Birliğinin Başbakanı, 1924 - 1930; 1939'da gösteri mahkemesinden sonra kurşuna dizildi.

Ryleyev, Kondrati Fyodoroviç (1795 - 1826): Aralık'çılardan biri, asıldı.

Risahov, Nikolai İvanoviç (1861 - 1881): 1881'de 2'nci Aleksander'ın ölümünden sonra vuruldu.

Ryumin, M. D. (? - 1953) «Doktor Davâsını» ayarlayan gizli polis şefi; 1953'te idam edildi.

Riurik: Efsanevî Varangia'lı prens. Dokuzuncu yüzyılın ortalarında Novgorod'a gelip Rus İmparatorluğunu kurdu.

Saharov, Col. İgor K. II'nci Dünya Savaşı sırasında Almanlara karşı Rus askerî birliklerine kumanda eden göçmen.

Saltyçika (Saltikova, Pary Nikolayevna) (1730 - 1801): *Moskova eyâletinde* arazi sahibi kadın, serflere karşı haşin davranışlarıyle tanınır.

Samsonov, Aleksandr Vasilyeviç (1859 - 1914): Çarist general; I'inci Dünya Savaşı'nda Birlikleri Prusya'da yenildikten sonra intihar etti.

Savinkov, Boris Viktoroviç (1879 - 1925): Sosyalist ihtilâlci lider, 1924'de Rusya'ya kanunsuz girmekten tutuklandı.

Savye (1327 - 1406): Rus Ortodoks azizi; Radonez'li Sergius'un öğrencisi.

Selin, İvan K. 2. Dünya Savaşı sırasında petrol için halk komiseri.

Selivanov, Dimitri Fyodoroviç (1885 - ?): Matematikçi; 1922'de göç etti.

Serebryakova, Galine İosifovna (1905 -) : Yazar; Kamp Anıları yazarı.

Radonezli Sergius (1321 - 1391): Rus Ortodoks Azizi; Trinity, Zargosk'taki Sergius dahil birçok manastır kurdu.

Serov, İvan Aleksandroviç (1905 -) : Gizli polis görevlisi, KGB Başkanı; 1954 - 1958.

Şalomov, Vartam Tihoroviç (1907 -): Yazar; Kolima kamplarında 17 yıl kaldı, Kolima hikâyelerinin yazarı. (Paris, 1969).

Scharstrij, Kaptan Aleksei Mihailoviç (? - 1918): Kızıl Baltık Donanma Komutanı; idam edildi.

Şerbahoş, Aleksandr Sergeyeviç (1901 - 1945) Stalin'in yakın iş arkadaşı; Moskova şehri sekreteri; 1938 - 1945; Kızıl Ordu'nun Siyasî Şubesi Başkanı, 1942 - 1945.

Şeinin, Lev Romanoviç (1906 - 1967): Sovyet araştırma ve yargılama görevlisi, 1956'dan sonra casus hikâyeleri yazdı.

Şeşkovki, Stephan İvanoviç (1727 - 1793): 2 nci Katerina zamanında hukukî araştırma görevlisi; sert sorgu usulleriyle tanınır.

Smidt, Piotr Petroviç (1867 - 1906): Karadeniz Donanmasında subay; Sivastopol ihtilâlinden sonra idam edildi.

Şolohov, Mihail Aleksandroviç (1905 -): Sovyet yazarı; 1965'te Nobel kazandı.

Şulgin Vasily Vitalyeviç (1878 - 1965): Monarşist; 1917 İhtilâlinden sonra göç etti. 2 nci Dünya Savaşının sonunda Kızıl Ordu tarafından Yugoslavya'da yakalandı; 10 yıl kamp cezası çekti.

Shvernik, Nikolai Mihailoviç (1886 - 1970): Stalin'in yakın iş arkadaşı, Ticaret Birliği Şefi, 1930 - 1944 ve 1953 - 1956. Sovyet Birliğinin Başkanı, 1946 - 1953.

Siborski, Vladislav (1881 - 1943): Sürgüne gönderilen Polonyalıların askerî lideri.

Skobsova, Yelizaveta Yuryevna (1812 - 1945): Tanınmış şâir; Paris'e göç etti orada rahibe oldu (Mariya Ana); Nazi kampında öldü.

Skrypnik, Nikolai Alekseyeviç (1872 - 1930): Ukraynalıların Adalet Komiseri (1922 - 1927) ve Maarif (1927 - 1933), intihar etti.

Skuratov, Malyula (Belski, Grigori Lukyanoviç) (? - 1571): Korkunç İvan'ın güvenilir yardımcısı. İvan'ın vahşetinin sembolüdür. Polis tipi organizasyonu, Opriknima'nın başında bulundu.

Smuşkeviç, Yakov Vladimiroviç (1902 - 1941): Sovyet Hava Kuvvetleri Komutanı. Alman işgalinden sonra idam edildi.

Sobolnikov, Grigori Yakoleviç (1888 - 1939): Sovyet Halk Maliye Bakanı, 1922 - 1926; İngiltere'ye memleketini temsilen gitti. 1929 - 1934; 1937 gösteri mahkemesinden sonra 10 yıla mahkûm oldu; hapiste öldü.

Solovyev Vladimir Sergeviç (1853 - 1900): Dinci filozof, Rus Ortodoks, Batı fen bilimlerini ve Roman Katolik kiliselerini birleştirmek istedi.

Stalin, Yosif Vissarionoviç (1879 - 1953): Sovyet siyasî lideri; 1922'de Komünist Partisi Genel Sekreterliğine atandı; Lenin'in 1924'teki ölümünden sonra yavaş yavaş siyasî rakiplerini ortadan kaldırdı. 1936 - 1938 yılları arasındaki mahkemelerde yüzlerce insanı mahkûm etti. Aile adı Dugasvil idi, ihtilâlci parti adı ise Koba.

Stanislavski, Konstantin Sergeyeviç (1863 - 1938): Sahne direktörü; Moskova Sanat Tiyatrosu kurucularından, 1898; Batıda «Stanislavski Metodu»yle tanınır.

Stepun, Fyodor Augustoviç (1884 - 1965): Filozof, 1922'de sürüldü.

Stolypin, Pyotr Arkadyeviç (1862 - 1911): Çarist devlet adamı, 1906'dan sonra İçişleri Bakanı oldu. Fakir köylülerin Sibirya'da yerleşmelerine yardım etmekle tanınır; bir SR tarafından öldürüldü.

Suhanov (Gimmer) Nikolai Nikolayeviç (1882 - 1940): Menşevik tarihçi; Ekim'de Petrograd'daki dairesinde toplantı yapıldı, 1917. Orada Bolşevikler ayaklanmaya karar verdiler. Menşevik davâsında adı geçer, 1931, açlık grevinden sonra serbest bırakıldı; 1930'da katliam sonunda tekrar tutuklandı; Bolşevik İhtilâlinin ayrıntılı hikâyesinin yazarı.

Surikov, Vasili İvanoviç (1848 - 1916): Realist okulunun tarihî ressamı.

Suvorov, Aleksander Vasiliyeviç (1720 - 1800): Askerî lider, Napolyon'a karşı İsviçre ve İtalya kampanyalarını yönetti

Svejin, Aleksander Andreyeviç (1878 - 1935): Askerî tarihçi, kurşuna dizildi.

Sverdlov, Yakov Mihailoviç (1885 - 1919): İlk Sovyet Başkanı.

Tagantsev, Nikolai Stephanoviç (1843 - 1923): Cinayet kanunları yazarı.

Tarle, Yevgeni Viktoroviç (1875 - 1955): Sovyet tarihçisi, 1930'un başlarında kısa bir süre için gözden düştü.

Tihon, Patriarh (1865 - 1925): 1917'den sonra Rus Ortodoks kilisesinin başı, muhalif olarak 1922 - 1923 yılları arasında tutuklandı.

Timofeyev, Rassovski Nikolai Viladimiroviç (1900 -): Sovyet radyo-biyolijist; Almanya'da çalıştı, 1924 - 1945; Sovyetlere döndükten sonra Stalin zamanında 10 yıl kamplarda kaldı.

Tolstoi, Aleksande Lovna (1884 -): Lev Tolstoy'un en küçük kızı; babasının hayatını yazdı; Amerika'da yaşıyor, oradaki göçmenlere yardım için Tolstoy Derneğini kurdu.

Tomski, Mihail Pavloviç (1880 - 1936): Ticaret Birliklerinin ilk Sovyet Başkanı,, 1929'a kadar; intihar etti.

Troçki (Bronştein), Lev (Leon) Pavidoviç (1879 - 1940): Lenin'in iş arkadaşı, 1925'e kadar ilk Sovyet Savunma Bakanı; 1927'de Parti'den çıkarıldı; 1929'da Türkiye'ye kaçtı; Meksika'da bir Sovyet ajanı tarafından katledildi.

Trubetskoi, Serj Petroviç (1790 - 1860): Aralık'çılardan biri. Ölüm kararı sürgüne çevrildi; 1856'da affedildi.

Tsvetayeva, Marine İvanova (1892 - 1941): Şâir; 1922 - 1939 arasında dışarda yaşadı; Sovyetler Birliğine döndükten iki yıl sonra intihar etti.

Tukagevski, Mihail Nikolayeviç (1893 - 1937): Sovyet askerî lideri; 1937'de ihanet suçundan kurşuna dizildi.

Tur Kardeşler: İki casus hikâye yazarının lakâbı. Leonid Davidoviç Tubelki (1905 - 1961) ve Pyotr Loviç Rizei (1908 -).

Tinianov, Yuri Nikolayeviç (1895 - 1943): Sovyet yazarı ve bilgin.

Ulrih, Vasili Vasiliyeviç (1889 - 1951): Yüksek Ceza Kurulu, 1920 - 1930, önemli davalara baktı.

Ulyanov, Aleksander İlyiç (1866 - 1887) Lenin'in ağabeysi. 1887'de 3 üncü Aleksander'e karşı hazırladığı başarısız suikast teşebbüsünden sonra idam edildi.

Ulyanova, (Yelibarova - Ulyanova) Anne İliniça (1874 - 1935): Lenin'in kız kardeşi; gazeteci ve baş yazar.

Uritski, Moisei Solomonoviç (1873 - 1918): İhtilâlci; Petrograd ÇEKA'sının Başkanı; bir SR tarafından öldürülmesi Kızıl Dehşetin başlangıcı oldu.

Utiosov, Leonid Osiporviç (1895 -) Sovyet orkestra şefi ve sahne sanatkârı.

Valentinov (Volski) Nikolai Vadislavoviç (1879 - 1964): Gazeteci ve filozof; eski Bolşevik, sonradan Menşevik oldu; 1930'da göç etti.

Vasilyev Yuzin, Mihail İvanoviç (1876 - 1937): İhtilâlci; gizli polis ve adalet görevlisi.

Vavilov, Nikolai İvanoviç (1887 - 1943): Tanınmış bitki uzmanı; Botanik Enstitüsü Müdürü (1924 - 1940) ve jenetik enstitüsü (1930 - 1940); 1940'da tutuklandı; hapiste öldü.

Vereşçagin, Vasili Vasilieviç (1842 - 1904): Savaş sahneleriyle tanınmış ressam.

Vladimir, II. Monomal: Kiev Rusyası Başkanı, 1113 - 1125:

Vladimirov (Şeinfibel) Miron Konstantinoviç (1879 - 1925): Tarım Maliye ve ekonomi alanlarının ilk Sovyet görevlilerinden.

Vlasov, Lient. Gen. Andrei Andreyeviç (1900 - 1946): Kızıl Ordu subayı; 1942'de Almanlar tarafından yakalandı; Rus kuvvetleri Sovyetler Birliğine karşı sürdü; savaştan sonra müttefikler tarafından iade edildi ve idam edildi.

Volkov, Pyotr, Dazareviç (1888 - 1927): Bolşevik ihtilâlci. Varşova'da Sovyet temsilcisi, 1924 - 1927; bir göçmen tarafından öldürüldü.

Voloşin, Maksimilian Aleksandroviç (1878 - 1932): Sembolist şâir ve sulu boya ressamı; Bolşeviklere karşı çıktı.

Voroşilov, Kliment Yefremoviç (1881 - 1969): Stalin'in yakın iş arkadaşı; Savunma Bakanı; Sovyet Başkanı, 1953 - 1960.

Vysheslatsev, Boris Petroviç (1887 - 1954): Filozof, 1922'de sürüldü.

Vişinski, Andrei Yanuaryeviç (1883 - 1954): Avukat ve diplomat; Eski Menşevik'ti, Bolşevik oldu; 1936 - 1938'de gösteri mahkemesinde Baş Savcı; Dışişleri Bakanı, 1939 - 1949 ve 1953 - 1954;

Vrangel, Piyotr Nikolayeviç (1878 - 1928): Çarist askerî komutan; 1920'de Deniken'den sonra Güney'deki anti - Bolşevik birliklerinin başında bulundu.

Yagoda, Genrik Grigoryeviç (1891 - 1938): Gizli polis görevlisi; İçişleri Halk Bakanı, 1934 - 1936; 1938 gösteri mahkemesinden sonra kurşuna dizildi.

Yakuboviç, Piyotr Filippoviç (1860 - 1911). Şâir; Baudelaide'i tercüme etti; Çar devrindeki sürgünü hakkında anılarını yazdı.

Yarosenko, Nikolai Aleksandroviç (1846 - 1898): Ressam.

Yemikidze, Avel Safronoviç (1877 - 1937): Bolşevik görevlisi; Merkez Komitesi Sekreteri, 1918 - 1935. Bir katliamda vuruldu.

Yermilov, Vladimir Vladimiroviç (1904 - 1965): Sovyet Edebî eleştiricisi.

Yesenin, Serj Aleksandroviç (1895 - 1925): İmajist yazar; intihar etti.

Yizov, Nikolai İvanoviç (1895 - 1939): Gizli polis görevlisi; İç İşleri Bakanı, 1936 - 1938.

Yudeniç, Nikolai Nikolayeviç (1862 - 1933): Çarist askeri komutanı; Estonya'da anti - Bolşevik birliklerini yönetti, 1918 - 1920.

Zalygin, Serj Pavloviç (1913 -) Sovyet yazarı.

Zamyatin, Yevgeny İvanoviç (1884 - 1937): Yazar; 1917'de dışardan döndü, ama Bolşeviklere karşı çıktı, 1932'de göç etti, **Biz** adlı romanı 1924'te Londra'da basıldı ve Huxley Orwell'i etkiledi.

Zasulij, Vera İvanovna (1849 - 1919): İhtilâlci; St. Petersburg valisini öldürmeye teşebbüs suçundan yargılandı ve beraat etti, 1880'de göç etti. 1905'te döndü; Menşevik oldu.

Zavalişin, Dmitri İvinahoviç (1804 - 1892): Aralık'çılardan biri. 20 yıl Sibirya'da sürgüne mahkûm oldu. 1813'ten sonra gazeteci olarak çalıştı.

Zhdanov, Andrei Aleksandroviç (1896 - 1948): Stalin'in yakın iş arkadaşı; 2 nci Dünya Savaşı'ndan sonra kültür politikasını plânladı.

Zhebrak, Anton Romanoviç (1901 - 1964): Sovyet jenetik uzmanı.

Zelliabov, Andrei İvanoviç (1851 - 1881): İhtilâlci; 1881'de 2 nci Aleksander'e karşı suikast yapıp öldürdükten sonra kendisi de idam edildi.

Zukoz, Maraşal Georgi Konstontinoviç (1896 -): 2 nci Dünya Savaşı lideri,

Zinoviev (Aphelbaum) Grigory Yevseyeviç (1883 - 1936): Lenin'in iş arkadaşı; 1927'de partiden azledildi; 1936'daki gösteri mahkemelerinden sonra kurşuna dizildi .

KISALTMALARIN AÇIKLANMASI

I. Organlar

1. Kronolojik Sıraya Göre :

ÇEKA — Karşı Devrimcilik ve Sabotajcılarla savaşmak üzere bütün Rusya için kurulmuş fevkalâde Komisyon.	Aralık 1917 den Şubat 1922 ye kadar
GPU — Devlet Politik İdare Teşkilâtı. (Gizli Emniyet Teşkilâtı) Sovyetler Birliği kurulduktan sonra OGPU oldu	Aralık 1922 ye kadar Temmuz 1934'e kadar
NKVD — İç İşleri Halk komiserliği, Devlet Emniyeti Ana Teşkilâtı	1946 ya kadar
NKGB — Bağımsız Devlet Emniyet Halk Komiserliği, Daha sonra Vekâlet Oldu	
MGB — Devlet Emniyeti Vekâleti	Mart 1953 e kadar
MVD — İç İşleri Bakanlığı	Mart 1954 e kadar
KGB — Sovyet Vekiller Heyeti Devlet Emniyeti Komitesi	1954 ten beri

2. Bazı Yan Kuruluşlar :

DSP — Araştırma Hapishanesi
KPS — Araştırma Hücresi, Tevkif Hücresi
OHRA — Askerî Emniyet, Cumhuriyetin İç İşleri Emniyet Ordusu.

OPER — Yedek Salahiyetliler, kamplarda «Gevatter» denir.
OSO — NKVD'nin özel komitesi
SEKSOT — Gizli birlikte çalışan, Ajan, hafiye, casus.
ÇON — Özel yükümlü kıt'a
VNUS — İç Hizmet Gözcülüğü
VOHR — Askerî Emniyet, Cumhuriyetin İç İşleri Emniyet Ordusu.

3. Harfler ve İşaretler :

ASA — Sovyetlere Karşı Hareketler
KER veya KR — İhtilâle Karşı Olanlar
KRA — İhtilâle karşı olanların hareketleri
KRD — İhtilâle karşı olanların faaliyetleri
KRM — İhtilâle karşı düşünceler
KRTD — İhtilâle karşı Troçkist Faaliyetler
NŞ — Gizli Kalmış Casusluk
OOR — Tehlikeli Suç Tekrarlayıcı haydut.
PD — Haydutluk Faaliyetleri
PS — Batıya Saygı,
PŞ — Casusluk şüphesi altında olan
SEK, SEKİ — Tutuklu
SOE — Topluma Tehlikeli kimse
SVE — Topluma Zararlı Kimse
SVPŞ — Casusluk şüphesi altında bulunanlarla ilişkiler
TN — Terrör Niyeti
ÇS — Aile üyesi
VAD — Amerikan Demokrasisini övme
VAS — Sovyetlere karşı düşünceleri yaymak
VAT — Amerikan Tekniğini övme

II. Gulag Takım Adaları

1. Takım Adalarını yönetenler (Çeşitli Zamanlarda)

BITR — İyileştirme Çalışmaları Bürosu
GUITL — İyileştirme kampları Merkez İdaresi
GUITU — İyileştirme çalışmaları kuruluşları Merkez İdaresi
GULAG — Toplama Kampları Merkez Yönetimi
GUMS — Ceza Evleri İdare Merkezi
GUPR — Cebri Çalıştırma Merkez İdaresi
UITLK — Islah Çalıştırma Evleri ve Kolonileri İdaresi
USVITL — Kuzey - Doğu Islah Çalıştırma Kampları Yönetimi

2. Takım Adalarının bir kaç yapı konusu

BAM — Baykal - Amur - Anayol
BBK — Kuzeydenizi - Baltık kanalı
Glavleslag — Ormancılık kampları İdaresi
Glavpromstroi — Endüstri İnşaatı Girişimleri İdaresi
GULGMP — Maden ve Demir Endüstrisi kampları Merkez İdaresi
GULŞDS — Demiryolu Yapımı, kampları Merkez İdaresi

3. Tevkif Evleri Çeşitleri

DOPR — Cebri Çalışma Yerleri
GOLP — Kamp Gözcüsü
İTK — Islah çalışmaları kolonisi
İTL — Islah çalışmaları kampı
İTO — Islah çalışmaları kısmı
KOLP — Kamp Gözcüleri Komutanı
OKB — Özel Sicil Bürosu
OLP — Kamp Tek Gözcüleri,
Osoblag — Özel Kamp
PFL — Deneme ve eleme kampları
SLON — Özel işler için Solovezker kampı
Türzak — Hapis cezası
TON — Özel işler için Hapishane

4. Kamp Kuruluşları

AÇ — Yönetim Yeri
BUR — Ağır rejim barakası
İSÇ — Danışma ve Araştırma Bürosu
KVO — Kültür ve Eğitim Bölümü
KVÇ — Kültür ve Eğitim Yeri
OP — Kampta Dinlenme Noktası
OÇ — Hareket yeri
PPÇ — Üretim ve Plânlama yeri
PÇ — Gıda Maddeleri yeri
PVÇ — Polit Eğitim yeri
PUR — Sert Rejim Bölüğü
ŞİSO — Ceza İzolatürü (Ayırımcısı)
SUR — Sert Rejim Bölgesi
SVP — İç Nizam Örgütü
URÇ — Yakalama ve Dağıtma Bürosu

III. Resmî Daireler ve Kuruluşlar

Glavlit — Sovyetler Birliği Vekiller Heyeti Edebiyat ve Yayın Yönetim Merkezi
Glavtop — Yakıt Maddeleri Merkez Komitesi
Gosbank — Sovyetler Birliği Devlet Bankası
Gosplan — Devlet Plânlama Komisyonu
KVŞD — Doğu Çin Demir Yolu
Pomgol — Açlara Yardım Komitesi
Raj PO — Bölge Tüketim Kooperatifleri
RIK (Pred RIK) — Bölge Yönetim Kurulu
RKI (Rabkrin) — İşçi ve Köylü Teftiş Heyeti
ŞNK (Sovmarkom) — Halk Komiserleri Meclisi
STO — İş ve Konuşma Meclisi
TASS — Sovyet Haber Ajansı
TORGSIN — Yabancı Memleketlerle Ticaret Birliği - Aynı Yabancılarla Alış - Veriş Mağazaları
VOKS — Yabancı Memleketlerle Kültürel İlişkiler Kuruluşu
VZIK — Bütün Rusya *İşçiler, Köylüler ve Kızıl Ordu* saylavlar Merkez Yönetim Kurulu (Bugünkü Sovyet Rusyanın En Yüksek Yönetim Kurulu)
Zentrosojus — Sovyetler Birliği Tüketim Birlikleri Merkez Teşkilâtı
SP — Sosyal Devrimciler
UPA — Ukrayna İsyan Ordusu
VIKŞEL — Bütün Rusya Demir Yolları Birlikleri Yönetim Kurulu.

VI. Politik Kavramlar, Partiler ve Kuruluşlar

Komintern — Komünist 3. Enternasyonali
Komsomol — Sovyetler Komünist Gençlik Teşkilâtı
NEP — Yeni Ekonomi Politikası
Osaaviahim — Uçak Hizmetleri, Hava ve Gaz Korunması Teşkilâtı
OUN — Ukraynalı Milliyetçiler Teşkilâtı
ROA — Rus Kurtuluş Ordusu
RSDRP — Rusya Sosyal Demokratik İşçi Partisi
SD — Sosyal Demokratlar

"Bunları anlatmak için, ömrü vefa etmiyenlere ithaf edilmiştir.»
Aleksander Soljenitsın

Savaş sırasında hür iken

Toplama Kamplarında

Yeniden Hür

«Gulag Takımadaları» ne Rus edebiyatında, ne de Dünya edebiyatında benzeri bulunmayan edebî bir anıttır. Soljenitsın bu dev eserini kendi mahkûmiyetinden, kamplarda başından geçenlerden ve zulüm altında ölen sayısız insanların kaderinden derleyerek yaratmıştır. Bu eserle insanlığın yüreğini parçalayan millî bir destan doğmuştur. Soljenitsın bu eserinde modern bir tarihçi gibi, kudretli kalemiyle, yok edilen milyonlarca hayatın dokümanter tarihini sunmaktadır.

Fiatı: 40 TL.